De Vlaamsche Gids. Jaargang 24

bron
De Vlaamsche Gids. Jaargang 24. Z.n., z.p. 1935-1936

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_vla001193501_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

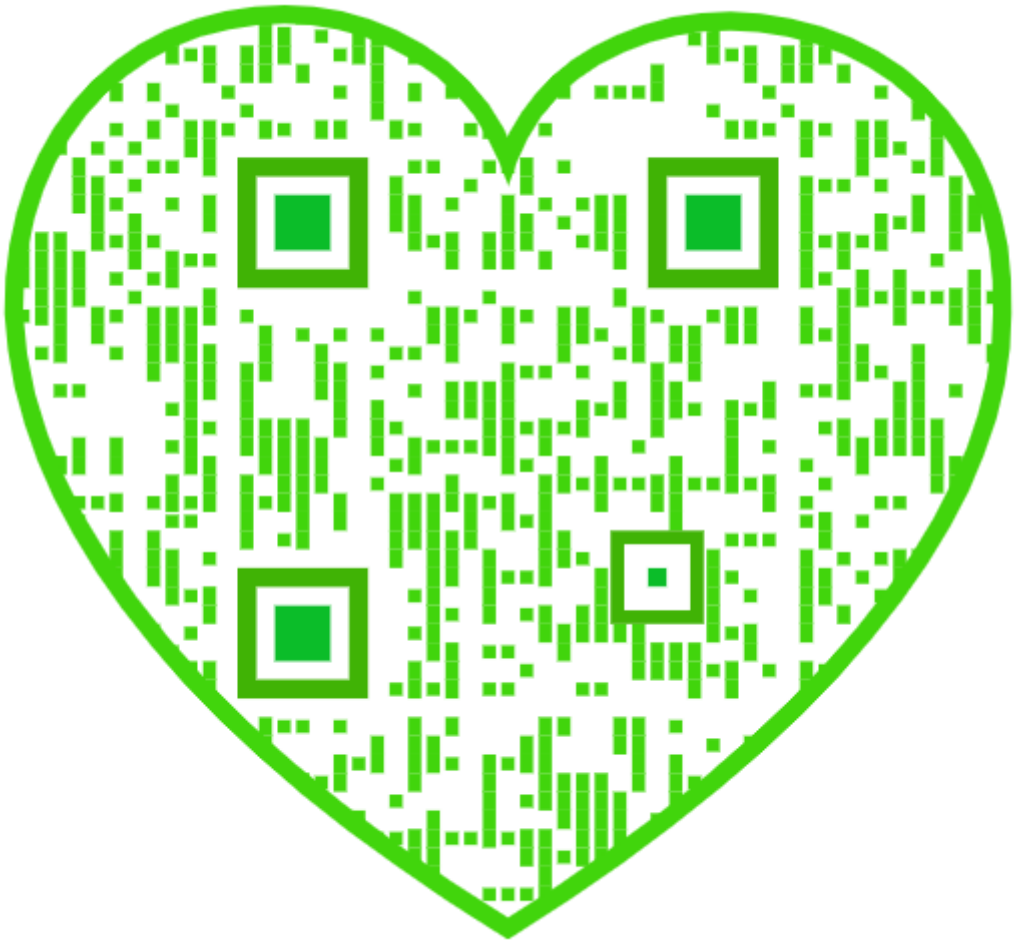

Actueele Vraagstukken.

De Heer Maurits Lippens, Minister van State, Voorzitter van den Senaat, heeft op de algemeene vergadering van de Liberale Grondwettelijke Vereeniging te Gent in Juni ll. een rede gehouden, die om de belangrijke verklaringen en vast omlijnde aanwijzingen, daarin vervat, verdient aandachtig overwogen te worden.

Hij ontleedde de wet op de vervlaamsching van het gerecht en besprak verschillende voor het land belangrijke vraagstukken, na vooraf te hebben vastgesteld dat veel waardevolle krachten, die aan het Land diensten zouden kunnen bewijzen, zich aan de politiek onttrekken en er een afkeer voor betoonen. Dit is licht te begrijpen, wanneer men bedenkt dat men zich soms te weer moet stellen tegen hevige aanvallen van klieken, die, onder de hypnose van kleinzielige opvattingen van hun groepje of van persoonlijke voordeelen, zich vastklampen aan hardnekkig verdedigde voorrechten, en de gewichtige, alles overheerschende problema's van den dag, ja, het belang van de gansche gemeenschap uit het oog verliezen. Zulk een handelwijze leidt tot de verbrokkeling van de Partij, tot machteloosheid, tot vernietiging van de tucht.

Hier volgen enkele beschouwingen uit zijn rede.

* * *

Er werd beweerd, dat de Regeering, door de wet op de vervlaamsching van het gerecht te doen aannemen, de belofte om het status quo in zake politiek te behouden, geschonden heeft.

Dat is verkeerd.

Minister Van de Velde heeft, zonder tegengesproken te worden, in de Kamer verklaard, dat het wel verstaan was, dat het wetsontwerp, door de Kamer aangenomen en aan den Senaat onderworpen, een definitieve wet moest worden, vóór de Kamer op reces ging.

Er werd beweerd dat de wet ongrondwettelijk is.

Dat is verkeerd.

Artikel 23 van de Grondwet luidt als volgt:

‘Het gebruik der talen, in België in zwang, is vrij; het kan enkel door een wet geregeld worden, namelijk voor de akten van de openbare macht en voor de gerechtszaken.’ De redevoering, door Devaux in het Nationaal Congres gehouden, bewijst dat hierbij vooral de pleidooien bedoeld werden.

Er werd gezeid dat de nieuwe wet een dwangwet is.

Ongetwijfeld, evenzeer als elke wet, die onze vrijheden inkrimpt. Ze is ook een reactie tegen de schreeuwende en pijnlijke misbruiken, waarvan de Vlamingen gedurende eene eeuw het slachtoffer geweest zijn, doordien de heerschende minderheid de rechten en het streven van de meerderheid niet begreep.

Die wet bekrachtigt twee principes, die na den strijd voor het algemeen stemrecht tot grondslag liggen van gansch onze wetgeving in taalquaestie: het gewestelijk stelsel en het eentalig stelsel.

Noch het eene, noch het ander bevalt mij. Maar wat is daaraan te veranderen voor het oogenblik?

De Kamer zal op hare beslissing niet terugkomen en de overgroote meerderheid bij de Walen als bij de Vlamingen wil de taaleenheid in hun respectief gebied, en eischt dat de taal, die de hunne niet is, uit hunne gerechtshoven gebannen zij.

De Heer P.E. Janson heeft gepoogd het een en ander voor de Franschsprekenden te redden; hij slaagde er in eenige wijzigingen te hunnen voordeele te doen aannemen.

De wet bevat: A) 1° maatregelen, die den rechter toelaten, op verzoek der betrokken partijen een geding niet in behandeling te nemen en het geschil te verwijzen naar rechters, die de taal der partijen kennen;

2° schikkingen voor de advocaten om, mits zekere voorwaarden, in hunne taal (niet die van de streek) te mogen pleiten;

3° de toelating aan deskundigen om verslag uit te brengen in een andere taal dan de gewesttaal.

B) Overgangsmaatregelen: a) al de vóór 1 Januari 1930 gediplomeerde advocaten mogen pleiten in de taal naar hun keus;

b) dezelfde gunst voor de advocaten, die hun diploma verwierven tot vijf jaar na de uitvaardiging van de wet;

c) voorschriften voor de magistraten om rekening te houden met ‘verworven rechten.’

Die wet is stellig als een transactie te beschouwen. Ze moet beoordeeld worden niet naar de letter, maar naar den geest, waarin men ze hoeft op te vatten. Onbetwistbaar zijn moeilijkheden te verwachten bij de toepassing, maar de ondervinding zal leeren in welke mate verbeteringen dienen aangebracht te worden. Aan den onhoudbaren toestand moest een einde komen.

Geen enkele wet is volmaakt. Deze nieuwe verordening is het misschien minder dan andere, maar ze geeft voldoening aan al te lang miskende rechten. Ongelukkig, de stijfhoofdigheid van hen, die nog in gedachten in het verleden leven, die zich geen rekenschap geven van de evolutie, die niets geleerd hebben of willen begrijpen en geen recht laten weervaren, is oorzaak, de eenige oorzaak, waarom hier, evenals in zake onderwijs, te radicale maatregelen getroffen werden.

De moeilijkheden konden licht geweerd worden met een van hunne zijde juister besef der werkelijke toestanden.

De taalquaestie behoort niet tot de grondregels van de liberale Partij.

Andere gewichtige problema's vergen onze aandacht.

Nog steeds woedt de crisis ten gevolge van de algemeene politieke crisis en de verwarde economische toestanden in de heele wereld.

Zonder twijfel beïnvloeden de internationale gebeurtenissen sterk ons eigen nationaal leven. Wij gaan gebukt in de atmosfeer van onzekerheid, veroorzaakt door de aanhoudende bewapening der groote mogendheden, door hun onverpoosd zoeken naar de middelen om hunne veiligheid te sterken.

België, tusschen machtige landen ingeklemd, moet in de eerste plaats door zich zelf, door zich alleen, zijn grondgebied verdedigen. Wij mogen slechts op ons zelven rekenen. Wij mogen ons niet door de omstandigheden laten verrassen en hebben tot plicht de vestingswerken en het leger meer dan ooit te versterken. Wij zullen nooit aanvallen, maar een machtige nabuur zou van ons gebied kunnen misbruik maken om een ander te bestoken. Op ons

rust de dubbele last dit te beletten en de statuten, te Locarno aangenomen, te doen eerbiedigen. Dat zullen wij!

Bedroevend is het te moeten vaststellen, hoe de oorlogspsychose door de dagbladpers gewekt en aangevuurd wordt, alleen om reden van eigen stoffelijk winstbejag. Opzienbare, onrustwekkende tijdingen worden afgekondigd, om het even of zij naderhand aanleiding geven tot tegenspraak. Aangedrongen wordt op hetgeen ontsteltenis teweegbrengt, niet op hetgeen tot kalmte en geruststelling kan wekken. Haat en nijd worden aangehitst; van booze bedoelingen en lage driften wordt hoofdzakelijk gewaagd, alsof alle goede trouw uit de wereld zou verdwenen zijn. Men schijnt enkel bedacht te zijn om de toeneming van de oplage van de bladen, zonder te trachten zich op te dringen aan de waardeering der massa door de objectieve voorstelling van belangrijke, meer stichtende toestanden.

De naïveteit van de massa, hare slechte instincten, hare ongezonde nieuwsgierigheid, haar belustheid op ophefmakende berichten, opgeluisterd door aanlokkelijke fotoafbeeldingen, worden uitgebuit. Dat hebben wij onlangs nog kunnen nagaan in den wedstrijd van de dagbladen, die om het snelst en het meest gansche nummers vulden met bijzonderheden over den gemeensten en laaghartigsten moord, dien men maar denken kan.

De drukpers heeft groote schuld aan de oorlogspsychose, die tot verscherping der weermiddelen en tot het verspreiden van angst, den gevaarlijken raadgever, aanspoort.

Hare taak is het echter de vredespsychose te bevorderen en te wijzen op de onmogelijkheid van den oorlog, op het hooge beschavingswerk, waaraan allen, die van goeden wil zijn, geestdriftig moeten deelnemen.

België heeft in de internationale politiek geen overwegende rol te spelen.

Daarentegen moet het in economisch opzicht medespreken. Op zich zelf kan België niet bestaan. Het is verplicht uit te voeren. Het heeft er belang bij dat bressen geopend worden in de tolmuren, dat het door ‘dumping’ strijdt tegen de belemmeringen van zijn handel en zijn nijverheid, dat het vooral in zich zelf de middelen zoekt om de moeilijkheden te boven te komen. De huidige Regeering heeft een ernstige poging gedaan. Ze tracht door handels-

tractaten met andere landen den toestand te verbeteren. De uitslag, bekomen door den Heer Forthomme, in de besprekingen met de leiders van de Vereenigde Staten, is een zeer flinke aanmoediging. Wij moeten in die richting volharden. Door onze diplomaten en consuls kunnen nieuwe uitwegen gevonden worden om onze nijverheid te doen herleven en de werkloosheid te bestrijden. Dit zal meer opleveren dan het uitvoeren van grootsche, weinig winstgevende werken.

Opofferingen dienen gedaan te worden ten voordeele van de koopvaardij, de prijzen van de bevrachting verlaagd, de spoorwegen ontwikkeld, de werkkracht uitgebreid, veeleer dan renten te betalen aan degenen die niets doen. 's Lands financiën zullen er bij winnen.

Over de middelen tot het verdedigen van die financiën kan geredetwist worden. Moest de waarde van den frank, ja dan neen, gewijzigd worden? Devaluatie of deflatie? De proef is genomen; aan terugkeer valt niet te denken; de bruggen zijn gesloopt. Wij steunen de Regeering. Klagen en vitten baten niet. Noodig is het schouder aan schouder te staan, zooals in den oorlog. Wij zijn volop in het gedrang; wij moeten en kunnen er uit door taaiheid, wilskracht en solidariteit. Daarna zullen wij zien.

Onze ministers zijn krachtig te werk gegaan: de rentevoet van de Staatsschuld is verlaagd; het krediet werd gesterkt, belastingen zijn verminderd. Kontrole op het bankwezen zal uitgeoefend worden; dit mag geen inquisitie-onderzoek zijn, door onbevoegden geleid; nauwkeurigheid en goede trouw worden hier als hoofdvereischten gesteld.

Indien de voornaamste bekommering van de Regeering moet zijn het economisch herstel en het behoud van het status quo in politiek opzicht, hebben wij ons om het onderwijs voort bezorgd te maken.

De huidige wetgeving in zake onderricht is verouderd; zij beantwoordt niet meer aan de hedendaagsche noodwendigheden. Noodzakelijk is het den toestand zoo objectief mogelijk te beschouwen, de redenen van de uitbreiding van de vrije scholen op te sporen, te zien hoe een ernstig toezicht kan uitgeoefend worden op de aanwending der verleende toelagen, na te gaan in welke mate in het personeel verbetering aan te brengen is; hoe het peil

van de normaalscholen kan stijgen, het middelbaar onderwijs beter aan den tijd kan aangepast, de programma's verlicht en de lichamelijke opvoeding beter geleid worden. (39% worden bij de inlijving bij het leger afgekeurd).

Die vraagstukken moeten zonder vooropgezetten zin, zonder vooroordeelen, onderzocht worden met den wil om zooveel mogelijk aan het gezinshoofd gelegenheid te verschaffen de school te kiezen, die hij voor de opleiding zijner kinderen verlangt.

In deze quaesties, evenals in die, welke betrekking hebben op financieele of sociale aangelegenheden, trachten wij naar oplossingen, die strooken met de belangen van het Land.

Onze Partij, die alle sectarisme bant en alleen het welzijn der Natie beoogt, heeft daarin een overwegende rol te spelen. Het volstaat te wijzen op hetgeen in den laatsten tijd door een Devèze, een Janson, een Bovesse, een Ingenbleek bekomen werd, om te toonen hoe doelmatig en werkdadig de liberale bedrijvigheid is.

Ik doe een beroep op de jeugd om zich ook voor de grootsche taak in te spannen met durfkracht, dapperheid en edelmoedige opoffering.

Het oude kader, waarbinnen onze Partij besloten is, is te eng om de nieuwe stroomingen te omvatten, die zich doen gelden. De voorname principes, waarvoor onze ouders en wij gestreden hebben, zijn in onze wetten ingeschreven en worden als algemeene regels opgelegd.

Uit de geweldige omwenteling, die de oude wereld op hare grondvesten schudt, moet een nieuw, een beter leven oprijzen.

Geen oplossing, hoe stout ook, moet ons afschrikken, op voorwaarde dat ze gestuwd wordt door een verheven ideaal, door den wensch om een duurzaam welzijn te verzekeren.

Maar om aan de nieuwe eischen te voldoen, moet het gouvernementeel en administratief raderwerk hervormd worden. Het komt er op aan:

1° de uitvoerende macht, de uiting van de natie, te sterken;

2° de wetgevende macht te behouden binnen welbepaalde grenzen en hare rol te beperken tot het vaststellen en aannemen van de begrootingen, het nazien van de uitgaven, het voorbereiden

van de wetten (in groote trekken); het definitief opmaken van de wetten wordt aan bevoegde specialisten overgelaten;

3° de provinciale- en gemeentebesturen te decentraliseeren voor al hetgeen de provincies en de gemeenten aangaat;

4° een centraal administratief bureau voor betwistbare zaken te scheppen;

5° het peil van de beambten in den dienst van den Staat te verhoogen, door sancties voor hunne verantwoordelijkheid en hunne bekwaamheid te treffen.

Dat zijn alle dringende maatregelen, levensquaesties voor de Natie. Het past niet af te breken, zonder te weten of men weder kan opbouwen en iets beter tot stand brengen. Wij kunnen niet spreken van een plan voor twee jaar, drie jaar noch vijf jaar. Tijd en macht zijn noodig om die te verwezenlijken.

Wat beteekenen twee, drie, vijf jaren tot vernieuwing van een raderwerk, meer dan honderd jaar in gebruik, dat buitengewoon ingewikkeld is en niet een poos kan stilgelegd worden? Om te gelukken is de medewerking van allen, die van goeden wil zijn, en zich door hun socialen stand, hunne bekwaamheid en hunne speciale bevoegdheid onderscheiden, een dringende noodzakelijkheid. Dat zij zich er met rusteloozen ijver op toeleggen, opdat wij aan onze kinderen niet een doorbarsten, bouwvallig, waggelend huis nalaten.

Laten wij daarom eerst en vooral bij ons orde brengen. Noodig is het, dat er een organisme zij, dat de partijgenooten uit de stad en uit de gemeenten van het arrondissement samenbrengt. Aan een hoofdkring moeten de andere kringen ondergeschikt zijn, om de behoorlijke eendracht te bekomen; geen klieken, die de algemeene belangen doen wijken voor bijzondere opvattingen en wenschen, hoe eerbiedwekkend die ook zijn; geen negatieve uitroepingen als: ‘weg hiermee of daarmee’ of ‘wat scheelt ons dat?’

Geestdriftig, bezielend en bezield behoort aangepakt te worden al wat nieuw, jong, stout en eerlijk is, zonder vooringenomenheid, zonder haat tegenover alle godsdienstig, taal- of sociaal sectarisme.

Samenwerking van allen is noodig, van waar ze ook zijn of komen, met eerbiediging van ieders philosophische overtuiging.

Zien wij niet om, maar schouwen wij vóór ons uit.

Klagen wij niet en betreuren wij niet den vrede en de rust, die wij hebben kunnen genieten.

Het leven met zijn strijd eischt ons op. Strijden wij moedig in de huidige omstandigheden, aanvaarden wij ontberingen en beperkingen; onderwerpen wij ons aan een strenge tucht, roepen wij aan ons hoofd de besten onder ons, om ons ter zege te leiden; offeren wij een deel van onze vrijheid, onze voorliefde en ook onze hulpmiddelen op, met de zekerheid, dat wij overwinnen, wanneer wij willen.

Onze ideeën van vrijheid, verdraagzaamheid, eerbiediging van de overtuiging van anderen, sociale saamhoorigheid zijn ruim, groot, schoon en edelhartig genoeg, opdat niemand van de weigezinden, tot wie wij ons wenden, zou kunnen vreezen dat zijn medewerking iets anders beteekent dan het dienen van een heilige zaak: het herstel, de redding van ons Land.

MAURITS LIPPENS.

‘Mupenzi’
(Beminde)
Kongo-novelle[1]

De avondzon lei schilfers goud en leiblauw over het rimpelend watervlak van de Elila, en tooverde wonderlijke kleurenweelde in het eindeloos verscheiden loover van het dichte woud langs de oevers.

De zachte glooiing van de hutten van Wanankundi af naar de rivier was een groote, gele vlek op de donkerheid van hoog geboomte, dat boven de grauwe hutten zijn weelderige kruinen in de mistige lucht stak.

Weldra zou het duister zijn.

Reeds vlamden lustige vuurtjes op het plein vóór de hutten.

Even buiten het dorp stonden negerinnen in de rivier; ze hadden water gevuld in aarden kruiken, die nu naast haar afgelegde kleedingstukken op den oever stonden.

Met beide handen wierpen de vrouwen verfrisschend water over haar schouders; in de dalende zonne blonken haar naakte lijven als brons. Dan traden ze uit de rivier.

Eéne bleef nog behaaglijk genieten van het koele bad. Het was een jeugdige vrouw, nog een kind bijna, slank en rijzig van lijf. Een poosje bekeek zij haar beeld in den waterspiegel, strekte haar mooie, ronde armen hoog boven het hoofd, plooide ze daarna in den nek, wendde een paar malen haar lijf rechts en links in lenige, trage beweging, en stapte dan langzaam, alsof het tegen haar zin was, den oever op. Zij bond rond haar welgevormde heupen het korte ‘kifunga-na-tumbo’ - lijfrokje -, sloeg haar paan onder haar oksels om haar lichaam en vouwde het overeen boven haar stevige borsten.

(1) In Kongoleesche woorden, namen en andere, klinkt u als oe; b.v. Wanankundi = Wanankoendi; kuku = koekoe (hen).

Toen keek ze op en zag de vrouwen aan het einde van het smalle pad. Honderd passen verder lag het dorp.

Een zacht fluisteren deed haar omkijken.

Tegen een boomstam, een paar stappen in het broessegras, stond een jonge neger, kloek en frisch, met vriendelijke oogen; een glimlach trok zijn ivoorwitte tanden bloot; hij hield in beide handen zijn 'marimba' - muziekdoos.

Een trek van misnoegdheid gleed over het aangezicht van het negermeisje, één oogenblik slechts; dan nam ze haar kruik van den grond, zette ze op haar hoofd, en met beide handen op de heupen keek ze den jongen man in het gelaat.

'Gij doet slecht, Apimolo,' zei ze, maar haar stem klonk niet boos, 'moesten de lieden ons hier zien, ze zouden hun handen aan hun wangen slaan en kwaad zeggen.'

'Mijn binnenste verlangt naar u, Faïla, en mijn oogen willen u overal zien,' antwoordde de jongen zachtjes.

'Ga uw weg,' sprak weer het meisje, 'de boomen luisteren en het woud heeft oogen.'

Toen stapte ze met vluggen tred naar de hutten. Apimolo keek haar met begeerte in de oogen na. Hoe was haar jeugdig lichaam slank en recht als de stam van een jonge borassus; hoe vast en veerkrachtig haar gang; hoe rond en vol haar kloeke heupen!

Toen hij haar niet meer zien kon, liet hij zijn duimen over de ijzeren staafjes van de marimba glijden en slenterde langs een omweg naar het dorp, zijn hoofd heen en weer wiegelend op de trippeltonen van het speeltuig.

Pas had hij enkele schreden gegaan, of daar klonk boven hem een spottend grinniken. Dat kwam uit een boomkruin. Apimolo keek op, maar het duisterde reeds en hij zag niets.

Dan klonk een scherpe stem: 'Apimolo zet zijn voeten in het spoor van vrouwen, - hij heeft nood aan een buikrokje!'

Nu wist de jonge neger wie in den boom was geklommen: de nijdige Mupunda. - Hij bleef staan; zijn duimen lagen nu beweegloos op het speeltuig.

'De kat klom in het hout om niet gezien te zijn!' riep hij toen.

'Wie oogen heeft ziet - wie ziet, weet - wie weet kan vertellen,' dreigde de andere.

'Uw booze mond verraadt uw nijdig binnenste, Mupunda,'

antwoordde Apimolo; ‘zoo uw hart niet klein is als een mtamazaad, kom dan af!’

‘De zon is weg en mijn oogen willen zien als mijn vuist valt,’ riep weer Mupunda.

Apimolo haalde met minachting zijn schouders op.

‘De zon komt morgen weder; laat dan uw schaduw de mijne niet raken,’ riep hij uitdagend.

Hij wou niet meer luisteren naar wat de andere nog nariep; weer gleden zijn duimen over de marimba, terwijl hij heenging.

Mupunda hoorde het wijsje steeds verder en zwakker; wanneer het heelemaal onhoorbaar was, gleed hij uit den boom en liep naar de hutten, het pad volgende langs waar de vrouwen waren gegaan.

Apimolo bereikte een wijl later het dorp.

Hij vreesde Mupunda geen ziertje, al was die nu zoon van Kisu, een broer van Tumbo Molefu, het dorpshoofd. Maar achterdocht en onrust bestormden hem: wist Faïla dat Mupunda in den boom zat? Ze zegde: ‘De boomen luisteren en het woud heeft oogen.’

Hij wist dat Kisu's zoon heel vaak rond de hut van Kazimingi sloop en de gunst van Faïla's vader wou winnen; hij kende Mupunda: valsch en listig was hij, maar laf als de hyena. Hij wist ook dat Faïla's hart voor Mupunda afkeer had: ééns had die zijn handen op haar schouders gelegd; toen was zij schielijk weggesprongen en had met verachting vóór zijn voeten gespuwd; dan had het hart van Apimolo in zijn borst van vreugde gebonsd.

Aan dat alles dacht hij nu, terwijl hij neerhurkte aan het vuur, bij hetwelk een tiental dorpslieden zaten te praten vóór de hut van Tumbo. Immer voort en steeds herhaald ging het melankolieke deuntje van zijn marimba; 't gepraat viel stil en de lieden luisterden droomerig naar de zachte trippeltoontjes van Apimolo's speeltuig; de pijp van Kabaya, Apimolo's vader, ging van mond tot mond; elk deed een langen, forschen trok en ze hielden den rook zoolang mogelijk in, om het heerlijke genot te laten duren.

‘In Apimolo's handen zit schoone muziek; mijn hart danst mee met Apimolo's vingeren.’

Dat zei de oude Nanwaka, en hij lachte kinderlijk. Nanwaka roffelde in voorbije jaren de feesttrommel, als het volk zijn wilde

dansen sprong in zilveren maannachten. Hij was aan henneprooken verslaafd; dat had zijn zinnen in de war gebracht en nu was hij alleen nog goed om te eten en te drinken; al het andere liet hem onberoerd; slechts muziek en dans kon hem nog aandachtig maken.

Het vuur vlamde niet meer en de nachtkoude dreef rillingen over de naakte schouders en ruggen.

'De kou is er,' zei Tumbo Molefu.

Hij stond op en ging naar zijn hut; de anderen volgden zijn voorbeeld.

Kazimingi trok de nog bruikbare houtblokken uit de smeulende assche, dekte het vuur toe en ging ook ter rust.

Over de hutten van Wanankundi woog nu zware stilte. Lichtkabbelend rolde het water in de bedding van de Elila naar den grooten Kongostroom. Een zachte bries deed de weelderige bladeren ruischen in de bananerij achter de hutten; in de zwarte diepte van het woud klonk bij poozen het verre geluid van eenig dier op jacht naar prooi. Het werd een koude, donkere nacht.

* * *

Als het zonnelicht de eerste oranjetinten door de morgennevels dreef en de heuveltoppen boven de mistbank belichtte, ontwaakte weer alles tot het gewone, eenvormige leven. Plankendeurtjes en rietmatten werden weggenomen of opgerold en negerinnen begroetten malkaar, armen over de borst gekruist, handen op de bloote schouders. Uit de hutten trippelden hennen naar buiten en in de nog gesloten boma - omheining - liepen geiten en kortharige schapen te blaten om vrijgelaten te worden.

Faïla's moeder, Majuma, was verwonderd omdat de haan dien morgen niet uitliep toen ze de hut ontsloot: dat was zijn gewoonte.

'Kuku! kuku!' riep ze naar binnen; maar 'kuku' was er niet. Al de hennen waren naar buiten geloopen en kakelden dooreen in de bananerij.

Kazimingi kwam korzelig buiten.

'Wat staat gij, vrouw, groot gerucht en stoornis te maken?' gromde hij. 'Ge snijdt mijn slaap af.'

'Kuku is er niet,' antwoordde Majuma.

‘Ontsluit uw oogen en kijk nader toe,’ knorde haar man; hij liep achter de hut.

Majuma had pas vuur aangelegd, de drie steenen er rond gebracht en haar kookpot er op gezet; daar kwam Kazimingi met groot misbaar teruggeloopen; met beide handen stak hij het stijve lijk van den haan vóór zich uit.

‘Kuku stierf!’ riep hij wel tienmaal uit.

Bongo, Tapiko, Kisu, Mukamba, Saliboko en hun vrouwen stonden weldra rond hem samengedromd. Ze schudden bedenkelijk hun hoofden en lieten korte grommetjes hooren, om hun misnoegdheid lucht te geven.

‘'n Kwade zaak,’ mompelde Tapiko halfluid, als hij zag hoe zwart de kam en de baardlellen van den dooden haan waren, ‘de kuku heeft slechte dawa te eten gekregen.’

Een instemmend gebrom deed de ronde.

‘Aan Tumbo Molefu het oordeel,’ besloot Kazimingi en meteen stapte hij naar de hut van het dorpshoofd, het stijve hanenlijk steeds vóór zich uitstekende. Buiten bleef hij staan vóór de deuropening en luidkeels riep hij: ‘Wema, Baba! Gerechtigheid, heer!’

Tumbo trad uit.

‘Wat is de zaak?’ vroeg hij, zijn slaperige oogen met beide vuisten bewerkende.

Kazimingi stak den dooden haan onder Tumbo's neus, zeggende:

‘Een slecht mensch gaf dawa te eten aan mijn haan: hij stierf er van.’

Toen lei hij het hanenlijk op den grond vóór Tumbo's hut en ging er op zijn hurken naast zitten.

Weldra zaten de voornamen van Wanankundi bijeen en begonnen het geval van Kazimingi's haan te bepraten. Kazimingi zelve bleef buiten den raadskring, want hij was geen vrij man en mocht niet meespreken als de voornamen beraadslaagden.

Mupunda's vader zat zwijgend in het vuur te kijken. Hij wist hoe Mupunda een slecht hart had voor Kazimingi en zijn gezin; hij wist ook waarom en vermoedde dat zijn zoon aan de zaak niet vreemd was: hij zou hem tusschen vier oogen daarover spreken. Nu liet hij de anderen maar gissen.

Toen Lisasi, die gereformeerd soldaat was en bij Tumbo zeer gezien werd, er van sprak Mwiso, den toovenaar, er bij te halen, viel Kisu hem in de rede:

‘Mwiso halen voor een dooden haan! Wie roept hier “wema!” als er een stroo van het dak valt! - Kazimingi's haan is dood; alle hanen sterven eens. Waarom is dat; wiens mond kan dat zeggen’

De anderen zwegen en keken van Kisu naar Lisasi en dan naar het dorpshoofd.

Kazimingi, die nog altijd roerloos met den haan naast zich buiten den kring zat, riep nu:

‘Aai, Baba! Zie naar den kam en den baard van dit dier: hoe kwamen die zoo zwart?’

‘Slechte dawa at de haan,’ bevestigde Lisasi, ‘een boos mensch kwam voorbij.’

‘Niemand kwam door het dorp sinds drie dagen,’ weerlegde Kisu opstaande; ‘de kuku stierf “bule” - zonder reden, van-zelf.’

Lisasi keek boos op naar zijn tegenspreker; tusschen hen lag een oude veete, om wille van een vrouw.

‘Waarom vond de haan van Kazimingi die dawa?’ herhaalde hij koppig. ‘Waarom vonden de hanen van mij, van u, van Tapiko, van Saliboko, van Mukamba, van baba Tumbo geen dawa?’ Hij wees telkens den genoemde met de linkerhand aan. ‘Hoe komt nu die dawa in den bek van Kazimingi's haan? Vele hanen loopen hier rond de hutten, al de dagen die voorbij zijn, vandaag en vele dagen die zullen komen; ik zeg: een boos mensch kwam voorbij; ook in deze hutten kan een boos mensch wonen.’

Weer wou Kisu praten, maar het dorpshoofd stond op.

‘Sluit uw mond,’ zei hij, ‘deze zaak is duister en brengt last mee, maar voor een dooden haan kan toovenaar Mwiso niet hier komen, het zou tien hanen kosten. Kazimingi zal een anderen haan hebben; houdt nu allen uw oogen open naar de lieden, mans en vrouwen, en wie zien zal kan spreken. Kazimingi's haan stierf in den nacht; wij hadden geen oogen toen het gebeurde. Basi!’

Ze stonden allen op; de zaak was beslist.

Wel had Lisasi nog heel wat willen inbrengen, zoowel als Kisu, maar het dorpshoofd had ‘basi’ gezegd en dat sloot alle verder twisten en pleiten af.

Nog stond de zon niet in haar hoogtepunt, of heel het dorp was evenwel één herrie: Mupunda en Apimolo waren slaags geraakt.

Het kwam zóó: Toen Faïla's vader zijn dooden haan naar de rivier droeg, ontmoette hij Mupunda, die spottend grinnikte:

'Die kuku zal niet meer zingen als de zon komt!'

'Wie sloot hem zijn bek?' vroeg Kazimingi, den spotter boos in de oogen kijkend.

'Dat kan de kuku u niet vertellen,' hernam de andere, 'maar wie ziet kan vertellen. Vraag het aan Faïla.'

'Wat weet Faïla?' vroeg de oude, nieuwsgierig naar Mupunda tredende.

- 'Haar oogen hebben gezien wie de vrouwen bespiedt als ze naar het water gaan.'

- 'Faïla is mijn dochter, haar voeten volgen goede paden, haar tong spreekt waarheid,' roemde Kazimingi.

Mupunda wist niet dat Apimolo achter hem stond; die had hem bij Kazimingi zien staan en praatjes vermoed. - Mupunda sprak dus overmoedig voort.

'Vraag aan Faïla wat Apimolo haar te zeggen had aan het water.'

Pas had hij gesproken of daar klonk dichtbij de stem van Apimolo.

'De papegaai heeft zijn bek geopend en valsche woorden gesproken.'

Mupunda schrok op en wou voort, maar Apimolo versperde hem den weg.

'Ontsluit de baan,' zei Mupunda, zich stouter toonende dan hij het was.

'Ik zei u dat uw schaduw niet mocht vallen in de mijne,' ging Apimolo uitdagend voort. 'Toon nu dat uw hart zoo groot is als uw mond.'

Meteen sloeg hij zijn vijand met de gebalde vuist; Mupunda sloeg terug, maar zijn tegenstander deed hem neertuimelen en wipte vlug met beide knieën op zijn borst.

Driemaal sloeg hij hem in het gelaat. Toen stond hij op en deed Mupunda vóór hem uit naar de hutten loopen.

Kisu had weldra de vernedering van zijn zoon vernomen; hij

schoot woedend naar de hut van Kabaya en begon er luidruchtig te schelden; een stond nadien was heel Wanankundi in rep en roer.

Vrienden van Mupunda waren er bitter weinig, maar Kisu was een van de voornamen en Tumbo Molefu was zijn bloedbroeder.

Op het lawaai kwam het dorpshoofd buiten.

'Wie spreekt hier als het hoofd er niet is?' vroeg hij, langzaam rondgaande en zijn volk in de oogen kijkend. - Wie spreken mag opene zijn mond.'

Kazimingi zette het 'palaber' in.

'Baba Molefu,' sprak hij, beide handen naar het dorpshoofd vooruitstekende, 'Mupunda heeft een slecht binnenste: hij had vreugde omdat mijn haan stierf en zei erge woorden over Apimolo van Kabaya.'

'Leugen!' riep Mupunda, die naast zijn vader stond, 'Apimolo sprong op mij en sloeg.'

De mond van Mupunda staat scheef,' verweerde Apimolo, 'hij zegt geen waarheid. De lieden hier kennen Mupunda en gij, Baba Molefu, weet hoe ik mijn weg ga.'

Er waren enkele instemmende grommetjes te hooren.

Nu kwam Kisu zijn zoon ter hulp.

'Wie palabers heeft gaat naar het dorpshoofd,' zei hij. Hij sprak zóó om Tumbo Molefu tegen Apimolo op te jagen. Kabaya voelde het gevaar en kwam op zijn beurt voor zijn bloed vooruit.

'Waarom kwaamt gij dan vóór mijn hut het gerucht brengen? En sinds welke maan worden de groote hoofden met kinder-palabers, als vrouwen, lastig gevallen?' vroeg hij spottend.

Dat sloeg in bij het volk. Tumbo Molefu trok zijn tanden bloot in een luiden lach; al de omstaanden deden hem na. Dat verstoutte Apimolo en hij vroeg luidop:

'Waar zijn de vrienden van Mupunda? Wie loopt met hem den zelfden weg? Vraag het. Dat de mannen spreken en de jongeren; dat de vrouwen het zeggen!'

Niemand sprak.

Kisu zag dat zijn zoon door allen met wantrouwen bejegend werd en speelde in eens stout spel.

'Apimolo loopt een vrouw na,' riep hij, 'hij vreest dat Mupunda haar gunst bekomt!'

Apimolo lachte luidkeels.

‘Mupunda is het kind van de kat: hij klimt in den boom om de vrouwen te beloeren!’ spotte hij vinnig, ‘vraag aan de vrouwen wie haar last aandoet - tot de oude Manteka loopt hij na! Hij wordt gelijk de oude leeuw, die het vlugge wild niet meer volgen kan!’

De oude Manteka, gerimpeld als een apensnuit, hoorde het; ze sloeg haar magere linkerhand vóór haar mond en grinnikte, korte lach-hikjes uitstootende. Het werd een algemeene lachbui; zelfs Kisu deed er aan mede, en Mupunda liep heen.

In den vóóravond ontmoette Apimolo Faïla; ze lei haar handen op zijn arm, keek hem lachend in het gelaat en zei:

‘Gij, Apimolo, gij hebt slimheid en verstand in het hoofd en uw tong kent goede woorden.’

Hij nam haar handen in de zijne en antwoordde:

‘Gij, Faïla, zijt de vrouw waar mijn binnenste naar verlangt. Voor u wil ik de hut bouwen, het stoutste dier in het woud zijn vleesch ontnemen, de schoonste visch uit de waters vangen.’

Ze keken een wijle zwijgend in malkanders oogen. Dan sprak de negerjongen weer:

‘Zon is er in uw oogen en uw hart ligt in het mijne; zeg nu dat het zoo is?’

Zonder aarzelen kwam het antwoord.

‘Het is zoo: mijn hart ligt in het uwe; voor u wil ik het maniokveld hakken, de kwange en de rijst bereiden, de hut aangenaam maken en het vuur onderhouden.’

Toen vroeg de jongen:

- ‘Wist gij dat Mupunda in den boom klom?’

- ‘Aziza Mukelonga zag hem klimmen en zei het als ze in het water bij de vrouwen kwam.’

- ‘Mupunda is boos, maar laf. Had de nacht een mond, hij zou zeggen wie uws vaders haan de dawa toewierp, en hij zou den naam van Mupunda zeggen, dat denk ik,’ zei Apimolo kwaad.

‘Wie niet zag mag niet zweren, maar velen denken wat uw mond zei,’ antwoordde Faïla; maar onmiddellijk voegde zij er aan toe: ‘Mupunda's vader is een der voornamen in Wanankundi; hij is bloed-broeder met Tumbo Molefu, daarom blijven de monden toe.’

Iemand kwam het praatje storen. De jongelieden drukten nog eenmaal malkaars handen en gingen elk zijn gang.

Dagen en nachten volgden zonder dat de rustige gang van het leven in Wanankundi gestoord werd.

Intusschen groeide de maan en toen zij haar volle rondheid had herwonnen, haalden de trommelslagers en kalebasxylophoonbespelers hun tuigen uit en al wat in Wanankundi op twee beenen kon staan en den kop nog heffen kon stond gereed ten dans.

In den zilveren maannacht staat het woud, een eindeloos uitgestrekte zwartheid, donker, dreigend, doorkronkeld van het glanzende lint, de Elila; Wanankundi ligt als een open krater in den nacht; op het wijde plein vóór de hutten laait het vuur, waarbij de muzikanten hun tuigen slaan met groeiende kracht en wringende lijven. De dans gaat aanvangen.

Zwart glimmen naakte lichamen, met den koperglans van de vlammen daarover. Vrouwen hebben hun paans afgelegd; alleen het korte ‘kifunga-na-tumbo’ dekt hun onderlijf. Zwart schuiven schaduwen over den vaalwitten grond.

Elk neemt zijn plaats in; mans en vrouwen zullen ieder in eigen rij en kring den dans beginnen.

Wiegelend vangen mannenlijven aan heen en weer te nijgen; golvend draaien forsche vrouwenheupen. Voeten slaan de kadansmaat op den harden grond; handen kloppen in mekaar het rythme van de steeds herhaalde, armtonige, maar onweerstaanbaar meeslepende danswijs.

De vóórdansers springen de traditioneele passen en daar gaat het uren lang, nu in langzame deining, als de nijgende mtamaoogst in den wind; dan in warrelende kringen dooreen en uiteen.

Mupunda heeft den dans verlaten.

‘Ik ben ziek;’ zegt hij tot Mukumba, die hem een kalebas met pombé te drinken toereikte. Hij lustte geen drank en ging in het donker zitten tegen een hut. Hij veinst te slapen; maar loerend zoeken zijn oogen Faïla, die in de rij der vrouwen haar prachtig lichaam laat meegaan, los en lenig, in trotsch bewustzijn van haar volmaakte danskunst. In zijn jaloersch hart laait de minnenijd. Hij zint en zoekt het middel om Apimolo bij het meisje te verdringen en zelf de schoone negerin in zijn macht te krijgen.

Voort gaat de dans.

In duizelingwekkende vaart jagen menschen en schaduwen door mekaar, steeds vlugger, steeds wilder. Oogen gloeien bij den glans der vuren; gore zweetgeur hangt in de zwoele lucht; lijven blinken in den maneglans; gestalten zijgen ineen en worden buiten het dansperk gesleurd.

Pombé en malofu stroomen door drooggehuilde kelen en hitsen de driftige dansfurie aan. Losgerukte kleedjes worden vertrappeld en in waanzinnige, ontketende drift tiert, schreeuwt en huilt de wilde drom, een warrelkluwen van struikelende, bezwijmende lijven. Wijdopen staan de monden en hijgend jaagt de adem van hen die het heksenfeest nog kunnen voortzetten.

En boven dat spookachtig gedoe drijft majestatisch de maan haar heldere schijf door Afrika's zwartblauwen hemel; een beeld van verstarde, stille kalmte, onberoerd, ongerept. Reeds raakt zij de toppen van het woudgewas, en buiten den lichtkring van het vuur kruipt de duisternis nader.

Apimolo wenkt Faïla. Zij weet ongezien uit het dansperk bij hem te sluipen. Hij neemt haar op zijn sterke armen; over stomdronken rompen tilt hij zijn zwarte geliefde en draagt ze tegen zijn kloppend hart naar de bananerij, waar het rustig is en vol geheim als in een kerk bij nacht. Welige reuzenbladeren huiveren en wuiven in den nachtwind, vredig, droomerig zacht; aan den overkant der hutten rolt en beukt het dansrumoer gelijk het loeien van een stormzee tegen een steilen oever.

De geesten zijn Apimolo en Faïla gunstig. Een korte poos heeft Mupunda de oogen gesloten om al zijn denkkracht saam te trekken op zijn wraakplan. Als hij weder opziet zoekt hij te vergeefs Faïla; ook Apimolo is weg. Het schokt door zijn zwarte ziel zoodat het hem pijn doet; te vergeefs zou hij zoeken, dat weet hij; zoovelen zijn niet meer in den dans... Toch zoekt hij, lang, zeer lang; vruchteloos. Dan sluipt hij naar zijn slaapstee, waar machtelooze woede en stekende jaloerschheid den slaap van zijn oogen weghouden.

* * *

Mupunda lag te luieriken twintig stappen voorbij de laatste hut van het dorp.

Na twee dagen afwezigheid was hij teruggekeerd; hij was op bezoek geweest bij zijn oom Akili te Ukungwa; dat was een behendig en slim man, die wist raad en middel in moeilijke zaken. Mupunda had hem verteld wat hem op het hart lag tegen Apimolo en dat hij Faïla begeerde.

‘Maak vriendschap met het schaap, het lam zal volgen,’ had Akili gezegd.

Daar lag Mupunda nu aan te denken. Hoe zou hij het aan boord leggen om de gunst van Majuma te winnen?...

De vrouwen waren naar de beek gegaan om maniokwortels in het vlietend water te leggen; hij bespiedde hun terugkeer; zeer vriendelijk zou hij zijn: hij wist dat Faïla's moeder hoogmoedig en praatziek was. Indien hij nu haar begeerte kon opwekken naar iets dat de andere vrouwen zou naijverig maken, dat zou hem zeer dienstig kunnen zijn om zijn doel te bereiken.

Hij liet de vingers van zijn rechterhand glijden over de twee amulet-houtjes die oom Akili hem meegaf en die met een dunnen koperdraad rond zijn linkerpols waren vastgehecht: die zouden weldra hun tooverkracht doen werken, daarop rekende hij vertrouwensvol en prevelend, als ware 't een gebed, herhaalde hij de woorden die Akili hem had aangemaand te herhalen telkens hij de wonderhoutjes zou aanraken met de hand:

‘Fungula - maak los. - Shinda - triomfeer. - Pata - bezit.’

Hoe dikwijls hij die krachtige woorden herhaald had, toen de vrouwen van de beek terugkwamen, wist hij niet.

Majuma kwam een weinig achteraan; dat was goed. Ongemoeid liet hij de andere voorbijgaan; toen Faïla's moeder naderde, stond hij op en groette zoo minzaam mogelijk; dan wees hij naar den krans van glazen paarlen, die den hals der vrouw versierde.

‘Die paarlen zijn schoon: een vaardige hand heeft die aan den draad geschikt,’ zei hij lachend.

Majuma greep haar krans met beide handen.

‘Welke handen deden het, zoo niet deze?’ antwoordde ze gevleid. Ze bleef staan.

‘Ik zag een krans, gelijk drie als dien, in de faktorij van Kitoko te Fundi-Sadi,’ vertelde Mupunda, het gelaat der vrouw

bespiedende. Een trek van hebzucht gleed over Majuma's aangezicht en de sluwe neger sprak vlug voort.

‘Als ik mijn nieuwe vischhaken ophaal uit de Elila, zijn de visschen die parels in Fundi-Sadi waard.’

De vrouw deed een paar schreden achteruit en keek Mupunda wantrouwig aan.

‘Kazimingi is mijn man; die is in alles bedreven en behendig: hij geeft mij de parels die ik begeer en vele andere dingen die goed en schoon zijn,’ sprak zij op koelen toon.

Mupunda hield beide handen naar de vrouw uitgesteken en antwoordde met warmte:

‘Ik vergeet niet dat gij, Majuma, de vrouw zijt van den behendigen Kazimingi. Ik wou de paarlen van Fundi-Sadi aan den hals hangen van Faïla.’

Ditmaal lachte de vrouw schaterend en de handen in mekaar slaande: ze begreep nu waarom Mupunda zóó sprak.

‘Zeg dat aan baba Kazimingi en vertel het dan aan mijn dochter,’ ried ze hem aan.

‘Als de man zijn vrouw met goede oogen beziet, dat zegt zijn mond gelijk zijn vrouw spreekt,’ vleide de neger.

‘De oogen van Kazimingi zien geen andere vrouw dan mij,’ pochte de negerin; haar hoofd hief ze achterover en door haar halfgesloten oogleden keek ze op Mupunda neer. Zij was er fier op de éénige vrouw van haar man te zijn: Mupunda's vader was veelwijver, hij had drie vrouwen.

‘Kazimingi heeft een goede vrouw, schoon en kloek van lijf; gij hebt hem drie kinderen gebaard: Faïla zal zijn gelijk haar moeder, daarom wensch ik haar te nemen,’ pleitte de sluwe kerel. ‘Gij, Majuma, kunt goede woorden in Kazimingi's mond leggen wanneer ik met hem spreken zal.’

‘Dat is uw zaak en de taak van diegene die gij zult tot mijn man zenden. Maar wie voor de zaak van een ander moeite doet mag loon vragen,’ sprak Majuma, den neger beteekenisvol in het gelaat kijkende.

‘Heu, heu, zoo is 't,’ gaf Mupunda heftig knikkend toe. ‘Schoone sandalen liggen in de faktorij te Fundi-Sadi.’

Majuma luisterde, bei haar handen onder de kin saamgevouwen.

Mupunda las de begeerlijkheid in haar oogen.

‘Die sandalen komen aan uw voeten, indien Kazimingi goede woorden tot mij spreekt,’ beloofde hij.

‘Een slimme jager heeft geduld; hij wacht tot zijn kans komt; dan grijpt hij toe,’ besloot de vrouw.

Ze hadden malkaar begrepen.

Majuma ging heen.

Gedurende gansch het gesprek had Mupunda de amulethoutjes met den wijsvinger van zijn rechterhand gestreeld.

‘Fungula-shinda-pata,’ herhaalde hij stille. Hij zou trachten, eer het nacht werd, de houtjes in aanraking te brengen met Kazimingi, daarna zou hij geduldig wachten tot Faïla's moeder hem zou verwittigen.

Majuma dreef reeds den volgenden dag haar plan door. Toen ze met haar dochter den maniokgrond aan het breken was, begon ze te praten.

‘Makanda van Lisasi gaat naar Kisubi; de vrienden van Madjiko, zoon van Nanguvu, hebben met haar vader gesproken; vijftig lansijzers, twintig koperen armbanden en vele andere zaken heeft Madjiko aan Lisasi gebracht.’

‘Heu, dat vertelde mij Makanda, zij-zelf,’ antwoordde Faïla.

‘Makanda telt vier manen minder dan gij,’ hernam de moeder.

Faïla werd achterdochtig; waar wou haar moeder heen met dit gepraat? Zij zweeg en hakte naarstig voort.

Een weinig later sprak Majuma weer:

‘Ik wou dat een jonge man zijn vrienden tot uw vader deed komen.’

Ditmaal staakte het meisje haar werk; zij richtte zich op; slank en recht stond ze vóór haar moeder in de laaiende zonnevlam; zij voelde dat er iets in aantocht was, dat haar lot als vrouw zijn beslissing naderde en ze was bereid, koppig en stoutmoedig voor haar geluk te kampen zoo lang en zoo taai als het maar zijn kon. Vrank keek ze haar moeder in de oogen en vroeg:

‘Waarom? Hebben lanspunten en andere dingen handen om u te helpen? Werk ik hier niet naast u? Ben ik niet bij u aan het stampblok om de bunga te breken? Haal ik niet het water en rook ik niet het vleesch dat de mannen jagen en de visch die zij uit de Elila ophalen? Verdrijft de vogel zijn jongen als het nest groot

genoeg is?' Ze dacht nu op ééns sterk aan de vaderlijke hut, waarin zij haar zorgeloos kinderleven sleet, haar jeugd doorleefde, wachtend zonder haast noch driftig verlangen naar den dag, waarop Apimolo haar vragen en afkoopen zou. Dit gepeins bracht weemoedige verteedering over haar en dreef tranen in haar oogen.

Majuma zag het, maar zij begreep haar kind niet. Was het dan niet natuurlijk dat een negermeisje van dien leeftijd verlangde naar den man, en waren de mannen niet allen bedreven in jacht en vischvangst? Wat was er noodig in een hut, anders dan veel te eten, kleeddoeken en den man?

Majuma schaterlachte om haar gedachten.

'Uw hoofd is ledig!' spotte zij, 'als ik zooveel manen telde als gij nu hadden de mannen in Unugwe al lang om mij getwist en ik was uw vaders vrouw.'

Faïla's gevoel van eigenwaarde laaide op.

'Ook voor mij hebben Apimolo en Mupunda en anderen getwist, ook mij volgen hun oogen, dat weet iedereen in Wanankundi,' zegde zij fier.

'Mupunda wil u de parels van Kitoko uit Fundi-Sadi om den hals hangen; die zijn schooner dan iemand in Wanankundi er heeft,' zei nu Majuma haastig, hare dochter aandachtig gadeslaande.

Faïla trok met verachting haar lippen saam.

'Mupunda is geen man,' sprak zij misprijzend, 'hij bespiedt de vrouwen, is dom en lui, zijne handen zijn ledig en zijn voeten vluchten als iemand hem harde woorden zegt.'

Dan spuwde zij op den grond om haren afkeer te laten blijken, waarna zij begon te neuriën, opdat haar moeder over Mupunda zwijgen zou.

Stilte lag nu tusschen de vrouwen.

Kazimingi kwam aangeslenterd; toen hij den maniokgrond genaderd was hurkte hij neder en bleef langen tijd de werkende vrouwen gadeslaan. Eindelijk gewaardigde hij zich te spreken.

'Uwe handen doen hier goed werk,' zei hij, 'zware maniokwortels zullen in dezen grond zwellen en lekkere kwangen zullen we eten.'

De gedachte aan de goede spijs die hij genoemd had maakte hem welgezind, hij lachte er om.

Weldra verveelde het hem daar; hij wipte rechtop en stapte lanterfantend terug naar de hutten; met eenige buurlieden zette hij zich aan het spel en versleet er de rest van den dag aan; niemand had hem iets opgelegd.

De vrouwen hadden intusschen naarstig voortgewerkt en, toen hunne taak volbracht was, keerden zij huiswaarts.

's Avonds zorgde Mupunda er voor dat hij naast Kazimingi bij het vuur zat, en toen zij opstonden om ter rust te gaan, wist hij het zóó aan te leggen dat de houtjes van oom Akili Kazimingi's arm aanraakten, terwijl hij de drie krachtwoorden mompelde.

Nu kon hij wachten tot alles zou ten goede komen.

Toen de volgende maan aan 't wassen ging, stond de tent van den faktorijhouder uit Lokandoe, - de negers noemden hem Portoegesi, den Portugees, - op het dorpsplein in Wanankundi; hij was op tocht om de rijst aan te koopen in de dorpen langs de Elila. De tam-tam had de komst van den blanke in Wanankundi aan de inboorlingen in de omliggende kleine dorpjes bekend gemaakt, en zóó kwam er in het dorp van Tumbo-Molefu ongewone drukte.

Langs de smalle paden, die door het woud kronkelden, kwamen lange rijen negers en negervrouwen; met de rijstzakken op het hoofd stapten ze achter malkaar door het koele lommer, luidruchtig babbelend. Soms begon er een op hoogen toon te zingen van alles wat de Portoegesi hun voor de rijst zou schenken; dat eindigde na elken zin met een langgerekte herhaling in koor van des vóórzangers laatste woord. Dan viel de zang stil tot een andere het lied weer inzette, om de dikte en de deugden te prijzen van de rijst die zij droegen en de zeer geringe waarde van de rijst uit andere dorpen te beschimpen.

Zóó kwamen de rijstkaravanen Wanankundi binnen en in wijden kring gingen zij bij hun vrachten neerhurken vóór de tent van den blanke, die de zakken zou wegen en keuren. Daarna zou elk dorpshoofd in ongemeen lange praatpartij den prijs der waar bedingen en de waarde er van ontvangen, waarna hij met zijn lieden zou terugkeeren, om in het eigen dorp tot verdeeling van het ontvangene over te gaan.

Die Portugees was in Wanankundi in hoog aanzien. Sinds een paar jaren was de mooie negerin Fatuma, een dochter die

Kisu bij zijn tweede vrouw won, de ‘huishoudster’ van den faktorijbaas.

Voor Mupunda was dat bezoek van zijn vaders dochter een buitenkansje: Fatuma was voorheen zeer bevriend met Faïla; hij rekende er op dat zij haar jeugdvriendin zou weten over te halen naar hem..Niet zoodra was Fatuma in het dorp, of Mupunda was er als de kippen bij. Terwijl de Portugees met de voornamen van het dorp te keuvelen stond, zat Mupunda bij zijn half-zuster en vertelde haar zijn wedervaren met Apimolo en zijn wild begeeren naar Faïla.

Fatuma liet hem uitpraten; toen sprak zij:

‘Waarom Faïla? Is Abiba van Lisasi niet méér in aanzien? Faïla stamt van slaven. Abiba's vader heeft veel te zeggen bij de dorpslieden.’

‘Lisasi bekijkt mij met kwade oogen en Abiba wil mij niet zien of niet hooren,’ pruilde Mupunda.

- ‘Dat is uw zaak. Zend dan uw vrienden tot Faïla's vader en laat hen vragen wat gij voor Faïla geven moet.’

- ‘Wat zal ik geven? De bruidsgave loopt niet in het woud of zwemt niet in het water: al de lieden jagen en visschen.’

- ‘Zoek gunst bij Kazimingi en diens vrouw, zij zullen wachten tot gij de gaven brengen kunt.’

- ‘Kazimingi is misnoegd om de zaak van den haan. Majuma is mij goed gezind,’ verklaarde Mupunda.

Fatuma had het verhaal over den dooden haan reeds vernomen en wist dat haar broer door de dorpelingen verdacht werd, en met reden: zij kende hem zeer goed.

‘Die haan kan een ongeluksvogel voor u zijn,’ sprak zij ernstig.

(Wordt voortgezet).

JEF DE PILLECIJN.

[Drie gedichten]

J.H. Leopold.

Het is een fluister-spreken van heimwee wonderbaar,
Doods-droef, een zingend zwijgen
Vol purper-schaduwen en glinsteringen,
Het is een zacht, teer beven of dit waar'
Het allerliefste en schoonste dat kwam zijgen
Over een mijmrend hoofd vol diepe kringen,
Een ademloos, ziel-zuiverend, staag schreien,
Een innig-stil, angstig-eenzaam verbeien
Van dingen vreemd en heilig, die geen woorden,
Hoe bloem- en vlinderlicht, ooit vangen konden,
Maar vervloten tot windgezucht... Die 't hoorden
Een nieuw, smart-vol geluk voor altijd vonden.

Lente

Het sneeuwt op mijn hoofd, het sneeuwt op mijn handen,
De bloesem-blankheid der lente-landen
Daalt op mij neer, droom van minnen en jeugd,
Vult mijn hart met een schrijnende, vluchtige vreugd.
Die witte weelde blijft niet om me hangen:
Mijn hart is oud en stil en zonder één verlangen.

Verloren Luister

't Was late zomer, 'k Ging door woud en dalen
Ver van de nuchtre menschenwereld dwalen.
In kloven, vijvers, op verloren paden
Zocht ik als vroeger nymfen en dryaden;
Ik vond er geen rei-dansend op het mos.
Verlaten, troostloos lag het sprookjes-bosch,
Geen vogel floot. De zon verschroeide 't loover.
Eens zag ik hen. Waar ging mijn jeugdge toover?
Dof in het woud-diep klonk een bijl op 't hout.
De wind strooide om mij blaren ros en goud.
Ik boog het hoofd. Toen, los van droom en wenschen,
Zocht ik opnieuw de woningen der menschen.

FRANS DE WILDE.

Twee economische Conferenties

Het zal wel niet dikwijls in den loop der tijden gebeurd zijn dat zooveel specialisten herhaaldelijk bijeengeroepen werden, niet om eenvoudig te congresseeren noch om een diplomatisch vraagstuk op te lossen, maar om eindelijk en in godsnaam toch iets te vinden - hoe weinig ook - voor de sleepende ziekte waaraan de economie lijdt. 'Zeg ons toch wat wij moeten doen,' dit is de wanhopige vraag welke de inrichters van conferenties gedurende de laatste jaren aan hunne uitgenoodigden steeds stelden; 'onze geest voelt zich onmachtig tegenover de berghooge moeilijkheden.'

Dit jaar werd er te Londen weer zulk een grootscheepsche internationale bijeenkomst gehouden van 5 tot 7 Maart en een andere te Antwerpen van 11 tot 13 Juli. De eerste werd bijeengeroepen door de zorgen van het Carnegiefonds voor Internationalen Vrede en vereenigde een indrukwekkende schaar van personaliteiten, waarvan sommigen een wereldfaam genieten. Engeland en de Vereenigde Staten vooral waren er vertegenwoordigd door al wat in universiteiten, parlement en financie leidend mag genoemd worden. Ook België, Canada, Frankrijk, Duitschland, Italië, Nederland, Noorwegen en Zweden hadden vooraanstaande geleerden gezonden. Alles te zamen meer dan zeventig personen, die gedurende drie dagen beraadslaagden en ten slotte hunne aanbevelingen samenvatten in een plechtig stuk, waarin - het moet gezegd - niet veel meer voorkomt dan vrome wenschen en gemeenplaatsen[1].

Men ging niet verder dan aan de regeeringen der groote landen, en bijzonder aan die van Frankrijk, Groot-Bretanje en de Vereenigde Staten, den raad te geven, zonder uitstel te overleggen om een voorloopige stabilisatie van den wissel op den grondslag van het goud te verwezenlijken, maar daarbij de mogelijkheid eener herziening open te laten, ten einde tot een vasten gouden standaard voor geheel de wereld te kunnen geraken. Wellicht werd beter gevonden de nieuwe wisselverhouding tusschen de leidende munten slechts als voorloopig voor te stellen, om aldus de betrokken landen niet al te zeer af te schrikken.

(1) Zie brochure 'Conférence Internationale réunie a Chatham House a Londres, du 5 au 7 mars 1935,' uitgegeven te New-York.

Welke wegen moeten gevolgd worden om den muntoorlog niet met den vrede, maar met een wapenstilstand te sluiten, werd echter niet gezegd, alhoewel daar juist het moeilijke en het belangwekkende begon.

Te Antwerpen is men verder gegaan, zoover zelfs dat de vergadering zich gesplitst heeft en er ten slotte twee verschillende reeksen van besluiten tot stand gekomen zijn, waaruit blijkt dat men de verschillende werkwijzen die tot internationale stabilisatie kunnen leiden, grondiger besproken heeft en tegen elkaar verdedigd. Zoo het onderwerp hier dieper kon doorploegd worden, zal dit wel te wijten zijn aan het feit dat de Antwerpsche Handelskamer slechts een veertiental personen bijeenriep, die, voor een geringer aantal toehoorders staande, minder moesten offeren aan zinledige rhetorica dan aan zakelijkheid.

Geen minderen dan Keynes, van de Universiteit van Cambridge, R.F. Harrod en H.D. Henderson, van Oxford, B. Nogaro, van Parijs, B. Ohlin, van Stockholm en G.M. Verryn Stuart, van Utrecht, waren gevraagd geworden, samen met de professoren onzer vier Hoogescholen: M. Ansiaux, F. Baudhuin, B.S. Chlepner, L. Dechesne, G. De Leener, L.H. Dupriez, R. Miry en vertegenwoordigers der beide Antwerpsche Handelshoogescholen: G. Craen en P. Muller.

De besprekingen schijnen zeer sterk beïnvloed geweest te zijn door de meeningsverschillen welke de waardevermindering der Belgische munt nagelaten had en er vormde zich een groep van devaluationisten en een andere die duidelijk blijken liet dat hij verder onheil vermijden wilde.

Merkwaardig is het wel dat in deze laatste groep de vertegenwoordigers der Brusselsche, Gentsche en Luiksche Universiteiten zich vereenigd hebben, en het vermoeden is niet heelemaal ongewettigd dat hunne coalitie, aangevoerd door Prof. M. Ansiaux. die zijne meening over de muntkwestie vroeger reeds verdedigd had in de brochuur: getiteld ‘La Défense de la Saine Monnaie’[(2)], gekeerd was tegen de devaluatiepolitiek van het Economisch Instituut der Leuvensche Hoogeschool, waarvan vertegenwoordigers en aanhangers zich allen aan de andere zijde bevonden.

De groep der devaluationisten, na in een eerste artikel van zijne besluiten den hoed te hebben afgenomen voor de muntstabilisatie, vindt het, in een tweede artikel, evenwel onmisbaar dat de grenzen, waartusschen elke wisselkoers schommelen kan, merkelijk wijder zouden zijn dan degene welke door de goudpunten bepaald worden[(3)].

(2) Uitgegeven bij G. Thone, te Luik in 1934.

(3) De tekst der besluiten is gedrukt in het ‘Bulletin de la Chambre de Commerce d'Anvers,’ Juli 1935. Het stenografisch verslag wordt later uitgegeven.

Deze nieuwe verhoudingen tusschen de munten zouden moeten vastgelegd worden door een verdran tusschen de voornaamste landen van de wereld, maar om te beginnen zouden de nieuwe grenzen ook maar als voorloopig beschouwd worden. Bij ernstige storing in de zoogenaamde ‘rekening-balans’ zouden de grenzen der toegelaten schommelingen dan weer herzien worden. Een land, dat meer waarden naar een ander land zenden moet dan het daarvan ontvangt, zou dit nadeel aldus kunnen te niet doen door een waardevermindering zijner munt. Muntmanioulaties als een toestel tot gelijkmaking van wat ongelijk is, dit is wel de grondgedachte van die eerste reeks besluiten. Daardoor stellen zij zich radikaal tegenover de klassieke opvattingen, en dit om twee redenen.

De klassieke opvatting plaatste de waardevastheid van de munt, die altijd betrekkelijk geweest is en waarschijnlijk blijven zal, in het middenpunt van het economisch stelsel en liet de andere cijfers, die der prijzen en der hoeveelheden, daarrond bewegen in hun voortdurend zoeken naar een evenwicht, dat steeds verbroken wordt en zich steeds opnieuw tracht te herstellen. Een dans van cijfers en een golving van lijnen rond de munten, die men zoo onveranderlijk als maar eenigszins mogelijk is tracht te bewaren: zoo zag men vroeger de economie.

Naar het voorbeeld van Galileus plaatste men het gele goud in het centrum. Maar nu zou men het weer anders willen.

De prijzen, de tolpolitiek der staten, de houding der kapitalen in zake internationale leeningen, dit zijn de axioma's, de onveranderlijke gegevens van het probleem waarvan men vertrekt, en de munten moeten hunne plaats maar zoeken in het sterrenstelsel, hoog of laag, rekening houdend met die gegevens en zoodanig dat het geheel regelmatig draaien kan.

Een tweede tegenstelling met de vroegere inzichten is de noodzakelijkheid om de gelijkheid te verwezenlijken in de mededinging onder de landen. Uitdrukkelijk wordt het wel niet gezegd, maar het streven naar een utopische gelijkheid dringt doorheen al de argumenten.

De verschillen tusschen de landen blijken al te sterk te zijn, naar het oordeel van onze eerste groep economisten. Een ongecontroleerd gevoelen drijft hen er toe te zeggen dat zulks niet met de goede wereldorde overeenstemt.

Nu moet men zich afvragen of dat streven naar gelijkheid, dat bij vele menschen een aktief deel van hun rechtsbewustzijn uitmaakt, zoo maar overgebracht mag worden op het terrein van den internationalen handel.

Het verschil tusschen de muntpariteiten toch kan, voor een deel, de gecijferde uitdrukking zijn van de economische totaal-

verhouding van het eene land tot het andere. Moeilijke ontginningsvoorwaarden, onvruchtbaarheid van den bodem, verouderde voorbrengings- en uitwisselingswijzen, verarming ten gevolge van oorlog en vele andere dingen meer kunnen zich, gecombineerd met een zeker prijsniveau, uiten in een voor den uitvoer ongunstigen wisselstand van dit eerste land tegenover een tweede land, waar zich betere voorwaarden voordoen.

Nu zijn deze oorspronkelijke verschillen, waarvan de wisselstand - alle andere medebepalende factoren buiten beschouwing gelaten - het gevolg kan zijn, voorwaarden die door de natuur geschapen zijn, of door het werk van de bevolking van een land, of door hare economische overwinningen tot stand gebracht werden.

Waarom moet een herziening der pariteiten hier als een niveleerend tuig in gang worden gezet, ten einde de bergen af te knotten en de dalen aan te vullen, opdat men zich niet langer over de diepte dezer dalen zou beklagen?

Zeker, deze sterke ongelijkheden van het eene land tot het andere ontstemmen ons. Wij waren zulks voor den oorlog niet gewoon, omdat een lange periode van vrede stilaan de noodige aanpassingen van wisselkoersen en prijzen had laten verwezenlijken, welke de meeste onzer beschaafde landen tot deelen van een betrekkelijk zacht golvende vlakte hadden gemaakt.

Maar de oorlog bracht overwinnaars en overwonnenen, en bij de overwinnaars waren er die meer voorspoed kenden dan de anderen. De oorlog werkte ook de technische revolutie in de hand, die hier sneller losbrak dan ginds en het gebeurde dat de vlakte verbroken werd tot gebieden met zeer verschillend peil.

Het is de rol van het internationaal vervoer weer eens langzaam gelijkmakend op te treden en stroomen te doen ontstaan van de streken van overvloed naar die van schaarschte, of anders gezegd van de streken van lage prijzen naar die van hooge.

Maar dit ging de eerste groep economisten te Antwerpen voorbij. Snel wilde zij naar de gelijkheid, en ‘daar zij dan betreuren moet dat, eenerzijds, daar waar de kostprijzen te hoog zijn, deze niet, binnen eene redelijke spanne tijds, juist kunnen aangepast worden door hunne vermindering’ en dat ‘men anderzijds geene snelle en belangrijke verhooging van de kostprijzen mag verhopen in die landen waar zij betrekkelijk laag zijn,’ neemt zij haar toevlucht tot een andere werkwijze.

Bemerken wij dat, bij het lezen van die beschouwingen, wij ons te vergeefs afvragen welk dan toch het absolute criterium is waaraan men de kostprijzen afmeet om te kunnen beweren dat zij te hoog of te laag zijn, en waarom ook een juiste aanpassing der kostprijzen, en een gelijkmaking in het algemeen, iets onmisbaars is.

Maar gaan wij voort: daar de gelijkmaking niet door middel van prijsaanpassing mag verwacht worden, daar bovendien ‘het gebrek aan vertrouwen ten opzichte van het behoud der bestaande pariteiten in de landen van het goudblok in breeden kring verspreid is,... zal geen spoedige stabilisatie mogelijk zijn zonder een devaluatie der pariteiten in deze landen, in zulke mate dat het vraagstuk van het internationaal evenwicht tot dit punt gebracht worde waar het practisch oplosbaar is.’

Op dezen aanval op het goudblok loopt heel het stel beschouwinqen uit.

Er wordt echter nog erkend dat de uitslagen van die devaluatie verloren zouden gaan, indien de landen, die onlangs hunne munt in waarde verminderden, haar nog merkelijk lager lieten glijden. Ook wordt, als eerste stap naar het herstel van een normaal muntsysteem, gevraagd, dat de landen met gedevalueerde munt een verklaring zouden afleggen dat zij geen verdere ontwaarding meer zullen nastreven.

Deze vrees voor immer verdere inzinking geeft wel de juiste karakteristiek der devaluatie aan. Op internationaal gebied is zij een strijdmiddel. En het mag wel betwijfeld worden of, in een tijd waar ieder zich uiterst schrap zet in den strijd, het herhaald gebruik van een der krachtigste wapens spoedig zal verzaakt worden. Nu de prijzen niet meer de eenige middelen zijn waarmede men elkaar bekampt, nu de nieuwe techniek der wisselinzinkingen als een massale aanval van een gansch land gebruikelijk is geworden, zal men wel moeilijk tot ontwapening overgaan terwijl de oorlog nog duurt. En wanneer deze pariteiten dan toch zullen bepaald worden, zullen zij niet door middel van aprioristische maatstaven vastgesteld worden, maar eenvoudig de machtsverhouding weergeven van de strijdenden op het oogenblik dat de vijandelijkheden geschorst worden.

De leden van de tweede groep economisten, nl. de HH. M. Ansiaux. L. Dechesne, G. De Leener, R. Miry, wilden het niet bij deze algemeene wenschen laten. In hun afzonderlijke besluiten maakten zij uitdrukkelijk voorbehoud over de manier waarop de weg naar de algemeene stabilisatie geteekend was. Zij lieten ook uitschijnen dat zij zich bij den geschapen toestand slechts noodgedwongen neerlegden en vroegen, als eersten maatregel, de stabilisatie van de verhouding tusschen pond en dollar. Aldus werd duidelijk dat eerst door een verdrag tusschen Engeland en de Vereenigde Staten aan den neerwaartschen tocht een einde zou worden gemaakt.

De lezer weet nu hoe, door de feitelijke stabiliseering van den dollar sinds Februari 1934, heel het probleem in de handen van de Engelsche overheden is overgegaan.

Het wordt niet waarschijnlijk geacht dat President Roosevelt van zijn recht op muntgebied verder gebruik zal maken en den dollar van 59% op 50% zijner vroegere waarde zal brengen. Aldus kan de dag, waarop Engeland zijne vlottende munt verzaakt, wel de dag worden die over het muntsysteem der gansche wereld zal beslissen.

Het weze echter gezegd dat alsdan het einde der economische depressie niet zou bereikt zijn, zooals velen verkeerdelijk meenen. Het einde van den deviezenoorlog, het einde van den toloorlog wordt al te dikwijls gelijkgesteld met het begin der zoolang verbeide nieuwe voorspoedsperiode.

De te Antwerpen aangenomen besluiten wijzen op deze gemakkelijke illusie met een enkelen, eenvoudigen volzin, waarvan echter de beteekenis oneindig zwaarder is dan die van al het overige.

Lezen en herlezen wij het volgende: 'Het moet echter duidelijk vastgesteld worden dat de hervorming van het internationaal muntsysteem, zelfs wanneer zij zal voltrokken zijn, niets anders zal bieden dan de basis voor een economische politiek welke naar het herstel der economie zal kunnen leiden.'

Muntvrede, tolvrede zullen slechts beteekenen dat de volkeren die in den kuil gestort zijn, ophouden malkander meer en steeds meer in de diepte te duwen. Men zal er niet anders mogen in zien dan het einde der wanhoopsperiode, de periode van blinde zelfzucht, die elk land er toe dreef zich te willen redden ten koste van al de anderen en ten slotte op niets anders dan zelfverminking uitliep.

Wanneer de stabilisatie zal bereikt zijn, dan stelt zich eerst de groote vraag.

Dan eerst zal de tweede periode aanvangen, de beslissende periode van het herstellen van het evenwicht, die voor taak zal hebben een verbruiksfonds samen te stellen dat gelijk weze, en zoo mogelijk blijve. aan de totale waarde der verbruiksgoederen. Tot deze periode behooren, onder meer, de maatregelen inzake goedkoop crediet, conversie der leeningen, vloeibaar maken der gehamsterde gelden, aanpassing der verkoopsprijzen en der inkomsten[4].

Zoodra dit op zijne beurt weer voltrokken zal zijn, begint de periode voor de betere inrichting der economie, waarin men de ervaring der slechte jaren zal kunnen ten nutte maken en den terugkeer der fouten voorkomen. Op deze derde periode is

(4) Cf. M. Ansiaux: 'A la recherche de l'équilibre', Buil. d'Inf. de la Banque Nationale de Belgique, 25 Juli 1935, Vol. 11, blz. 45 en mijn artikel 'De Grondslag van het economisch Herstel,' De Vlaamsche Gids, Juli-Aug. 1935.

men in ons land reeds vooruitgeloopen met de splitsing der banken en de controol over het spaarwezen.

Tusschen deze drie phasen bestaat een dwingende volgorde, die niet mag miskend worden.

Dr. J. VAN TICHELEN.

De internationale Tentoonstelling voor oude Kunst in de Wereldtentoonstelling te Brussel[1].

'Vijf eeuwen kunst te Brussel,' zoo luidt de officieele benaming van de grootsch opgezette Belgische afdeeling, en ik wil al dadelijk op de beteekenis van deze benaming nadruk leggen, welke, historisch en geographisch, de grenzen afbakent waarbinnen het inrichtingscomité zich heeft bewogen. 'Vijf eeuwen kunst - buitenlandsche afdeelingen,' zoo luidt verder het opschrift van de vreemde medewerking, waardoor eveneens het plan wordt omschreven.

Een mooie, een belangrijke tentoonstelling? Wel zeker, om de eenvoudige reden dat alle tentoonstellingen van kunstwerken van oude meesters, die we liefhebben en vereeren, belangwekkend zijn, onze nieuwsgierigheid gaande maken, ons bijna magnetisch aantrekken. Dan wordt ons immers, al te zeldzaam, de gelegenheid geschonken werken bijeengebracht te zien, die we anders in allerlei musea, over de heele wereld, zouden moeten gaan opzoeken of die verspreid hangen in allerlei particuliere verzamelingen, waarvan de toegang onmogelijk of althans meestal zeer lastig is. In dien zin is dus ook de tentoonstelling van Oude Kunst te Brussel een gebeurtenis. Of deze tentoonstelling echter een heel groote, blijvende beteekenis heeft en ons een indruk zal nalaten, zoo kostbaar als bijv. de tentoonstelling van Oude Vlaamsche Kunst in de Wereldtentoonstelling van Antwerpen in 1930 of, om een heel ander voorbeeld te noemen, als de onlangs te Parijs gehouden tentoonstelling van Italiaansche Kunst? Laat me toe het te betwijfelen. Heerlijke doeken vindt men er met de vleet, dat geef ik graag toe. Maar naast zeer voortreffelijke werken ook veel minderwaardige, naast onbetwistbare ook heel wat twijfelachtige, zoodat de ontroering niet zoo gaaf en diep is, als men wellicht zou wenschen en er wellicht werd van verwacht. Men voelt zich soms

(1) De schrijver heeft gemeend in dit artikel alleen de schilderkunst te mogen bespreken. In het volgend nummer zal een opstel aan de Tentoonstelling voor moderne Kunst worden gewijd.

een beetje uit zijn lood geslagen, niet goed inziend wat men eigenlijk aan al deze opgehoopte authentieke schatten of pseudoschatten heeft. Zoo zijn er ook oogenblikken dat men in de zalen rondloopt, met het gevoel verdwaald te zijn, uitkijkende naar iets dat men er vruchteloos zoekt, bij poozen den rug wrevelig toekeerende naar wat men er wel vinden kan. En de eindindruk is er een van verwarring en van onvoldaanheid, ondanks al het genotene...

Zooveel is daar bijeengebracht, van het buitengewoonste, het kostelijkste, maar 't ligt als edelsteenen op een hoop en er is geen halssnoer mede aaneengeregen, bij gemis aan een draad...

Heel deze tentoonstelling is het gevolg van een vergissing. Een principieele vergissing, zooals ten gronde liggend aan het door de inrichters opgevat en uitgevoerd programma. Om niet in de herhaling te vallen van wat in 1930 in de Wereldtentoonstelling van Antwerpen tot stand werd gebracht, hebben deze niet een algemeen overzicht van de oude Vlaamsche kunst voor oogen gehad, maar gemeend zich tot een bepaalde ‘school’ (of wat ze als zulks hebben aangezien) te mogen beperken en bij die gelegenheid zijn ze dan tot de ontdekking gekomen van een Brabantsche school, ja zelfs van een Brusselsche, terwijl het bestaan daarvan uiterst betwistbaar mag heeten. Zoo'n uitgangspunt moest wel een uiterst willekeurige keus bepalen. Deze poging om het lot van een kunsttentoonstelling te binden aan een aardrijkskundig concept - kunsthistorisch valsch of uiterst dubieus, zoolang niet om ernstiger redenen aan een Brabantsche school kan worden geloofd - op zich reeds een zeer gewaagde onderneming, is in onderhavig geval des te betreurlijker gebleken, daar geene hechte banden de schilders samenhouden, die hier tijdelijk vereenigd zijn, doch in de meeste gevallen louter het toeval van een geboorte, een kortstondige domiciliatie, enz.

Vier grootmeesters staan aan de spits van deze ‘Brabantsche’ kunstschilders: Rogier van der Weyden en Pieter Breughel vooraan, Hugo van der Goes en Dirk Bouts achter hen. Of Van der Weyden als het hoofd van een Brusselsche school mag worden beschouwd, eenvoudig omdat hij in 1436 (op 37 jarigen ouderdom) tot stadsschilder van Brussel aangesteld is geworden, terwijl hij zijn opleiding te Doornik genoot en zijn vorming vakkundig in het teeken van de Doorniksche school staat, ziedaar reeds een zeer ontstellende vraag. Nog meer voorbehoud dient te dien opzichte voor Pieter Breughel gemaakt, die, te Antwerpen opgegroeid, zich eerst rond 1563 te Brussel is gaan vestigen (vermoedelijk reeds 38 jaar oud), terwijl zijn beide zoons, die zijn werk voortzetten, ofschoon te Brussel geboren, naar Antwerpen trokken, zeker nog geen 20 jaar oud, om er naar eigen zin te werken. Wat Hugo van der Goes, gedurende zijn leven als ‘Hugues de Gand’ bekend,

betreft, is deze vermoedelijk niet vóór 1475 van Gent naar Brabant overgekomen, om er zich in de Abdij van het Rood-Klooster op te sluiten en kort daarna te sterven. Alleen Dirk Bouts schijnt rechtstreeks een leerling van Rogier van der Weyden in dezes werkplaats te Brussel te zijn geweest, doch hij is van Haarlem afkomstig, en zijn leven ontvouwt zich in hoofdzaak in Haarlem en in Leuven, niet in Brussel. Van een ver-uitstralenden invloed van Van der Weyden, Breughel of Van der Goes op onder hun leiding te Brussel gevormde, verder in die stad levende en arbeidende schilders, onderling een voldoende aantal gemeenschappelijke gedachten en opvattingen deelende om een levensechte ‘groep’ te vormen, schijnt er alsnog geen sprake te kunnen zijn. Aan een Brusselsche ‘school’ kan voorloopig, gezien wat we tegenwoordig van deze aangelegenheden afweten, slechts met veel goeden wil en vooral met veel overmoed geloof gehecht.

Nemen wij zelfs aan dat het den inrichters niet te doen is geweest het bestaan van een dusdanige school, in den engeren zin des woords, te bevestigen, doch de verhouding na te gaan tusschen enkele te Brussel of in Brabant gewerkt hebbende schilders, ook deze opvatting blijkt nog heel aanvechtbaar, wanneer dienende tot uitgangspunt voor het vestigen van een keus onder onze meesters. Het verband wordt slechts duidelijk in het werk van allerlei tweederangsschilders, die te Brussel hun vak hebben uitgeoefend en die we, wellicht in te grooten getale, om wille van hun ‘Brabantschap’, vereenigd vinden. Kunsthistorisch kunnen deze meesters een zeker belang vertoonen, esthetisch gesproken zijn de meesten van weinig tel. En of we er veel bij gewonnen hebben al deze tweederangsmeesters rondom Van der Weyden en Breughel, Van der Goes en Bouts geschaard te zien, ook deze vraag is 't mij niet mogelijk met veel geestdrift te beantwoorden. Niet het beste van onze kunst is op deze manier naar voren gebracht, wel veel middelmatigs. Wie als kunstgenieter tegenover het werk van een Colijn de Coter of een Bernard van Orley bijv. staat, zal vermoedelijk zonder veel vreugde deze boodschap begroeten. Voor één ‘Maître aux feuillages en broderie’, die werkelijk een zeer fijn gevoel aan een uiterst sierlijke techniek paart en die voor vele bezoekers een aangename verrassing, misschien zelfs een heuglijke openbaring zal geweest zijn, komen, eilaas, heel wat van die anonieme meesters voor, wier werk weinig of geen ontroering zal hebben verwekt. Werpt men een samenvattenden blik op de zalen van de 15e en 16e eeuw, dan geraken de enkele hier opgehangen meesterwerken, meestal klein van formaat, van wezenlijk grooten als Van der Weyden, Van der Goes en Bouts, in het gedrang door de aanwezigheid van zoovele minderwaardige paneelen, van grootere afmetingen daarentegen, zoodat het rustig poozen en

mijmeren voor het beste veelal geschaad wordt door het drukke en heftige, het weinig innige, het weinig oorspronkelijke van wat in hun omgeving voorkomt. Omdat niet door zuivere kunstbetrachtingen maar door kunsthistorische beweegredenen geleid, komt ons de selectie vóór als niet streng genoeg geschied.

Wat mij betreft, zou ik heel wat meer genoegen hebben beleefd aan een tentoonstelling die ons slechts een half dozijn schilders zou hebben getoond, maar dan volledíger dan zulks 't geval is, met hun werkelijk kapitale doeken, dan aan deze gemengde, ongelijke uitstalling van het voortreffelijkste en het minderwaardigste ondereen. Ik weet wel dat het gemakkelijker is een ideaal programma op het papier op te stellen dan het uit te voeren, gelet op de moeite die men heeft om uit de buitenlandsche musea en verzamelingen die werken vrij te krijgen, waar men met de meeste belangstelling naar uitziet, gelet ook op het hier andermaal toegepast, in den grond betreurenswaardig beginsel zoo weinig mogelijk stukken aan de musea van het eigen land te ontleenen, waaraan de nieuwsgierigen verondersteld zijn een bezoek te brengen, tot aanvulling van wat ze in zoo'n wereldtentoonstelling te zien krijgen(2). Deze overwegingen nemen niet weg, dat het beeld, dat in deze tentoonstelling door den toerist van onze meesters opgedaan wordt, een erg onvolledige en niet altijd even gunstige weerspiegeling is. Wie, zonder persoonlijk zijn hoofdwerken in de buitenlandsche musea te hebben leeren kennen, zelfs iemand als Van der Weyden alleen naar het hier geëxposeerde moet beoordeelen, zal allicht aan dezen meester niet de verrassend-belangrijke rol toekennen, waarop hij recht heeft als een der grootste onder de grooten. Nog meer valt zulks op voor Breughel. Wel zijn talrijke werken van hem gegroepeerd geworden, maar niet de karakteristiekste, vooral niet de betrouwbaarste; voor verschillende van deze schilderijen rijst een twijfel op, omdat men er niet met zekerheid de vaste en fijne hand van Breughel in herkent. Pas van Weenen teruggekeerd, waar ik in het Kunsthistorisches Museum en in de Galerie Lichtenstein eens te meer den echten Breughel mocht ontdekken, in heel zijn duizelingwekkende genialiteit, in heel zijn grootmenschelijke verscheidenheid, kon ik een bezoek aan de Brusselsche tentoonstelling niet anders dan, in

(2) Indien wij er ons over verheugen den ‘Vluchtenden Herder’ uit de verzameling Johnson, Philadelphia, te zien hangen, zooniet naast, dan toch in de nabijheid van hetzelfde doek uit de verzameling Béague, Mévy sur Seine, hoe gaarne zouden we bijv. den ‘Val van Icarus’ uit het Museum van Brussel hebben teruggevonden naast de ‘Vlucht van Dedalus en Icarus’ door H. Herbrand, Parijs, geleend, of de ‘Boerenbruiloft’ uit het Museum van Antwerpen naast die uit het Museum van Detroit. Niet zoo dikwijls wordt ons de gelegenheid geboden om tot dergelijke vergelijkingen over te gaan...

den absoluten zin, een tegenvaller voor mij noemen. Naast meesterwerken als ‘De blinden’ (Louvre, Parijs), ‘Dulle Griet’ (Museum Mayer van den Bergh, Antwerpen)’ ‘De ekster op de galg’ (Museum van Darmstadt), ‘De vluchtende herder’ (Verzameling Johnson, Philadelphia), enz. treft men er te veel schilderijen van verdachten oorsprong aan, waarschijnlijk niet anders dan copieën of gedeeltelijk herschilderde en bijgemaakte replieken. Er zijn van die teekenen, welke den kunsthistoricus misschien niet opvallen, omdat deze meestal op andere, uitwendige gronden steunt, maar die aan iemand die gewoon is met een voor de plastische bijzonderheden ontvankelijk oog schilderijen te bekijken, vooral aandacht schenkend aan de technische en bepaald schilderkunstige eigenschappen van den meester, de overtuiging inboezemen, dat hij met een apocrief werk te doen heeft. En dien indruk doet men hier - eilaas! - maar al te dikwijls op.

Wat door mij over de 15e en 16e eeuw gezegd werd, is eveneens op den lateren tijd toepasselijk. Teniers, Brusselsch schilder? Dat geef ik ten deele toe. Maar Rubens en Van Dijck! Of wel kunnen deze in den Brabantschen kring worden betrokken, al zie ik niet in hoe, en dan zouden ze door een belangrijke verzameling hunner werken dienen vertegenwoordigd te zijn, of wel behooren ze noch van dichtbij, noch van verre tot de aan deze expositie ten gronde liggende localisatie, en dan zou men wijzer gehandeld hebben ze niet als arme familieleden te behandelen, door hen, Rubens met 2, Van Dijck met 3 doeken op te nemen. Wellicht heeft men gemeend deze beroemde schilders onder geen voorwendsel te mogen uitsluiten. Nochtans missen we volkomen Van Eyck, Memlinc en Geeraert David bijv., Jordaens en Brouwer en nog zoovele anderen, wier vermaardheid niet minder wereldwijd is. Deze al te ijverige voorzorg heeft echter voor gevolg dat men al meer en meer den leidraad kwijt geraakt, die, door deze grillige keuze heen, eenige geruststelling zou bezorgen omtrent den opzet van dezen show. Zoo vele Vlamingen ontbreken, is het Brusselsch comité er daarentegen toe overgegaan schilders als Philippe de Champaigne en A.F. van der Meulen, die bijna heel hun bestaan te Parijs sleten. te annexeeren.

Inmiddels is de verwarring wat de kwaliteit betreft nog zooveel verbijsterender, wanneer men den rommel overkijkt, die uit de 17e en 18e eeuw werd bijeengebracht. Even gemengd is de indruk, dien men van de 19e eeuw mededraagt; ondanks de willekeurige schifting van het comité, dat er niet tegen opziet veel naar Brussel te halen wat er feitelijk niet toe behoort, krijgt men geen algemeen overzicht van onze schilderkunst gedurende dit tijdperk. Waarom die wel, waarom die niet? Dat is de vraag die geen oogenblik van onze lippen wijkt, van de eerste zaal tot de laatste...

Naast de belangrijke Belgische sectie zijn er ook overzichtelijke buitenlandsche afdeelingen: Nederland, Frankrijk, Engeland en, heel bijkomstig, Hongarije. Goed zoo! Maar waarom deze drie landen en niet Italië, Spanje, Duitschland? Ieder land schijnt op eigen initiatief, volgens persoonlijke inzichten, te hebben gehandeld. Waar Frankrijk een bondig, maar heel representatief overzicht van zijn kunst, van de 16e tot de 19e eeuw, bezorgt en Hongarije, benevens schilders van de 17e tot de 19e eeuw, zelfs een heel eigenaardigen primitief toont, 'den Hongaarschen meester van 1514,' beperkt Nederland zich tot de 17e eeuw (al bevat deze verzameling geen enkel werk van Vermeer, Fabritius, Pieter de Hoogh - waarom?) en Engeland tot de 18e. De bodem is even wankel hier in dezen buitenlandschen 'gulden winckel' als in de Belgische afdeeling. Meesterwerken, ja, en zelfs vele, die men blij is te mogen bewonderen. Wanneer men, zich aan dat genieten onttrekkend, zich echter afvraagt welke beginselen tot die bepaalde samenstelling van de buitenlandsche afdeelingen hebben geleid, tot het kiezen van die landen en geene andere, tot het kiezen van die meesters en geene daarbuiten, mist men weer allen vasten grond, tast men in het duister.

Zoo is en blijft deze tentoonstelling een vraagteeken. De tragedie of de klucht van het waarom?

ANDRE DE RIDDER.

Eenige Uitgaven op geschiedkundig Gebied

In de Encyclopaedia Britannica, Regentstreet, 80, Londen, verscheen een schitterend geschiedeniswerk: **The March of Man** (£ 2-12-6, betaalbaar in 7 keeren).

Het bevat een chronologisch overzicht van de historie van elk volk, aanvangend bij de voorhistorische tijden en eindigend op onze dagen. Het biedt: 1) vergelijkende tijdstabellen, die een volledig beeld ophangen van de gansche wereldgeschiedenis en zevenledig opgevat is; 2) een historischen atlas met 96 platen, inhoudende meer dan 230 gekleurde afzonderlijke kaarten, vervolledigd door een index met meer dan 16.000 vrwijzingen, en 3) een afdeeling met geschiedkundige opluisteringen in photogravure, ten getale van 120, vergezeld door een afdoende verklaring van het onderwerp. Deze reuzenarbeid stond onder de algemeene leiding van Lawrence H. Dawson, schrijver van 'A Graphic History of Modern Europe', van George Philip, van Prof. Ramsay Muir (Manchester, Liverpool), en Prof. Robert Mac Elroy (Oxford).

We krijgen hier te doen met streng wetenschappelijk behandelde stof in springlevenden vorm. Met dit standaardwerk als gids wordt de lange reis door de universeele historie een buitengewoon aantrekkelijke tocht; uiterst kostelijk materiaal werd hier verzameld. De atlas b.v. is de duidelijkste, de volledigste, de meest gezaghebbende, die ooit gepubliceerd werd.

Men staat hier voor een prestatie, die aan de hoogste eischen voldoet: alzijdige kijk op geheel het geschiedkundig terrein, bondigheid, eenheid, laatste actualiteiten, prachtvolle technische verzorging.

Het werk strekt de uitgeverij van de Encyclopaedia Britannica tot groote eer. Elk ontwikkeld mensch zal het met vreugde begroeten; elk student het met vurigen ijver benuttigen; ieder leeraar het met warme geestdrift bezigen. Allen zullen er met de meeste belangstelling van genieten. Zonder twijfel kan het de grootste diensten bewijzen. In zijn voortreffelijkheid verbergt het onder de keurigste vormen taaien arbeid en moedige volharding, helder inzicht en merkwaardig talent, maar boven alles liefde voor de ondernomen taak. Op elke bladzijde van dit in 'Britannotex-leder' gebonden boek (afmetingen 30 cm. op 24) geven teekenaars, opluisteraars en schrijvers blijk, volmaakt thuis te zijn op de veelzijdige gebieden van de veelomvattende historische wetenschap.

We hopen, dat deze ontzagwekkende uitgave, met haar zeer persoonlijk eigenaardig karakter, overal het flinkste succes moge oogsten, en niet in de laatste plaats bij onze Vlaamsche leerkrachten.

Een klaar, plastisch werk, spannend geschreven, dat wellicht spoedig in Duitschland klassiek worden zal, is het boek van Dr. Friedrich Stieve: **Geschichte des deutschen Volkes** (R. Oldenbourg. München; 500 blz., 10 kaarten, gr. 8°; 5,80 M.; geb. 6,50 M.).

Als weinigen slaagt de auteur er in de geschiedkundige geheimen te doorgronden. 'Het heden door het verleden te bevruchten' was het doel van de historische taak, die Dr. Stieve, leider van de kultuurafdeeling bij het Ministerie

van Buitenlandsche Zaken en Duitsch gezant, zich stelde. De natie is als eenheid opgevat, waarvan het wezen in laatste instantie het eigen worden bepaalt. De geweldige stof werd in vijf afdeelingen geschikt: I. Volk en Heimat: 1. De Kimberen en de Teutonen. 2. De indamming van Germanië door de Romeinen. 3. Het weren der Germanen. 4. Het begin der volksverhuizing. II. De Weg tot het Rijk: 1. De Germaansche rijken aan de Middellandsche Zee. 2. De Merwingers. 3. Het Christendom. 4. De Karolingers. 5. Verval van het Frankische Rijk. III. De Leiding van het Avondland: 1. Stichting van de keizerlijke macht. 2. Het instandhouden van het rijk. 3. De innerlijke groei. 4. Strijd van de keizerlijke macht om haar positie. 5. Verslapping dezer macht. 6. De bloei van het Ridderdom. 7. Nederlaag van den keizer. IV. Door Scheuring naar Machteloosheid: 1. Het vrije spel der afzonderlijke krachten. 2. Wedstrijd om de eerste plaats. 3. Overwinning der centrifugale elementen. 4. De geest der steden. 5. De scheuring in het Geloof. 6. Het slagveld van Europa. V. Het worden der eenheid: 1. Begin der genezing. 2. Het opkomen van Pruisen. 3. De geestelijke triomf van het burgerdom. 4. Knechtschap en bevrijding. 5. Rijpen en dwalen. 6. Het nieuwe rijk. 7. De droom der verte. 8. Alleen tegen de wereld. 9. Val en verheffing.

Onafzienbaar materiaal is verwerkt in een ongemeene prestatie van den Hamburger Professor Ernst Forsthoff: **Deutsche Geschichte seit 1918 in Dokumenten** (Alfred Kröner Verlag, Leipzig; 340 blz.; 16 illustraties; geb. M. 3.75).

De ondertitels alleen zullen genoegzaam aantoonen, dat de verschillende aspecten van het Duitsche politieke leven der laatste 17 jaar werden aangevat:

Eerste deel: De Republiek van Weimar. I. De omwenteling van 1918. 1. Opmarsch der nieuwe partijen. 2. Versailles en de Volkenbond. Duitschlands intrede in den Volkenbond. II. Eenheid en structuur van het Rijk onder de wetgeving van Weimar. 1. De structuur van het Rijk over het algemeen. 2. Het separatisme in het Rijnland en in Beieren. 3. Het Rijk en Pruisen. Verdeeling. De overwinning van het dualisme. 4. Het Rijk en Beieren. 5. De Rijksdag. De verkiezingen. De leden. 6. De partijen en hun einde. 7. De Rijksregeering. 8. De Rijkspresident. 9. Weermacht en weer-bonden. 10. Het Rijk als economische staat. De vakbonden.

Tweede deel: De Duitsche Revolutie. - I. Geschiedenis der nationaalsocialistische beweging. II. Verovering van de macht. III. De nieuwe orde. 1. Rijkseenheid en staatsleiding. 2. Arbeid en arbeiders. 3. Opbouw volgens de standen. 4. Arbeidsdienst. 5. Bloed en bodem. 6. Kultuurpolitiek. 7. Schoolpolitiek.

Van een der bitterste hoofdstukken uit de Duitsche geschiedenis vertelt Josef Ponten (geboren 1883) in **Die Stunde Heidelbergs** (A. Langen & G. Müller, München; 0,80 M.).

Met sterke kleuren, in een krachtige, aanschouwelijke taal, schetst hij het heerlijke paleis van Versailles onder Lodewijk XIV, het weelderige leven der hovelingen, de beslissende ministerbespreking, die het lot van Heidelberg bepaalt, de ontroerende machteloosheid van de Palatijnsche prinses om haar vaderstad te redden, de gruwelijke verwoesting van den Palts.

Vermelden wij nog het waardevolle werk van Mirko Jelusich over **Cromwell,** die van Engeland een Republiek maakte en als Lord-Protector de schepper werd van het

moderne Britsche Rijk. Dit boek bewijst den veelzijdigen historischen geestesarbeid van dezen Duitschen romanschrijver (geboren in 1886). Hij tracht tot het essentieele van het ingewikkelde wezen van den overwinnaar van Karel I (Edgehill, Marston-Moor, Newbury, Naseby) door te dringen. Voor Cromwell dictator werd, bezat Engeland in de Europeesche politiek nauwelijks meer aanzien dan Venetië of Saksen (Macaulay); dank zij dezen ‘soldaat van God’ dicteerde zijn land den vrede aan de Vereenigde Provinciën, werden de Barbarijsche zeeroovers verdelgd, de Spanjaarden te land en ter zee overwonnen, het

schoonste eiland der Antillen veroverd, Duinkerken in bezit genomen, de acte van navigatie uitgevaardigd. De geheele Europeesche Hervorming koos hem tot verdediger. De Hugenoten uit Languedocx, de Protestantsche Alpen-herders ontkwamen de verdrukking ten gevolge van de vrees, die zijn naam inboezemde. De paus zelf werd gedwongen de katholieke vorsten tot meer menschelijkheid aan te sporen, want Cromwell's stem, die zelden tevergeefs bedreigde, verklaarde, dat, indien de 'ketters' verder slecht behandeld werden, de Engelsche kanonnen Rome zouden beschieten.

Engeland heeft Cromwell's tirannie vergeven ter wille van zijn groote verdiensten; hij leerde het Engelsche volk niet alleen overwinning op overwinning stapelen, maar voerde het met krachtige hand op den weg naar de glorie, dien zijn geniale blik klaar en helder voor zich zag.

De zeer mooie Nederlandsche bewerking van Mirko Jelusich's boek (450 blz.) is van Mr. I.E. Prins-Willekes Macdonald. Ze verscheen bij Nijgh en Van Ditmar te Rotterdam.

Dr. JOZ. PEETERS.

Nieuwe Uitgaven

Van J.B. Wolters' uitgevers-maatschappij, Groningen:

H. GODTHELP en A.F. MIRANDE: **Het nieuwe Nederlandse Proza in Novellen**, derde bundel. Voor de hoogste klassen van alle inrichtingen van V.H.O., M.O. en voor de kweekscholen; 174 blz.; *f* 1.40; geb. *f* 1.70.

Inhoud: De maaier (Van Looy), de nacht van Isthâr en Eerste huwelijksgeluk (Couperus); De boer die sterft (Van de Woestijne): Het vertrouwen en De wijze en de jongeren (Van Schendel); Jan van den Dom (Van Moerkerken Jr.); Het eind van het lied (Slauerhoff); Hoenders (Helman); Deducant te Angeli (Kuyle); De achtste reis van Sindbad (Brulez); Ivo de Geus sterft (Eekhout); Rationalisatie (Van Randwijk).

Sommige stukken werden in de Marchant-spelling gedrukt.

O.F. HEINRICH: **Fahrt frei für FD 122;** die Geschichte eines Jungen, der mit einer Hand einen Zug aufhielt; autorisierte, für den Schulgebrauch mit Erläuterungen versehene Ausgabe von J. UITTENBOGAARD; 80 en 19 blz., *f* 0.70.

Van Van Gorcum & Comp., Assen:

Ds. C. KUNST: **Wetenschap en Religie,** n° 2 van de Linker-Werkgroep van Moderne Theologen; 40 blz.; *f* 1.10.

Dit geschrift wil het probleem van de verhouding tusschen wetenschap en geloof belichten van uit het vrijzinnig protestantisme, en de in den laatsten tijd veel omstreden vraag beantwoorden of de resultaten van het nieuwere natuuronderzoek noodzaken de principes van de moderne theologie te herzien. Noch de entropiewet, noch het statisch karakter der natuurwetten worden niet van vitaal belang geacht voor het essentieele in de religie.

Dr. A. RUTGERS: Rondom Elektra, een kijkje achter de coulissen onzer beschaving; Nr 17 van de reeks: Vragen-van Nu; 28 blz.; 75 cents.

Tooneelfonds voor jonge mensen van vier tot veertig. 30 cents per nummer. Opvoeringsrecht vrij bij aankoop van eenige (verder tusschen haakjes aangegeven) boekjes.

Nr 20, Drs. J.H. HOORNWEG en Dr. M.H. VAN DER ZEYDE: Hanneke Lekkertand, vrij naar een 16e eeuwsche klucht (5 boekjes).

Nr 21, G. BOS: De Sneeuwklokjes luiden de Lente in, kindertooneeltje, met de muziek (10 boekjes).

Nrs 22-23, TINE BRINKGREVE-WICHERINK: De Verjaardag (6 boekjes).

Nrs 24-25, GEERT KAZEMIER: De Minnedrank, 4 bedrijven (13 boekjes).

Nrs 26-27, ANKE SERVAES: Het Hoedje dat haar past, heelemaal in verzen, met liedjes in cijfermuziek (7 boekjes).

Nrs 28-29, DAVID TOMKINS: De Koning van Hawaï, 3 bedrijven (6 boekjes).

D.A. CRAMER-SCHAAP: Rebecca, Bijbelspel in 3 bedrijven (in verzen); 36 blz.; *f* 1; bij aankoop van 8 ex., 75 cents, waarbij dan het opvoeringsrecht voor eerste vertooning vrijgegeven.

Bespreking later.

Van den Tijdstroom, Lochem:

J.P. VALKEMA BROUW: Tarantini, roman; 293 blz.; *f* 3, geb. *f* 3.90.

Van Verlag Oprecht, Raemistrasse, 5, Zurich:

Dichter helfen, novellen, waarvan de opbrengst wordt afgedragen aan het 'Comité (van Genève) pour le placement des intellectuels refugiés'; 335 blz.; 4 fr. 80; in lijnw. 6 fr. 80.

Inhoud: Nexö, Lebenslänglich; Asch, Der Zauber der Uniform; Brentano, Ansichten haben es in sich; Duhamel, Hadj Mahmoud Hamami; Ferrero, Ein Ball in Tepoztlan; Glaeser, Das Kirschenfest; Kastein, Der Schuldige; Lagerlöf, Die Schrift auf dem Erdboden; Ludwig, Versailles; Malraux, Schallplatten; Mann, Das Herz; Maurois, Das Testament; Polgar, Bescherung; Silone, Simplicio; Sinclair, Kindheit.

Van Europa-Verlag, Zurich:

HEINZ LIEPMANN:... wird mit dem Tode bestraft; 248 blz.; 4 fr.; in lijnw. 6 fr.

Van H. Van Tichelen, St-Vincentiusstraat, 67, Antwerpen:

De kleine Vlaming, die zijn 18n jaargang intreedt (abonnement: 14 fr. per jaar).

Inhoud van Nr 1 (October): Nieuws van de maand; Tom Duim; Tijl Uilenspiegel (hoofdstuk XXIV); Wie? Hoe? Waarom? Grappenhoekje; Puzzle en Co; Boekenkast; Onze prijskampen.

Van L.J. Kryn, Oratoriënberg, 8, Brussel:

H. BALIEUS en R. HERBERIGS: Keizer Tjagan, spel in 5 bedrijven en 9 tafereelen; 190 blz.; 30 fr.; prachtuitgave 75 fr.

Bespreking later.

De Ontwikkeling van de Vlaamsche Beweging

In krisistijd

In het Belgisch Staatsblad van 22 Juni 1935 werd de tekst afgekondigd van de wet tot regeling van het talengebruik in rechtszaken.

De opvatting van deze wet gelijkt aan deze van de vorige door het parlement aangenomen wetten. Zij huldigt, als hoofdbeginsel, de eentaligheid van de Vlaamsche landstreek naast de eentaligheid van het Waalsche gebied. Zij werd verdedigd met dezelfde argumenten en zoo de regeling, op sommige punten, wel wat strak is, dan valt zulks te wijten aan dezelfde bezorgdheid aan Waalschen kant om den nadruk te leggen op het hoofdbeginsel van de eentaligheid.

Indien de behandeling in Kamer en Senaat niettemin vrij langen tijd in beslag nam en ontelbare amendementen uitlokte, waarvan de meeste vervielen of verworpen werden, dan is het wel omdat instinktief gevoeld werd, hoe met deze wet, nog meer dan met de vorige, een hoeksteen van het heele maatschappelijk gebouw zou vervangen worden.

In ieder geval is men thans in België op een rustpunt gekomen, wat de wetgeving op taalgebied betreft. Op onderwijsgebied, in de besturen, in het leger, in het gerecht zijn de richtlijnen aangegeven, niet alleen voor het gebruik der talen, maar tevens voor het werkelijk bestuur van het land. Een van de voornaamste bepalingen in de bestuurlijke taalwet is immers, dat de aangelegenheden, die het Vlaamsche landsgedeelte aanbelangen, in het Nederlandsch, de taal van de Vlamingen, dienen behandeld. Het gaat hem niet meer om vertalingen; de leidende gedachte moet Vlaamsch zijn, ingesteld op de belangen en de behoeften van de Vlaamsche bevolking.

En toch, niettegenstaande deze verwezenlijkingen, die elkaar in eenige jaren tijds hebben opgevolgd, hoort men gewagen van een krisis in de Vlaamsche beweging.

Voorzeker is het op taalgebied nog niet alles suiker en zoet en de moeilijkheden, welke men nog te boven moet komen, zijn niet geringer dan deze, welke in het verleden - in zooveel ondankbaarder omstandigheden! - werden overwonnen.

Maar wat de Vlaamsche herleving in haar geheel betreft kan men bezwaarlijk van wanhopige krisistoestanden spreken.

Een klein onderzoek daartoe volstaat.

Het jaarverslag van het Davidsfonds wijst voor 1934 niet minder dan 71.566 eigenlijke leden aan. Het vorige jaar telde men er wel is waar 73.909, maar de ekonomische omstandigheden hebben daar schuld aan en het verschil, op een zoo groot ledental, is gering. Overigens is het aantal afdeelingen toegenomen, zoodat men er thans 458 telt.

Men bedenke welke mogelijkheden op kultureel gebied een dergelijk ledenaantal oplevert; waarbij nog komt dat voor een uitgave van keurboeken 10.516 inschrijvers werden gevonden en voor de muziek-uitgaven 1.219.

Deze cijfers, in een klein land als het onze, dwingen ook bij de Franschsprekenden eerbied af, te meer daar het hier toch maar een gedeelte van dien onverpoosden drang der Vlamingen naar kultureelen opgang betreft.

In het Willemsfonds, waar men steeds met heel wat ander moeilijkheden te worstelen had, valt eveneens van krisis maar weinig te bespeuren: 1283 leden in 1919; 3593 in 1934; 27 afdeelingen in 1919; 53 in 1934. Uitgeleende boeken in de boekerijen: 160.000 in 1919; 250.000 in 1934.

Ook in andere groepeeringen, waar zich naast de Fransche afdeeling een Vlaamsche ontwikkelde, is deze laatste niet achteruitgegaan. Men raadplege b.v. de jaarverslagen van de Belgische Vereeniging voor den Volkenbond.

Het is ons niet bekend, dat Vlaamsche organismen van opbouwenden kultureelen aard er het bijltje hebben moeten bij neerleggen. Integendeel, de behoefte aan Vlaamsche groepeeringen en afdeelingen in dien aard wordt met den dag duidelijker. Geen enkele nationale instelling of onderneming, welke op dien naam

aanspraak wil maken, zou nog de Vlamingen en hun taal kunnen miskennen zonder gevaar te loopen haar werking te schaden.

Bij de Vlaamsche nationalisten

De verhoudingen en toestanden bij de Vlaamsche nationalisten vormen ongetwijfeld, vooral voor de buitenstaanders, den aantrekkelijksten, want minst alledaagschen kant van de Vlaamsche beweging.

'Dagen van krisis, van twijfel en zorg' was het thema van een overzicht door prof. Geyl in Augustus 1934. Sommige waarnemers, die meenen, dat het volstaat verzoening te bewerken onder de talrijke nationalistische leiders, opdat men zou terugkeeren tot de overmoedige dagen van 1929, verliezen uit het oog, dat de toestanden en tijden inmiddels grondige wijzigingen hebben ondergaan.

Bij de wetgevende verkiezingen van 1932 was de ontreddering bij de Vlaamsche nationalisten bijna hopeloos. Reeds bij de voorafgaande gemeenteverkiezingen kwamen zij met zooveel verschillende benamingen en programma's op, dat men, in het Ministerie van Binnenlandsche Zaken, bij het rangschikken van de uitslagen voor de provincie Limburg, niet goed wist welke lijsten tot de katholieke partij en welke tot de uitgesproken nationalistische richting moesten gerekend worden.

Op dit oogenblik werd onvermijdelijk de nieuwe beweging van het Verdinaso (Verbond van Dietsche nationaal-solidaristen) versterkt, welke het beleid van de 'sloopers, malcontenten en nihilisten' had aangeklaagd en aldus degenen uit de frontpartij naar zich toe wist te halen, die van een onvruchtbare werking genoeg hadden.

Sedertdien zijn er, met behoud van de vroegere karakterverschillen en plaatselijke schakeeringen, drie indeelingen gekomen in de nationalistische richting (Godsvredefederatie, Vlaamsch nationaal Verbond, Verdinaso), naast een paar groepjes, die over geen aanhang beschikken en zich alleen hierdoor onderscheiden, dat ze het feitelijk nooit en met niemand eens zijn.

Tot deze laatste behooren de vrijschutters van het weekblad 'Het Vlaamsche Volk', Rafaël Verhulst en Ward Hermans.

Zij worden meestal doodgezwegen zoowel door het Verdinaso als door het Vlaamsch nationaal Verbond, de organisatie waarmee oud-volksvertegenwoordiger Staf Declercq gepoogd heeft de vroegere groepen van de frontpartij opnieuw bijeen te brengen.

Daarnaast valt het maandblad 'De Dietsche Voorpost' (vroeger 'De nieuwe Voorpost') te vermelden, 'orgaan van het integrale Dietsche nationalisme',' waarin bij beurten nog het standpunt van het verdwenen, in Nederland opgestelde groot-Nederlandsch weekblad 'Vlaanderen' ontwikkeld wordt. Ook dit orgaan vindt in Vlaanderen zelf geen weerklank en het wordt hoofdzakelijk door een buitenstaander gebruikt om zich in het buitenland te doen gelden, waardoor het herhaaldelijk in mededinging komt met 'Het Vlaamsche Volk'.

R. Verhulst meent, naar een uitlating van het Antwerpsch orgaan der frontpartij, 'Ons Vaderland' (23 Dec. 1933), het Vlaamsche nationalisme 'in een pro-Duitsche richting te moeten sturen.' Waarop 'Het Vlaamsche Volk' vinnig antwoordt (7 Jan. 1934): 'Meent ge waarlijk dat de Hollander gloeit van geestdrift om de Vlamingen in de armen te vallen? Of de Hollander nu Mofsch of anti-Mofsch is, zooals hij zich keurig en dan met een dikke tong uitdrukt. hij is, bij uitzondering van enkele kleine groepjes, zeer weinig pro-Vlaamsch. Wij moeten bij hem geen lessen of geen goedkeuring gaan halen.'

De polemiek van 'Het Vlaamsche Volk' tegen den 'insluiper' van 'De nieuwe Voorpost' is niet minder vinnig. Zoo schrijft Verhulst (18 Maart 1934):

'De logge verwijter van De nieuwe Voorpost zocht in die woorden (een uitlating over Dietschland, zijnde groot-Nederland) een voorwendsel tot koeling van zijn gemelijkheid en wrange spijtigheid, verwekt door 'n mislukking van zijn grootscheepsche plannen in Duitschland.'

Wat deze plannen waren kan men verder in het blad gissen, vermits er sprake is van onderhandelingen te Essen, Duisburg, Keulen, 'een bezoek bij Rosenberg... in vooruitzicht,' een verzoek aan den Oberbürgermeister van een groote stad en een stuk van Februari 1934, waarin onder meer voorkomt: 'an Stelle der einzugehenden Schelde' (in de plaats van 'De Schelde', die verdwijnen gaat). Te gelijker tijd (Maart 1934) heeft 'De nieuwe Voorpost'

het, met veel vraagteekens, over een Vlaamsche krant, door Krupp opgekocht.

Wie deze verwarring nagaat moet zich afvragen, of er hier niet vooral voor het buitenland wordt gewerkt en of de toestanden zich niet herhalen uit den tijd van Frank Heine, die verschillende partijen te gelijk wist beet te nemen.

Worden in het buitenland personen gevonden, die zoo iets ernstig opnemen?

Mag men 'Het Vlaamsche Volk' gelooven (12 Mei '35), dan kwam in Holland 'een komitee van Dietschers' tot stand, dat tienduizend exemplaren ter verspreiding bestelde van de brochure 'Het Boek der stoute Waarheden,' van Ward Hermans.

Welnu, deze brochure werd in de Vlaamsch-nationalistische organen hier te lande niet eens besproken. Het kostte heel wat moeite om in 'De Schelde' een advertentie betreffende bedoelde uitgave geplaatst te krijgen. Sedert eenige weken evenwel werkt Ward Hermans opnieuw mee aan 'De Schelde', waarin ook ingezonden stukken van R. Verhulst verschijnen.

Hoe dan ook, hebben al deze ingewikkelde toestanden tot gevolg, dat vele verantwoordelijke nationalistische leiders zich genoopt achten hun persoonlijke opvattingen te doen kennen. Zoo betuigde advokaat J. Timmermans in 'Ons Vaderland' zijn waardeering voor de Duitsche beschaving, doch hij voegde er aan toe:

'Maar zulks beteekent niet het toespitsen van een politieke Duitsch-gezindheid. Juist omdat ons wezen dichter bij het Duitsche staat, krachtens ons Germaan-zijn, is het gevaar van opslorping grooter. Daartegen moeten wij ons tijdig beveiligen. En buiten het zuiver ontaktische van een politiek Duitschgezinde houding, vragen wij ons af, of onze groot-Nederlandsche kultuur-orientatie er mee gediend zou zijn.'

De houding tegenover het buitenland

In het buitenland wordt ook wel eens de meening verkondigd, dat de Vlaamsche nationalisten gereed staan om een separatistische beweging in Eupen-Malmedy daadwerkelijk te steunen. Welnu, 'Het Land van Aalst', een van de weekbladen van het Vlaamsch nationaal Verbond, ontwikkelde het volgende standpunt:

‘Het kanton Eupen heeft gedurende lange eeuwen behoord bij Limburg en Brabant en behoort nu bij het Belgisch staatsverband, waar het Nederlandsen, dat eigenlijk de beschaafde taal van het Eupensche zou moeten zijn, wel als officieele taal is erkend.

In het geval Eupen ligt voor den Vlaming eene gelegenheid besloten om langs vreedzamen weg en binnen het kader zijner staatsgrenzen een gebied te heroveren dat, wanneer hij zijne aanspraken niet laat gelden, onder het huidige regime zeker en vast den weg der verfransching opgaat.

Vlaanderen, dat reeds al te veel onder de staatkundige politieke verhoudingen geleden heeft, mag uit welbegrepen belang, deze eenige gelegenheid die haar gunstig is, niet onbenuttigd laten voorbijgaan.

Men kan de verbrokkeling der Nederlandsche volksgemeenschap betreuren zonder op internationale politieke avonturen uit te gaan waartegen wij niet opgewassen zijn.

Er is vooralsnog de toestand in eigen land die ver van rooskleurig is, daar is nog het werk der grootmaking van Vlaanderen zelve dat ver van voltooid is.

Waarom zich blind staren op internationaal politieke problemen, op droombeelden, wanneer er in eigen midden nog zoovele schrijnende werkelijkheden zijn?

De Nederlandsche volksgemeenschap moet zich vóór alles schrap stellen tegenover elke veroveringspoging zoo van Fransche als van Duitsche zijde.’

Naar aanleiding van ‘Het Boek der stoute Waarheden’ schreef de leider van de perscentrale van het Vlaamsch nationaal Verbond (V.N.V.) aan Ward Hermans:

‘Ik behoor tot dezen die vurig wenschen, dat het geestelijk verkeer tusschen Vlaanderen en Duitschland levendiger wordt, dat een massa vooroordeelen aan deze zijde en de onbegrijpelijke onverschilligheid aan de andere zouden verdwijnen.

Nu ben ik overtuigd, na gesproken te hebben met tientallen nationalisten die Duitschland zoo goed gezind zijn als ik zelf, dat uw brochure in dit opzicht eer slecht werk dan goed levert.

Wat U schrijft over de Belgische vooroorlogsche neutraliteit, en over het franctireurs-vraagstuk, wordt algemeen in onze kringen zeer streng veroordeeld.

Wij bedanken er voor om de Duitsche oorlogspropaganda-argumenten voor onze rekening te nemen; wij willen tegenover Duitschland niet in het postuur van dienstbaren staan.

Ik beschik niet over den noodigen vrijen tijd om aan de hand van wat U in uw brochure schrijft uit te weiden.

Ik verzoek U alleen te gelooven dat ik bij de zeer zachtzinnige kritiek - opzettelijk zachtzinnig gehouden - niet gedreven werd door minder vriendschappelijke gevoelens tegenover U. Mijn gevoelens tegenover U hebben daarbij geen de minste rol gespeeld. Ik heb alleen de overzijde er van willen verwittigen dat het V.N.V. deze litteratuur niet kan billijken, ze niet wenscht op zijn konto te zien geschreven.

Als men in Duitschland meent, dat wij voor dit werk ooit zullen te vinden zijn dan vergist men zich.

Ik had mijn kritiek sterker willen schrijven - ik heb het niet gedaan omdat ik nog altijd hoop, dat U eenmaal zult inzien dat de bestaande kloof tusschen Duitschland en Vlaanderen niet kan overbrugd worden met onwaarheden: Duitschland beging in 1914 ook tegenover Vlaanderen een vijandige daad - Leuven en Aarschot zijn niet weg te praten met franetireursonnoozelheden.'

Daaruit blijkt, dat wanneer sommigen er al eens in gelukken door nationalistische groepeeringen of vergaderingen moties te doen aannemen, waarvan degenen, die ze goedkeuren, op het oogenblik zelf de ware strekking niet vermoeden, men daarop in het buitenland geen al te groote verwachtingen moet bouwen.

De groot-Nederlandsche gedachte

Hetzelfde geldt voor de groot-Nederlandsche en Dietsche programma's, waarvan de beteekenis voor de internationale verhoudingen overschat wordt.

In vele gevallen, en de hooger aangehaalde uitlating van Mr. J. Timmermans getuigt het, is in den grond slechts sprake van een 'groot-Nederlandsche kultuur-orientatie.'

De Vlaamsch-nationalistische senator Van Mierlo was ten ander alles behalve een groot-Nederlander toen hij betoogde, dat 'wij Zuid-Nederlanders, in aanleg, levensopvatting, karakter enz.

veel dichter bij de Walen staan, dan bij hen (de Noord-Nederlanders) van wie wij zoo goed als vervreemd zijn geraakt.'

Het 'Vlaamsch studiecomité voor politieke, sociale en kultureele aangelegenheden' liet destijds in 'Jong Dietschland', weekblad voor katholiek Vlaamsch-nationaal leven, een verslag verschijnen, waarin gezegd werd:

'De Nederlandsche eenheid van kultuur bestaat, gedragen hoofdzakelijk door de eenheid van afstamming en van taal. Maar tusschen Noord en Zuid is eerst en vooral de ontwikkelingsgraad, het peil dezer kultuur toch zoo verschillend, dat wij er ons allen van bewust zijn dat Vlaanderen achteruit is op Nederland en dat Vlaanderen in een Groot-Nederlandschen Staat op dit oogenblik niet als gelijke kan optreden. Dit vast te stellen is geen beschaming voor ons: het is het gevolg van eeuwenlange verdrukking. Niet alleen het peil der kultuur echter is verschillend. Al bleef de wezensinhoud in Noord en Zuid dezelfde sedert deze beide deelen van den Nederlandschen stam in de 16de eeuw zijn uiteengegroeid, toch is er een historische ontwikkeling van meer dan drie eeuwen die als gevolg heeft gehad dat zekere karaktertrekken zich scherper in het Noorden, andere meer in het Zuiden hebben ontwikkeld. Wij zijn ten deele andere wegen gegaan: Vlaanderen en Noord-Nederland hebben verschillende kultuurinvloeden onderstaan, die als gevolg hebben gehad een verschillende oriënteering van het geestelijk leven in Noord en Zuid. Zoo is de kultuureenheid van Noord- en Zuid-Nederland thans nog geen voldongen feit, hoe druk de betrekkingen tusschen beide in de laatste jaren mogen geweest zijn. Dit verschil in ontwikkeling zou thans, bij de verwezenlijking van een Groot-Nederlandschen Staat, dezelfde gevolgen kunnen hebben die het gehad heeft in 1815-1830.'

In hetzelfde verslag gaf men zich eveneens rekenschap van de vele moeilijkheden, welke het verwezenlijken van een Groot-Nederlandschen staat zou ontmoeten:

'Ook de Groot-Nederlandsche natie (het gevoelen der samenhoorigheid) heeft niet bestaan. Dit was in de 16de eeuw in wording en zou zonder twijfel, zonder de scheiding, ook een werkelijkheid geworden zijn. Alleen maar, ook de Waalsche gewesten waren in dit gevoel begrepen. Wel had men oog voor de taalverscheidenheid en heeft de taalgrens wel eens een belangrijker

rol gespeeld dan men meestal aanneemt, maar een verscheidenheid van nationaal gevoel bestond hierbij niet.'

En de internationale bezwaren:

'Niets is zoo gemakkelijk als van uit zijn studeerkamer, op het dambord der volkeren, de Staten als zoovele willige pionnen vooruit en achteruit te schuiven. Aan wie bezwaren opwerpt kan men steeds antwoorden met te wijzen naar de geschiedenis: wat gisteren onmogelijk bleek wordt morgen, onder den drang der omstandigheden, waarheid en werkelijkheid. Men kan alzoo naar hartelust uitwisselen: Wallonië en Oostenrijk, Tunis en Kongo, om Groot-Nederland internationaal mogelijk te maken. Frankrijk krijgt Wallonië, Duitschland Oostenrijk, Italië Tunis, Frankrijk en Engeland geheel of een deel van Belgisch Kongo, en iedereen schijnt tevreden. Wij willen nu wel niet beweren dat een dergelijke combinatie nooit zal plaats hebben - wat 1914-1919 gebeurde heeft ons in dat opzicht nog heel wat anders te zien gegeven. Maar wij meenen toch dat iedereen het met ons eens zal zijn indien wij beweren dat een verandering in het Europeesch Statensysteem, dat voor de verwezenlijking van Groot-Nederland zulke diepgaande omvorming zou ondergaan, bij den huidigen staat van zaken hoogst onwaarschijnlijk is zonder nieuwe internationale konflikten. Wie er anders over denkt zal moeten bekennen dat hij rekent op een ommekeer in de politieke opvattingen van Europa, die thans menschelijker wijze gesproken niet te voorzien is. De toestand in Europa is tegenwoordig dusdanig dat de volkeren eerst en vooral vrede en rust noodig hebben. Nog op meer dan een generatie zal de financieele druk lasten van den voorgaanden oorlog: het is ondenkbaar dat de mogendheden thans een Groot-Nederlandschen Staat, met de machtsverschuiving in internationaal opzicht die er zou uit volgen doordien Wallonië steeds overblijft, zouden laten tot stand komen. Dit ware alleen mogelijk indien én in Vlaanderen én in Nederland de beweging zoo krachtig was dat zij werkelijk beantwoorden zou aan den algemeenen drang der natie. Wij hebben vastgesteld - en ieder die objectief de toestanden beschouwt stelt vast - dat dit niet het geval is.'

Het 'studiecomité' voegde er aan toe:

'Dit zijn zoovele bezwaren, die wij hebben tegen een aktueele verwezenlijking van den Groot-Nederlandschen Staat; tegen de

aktueele mogelijkheid van een dergelijke schepping. Dit beteekent niet een afwijzen der Groot-Nederlandsche gedachte: het is alleen een waarschuwing om de vele vraagstukken die zich stellen niet over het hoofd te zien en een wensch, opdat diegenen die voor dat doel ijveren zouden rekening houden met de vele moeilijkheden die er aan vast zitten en niet zouden in den blinde drijven naar een toekomst, voor dewelke zij niet de noodige grondpijlers tot schragen van het; gebouw hebben geplaatst.'

Het verslag verscheen in 'Jong Dietschland'. Men kan er overtuigd van zijn, dat bij de ouderen van dagen de hierboven aangehaalde bedenkingen nog zwaarder wegen.

De godsvredefederatie

De Vlaamsch nationale Godsvredefederatie vereenigt de nationalistische groepen van de vroegere frontpartij, welke het niet eens waren met het nieuwe programma, dat de heer Declercq voor het Vlaamsch Nationaal Verbond ontwierp.

De federatie bestaat hoofdzakelijk uit vrijzinnige nationalisten van Antwerpen en groepen van Aalst, Denderleeuw, enz. die vóór den oorlog tot de kristen-demokratische beweging van priester Daens behoorden. Er zijn ook aangesloten vereenigingen te St. Niklaas, Kortrijk, Moeskroen, Gent, Belcele, enz.

Zooals blijkt uit haar orgaan 'De Vlaamsche Volkseeuw', Vlaamsch nationaal demokratisch weekblad (1 Juli 1935), eischt de federatie zelfstandigheid en zelfbestuur voor Vlaanderen. Zij is tevens een anti-militaristische groepeering.

Het Vlaamsch nationaal verbond

Het Vlaamsch Nationaal Verbond heeft tot 'leider' den heer G. Declercq uitgeroepen, wiens mandaat als Kamerlid niet vernieuwd geraakte, doordat in 1932 een vergissing werd begaan bij het indienen van de nationalistische kandidatenlijst voor de verkiezingen.

In September 1934 werd door den heer Declercq aangekondigd, dat de eendracht bij de Vlaamsche nationalisten hersteld was. Daarmee werd bedoeld de eendracht in het Vlaamsch

Nationaal Verbond, vermits zoowel de Godsvredefederatie als het Verdinaso hun eigen wegen bleven gaan.

Het programma voor het Vlaamsch Nationaal Verbond luidde toen:

‘1) Staatkundig: de Nederlandsche Volksstaat.

2) Sociaal-ekonomisch:

a) De organische inrichting van den Staat op sociaal-ekonomisch gebied, o.a. door oprichting van nationale beroepsverenigingen, Staatsrechtelijk erkend;

b) het Vlaamsch Nationaal Verbond is tegenstander van den autoritairen, absolutistischen, diktatorialen, totalitairen Staat, doch integendeel voorstander van een werkelijke volkskontrool.

3) Internationaal: Uitwerking der nationale gedachte in het kader der internationale samenwerking en beslechting der internationale geschillen door internationale rechtbanken met politieke en ekonomische sankties.

Hier kan bijgevoegd dat V.N.V. het militarisme bestrijdt om zedelijke en staatkundige redenen en streeft naar het vestigen van den wereldvrede door ontwapening.

Afschaffing van den algemeenen dienstplicht door tot stand komen van rijksweer en militariseering der politiemachten.’

Zooals men ziet, is dit programma weinig duidelijk ten aanzien van twee voorname punten. Er is sprake van een Nederlandschen volksstaat zonder eenigen verderen uitleg; er wordt ook verzekerd, dat het verbond tegenstander is van een ‘autoritairen, absolutistischen, diktatorialen, totalitairen’ Staat, alhoewel het ook vaarwel heeft gezegd aan zijn vroegere demokratische opvattingen.

Op den landdag te Kester (5 Mei 1935) verklaarde de heer Declercq, dat zijn programma van het vorige jaar onveranderd bleef en voegde er aan toe:

‘Het Vlaamsch Nationaal Verbond laat de volgende stelregels gelden:

1. Frankrijk kan niet anders zijn dan een gevaar voor Dietschland. Gevolg: politiek van scherpe waakzaamheid;

2. Duitschland kan een gevaar worden voor Dietschland. Gevolg: gereserveerde politiek.

3. Engeland zal nooit een gevaar zijn voor de Lage Landen

aan de Zee. Gevolg: politiek van breede en sympathieke verstandhouding.

4. Alle buitenlandsche gebeurtenissen moeten getoetst worden aan het Dietsche belang en in Vlaanderen en Noord-Nederland belicht in die richting.'

Sedertdien schijnen alweer verschillende opvattingen in den schoot van het Vlaamsch Nationaal Verbond te ontstaan. Sommigen kloegen er over, dat in 'De Dietsche Volksstaat', de handleiding voor de partijpropagandisten, uitlatingen voorkomen, die herinneren aan het vroeger programma, waarin een federalistische Staat België werd voorzien.

In twee artikels, getiteld 'Problematiek van den Vlaamschen Strijd', verschenen in de vrije tribune van het weekblad 'Nieuw Vlaanderen', liet volksvertegenwoordiger Borginon allerhande aarzelingen blijken:

'Over een punt meen ik echter te kunnen zeggen dat vrij algemeen akkoord bestaat: de Dietsche staat is geen objekt voor onmiddellijke verwezenlijking, kan het hoogstens in een tamelijk ver afgelegen toekomst worden. En dan stelt zich de vraag, of deze verre mogelijkheid het loont en rechtvaardigt, dat het Vlaamsche nationalisme zich opstelle als de vijand van de gansche Staatsorde, met het onvermijdelijk gevolg dat de dragers en aanvoerders er van zich zelf doemen tot steriliteit en machteloosheid, voor zoover het op practische verwezenlijking, zelf in zuiver Vlaamsch opzicht, aankomt. En dat zulks het geval is, hoeft toch geen betoog, behoudens natuurlijk de kansen van een succesvol revolutionnair optreden, waaraan haast niet te denken valt, buiten de eventualiteit van een nieuwen wereldoorlog, die dan alweer voor Vlaanderen wellicht het ergste zou medesleepen.'

Verder stelde Mr. Borginon onder meer vast, dat 'Koning Albert stellig niet kan betiteld worden als een vijand van Vlaanderen' en betoogde:

'Uit de, voorwaar weinig bemoedigende, houding van de Belgische machthebbers tegenover Vlaanderen, sedert 1830, wordt nogal begrijpelijk afgeleid dat het nooit anders zou kunnen worden.

En toch, is het wel zoo onvermijdelijk dat elke Belgische regeering steeds gekant zal blijven tegen een evenwichtspolitiek, die geen Belgische politieker nog publiek zou durven veroordeelen,

al druischt de dagelijksche praktijk er nog zoo grievend tegen in?'

Handelend over het programma van het Verdinaso, dat berust op de opvatting van een Bourgondische staatsgedachte (Wallonië, Vlaanderen, Nederland) schreef de heer Borginon:

'Als objekt en instrument voor een praktische politiek, vertoont de Bourgondische staatsgedachte op de Dietsche een onmiskenbare superioriteit, en wel bepaald omdat zij het groote voordeel bezit, vatbaar te zijn voor gedeeltelijke, trapsgewijze verwezenlijking, wat met de constructie "Dietschland" juist niet denkbaar is, vermits deze de vernietiging van België voorop stelt.'

Een van zijn besluiten luidde:

'Een gunstige conjunctuur kan dan wellicht mogelijk maken wat nu utopie mag schijnen.

Het lijkt echter bijzonder irreëel alle andere oplossingen en modaliteiten te verwerpen, of het dan federalisme weze, of zelfs, de Bourgondische staat.'

Deze laatste verklaring was voor 'De Schelde', het partijorgaan van het Vlaamsch Nationaal Verbond, aanleiding om op te werpen:

'Meester Borginon heeft gelijk wanneer hij bedoelt dat er 'n oogenblik kan komen dat wij deze oplossing - niet door onze schuld - zullen hebben te ondergaan. Doch ze noodgedwongen te ondergaan is wat anders dan er voor te ijveren.'

Dinaso-beweging en Bourgondische politiek

Het Verdinaso heeft op het Vlaamsch Nationaal Verbond dit voor, dat het met zijn staatkundig en maatschappelijk programma het eerst voor den dag is gekomen. Het partijorgaan 'Hier Dinaso!' laat dan ook geen gelegenheid voorbijgaan om er op te drukken, dat het Vlaamsch Nationaal Verbond het Verdinaso achterna komt geloopen.

Het Dietsch nationalisme, zooals oud-volksvertegenwoordiger Joris Van Severen het opvat, 'is het streven der Dietsche volksgemeenschap naar de bevestiging van haar organische gebondenheid in den éénen, daaraan beantwoordenden Dietschen Staat.'

Tot voor een paar jaren bestond het programma van de

Vlaamsch nationalistische partij, thans Vlaamsen Nationaal Verbond, op maatschappelijk en ekonomisch gebied hoofdzakelijk uit eischen zonder samenhang, waarmee een verkiezingsstrijd kon gediend worden. De heer Van Severen was de eerste aan nationalistischen kant om naast de taalkwestie ook een plan van ekonomisch-maatschappelijke inrichting te ontwerpen.

Van de zijde van het Vlaamsch Nationaal Verbond wordt hem verweten onder invloed te staan van Ch. Maurras, en stellig zijn sommige van zijn slagwoorden dezelfde als die van 'L'Action française'. Daartegenover verwijst de heer Van Severen naar de opstellen, welke hij van 1921 af in zijn tijdschrift 'Ter Waarheid' en later in 'De West-Vlaming' liet verschijnen en waaruit het streven naar een Grootnederlandschen Staat op nationaal-solidaristischen grondslag geboren werd.

De beoogde sociaal-ekonomische orde wordt vastgelegd in het korporatiewezen: korporaties van bedrijven en beroepen, elk met publiekrechtelijke macht bedeeld.

Een ander beginsel luidt, dat elke eigendom, grondbezit, stoffelijke, geldelijke, geestelijke eigendom maatschappelijk gebonden is. 'Elke eigendom moet, naast den bezitter, ook aan de andere volksgenooten ten goede komen.'

'Tucht en orde' zijn twee voorschriften waaraan de leider vooral de hand houdt en die hem ook de meeste zorgen opleveren. Het viel hem voorzeker moeilijk de aanhangers, die uit de rangen van de frontpartij kwamen, aan beide voorschriften te wennen. Van sommige groepen, die zich ten getale van 200 kwamen aanmelden, kon hij er ten slotte soms maar 20 aanvaarden.

In tegenstelling met het Vlaamsch Nationaal Verbond laat de leider van het Verdinaso geen betwistingen ('palabers!') toe, zoodat de leden, die tegenstribbelen of wier geestdrift luwt, uitgesloten worden. De dinaso-militie, als keurbende bedoeld, oefende een zulkdanige aantrekkingskracht uit, dat ook het Vlaamsch Nationaal Verbond uniformen voor zijn verweerkorpsen bestelde; wat de verbolgenheid van de ook al in uniform uitgedoste marxistische Liga gaande maakte.

De heer Van Severen was eveneens de eerste om Nederland niet alleen in zijn programma, maar tevens in zijn werking te

betrekken: het Verdinaso telt verschillende afdeelingen in Nederland, vooral in universiteitssteden. Het wekt echter den indruk, dat zij bestaan uit leden, die het oneens geworden zijn met ingenieur Mussert, den leider van de Nationaal-Socialistische Beweging in Nederland. Dit legt uit waarom het Vlaamsch Nationaal Verbond sympathie betuigt voor de beweging van ingenieur Mussert. Deze behoort van oudsher tot de groot-Nederlandsche kringen, die tegen goede Nederlandsch-Belgische betrekkingen en vooral tegen een bevredigende regeling van de Schelde-Rijnverbinding gekant zijn. Het programma van de Nationaal-Socialistische Beweging van ingenieur Mussert is echter minder beslist groot-Nederlandsch dan de leider zelf. Het wil 'de verhouding van het Rijk tot de deelen van den Dietschen stam buiten het Rijksverband zooveel mogelijk doen benaderen de verhouding van de deelen van het Rijk onderling.' Er is trouwens ook al over geklaagd, dat de heer Van Duyl, die naast ingenieur Mussert hoofdleider is, van het Dietsche nationalisme 'geen flauw benul' schijnt te hebben, vermits hij verklaarde, dat de Nederlanders even Nederlandsch moeten zijn als de Duitschers Duitsch, de Franschen Fransch en de Belgen Belgisch.

Het is waar, dat de staatkundige opvattingen van den heer Van Severen eveneens aanpassingen hebben ondergaan. Dit werd bevestigd bij het uitvaardigen van de 'nieuwe marschrichting' voor het Verdinaso. De leider verzekerde evenwel dat deze marschrichting geen frontverandering beteekende, doch alleen een verduidelijking, vereischt door de 'ontwikkelingsnoodwendigheden der beweging.'

In ieder geval leidde dit tot betwistingen, waarbij Ward Hermans uitgesloten werd, terwijl de dichter Wies Moens en de in Vlaanderen minder bekende Nederlander dr. Bruch ontslag indienden.

Door Ward Hermans werd dan een 'dinaso-oppositieblok' gevormd, dat aankondigde het Verdinaso 'stuk voor stuk zegezeker' te zullen ontbinden. Bij die verklaring is het tot heden gebleven.

Een grief van Ward Hermans was een zoogenaamde verklaring van den heer Van Severen, dat in een eerstkomenden oorlog best zou kunnen gebeuren dat de Dietschers aan de zijde van

Frankrijk zouden staan tegen Duitschland. De hh. Wies Moens en Bruch hadden het vooral tegen de 'Bourgondische' opvattingen van den leider van het Verdinaso. Deze zou veeleer een samenwerking tusschen Nederland en België beoogen, van de gebieden dus die in het Bourgondisch tijdvak de Nederlanden uitmaakten. In dit opzicht zou hij eenige verwantschap vertoonen met den heer Nothomb van het Belgisch 'Comité de politique nationale.'

Naar verluidt zijn er echter ook in Nederland 'Bourgondiërs' onder de groot-Nederlanders (prof. Gerretson b.v.). In de gemeenschap Nederland-Vlaanderen-Wallonië willen zij echter de leiding door Nederland gegeven zien, terwijl de heer Van Severen de leiding van Vlaanderen wil doen uitgaan.

Deze 'Bourgondische' verschijnselen, zoowel bij prof. Gerretson als bij de hh. Van Severen en Nothomb, zijn zeer eigenaardig om na te gaan, omdat ze ten slotte wijzen op de gelijkloopende belangen van de lage landen aan zee. Telkens wanneer de groot-Nederlanders in Nederland of in Vlaanderen zich genoopt achten uiteen te zetten hoe zij zich het samengaan van Noord en Zuid indenken in het raam van de Westeuropeesche verhoudingen, zitten ze verlegen met wat er met Wallonië dient aangevangen, zoodat er dan alleen nog een 'Bourgondische' oplossing overblijft, welke de zelfstandigheid tegenover de mogendheden kan verzekeren. Evenzoo was de strekking van het 'Comité de politique nationale', zooals dr. Th. van Welderen Rengers, een Nederlander, het zeer gevat heeft laten opmerken, gericht op een versterking van onze gewesten ten opzichte van de omringende mogendheden, waarbij ook aan toevoeging van Nederlandsche gebieden werd gedacht.

Natuurlijk dient men voorzichtig te zijn met de bedoelingen welke aan den heer Van Severen toegeschreven worden door degenen, die met hem afgebroken hebben. Wat de buitenlandsche toestanden betreft schreef de heer Van Severen echter, ten tijde van zijn betwistingen met den heer Hermans, in 'Hier Dinaso!' van 10 November 1934:

'De internationale positie van het Dietsche volk, gelegen tusschen Engeland, Duitschland en Frankrijk, is een zeer moeilijke en zeer gevaarlijke positie.

Daarom moet het Dietsche volk, méér dan gelijk welk ander

volk, rusteloos àl zijn gaven en al zijn krachten aanwenden, om ten koste van alles, zijne integriteit en de integriteit van het grondgebied waarop het woont, te verdedigen en te vrijwaren tegen gelijk wie.

De middelen om die integriteit te vrijwaren moeten, door de Leiders van het Dietsche volk, met scherp verstand en uiterste voorzichtigheid bepaald, en met uiterste krachtdadigheid aangewend worden, volgens de omstandigheden.

In dit bepalen en aanwenden der middelen moeten de Leiders vooral handelen volgens de oudgekende formule: onverduitscht, onverfranscht!'

Aan den heer André Scohy, een medewerker van 'L'Avantgarde', het blad van de jonge intellektueelen der Leuvensche hoogeschool, verklaarde de heer Van Severen einde 1933:

'Wij beschouwen de Walen als een natie, die recht heeft op bestaan. Wij laten aan de Walen de keuze om te gaan waarheen zij willen, zelfs om zich aan te sluiten bij Dietschland.

- Maar zoudt gij hen in een minderwaardige positie brengen?

- In geenen deele. Zij zouden de vrijheid van taal blijven genieten: van ons zouden zij administratief gescheiden worden, doch staatkundig zouden zij met ons verbonden zijn.

- En wat doet U met Brussel?

- Wij lijven Brussel bij Dietschland in, maar erkennen dat een gedeelte van de Brusselsche bevolking Franschsprekend is. Wij voeren geen brutaliteitspolitiek: wij zullen aan die bevolking haar taalvrijheid laten, maar aangezien wij een Vlaamsche aristokratie willen tot stand brengen, hopen wij, dat, zooals de Vlamingen te Brussel worden opgeslorpt door de Franschsprekende inwoners, de Brusselaars spoedig door de Vlamingen zullen opgeslorpt worden.'

Deze zienswijze legt uit waarom het Verdinaso onder de Franschsprekende studenten van Vlaamschen oorsprong te Brussel propaganda heeft gevoerd, wat bij de groot-Nederlanders op veel misbaar werd onthaald.

Op den landdag te St. Kruis-Male, in Augustus 1935, gaf de heer Van Severen, volgens het verslag van 'De Telegraaf', den toestand van 'het Dietsche-volk en van de volken, die met het Dietsche volk verbonden zijn,' aan als volgt:

‘In Noord-Nederland leven bij de 8 millioen Dietschers: in Vlaanderen bij de 5 millioen; in Wallonië honderdduizenden. Dat maakt een volk van ten minste 13 millioen; voor dat volk willen wij scheppen den Dietschen volksstaat. Rondom het Dietsche volk leven met dit volk verbonden: 400.000 Friezen, bij de 3 millioen Walen, en 250.000 Luxemburgers. Dit is de politieke situatie. Het leidende volk is gesplitst en verscheurd in drie deelen.’

Weerslag op het openbaar leven

Zooals men uit het bovenstaande kan opmaken, zijn er bij de onderscheiden nationalistische richtingen diepgaande verschillen en punten van overeenkomst. Scherpe grenslijnen trekken is echter onbegonnen werk. Sommige krachten voelen zich ook beurtelings aangetrokken en afgestooten.

De vraag kan gesteld worden, welke getalsterkte de verschillende richtingen vertegenwoordigen, al is die moeilijk uit te maken.

Het Verdinaso neemt inderdaad geen deel aan verkiezingen. De Godsvredefederatie en het Vlaamsch Nationaal Verbond kwamen nog gezamenlijk op bij de laatste algemeene wetgevende verkiezingen in 1932.

Wel schijnt het gedeelte van de jeugd, dat vroeger ging naar de frontpartij, waaruit het Vlaamsch Nationaal Verbond ontstond, zich nu grootendeels bij het Verdinaso aan te sluiten.

Het Vlaamsch Nationaal Verbond is thans vooral bezig zijn oude aanhangers, die zich afgewend hadden of onverschillig werden, weer terug te winnen.

Op 14 April 1935 hadden in het arrondissement Brussel tusschentijdsche wetgevende verkiezingen plaats, toen de socialistische volksvertegenwoordiger Spaak ontslag had genomen om zich aan herkiezing te onderwerpen.

Deze verkiezingen gebeurden in abnormale voorwaarden, vermits de katholieke en liberale partijen er geen deel aan namen.

Vroeger, in gelijkaardige omstandigheden, wisten de Vlaamsche nationalisten in het arrondissement Antwerpen bij verrassing het grootste aantal stemmen te behalen, toen de lijst van den heer A. Borms 83.000 stemmen vereenigde. De heer Declercq beproefde het om in het Brusselsche, volgens dezelfde formule, denzelfden

uitslag te bereiken. Hij deed beroep op alle Vlamingen en rekende op de bestaande ontstemming wegens de wantoestanden op taalgebied in groot-Brussel. Deze verwachtingen werden echter maar matig beantwoord. Ontevreden elementen stemden vroeger voor de Vlaamsche nationalisten of de kommunisten; thans gaven ze de voorkeur aan de zoogenaamd ‘realistische’ lijst van een Antwerpenaar, die voor de gelegenheid zijn propaganda was komen voeren te Brussel, waar men hem niet eens kende. De Vlaamsche nationalisten behaalden dan ook slechts 32.550 stemmen, tegen 45.772 voor de ‘realisten’.

Over programma's

Over de toekomst van het nationalisme verkeert men eveneens in het onzekere.

In 1929 was de socialistische leider Em. Vandervelde van oordeel, dat het een vergissing was te denken, dat het frontisme zou verdwijnen met de laatste taalgrieven. De meeste leiders zouden dan wel is waar tot de katholieke partij terugkeeren, doch de aanhangers zouden het voorbeeld volgen van de ‘Daensisten’ uit het Aalstersche, waarvan er vele tot de socialistische partij zijn toegetreden.

Aan katholieken en socialistischen kant heeft het trouwens niet aan pogingen ontbroken om op die wijze het Vlaamsche nationalisme op te lossen door een terugkeer naar de traditioneele partijen in België.

De Katholieke Unie heeft besprekingen ingericht met katholieke Vlaamsche jongeren, al dan niet tot de partij behoorend. Op de bijeenkomst van 13 Juli 1935 werd de vraag gesteld, of een groep jongeren bij de volgende verkiezingen zouden mogen opkomen met een federaal programma. Het antwoord van Minister Rubbens was aldus:

‘De geschiedenis van de katholieke partij leert ons dat het meer voorgevallen is dat in een bepaald gewest de locale kiesvereeniging opkomt met een speciaal programma dat uitdrukkelijker is en verder gaat dan het algemeen programma van de partij. Het is zeer goed mogelijk dat een bepaalde kiesvereeniging b.v. opkomt met het “korporatisme”. Ook zoo zou denkbaar zijn een

bepaalde kiesvereeniging die zou opkomen voor federalisme, op voorwaarde echter, dat het niet wordt een afscheuring van de katholieke partij.'

Ook hier zal men moeten wachten tot de eerstvolgende wetgevende verkiezingen in 1936, om te weten wat deze taktiek kan opleveren en welke groepeeringen zich tot een dergelijke medewerking zullen laten overhalen. Maar er dient op gewezen, dat de katholieke Vlaamsche leiders beslist staan op het behoud van de huidige staatsinrichting, zooals blijkt uit de beginselverklaring der Vlaamsche katholieke parlementsleden (26 September 1935), welke o.m. luidde als volgt:

'De Katholieke Vlaamsche volksvertegenwoordiging staat op het standpunt van de primauteit van het levensrecht van het Vlaamsche volk tegenover het politiek bestel van den Belgischen Staat. Zij zal alle hervormingen steunen die noodig zijn om aan dat levensrecht zijn volle ontplooiing te geven.

Zij verwerpt echter, als in strijd met de belangen van het Vlaamsche volk zelf, de bewering dat deszelfs welzijn de vernietiging vereischt van den Belgischen Staat en dat de strijdkrachten van de Vlamingen op dit doel moeten worden samengetrokken. Zij is integendeel steeds van oordeel geweest en is het ook gebleven dat het Vlaamsche volksprogramma verwezenlijkbaar is op de basis van ons grondwettelijk statuut.

De vaagheid of de onhoudbaarheid van de politieke hervormingsformulen, welke tot nu toe werden naar voren geschoven, moeten ons bovendien tot omzichtigheid aanmanen. Wat de Vlamingen noodig hebben is eendracht, zelfvertrouwen en organisatie, en deze kunnen slechts duurzaam worden verkregen voor klaarafgelijnde en bereikbare doeleinden.'

Deze beginselverklaring werd met algemeene stemmen goedgekeurd.

De Vlaamsche liberalen en socialisten zijn dezelfde meening toegedaan.

De toepassing van de taalwetten

Het in Februari 1919 afgekondigde programma van het Algemeen Vlaamsch Verbond, dat de meening van de overgroote

meerderheid der bewuste Vlamingen uit alle partijen weergaf, voorzag:

a) de vervlaamsching van het onderwijs voor het Vlaamsche volk in al zijn takken en graden;

b) de vervlaamsching in Vlaanderen van het gerecht en van alle openbare besturen;

c)de indeeling van de weermacht in Vlaamsche en Waalsche eenheden, onderscheidenlijk met het Nederlandsch en het Fransch als taal voor opleiding en aanvoering;

d) de herinrichting van de centrale besturen, zoodoende dat de aangelegenheden, welke het Vlaamsche gedeelte van het land betreffen, rechtstreeks in het Nederlandsch, deze van het Waalsch gedeelte rechtstreeks in het Fransch worden behandeld.

Dit programma werd bestempeld als een minimumprogramma in dien zin, dat het onverminderbaar werd geacht met het oog op het verleenen van genoegdoening en het verzekeren van volledige en feitelijke gelijkheid tusschen Walen en Vlamingen, binnen het Belgisch staatsverband. Vandaar, dat de voorstanders van dit programma door de nationalisten als ‘minimalisten’ of ‘Belgicisten’ werden bestempeld.

Wettelijk gesproken is dit programma thans bijna verwezenlijkt. De volledige toepassing van de verschillende taalwetten is echter nog niet bereikt, mede wegens de tegenwerking van sommige kortzichtige of Vlaamsch-vijandige elementen, die aan de nationalisten maar steeds de gelegenheid bieden om te betoogen, dat een regeling van de Vlaamsche kwestie in België onmogelijk zal blijken.

De toestand, wat de ministerieele departementen betreft, is aldus, dat in vrij vele gevallen de Vlaamsche aangelegenheden nog, in strijd met art. 4 van de bestuurlijke taalwet, in het Fransch of wel met behulp van vertalingen geregeld worden. In sommige departementen behandelt men zelfs alles volledig in het Fransch. Het antwoord op Vlaamsche brieven wordt in het Fransch opgesteld en dan vertaald. Een groot aantal ambtenaren zijn Vlaamschonkundig, al neemt onbetwistbaar het streven toe om de Nederlandsche taal machtig te worden.

De aanpassing bij de nieuwe toestanden is onvoldoende uit slenter en bij gebrek aan praktisch inzicht. Het is noodig daarop

te wijzen, daar zekere hooge ambtenaren slim denken te zijn door arglistig de wetsbepalingen te omzeilen, terwijl ze alleen de moeilijkheden voor de toekomst opstapelen, daar het overgangstijdperk niet kan blijven duren.

Slecht is het vooral gesteld met de toepassing van de wet in het lager en middelbaar onderwijs te Brussel en in de meeste gemeenten van de agglomeratie. Ook hier worden moeilijkheden voor de toekomst opgestapeld, indien er geen verbetering komt, terwijl de belangen zelf van de schoolgaande jeugd ten zeerste benadeeld worden.

Men moet inderdaad bedenken, dat de nieuwe wetgeving in de Vlaamsche landstreek tot gevolg heeft, dat het Vlaamsch karakter en Vlaamsch bewustzijn versterkt wordt. Faktoren van verfransching waren vroeger, dat de ambtenaren, beambten, leeraren enz., ook in den gewonen omgang, wegens de verfransching van het middelbaar en hooger onderwijs, zich van het Fransch moesten bedienen, wanneer ze het hadden over intellektueele aangelegenheden of over ekonomische en bestuurlijke kwesties. Thans wordt het bestuurlijk raderwerk in de Vlaamsche provinciën Vlaamsch, evenals het onderwijs. Bovenvermelde kategorieën van personen, zelfs als ze niet strijdend Vlaamschgezind zijn, zullen voortaan niet anders kunnen dan gebruik te maken niet van het Vlaamsch, maar van het Nederlandsch, wat ook het gebruik van de beschaafde omgangstaal moet ten goede komen.

Men bedenke welke nieuwe toekomstmogelijkheden dit alles biedt voor de reeds bloeiende Vlaamsche intellektueele bedrijvigheid en hoe men te Brussel, in den handel en in de hoofdbesturen, in eenige jaren tijds, niet anders zal kunnen dan zich te gedragen naar den nieuwen stand van zaken.

Naast den onwil op het gebied van de naleving der taalwetten ware het onbillijk geen rekening te houden met de moeilijkheden welke ieder overgangstijdperk op zich zelf meebrengt. Had men tot de hervormingen en vooral tot de vervlaamsching van de Gentsche hoogeschool vroeger besloten, men zou aan het land veel onrust gespaard en ook sommige individueele belangen kunnen ontzien hebben, die nu moesten geofferd worden, omdat men tot het allerlaatste oogenblik heeft geaarzeld om de Vlamingen voldoening te schenken.

Thans doen zich nog steeds incidenten voor, die op zich zelf als nietig kunnen bestempeld worden, maar die niettemin telkens de hartstochten doen oplaaien en de gemoederen verbitteren.

In zekere gevallen echter zijn het ook Vlamingen, die nog niet het besef hebben van de rechten en mogelijkheden, welke door de nieuwe wetten geboden worden. Zoo kloeg men er destijds op het elfde kongres van den Katholieken Vlaamschen Landsbond over, dat in de ministeries, zelfs bij Vlaamsche ministers, nog Fransche brieven kwamen 'van strijdende Vlaamschgezinden, van ontembare Vlaamsche nationalisten, ja zelfs van Vlaamsche volksvertegenwoordigers.'

Aan beide kanten is er dus nog een opleiding noodig.

Het is anderzijds een feit, dat wanneer zoovele krachten in beslag genomen worden voor een onvruchtbare extremistische politieke agitatie, die niet eens op eensgezindheid voor een doelmatig programma kan wijzen, zij alleen de verwezenlijking van het Vlaamsche rechtsherstel kunnen in den weg staan.

De Ekonomische belangen

De noodzakelijkheid van opbouwend werk, dat ten goede kan komen aan het Vlaamsche volk zoowel als aan het land in het algemeen, blijkt overtuigend wanneer men nagaat, wat er nog al kan gedaan worden op praktische wijze en zonder dat er daarvoor wetten bij te pas komen.

Een Vlaming, die zijn bedrijf op Vlaamschen grondslag inricht en goed weet te beheeren, zorgt niet alleen voor een werkkring voor zijn taalgenooten, maar is tevens de beste propagandist, want hij dwingt waardeering af voor de Vlaamsche beweging. En welke mogelijkheden bestaan er niet voor een jeugd, die haar eigen verantwoordelijkheden wil opnemen, wanneer men ziet welke behoefte er zal zijn aan degelijke krachten op ekonomisch en maatschappelijk gebied ten gevolge van de ontwikkeling van het Vlaamsche bedrijfsleven en de vervlaamsching van de besturen!

De boekhandel en de uitgeverij in Vlaanderen is een voorteeken van den vooruitgang, dien men ook op de andere gebieden zal beleven. Zoo steeg het aantal Vlaamsche boeken in de boekenproduktie voor heel het land van 17 t.h. in 1919 tot 34 t.h. in 1930.

In die jaren waren het vooral letterkundige werken, die den doorslag gaven. Sedert is de behoefte aan wetenschappelijke uitgaven eveneens toegenomen.

De ekonomische kant van het Vlaamsche vraagstuk is evenwel niet zoo eenvoudig. De binnenlandsche markt in België moge nog zoo belangrijk zijn, de uitvoer is even voornaam en wat den handel met het buitenland betreft, is er geen verschil tusschen Waalsch en Vlaamsch, doch geven vooral de kostprijzen en de degelijkheid der produkten den doorslag. Dit belet echter niet, dat ondernemingen, die heelemaal op Vlaamsche leest zijn geschoeid, en er bestaan er, een groote plaats op de wereldmarkt kunnen innemen en dat hun belangen in den vreemde door de diensten van den buitenlandschen handel even waakzaam ondersteund worden, wanneer er beroep op gedaan wordt. De kennis van onze taal en van de toestanden in het Vlaamsche landsgedeelte zou echter bij de officieele vertegenwoordigers in den vreemde nog moeten toenemen, want de strijd op de wereldmarkten brengt mee, dat de konsuls uit eigen beweging zooveel mogelijk moeten uitzien naar gelegenheden, die zich voordoen om afzetgebieden te veroveren voor zooveel bedrijfstakken als het maar kan. Ook op dit gebied is er, vooral in de laatste jaren, een merkbare verbetering en het valt te hopen, dat er zal kunnen gezorgd worden voor de vereischte middelen om daarin voort te gaan.

Het gebrek aan een voldoend aantal ervaren en onderlegde krachten op financieel en ekonomisch gebied is onloochenbaar. De lotgevallen van den Boerenbond en de Algemeene Bankvereeniging kunnen er in zekere mate aan toegeschreven worden, al dient er op gewezen, dat de behoefte aan goede elementen niet alleen geldt voor Vlaanderen, maar voor heel het land. De socialistische Banque Beige du Travail heeft immers dezelfde ervaringen opgedaan en men kon er zich aan verwachten, dat bij een zoo langdurige ekonomische krisis als de huidige, een aantal nog vrij jonge financieele ondernemingen in het gedrang zouden komen. Het buitenland is er evenmin voor gespaard gebleven en in Nederland b.v. moest de ‘Nederlandsche Handel-Maatschappij’, welke bijna zoo oud is als onze ‘Société Générale’, 75 t.h. afschrijven op haar kapitaal en op haar reserve, wat gelijk stond met een verlies van 75 millioen gulden. Alleen in landen als Engeland en Nederland,

waar het zakenleven sinds eeuwen gevestigd is, zijn dergelijke tegenslagen mogelijk zonder al te veel verwikkelingen voor de algemeene bedrijvigheid van het land.

Intusschen ziet men nog niet goed in, hoe het mogelijk ware in België een grenslijn aan te duiden tusschen de Vlaamsche en de Waalsche ekonomie. In zijn studie 'De ekonomische Ontwikkeling der Vlaamsche Gewesten', in 'De Vlaamsche Gids' van 1928, heeft de heer Lemoine uitgemaakt, dat een specifiek Vlaamsche of Waalsche ekonomie eigenlijk niet bestaat. Tot hetzelfde besluit kwam feitelijk de Waalsche ekonomist prof. Baudhuin in zijn werkje 'L'Industrie wallonne.'

Op industrieel gebied, behoudens een paar specialiteiten (vuurwapens b.v.), zijn de belangen van de Vlaamsche en de Waalsche landstreek bijna dezelfde. Voor den landbouw is dat niet heelemaal zoo, vermits op dit gebied het Vlaamsche landsgedeelte de grootste plaats inneemt. En dit heeft tot gevolg, dat, zonderling genoeg, een inniger, doch evenwichtige ekonomische wisselwerking tusschen Nederland en België veel beter mogelijk is dan tusschen Nederland en Vlaanderen.

Vlaanderen en wallonie

De ekonomische eenheid van het land werd grondig nagegaan door staatsminister Lippens op de algemeene vergadering van het Liberaal Vlaamsch Verbond te Gent, in 1931.

De heer Lippens betoogde, dat de ekonomische bedrijvigheid in Vlaanderen en Wallonië reeds nadeelen genoeg ondervindt van de bestaande staatsgrenzen, dan dat zij eenig heil zou te verwachten hebben van een bijkomende grenslijn tusschen de Vlaamsche en Waalsche gebieden.

Het vraagstuk van de arbeidskrachten zou in dit geval ook nieuwe zorgen opleveren:

'Dagelijks zijn er ongeveer 27.000 werklieden die in 17 Waalsche centra aankomen, namelijk: Herstal, Haine-St-Pierre, La Louvière, Luik, Charleroi enz. 7.800 ongeveer komen van het Vlaamsche land.

Uit Aalst, Grembergen, Meenen, Nederbrakel, Leuven, Halle vertrekken er dagelijks 12.000 werklieden, waarvan 5.000, zijnde

40 t.h., naar Wallonië. Van uit Eigenbrakel, Kasteelbrakel, Genappe, Nijvel enz., gaan 50 t.h. der 1700 werklieden naar de Vlaamsche streek.

Te Antwerpen komen dagelijks toe: 15.600 Vlaamsche werklieden. Te Gent 4.600 Vlaamsche werklieden. In Brussel-Vorst 34.300, waarvan 14.200 Vlamingen, 16.500 uit Brabant (waarvan de meerderheid Vlamingen zijn), en 2.500 uit Wallonië.

In 1908 schatte prof. Mahain, de liberale oud-minister, op 325.000 het aantal werklieden die gebruik maken van de weekabonnementen. Dit cijfer is nu gestegen tot 518.000.

Zou men niet denken, dat de geringste administratieve scheiding vroeg of laat een invloed zou hebben op den vervoerprijs, op de verschillende sociale werken die de werklieden aanbelangen, op de arbeidskontrakten, op de syndikaten, enz., enz.?'

De kwestie van de grondstoffen is al even belangrijk, zooals de heer Lippens het aantoonde:

'De waterleidingen, de gas- en elektriciteitsdiensten, het telefoon- en telegraafnet, verbinden onze verschillende provinciën aan elkaar.

De 1 milliard 450 millioen kw. uit Vlaanderen, samen met de 3 milliard uit Wallonië, zenden de goedkoope drijfkracht van het eene naar het andere einde van het land.

Onze groote Vlaamsche steden en gemeenten, gansch de Vlaamsche kust, worden voorzien van het water der Ardennen en 1.800 Vlaamsche gemeenten wachten steeds nog op een watervoorziening, welke hen grootendeels maar uit Wallonië kan verschaft worden.

Laten wij niet uit het oog verliezen welke groote administratieve moeilijkheden zich voordoen bij het internationaal vervoer van de electrische drijfkracht, van het water en van het gas.

In Oost-Vlaanderen kennen wij de moeilijkheden die de grens ons met het aanpalend Nederlandsch gebied oplevert. En wat het vervoer der koopwaren betreft, in plaats van het ingewikkelder te maken dan het is, moeten wij niet trachten de moeilijkheden uit den weg te ruimen?

De spoorweg van Charleroi naar Gent vervoert jaarlijks 1,5 millioen ton steenkolen; de scheepvaart vervoert jaarlijks nog

meer van Wallonië naar Vlaanderen en wel 162.000.000 ton steenkolen, door onze nijverheid gebruikt.

De Kempen zenden dagelijks 2.700 ton steenkolen naar Luik, 1.300 ton naar Henegouwen, 600 naar Aarlen, om onze metaal-nijverheid van bijzondere kolen te voorzien.

1.600.000 ton cokes, op de 6.000.000, worden door het Vlaamsche land voortgebracht. Zeebrugge en Langerbrugge ontvangen jaarlijks 150.000 ton steenkolen en verzenden 200.000 ton cokes naar Luik. Hemiksem verbruikt jaarlijks 30.000 ton steenen, afkomstig uit Obourg. De Kempen verzenden 200.000 ton zand naar de Henegouwsche glasblazerijen.

De Waalsche ijzer- en staalnijverheid voorziet in de behoeften van het gansche land. Van de kopernijverheid, de nijverheid van het zink en van het tin uit de provincie Antwerpen hangen de nijverheidsbekkens in Wallonië af.

Wat de textielnijverheid betreft, verwerkt Vlaanderen het katoen en het vlas, en Verviers de wol; zoo heeft er een ruiling plaats in de twee richtingen.

De bouwnijverheid te Luik, zooals te Oostende, gebruikt baksteenen en dakpannen uit Vlaanderen en steenen en dakleien uit de Ardennen.

De voedingsnijverheid (suikerfabrieken, brouwerijen, malterijen, stokerijen, meelfabrieken enz.) uit Vlaanderen voorziet in de behoeften van de gansche bevolking.

In geen ander land der wereld is het nauw verband tusschen de provinciën zoo merkbaar als bij ons. Geen handel is meer vermengd en meer samenhangend dan de onze en het oprichten van een grens volgens de taalgrens is een onmogelijk iets, op ekonomisch gebied.'

De statistieken van het havenverkeer zijn even overtuigend, terwijl de heer Lippens de aandacht vestigde op de bijzondere rol van de hoofdstad:

'Deze ekonomische bedrijvigheid, die België een en onverdeelbaar maakt, heeft haar beheer samengetrokken in de tweetalige hoofdstad, gelegen aan het kruispunt van 's lands bedrijvigheid. De moeilijkheden van den ekonomischen strijd hebben ons genoodzaakt het beheer van ons ekonomisch leven in het aardrijkskundig

centrum van het land te vestigen, zooals in een groote beurs, of in een groot clearing-house.

Niet uit sentimentaliteit, niet voor ons genoegen had deze samentrekking plaats, maar wel uit ekonomische noodwendigheid.

Vroeger waren de financieele instellingen door gansch het land verspreid, maar tegenwoordig zijn zij bijna alle te Brussel gevestigd en beheeren van daar uit de werkzaamheden in de provincie.

Dit heeft natuurlijk een grooten weerslag op de openbare financiën en zoo komt het dat in 1930, voor de rechtstreeksche belastingen, Vlaanderen 30 t.h. betaalde, Wallonië 25 t.h. en Brussel 42 t.h.

Voor de onrechtstreeksche belastingen was de verhouding: Vlaanderen 37 t.h., Wallonië 25 t.h., Brussel 38 t.h.

En de statistiek der belastingen en taksen toont ons, dat op 31 December 1930, het Vlaamsch gedeelte van het land 1.554 millioen heeft betaald, het Waalsch 1.415 millioen en Brabant 1.980 millioen.

De lasten zijn ongeveer op dezelfde wijze verdeeld.

Deze cijfers zijn welsprekend; zij bewijzen dat België een harmonieus geheel is, waarvan geen deel mag afgenomen worden, willen wij het niet tot ondergang doemen.

Is het nog noodig te wijzen op de bestaansmogelijkheden voor onze kolonie, indien twee deelen van het land het beheer er van wenschen te verzekeren?

En wat voor de Nationale Bank en de Munt?

Is het noodig te bewijzen, dat de toekomst van ons land, gelegen te midden van protektionnistische mogendheden, vooral afhangt van de binnenlandsche afzetgebieden en dat de verdeeling van onzen nationalen handel een ware ramp zou beteekenen?'

Wederzijdsche belangen

Naast deze niet te loochenen ekonomische eenheid komt echter, dat zekere plaatselijke belangen terdege moeten en kunnen behartigd worden, in het voordeel zelf van 's lands algemeene bedrijvigheid.

In hoogervermelde rede wees de heer Lippens daar eveneens op, toen hij verklaarde:

'Toch is het niet onze bedoeling te beweren, dat het huidige regiem niet vatbaar is voor verbeteringen, integendeel, naar mijn overtuiging moeten wij terugkeeren naar de toestanden die aan de Vlamingen en aan de Walen volle gelegenheid geven om zich naar eigen aard te ontwikkelen en het hunne bij te dragen tot de nationale welvaart.'

Ook pleitte spreker voor een decentralisatie van sommige staatsdiensten en andere hervormingen, die kunnen verwezenlijkt worden zonder grondwetsherziening en zelfs zonder nieuwe wet.

In dien gedachtengang dient de aandacht gevestigd op de ekonomische verschuiving, welke in België aan den gang is. Specifiek Waalsche nijverheden, zooals het glasbedrijf, zijn nu ook in Vlaanderen gevestigd. Andere groote industrieën zijn zich komen vestigen in Limburg, in Brabant, langs het kanaal Gent-Terneuzen, enz. Vooral de Borinage is daardoor in een ongunstige positie geraakt, welke vaak ekonomische en sociale verwikkelingen meebrengt.

De vraag rijst, of een overplanting van de aldaar gevestigde bevolking mogelijk en gewenscht is. Men zegt, dat de 'Borains' bijzonder gehecht zijn aan hun geboortestreek, wat ten andere een algemeen verschijnsel in België is. In ieder geval zou hun overplaatsing naar het Vlaamsche landsgedeelte bezwaren op taalgebied opleveren.

Hier is het eveneens een Vlaamsch belang, dat een bevredigende oplossing door meer werkgelegenheid ter plaatse zelf nagestreefd wordt. De wenschen in verband met betere kanalen, welke in Henegouwen geuit worden, verdienen dan ook alle aandacht.

Hetzelfde geldt voor de verbinding Maas-Moezel, welke tijdens het Nederlandsch bestuur, in 1828, ondernomen, doch niet voltooid werd.

Afgezien van het vraagstuk van de werkverschaffing bij den aanleg, kan een kanalenpolitiek, welke aan werkelijke behoeften beantwoordt, heel wat ekonomische voordeelen opleveren, wat het aanbrengen en verwerken van de grondstoffen betreft, zonder dat daarom de belangen van Antwerpen zouden geschaad worden,

want het zou de kansen op bijlading nog vergrooten voor de schepen, die deze wereldhaven aandoen.

De Vlamingen en de partijen

Op maatschappelijk gebied is het aandeel van de Vlamingen eveneens niet te onderschatten. In de socialistische inrichtingen, de kristen-demokratische beweging, de katholieke jeugdaktie enz. nemen de Vlaamsche groepeeringen een groote en soms wel de grootste plaats in.

Dit is evenzeer het geval aan liberale zijde. De liberale vakbonden tellen thans 60.000 leden voor het heele land en de Vlamingen vormen daarbij de meerderheid. Hetzelfde kan gezegd voor de liberale mutualiteiten. In deze tijden, nu naast het parlement de ekonomische en maatschappelijke instellingen meer en meer aan belang winnen, is de beteekenis van dien toestand niet te onderschatten.

Tijdens het debat over de vervlaamsching van de Gentsche hoogeschool in de Kamer (20 Februari 1930) drukte de heer Janson op het feit, dat de provincies Antwerpen en Limburg naar de Kamer geen andere dan Vlaamschgezinde leden sturen. Oosten West-Vlaanderen hadden slechts enkele tegenstanders van het Vlaamsche rechtsherstel gekozen, die maar 12 t.h. van het kiezerskorps vertegenwoordigden(*) . Men kan er zich aan verwachten, dat hetzelfde verschijnsel zich zal voordoen op maatschappelijk gebied.

De landsverdediging

Daarnaast zijn er nog twee vraagstukken, die van het grootste belang zijn in Vlaamsch en Belgisch opzicht, namelijk de landsverdediging en de buitenlandsche politiek.

Wat de taaltoestanden in het leger betreft, is de bestuurstaal van de regimenten, samengesteld uit Vlaamsche eenheden, Fransch gebleven.

(*) M. Basse, De Vlaamsche Beweging van 1905 tot 1930, II, blz. 263.

Stellig zijn aan de Vlaamsche soldaten en onderofficieren reeds heel wat rechten toegekend, waarop de belanghebbenden ‘mogen’ aanspraak maken, maar naast de officieren, die de voorschriften naar letter en geest eerbiedigen, zijn er, die maar al te zeer hun wensch laten blijken, dat er van die rechten geen gebruik zou gemaakt worden.

Even verkeerd is de opvatting volgens dewelke het Vlaamsch wel als taal voor de betrekkingen met den gewonen soldaat zou mogen dienen, maar niet voor de officieren en voor de bevelen, welke door de hooge officieren worden overgemaakt.

Dergelijke toestanden dienen des te meer betreurd, daar het belang van de psychologische faktoren bij het inrichten van de landsverdediging voortdurend toeneemt en deze psychologische faktoren, in de huidige omstandigheden, eerder in ongunstigen zin beïnvloed worden.

In militaire kringen wordt het betreurd, dat de Vlaamsche bevolking zich nog zoo dikwijls afzijdig betoont ten opzichte van het leger en de Vlaamsche intellektueelen, in de kaders van de reserve-officieren, niet talrijk genoeg vertegenwoordigd zijn. Meer voorkomendheid en waardeering voor de Vlamingen, voor hun taal en beschaving zal er stellig toe bijdragen om een gunstiger atmosfeer te scheppen. Verschillende officieren, waaronder volbloed Walen, getuigen herhaaldelijk van een ruim inzicht op taalgebied, waaraan hulde dient gebracht. Men moet hopen, dat hun voorbeeld op groote schaal navolging zal vinden.

De Vlaamsche afdeeling in de militaire school, welke tegen December 1935 in het vooruitzicht wordt gesteld, beteekent een stap in de goede richting en de Vlaamsche intellektueelen hebben den plicht mede te werken, opdat in het leger normale toestanden zouden kunnen verwezenlijkt worden.

De zelfstandigheid van het land

Niet minder kiesch is de politiek van de landsverdediging, daar deze rechtstreeks met het bestaan van België verband houdt.

In de Kamervergadering van 11 April 1935 verklaarde minister Devèze:

‘Er bestaan geen staatkundige verdragen buiten Locarno. De

uiteenzetting, die de heer Hymans in 1931 over de grondslagen van onze internationale politiek verstrekt heeft, is zonneklaar; geen enkele diplomatieke akte kan ze wijzigen.

Vazaliteit tegenover een naburig land? Moesten we doorgang verleenen, dan zouden wij het land blootstellen aan overrompeling. Door ons tegen overrompeling te verzetten, verdedigen we eerst en vooral ons land.'

Deze verklaring stemt overeen met het beginsel zelf van een landsverdediging, die op de handhaving van onze zelfstandigheid is gericht en waarvoor de samenwerking van Walen en Vlamingen kan gevonden worden.

Vooral in de huidige troebele tijden zou elke eenzijdige politiek afbreuk doen aan de veiligheid van het land. De tegenstellingen onder de mogendheden zijn velerlei; niet minder verrassend zijn de bondgenootschappen, die al op eens tot stand komen, zonder dat daarbij aan de kleine landen hun oordeel wordt gevraagd. Generaal Galet had dan ook gelijk, toen hij destijds betoogde, dat België, in het belang van zijn landsverdediging, het voorzichtig buitenlandsch beleid van Zwitserland en Nederland moest volgen. Een groote mogendheid kan het aandurven een politiek te voeren, welke andere staten krenkt; een klein land heeft niets te winnen bij het uitlokken of verscherpen van tegenstellingen. Dit is in de eerste plaats waar voor België, dat aardrijkskundig zoo ondankbaar is gelegen.

Deze zienswijze wint onbetwistbaar veld bij een openbare meening, welke van den wereldoorlog een zoo gruwelijke herinnering heeft bewaard.

Zoowel wat de landsverdediging als wat de buitenlandsche politiek aangaat, zijn de uitersten in Vlaanderen en in Wallonië er altijd op uit meeningsverschillen te zoeken en hartstochtelijke beschuldigingen naar voren te brengen. Het Vlaamsche land is zeer wantrouwend gebleven tegenover het Fransch-Belgisch militair akkoord, al mag men de omstandigheden niet vergeten waarin het tot stand kwam, namelijk het uitblijven van een gelijkaardige Engelsch-Belgische overeenkomst, welke niet kon verwezenlijkt worden wegens het mislukken van de konferentie te Cannes.

De angstvalligheid om een waarlijk zelfstandig beleid, welke zoo uitdrukkelijk blijkt bij de Vlamingen van alle partijen, kan

echter niet verward worden met de aantijgingen van sommigen, die door dik en dun beweren, dat ons land niet meer vrij zou zijn bij het bepalen van zijn lotsbestemming. Tegen een dergelijke houding heeft een beslist voorstander van de zelfstandigheidspolitiek, de heer Poullet, nog uitdrukkelijk gewaarschuwd in zijn rede te Hasselt. Het is een misdaad tegenover het land, zoo betoogde hij, het Fransch-Belgisch militair akkoord een beteekenis en een draagwijdte te geven, die het geenszins heeft. Het zou niet onmogelijk zijn, dat de Fransche pers in oorlogstijd zou steunen op dit onverantwoordelijk schrijven, om te beweren, dat het akkoord wel degelijk verder strekt (‘De Standaard’, 19 December 1934).

Hetzelfde kan gezegd van de onbekookte uitlatingen aan Waalsch-extremistische zijde, waar men den Koning, de regeering en de Vlaamsche bevolking soms voorstelt als verkocht aan Engeland en Duitschland. De heftigheid van deze aanvallen alleen bewijst reeds, dat zij op geen ernstigen grond berusten en niet beantwoorden aan de werkelijkheid of aan het gezond inzicht van de bevolking.

Overigens, de voorstanders van een strikte zelfstandigheid bevinden zich niet alleen aan Vlaamsche zijde. Toen de heer Van Cauwelaert, in de Kamerzitting van 30 November 1933, de gedachte verwierp van een preventieven oorlog, welke men hier ingang zocht te doen vinden, en voor een onbevangen buitenlandsch beleid opkwam, sprak hij als verslaggever van een kommissie, waarin Walen en Vlamingen zetelen, wat aan zijn woorden des te meer gewicht verleende. Het volstaat ten andere de artikelen te lezen van senator Rolin, van den heer Struye en andere specialisten op het gebied van de internationale vraagstukken, die toch geen flaminganten zijn, om tot de slotsom te komen, dat de zelfstandigheidsgedachte in alle kringen besliste voorstanders telt. Een Belgisch fascist en die er als dusdanig voor uitkomt, de heer Em. Noël, schreef nog op 27 Juni 1935 in ‘L'Avant-garde’, dat het volk nooit zal dulden, dat België een pion zou worden op een Fransch schaakbord en hij prees eveneens een politiek aan welke ons buiten een eventueel Fransch-Duitsch geschil zou houden.

Dit alles volstaat om te bewijzen, dat het al te simplistisch is de politieke verhoudingen in België te willen uitleggen door verschillen tusschen de Vlamingen en de Walen. Deze verschillen

bestaan natuurlijk, wat karakter, aanleg en taal betreft, doch daarnaast zijn er heel wat andere faktoren die binden.

In hoogerbedoelde Kamerzitting zegde de heer Van Cauwelaert eveneens:

'Er bestaat geen Vlaamsche buitenlandsche politiek. De politiek, die ik verdedig, is die welke strookt met de belangen van onze Vlaamsche en Waalsche bevolking. Wij hebben dezelfde tradities van vrijheid en onafhankelijkheid, en die willen en zullen wij verdedigen.' Moest men inderdaad van de veronderstelling uitgaan, dat een Vlaamsche of Groot-Nederlandsche Staat in eens uit den grond kon getooverd worden en men zou onderzoeken op welke manier men zijn onafhankelijkheid kan bewaren en normale betrekkingen onderhouden met het buitenland, dan zou men dadelijk het dwingend karakter van de aardrijkskundige ligging en de ekonomische faktoren ondervinden.

Ook een dergelijke Staat zou beducht moeten zijn voor zijn landsverdediging om niet in avonturen gewikkeld te worden en hij zou eveneens moeten trachten zijn handelsbetrekkingen met den vreemde zooveel mogelijk te handhaven en uit te breiden; doch het ligt voor de hand, dat Walen en Vlamingen, die van goeden wil zijn, het gezamenlijk beter klaar zullen krijgen, dan wanneer ze zich tegenover de buitenwereld door een onwaardig gestook nog zouden verzwakken.

De eerste twee vorsten, wien het te danken is dat onze gewesten zich in de negentiende eeuw op evenwichtige wijze konden ontwikkelen, hebben herhaaldelijk bewezen een helderziendheid te bezitten, welke aan de meeste van hun tijdgenooten ontging. Aldus zegde Koning Leopold I, toen hij Hendrik Conscience in 1837 ontving: 'Vermits er in België meer dan een landstaal bestaat, is het goed, dat men zich van beide, tot de algemeene beschaving van het volk en tot staving van onze nationaliteit bediene.' Welnu, er zijn in België heden ten dage nog altijd menschen, die van deze eenvoudige waarheid niet doordrongen zijn en alles wat Vlaamsch is voor verwerpelijk en verdacht houden, maar hun aantal neemt geleidelijk af.

Koning Leopold II, in een gesprek met kanselier von Bülow, drukte op den algemeenen vredeswil van de bevolking in België en zegde verder: 'Fransch is de moedertaal van de Walen, gansch

België staat onder den invloed van de Fransche beschaving, Brussel kan in geestelijk, letterkundig en artistiek opzicht om zoo te zeggen een voorstad van Parijs zijn. Maar de Belgen zijn veel te nuchter en te verstandig om zich daardoor in politieken zin te laten beïnvloeden.'

Over dit gesprek vertelt von Bülow verder: 'Van de Vlaamsche beweging zegde de Koning, dat zij veld won, natuurlijk in het raam van den Belgischen Staat en in volle trouw aan het gemeenschappelijke vaderland van Vlamingen en Walen. De Vlamingen waren even goede burgers als de Walen. Hun gerechtvaardigd streven, hun rijke en schoone taal te beoefenen en hun kultureele originaliteit te behouden, zou ook door de Walen des te meer begrepen worden, hoe minder zich de Duitsche pers met de Vlaamsche beweging zou inlaten.'

Tot deze vaststelling moet men onvermijdelijk komen, wanneer men de zaken onbevooroordeeld en ietwat grondig onderzoekt, want boven alle twisten heen spreken het gemoed en de geest van samenhoorigheid luid en oprecht, wanneer in tragische uren alle medeburgers zich nader voelen, zooals bij het overlijden van Koning Albert, wien ook de Vlaamsche oud-strijders, bewogen, de laatste plechtige hulde hebben gebracht.

M. STIJNS.

Bijlagen

I
Stemmen en zetels in de kamer

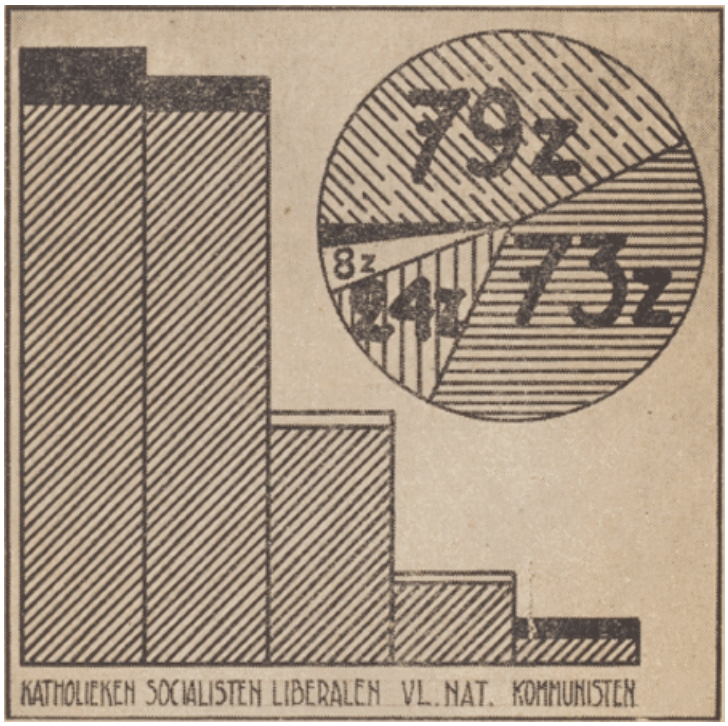

Bovenstaande teekening geeft een vergelijking tusschen de uitslagen van de verkiezingen voor de Kamer in 1929 en in 1932, waarbij de winsten van 27 November 1932 in het zwart zijn aangegeven en de verliezen in het wit.

Daar de teekening uitgevoerd werd op de schaal van 1 mm. per 10.000 stemmen, kan men nagaan, hoe de katholieken, van

815.551 stemmen in 1929, vooruitgingen tot 898.635 stemmen in 1932. De socialisten gingen van 813.128 tot 856.367 stemmen en de kommunisten van 41.864 tot 63.427.

Aan de andere zijde daalde het stemmenaantal van de liberalen van 368.918 in 1929 tot 342.977 in 1932 en dit van de Vlaamsche nationalisten van 133.522 tot 126.018.

De inzet toont de verhouding aan van de partijen in de Kamer. De katholieken beschikken er over 79 zetels, de socialisten over 73, de liberalen over 24, de Vlaamsche nationalisten (alle schakeeringen bijeen) over 8 en de kommunisten over 3 zetels.

II
Samenstelling van de kamer

	Liberalen	**Katholieken**	**Socialisten**	**Vl. Nat.**	**Kommun.**
Brabant	8	14	13	1	1
Antwerpen	3	11	9	1	-
Oost-Vlaanderen	3	13	9	3	-
West-Vlaanderen	2	12	6	2	-
Limburg	0	6	-	1	-
Henegouwen	4	8	18	-	1
Namen	1	4	4	-	-
Luik	3	7	12	-	1
Luxemburg	0	4	2	-	-
	24	79	73	8	3

De Beteekenis van Henri Pirenne

Pirenne dankt zijn vermaardheid eerst en vooral aan zijn **Histoire de Belgique.** Een volledige geschiedenis van zijn volk, zoo omvangrijk als dit zevendeelig werk, zonder eenige medewerking te schrijven, dergelijke prestatie komt in onzen tijd niet meer voor. En toch ligt de groote verdienste van den overleden historicus niet in het speciaal **Belgische** van deze geschiedenis, maar in het feit dat hij ons verleden op het plan van het universeele heeft weten te behandelen.

Mij zal steeds een onderhoud voor oogen blijven, waarin we het eens waren geworden over de dissertatie, die ik als student in het doctoraat voor geschiedenis zou behandelen. Pirenne was overeind gerezen, en bleef rechtstaan tegen den achtergrond van zijn muurhooge bibliotheek. Zijn levendige mimiek had hem plotseling verlaten. Alleen achter het hoogroode gelaat tusschen het witte rechtstaande haar en den korten, krachtigen baard vermoedde men een gespannen gedachtenbeweging. Er was een oogenblik diepe stilte; toen slingerde hij me de woorden toe: ‘Daar hebt ge dus uw onderwerp. Maar nu zeg ik u: hoed er u voor! Laat er u niet door gevangen houden. Neem u in acht voor het lokale! Er is geen heil dan in het algemeene. Il n'y a de science que du général.’

Een geschiedenis van België opbouwen was een ondankbare taak. Vroegere schrijvers, als David, Moke, Juste, hadden tevergeefs getracht eenheid te brengen in den wirwar van gebeurtenissen, die onze vroegere vorstendommetjes doorworsteld hebben. Eerst Pirenne heeft boven de uiterlijke verschijnselen van politieke feiten, oorlogen, veldslagen, opstanden, vredesverdragen uit, een gemeenschappelijke levensbasis voor onze voorouders ontdekt in de diepere stroomingen van het ekonomische en sociale leven. Dank zij hem, is onze geschiedenis geworden een door plaatselijke

omstandigheden met eigenaardige vormen omkleede vertakking van den algemeenen ontwikkelingsgang der menschheid.

Die zin voor het universeele kan men het best nagaan in de wijze, waarop de studie der middeleeuwsche steden door zijn heele oeuvre heen loopt. Zijn doctoraal proefschrift was aan één afzonderlijke stad gewijd **(Histoire de la constitution de la ville de Dinant).** Daarna ging hij de gemeenschappelijke trekken na, die aan de wording der **Vlaamsche** steden ten grondslag liggen. Van deze basis uit vertrok hij weer om het probleem tot gansch West-Europa uit te breiden: aldus ontstond het uitvoerige artikel **L'origine des constitutions urbaines au moyen âge**, dat in 1893 en 1895 in de Revue histbrique verscheen. Daarin haalde hij alle voorafgaande theorieën neer, om er een nieuwe op te bouwen, die, trots alle later verschenen speciale studiën, in haar groote trekken nog steeds de geldende is gebleven. Hij was toen even over de dertig. Na den oorlog, als zestiger, die alle verwante problema's doorkneed had, gaf hij een laatste uiteenzetting van het onderwerp, zooals hij het thans in zijn zuiverste verhoudingen zag, bezonken in den algemeenen gang van de wereldgeschiedenis. Aldus is ontstaan dat meesterwerkje van historische synthese voor een algemeen ontwikkeld publiek, **Les villes du moyen âge**. Aan iederen leek, die door een korte kennismaking wil leeren wat Pirenne voor ons beteekent, raad ik bij voorkeur de lezing van dit boek aan.

Sedert Pirenne is de ekonomische ondergrond de basis geworden, waarop heel onze geschiedenis berust. Hij is echter niet in de overdrijvingen van het historisch materialisme vervallen, dat uit de stoffelijke behoeften de **gansche** evolutie van de menschelijke maatschappij wil verklaren. Hij heeft eenvoudig aan de ekonomie het belang teruggeschonken dat haar toekwam, en in dit braakliggende veld, met de verbazende intuïtie die hem eigen was, al de. hoofdproblemen uitgestippeld: het zwaartepunt van ons verleden ligt in Vlaanderen, zijn voorspoed dankte Vlaanderen aan zijn lakennijverheid; deze verdiende dus eerst en vooral grondig bestudeerd te worden. Het materiaal heeft Pirenne zelf verzameld in de vier in-4° deelen van het **Recueil de documents relatifs à l'industrie drapière en Flandre**, in samenwerking met den Franschen geleerde G. Espinas, dien de Gentsche universiteit

in haar laatste openingszitting, wegens zijn verdiensten op dit gebied, den titel van doctor ad honores verleende. Verwerkt heeft Pirenne deze stof niet, enkele kleinere, - hoewel zeer suggestieve -, studiën ter zijde gelaten. Tot een geschiedenis van de **Iepersche** lakennijverheid, bij voorbeeld, waarvan hij droomde, is het nooit gekomen.

Hij is inderdaad op **te** talrijke gebieden baanbreker geweest. Hij was de eerste ten onzent om op de noodzakelijkheid te drukken van de verschijnselen te **meten:** hij heeft onder meer de Wetenschappelijke bevolkingsstatistiek op ons verleden toegepast en het inwonerscijfer van onze middeleeuwsche steden met mathematische zekerheid leeren bepalen **(Les dénombrements de la population d'Ypres au XVe siècle).**

Maar het volstaat niet de waarheid op te diepen, men moet ze weten mede te deelen. Men moet uit de oneindige complexiteit van de feiten de lijnen weten te onderscheiden, waarlangs het verleden opgebouwd is. Pirenne bezat in de hoogste mate de gave die groote structuurlijnen naar voren te brengen, en ze aan zijn lezers en toehoorders duidelijk te maken. Hij werkte daarbij hoofdzakelijk **met**, ik zou bijna durven zeggen, hij dacht in gelijkenissen en tegenstellingen. ‘Filips-August was voor Filips van den Elzas wat Lodewijk XI, in de XVe eeuw, voor Karel den Stoute zou zijn.’ ‘Diederik van den Elzas, die door een volksopstand op den troon gebracht wordt, roept Willem van Oranje voor den geest, zooals hij tegen Filips II optreedt. Evenmin overigens als het huis van Oranje, vergat het huis van den Elzas den oorsprong van zijn fortuin.’ ‘De laat-middeleeuwsche en de zestiendeeeuwsche lakennijverheid vormen een scherp kontrast: de eerste is in de steden gevestigd, is streng gereglementeerd, berust in de handen van kleine patroons, verwerkt Engelsche wol en brengt kostbaar laken voort. De tweede arbeidt in buitengemeenten, ontwikkelt zich in volle vrijheid, is op kapitalistische leest geschoeid, gebruikt Spaansche wol en vervaardigt goedkoope produkten.’

Gelijkenis en vergelijking eenerzijds, tegenstelling anderzijds, waren voor Pirenne didaktische vormen. Zij lieten hem toe levendige voorstellingen voor den geest van zijn toehoorders op te roepen. Zij waren echter nog veel meer voor hem: zij waren vormen.

waarin hij zijn arbeidshypothesen goot; zij baanden hem den weg tot uitdieping van onze kennis. Het schitterendste voorbeeld daarvan vinden we in zijn studie over het einde der antieke wereld. Velen hebben wel is waar geleidelijke overgangen ontdekt, doch het zal Pirenne's verdienste blijven den nadruk gelegd te hebben op het kontrast, dat tegenover die geleidelijkheid den doorslag moet geven in onze voorstelling; meer bepaald nog, aangetoond te hebben dat de breuk tusschen beide niet te zoeken is op de grens van Romeinsch en Merovingisch, maar op die van Merovingisch en Karolingisch; en ten slotte: ook de hoofdoorzaak van die breuk te hebben aangewezen, namelijk de invallen van de Muzelmannen in het bekken der Middellandsche Zee. In het licht van die hypothese gezien, heeft een gansche brok van de voorgeschiedenis onzer beschaving een nieuw relief gekregen. In enkele voorstudies had Pirenne dit alles reeds geschetst. Zijn bedoeling was de gansche stof nog eens in een boekdeel te verwerken en te ordenen. Een eerste redaktie van het handschrift, dat als titel draagt **Mahomet et Charlemagne,** is op zijn schrijftafel blijven liggen.

Pirenne leeft voort in zijn werk, hij leeft ook voort in zijn leerlingen. Niemand heeft, als hij, de kunst gekend school te vormen. Ik doel hier alleen op diegenen, die hij tot vak-historici heeft opgeleid. Met de veel talrijkere toekomstige juristen en filologen hebben zij zijn algemeene kolleges over geschiedenis van België en middeleeuwsche geschiedenis bijgewoond. Zij hebben genoten van zijn talent van uiteenzetting en van zijn fascineerende welsprekendheid. Maar tot mannen van het vak zijn ze gekneed geworden in de seminarie-oefeningen, die Pirenne in Duitschland en bij zijn eigen meesters Kurth en Fredericq heeft leeren kennen en waardeeren. Die praktische leergangen werden in de onooglijke kleine bibliotheekkamertjes gehouden, waarover de fakulteit van wijsbegeerte toen beschikte. Voor een kleine groep toekomstige historici werd een tekst ontleed, een probleem gesteld en opgelost. De arbeid, dien de geleerde in archief en studeerkamer verricht, werd den leerlingen voorgedaan; daarna gingen zij er op hun beurt toe over onder het oog van den meester. Het leek wel of er een geheime bekoring over die samenkomsten hing, die zijn onderwijs vruchtdragender maakte dan dat van welken and

ren professor ook. Wij hebben er nooit den vinger kunnen op leggen, maar wel hebben we achteraf gevoeld hoe we allen voor het leven gemerkt waren door den greep van zijn persoonlijkheid, hoe we voortaan samengebonden waren door een wetenschappelijke tucht, die de meest verschillende levensopvattingen overbrugde. Niet **zijn** waarheid heeft hij ons bijgebracht, maar de manier waarop wij tot de **onze** zouden geraken. Aan de Gentsche fakulteit der wijsbegeerte zal die invloed lang en vruchtbaar blijven doorwerken: in zijn lijkrede bracht deken Blancquaert in herinnering, dat de meeste huidige professoren zijn leerlingen zijn geweest, en dat bijna alle leden van de historische groep door hem zijn gevormd. Hij heeft een geestelijke traditie geschapen, die niet zal verloren gaan.

HANS VAN WERVEKE.

Een groot Rechtsgeleerde: Mr B.C.J. Loder

Mr. B.C.J. Loder, geboren te Amsterdam in 1841, is in den Haag op 5 November l.l. overleden.

Hij was een groot rechtsgeleerde, een groot internationaal jurist, een groot Nederlander.

Ik had hem in 1896 leeren kennen.

Hij was toen de eerste advocaat van Rotterdam in zee- en handelszaken. Ik kwam hem spreken over de unificatie van het zeerecht, een grootsche beweging, waarvoor ik zijn steun wenschte te winnen.

Wat een vriendelijke en innemende figuur was hij! Een levendige en schitterende geest, vlug van opvatting en doortastend in zijn overtuiging, welsprekend, met een rozig en helder gelaat en zeer blond haar, zoo stond hij daar voor mij in zijn volle kracht. Ik was maar aan het begin van mijn loopbaan en geheel onbekend. Maar het plan dat ik hem voorlegde scheen hem doeltreffend en practisch en hij beloofde van ganscher harte er met geestdrift aan mee te werken.

Die belofte heeft hij 40 jaar lang trouw in eere gehouden.

Hij was stichtend lid van het Comité Maritime International en na den dood van Mr. Rahusen werd hij Voorzitter van het Nederlandsche Comité voor Zeerecht.

Aan al de congressen voor eenmaking van het zeerecht heeft hij een werkzaam deel genomen. Te Amsterdam, in 1927, was hij voorzitter.

Op de Diplomatieke Conferenties, die te Brussel daagden, vertegenwoordigde hij Nederland met gezag, overtuiging en beleid. Zoo nog in 1922, toen, na de eenmaking van het recht betreffende de aanvaring en de assistentie, reeds vóór den oorlog behandeld, nu ook de aansprakelijkheid der reeders, het scheepsverband en de privilegiën, de cognossementen, en eindelijk ook de verant-

woordelijkheid van den Staat voor krijgsschepen in geval van aanvaring in behandeling kwamen en in internationale verdragen geklonken werden.

In 1908 was Loder, na een 35jarige practijk als advocaat, de groote eer bewezen met een slag tot raadsheer in den Hoogen Raad der Nederlanden benoemd te worden. Hier ook toonde hij zich een meester. Hoe ingewikkeld ook de rechtsproblema's waren, hoe ver de stof van zijn gewoon arbeidsveld verwijderd lag, toch wist hij ze volkomen te beheerschen en werd weldra zijn advies onder zijn collega's van het hoogste gewicht.

De oorlog kwam en Mr. Loder stak het niet onder tafels en banken waar het miskende en vertrapte recht lag.

In hem was de geest der Hollanders en der Zeeuwen uit de 17e eeuw nog vaardig.

'Gij, Groote Mogendheden,' zei hij eens, 'worstelt met den tijd, maar uwe worsteling zal vergeefsch zijn. De Tijd, 'ce grand promeneur éternel', die ons bij de hand houdt en onze schreden door het leven richt, zet zijn regelmatigen gang onveranderlijk voort, stap voor stap. Wij kunnen hem niet vooruitduwen, wij kunnen hem niet vooruitduwen, wij kunnen hem niet terughouden, en op elke poging van ons om het toch te doen, is zijn eenig antwoord een glimlach.

'Weest gij verzekerd van het heden; aan ons zal de toekomst zijn... Het rijsje, dat wij heden in de aarde planten, zal uitspruiten, zich ontwikkelen, groeien en Worden tot een boom met hoogen stam, breede takken en dicht gebladerte, in welks schaduw de volkeren zullen rusten.'

Dat hij aldus de grooten der aarde de waarheid kon zeggen, ging hem naar het hart.

Maar de voornaamste beteekenis zou zijn rol erlangen in de voorbereidende werking tot het inrichten van het Permanente Hof voor Internationale Justitie.

Hier wist hij onverdroten en energiek de belangen der kleine naties te verdedigen. Op het statuut van het Hof heeft hij een beslissenden invloed in dien zin uitgeoefend. Onder erkenning van zijn groote verdiensten werd hij dan ook in 1921 tot Rechter aan het Hof benoemd en reeds in Februari 1922 tot diens eersten President verkozen.

Aan het Permanente Hof wijdde hij nu zijn beste krachten en algemeen werd zijn voorzitterschap geroemd. **Deze** waardigheid nam hij hoog op en aan elkeen wedervoer recht, zonder aanzien des persoons of zonder de groote mogendheden in het gevlei te komen.

Aan het Comité Maritime International bleef hij steeds trouw en ook voor den Bond der Vlaamsche Rechtsgeleerden hield hij gaarne een spreekbeurt vrij: hij verscheen o.a. op de zittingen te Brugge in 1922 en te Brussel in 1924 en oogstte er een ruim en hartelijk succes.

Toen ik, als Minister, mijn collega van Buitenlandsche Zaken wist te bewegen de onderhandelingen met Nederland over het exequatur der vonnissen en de bevoegdheid der Rechtbanken in te leiden, was het voor het welslagen dier onderneming een geluk, dat Mr. Loder, van de andere zijde, als hoofd der delegatie verscheen. Hij voelde het belang van de oplossing en was overigens een trouw vriend van ons land. In die atmosfeer van sympathie mochten de onderhandelingen gedijen en mede dank zij hem konden beide volkeren een blijvende aanwinst op dit gebied boeken.

Op 86 jaar is voor Loder, in de volle kracht van zijn persoonlijkheid, het einde gekomen.

Hij heeft de faam der Nederlandsche Rechtswetenschap in de wereld hoog opgevoerd. Dapper en onverschrokken is hij steeds voor zijn overtuiging opgetreden. Van het rechtvaardige en het goede was hij een hartstochtelijk verdediger. Hij had een warm hart en vele vrienden. In zijn gezegenden ouderdom had hij veelzijdige hulde en eer als den oogst van een rijk en goed leven vergaard.

LOUIS FRANCK,
Minister van State.

‘Mupenzi’
(Beminde)
Kongo-novelle
Vervolg[1]

Mupunda zweeg en ze zaten een wijle diep na te denken. Eindelijk zei Fatuma:

‘Ik zal met Faïla spreken en haar tot u brengen: een veelkleurigen hoofddoek zal ik haar schenken.’

‘Laat mijn amulet-houtjes dien hoofddoek aanraken,’ vroeg Mupunda levendig. Zijn oogen glommen van hoopvol betrouwen, terwijl hij zijn houtjes over den doek liet glijden. ‘Fungula-shindapata,’ mompelde hij driemaal achtereenvolgens.

Toen ging hij heen en liet het aan Fatuma over, zijn zaak in goede banen te sturen.

Daartoe vond deze spoedig gelegenheid.

Terwijl haar blanke met de hoofden praatte, waren vrouwen en meisjes naar de tenten gegaan om er met Fatuma te spreken; ze was immers kind van Wanankundi. Met haar schoonen helblauwen zijden paan, haar vuurrooden hoofddoek en lichtroze sandaaltjes zat de bijzit van den Portugees, als een vorstin, tusschen haar voormalige dorpsgenooten te genieten van de onverdoken bewondering en afgunst.

Fatuma was rijk aan woorden; zij beschreef den mooien shimbek dien de Portoegesi in Lokandoe had doen opbouwen: die was zóó groot, die stak propvol prachtige, waardevolle dingen, die zij in eindelooze opsomming noemde. De negerinnen luisterden als kinderen naar een wondersprookje; de gilletjes van bewondering hielden niet op te weerklinken; met oogen vol verbazing keken ze malkander aan en klopten de handen ineen. En

(1) Zie blz. 13.

toen de pronkzieke Fatuma vertelde dat zij een eigen nette shimbek en kookhut had, binnen de omheining van Portoegesi's huis; als zij haar koffertje opende en er de schoone paans en hoofd-'kitambala's' uithaalde en die vóór haar bewonderaarsters openspreidde, steeg de afgunst en verbazing ten top.

'Mama-jango!' riep Katoka van den gongslager Kikenjo, 'die Portoegesi heeft alle dingen, hij geeft zijn "bibi" alles wat zij wil hebben!'

Allen bromden instemmend.

Terwijl zij hare schatten uitstalde, had Fatuma steeds heimelijk het gelaat van Faïla bespied. Met overdreven zorgen lei ze alles zeer traag terug, bovenop een veelkleurigen hoofddoek openspreidend; het koffertje liet zij open staan.

Toen de vrouwen heengingen, weerhield zij Faïla zeer vriendelijk, nam den hoofddoek terug uit het koffertje en bond hem haar vriendin om het mooie hoofd.

'Zie nu,' fluisterde zij glimlachend en ze hield een spiegeltje vóór Faïla's gelaat.

De oogen van het meisje stonden vol bewondering op haar eigen aantrekkelijke beeltenis; zij vouwde verrukt hare handen saam onder haar kin en murmelde, zuchtend van geluk om haar schoonheid:

'Schoon... hoe schoon ben ik nu!'

Ze kon haar oogen niet afwenden van het verleidelijke spiegelbeeld.

Eindelijk maakte zij voorzichtig den schoonen doek los, hield hem eenige stonden opengespreid op hare handen, en stak hem Fatuma toe.

''t Is de uwe,' zegde zij, haar vriendin met een weemoedvol lachje beziende.

Deze hield steeds het spiegeltje in beide handen en liet Faïla met den doek staan, terwijl ze haar lachend in de oogen blikte.

'Dat wordt de uwe,' sprak zij.

Faïla's gelaat betrok: hoe kon die prachtige hoofddoek de hare worden... wat had zij gedaan daartoe?

Mupunda's zuster oordeelde het oogenblik gunstig.

'Wees de vriendin van mijn broer,' zegde zij. 'Mupunda heeft mij gevraagd u dien schoonen 'kitambala' te geven.

Het flitste opeens door Fala's brein: in één oogenblik doorzag zij het heele opzet dat aanleiding gaf tot Fatuma's ongewone vrijgevigheid; dat joeg haar onstuimig bloed naar haar hoofd en toen ze, over de schouders van Fatuma heen, Apimolo zag staan die, pratend met den boy van den Portugees, alles bij de twee vriendinnen scherp gadesloeg, wierp zij met minachtend gebaar den hoofddoek op Fatuma's open koffertje en snauwde haar toe:

‘Ik wil niets van Mupunda; zijn oogen bezien mij scheef en zijn binnenste is valsch.’

Fatuma schoot woedend uit:

‘Slecht hoofd! Uw tong spreekt kwaad van Mupunda: hij is het kind van mijn vader en mijn vader is bloedvriend met Tumbo-Molefu, het dorpshoofd. Uw vaders naam is Kazi-mingi, dat is: “veel arbeid”; hij moet doen wat de voornamen in het dorp hem opleggen te doen; hij is geen vrij man geboren zooals de vader van mij en Mupunda, omdat de moeder van zijn vader aan het dorpshoofd in eigendom werd overgeleverd om de schuld van haar vader af te leggen. Een voorname in Wanankundi zal Mupunda worden: gijlieden zijt en blijft basenji's. Mijn hart was goed voor u, mijn handen hebben de uwe gedrukt; ik wasch alles van mij weg wat van u is, trek voort!’

Zij spuwde ten gronde en deed alsof ze schuimend zeepsop van haar voorarmen afwischte; dan draaide zij Faïla met verachting den rug toe.

Als een zweepslag had de jonge negerin het beleedigende ‘basenji’ - boschvolk - gevoeld. Nog had Fatuma haar laatste woord maar uitgesproken, of Faïla rukte haar eigen paan los, wierp hem neer en vloog met een woesten gil op haar beleedigster. Haar scherpe nagels ploegden in den blooten rug van Mupunda's zuster en met razernij beukten daarna haar vuisten waar ze raken konden. Lenig als een boschkat keerde Fatuma zich om, krabde, sloeg en vocht uit alle macht. Scherp klonken de gillen van de twee furiën en volk kwam aanloopen. Alras waren de vechtende meisjes omringd door een kring nieuwsgierigen, die gretig toekeken, zonder een vin te verroeren.

't Was een wilde, hardnekkige strijd. De kampsters waren malkaar waard in lenigheid, kracht, vechtlust en moed; haar

borsten gingen hijgend op en neer en al de spieren van haar jeugdige, prachtige leden spanden.

De Portugees had intusschen zijn zaken met het dorpshoofd geregeld en kwam met Tumbo-Molefu, Kisu, Lisasi en een paar anderen naar zijn tent om er die kerels op palmwijn te onthalen. Dat stelde een einde aan het dolle gevecht.

De Portugees deed zijn negerin binnengaan.

Faïla stond een poos, nog trillend van haat en ongebluschte woede, het voorhang van de tent te bestaren, waarachter haar vijandin verdween; dan spuwde zij ten gronde om haar eindeloos misprijzen te toonen. Zij raapte haar paan op, sloeg hem om haar lijf en vertrok, zonder haast, naar de vaderlijke hut.

Heel het dorp was in beroering gebracht door die onverwachte, geweldige vechtpartij en 't was een algemeene verwondering geweest: hoe kon Faïla zoo boosaardig hare vriendin uit vroeger dagen aanvallen? Dat lag toch niet in haren aard; zij was doorgaans zeer vriendelijk en verdraagzaam. Het was een wonderlijke zaak.

Mupunda zou de oorzaak van al die herrie kunnen verklaren hebben, maar zijn mond bleef stom en toe.

Toen Faïla binnentrad, had zij opgewonden gezegd:

‘Fatuma is valsch. - Njoka, d.i. slang, moet haar naam zijn; ik vocht met haar; zij noemde vader en ons allemaal basenji's.’

Zij was op haar slaapmat gaan liggen met haar paan over haar hoofd getrokken en noch haar moeder noch iemand anders had nog een woord uit haar kunnen hooren.

's Avonds hield Apimolo vruchteloos de hut van Kazimingi in het oog: Faïla trad niet buiten.

De nacht kwam en bracht de gemoederen tot bezonkenheid en kalmte. Faïla's zenuwen waren evenwel te fel overspannen geweest en langen tijd lag zij zachtjes te weenen; droefheid en zware onrust waren over haar gekomen; zij overdacht hoe sluw Fatuma was; die zou wellicht haar blanke aanzetten tot het maken van dawa's, die booze geesten tegen haar zouden opjagen. Ook jegens haar moeder was zij wantrouwig geworden sinds deze over Mupunda sprak op het maniokveld. Dat alles holde door hare gedachten en hield zeer lang den slaap van haar weg; eindelijk toch viel zij in weldoenden sluimer.

Apimolo kon dien nacht geen rust vinden. Slapeloos lag hij te denken aan alles wat zijn vriend Kitato, de boy van den Portugees, hem verteld had. Kitato had het gesprek tusschen Mupunda en Fatuma afgeluisterd, daartoe aangespoord door zijn naijver en jaloerschheid.

Weken lang had hij gepoogd de gunst te winnen van de lieve bijzit van zijn baas; hij wist uit ondervinding dat negervrouwen wel haar lijf verkoopen aan de blanken, maar dat haar hart verlangen blijft naar den man van eigen ras en kleur. Fatuma had evenwel noch oog noch oor voor hem en dat joeg zijn verbittering op; aanhoudend bespiedde hij den handel en wandel van de begeerde vrouw. Zoo had hij bemerkt dat zij, telkens de Portugees bij andere blanken een whiskey-avond ging doorbrengen, een zwarten paan omsloeg en verdween in de richting van het soldatenkamp; hij was er van overtuigd dat haar gunsteling daar huisde, en hij had gezworen bij alle geesten haar geheim te zullen kennen.

Apimolo was zijn vriend en vertrouweling; dien wou hij bij zich: die zou hem dienstig zijn om zijn wraakplan uit te voeren.

‘Kom naar Lokandoe,’ had hij tot Apimolo gezegd. ‘Bwana Falanka - de gewestbeheerder - is een goed en rechtvaardig mensch: een palaber had ik met een blanke, die mij afzweepte. Hij heeft voor mij recht gesproken. Altijd is hij vriendelijk als ik bij hem ga voor bwana Portoegesi. Falanka heeft geen goede boy's; ik spreek over u, hij neemt u tot boy.’

Apimolo had verbaasd opgezien en hoofdschuddend geantwoord: ‘Zijn er goede blanken? Hebben die een goed hoofd voor zwarten? De blanken verdrukken de negers; zij doen de zwarte lieden hard werken en slaan er op met de fimbo-zweep, gesneden uit het vel van den kiboko; zij komen in de dorpen om dragers, geiten en kippen te halen; zij rooven vrouwen. De blanken zijn slecht.’

Kitato had hernomen: ‘Er zijn bij ons ook slechte lieden en goede. De blanken zijn zooals wij. De kwaden stelen, de goeden geven geld of andere nuttige dingen voor wat zij in de dorpen halen.’

‘Ik houd niet van blanken,’ had Apimolo besloten.

Dan had Kitato de vraag gesteld, die den slaap van Apimolo's oogen hield:

‘Hoe komt gij aan de bruidsgave, die Faïla's vader eischen zal?’

Daaraan lag hij heel den nacht te denken en langzamerhand zag hij in dat Kitato het goed vóór had.

Eer de morgen daagde was zijn besluit genomen: hij zou naar Lokandu gaan zodra Kitato iemand tot hem zond.

Zijn vader, Kabaya, vond dat het goed was: Apimolo was een man geworden, zei hij, die moest een vrouw kunnen koopen. Innerlijk dacht hij er bij dat hij op die wijze zelf niets moest bijbrengen, en dat was voor hem het voornaamste.

Daar de Portugees er alle belang bij had geen enkelen inboorling tot zijn vijand te maken, had hij zijn negerin aangemaand geen verderen twist met Faïla te zoeken. Dat was van geen effen dakje geloopen: Fatuma's hoogmoed bad er te duchtig onder geleden, omdat een gemeen basenji-meisje het aangedurfd had haar, de ‘bibi’ van een blanke, te slaan in het bijzijn van haar dorpsgenooten. Al had zij voor de bedreigingen van haren ‘bwana’ gezwicht, toch was zij vast besloten haren haat bot te vieren: Faïla moest, tegen haar hart en wil, aan Mupunda gekoppeld worden. Met den hoofddoek dien Faïla zoo smadelijk geweigerd had, zou de moeder voor Mupunda gewonnen worden; hij zelf moest dan aan Kazimingi maar eenige vischhaken ten geschenke geven om ook diens gunst te vinden en hem de zaak van den haan te doen vergeten.

Het was voor Faïla een ontstellend geval, daags na het vertrek van den Portugees, haar moeder te zien pronken met den door haar afgewezen kitambala.

Majuma had, zonder een woord daarover te zeggen, den mooien doek rond haar hoofd gedraaid en was er mee gaan pronken bij de vrouwen.

Twee dagen verliepen zonder dat er in de hut van Kazimingi over Mupunda of Fatuma gesproken werd. Faïla ondervond evenwel dat haar moeder haar steeds op de hielen volgde telkens zij buitentrad; zelfs was zij meegeloopen naar het water.

Apimolo vond dus geen gelegenheid om met het meisje te praten. En toch moest hij haar zijn plan mededeelen: Kitato's bode kon elken dag komen en dan moest hij onmiddellijk naar Lokandoe.

Weer daalde de zon. 't Was nu de derde maal dat Apimolo

tegen den avond de vrouwen bespiedde die naar de rivier trokken. Ditmaal sprong zijn hart op van vreugde: Faïla's moeder was er niet bij. Snel liep hij achter de hutten weg, en bereikte het einde van het smalle pad langswaar de vrouwen zouden komen, juist toen de dikke Mafoeta, die vooraan stapte, aan den omdraai verscheen. Hij hurkte neer tusschen het dichte kreupelhout, naast een machtigen boomstam.

De vrouwen naderden en stapten voorbij; met aandacht loerde Apimolo tusschen het hout; zóó dichtbij gingen de vrouwen dat hij den waaienden tip van een paan bijna tegen het aangezicht kreeg.

Faïla kwam de laatste; zij stapte achter de dochter van Lisasi. Zoodra deze den boomstam voorbij was gegaan, schoot Apimolo recht, zijn twee wijsvingers vóór zijn mond houdende.

Faïla schrok en deed een stap achterwaarts; doch onmiddellijk vermande zij zich: zij had Apimolo herkend. Reeds waren de andere een tiental passen verder.

Toen fluisterde Apimolo:

‘Als dezen nacht de boschkat roept, kom dan na den derden schreeuw naar de tam-tam-hut.’

‘Ik kom er,’ antwoordde het meisje zonder hem aan te kijken.

Abiba had opgemerkt dat Faïla achterbleef en keerde zich op dit oogenblik om.

‘Wat was er?’ vroeg ze, als Faïla bijkwam.

‘Een doorn drong in mijn voet; ik haalde hem uit,’ loog het meisje.

Zij legden paan en lijfrokje af en stapten in het water. De kalebassen en kruiken werden gevuld en de vrouwen baadden, gelijk in Wanankundi en in alle dorpen langs den stroom en de rivieren van Kongo de vrouwen het deden sinds eeuwen, elken dag. Daarna keerden zij weer naar de hutten.

De zonne zonk weg achter het woud en de nacht kwam, zonder maanlicht.

De hippopotamen waren komen baden aan den overkant van de rivier. Hun plonsen en blazen stoorde de rust der negers niet: daaraan waren zij gewoon, evenals aan het kraken van het kreupelhout, als de logge beesten uit het water gingen om naar het woud terug te keeren.

Als alle geruchten verstorven waren, sloop Apimolo naar het dak, waaronder de reusachtige boomtrom schuilde. Die lag aan het uiteinde van de huttenrij, twintig schreden voorbij het laatste dak, naar de rivier toe.

Apimolo hurkte neder achter de zware trom en luisterde. Lichtjes kabbelend gleed het water langs den oever; soms wipte een visch uit de Elila op en viel kletsend weder. Verder woog de geheimvolle, zoete stilte van den sterrennacht; geen windje voer door de eindelooze ruimten. Het woud stond als een sombere looden muur achter en nevens het dorp. Apimolo's oogen volgden de grillige lijn van de aaneengesloten boomtoppen, waarboven, in de fluweelige blauwte van den hemel, de sterren pinkten als zeer verre vuurtjes in tallooze dorpen ginder boven.

Even schrikte de negerjongen: een kat kwam snorrend haar hoogen rug tegen zijn kuiten aanvleien. Hij streelde het diertje, waarna het weer wegliep. Toen stond hij op, hield zijn open handen rond zijn mond en liet den langen, droevigen roep van de boschkat galmen. Hij stond met zijn rug naar de hutten, het geluid scheen van over de rivier te komen. De weergalm deinde weg in de verte. Nogmaals diet hij het klagend gemiauw over het water gaan.

Nu wachtte Faïla vast den derden roep.

Apimolo's oogen waren aan de duisternis gewoon. Met uiterste aandacht volgde zijn blik de lange rij hutten, gleed over het dorpsplein, bleef op het water rusten. Alles was en bleef verlaten.

Het was nu de tijd... Voor de derde maal galmde de lokschreeuw, langer, zachter...

Op de slaapmat lag Faïla wakend en wachtend. De tijd kroop traag voorbij. Achter de rieten afscheiding had het fluisteren van hare hutgenooten al lang opgehouden. Faïla had, gelijk Apimolo, de hippo's in de Elila hooren baden. Dat was lang voorbij.

Zij ging rechtop zitten. Uit de verte klonk de lange, zoete klacht van den los... Zij drukte haar handen tegen haar jagend hart en hield den adem in. Met wijdopen oogen keek zij in de zwarte ruimte en luisterde; een verre echo herhaalde zwak den kreet; dan was weer alles stil tot nog eens de klagende roep door den nacht beefde.

Faïla stond op en sloop geruischloos naar den uitgang; zij

verlegde de steenen die de deurmat tegen den grond vasthielden en wrong haar lijf door een nauwe spleet naar buiten. Er kraakte iets. De negerin bleef behoedzaam staan; zij hoorde alleen de rustige ademhaling van de slapers daarbinnen.

'Aaahoo... wahoo... wahoo!'

Dat was de derde wekroep: nu moest zij gaan.

Zij liep eerst naar den overkant van het plein, dan recht op de tam-tamhut toe.

Apimolo zag haar komen in de schemerige sterrenklaarte en groote vreugde kwam met haar tot hem.

'Ik kwam,' fluisterde het meisje en ze hurkte naast den jongen tegen de boomtrom.

'Ik zie het,' antwoordde Apimolo zacht. Hij sloeg zijn arm over de schouders van Faïla, lei zijn hoofd tegen het hare en begon aan zijn geliefde het plan uiteen te zetten, dat hij, op den raad van Kitato, beraamd had.

'Ik wil de boy zijn van bwana Falanka te Lokandoe: dat wil ik voor u, om aan baba Kazimingi te geven alles wat hij voor u eischen zal,' besloot hij.

Het meisje had meermalen afkeurend gegromd, maar Apimolo had ongestoord doorgepraat. Als hij zijn laatste woord gezegd had, hing een poosje onbehaaglijke stilte tusschen de twee jonge menschen. Toen zegde Faïla:

'Maar geen boy zijn al de dagen van later, dat niet. Ik wil een eigen hut, niet bij den blanke: de oogen van de blanken kijken op de vrouwen van hun boys; dat is niet goed. Wij zwarten leven best buiten de oogen van blanke menschen. Het is goed in de hut, bij eigen volk.'

'Uw mond spreekt gelijk uw hoofd denkt,' zei Apimolo goedkeurend. 'Als ik u zal hebben gekocht van Kazimingi, dan keer ik weer naar ons dorp; dan bouw ik voor u de hut en bij ons, twee bijeen, zal dan alles goed zijn.'

Nu lachte de negerin tevreden; haar glimmende, witte tanden blonken in de duisternis; dat zag Apimolo en dat maakte hem blij.

'Gij, beminde - mupenzi -, gij zijt een goed mensch en een echt man: uwe vrouw wil ik zijn,' murmelde Faïla hartstochtelijk.

Dat was de goedkeuring van alles wat Apimolo beslissen zou, en fier antwoordde hij:

‘Wij zullen aan malkaar altijd zachte woorden zeggen. Ik denk nu wat ik u vroeger vertelde en dat zal later zoo blijven, zoolang uw mond waarheid spreekt, zoolang uw oogen tot in de kern van mijn oogen zullen kijken, zoolang uw voeten alleen zullen treden in het spoor dat mijn voeten gemaakt hebben.’

Met innigen nadruk had de jonge neger dat alles tot het meisje gezegd; hare hand had hij in de zijne genomen en over deze twee natuurmenschen kwam een onbegrepen gevoel van stevig vertrouwen in malkander en vaste hoop op een gelukkige toekomst; geen verterend, driftig verlangen van den een naar de andere, alleen hooge vreugde, omdat zij aanvoelden hoe elk in den andere zijn gemoed kon kijken; omdat geen bedrog noch leugen tusschen hen was, maar volle zekerheid dat alles wat zij malkaar zegden waarheid was.

Heel diep in het woud klonk het loeien van een buffel. Boven den woudrand over de rivier kwam de draadfijne zilverboog rijzen van de nieuwe maan. Toen stonden Faïla en Apimolo op en keerden naar hun hutten terug.

***

De bode van Kitato was gekomen en met Apimolo naar Lokandoe weergekeerd.

Tumbo Molefu had gemopperd, toen Kabaya hem zei dat Apimolo weg wou: hij hield van flink volk en was er fier op, kloeke kerels gelijk Kabaya's zoon onder zijn gezag te hebben. Maar Apimolo was vrij man, zoon van een ‘mutu-kubwa’, dus mocht hij naar eigen goeddunken handelen.

De dorpelingen praatten één dag over het geval; de meisjes lonkten Faïla na en fluisterden onder malkaar; de jongelingen zwegen en dachten na. Eén was er die inwendig jubelde: Mupunda.

Hij begon rond Kazimingi te draaien en voor hem zeer vriendelijk te zijn. Op raad van Kisu, Mupunda's vader, werd Kazimingi ontheven van menig klein karweitje, dat hij, arbeidschuldige, moest verrichten wanneer een voornaam ingezetene hem gebood. Kisu had niet nagelaten hem in het oor te blazen dat zulks gebeurde om wille van Mupunda, opdat hij hem met goede oogen zou aanzien.

En toen Mupunda met een viertal nieuwe vischhaken bij Faïla's vader gekomen was, had de man zijn groot genoegen over dit zoo onverwacht als nuttig geschenk niet verdoken. Hij had Mupunda tegen de borst geklopt en van blijdschap zijn hoofd schuddend, gezegd:

'Mupunda, gij! Mupunda!'

Alles ging dus, behalve de mislukking van Fatuma, den sluwen kerel naar wensch: dat kwam voorzeker bij de tooverkracht van oom Akili's houtjes, en vertrouwensvoller dan ooit mompelde hij: 'Fungula-shinda-pata!'

Toen Kazimingi bij het ophalen van zijn vischtuig de rijke vangst aan de haken zag spartelen, riep hij tot Mupunda, wiens prauw niet verre van de zijne op de rivier lag:

'Gunstige geesten hebben zware visschen aan de haken gedreven: uw binnenste was oprecht wanneer gij mij de gave bracht.'

Mupunda antwoordde, beide handen aan zijn mond:

'De geesten willen dat ook uw binnenste voor mij zou gunstig zijn!'

Zijn oogen blonken van tevredenheid en in een breeden lach schenen zijn tanden één witte streep tusschen zijn dikke lippen.

Kazimingi rukte de visschen van de haken en wierp ze op den bodem van zijn prauw; daarna greep hij den langen drijfstok en stuwde zijn vaartuig naast dat van Mupunda. Die had zijn pijp gevuld met gekorven tabaksbladeren en stak ze aan. Hij zag de boomschuit van Faïla's vader aandrijven en toen ze tegen de zijne lag, reikte hij zijn pijp over en liet Kazimingi er een langen haal aan trekken.

De neger hield den rook zoolang hij kon in zijn mond en genoot met gesloten oogen; dan stak hij dankend de pijp uit.

'Andermaal!' zei Mupunda royaal.

Dat moest hij geen tweemaal zeggen.

Met wellust hernam Kazimingi het rookgenot en gaf daarna, grommend van voldoening, de pijp weder.

Bij het einde van de vangst konden de mannen van Wanankundi zien, hoe Mupunda Faïla's vader de visschen aan een lianenkoord hielp rijgen langs de kieuwen door den muil.

Lisasi, die voorbijkwam, zei spottend tot Kazimingi:

‘Kweri! Mupunda zoekt de kamba-koord om in uw hut een visch te binden!’

Mupunda keek niet op; hij loerde naar het gelaat van Kazimingi en zag den sluwen glimlach over diens trekken glijden.

Geen van beiden antwoordde op Lisasi's spotwoorden.

Kabaya ook had het spel van Mupunda gedurende de vischvangst gadegeslagen; hij wist hoe het stond met zijn zoon en Faïla; hij kende tevens Mupunda's inzichten.

Terwijl de vrouwen de visschen aan stokken regen om ze boven den rook te steken, slenterde Kabaya als doelloos rond; hij ging van het eene vuurtje naar het andere, zei hier een woordje, daar een kwinkslag en vond gelegenheid Faïla toe te fluisteren:

‘Kazimingi is gevangen aan de haken van Mupunda. Doe uw oogen open: u ook wil hij aan zijn haak!’

Zonder opzien had ze geantwoord:

‘Als de kat nadersluipt, vliegt de vogel weg.’

Toen was hij voortgegaan. Hij had begrepen en wist Faïla's durf en wil sterk genoeg om te doen wat zij in den zin had.

Hij liep bij Tumbo Molefoe, die alleen zat en hurkte naast hem. Zwijgend zaten zij een poos naast mekaar.

‘De vangst was goed,’ zei toen Kabaya.

‘Heu, er is veel visch in de Elila,’ antwoordde het dorpshoofd, eenigszins verwonderd omdat Kabaya zijn rust kwam storen: dat was zóó geen gewoonte.

‘Apimolo is een behendig visscher,’ praatte Kabaya voort.

‘Zoo is het,’ zei Tumbo Molefoe instemmend. ‘Waarom ging hij weg?’

‘Met ledige handen koopt een man geen vrouw,’ verklaarde Kabaya.

Tumbo Molefoe grinnikte en zweeg.

Toen meende de vader dat hij voor zijn zoon wat doen kon. Hij dacht een poos na.

‘Bwana Tumbo,’ zei hij dan, ‘gij zijt een groot man, gij hebt zes vrouwen en vele dochters; zoudt gij Katoeka, Taboetsikoe, Aziza, Musita of één van uw meisjes aan Mupunda geven?’

Tumbo Molefoe kneep zijn oogen toe en dacht na; dan keek hij Kabaya aan en sprak met nadruk:

‘De dochters van mijn Bibi-Mukoebwa zijn dochters van een

hoofdman die over vijf dorpen spreken mag; zij zullen vrouw worden van hoofden.'

Kabaya hoorde dat de listige oude geen rechtstreeksch antwoord wou geven; daarom besloot hij zelf maar met open kaart te spelen.

'Apimolo, mijn zoon, wil Faïla van Kazimingi tot vrouw. Mupunda weet het, Mupunda loopt Faïla na. Kisu is de vader van Mupunda en raadsman zooals ik. Zult gij, Bwana Tumbo, in deze zaak naar Kisu luisteren?'

Nu wist het dorpshoofd waarom Kabaya zoo ongewoon bij hem kwam. Hij had nooit van den gluiperigen, flauwen Mupunda gehouden; Apimolo was hij steeds goed gezind geweest omdat die flink gebouwd, behendig en vrijmoedig was. Maar aan een dorpshoofd past het niet dat te zeggen of te laten zien: een dorpshoofd moet vóór alles onderdanigheid bekomen en geen naijver wekken. Daarom was hij op zijn hoede en overwoog vooraf zijn antwoord. Hij lei zijn hand op Kabaya's schouder en zei:

'Gij, Kabaya, zijt een wijs man en ik houd van u. Kisu is raadsman gelijk gij; ik, Tumbo Molefoe, ben het dorpshoofd. - Kazimingi is de vader van Faïla; de dochter is de zaak van den vader, als die vrij man is. Kisu heeft mij gevraagd Kazimingi te ontslaan van verderen dorpslast. Ga tot Kazimingi en zeg hem: De schuld waarvoor uw moeder dienstbaar werd is afgelegd; in de dagen die nu komen mag niemand in het dorp u nog iets gebieden; Tumbo Molefoe alleen blijft uw hoofd, zooals hij het hoofd is van al wie woont in Wanankundi en zijn andere dorpen. Spreek alzoo tot Kazimingi; zeg hem dat ik door uw mond tot hem spreek en noem dan den naam van Apimolo.'

Zoo besloot Tumbo Molefoe.

Dat was een fijne zet, Apimolo's vader met die boodschap tot den vader van Faïla te zenden. - Kisu kon niet misnoegd zijn omdat Kazimingi vrij-man werd: hij had het zelf voorgesteld. En Kabaya wist nu dat het hoofd en het hart van Tumbo Molefoe voor hem en Apimolo goed waren.

Kabaya klopte dankend zijn handen tegeneen en keerde tevreden naar zijn hut terug. Daar haalde hij uit de ineengevlochten takken, waaraan het riet van de wanden was vastgemaakt, een horentje te voorschijn, waarin de toovenaar dawa's had gestopt: twee dorre blaadjes van een ongekende plant, twee papegaaiveeren

en eenige apenharen; dat was allemaal betooverd en zou geheimen invloed uitwerken op Kazimingi. - Kabaya stak het horentje ergens in den band van het korte broekje waarmede hij aangekleed was en ging vóór zijn hut zitten. Hij wist dat Kazimingi weldra bij het vuur zou komen, waarboven Faïla de visschen had gerookt.

En dat gebeurde.

Toen stond Kabaya op en ging Faïla's vader te gemoet.

'De mond van Bwana Tumbo heeft tot mij goede woorden gesproken,' zei hij, toen Kazimingi bij hem was.

'Tumbo Molefoe is een groot hoofdman en een goed mensch, hij zal mij van veel werk ontlasten, dat zei mij de raadsman Kisu,' sprak Kazimingi.

Kabaya wist dat: hij had het bijgewoond toen Kisu het dorpshoofd bepraatte ten gunste van Faïla's vader, om de inzichten van Mupunda te bevoordeeligen. Hij betastte het wonderhoorntje met de linkerhand en legde die dan op Kazimingi's schouder terwijl hij plechtig zei:

'Tumbo Molefoe spreekt nu door mijn mond; ontsluit uw ooren en luister goed: Gij, Kazimingi, heet nu in al de dagen die nog komen Mukoboi - dat is 'vrijgemaakte.'

Kazimingi stond sprakeloos, met groote oogen en open mond in Kabaya's gelaat te staren.

'Ik zeg nu uw naam Mukoboi - vraag het aan Tumbo zelf,' ging Kabaya voort.

'Ik, Kazimingi, de zoon van Muke Deni - Vrouwe Schuld, ik ben nu Mukoboi - een vrij man?' zei eindelijk de verbaasde neger, zijn beide wijsvingers op zijn jagende borst zettende.

'Het is gelijk ik u zegde,' bevestigde Kabaya, heftig knikkend. 'Zeg het zóó aan uw vrouw Majuma en aan Faïla, uw dochter, opdat zij weten dat de vader van Apimolo u dat groote, goede nieuws uit den mond van Bwana Tumbo bracht.'

Hij keek Kazimingi - die nu Mukoboi werd - scherp in de oogen en herhaalde met nadruk:

'Ik, Kabaya, de vader van Apimolo, noem de eerste van allen uw nieuwen naam: Mukoboi - Mukoboi!'

Daarna stapte hij rechtop en waardig naar het vuur en ging zitten.

Kazimingi liep met zotte sprongen naar zijn hut om aan vrouw

en kroost het goede nieuws te gaan verkondigen. Er was uitbundige vreugde in de hut.

Voortaan noemt hem iedereen Mukoboi: hij is een vrij man geworden. Hij weet wel dat Tumbo Molefoe het een of het ander daarvoor eischen zal, maar daarvoor staat de bruidsgave, die hij voor zijn dochters wil bekomen, borg. Voortaan mag hij ongestoord in de zon luieriken of met de buurlieden zijn dagen verspelen; niemand zal hem nog een karweitje kunnen opleggen.

Mukoboi is een gelukkig man.

Kabaya had nog maar pas het dorpshoofd verlaten als Kisu, die Apimolo's vader in druk gesprek met Tumbo Molefoe had gezien, op zijn beurt een praatje kwam houden bij den hoofdman. Het duurde niet lang vóór de slimmerik wist wat er over Kazimingi besloten was. Spoedig maakte hij een einde aan het gesprek en liep naar het woud, waarheen Mupunda gegaan was om de strikken na te zien, die hij gespannen had.

Kisu liep al een heel tijdje zonder een mensch te ontmoeten, als hij geluid vernam van stemmen achter een zeer dichte bos kreupelhout, op eenige passen van het woudpad.

Hij bleef staan en luisterde.

Duidelijk hoorde hij wat er daar gezegd werd; dat kwam tot hem door de holle stilte daar in het rond. Hij hoorde Mupunda praten met een vrouw, en toen hij haar naam hoorde, wist Kisu dat zijn zoon daar was met Mukoka, de vrouw die door Nangonga vóór een paar maanden was meegebracht uit Kitoetoe, een jonge, ijdele negerin.

Wat hij verder hoorde maakte hem zeer boos: zoo Nangonga dat te weten kwam, zouden groote onheilen over Mupunda komen en zware palabers de rust uit Wanankundi verdrijven.

Kisu begon te roepen: ‘Hioo! Mupunda! Hioo!’

Niemand antwoordde. Hij hoorde voeten vluchten door het hout.

Nogmaals riep hij. Toen kwam Mupunda uit het hout te voorschijn en zei:

‘Ik hoorde u roepen en kwam vlug; wat is er?’

Kisu stak zijn gebalde vuisten omhoog en schoot uit:

‘Gij legt uw strikken verkeerd: ik zie geen wild in uwe handen.’

‘Het wild heeft zijn spoor in andere paden gezet; het kwam niet,’ antwoordde de jonge neger bedaard.

Woedend sprak Kisu voort:

‘Ngoi - ngoi - luiaard zijt ge! En het wild dat gij hier zocht woont in de hut van Nangonga; het vleesch van dat wild deugt niet! Twist en last zal er komen; de dochters zullen u vluchten; uw mond zal niet geloofd worden; de mannen zullen u haten omdat gij de vrouwen als een dief tot u lokt, alhoewel gij weet dat zij met vele zaken betaald zijn. De geesten zullen onheil over u brengen!’

Mupunda hoorde dat zijn vader alles wist; hij zocht uitvluchten.

‘Mukoka kwam hout zoeken, ik ontmoette haar, zij sprak met mij en ging heen.’

Kisu liet zich niet paaien en keef maar voort:

‘Leugen komt van uw tong. Gij begeert Faïla van Kazimingi tot vrouw, maar gij loopt achter elken paan die in een eenzaam pad waait. Ik zeg u, ga tot Kazimingi en noem hem bij zijn nieuwen naam: Mukoboi wordt hij. Als hij dat van u verneemt, zal Mukoboi u gunstig zijn. Doe dan uw vrienden vragen wat hij voor Faïla eischt en werk voor de bruidsgave. Nu geeft gij aan vele vrouwen de panden die gij veroveren kunt. Willen uwe ooren mij niet begrijpen, dan zal nooit een vrouw uw eigendom zijn. Loop heen!’

In één adem had de neger dit alles zijn zoon voorgedreund. Deze stond een oogenblik zijn vader aan te gapen; toen sprong hij door de struiken in het pad en liep ijlings naar het dorp, om aan Kazimingi de boodschap van zijn vrijmaking te brengen en hem Mukoboi te noemen.

Hij kwam evenwel niet de eerste met het nieuws; dat vertelde hem Mukoboi zelf, die noemde Apimolo's vader als brenger van de groote boodschap.

Zóó ging het in Wanankundi.

Apimolo vernam het uit den mond van Lisasi, die in zijn boomschuit naar Lokandoe kwam om er zout te halen. De zoon van Kabaya vertelde hoe hij bij den gewestbeheerder, Bwana Falanka, in dienst kwam; den derden dag reeds had hij gezien dat de pichi, die voor den blanke moest koken, allerlei dingen wegmoffelde en zijn baas bestal. Later gebeurde het dat hij, Apimolo,

door Bwana Falanka berispt werd omdat er een kastrol was zoek geraakt. De kok had hem daarvan de schuld aangewreven. Toen had hij verklapt dat de pichi dit kookvat in gebruik had gegeven aan een soldatenvrouw, die hem soms in het geniep bezoeken kwam. - Die geschiedenis had hem het vertrouwen van den blanke, maar tevens den haat van den zwarten kok bezorgd. Hij vertelde verder dat een vriendin van Faïla in Ukungwa woonde, niet verre van Lokandoe. Die was door den pater afgekocht en aan den katechist Alibé Sadiki tot vrouw gegeven. Zij was gedoopt en had reeds een kind.

Dat alles zei Apimolo tot Lisasi. Hij voegde er bij: ‘Gij, Lisasi, zijt een goed mensch; ik weet dat Kisu en zijn zoon Mupunda geen plaats vinden bij u, omdat gij weet hoe Kisu in vroeger dagen dawa deed maken om den vader van Fezza Mukone tegen u te verbitteren; alzoo werd die Kisu's derde vrouw. Gij weet ook dat Mupunda het binnenste en het hoofd van zijn vader heeft en Faïla van Kazimingi, die nu Mukoboi is, wil stelen van mij omdat het meisje mij verkiest. Ik weet, Lisasi, dat uw mond mijne woorden die ik nu spreek aan niemand zal zeggen.’

Lisasi's haat tegen Kisu was weer aangevuurd, dat wist de slimme Apimolo; het was daarom dat hij zoo sprak. Hij kende den grooten invloed van Lisasi bij Tumbo Molefoe, hierom nam hij hem langs zijn zwakken kant en vleide zijn hoogmoed met hem zooveel vertrouwen te toonen.

‘Zeg de woorden die gij tot Faïla spreken wilt,’ zei Lisasi, ‘en uit mijn mond zal zij u hooren.’

Meteen stak hij Apimolo zijn opene handen toe.

Deze nam gretig de kans waar.

‘Dit wil ik aan Faïla zeggen,’ sprak hij, zijne handen in die van den oud-soldaat leggende: ‘Gij, Faïla, weet wat ik begeer, Indien degene die in den boom klimt om de vrouwen te bespieden zijn vrienden tot uw vader zendt, weet dan dat uw vriendin Taboetsikoe, de dochter van Saliboko, nu Malia heet, een groote hut heeft in Ukungwa en bereid is hare woonst, de kwanga en de visch te deelen met hare vriendin Faïla.’

Lisasi had zeer aandachtig geluisterd. Toen Apimolo zweeg liet hij de handen van zijn jongen vriend los en zei:

‘Zóó zal ik tot Faïla spreken.’

Hij stapte in zijn prauw en dreef die met een langen stuwstok langsheen den oever voort, waar de strooming zwak was; verder in den zeer breeden Kongo was het watergeweld machtig en Lisasi moest tegen den stroom opvaren om naar huis terug te keeren.

Apimolo liep een eind wegs mee in de schaduw van de dubbele rij mangaboomen, die de breede laan langs den stroom afbakenden. Toen hij de faktorij van den Portugees naderde, liep hij niet verder: het was niet goed dat Fatuma hem zóó bevriend met Lisasi zou kunnen zien.

'Kwaheri! - Goe reis!' riep hij zijn dorpsgenoot ten afscheid toe; dan liep hij weer naar het huis van zijn blanke.

Intusschen schoof de boomschuit met Lisasi langs het welig boomgewas, dat zijn lange, lenige takken als een gewelf over man en prauw stak van op den oever, verre over het water heen.

Lisasi was welgezind: hij had veel zout mee in zijn boot, dat zou hem in ruil veel nuttige, goede dingen bezorgen, en wat Apimolo hem toevertrouwde zou hem gelegenheid geven Kisu en zijn zoon bitterheid en ontevredenheid te veroorzaken. Die vooruitzichten deden een trek van voldoening op zijn aangezicht blijven; hij neuriede een vooisje, waarin hij Kisu's valschheid en Mupunda's teleurstelling bezong, terwijl hij met breeden zwaai den stuwstok uit het water ophaalde en neerplonsde.

Toen de avond viel, trok hij zijn prauw op den gelen rug van een blootliggende zandbank, at en sliep zonder kommer. 's Anderen daags dreef hij zijn schuit weer voort: als de geesten hem gunstig bleven zou hij na drie dagen zijn prauw op den oever van de Elila sleepen rechtover zijn hut in Wanankundi.

***

Daar was in het dorp van Tumbo Molefoe veel verrassing geweest in weinig tijds.

Eerst was het die naamverandering van Kazimingi, die niet weinig fier was nu Mokoboi te heeten. Tumbo Molefoe had uit een der andere dorpen, waarover hij gezag oefende, een dienstplichtigen neger met zijn gezin naar Wanankundi doen komen: die zou voortaan de karweitjes verrichten, die eertijds aan Kazimingi opgelegd werden.

Daarna was er groot gekijf geweest tusschen Kisu en Kabaya, die beiden beweerden de vrijmaking van Faïla's vader het meest te hebben gepleit bij Bwana Tumbo. Het dorpshoofd wou geen van zijn twee raadsleden ontstemmen en zweeg; zoo bleef die zaak onbeslist.

Majoema, getrouw aan wat zij beloofde toen Fatuma haar dien schoonen hoofddoek schonk, deed haar best om Mupunda in de gunst van haar man vooruit te helpen. Dit ging gemakkelijk, omdat Mukoboi zoo tevreden was over de vischhaken.

Faïla bemerkte met groote onrust dat de praatpartijtjes van haar vader met Kisu en Mupunda steeds langer werden. Haar vader was wel vriendelijk met Kabaya sinds die hem zijn nieuwen naam kwam noemen; maar het bleek duidelijk dat Mupunda veld won bij Mukoboi.

Daarvan kwam al ras het bewijs.

Lisasi was al twee dagen weer thuis vóór hij gelegenheid vond om de boodschap van Apimolo aan Faïla over te zeggen. Eindelijk ontmoette hij haar, toen zij met brandhout uit het bosch kwam.

'Luister,' zei hij, 'ik kwam in Lokandoe en sprak met Apimolo. Dit zegt hij u door mijn mond....' En hij vertelde alles wat Apimolo hem gezegd had.

Zeer aandachtig en diep aangedaan luisterde het meisje; haar hart werd zwaar en haar keel droog; zij moest slikken eer zij spreken kon. Dan zegde zij:

'Gij, Lisasi, zijt een goed mensch, de geesten zullen u gunstig blijven omdat gij dit hebt willen doen voor mij en Apimolo. Ik zal oogen en ooren hebben en doen wat Apimolo zegde. Dank.'

Lisasi ging tevreden voort.

In de hut van Mukoboi kwamen nu kleine geschenken van Mupunda. Mukoboi rookte uit de pijp, die Mupunda hem eens op de rivier had toegestoken en Majoema droeg een groote, witte schelp op haar borst.

Faïla was zeer zwijgzaam geworden en zat dikwijls in diepe gedachten verzonken.

Het regenseizoen was ingetreden en zware onweders waren over Wanankundi gestormd. De taboeboom, waaronder de fetischhut van de dorpsgeesten stond, een heel eindje in het woud, was door bliksemvuur aan splinters geslagen en had de geestenhut in

zijn val verpletterd. Angst en verslagenheid was er in Wanankundi.

Nu dwaalden de verbolgen geesten dakloos rond en in hun gramschap zouden zij rampen, ziekte en dood in de hutten brengen.

Faïla was zeer bevreesd en terneergeslagen: daags vóór het onheil had zij een handsvol rijst en twee bitika - bananen - naar de fetischhut gedragen, om de bescherming van de geesten over haar en Apimolo te bekomen. Was die bliksemslag niet een zeer slecht voorteeken? - Faïla's hart stroomde vol angst.

Toen zij eenige dagen later met haar moeder en haar zuster met geweekte maniokwortels van de beek terugkwam, zat haar vader in de hut. Hij was druk aan het praten met de zonen van Mukamba en Bongo; dat waren vrienden van Mupunda. Onmiddellijk begreep het meisje wat daar gebeurde: Mupunda had zijn gezanten tot Mukoboi gestuurd; hij dreef zijn plan door.

Faïla lei de maniokwortels open op banaanbladeren en trad naar buiten. Zij sloop achter de hut en ging met haar hoofd tegen den strooien wand liggen luisteren. Haar vader sprak:

‘Twee broeken, twee hemden, een hoed, de harmonika van Mupunda, twintig lanspunten, twintig vischhaken, tien handsvollen tabak, vijf ijzeren hakken.’

Kitoto, zoon van Bongo, viel hem in de rede:

‘Is uw meisje dochter van een hoofdman? Is Mupunda zoon van een hoofdman? Gij, Mukoboi, vergeet dat de vader van Mupunda uw naam heeft veranderd.’

‘Dat was ook toch het werk van Kabaya,’ meende Mukoboi.

‘Kabaya vroeg aan Bwana Tumbo wat Kisu al bekomen had!’ riep Nakiko, zoon van Mukamba. ‘Hij bracht u de visch die een ander gevangen had.’

Faïla wist genoeg.

Zij stond op, kwam van achter de hut en ging bij de vrouwen zitten, die toebereidselen maakten om vuur aan te leggen: de zon zou weldra achter de boomen zinken en dan valt er spoedig koude over de dorpen in Kongoland.

Lang hadden de vrienden van Mupunda bij Mukoboi gepleit. Faïla zag ze lachend naar de hut van Kisu loopen. Nu stond het vast: bij het morgenkrieken zou zij Wanankundi verlaten en naar Ukangwa vluchten bij haar vriendin.

Haar schamel bezit: twee paans van blauw katoen en een

paar lijfrokjes, was gauw samengepakt; een kwange, twee gerookte visschen en een brokje gedraagd vleesch wist ze te bemachtigen. Zij verdook alles onder de dorre bladeren van hare slaapstee en ging vroeg ter rust.

Toen Majoema 's anderen daags de hut ontsloot had zij al spoedig gezien dat Faïla er niet was en pas rees de zon boven den heuvel, die aan de bocht van de Elila zijn groenen rug verhief, of heel het dorp liep weer eens vol rumoer en drukte: Faïla van Mukoboi was gevlucht!

***

Zware mist hing over alles, toen Faïla de hut verliet; boven den heuveltop over de rivier schemerde de eerste morgenklaarte. Nog scheen het dorp dood en verlaten, maar weldra zouden de vrouwen de deurmatten vóór de hutten wegnemen. De jonge negerin mocht niet talmen en vertrok met vlugge schreden. Toen zij de laatste hut voorbijgestapt was, wendde zij zich om en bleef staan. Zij liet nog eens haar blikken dwalen over dat plaatsje waar zij tot nu haar dagen doorleefde; de vaderlijke hut zag zij niet meer: was het de nevel die haar belette te zien, of waren het de tranen die het heimwee in hare oogen drong?

Daar kraaide een haan; langer verwijlen werd gevaarlijk.

Faïla mompelde een vurig beroep op de goede geesten en liep voort; haar poover reiszakje lag op haar hoofd; haar beide armen kruiste ze over haar borst en ze lei haar handen op haar schouders; het was zeer killig dien morgen.

Het woud had haar weldra opgenomen; zij moest het smalle pad - dat naar Uningwé leidde - doorheen het dichte struikgewas volgen tot waar het noordwaarts ging. Van daar zou zij door het struikhout moeten dringen tot zij weer aan de Elila kwam, want door Uunugwé mocht zij zich niet wagen: daar zouden de verwanten van moeder haar vlucht verhinderen.

Een troep papegaaien vloog luid kakelend over haar heen: dat was een goed voorteeken. ‘De kasuku is een geluk-aanbrengende vogel,’ had de toovenaar haar vroeger eens gezegd. Een glimlach gleed over Faïla's zwaarmoedig gelaat en met lichter hart liep zij voort.

Toen kwam de zon.

In de boomkruinen hing het gouden licht en de warmte aaide weldra streelend de bloote schouders van de jonge negerin.

Toen de zon boven de boomen stond, ging het meisje zitten met den rug tegen een rijzigen borassus. Zij wou eten, maar pas had zij eenige mondsvollen genut, of haar kroppende keel weigerde het voedsel. Een ondiep beekje stoeide over den weg enkele stappen verder. Daar knielde Faïla om te drinken. Zij voelde op eens de zware eenzaamheid en ging denken aan haar dorpje. Tranen vielen in het heldere water.

Toch moest zij voort. Het zonnegeweld was nu hevig en telkens het pad door een open pleintje leidde, stak de hitte, fel en drukkend. Aan rusten viel evenwel niet te denken: iedereen in Wanankundi wist voorzeker reeds dat zij weggeloopen was, en zonder twijfel waren Mupunda en haar vader op weg om haar op te sporen. Die gedachte dreef haar onmeedoogend voort: zij wou niet terug. Heel haar lichaam was afkeerig van Mupunda; een rilling van walg overliep haar als ze er aan dacht wat er tusschen haar en dien verafschuwden man zou gebeuren, moest zij in zijn macht geraken. Liever zou zij alle gevaren trotseeren, en moest het zijn, sterven, dan den gehaten neger te behooren. Naar Apimolo verlangde heel haar hart; naar hem ging al hare hoop, naar hem gingen haar voeten nu.

Op eens bleef zij angstig staan: stemmen klonken ergens in het woud. Met ingehouden adem luisterde zij zóó scherp dat het pijn deed in hare ooren. Verre van daar klonken de geruchten die haar hadden bevreesd; zij vernam stemmen van menschen en hondengeblaf; éénmaal klonk duidelijk het blaten van een geit.

Faïla wist nu dat ginds het kleine vlek lag, dat haar dorpsgenooten spottend ‘Panyatato’ - Drie muizen - noemden. Dat stelde haar gerust en zij liep voort. Toen zij de plaats bereikte waar het pad, vlak vóór een zeer ouden baobab, noordwaarts keerde, stond zij nogmaals een poosje stil: hier was zij eenmaal met haar moeder voorbijgekomen, toen die haar kranken vader dawa droeg om zijn ziekte te bestrijden.

Nu moest zij doorheen het woudgewas terug naar den oever van de Elila. Dat kon niet zoo heel verre zijn. Faïla keek naar de

zon; die was al lang haar hoogtepunt voorbij en lei de schaduw van den zwaren boom vlak op het pad.

Zonder aarzelen legde de negerin haar paan af, lei er haar vrachtje in en knoopte hem toen dwars over rug en borst boven haar linker schouder. Toen stapte zij het woud in, links; de dalende zon moest aan haar rechterzijde blijven. De tocht werd zeer lastig en Faïla moest met beide handen het hinderende kreupelhout wegduwen. Na korten tijd waren haar armen en schouders vol schrammen; zweepende takken sloegen haar tegen de bloote borst en zeer langzaam vorderde zij.

De lucht begon zwaar te worden; logge, donkere wolken schoven vóór de zon en joegen dreigend over de hooge kruinen van de woudreuzen. 't Was angstwekkend stil. Een drukkende, broeierige hitte, een doodsche roerloosheid, die alles als lam hield en waarboven de zwarte wolken als zwijgende schimmen het laatste blauw in de lucht kwamen wegvagen, waren onfeilbare vóórteekens van het natuurgeweld, dat weldra zou losbreken.

Uit al haar krachten zwoegde de vluchtelinge voort. Was de rivier nu dichtbij? Het kwam haar vóór als had zij watergeklots vernomen...

Schaarsche, ongewoon zware regendroppelen spatten open tegen het hout: een korte poos, waarin alle leven scheen op te houden en dan een verblindende vlam: daar was het onweer! De aarde beefde onder dreunende, daverende donderslagen; een machtige waterval plofte over het woud neer en in één oogenblik was alles overspoeld. De bliksems sloegen onophoudend door de ruimte, geel, verblindend wit, akelig paars, violet en blauw. De woeste storm joeg door het reusachtige woud een duizendvoudig, ijzingwekkend klaaggehuil, dat uit sombere verten aanrukte, nu in zwellende macht, dan weer als wegstervend weegeklaag. Angstig geschrei van meegesleurde vogels, verwijderd gehuil van verschrikte dieren, gekraak van nederstortende boomen, dat alles dreef de orkaan in razende woede mede.

En nietig, verloren in al dat geweld, vocht Faïla tegen de ontketende elementen; zij kroop voort, gebogen onder de ontzaglijke krachten. Eindelijk, alsof de natuur een poos verademen wou na die toomelooze woede, viel de storm.

Het vale licht van den stervenden dag lag als brons naast

lood op het onstuimig water van de gezwollen rivier, als Faïla den oever bereikte; de geesten waren haar gunstig. Zij vond een hoogoprijzend rotsstuk, dat tot schuilplaats dienen kon. Met afgerukte takken bouwde de negerin een versperring vóór de kleine grot, waarin zij den nacht ging doorbrengen.

Verkleumd hurkte de vluchtelinge neer op dorre bladeren, die de wind in de spelonk had gejaagd, en toen het stormgeweld herbegon, was de zwerfster, doodmee, in diepen slaap verzonken.

Toen Faïla ontwaakte was alles in kalme, diepe duisternis rondom haar; alleen het geklater van de onstuimige rivier stoorde de stilte.

De negerin stond op; heel haar lichaam was stram en ze voelde pijn, overal. Zij begon te eten en toen door de opeengehoopte takken vóór haar schuilplaats grijze morgenschemering naar binnen gleed, duwde het meisje de versperring weg en trad buiten. In haar hart riep zij Alvader aan - hoofd van alle goede geesten - opdat hij van haren weg zou weerhouden alle onheil, dat komen kon van woudgedierte of vijandige menschen.

Weer ging zij nu vastberaden voort, den oever volgend. De zon was er pas, toen een prauw voorbijvoer, midden de rivier; zeer snel schoof de boomschuit over het water; twee mannen droeg zij, onbekenden.

Het kon middaguur zijn, wanneer Faïla de plaats bereikte, waar de Elila haar gelen vloed uitstort in den schoot van den machtigen Kongostroom. Een kleine landtong steekt daar verre in den stroom en tart het watergeweld, stevig vast op een ondergrondsche rots. Een eenzame palmboom wiegt er zijn sierlijke kroon, breed openwaaierend in de lucht. Aan zijn voet hurkte Faïla neder in de frissche schaduw en at er haar laatsten mondvoorraad.

Toen dacht zij na over wat ze nu doen zou: voortstappen langs den stroom, tot Lokandoe aan de overzijde vóór haar oogen zou liggen. Dat was nog een lange tocht, langs onbekenden weg, door dichte wouden vol gevaren. Zij kreeg schrik. Aai! Indien Apimolo maar wist wat er nu gebeurde, hij zou haar helpen en redden.

Langen tijd zat het meisje besluiteloos naar den zeer breeden stroom te staren. Toen kwam een prauw aanvaren, dicht bij de

landtong; drie vrouwen zaten er in met den rug naar haar toe, en vier sterke kerels dreven de boot voorwaarts; geen hunner had Faïla ooit gezien; dat waren mannen van den anderen oever.

Faïla sprong op en liep tot dicht bij het water. Toen de prauw nog een boogscheut verwijderd was, riep het meisje de lieden toe:

‘Wewe, banduku! Gij daar, vrienden, ik wil naar een zuster aan den overkant; hoe kom ik over het water zonder u?’

De vrouwen in de prauw wendden haar hoofd om. Eene sprong op en riep vol verrassing tot de mannen:

‘Simama! - Stoppen! Dat is voorwaar Faïla van Kazimingi, mijn vriendin uit verre dagen; hoe is die hier?’

Faïla's hart bonsde van uitbundige vreugde: vóór haar stond in de naderende prauw, Taboetsiku, in welker hut zij toevlucht ging zoeken.

Toen Faïla hun toeriep dat het naar Taboetsiku was dat zij nu ging, baarde dat heel wat verbazing en de naïeve menschen in de boot lachten kinderlijk-verwonderd. Daar waren voorzeker de geesten mede gemoeid: hoe kon dat anders zóó gelukkig samentreffen?

De prauw schoof tegen den hoogen oever en weldra voer zij met Faïla den stroom af naar den veiligen overkant. De roeiers en de vrouwen waren alle uit Ukungwa. Faïla zag dat de vrouwen en twee der mannen kristen waren: die droegen aan een koordje om den hals de groote, blinkende medalie, het geschenk van den pater, toen hij hen gedoopt had.

Wanneer de zon dien avond wegzonk, zat Faïla rustig in de hut van Taboetsiku, die bij haar doopnaam: Maria - door al haar dorpsgenooten Malia genoemd werd.

Niemand in Wanankundi wist waar zij nu verbleef, tenzij Lisasi, en die zou zijn mond sluiten. Dat te weten gaf aan Faïla een zoet gevoel van veiligheid.

's Anderen daags trok Malia's man, de katechist Alibé, naar Lokandoe en ging er Faïla's vlucht en haar voorspoedige aankomst in zijn hut aan Apimolo melden. Ook aan pater Bruno verhaalde Alibé de lotgevallen van de jonge negerin, en dien avond zat pater Bruno langer dan hij het gewoon was voor zijn kruisbeeldje geknield; zijn nachtrust had de effene kalmte niet van de andere

nachten. Zijn gepeinzen waren op zoek naar middelen om, met de vrijheid van haar lijf, aan Faïla tevens de bevrijding uit heidendom en bijgeloof te verzekeren.

Reeds den avond na hare aankomst in Alibé's hut stond Apimolo in Ukungwa.

Diep ontroerd had hij Faïla's handen in de zijne genomen en, naast haar gezeten, luisterde hij naar het verhaal van hare vlucht.

'De geesten waren ons gunstig; offers zullen wij hen brengen,' zei hij, toen hij alles gehoord had.

Dan had Alibé Sadiki aan de twee verheugde jonge menschen het kruisje getoond, dat hij op zijn borst droeg, en hun gezegd:

'De geesten waaraan gij wilt offeren zijn "bule" - niets! Hij alleen, die de aarde maakte en alles wat er met oogen gezien en met ooren gehoord wordt, Hij alleen heeft macht op menschen, dieren en dingen, op alles wat leeft en beweegt en op alles wat levenloos is. Hij alleen! De geesten, die de menschen van ons volk vreezen en waaraan zij offers brengen, zijn leugen en bedrog.'

Met een rilling van schrik keek Faïla in de oogen van Apimolo. Had Alibé nu de geesten niet vergramd? - Apimolo zweeg. Hij ook had vrees omdat Alibé zóó had gesproken.

De katechist wist echter hun onrust te verdrijven: hij vreesde de geesten niet en nam alle schuld voor wat hij zei op hem zelve. Ook Malia sprak zóó.

Faïla vond in de hut van haar vriendin een nooit gekenden vrede. De houding van Alibé, wanneer hij in de hut verbleef, was heel anders dan die van de lieden in Wanankundi; Malia werd door hem niet afgesnauwd, over vele dingen vroeg hij zelfs haar oordeel en voor hun zoontje, den kleinen Jozefoe, was hij heel zoet.

Apimolo had gezegd dat hij weldra de eerste afbetaling aan Mukoboi zou kunnen aanbieden; dat verheugde Faïla zeer; immers, dan kon Mupunda haar geen kwaad meer aandoen; Apimolo zou haar van dan af in bezit verkrijgen en alle rechten op haar hebben. Naar dien dag verlangde Faïla, vol hoop en vertrouwen.

Aan pater Bruno had Apimolo zijn heele geschiedenis en ook die van Faïla verteld; hij had hem zijn groote liefde voor het meisje beleden en zijn vrees bekend voor de sluwheid van Mupunda en diens vader.

‘Leer bidden, had pater Bruno gezegd, leer Hem dienen, die alles geven kan en vertrouw in Hem, dan wordt Faïla uw vrouw.’

Sindsdien lag de jonge neger soms zwaar in strijd tegen zijn ingewortelde vrees voor de geesten en zijn bijgeloovig vertrouwen in fetichen en amuletten. Voor pater Bruno voelde hij een groeiende genegenheid, evenals voor den katechist Alibé, waarvan Faïla hem zooveel goeds vertelde. Hoe zouden die de dienaars kunnen zijn van een boozen Geest? Daarover spraken Apimolo en Faïla, telkens hij haar kwam bezoeken.

Faïla zelve mocht het niet wagen naar Lokandoe te gaan; zij bleef zelfs voorzichtig in Malia's hut, wanneer er vreemden door Ukungwa kwamen: indien Fatuma haar verblijf te weten kwam, zouden Mupunda en haar vader haar dwingen spoedig naar Wanankundi terug te keeren.

En toch was haar schuilplaats weldra ontdekt; de derde week van haar verblijf bij Malia was niet ten einde, of Fatuma wist al wat Apimolo zoo dikwijls naar Ukungwa dreef. Zonder dralen zond zij een bode naar Wanankundi en twee dagen later stapte die met Mukoboi, Kisu en Bongo uit een prauw vóór de faktorij van den Portugees te Lokandoe.

De weg naar de woning van den gewestbeheerder was zeer bekend en na den middag stapten de drie trawanten dien weg in, die tusschen twee dubbele rijen ananasplanten liep. Ze stonden weldra vóór de barza van Bwana Falanka.

Apimolo had hen opgemerkt van als zij den langen wegel kwamen ingeloopen. Zijn hart kromp angstig ineen. Hij nam een wanhopig besluit en ging aankloppen bij zijn meester.

‘Wat is er?’ vroeg de beheerder, zeer verwonderd over de ongewone handelwijze van zijn boy.

‘Bwana-wango,’ stamelde de jongen bevend, ‘daar buiten zijn drie mannen uit Wanankundi: Kisu, Bongo en de vader van het meisje dat ik tot vrouw wil nemen. Zij komen mijn meisje terugeischten; zij vluchtte voor Mupunda, den zoon van Kisu, die haar dwingen wil, die boos is en valsch, en waarvan het meisje afkeerig is.’

‘En dan, wat nog?’ ondervroeg de beheerder, met veel belangstelling.

‘Ik wou den vader van Faïla vragen wat hij voor haar eischt;

ik wou de eerste afbetaling aan Mukoboi dragen en Faïla bij mij nemen. Bwana, gij zijt goed en rechtvaardig, mijn hart sterft van droefheid; zwaar ongeluk brengen de drie daar buiten naar mij en naar Faïla; zij zullen het meisje meevoeren; Mupunda zal haar koopen; zij zal zijn “beest” moeten worden tegen haar eigen wil. Bwana...’

Tranen rolden over Apimolo's aschkleurig gelaat en liepen tusschen zijn bevende lippen; spreken kon hij niet meer en snikkend zonk hij op zijn knieën.

JEF DE PILLECIJN.

(Slot volgt.)

De internationale Tentoonstelling voor Moderne Kunst in de Wereldtentoonstelling te Brussel[1]

Alles te zamen genomen, meen ik dat deze tentoonstelling van Moderne Kunst, daar zij een meer bepaald omschreven doel nastreeft dan die van Oude Kunst, er toe gekomen is een homogener uitzicht te verkrijgen en als overzicht van de hedendaagsche schilderkunst in België en in enkele Europeesche landen, meer beteekenis dan de andere, eenige stappen verder op touw gezet.

Het belang van zulkdanige internationale exposities van moderne kunst zal er wel in liggen, dat ze ons, met bijna regelmatige tusschenpoozen, de gelegenheid schenken de verschillende strevingen te confronteeren, zooals deze zich in allerhande landen en scholen openbaren. Wat niet wegneemt dat ze uiteraard van een heel ander begrip uitgaan dan de tentoonstellingen van oude kunst. Voor de vroegere meesters is door den tijd zelf die selectie aangericht, welke voor de hedendaagsche kunstenaars door tijdgenooten, van nog weinig constante en vaak heel wisselvallige en tegenstrijdige standpunten uit, moet worden aangedurfd, het historisch perspectief op de kunstevolutie vooralsnog ontbrekend, zoodat de eischen, die men aan zoo'n moderne tentoonstelling stelt, altijd minder streng zullen zijn dan diegene, waaraan een geschiedkundige tentoonstelling dient te beantwoorden. Voorzeker zullen ook deze moderne tentoonstellingen ons een keur moeten bieden, een zoo streng mogelijke keur, maar feitelijk kan de schifting zoo ver niet gaan, noch zoo vrij geschieden als wanneer men met kunstwerken uit een ver verleden te doen heeft. In geen geval kunnen ze, 't schijnt wel een waarheid als een koe, wat anders brengen dan wat er beschikbaar voor is: om meesterwerken te toonen, moeten er meesterwerken bestaan. Zoo er dus in 't algemeen nog al klachten opgegaan zijn tegen deze tentoonstelling, zoo

(1) Ook in dit artikel wijdt de schrijver zijn aandacht hoofdzakelijk aan de schilderkunst, slechts terloops de beeldhouwkunst behandelend, tot zijn spijt, bij gebrek aan plaatsruimte, de graveerkunst en de bouwkunst geheel en al buiten bespreking latend.

de eindindruk bij velen niet onvermengd gunstig is, zal zulks niet zoozeer aan den planmatigen opzet of de uitvoering van het programma worden toegeschreven, als aan den toestand van de schilder- en beeldhouwkunst zelve, in België en in het buitenland, gedurende de periode welke hier in oogenschouw wordt genomen. Toch dient voorbehoud gemaakt wat de wijze betreft waarop, eens te meer, de keuze der werken is geschied. Het overal uitgebazuind beginsel ten spijte, dat het ditmaal de inrichters zouden zijn, die de verantwoordelijkheid van die keuze op zich zouden nemen en zelven zoowel in particuliere verzamelingen als in de werkplaatsen der kunstenaars de werken gaan uitpikken, die zouden worden tentoongesteld, de beste dus die van elken schilder zouden bijeen te brengen zijn, is in de practijk, in de meeste gevallen, van dit gezond beginsel afgeweken geworden, zoodat 't veelal de schilders geweest zijn, die, volgens het gebruik, de werken hunner gading hebben ingezonden. Wanneer men weet dat voor de meeste schilders hun beste doek altijd het laatste is, en wanneer men ook hun verlangen kent om aan het publiek bij voorkeur hun jongste prestaties te toonen, begrijpt men licht waarom aan de inzending van zoovele onzer moderne meesters het overzichtelijk karakter ontbreekt, waarop reeds zoo dikwijls is aangedrongen. Zoo'n wereldtentoonstelling zou er moeten toe komen, door drie of vier bij uitstek representatieve doeken, een begin van synthese van heel het werk van elk dier meesters uit te bouwen en er zich niet tevreden mede stellen, zooals een driejaarlijksche bijv., enkele nog niet droge, pas uit het atelier gehaalde schilderijen uit te stallen, door de makers naar eigen goedvinden geleend. Indien dus voor verschillende onzer Vlaamsche kunstenaars het geëxposeerde niet erg karakteristiek blijkt te zijn, moet deze tekortkoming worden toegeschreven aan het reeds vermelde feit, dat in plaats van een keur uit heel hun oeuvre, door bevoegde en voor hun keuze aansprakelijke comitéleden op zich genomen, het vooral uit hun jongste periode voortstammende doeken zijn, welke hier voor den dag zijn gekomen. Vermits, zelfs voor schilders van groote waarde als Frits van den Berghe, Floris Jespers, Gustaaf van de Woestijne, Albert Servaes. Jan Brusselmans enz., om slechts de belangrijkste te noemen, bepaald die nieuwste werken niet tot hun beste behooren, noch tot deze welke hun eigenschappen het zuiverst, het volledigst in het licht stellen, valt het des te meer te betreuren, dat het inrichtingscomité het selectie-beginsel niet verder doorgedreven heeft, dat hier diende te worden voorgeschreven en, zoo noodig, draconisch gehandhaafd. Wat een prachttentoonstelling zou men, met de thans in Vlaanderen beschikbare krachten, op touw hebben kunnen zetten, indien men, kritischer te werk gaande, uit het vaak superieur werk onzer moderne schilders enkele doeken hadde gekozen, die, in den loop

hunner evolutie ontstaan, er de verschillende fazen van meesterlijk zouden hebben afgestippeld!...

Moet dus tegen de schifting der werken heel wat voorbehoud gemaakt, zoo dient daarentegen erkend, dat de vaststelling van de hier vertegenwoordigde kunstenaars met vrij veel beleid en energie is doorgevoerd. Er zullen heel wat onweerswinden opgestoken zijn, en over het hoofd der inrichters gevaren, eer de lijst der uitgenoodigden opgemaakt en afgesloten is kunnen worden, als voor ons liggend. Deze lijst staat beslist in het teeken van een breed opgevat modernisme, zoodat, wat zelden voorkomt, deze tentoonstelling van hedendaagsche kunst inderdaad uit naar den geest en de techniek moderne kunstwerken bestaat, met uitsluiting van al wat academisch, routine-achtig, ouderwetsch mag heeten. In een land waar de schilderkunst bijna een staatsinstelling is geworden en waar enkele duizenden schilders, met min of meer succes, het penseel hanteeren, alle scholen en alle richtingen vertegenwoordigend, de meest afwisselende opvattingen en procédés toepassend, mag het bijna als een gebeurtenis begroet, wanneer er een groote, kwasiofficieele, bij uitstek plechtige tentoonstelling geopend wordt, waaruit al diegenen zijn geweerd die niet tot de levende uitingen van het hedendaagsch strijdend en experimenteerend kunststreven behooren, of die niet tot de onaanvechtbare meesters van hun generatie zijn te rekenen. Zoo heeft men bijv. een grooten schoonmaak gehouden onder die ontelbare epigonen van het landelijk impressionnisme, die in België in alle hoeken en kanten nog zoo welig woekeren, evenals onder de anecdotische neo-klassicisten, welke eveneens voortgaan onvermoeid voor een passieve kliënteel te arbeiden. Geen kilometers van die traditioneele landschappen, stillevens, genrestukjes, zooals in alle driejaarlijkschen voorkomend, hoeft men zuchtend voorbij te draven. Daarentegen zijn de deuren wijd opengezet voor de, met of zonder grondige reden, als de beste onder de allerjongsten beschouwde schilders en beeldhouwers. Zoodat van Ensor en Laermans af, die hier het oudste levende geslacht onder 't oog brengen, tot Van Dyck en Malfait, die er als afgezanten van het jongste optreden, over schilders als Delaunois, De Saedeleer, Vaes, Baeseleer en Opsomer aan den eenen kant, Permeke, De Smet, Jespers, Paerels, Daeye, Schirren aan den anderen kant, al de verschillende generaties van de Belgische schilderkunst van 1870-80 tot heden vertegenwoordigd zijn, onder hun, in 't algemeen gesproken, meest vooruitstrevende en meest kenschetsende gedaanten. Voor een paar gestorven meesters is ook in deze tentoonstelling plaats ingeruimd, wijl men de meening toegedaan is geweest, dat, zonder hen, het synthetisch overzicht, waarnaar men streefde, leemten zou hebben vertoond, waardoor aan de beteekenis van het geheel aanzienlijk te kort zou worden

gedaan; daarom zijn werken opgenomen van Rik Wouters, Jacob Smits, Auguste Oleffe, Louis Thevenet en Armand Rassenfosse. Men vraagt zich af waarom ook Theo Van Rysselberghe en vooral Xavier Mellery en William Degouve de Nuncques in deze retrospectieve afdeeling niet binnengehaald werden.

Ten opzichte van de levenden is de keus breed en toch betrekkelijk streng geweest (moest mij persoonlijk bij zoo'n gelegenheid, loutere veronderstelling, dictatoriale macht worden toegekend, zoo zou ik liever nog heel wat meer snoeien, ten einde voor de uitgelezenen meer ruimte beschikbaar te krijgen.) Belangrijke weglatingen zijn niet te vermelden, behalve Prosper de Troyer, René Guiette en René Magritte. Wat de jongeren betreft, zijn verschillende beginnelingen aanwezig, die voorloopig weinig of niets persoonlijks aanbrengen. Naar 't heet, is 't beter te breed dan te eng te zijn en iedereen zijn kans te geven.

Veelbelovend is dit jongere geslacht voorzeker niet. Men voelt dat het zijn weg nog niet heeft gevonden; het staat aarzelend tusschen velerlei aanvechtingen, uit zijn lood geslagen door de vele theorieën en leuzen waarmede men het tracht te paaien en waartusschen het niet vermag te kiezen; het schijnt niet meer door dat hartstochtelijk idealisme voortgedreven, noch door die vastberaden overtuiging, die felle geestdrift, waarmede de mannen van den Laethem-kring, twintig jaar geleden, hun revolutionair werk hebben aangepakt, dat ze door dik en door dun tot een goed einde hebben doorgevoerd. Een zekere lakschheid, te veel schuchterheid schijnt deze vroegrijpe en te voorzichtig gestemde schilders in hun normale ontwikkeling tegen te houden; daarenboven zijn de meesten vakkundig zwak onderlegd. Het voornaamste voordeel van onze groote expressionnisten is geweest dat, hun deformatie en hun systematische styleering ten spijte, allen uitstekend konden teekenen en schilderen. Dat vast, stellig formuleeren van de omtrekken, dat rustig, berekend wegen van de volumen, dat bewust, vernuftig indeelen van de compositie, voelt men achter de schijnbaar meest willekeurige figuren van een Constant Permeke of een Gustaaf De Smet als de ruggegraat van hun werk. Doch dat alles mist men bij de meeste jongeren, geroepen om eerlang ons expressionistisch geslacht te vervangen, maar die er, heusch, weinig toe voorbereid schijnen. Evenmin ontdekt men bij hen dit coloristisch onfeilbaar instinct, waardoor die zelfde Permeke zijn bruinen-zwart-schilderingen met onvermoede verteederingen in de ruwe verf weet te verlevendigen, waardoor die zelfde De Smet een zoo verfijnde en rijke kleurengamma vermag te scheppen, krachtig en delikaat, voornaam en treffend, waardoor 't een Floris Jespers gegeven is den blijden regenboog van zijn kleurenfantazie over een feeërieke wereld te spannen, met nerveuze kleurtrillingen als

van booglampenlicht. Het rake, actieve, beweeglijke van de kleur schijnen deze jongeren weer ingeboet te hebben, waar ze, de eenen met een flets, dof koloriet zonder weerschalling, de anderen met een nevelig, omvoold licht, hun zwak omlijnde, geen volte meer vertoonende menschen en dingen vlak op het doek schetsen.

In de eerezaal triomfeeren James Ensor en Rik Wouters, al het andere in de schaduw stellend, jong van hart en durf, ondanks de jaren die reeds over hun werk zijn heengegaan. Belangrijker dan alle andere is Permeke's inzending, drie groote schilderijen, twee groote teekeningen, als boomen sterk en gezond, stevig van wortelen, diep en warm van toon: een mannenfiguur vol ingetogen kracht, gespannen naar binnen en naar buiten, de bekende ‘Zeug’, dit onovertroffen kleurpoëma van goud en roos, en een breed opgezet, episch landschap uit Vlaanderen, in een lichtenden nacht als bij Rembrandt op het doek opgetooverd, reëel door zijn verhoudingen en toch onwerkelijk door zijn gevoel. Aantrekkelijk ook de inzending van De Smet, een winterlandschap met stille contrasten, eens te meer getuigend van een buitengewone plastische eenheid en omslotenheid, twee vrouwenfiguren vol teerheid, van een verfijnd-zeldzaam coloriet, scherp in de kontoeren gevat. Van Albert Servaes drie dichterlijke evocaties van het Leie-landschap, in den toover van een transfigureerend licht, waardoor al de details duidelijk onderstreept en toch harmonieus in het geheel versmolten worden. Naast het voortreffelijkste, mag ook wel het slechtste genoemd: het weerzinwekkend gekladder van Ramah en Paul Maas, tot een vormloozen kleurenbaaierd ontaard.

Onder de beeldhouwers is Rik Wouters weer de primus inter pares: wat 'n diep-ademende kracht, wat 'n beteugelde bewogenheid! Georges Minne komt niet tot zijn recht door wat in de zaal van hem getoond wordt; gelukkig is op enkele stappen van den ingang, in de open lucht, zijn ‘Fontein met de knielenden’ opgericht, een meesterwerk. Oscar Jespers, Jozef Cantré, H. Puvrez, A. Wansart en de jonge A. Debonnaire vestigen de aandacht.

Ook in de Moderne Kunst vullen buitenlandsche afdeelingen de Belgische aan; deze zijn zeer talrijk; spijtig genoeg werd de inrichting er van ook weer aan elk voor zich werkende commissarissen toevertrouwd, aan wie geene bindende regels opgelegd zijn geworden, zoodat zekere dezer afdeelingen heel en al revolutionair zijn, tot het baldadige toe, Oostenrijk en Polen bijv., andere daarentegen in dienst van de reactie staan, zooals de Italiaansche, waar geen enkele van de toonaangevende meesters van het jonge Italië in opgenomen werd, alleen fabrikanten van chromolithographieën, neo-academische en neo-impressionnistische plaatjes.

In de Luxemburgsche afdeeling valt het stoer en sonoor werk

van Jozef Kutter op, een meester in wording; in de Tchecoslovaksche dat van Filla en Sima; in de Deensche dat van De Dardel. Bij de meesten der Scandinaafsche en Slavische schilders ligt de invloed van Montparnasse er dik op, zoodat in dit cosmopolitisch epigonenwerk weinig of niets terechtkomt van het nationaal karakter, de raseigenschappen: mislukte Lhote-discipelen en halfbakken Picasso-naäpers treft men tot in de uithoeken van Europa aan. Bijzonder arm, vaak onbeholpen zijn de meeste Engelsche schilders, waaronder alleen een paar abstract-cubistische of de nieuwe zakelijkheid toegedane kunstenaars, Wadsworth wel het meest, onze belangstelling vergen. Duitschland doet niet mede. De volledigste en voortreffelijkste afdeelingen zijn de Fransche en Nederlandsche.

De Nederlandsche gaat uit van een erg egalitaire, mijns inziens noodlottige opvatting: al de kunstenaars worden op denzelfden voet behandeld en zijn door één enkel doek of beeld vertegenwoordigd; in deze voorwaarden is 't den bezoeker niet mogelijk zich een denkbeeld te vormen van welk werk ook. Ontegensprekelijk kan er een rangorde onder de kunstenaars van een land erkend, en dient deze hierarchie ingezien en geëerbiedigd; de neutraliteitspolitiek, die er in bestaat allen, grooten en kleinen, over denzelfden kam te scheren, is uit den booze; een verraad. Het werk van Jan Sluyters, een ‘Nood Gods’ zonder vroomheid of ingetogenheid, valsch van kleur, slap van vorm, doet den Hollandschen baanbreker geen eer aan. Tot de merkwaardigste prestaties reken ik die van Charley Toorop en Wiegersma (van beiden een zelfportret), ‘Het Paard’, van den onlangs gestorven H. Kruyder, de portretten van D. Ket, C. Eyck, Joep Nicolaas en, den drukkenden invloed van Gustaaf De Smet ten spijte, de, ‘Drie Huizer Vrouwen’ van Leo Gestel, terwijl de twee Hollandsche surrealisten, Pycke Koch en A.C. Willink, van een verrassende zelfbeheersching en bezonkenheid getuigen. De beste Hollandsche beeldhouwer, J. Rädecker, komt niet in den catalogus voor, wel J. Polet en Hildo Krop.

Nog erger lijdt de Fransche afdeeling onder een zeer eclectische, d.w.z. laffe gedragslijn. Om niemand te misnoegen, om geen partij te hoeven te kiezen, heeft men zoowel de gemedaljeerde heeren van de ‘Société Nationale des Beaux-Arts’ als de voorvechters van de avant-garde uitgenoodigd, zoodat men, schouder aan schouder, Etcheverry en Matisse, Chabas en Vlaminck, Maurice Denis en Gromaire, Aman-Jean en Picabia, Boushard en Zadkine begroet. Maar men zal er enkele meesterwerken aantreffen, die ruimschoots de moeite van een bezoek loonen: een mannenportret van Derain, een stilleven van Braque, een bloemtuil van Chagall, een vrouwenportret en een rivierlandschap van Raoul Dufy, en van Picasso een blauw ‘Moederschap’ en een

cubistische ‘Mandolinespeelster’, om slechts het allerpuikste te vermelden. De Fransche jongeren, Brayer, Brianchon, Chapelain-Midy, Legueult enz. reiken ongeveer tot de knieën van hun voorgangers; evenmin als de Belgische schijnen ze een nieuwen bloeitijd in te luiden. Eens te meer blijkt, dat 't veel gemakkelijker is met een kunst af te breken dan er een nieuwe op te bouwen; manifesten volstaan niet. Niet zoo gauw, vrees ik, zal weer een beweging opdoemen als die, twintig jaar geleden in heel Europa, tegen het verkwijnend en in bleeke kleurimprovisatietjes vervloeiend impressionnisme en het ten gronde daarvan liggend primair naturalistisch gevoel, als een stormloop ondernomen, tot eerherstel van de constructieve waarden en de plastische verhoudingen in de kunst leidde, waarbij ook de behoefte aan synthese en stijl, zoowel als aan meer vergeestelijking, meer verbeelding, fantazie en poëzie, oppermachtig op het voorplan trad.

Ten slotte zal al wie een open oog, brein en hart heeft zonder al te veel moeite uitmaken wat in al deze actueele kunstuitingen, zoo veelvuldig en zoo uiteenloopend, van nu af ten doode opgeschreven is en wat reeds deel uitmaakt van een klassieke orde. Dat de moderne kunst, wanneer we haar, zooals 't past, alleen naar de echte scheppers, niet naar de epigonen en de dilettanten meten, de eeuwenoude schoonheidstraditie niet heeft onderbroken of verstoord, maar deze op nieuwe grondslagen verjongd en voortgezet, wordt ten duidelijkste uitgewezen door het beste van wat ons in de Wereldtentoonstelling is geboden geworden. En 't moge ons ten zeerste verheugen onze Vlaamsche school in dit grootsch ondernemen, naast de Parijsche, aan de spits der volken te vinden.

ANDRE DE RIDDER.

Onderwijs en Opvoeding

Vooraleer we gewagen van de jongst verschenen boeken, vestigen we even de aandacht op **Het Kind,** het bekend Nederlandsch, ‘veertiendaagsch blad voor ouders en opvoeders’ (uitg. J. Ploegsma, Zeist), dat thans zijn 36^{n} jaargang beleeft. Wie niet als wij het genoegen heeft gekend, het blad in zijn jongste jaren bij te houden, weet ook niet, welke verscheidenheid en aantrekkelijkheid de tegenwoordige redacteur, D.L. Daalder, - minder wetenschappelijk geleerde, maar meer dagelijksch praktikus dan zijn voorganger, Dr J.W. Gunning, - er aan verbonden heeft. De verscheidenheid schuilt al grootendeels in de opname van drie bijlagen: ‘De Merel’, jeugdblad (red. M. Labberton); ‘Zuigeling en Kleuter’, blad voor moeders (red. M. Beerning-Trip); ‘Het Indische Kind’, (red. G.H.J. Bleeker-Hendriks), die het samen zeer interessant is te volgen. De aantrekkelijkheid, voor zoover ze daarbuiten ligt, wortelt o.a. in de brandende aktualiteit der behandelde onderwerpen, als onderwijs- en opvoedingsstelsels in den vreemde, - Rusland is volop aan de orde, - betwistbare opvoedingsmethoden op school en thuis, kiesche vraagstukken van den dag,... met telkens daarbij de inzendingen vanwege een aantal zeer verschillend aangelegde medewerkers. Kortom, een tijdschrift als ‘Het Kind’ houdt den lezer werkdadig binnen den gedachtenstrijd, die aan gang is, en doet hem alleen betreuren, dat hem tijd en gelegenheid ontbreken, om tusschenbei zijn, woordje mee te praten. We bevelen het gaarne aan bij alle ontwikkelde Vlamingen.

Interessant vinden we ook het verschijnen van **Teekenen, Handenarbeid, Kunst,** een nieuw maandblad, onder leiding van J. Aelterman, leeraar te Gent. In het eerste nummer troffen we o.a. al een paar belangwekkende, geïllustreerde artikelen aan over Sierteekenen en Dekoratieve oefeningen voor de kleinen. Den leider zouden we echter vragen, te onthouden dat hij vooral toekomstige leerkrachten moet ten gerieve zijn en dus niet alleen de sierelementen steeds van den jongsten en besten smaak dienen te blijken, maar het sierteekenen een zeer klein onderdeel van het kinderlijk teekenen uitmaakt. Nu, de heer Aelterman zet pas zijn tijdschrift in, wat op zich zelf al een heele onderneming is; we

wenschen er hem dus veel bijval mee en staan hem het onmisbare krediet en vertrouwen toe.

De kort te bespreken boeken zijn véle. Vooraf noemen we er enkele, die niet tot de gewone klasseleerboeken behooren.

D^{r}. V. D'Espallier wijdt een bizonder leesbare brochure aan **Moderne schoolboeken** (uitg. 'De Standaard, Antwerpen), en zulks aan de hand van een uitgebreide verzameling boeken, waarover hij beschikking had. Hij hangt ons een klaar beeld op van den ontwikkelingsgang der methoden, van den lang verjaarden katechiseervorm tot het moderne takenstelsel, en illustreert dat met voorbeelden uit de verschillende leervakken. Een brochure biedt het nadeel, dat ze onmogelijk in alle details kan treden, en ook wel het gevaar, dat zeker belangwekkend detail te gemakkelijk uitgroeit tot een hors-d'oeuvre. Aan een en ander kon de steller niet geheel ontkomen. Maar we hebben den indruk, dat hij, na een verdiend succes van deze brochure, ze wel eenmaal tot een werkelijk boék zal weten om te werken, - een boek, waarvan de grondslag nu reeds voorhanden is, en ook een boek, dat inderdaad iets nieuws, iets onmisbaars kan worden, tot voorlichting en leiding van onze leerkrachten.

D^{r}. L. Heyermans, arts, laat **Beschouwingen over sexueele voorlichting** verschijnen (uitg. 'De Arbeiderspers', Amsterdam). Over bedoeld onderwerp bestaat reeds een heele literatuur, welke men indeelen kon in die der pro- en die der contra-betoogenden. D^{r}. Heyermans treedt noch pro noch contra op, maar is ons juist daarom reeds zóó sympathiek, dat we zijn brochure aan alle ouders aanbevelen. Hij vindt, dat de ouders als eerste taak hebben, zich zelf op te voeden en hun huiskring gezond te houden, en dat ze verder de vragen om sexueele voorlichting vanwege hun kinderen hebben te gemoet te komen, zonder dat daaraan een geforceerd belang gehecht worde. Een en ander licht hij toe aan de hand van talrijke brieven, die bij hem binnenkwamen; en hij onderlijnt vooral, - naar ons inzien te recht, - dat ouders en opvoeders zich moeten losmaken van studeerkamerpedagogiek en van ingebeelde voorstellingen, die maar weinig met de werkelijkheid te maken hebben. Inzonderheid kant hij zich tegen het toelichten van de paringsdaad,... waarom, trouwens, door gezonde kinderen en jongelui niet verzocht wordt. Op vele bladzijden, o.a. op bl. 23, 27, 36, 45, 47 en in de Slotbeschouwingen (bl. 53-61), staan alledag-waarheden aangegeven, die nog door al te velen worden over 't hoofd gezien.

Van E.J. De Groote zag een boek van 250 bladzijden het licht, nl. **Goed Nederlandsch,** bevattende 'Grepen uit het Algemeen Beschaafd voor de praktijk' (uitg. 'De Sikkel', Antwerpen). Het werk telt veertig hoofdstukken, gewijd aan uiterst

verscheiden onderwerpen, behandelt deze op zeer uiteenloopende wijze, al naar hun specifieken aard, en toont ons aan hoe geweldig rijk de schat aan oorspronkelijk Nederlandsche en ook aan degelijk ingeburgerde woorden is, waarover we dagelijks op ieder gebied beschikken kunnen. Een enkele maal zijn we geneigd te vragen, of het niet nóg Nederlandscher kan; maar daarnaast staat dan zulk een overvloed aan onmiddellijk bruikbaar materiaal op stapel, dat we het enkele geval vergeten willen, om aan alle studeerende jongelui het grondig verwerken van het heele boek toe te wenschen. We meenen, dat de leerkrachten uit het lager en vooral uit het middelbaar onderwijs daar ruim het hunne konden toe bijdragen.

A. Verschoore biedt ons **De levende school** aan, zijnde een ‘volledig uitgewerkt arbeidsplan voor werkelijkheidsonderricht’ (uitg. J. Van In, Lier). Het boek, zooals het voor ons ligt, werd geboren uit schrijvers eigen verveeldheid met de oudgediende onderwijsmethoden en behandelt dan de leerstof, - tweede graad, Winterhalfjaar, - aan de hand van belangstellingspunten, die zijn: Het fruit of ooft, Herfstwandeling, De aardappeloogst, De jacht, Winterwandeling. Ieder dier punten, - die hoofdzakelijk de plattelandskinderen zullen aanspreken, - wordt ten gerieve der leerkrachten in bizonderheden uitgewerkt, in verband met de verschillende vakken (buiten lezen, rekenen, schrijven). We moeten met deze opvatting niet onvoorwaardelijk t'akkoord loopen en het zelfs niet voor iedere leerkracht wenschelijk achten, er de proef mee te wagen, om toch te erkennen, dat de schrijver hier een kapitaal aan jongen arbeid heeft bijeengebracht, dat werkelijk eerbied inboezemt, en om te wenschen, dat een massa kinderen er goed bij varen. Br. Dr. Denijs voorzag het werk van een degelijk Woord vooraf en de auteur zelf zorgde voor de onmisbare Praktische inleiding, terwijl zijn vrouw de kinderlijke krabbels leverde. We wachten gaarne het ‘Zomerhalfjaar’ af.

Nu we de firma J. Van In, te Lier, als uitgever vermeldden, vestigen we de aandacht op een paar andere werken, door haar op de markt gebracht. We noemen vooreerst **Lezen - Woordenschat - Spreken - Stellen**, door Fl. Decraene en A. Vercraye; dit werk, dat van het 3e tot en met het 6e studiejaar bestrijkt, omvat voor dien leertijd het heele onderwijs in de moedertaal, met alle oefeningen die het medebrengt. Het bevat dus alvast de noodige leesstof, met kristelijke oriënteering en in een stijl, die meestal jong en frisch aandoet; het mocht alleen wat ruimer eer betuigen aan de auteurs, aan wie het stof ontleent. De woordenschat-oefeningen zijn goed en bij woorden uit de leesteksten aangepast. De opstellen ontleenen hun inhoud aan teekeningen van erg gemengde waarde; een aparte brochure bevat de **Opstelteksten**, die wel iets

aan zuiver Nederlandsch konden winnen. Dezelfde auteurs brachten ons, als vervolg op dit heele werk, **Een uurtje bij onze dichters en schrijvers,** zijnde, voor den vierden graad, een degelijke bloemlezing uit vooral Vlaamsche auteurs; maar is het niet 'katholieker dan de paus' willen zijn, systematisch (op een paar stukjes na) het werk van alle niet-katholieken uit te sluiten? De stoffelijke uitvoering van het heele werk is meer dan behoorlijk. - Dezelfde firma liet, van de hand van L. Bogaerts, F. Noels en J. Suetens, **Vroolijk lezen,** 'eenvoudige, globale leesmethode', verschijnen; het werk omvat een zeer korte handleiding, het noodige werkmateriaal en leesboekjes, waarvan we er drie in handen hebben. De uitgever heeft geen kosten gespaard aan schoonheid van druk, illustratie en bladverdeeling; maar toch moet hij zijn teekenaar, die aanleg heeft, eens dringend naar den fijneren smaak van enkele kollega's uit het Noorden verwijzen. De teksten, - een aantal van godsdienstigen aard, - loopen vlot en levendig en kregen ons kompliment, indien ze in Nederlandsch taalopzicht onberispelijk waren.

Van K. De Pauw kwam ons **Onze Miel te Brussel,** het zesde deel van zijn reeks leesboeken, toe (uitg. A. De Boeck, Brussel). Het stoffelijk zeer goed verzorgde boek, met prachtige foto's er in, is in doorloopenden verhaalvorm geschreven en zal wel de belangstelling van de schooljeugd, hoofdzakelijk van de Brusselsche, gaande maken; in het doorloopend verhaal, inderdaad, - dat feitelijk slechts een bindteeken is, - worden talrijke, bizonder goed geschreven schetsen geschakeld, die een zeer welsprekend beeld aanbieden van Brussel, zijn volk, zijn leven, zijn tradities, zijn kunst, en van het ruim geziene landschap, waarbinnen de hoofdstad gelegen is.

De firma K. Beyaert, te Brugge, liet deel VIII van een reeks 'Keurleesboeken', **Hooger op!** verschijnen. Het aangegeven doel van deze uitgave luidt, 'de leerlingen echt katholiek op te voeden'; en dat legt dan uit, waarom ongeveer een vierde van den inhoud aan godsdienst en zedenleer gewijd is en ook de groote algemeenheid der overige leesstukken van katholieke schrijvers moeten stammen. Dat neemt niet weg, dat ook andersdenkenden er iets interessants voor eigen huize in vinden zullen en ze alvast de mooie stoffelijke inkleeding zullen waardeeren, die de uitgever aan het werk besteed heeft. Hieraan mag wel toegevoegd, dat dit boek werd samengesteld, door eenige leeraressen der aangenomen normaalschool van Sint-Andreas te Brugge, met tevens de bedenking, dat een wat ruimer, wat wereldscher, wat realistischer opvatting die vrouwelijke bloemlezers geenszins schaden kan.

Dezelfde firma verzorgde de uitgave van **Handelsproducten, I-II,** door J. Kesteloot en J. Vermeersch, een werk, dat in handels-,

vak- en technische scholen zeker zal welkom zijn. Wij persoonlijk voelen ons niet thuis op dat gebied, maar bekennen gaarne, dat het ook óns een rijke en klare bron aan gegevens blijkt te zijn over onderwerpen, die ons tot nog toe als maar weinig vertrouwd en dus minder belangwekkend voorkwamen. In I gaat het om ‘delfstoffelijke producten en bijproducten’, in II om ‘plantaardige en dierlijke producten en bijproducten’; en in beide dienen talrijke uitslaande kaarten, schema's en foto's ter illustratie, terwijl elk der deelen met een zakelijk alfabetisch register wordt afgesloten. We houden ons verzekerd, dat ook vele onderwijzers en leeraars van niet gespecialiseerde scholen er heel wat uit putten zullen, ten goede van hun leerlingen. De schrijvers bereike van hieruit ons hartelijk kompliment.

Nu het werk van Vlamingen behoorlijk bedacht is geworden, ga nog even onze aandacht naar Noordnederlandsche uitgaven.

De firma J.B. Wolters is, als steeds, bedrijvig nieuwe uitgaven, verjongde drukken, reeksnummers van beteekenis op de markt te brengen. Na de heelemaal ‘gemetamorfoseerde’ herdrukken van Hoogeveen's eerste **Zes leesboekjes,** is **Pim en Mien** al met zijn tweede, juweelig uitgevoerde deeltje (in 22^{n} druk) aan de beurt gekomen, in afwachting, dat héél de stoet van Ligthart en Scheepstra's reeksen in jongste inkleeding volgen zal, als toonbeeld voor alle schooluitgaven. Dr. J. Fransen en Dr. H.G. Martin brengen ons het 3e deeltje van hun **Oefeningen bij de Fransche spraakkunst,** zijnde een keus van vrije, soms tamelijk lange vertaalteksten, interessant als inhoud en gevolgd van een helpende woordenlijst. J. Uittenbogaard bezorgt een keuze van een twintigtal **Deutsche Gedichte,** uit de beste auteurs, en laat ieder dichtstuk volgen van de noodige samenvatting of verklaring, van idiomatische nota's van een korte bespreking, van vragen, telkens in het Duitsch gesteld, en zulks om te bereiken, dat gedichten verwerkt en ten slotte in hun geheel genoten worden. Dezelfde auteur legde, samen met A. Lobstein, de reeks handige boekjes, ‘Unsre Jugendbibliothek’ aan, waarin thans **Was tun, Sibylle?** (door Sofie Schieker-Ebe) of De avonturen van een modern jong meisje verscheen, met de noodige toelichtingen achteraan. Dr. M.J. Langeveld en B.G. Palland brengen **Denkend lezen**, ‘een stilleesboekje’, zijnde 23 korte leesteksten, telkens gevolgd van een aantal vragen en opgaven, die alleen aandachtige lezers behoorlijk beantwoorden zullen; we weten niet, of dit boekje alléén zal blijven staan, maar we hopen van niet, want zulk werk is wél tot een korte reeksuitgave uit te breiden... en de auteurs zijn er ook de menschen naar, om zulke taak bevredigend te volvoeren. Van Jac. Van der Klei is er **Verhalen in beeld**, zijnde 22 reeksen van 4 opstelplaatjes, ten gerieve van kinderen die vrije opstellen willen

maken; de plaatjes zijn levendig, maar niet altijd even mooi geteekend door Kuno Brinks en spreken voor zich zelf. - H. Godthelp en A.F. Mirande verzamelden dertien novellen, waaronder prachtige, als beeld van **Het nieuwe Nederlandsche proza;** met dit en de volgende twee deelen van deze verzameling bedoelen ze het heele Nederlandsche proza van na 1880 te bestrijken. - Onder den titel **Voordrachtkunst** stellen D.J. Kruijtbosch, A.F. Mirande en Dr. J.L. Walch een rijke keus aan gedichten samen, die om hun inhoud, hun ritme, hun woord- en klankschoonheid bizonder aangewezen zijn om voorgedragen te worden; de keus loopt van middeleeuwsche teksten, over alle volgende eeuwen, tot op onzen tijd in Nederland en in Vlaanderen. Een bizonder degelijke bundel, ten gerieve van studeerenden in M.O. en leerlingen van deklamatieklassen!

Vanwege de firma Van Goor, in Den Haag, bereikte ons een door mevrouw Chr. Kroes-Ligtenberg samengelezen bundel **Klinkende rhythmen.** Waar vorig genoemde uitgave hoofdzakelijk op den éénling als voordrager berekend is, richt deze bundel 'verzen en spreekkoren' zich vooral tot beperkte en tot ruimere groépen, d.i. klassen of koren, als samen optredende elementen. De inleidster van dit nieuwe werk heeft gelijk, wanneer ze aan samen-spreken een aparte waarde hecht als oefening in ritmische, in krachtige of teedere, in scherp genuanceerde woordverklanking, - en deze 'Klinkende Rhythmen', waaronder talrijke liederen, reien en koorzangen en sterk geritmeerde monologen, uit ouden en nieuwen tijd, zullen zeker hun weg vinden in het middelbaar onderwijs. Het ware zelfs wenschelijk, dat genoemde inleidster, - een bevoegdheid, - ook het lager onderwijs bedenken wilde, waarbinnen samen-spreken een bizonder aanmoedigende en prikkelende waarde heeft.

Ten slotte weze hier aandacht gevraagd voor een paar uitgaven van de firma P. Noordhoff, te Groningen. We bedoelen vooreerst het werk **Lezen 1-8,** zijnde een reeks van acht extra mooi gedrukte en geïllustreerde leesboekjes voor het eerste studiejaar, door Daan Deken en J.A. Pronk; aan deze boekjes, - naar onze meening erg veel voor één studiejaar! - voegen de auteurs twee korte schriftjes toe, nl. een toelichting van hun methode en 'Een belangrijk onderzoek over het eerste leesonderwijs', samen aan alle belangstellenden in dit steeds aktueele onderwerp aanbevolen! - Dezelfde firma laat twee bundeltjes kinderliederen verschijnen: **Merelliedjes voor school en huis,** muziek en begeleiding van Eveline Sypkens, woorden van Mien Labberton, over het algemeen frisch en eenvoudig gehouden, voor 6-8 jarigen; **Vonkjes,** muziek van Lottie Koekoek, woorden van David Tomkins, bizonder guitige liederen voor 8-10 jarigen. Ten goede van de

firma Noordhoff mag getuigd, dat ze bizonder mooi werk maakt van haar uitgaven.

Eindelijk ga hier een enkel woord aan zekere inzenders van recensie-exemplaren: we nemen, namelijk, niet aan, dat zulke ex. met aniline bestempeld worden op een wijze, die ze volkomen waardeloos maakt... en vragen daar dus van verschoond te blijven, zulks trouwens ten goede ook van de uitgevers.

H. VAN TICHELEN.

Kinderboeken

Kinderboeken zijn, in de periode van Sinterklaas tot Nieuwjaar, voor vele huishoudens een artikel van brandend aktueele waarde. Kinderboeken kóópen, echter, - als Sinterklaas of het Kerstmannetje zelf de zaak niet overneemt, - wordt elken dag van dezen krisistijd een bezwaarlijker onderneming, althans indien men zich niet verleiden laat, zich welkdanige ‘niets-nuttigheidjes’ aan te schaffen. We zijn daarom zoo vrij, ditmaal de aandacht te vestigen op een paar prijselijke en goede reeksuitgaven, d.i. op uitgaven die zich, bij hun goedkoopheid, beroepen mogen én op hun degelijken inhoud en verzorgde taal én op hun zeer bevredigende inkleeding, onder vorm van papier, druk, illustratie en omslag.

We bedoelen hier dus niet zekere populo-reeksen, ten onzent al te zeer bekend en verspreid, en evenmin al te schamel gepresenteerde uitgaven als de ‘Boeken voor jongens en meisjes’ en Van Campen's ‘Jongens- en meisjesbibliotheek’. Wel, echter, hebben we het oog op **Nellie's Volkskinderbibliotheek** (uitg. Masereeuw & Bouten, Rotterdam), **Ons Schemeruurtje** en **Van verre en nabij** (uitg. Meulenhoff, Amsterdam), **Naar 't zonlicht toe** (uitg. Van Gorcum & Co, Assen).

‘Nellie's Volkskinderbibliotheek’ telt reeds een flink aantal jaren en mocht niet de gunst van een illustratie, noch zelfs van een overigens fijne inkleeding genieten; maar nog heden kan de internationale keus der leesstof alsook de extra verzorgde taal als toonbeeld gelden. Hier moge bijgevoegd, dat bedoelde reeks werkjes bevat voor leeftijden, gaande van 6 tot 14 jaar en ouder,... en ze alleen het nadeel heeft, buiten enkele losse nummertjes, nog uitsluitend onder den vorm van twaalf verzamelbanden verkrijgbaar te zijn.

‘Ons Schemeruurtje’ en ‘Van verre en nabij’, waarvan de reeksen eerder beperkt zijn, hebben het voordeel, dat ze uiterlijk de kinderen beter aanspreken en op niet onaardige, een enkele maal zelfs op echt mooie wijze geïllustreerd blijken; ze volgden anderzijds Nellie's goede voorbeeld na, steeds den oorspronkelijken tekst en de getrouwe vertaling boven een vrije bewerking te verkiezen, ... al is 't dan wel jammer, dat zij niet zoo ruim als Nellie's

reeksen mochten uitgroeien. Vermeld kan hierbij, dat de reeksen O.S. en V.V. e. N. in Opdebeek's boekenfonds, te Antwerpen, werden opgenomen.

'**Naar 't zonlicht toe**' is in dit verband wel de jongst verschenen, - nog steeds verschijnende, - en veruit het mooist aangeboden reeks. Ze is onze lezers blijkbaar zoo goed als onbekend, zoodat wie er gaarne een woordje méér aan wijden. De nummertjes hebben een gezellig vierkant formaat en kregen een papier en een druk mee, die, aanvankelijk reeds zeer te waardeeren, in de jongste deeltjes eenvoudig een toonbeeld is geworden, ...ook voor heel andere dan reeksuitgaven. In meest alle deeltjes, - we tellen er tot nog toe 27, - zijn de prentjes van Gonda De Haan ....en zeer bevredigend; maar in de jongste alweer krijgen Willy Smit, H. Verstijnen, David Tomkins, L. Elink Schuurman e.a. hun beurt, ...wat aan de illustratie een heel wat hoogere vlucht verleende. De teksten, - een enkele maal met kristelijk opvoedenden inslag, wat we om de eenheid in de reeks liefst uitgeschakeld zagen, - zijn meestal oorspronkelijk en bij voorkeur onderteekend door dames, als Gonda De Haan, W.J. Bakker-Tenthoff, M. Labberton, Rein Valkhoff, N. Van Wehl, I. Heyermans, M. Van Zeggelen, en bij uitzondering ontleend aan buitenlanders, als J.M. Barrie. De inhoud zal 8 tot 12 jarigen vast bevallen, - daar is hij, trouwens, voldoende 'gemengd' voor, - en de taal klinkt jong en levendig genoeg, om de beste Nellie van vroeger instemmend te doen opkijken, indien ze nog in leven was. We wenschen de uitgevende firma Van Gorcum geluk met haar uitgave en willen maar hopen, dat deze reeks, waarvan sommige deeltjes reeds een tweeden druk beleefden, nog lang moge worden voortgezet!

Als P.S. mag hier wel aan toegevoegd, dat werkjes, behoorende tot de hiervoren gewaardeerde reeksuitgave, enkele centen méér kosten dan de populo-dingetjes, die de kinderen al te gemakkelijk in handen komen; maar dat 'meer' is dan ook het hoogstnoodzakelijke minimum, om hun iets opbouwends en degelijks te bezorgen.

Nu we de firma Van Gorcum vermelden, vestigen we tevens de aandacht op een andere van haar uitgaven, nl. op haar **Kamptooneel,** verschijnende onder leiding van David Tomkins. Met deze reeks heel dunne boekjes, van gemiddeld 16 bladzijden, wordt bedoeld, de kinderen een keus aan korte teksten te bezorgen, die ze kunnen voordragen of spelen. Tot nog toe zijn er 29 nummertjes verschenen voor leeftijden van 6 tot 14 jaar, - de laatste zelfs voor ouderen, - en omvattend korte deklamatiestukjes, zangspelletjes en liedjes, tooneel- en poppekaststukjes, die ieder een klein aantal medewerkers vergen en gemakkelijk om leeren en uitvoeren

zijn. Tot de stellers der teksten behooren o.a. David Tomkins zelf, Tr. Eygenhuysen, J. Bakker, F. Aardema, M. Schilthuis-Brugsma, T. Brinkgreve-Wicherink, G. Bos. Niet alle nummertjes staan even sterk of slaan gelijkelijk bij onze Vlààmsche kinderen in; maar de reeks mag er zijn, de nummertjes zijn prijselijk, zoodat vele scholen en vereenigingen goed doen ze zich aan te schaffen. De kinderen kunnen er hun stukje genoegen aan beleven.

Dit tooneelfonds, ten gerieve van de jongeren, herinnert ons aan de mooie, reeds vroeger besproken reeks **Het Kindertooneel** (uitg. Van Dishoeck, Bussum), die een publiek van 8 tot 14 jarigen bestrijkt en zeker, maar ietwat langzaam, onder leiding van T. Van Buul uitgroeit tot een verzameling van waarde.

Indien we hier de reeksen ‘Kamptooneel’ en ‘Het Kindertooneel’ naast elkaar plaatsen, dan is het omdat de eerste iets aan tip-top keurigheid, de tweede iets aan verscheidenheid van de andere leeren kan.

Een derde reeks, eindelijk, nl. **Oefeningen in voordrachtkunst,** onder leiding van Dr. J. Fransen (uitg. Hollandia-drukkerij, Baarn) vraagt hier nog even onze aandacht. Ze bedoelt een uitgekozen tooneelfonds te worden, waarin leerlingen uit het middelbaar onderwijs, ‘die zich op samenspel in een dramatisch stuk willen toeleggen’, geschikte stof zullen vinden. Genoemde reeks omvat reeds een 25 tal stukken, meestal blijspelen. Ze ontleent haar stof aan de internationale tooneelliteratuur (Molière, Scribe, Balzac, Musset, Goldoni, Björnson, e.a.) en stelt er een eer in, ze in uiterst keurige vertaling of bewerking aan te bieden; een paar ingeschakelde, oorspronkelijk Nederlandsche stukken (Langendijk, Premsela) duiden aan, dat ook, hoe zedig dan, getracht wordt aan de levende literatuur van eigen huize plaats te gunnen. Werken, als in deze reeks opgenomen, vergen een beperkt aantal medewerkers, maar blijken hun eischen te stellen, waaraan alleen onder leiding van knappe leeraars of van rijperen in het vak voldaan kan worden.

Bij deze en bij vorige tooneelfondsen kan de klassieke vraag worden opgeworpen, of het wenschelijk is, leerlingen uit middelbare en zelfs uit lagere scholen als akteurs op het tooneel te brengen. Onze jarenlange omgang met jongelui heeft ons geleerd, dat velen, van de allerjóngsten zelfs, zich naar ‘komediespel’ getrokken voelen, en verder ook, dat het memoriseeren van een tekst, het ineenschakelen van woord en tegenwoord, het zich inwerken in het voor te stellen personage en niet het minst het uitbeelden hiervan, in samenspel met de anderen en in het openbaar, voor een klein of groot publiek van toeschouwers, voor de jeugd een oefening is, die werkelijk haar opbouwende waarde blijkt te hebben. Dit om te zeggen, dat we het, - mits behoorlijke leiding,

- alleen maar goedvinden kunnen, de jeugd zulke oefening als extra aan te bieden.

Met deze bedenking stappen we af van het onderwerp ‘reeksuitgaven’, om op een paar boeken te wijzen, die het nog aangedurfd hebben, in dezen tijd te verschijnen.

De firma Van Goor, in Den Haag, brengt ons **Pas op, Toontje!** door Leonard Roggeveen, den schrijver der guitige ‘Daantjes’. Roggeveen heeft verbeelding en weet die zoo plezierig met de teeken- als met de schrijfpen uit te werken. Dit nieuwe boek is weer treffend van hém. Toontje, een ondeugend jongetje, geraakt van zijn kwaal niet genezen; maar hij beleeft een droom, een echt ongezelligen droom, die hem er, - ook in droom weer, - van afhelpt, ... en Toontje zàl zich beteren, om nooit meer die akeligheid te moeten beleven. Niet Roggeveen zelf ditmaal, maar Teun Van der Veen bezorgde de illustratie, die goed is en nauw bij den inhoud aangepast. De uitgever gaf het werk een mooie inkleeding; alleen zekere liggende lijnen boven en onder aan de bladzijden mag hij weglaten.

In de ‘Jeugdreeks’ van het Davidsfonds verscheen **Pietje Plek**, door J. Festraets. De druk is zeer behoorlijk, de illustratie (door Leo Meurrens) tamelijk onbeholpen. De tekst van Festraets, zijnde een tiental losse schetsjes, getuigt van schrijvers gave van vertellen: vlot, vlug, beeldenrijk en dikwijls plastisch en geestig. Zeer typeerend voor Festraets is o.a. ‘Kareltje’; want naast zijn positieve hoedanigheden treedt daar ook zijn treffend gebrek naar voren, nl. zijn overvloed aan woorden en zijn te sterke voorliefde voor karikatuur, met het gevolg dat een of ander niet meer te aanvaarden of te gelooven blijft. Meest alle stukjes hebben een R.K. strekking; een paar zijn zelfs beslist tendentieus, en dat is jammer. We wachten verder werk van Festraets af, eer we hem rangschikken onder onze degelijke schrijvers, ...waar heel wat kans toe is.

De firma Desclée-De Brouwer, te Brugge, verraste ons met **Prutske's vertelselboek**, door Stijn Streuvels. Dezes vroeger boek ‘Prutske’ hebben we steeds, literair en vooral psychologisch, extra mooi gevonden; en we stellen ons best voor, welke fijne leute Prutske, dat kleine ‘meisje met de fieten’ (poppen) beleefd moet hebben aan de vertelsels, haar door haar vader opgedischt. Streuvels' ‘Vertelsels van 't jaar nul’ bracht er ons vroeger al een vracht van, zóó uit den Westylaamschen volksmond afgeluisterd; dit nieuwe, joviaal uitgegeven ‘Vertelselboek’ schenkt ons nu een negental van zulke dingetjes, waarvan er vast één in schrijvers eigen jongenstijd als schoolopstel werd uitgewerkt. Alle negen vertelsels zijn oudbekenden voor wie een massa sprookjes heeft gelezen; alleen, hier staan ze dan in Westvlaamsche versie, zooals

door Streuvels met zijn aanvoelen van den volkschen, symplistischen, maar tevens plastischen verteltrant opgeschreven. Folkloristen zullen daar aan snoepen, ...en ook Gerard Baksteen, de teekenaar, deed dat, getuige zijn prachtige, tot hun uitersten eenvoud herleide prenten, met hun uitjubelend leven en éénig aansprekend koloriet. De kinderen uit West-Vlaanderen zullen denkelijk opgaan in Streuvels' geestig partikularisme. Wij zelf zullen ditmaal vooràl van Baksteen houden... en bij den tekst, - want het werk werd vóór alles als kinderboek bedoeld, - de bedenking maken, dat we er niet mee t'akkoord gaan, de jonge lui een heel boek in dialekt aan te bieden. De firma Desclée-De Brouwer verdient om haar prestatie een reuzekompliment.

De firma 'De Sikkel', te Antwerpen, bezorgde een tweeden druk van onze eigen **Sprookjes en vertellingen uit den vreemde,** 29 in getal en stammende zoowat uit alle landen en werelddeelen. We laten het aan anderen over, onze vertolking, waar we graag aan gewerkt hebben, te beoordeelen. Wel maken we den houtsnijder Victor Stuyvaert ons kompliment om zijn talrijke, extra mooie illustraties; en dat doen we ook de uitgevende firma, die voor een voortreffelijke inkleeding zorgde.

Eindelijk noemen we hier, tot slot, een onaanzienlijk brochuurtje, dat **Kinderboeken en jeugdlectuur** heet (uitg. Centr. Ver. voor den Opbouw van Drenthe). Het noemt en beoordeelt kort de Nederlandsche kinderboeken, in Januari-Mei 1935 verschenen. Nuttig werk!

H. VAN TICHELEN.

Een nieuwe Roman in een Oostenrijkse Uitgave

Het kan slechts tot bevrediging stemmen, wanneer - ook in deze barre tijden en zelfs in landen, waar de strijd om het bestaan misschien het bitterst wordt gestreden, - niet wordt vergeten, dat de mens niet uitsluitend van brood leeft...

De gunstig bekende uitgeverij Carl Fromme te Wenen, - Wien V, Nikolsdorfergasse, 7-11 - blijft deze spreuk indachtig. Haar verdienste op het gebied van de duitse schone letteren, waar ze met de beste gelijkaardige huizen wedijvert, viel op sinds vele jaren. Over kort trouwens mag ze haar twede eeuwfeest vieren! Gesticht werd ze immers in 1748 door Johann Thomas Edlen von Trattern, aan wie Maria Theresia vijf jaren later het eerste brevet van boekhandelaar van het hof toestond; in 1805 ging de firma over in de handen van Josef Tendler en qeraakte dan in 1862 in 't bezit van Carl Fromme, die er sinds 1853 bij in dienst was.

Thans, ondanks de moeilikheden van de tijden, maakt ze een begin met een nieuwe uitgaaf, waardoor ze verhalen van duitsschrijvende Oostenrijkse auteurs bij een breder publiek wenst toegang te verschaffen, niet het laatst van nog levende, zelfs jongere kunstenaars; tevens overweegt ze de mogelikheid om goede romankunst van over de grenzen in duitse vertaling op te nemen.

De vier eerste romans van de nieuwe reeks heeft Carl Fromme nu beschikbaar gesteld en kondigt ze aan in een leuk prospektus, versierd met de portretten van de schrijvers: van Erich August Mayer, ‘Paulusmarkt 17’ (546 blz., S. 9.45 geb.); van Karl Adolf Mayer, ‘Das Jahr in Dijon’ (200 blz., S. 6.83 geb.); van Theodor Heinrich Mayer, ‘Geld... Geld...’ (474 blz., S. 9.45 geb.) en van Franz Nabl, ‘Ein Mann von gestern’ (304 blz., S. 7.88 geb.).

De uitgever wijst zelf reeds op het toeval, dat onder deze vier schrijvers er drie samenbracht, die een gelijkluidende familienaam dragen, ofschoon ze verder noch door de banden des bloeds, noch door het wezen van hun kunst met elkaar verwant zijn.

Met het werk van de twede van hen drieën, ‘Das Jahr in Dijon’ door Dr Karl Adolf Mayer, mocht ik reeds kennis maken en ik ben er blij, zeer dankbaar om.

Deze auteur, die in 1889 te Mährisch-Rothwasser werd geboren en thans te Graz werkzaam is, stelt het prospektus als een stille in den lande voor: ettelike jaren geleden reeds door een voorname duitse uitgeverij met zijn ‘Amor in Biedermeier’ bekroond voor de beste novelle, gaf hij naderhand nog slechts enkele korte verhalen in tijdschriften en verviel na zijn roman ‘Frühlingsopfer’, die nochtans tot alle hoop recht verleende, plots tot stilzwijgen. Zijn opslorpende bezigheid als Oberlehrer mag daaraan wellicht niet uitsluitend schuld hebben, vermoedt mijn dochter, die een jaar of wat geleden bij haar oponthoud te Graz een innemend onthaal mocht vinden van wege Dr K. Mayer en zijn gelukkig herstellende, geliefde gade.

Een aangename verrassing brengt dus ‘Das Jahr in Dijon’, een bondig verhaal en toch een boek rijk aan inhoud, dat daarom en ook om zijn bouw wel enigszins doet denken aan sommige bundels van de brandenburgse meester

Theodor Fontane, 'Poggenpuhls' bv. Het ziet eveneens af van lang uitgewerkte hoofdstukken; het schakelt liever beknopte, losse scenen aan elkaar, zonder daarom in een jagend tempo te vervallen. Ofschoon op het eerste gezicht een ophefmakende handeling volledig ontbreekt, wikkelt het in den grond een reeks van verscheidene gebeurtenissen en daden af, welke echter daarom alleen ter sprake komen, omdat zij de blik in het innigste gemoed van de helden uit het boek helpen scherpen. Een psychologische roman is 'Das Jahr in Dijon' wel in de allereerste plaats: het gaat meewarig twee schone jeugdige mensenharten na, midden in de branding... ze vonden elkaar trots grenzen en afwijkende zeden en vreemde taal... en ze gingen weer voor elkaar verloren, nog eer de dood hen scheidde, terwijl de twee volkeren, waartoe ze behoorden, als vijanden tegenover elkaar eenzelfde onmenselike martelie leden....

Dit treurspel van het meisje in Dijon en de student uit Duits-Oostenrijk grijpt de lezer aan. Hun strijden en lijden verwerft een zinnebeeldige betekenis, die des te dieper ontroert.

Met vaardige hand houdt K.A. Mayer een groep verwanten en kennissen om het paar in beweging, die allen toch weer dienen om de twee jonge mensen beter te begrijpen.

Zonder het geringste pathos, natuurlik weg en overtuigend-waar, weet de schrijver zijn personages uit te beelden en raak peilt hij naar de roerselen van hun gemoed. Niemand ontgaat het, van in den beginne al, dat hij een kunstenaar is, die zijn speeltuig ten volle beheerst. Verheven klinkt zijn taal, die hier en daar, zeker onbewust, de vorm aanneemt van het echte vers, en meeslepend is de verwonderlike toon in mineur door het hele boek. Hij kon het zich veroorloven, een aantal natuurschilderingen en stadsbeschrijvingen in te lassen, daar ze plastisch en zuiver weergegeven, nimmer remmend op het verhaal hangen, veeleer de stemming er van versterken. Hij slaagde er zelfs in uit de oude en gevaarlijke dagboek-vorm onvermoed effekt te halen. Met voorbeeldig gemak hanteert hij de dialoog in herhaalde gesprekken, die zijn boek verlevendigen en aan het verdicht verhaal uit een nabij verleden een onmiddellik belang voor het heden verlenen: zij roeren immers onderscheiden ethische vragen aan, die onvermijdelik tot nadenken nopen, niet het minst op onze dagen; aldus paarde de schrijver hier kennis met kunst en stelde zijn werk op het hoger plan van de roman voor ontwikkelden.

Om dit alles verplicht 'Das Jahr in Dijon' tot erkentelijkheid voor de fijnzinnige auteur. Ook de uitgever dienen wij dank te weten, die het aanbiedt in een zeer verzorgde sierlike band en het stellig als een beste aanbeveling voor zijn nieuw begonnen serie zal mogen beschouwen.

Prof. ROBERT FONCKE.

Boekbeschouwing

Bruno Brehm. - Voor hun Vaderland. - Boucher-Den Haag (de Karavaan), 500 blz., geb. fl. 1.90.

Verleden jaar werd ‘Apis und Este’ van Bruno Brehm hier in ons tijdschrift met groote waardeering begroet. Het pakkend boek verschijnt nu in onze taal in de vertaling van S. Vestdijk, die door iedereen zal worden gesmaakt. De Oostenrijksche schrijver, in 1916 commandant in Theresienstadt, waar toevallig de moordenaar van Franz Ferdinand gevangen zat, dezelfde Gavrilo Princip. die onder de hoofdpersonen voorkomt van den roman ‘Voor hun Vaderland’, is een zeer persoonlijk talent; alhoewel slechts 43 jaar oud heeft hij reeds een twaalftal romans vol rake zeggingskracht op zijn actief. Aan de historische ‘Apis und Este’, ‘Das war das Ende’, en ‘Weder Kaiser noch König’ dankt hij zijn ruimere bekendheid.

Met beklemd gemoed volgt men de noodlottige voorvallen, die in ‘Voor hun Vaderland’ aanvangen met den koningsmoord te Belgrado in 1903 en langs den moordaanslag in Serajewo tot de groote uitbarsting leiden. Het is een droefstemmend werk, dat van den eersten tot den laatsten regel boeit. Na onze vroegere ontleding zeggen wij eenvoudig: neem en lees het.

Maria Schindler. - Columba. - 160 blz.; Orell Füssli Verlag, Zürich; 6 Zw. fr.

Maria Schindler, uit een oud Zwitsersch geslacht gesproten, werd in 1890 te Kennelbach in de Vorarlbergstreek (Oostenrijk) geboren. Zij studeerde geschiedenis! aan de Zuricher hoogeschool. Nu leeft zij in Locarno. Haar historische zin scherpte zich tijdens haar reizen in Egypte, Italië, Frankrijk en Engeland. Naar aanleiding van den vroegen dood harer kunstzinnige, zeer begaafde zuster, schreef zij de schoone monographie ‘Die Bildhauerin Anna Margareta Schindler’. Sedert verscheidene jaren lieten haar Ierland en de geschiedenis van het vroeg-Keltische Christendom niet meer los. Omvangrijke bronnenstudies, reizen door Ierland en Frankrijk, naar Iona, Rome en Bobbio, schiepen haar een zoo nauwkeurig beeld van het grijze verleden, dat ten slotte uit streng wetenschappelijken arbeid en artistieken aanleg het Columba-boek ontstond. Het biedt een heerlijke stof: het leven van Columbanus, den heilige (550-615). Op den grootschen, duisteren achtergrond beleven wij de bloedige familietwisten der Merovingers, die aan de Nibelungenveeten herinneren; de schitterende en gewelddadige heerschappij van wereldlijke en geestelijke vorsten contrasteert schel met de verinnerlijking en de brandende offervaardigheid der Keltische monniken; ijzingwekkend grijpt Fredegonde's doodelijke haat tegenover Brunhilde in deze geschiedenis in....

Aino Kallas. - Sankt Thomasnacht. - A. Langen en G. Müller, München; 0,80 M.

Aino Kallas, de Finsche novelliste, door John Galsworthy een der sterkste en onvervalschte persoonlijkheden onder de levende schrijfsters genoemd, wier werk hem echte bewondering inboezemde, vertelt over de Duitsche Orde-ridders

en hun kamp om de Baltische provinciën tegen het Heidendom. Het is een geniaal werkje van een ware dichteres; de adem van de groote heldenzangen waait er ons uit te gemoet.

C.O. Jatho. - Wanderer auf Gottes Strom. Albert Langen & Georg Müller, München; 0,80 M.; 12 penteekeningen.

Dit bekoorlijk Rijnboekje is het dagboek van een vaart in paddelboot van Straatsburg tot aan de monding. Er spreekt een levendig natuur- en landschapsgevoel uit, een sterk begrip van de groote Rijnlandsche cultuurgoederen. De edelste gestalten uit het Duitsche Classicisme en Romantisme doemen op. De zeldzaamste, de eigenaardigste, de meest verborgen stemmingen worden op zeer gelukkige wijze vastgelegd. 't Is een kleurige, bezielde reisbeschrijving.

Dr J.P.

Nieuwe Uitgaven.

Van Nijgh en Van Ditmar, N.V., Rotterdam:

GERARD WALSCHAP: De vierde Koning, een vertelsel voor mijn kinderen; 107 blz.; met teekeningen van EDGAR TIJTGAT.

Van Van Waesberge, Hoogewerff en Richards N.V., Rotterdam:

N^{r} I van de Doelpunten-serie; 77 blz. en een kaart; 90 cents.

Dit nummer bevat: I.E. VAN HINTE: Abessinië; 2. J.J. HOOGEWERFF: Het Conflict tusschen Dictatuur en Democratie.

Van J.B. Wolters' Uitgevers-Maatschappij, N.V., Groningen:

JAN LIGTHART en H. SCHEEPSTRA: Het boek van Ot en Sien; vier deeltjes ‘Nog bij Moeder’, te zamen in één band, verzorgd door J. EIGENHUIS, opnieuw geillustreerd (in kleurendruk) door C. JETSES; 26e druk (in Marchant-spelling); 320 blz.; fl. 2.75.

Van J. Van Mierlo-Proost, Turnhout:

J. CLAES: Administratieve Wetenswaardigheden; tweede herziene en bijgewerkte uitgave; 124 blz.; 15 fr.

De schrijver, ambtenaar bij het hoofdbestuur van de post, heeft een handleiding geleverd bij de voorbereiding der administratieve bevorderingsexamens.

Deel I handelt over den Staat en de openbare diensten (hier o.a. decentralisatie en rationalisatie; machinisme; economische crisis); deel II over het personeel der openbare diensten (hier o.a. benuttiging van vrouwen, inmenging van het personeel in bestuurlijke aangelegenheden, pensioenen); deel III over de noodzakelijke

vereischten voor een goed personeel (hier o.a. formalisme, papierrommel, initiatief, verantwoordelijkheid.....).

Van H. Van Tichelen, St. Vincentiusstraat, 67, Antwerpen:

De klein Vlaming, 18e jaar, November 1935.

Inhoud: Nieuws van de maand; Goed Nederlandsch; Kamptooneel; Sterke Hans; Uilenspiegel; Gezellig Huisje; Van alles wat; Wie? Hoe? Waarom? Grappenhoekje; Boekenkast.

Erratum.

Op blz. 566 van den vorigen jaargang staat het volgende:

‘Eindelijk warden wij bij elk werk, dank zij de ...conventioneele teekens, steeds ingelicht over het genre en de strekking, alsook - van tamelijk streng conventioneel standpunt echter - over de zedelijke waarde...’

Men gelieve te lezen: ‘confessioneel standpunt.’

Het Cynisme in de hedendaagsche Vlaamsche Letterkunde

Wat is cynisme?

Om alle mogelijk misverstand te vermijden, is het misschien niet ongepast of onnuttig, bij het begin van deze bespreking, er even aan te herinneren, wat hier zooal door cynisme verstaan moet worden.

Het is zeer moeilijk, zoo niet onmogelijk, er een streng-nauwkeurige bepaling van te geven, bepaling, waarvan men zou kunnen getuigen: 'daarbuiten bestaat geen cynisme'. Zooals dit bij alle andere ismen trouwens het geval is, is het een tamelijk ruim begrip, dat een terrein van een zekere uitgestrektheid bestrijkt; daarom is het dan ook ondoenlijk een cynieker op een vast omlijnde en wel afgebakende wijze te karakteriseeren, zonder dat het mogelijk weze hem, van uit een ander standpunt gezien, andere overwegende karaktertrekken toe te schrijven.

Het is dus wel duidelijk, dat alles afhangt van het standpunt, dat men bij den aanvang ingenomen heeft.

Daarenboven is het een feit, dat cyniekers doorgaans bitter ironisch en sarcastisch zijn in hun uiting, maar dit beteekent nog niet dat alle ironisten cynisch zijn. Ironie, sarcasme, cynisme dekken mekaar niet, verre van daar - wat niet belet, dat het toch onmogelijk is juist te zeggen, waar het eene ophoudt en het andere begint. Hun uitloopers zitten in mekaar vast, ze vervloeien op zulkdanige wijze, dat er geen scherpe grenslijn meer te trekken valt. De overgang geschiedt geleidelijk, net als bij de kleuren van den regenboog, en dit is dan ook de hoofdoorzaak, dat een auteur door sommigen als cynieker beschouwd wordt, terwijl anderen uitsluitend in hem een ironist willen zien. Dit geldt niet alleen voor tweederangs figuren, maar ook voor groote persoonlijkheden op letterkundig gebied, o.a. voor Shaw. Het past niet in dit kader na

te gaan of hij wel dan niet als een cynieker mag doorgaan, het volstaat aan te stippen dat de critici het er niet altijd over eens zijn. Tusschen haakjes gezegd, dat hoeft ons niet zoo te verwonderen, want wanneer zijn ze dat nu wel?

De eenvoudigste omschrijving, waarbij men ook het minste gevaar loopt zich te vergissen of onvolledig te blijven, zou natuurlijk zijn: 'Een cynieker is iemand, die - steeds - cynisch is.'

Het werkelijke leven trouw weergeven met zijn hoogten en laagten, ontdaan van alle opsmukartikelen, van klatergoud en versiering, die slechts dienen moeten om de armzalige armoede van de realiteit te bedekken - en dit zonder de minste ontroering - dit kenschetst den cynieker. Hij blijft onbewogen, koud-ongevoelig, terwijl de nuchtere naaktheid van zijn taal slechts gebroken wordt door een grimlach, een koel-bijtend-ironische opmerking of een sarcastisch spotten met degenen, die zich nog illusies maken.

Beweerd wordt soms dat een cynieker in den grond een overgevoelig timide mensch is, die, beschaamd, zich achter een hard gevoelloos masker terugtrekt. In hoeverre dit waar is, is moeilijk uit te maken en trouwens van weinig belang. Het feit alleen dat hij cynisch **doet,** bewijst dat dit, naar zijn overtuiging, de eenige manier is om zich zonder kleerscheuren door het leven te slaan. Hij oordeelt niet of iets goed of slecht is, het 'is' zoo, dat is onloochenbaar, en dat is hem voldoende. Hij gelooft in niets en niemand meer, ook niet in zich zelf. Waarom zou hij? De mensch blijft steeds dezelfde en dat het slechte nu in zekere mate bovendrijft, wie zal het verhelpen? Is het in ieder geval niet beter de waarheid te durven inzien dan zich met een onwaardige zelfbegoocheling te paaien, die ten slotte een misleidende uitwerking moet hebben - alleen uit schrik voor de werkelijkheid, die misschien van tijd tot tijd wel eens onaangenaam aandoet? Waarom zich laten meesleepen en zich laten verteederen of boosmaken al naar gelang de omstandigheden? Al die sentimentaliteit brengt immers ook geen aarde aan den dijk.

Als een dergelijke levensopvatting in zijn werk tot uiting komt, mag men van een auteur zeggen, dat hij een cynieker is. Maar hier stelt zich nu de vraag: Als een schrijver zich in zijn werken anders voordoet dan hij inderdaad in het alledaagsche leven is, m.a.w. als zijn levenshouding niet in overeenstemming is of schijnt te zijn

met zijn levensopvatting, hoe moeten we hem dan beoordeelen?

Volgens ons bescheiden oordeel is het altijd raadzaam zich aan het werk te houden. Het is om te beginnen reeds quasi-onmogelijk in de intimiteit van iemand geheel door te dringen en daarbij gebeurt het wel, dat een schrijver in zijn werken stellingen vooropzet, die hij in het gewone leven voor zich houdt, iets waardoor hij in zijn werk meer zich zelf is. Het wordt toch over 't algemeen als een waarheid aangezien, dat een kunstenaar waar en oprecht moet zijn, in dezen zin, dat zijn eigen persoonlijkheid, zijn eigen ik in zijn werk moet doorschemeren. Hierdoor moet worden verstaan, dat we de levensziening van een schrijver in zijn 'pennevruchten' moeten terugvinden of kunnen ontdekken. Paul Bourget meent daaromtrent: 'Nous ne racontons que notre songe de la vie humaine, et en un certain sens tout ouvrage d'imagination est une autobiographie, sinon strictement matérielle, du moins exacte et profondément significative des arrière-fonds de notre nature.'

Dit alles belet nochtans niet, dat we bij een auteur kunnen spreken van persoonlijk en literair cynisme. Literair is het dán als het voornamelijk zijn oorsprong vindt in letterkundige beïnvloeding - dan neemt het zoo den schijn aan van een literaire pose: zoo Minne. Persoonlijk is het dán als het hoofdzakelijk gebaseerd is op eigen gevoel en ondervinding, zonder de voorlichting van anderen noodig gehad te hebben: zoo Elsschot.

Reaktie tegen de romantiek en verwantschap met realisme en naturalisme

Het cynisme, zooals wel duidelijk blijkt, houdt het niet met het sentimenteele - het heeft heelemaal niets gemeens met die flauwe weekhartigheid, die men 'gevoel' gedoopt heeft - het druischt er tegen in. Het staat bijgevolg lijnrecht tegenover de romantiek, waarin de dichters weeklagend snotteren, zich de oogen uitschreien of zich schor juichen al naar gelang het onderwerp, en waaraan ze dan om den anderen dag voortwerken. Het cynisme is integendeel een reaktie en wel een verscherpte vorm van reaktie tegen dit misleidend idealiseeren - het staat veel dichter bij de werkelijkheid.

Er bestaat een zekere graad van verwantschap tusschen realisme en cynisme. Dit laatste is niets anders dan de rechtstreeksche en logische uitgroei van het eerstgenoemde.

De realisten hebben het terrein voorbereid, ze zijn begonnen met één voor één al de versierselen en opsmukartikelen weg te laten. Ze hadden genoeg van die maskarade en zelfbegoocheling en wilden nu het leven gaan beschouwen zooals het werkelijk was. Natuurlijk ging dit slechts geleidelijk - het resultaat was niettemin voor velen verrassend. Eens dat ze de integrale werkelijkheid bereikt hadden, schrokken de meesten er voor terug, en hier splitsen zich de verschillende richtingen.

Van het heele begin af - met Sleeckx - ontwikkelt zich het proces verder en verder tot op dit oogenblik. Sommigen krijgen medelijden met het menschdom en alhoewel ze realist blijven, straalt hun gevoel uit hun werk uit.

Bij anderen ontwikkelt zich het realisme tot naturalisme. Deze verwording bestaat hierin, dat meer gewaagde onderwerpen behandeld worden, waarin vooral de nadruk gelegd wordt op het slechte in de maatschappij, het rotte, dat veralgemeend wordt en dat men soms poogt te bestrijden met er op te wijzen. Dit alleen toont reeds aan dat, alhoewel men al ver verwijderd is van de romantiek, er toch nog gemeenschappelijke verbindingsdraden bestaan. Sentimentaliteit is nog steeds niet uitgesloten.

Hoe slecht de wereld ook voorgesteld wordt door de naturalisten, ze gelooven er zelf niet aan. Ze verblijden zich nog in het maken van illusies, aangezien ze zelf beweren, dat hun werken bestemd zijn om de menschen hun eigen rotheid te doen inzien, om hun de aartsleelijke verdorvenheid van hun geploeter te doen beseffen en ze zoodoende misschien te redden (!?). Precies alsof ze niet reeds lang van hun eigenwaarde overtuigd zijn!

Ook anderen zijn die meening toegedaan. Zoo meent A. De Ridder: ‘Zal een jongmensch geloof hechten aan de vermaningen van zijn dominee, wanneer deze hem voor lichtekooien en vrouwen van twijfelachtig gedrag waarschuwt? Maar geef hem Daudet's Sapho en hij zal wel nadenken alvorens zijn liefde weg te schenken.’ Althans voor een tijdje!

Het cynisme nu is de natuurlijke uitbouw, de uiterste konsekwentie van realisme en naturalisme. Het is de weergave van de

integrale werkelijkheid, zonder dat de auteur daarbij een spier van zijn gelaat vertrekt. Het cynisme heeft ook alle gevoel aan kant gezet. Een cynieker laat zich niet meer blij maken met een doode musch - hij beseft dat er toch niets te veranderen is aan het bestaande en hij spot met diegenen, die wanhopige pogingen doen om ‘de menschen beter te maken.’ Daartoe móest het realisme leiden - er moesten auteurs opduiken, die de gansche waarheid onverschrokken zouden blootleggen, zonder er zich ook maar het minste om te ergeren. Individueel en sporadisch treffen we die zoowat in alle tijden aan, al was het dan slechts een schijn van cynisme, dat misschien te herleiden is tot een zwaar somber pessimisme.

De literatuur in Vlaanderen na den oorlog

Opdat het, ik zal niet zeggen een massabeweging worde, maar toch veelvuldiger voorkome, moet er zich een gansche ommekeer in de mentaliteit der menschen voordoen. En deze ommekeer heeft zich bij ons in Vlaanderen gedurende en na den oorlog voorgedaan. Die vier jaren zijn in zekeren zin het vuur geweest, waardoor de menschen gelouterd werden. En die loutering bestond dan vooral daarin, dat de meesten er zoo niet alle, dan toch het leeuwenaandeel van hun illusies bij ingeschoten hebben. Ze hebben ze verloren als een kater, die door 't vuur geloopen heeft, zijn haren. De slagvelden zijn een kerkhof van illusies geweest - de oorlogsjaren een St-Bartholomeusnacht. Na die vier-jaren-lange nachtmerrie woei er een andere wind over onze streken - er had een omwenteling in de gemoederen plaats gehad. De mentaliteit van de menschen in 't algemeen, en van onze Vlaamsche menschen in 't bijzonder, was heelemaal gewijzigd. Het brute, plotseling opbruisende geweld - dat zoozeer alle levensuitingen heeft gestremd en waarvan we onmogelijk kunnen bepalen wanneer we er de onrechtstreeksche gevolgen niet meer van zullen gewaar worden - heeft de heerschende mentaliteit, de wijze van denken, van zien, van leven, tot in de wortels gewijzigd. De obussen hebben den grond erg omgewoeld en al wat diep verborgen had gelegen is aan de oppervlakte gekomen en heeft alles een nieuw, verjongd aanschijn gegeven. De levensomstandigheden, het leven zelf, heb-

ben een verjongingskuur ondergaan. Het is een wild, ondoordacht voorwaarts stormen geworden, zonder te weten waarheen, altijd maar voorwaarts. Het zenuwig opgejaagd geritmeerde voortsnellen heeft het kalme, rustig-gezapige gedoe vervangen. Onmiddellijk na den oorlog gold nog maar één betrachting als prijzenswaardig: genieten, 'vivre sa vie;' het werd een dringen, een rusteloos zoeken naar vermaak in steeds sneller en sneller tempo; geaccentueerd door het jazzritme, werd het een roes van genot, tot alles met een kwak tegen de aarde sloeg. Bij dit onophoudelijk verwisselen van stemmingen zijn sommigen de nieuwe richting ingeslagen. De lage ploerterigheid der menschen toonde zich in onvermoede afmetingen - al de eens gekoesterde idealen werden één voor één den bodem ingeslagen - in zulke omstandigheden bleef voor velen nog slechts één uitweg: het cynisme. Ook degenen, die nooit vooroorlogsche toestanden gekend hebben, maar die opgegroeid zijn in de jongste periode - vol wantoestanden - voelden in zich het cynisme ontkiemen. Zij hebben nooit iets anders gezien - al dat gescharrel en geknoei, het bleek maar al te duidelijk tot het gewone leven te behooren - en zij gevoelden er slechts misprijzen voor.

En niet alleen in de literatuur, ook op het tooneel, in de muziek - ook daar kreeg het weeke sentimenteele een deuk - en zelfs in de filmkunst, de kunst voor het volk bij uitnemendheid, brak het cynisme zich baan. Filmsterren als Greta Garbo, Marlene Dietrich, Clive Brook zijn in meer of mindere mate cynisch sober in hun spel en hebben daaraan dan ook gedeeltelijk hun succes te danken. Het bevalt de menschen meer dan het dramatisch opgeschroefde, on-echt aandoende gewroet, dat zoo weinig met het werkelijke leven te stellen heeft, terwijl het cynische toch altijd den indruk laat van aan het leven getoetst, van er mee verwant te zijn.

Zooals reeds gezegd, is het cynisme in onze Vlaamsche letterkunde een specifiek na-oorlogsch verschijnsel, al zijn Elsschot en Schmidt door de vóor-oorlogsche periode gevormd. De romantiek sluit natuurlijk alle cynisme reeds van zelf uit, maar zelfs bij de eerste realisten van voor 1890 is er geen spoor van te ontdekken, ook niet bij Stijns, noch bij Sleeckx. Bij de Van Nu en Straksers zou men een moment hebben kunnen gelooven in Buysse als eersten

Vlaamschen cynieker, maar ten onrechte. Buysse is geen cynieker - verre van daar - Buysse is een realist zonder meer, met een diep, warm gevoel. Hij bewonderde het schoone - gruwde voor al wat slecht was. (Wat moet hij gegruwd hebben!)

Zijn eerste romans, zooals ‘Het Recht van den Sterkste’, waarin hij de brute dierlijke kracht als heer en meester laat optreden; ‘Schoppenboer’, ‘De Biezenstekker’, waarin hij den lijdensweg van een buitenechtelijk kind (een waar martelaarke) schetst - al die werken uit zijn eerste periode zijn zwaar, loodkleurig, somber, pessimistisch. Men heeft hem den Vlaamschen Zola genoemd, beschuldigd van grofheid, onbetamelijkheid en wat weet ik al, omdat hij het waagde ook het aartsleelijke uit te beelden. Hij durfde het aan voor te stellen wat gewoonlijk verzwegen werd en sloot zoodoende niet aan bij Sleeckx, die het realisme veroordeelde, dat ‘onderwerpen behandelt, die niet mogen behandeld worden.’ Maar dit alles beduidt nog niet dat hij een cynieker zou zijn, wel integendeel. Dat heeft hij in zijn latere romans bewezen, o.a. in ‘Uleken’ en ‘Zooals het was’, maar zelfs in zijn donkerste romans uit zijn beginperiode is hij zelf ontroerd en sterk bewogen en al komt dat medevoelen niet noodzakelijkerwijze tot uiting, men kan het aanvoelen.

Cyriel Buysse is voor de Vlaamsche letterkunde ongeveer een Guy de Maupassant geweest. Deze laatste, een der grootmeesters van het realisme, stond misschien wel dicht bij de cyniekers. Er hoefden zooveel veranderingen niet aan zijn novellen gebracht te worden om ze werkelijk cynisch te doen klinken. Een cynieker is hij - evenmin als Buysse - niet geweest.

Karel Van de Woestijne - de eeuwig getormenteerde - met zijn pessimistische visie en zijn persoonlijk uiten stond ver van het cynisme.

Herman Teirlinck en Lode Baekelmans, hoe ironisch-sceptisch ze soms ook waren, vooral in 't begin, lieten te veel hun warm medevoelen doorschijnen om voor cyniekers te kunnen doorgaan. Onder de Van Nu en Straksers treffen we er geen aan.

Lode Monteyne - een realist van 't zuiverste water - blijft ook niet ongevoelig voor 't harde, ondankbare leven. De roman, waarin dit het minst de aandacht trekt, is wel ‘Aan Wal’, terwijl vooral uit ‘De tweede Lente van Mijnheer Quistwater’ een vroo-

lijke humor uitstraalt, die wel ietwat spottend aandoet. Maar alle bitterheid, alle wrangheid blijft er aan vreemd. Het zou dan ook eerder een gewaagde onderneming zijn om Monteyne onder de cyniekers te rangschikken. Wel zijn de personen, die hij uitbeeldt, soms cynisch. Maar de indruk, dien het gansche werk nalaat, is er toch een van diep, intens medeleven met het gebeuren. Zoo ook in zijn laatsten roman 'Het schoone avontuur'. Een echt, gemeend begrijpen en medeleven met den onrustigen Nico doorzindert het gansche boek. Nico zoekt - staat voor een tweesprong - is besluiteloos - weet niet welken weg hij op moet gaan om het zoo zeer verlangde geluk te bereiken. Onwillekeurig dachten we bij het herlezen van dit boek aan 'Zoeken', een gedicht van Eugène Bosschaerts en dan valt maar eerst op hoe koud-cynisch, vol bijtenden spot Bosschaerts kan zijn en hoe weinig cynisch Monteyne is.

Eerste vonkjes van cynisme

Het is slechts na Van Nu en Straks dat we eventjes iets bespeuren, dat sterk naar cynisme zweemt, nl. bij Paul Gustave Van Hecke. Ongelukkig genoeg is die auteur voor de Vlaamsche letterkunde tot nog toe slechts een niet gehouden belofte gebleken, daar hij later het Fransch als schrijftaal ging bezigen en thans geheel opgaat in het journalisme. Hij is redactie-secretaris van het dagblad 'Vooruit'. Hetgeen we van hem bezitten laat niet toe ons een precies, compleet idee te vormen van de richting, die hij uit wilde. We kunnen het wel vermoeden, maar met zekerheid valt toch niet uit te maken of zijn ironie zich steeds tot cynisme zou uitgebreid hebben.

We moeten tot na 1918 wachten om het cynisme een grootere vlucht te zien nemen.

Soms wordt bij die na-oorlogsche cyniekers ook Gerard Walschap voor een deel gevoegd. Maar het is eerder een herhalen van het gebeurde met Buysse. Walschap, een jong katholiek schrijver, roerde voor het eerst onderwerpen aan, die katholieken tot dan toe zorgvuldig vermeden hadden. Misschien ligt er voor menschen, die van een dogmatisch standpunt uitgaan, wel iets of wat cynisme in, maar over 't algemeen mogen we aannemen, dat

het meer een terugkeer - in zekere mate althans - is tot het naturalisme. Al wat de sexueele betrekkingen aangaat was tot dan toe geschuwd als de pest. We kregen vooral brave, kleine menschjes met kleine ontroerinkjes voorgeschoteld - vooral van Ernest Claes - die slechts kleine zondekens bedreven en waarvan het slechts paste met lieve, bevallige verkleinwoordekens te spreken. Maar in kontakt met de tragiek van het werkelijk opbruisende leven kwamen ze niet. Walschap heeft daar verandering in gebracht; gedreven door een ware obsessie, heeft hij in die leemte voorzien. Het is echter verkeerd te beweren, dat hij zelf cynisch, strak-onbewogen blijft bij het aanschouwen van al het lijden en het wee van het onzalige menschdom.

Vier echte cyniekers

1. Willem Elsschot.

Een figuur, welke na den oorlog meer en meer op den voorgrond treedt is Willem Elsschot. Het weze echter onmiddellijk gezegd, dat hij ook voor den oorlog zich aan 't schrijven gezet had. Geboren in 1882, waagde hij zijn eerste stappen op literair terrein met enkele verzen, die hij met zijn echten naam - Alfons De Ridder - onderteekende. De cynieker openbaart zich nochtans slechts in den prozaïst Willem Elsschot. Hij is iemand die met zijn twee voeten in de werkelijkheid staat... en die, bemerkende, dat hij in 't slijk staat te trappelen, naar een droog plaatsje uitkijkt om, als hij denkt er een ontdekt te hebben, tot de ontnuchterende overtuiging te komen, dat het daar nog slijkeriger is. Elsschot heeft de lage gemeenheid van de menschen doorgrond, eenvoudig omdat hij er zoo dikwijls mee in kontakt gekomen is - hij is tot een klaar besef gekomen van de geestelijke en zelfs ook moreele minderwaardigheid van den doorsnee-mensch. Dat de waarheid soms zoo ontnuchterend amoraal is, is nu precies zijn schuld niet. Telkens hij een mooi kleurtje - een streeling van het oog - ontdekt, is het hem een onafwendbare gewoonte geworden, er even met zijn mesje aan te krabben en onmiddellijk springt het vernisje er af en verschijnt de grondkleur, die gewoonlijk alle

beschrijving tart. Die tegenstellingen, die kontrasten vooral hebben hem getroffen - ze hebben hem doen walgen. Elsschot behoefde niet bij anderen te rade te gaan - hij heeft eenvoudig zijn oogen uitgewreven. Daaraan is het dan ook te wijten, dat zijn cynisme zoo heelemaal persoonlijk is. Het is natuurlijk mogelijk, en zelfs waarschijnlijk, dat zijn gansche manier van schrijven aan anderen herinnert, maar daarmee wil nog niet gezegd zijn, dat hij daarom beïnvloed is geworden. Zijn visie is die van den diep ontgoochelde, welke koud en onverschillig tegenover de feiten staat zonder ze te beoordeelen en die zich zoodoende alle verdere teleurstellingen zal vermijden.

In 1913 verschijnt zijn eerste roman, **Villa des Roses**, en van de eerste bladzijden af blijkt het, dat hier iemand aan 't woord is, wien het niet aan talent ontbreekt. In dit eerste werk is Willem Elsschot echter nog wat milder gestemd, alhoewel zijn cynisme reeds sterk om den hoek komt gluren. Hij vertelt in simpele, eenvoudige woorden, zonder zich te vermoeien. Hij zoekt geen effekten te bereiken en daarom moet hij ook nooit naar adem snakken. Hij schildert ons het gebeuren af in enkele rake trekken en werpt al het overbodige als ballast over boord.

In dit boek vinden we feitelijk niet, wat we in al zijn andere romans wel aantreffen, namelijk een centrale hoofdfiguur. Het is eenvoudig een objektieve kijk op het leven van doodgewone menschen met hun hoedanigheden, maar vooral met hun gebreken - en die objektiviteit bewijst dat Elsschot op dat oogenblik zelf alle geloof in de deugden van 't menschdom nog niet verloren heeft, alhoewel hij er toch al sterk aan twijfelt. Het boek is nog licht gekleurd, alle zerpe wrangheid blijft er aan vreemd.

Mijnheer en Madame Brulot houden een kosthuis ergens in een stille buurt van Parijs. Na ons in een eerste hoofdstuk met de gewone doening van het pension vertrouwd gemaakt te hebben, verhaalt de schrijver ons eenige episoden uit het leven der verschillende kostgangers, een doodgewoon leven, zonder eenige excentriciteiten, en dat daarom juist zoo bijzonder echt aandoet. Madame Gendron, die zoo oud geworden is waarschijnlijk omdat ze zelfs niet meer alleen kan doodgaan, wordt door de pensionhoudster uitgezogen, dat het een aard heeft. Behalve dat ze onderhevig is aan al de ongemakken van den ouderdom, lijdt ze daarbij

nog aan kleptomanie. Eens wordt ze gedurende een feestje gesnapt bij het wegmoffelen van appelsienen. Als Mijnheer Brulot haar dan bedreigt al haar geld te zullen verdeelen, wordt de oude woedend en zint op wraak. Ze vindt dan ook een slachtoffer in Chico, het aapje van Madame Brulot: haar ‘ouistiti sapristi’, ‘fils à sa mémère’, ‘grosse bébête’ en zoo meer. Op een namiddag als ze de kans schoon ziet, zwiert Madame Gendron ‘le fils à sa mémère’ in den haard en laat hem levend roosteren. Het vale, kleurlooze, ja nuttelooze leven van Madame Gendron wekt bij Elsschot niet meer medevoelen op dan het opstellen van zijn menu.

Mevrouw Dumoulin, die een weinig aan grootheidswaanzin lijdt, en de timide Noor Aasgaard betalen beiden ook boven den minimum-pensionprijs. Verder verblijven er behalve eenige personages van minder belang nog de levensmoede Brizard, die zich dan ook zelfmoordt in het pension - zijn lijk wordt in de kamer van ‘de oude’ neergelegd, wat haar de sensatie bezorgt nog eens met een man alleen te zijn -, Martin, die een half jaar met twee Poolschen in het huis logeert en zich ten slotte aan de betaling onttrekt met de schriftelijke belofte te betalen binnen onbepaalden tijd en nog al met interest, en Grünewald, een Duitsche handelsbediende, die kost wat kost een echt lief in Parijs wil hebben en er dan ook in slaagt Louise, een brave jonge weduwe, te verleiden.

Louise, de nieuwe meid, wordt door elk der heeren op zijn manier bestormd en het is Richard Grünewald, die den slag thuis haalt. Hoe roerend-eenvoudig is ook dat briefje niet, waarin Louise haar geliefde smeekt haar te verlaten voor ze zich geheel heeft overgegeven, indien hij het niet ernstig meent. Het mondelinge antwoord is het traditioneele schat, engel, eeuwig en dergelijke - natuurlijk ontbreekt de eed ook niet. Alles verloopt als de ordinairste liefdesidylle - de egoïst Grünewald heeft reeds een andere vrouw op 't oog, als Louise ten gevolge van de vruchtafdrijving nog in de pijnen ligt.

Maar toch kan men Elsschot geen banaliteit aanwrijven. Hij stelt de zaken voor zooals ze zijn, zonder ze op te smukken en vertelt op een ironischen, spottenden toon. Zelfs bij de definitieve ontknooping van de idylle ergert hij zich niet. Het leven is zoo, hij maakt er zich niet boos om. De indruk, dien we na lezing van

het boek behouden, is die van een eerlijke, objektieve weergave van zoo'n milieu, waarin vooral de figuur van Louise ons sympathiek is.

In 1920 verschijnt het tweede werk van Elsschot, ditmaal een korte novelle, **Een Ontgoocheling**, en bij het eerste zicht kan dit werkje voor velen ook wel een ontgoocheling geworden zijn. Immers, Elsschot is veranderd, zijn cynisme heeft geëvolueerd. De nuchterheid van zijn taal doet bij velen misschien onaangenaam aan, en het weze dan ook gezegd, dat ze veel scherper is dan in zijn 'Villa des Roses', waar de schrijver zelf nog geneigd scheen, zoo niet aan goede, dan toch aan minder kwade eigenschappen, van zijn personages te gelooven. In 'Een Ontgoocheling' niets meer daarvan. Hij vertelt met zakelijke koelheid den tegenspoed van de familie de Keizer. Heel raak schetst hij ons den weinig ontwikkelden sigarenfabrikant, die, omdat zijn zoon een groot hoofd heeft, in hem denkt een genie ontdekt te hebben. Karel, die voorbestemd scheen - althans volgens zijn vader - om advokaat te worden, verwaarloost zijn studiën en na nog even op een bureel schipbreuk geleden te hebben, stelt hij zich tevreden met het beroep van drukkersgast. Door niets, maar dan ook door geen enkel zinnetje, laat de familie de Keizer hooren wat een ontgoocheling hun zoon in hun leven gebracht heeft. En toch voelen we uit het heele verloop van de handeling hoe tragisch en hoe ontzettend dit feit bij die menschen inslaat. Met één slag wordt al hun hoop, al hetgeen ze zich als doel gesteld hadden, vernietigd. Het leven biedt niets aantrekkelijks meer voor hen en vader de Keizer, die ook als voorzitter der 'Lustige Whistspelers' moest aftreden, gaat er langzaam aan kapot. Alle levensmoed, alle levensenergie, wordt uit hem verdreven.

Kort op 'Een Ontgoocheling', nl. in 1921, volgt **De Verlossing** en deze roman wordt gewoonlijk als zijnde minder geslaagd aangezien, eenvoudig omdat het niet klaar is waar de auteur nu feitelijk naar toe wil. Hij beschrijft ons den verwoeden strijd tusschen een vrijzinnige, Pol van Domburg, en den pastoor op 't platte land. In tegenstelling met al zijn andere werken evokeert Elsschot hier toestanden, die niet zoo algemeen toepasselijk zijn - ze zijn veeleer echt Vlaamsch. Deze strijd, waarin de 'geus' steeds machteloos het onderspit moet delven, werd ook door andere Vlaamsche

schrijvers behandeld, o.a. door Buysse; en door Teirlinck-Stijns ook in ‘Arm Vlaanderen’. De toestand van den vrijdenker is buiten gewoonweg onhoudbaar, de geestelijkheid is oppermachtig en zelfs de graaf moet zijn duimen leggen voor den pastoor.

Van Domburg wordt hier echter niet in een mooi daglicht geplaatst, hij krijgt geen martelaarskroon. Daar waar Teirlinck-Stijns positief stelling nemen en hun dorpsonderwijzer werkelijk een mooie rol doen spelen, blijkt Elsschot het zoo niet bedoeld te hebben, want hij schildert een portret van Pol, dat ons nu precies niet sympathiek tegenover hem doet staan. Deze wordt ons voorgesteld als een ruwe, niets ontziende kerel, die als winkelier eerst min of meer in goeden doen geraakt, maar door toedoen van den sectarisch aangelegden pastoor Kips gekelderd wordt, tot hij, op sterven liggend, dezen laatste omverschiet, hem aldus een tamelijk hardhandige uitnoodiging bezorgend voor de groote reis. Maar als Elsschot ons dus dien strijd heeft willen schetsen, dan blijkt ons niet goed wat de rest er nog wel bij doen komt. Hij verhaalt immers verder nog hoe de zaak terug opbloeit, en hoe Van Domburg's dochter Anna - de eenige van de drie, die niet in een klooster is gegaan - een ware kwezel wordt. Ze staat zelfs zoodanig in de gratie van mijnheer pastoor, dat deze laatste, die vreest, dat ze van verveling zou sterven, haar Bijou kadeau geeft ‘die toch sukkelachtig werd, aan schurft leed en bijna blind was.’ De kwezel laat een kindje doopen buiten weten van de ouders en daarmee sluit het boek.

Er ligt wel een zekere waarschijnlijkheid in de veronderstelling, dat de schrijver de dochter boete laat doen voor hetgeen haar vader misdreven heeft. En dit vermoeden wordt bevestigd door het slot, waar ze een zieltje redt in de hoop de straf van haar vader te verlichten. Immers Elsschot doet den pater, die het kind doopt, tot Anna zeggen: ‘Je kon niets beter bedenken tot heil van je vader.’

Zijn volgende roman is **Lijmen** (1924) en dit werk is ontegensprekelijk het meest cynische boek van Elsschot. Het geeft ons een kijk op het moderne zakenleven. Het is een fragment uit de historie van een geslepen gentleman-uitzuiger, die voor niets staat. Hij begaat niets, dat strafbaar is voor de wet, hetgeen niet belet, dat zijn zaakjes alles behalve proper zijn. Bohrmann, de sluwe

directeur van een wereldtijdschrift zonder abonnenten, dat verschijnt bij gelegenheid, tracht zijn slachtoffers te ‘lijmen’. Hij wil hun een zoo groot mogelijk aantal nummers van zijn prulwerk opsolferen, waarin hij altijd in letterlijk dezelfde zinswendingen den lof van al wat maar denkbaar is maakt. Hij levert die nummers ook werkelijk, maar dan ziet de klant maar eerst waarmee hij op zijn dak zit. De in schijn eerbare handelsman, die zich overal met ontzag begroet ziet (behalve daar waar hij zijn toeren uitgehaald heeft), ontpopt zich als een doortrapte fielt. Medelijden is een woord, dat hij uit zijn woordenboek geschrapt heeft. Wat hij aan naastenliefde te kort komt, wordt echter ruimschoots vergoed door een des te grooter portie egoïsme. Menschenkennis bezit hij in overvloed en hij weet zijn slachtoffers altijd langs hun zwakke zijde aan te vallen. Elsschot beschrijft dien onverstoorbaren aftruggelaar op meesterlijke wijze. Hij geeft ons eenige staaltjes van zijn procédés en daar, waar zijn cynisme het scherpst tot uiting komt, is wel in het laatste onderhoud, dat Bohrmann met den smid Lauwereyssen heeft. Diens zuster heeft zich laten lijmen voor zoo maar eventjes 100.000 exemplaren en de weergave van dat lijmen is een stuk werkelijkheid - we voelen het oogenblik meer en meer naderen, waarop die eenvoudige menschen, die nu precies niet in weelde leven, voor den nietsnutten opsnijder gaan capituleeren. Ze loopen er inderdaad ook in, beseffen dan eerst wat ze gedaan hebben, maar dan is het te laat. De smid wordt nog eens op Bohrmann afgestuurd en die enkele bladzijden vooral zijn een voorbeeld van cynisme. We zien hoe die arme werkbaas, overtuigd dat alle tegenstribbelen nutteloos is, zijn eigen leed maar al te goed beseft, terwijl de andere onverbiddelijk de schroef toedraait. Kalm en waardig wordt ook de advokaat van Mevrouw Lauwereyssen afgescheept, klakkeloos bekent Bohrmann den perplexen rechtsgeleerde dat zijn oplage... 10 stuks bedraagt. Hij overtuigt hem eveneens dat er niets aan te doen is, dat ze zal be-ta-len, want dat hij een aantal ‘brochures’ verkocht heeft, die hij zonder fout zal leveren - en ironisch voegt hij er nog aan toe dat hij de cliché's wat kleiner zal maken als de, rechtsgeleerde niet meer terugkomt, want als deze er nog niet van op de hoogte is,... die werden per vierkanten centimeter gecontrakteerd. Hij geeft den advokaat den gemoedelijken raad die

menschen niet op kosten te jagen, want hun bestelling is op zich zelf al erg genoeg. Cynischer kan het niet. Elsschot heeft ons Bohrmann slechts fragmentarisch voorgesteld - niets buiten hetgeen betrekking heeft op zijn zaak. Hij handelt over zoo'n individu's op een onverschillige manier, terwijl hier en daar zijn spot uitslaat met de goedgeloovige halzen, die zoo maar al slikken wat hun wijsgemaakt wordt.

In 1932 verschenen in ‘Forum’ een tiental gedichten van Elsschot, die uitgegeven werden onder den titel **Verzen van vroeger.** Die zeer suggestieve titel zegt genoeg. Het zijn inderdaad gedichten, welke hij geschreven heeft tusschen 1907 en 1910 te Parijs en hoofdzakelijk te Rotterdam. Welke is de oorzaak dat hij ze zoo lang onuitgegeven heeft gelaten? Denkelijk het besef dat ze wel heel weinig kans hadden om ook maar een schijn van succes te boeken. Inderdaad, die verzen beantwoordden heelemaal niet aan de eischen, die te dien tijde gesteld werden. Ze zouden onvermijdelijk voor veel te prozaïsch versleten zijn, omdat ze niet overvloeien van emotie. Integendeel, cynisch zijn ze en als Elsschot ze nu publiceert, dan is het waarschijnlijk omdat hij inziet, dat ze nu wél kans hebben om begrepen te worden. Eigenaardig is het dat die verzen, die vóór zijn eersten roman geschreven werden, deze over 't algemeen in koel ongenadig cynisme overtreffen. Zoo ‘Het Huwelijk’, het meest karakteristieke vers van Elsschot, dat als volgt aanvangt:

> ‘Toen hij bespeurde hoe de nevel van den tijd
> in de oogen van zijn vrouw de vonken uit kwam dooven,
> haar wangen had verweerd, haar voorhoofd had doorkloven,
> toen wendde hij zich af en vrat zich op van spijt.
>
> Hij vloekte en ging te keer en trok zich bij den baard
> en mat haar met den blik, maar kon niet meer begeeren,
> hij zag de grootsche zonde in duivelsplicht verkeeren
> en hoe ze tot hem opkeek als een stervend paard.’

Dit laatste vers vooral, waarin Elsschot zoo kernachtig de verhouding van het huwelijk schetst, doet sommigen steigeren. Hij bereikt er inderdaad wel een toppunt van cynisch sarcasme, als

men ziet hoe bitter zijn oordeel over het huwelijk is, hoe wrang zijn meening over den hoon, het onrecht, die het voor de vrouw insluit.

Een motief, dat bijna in alle gedichten van Elsschot terugkomt, is het klare besef - de zerpe zekerheid dat de ouderdom langzaam al de levenskrachten dooft - den mensch maakt tot een nutteloos, hulpeloos schepsel, dat eindelijk tot het inzicht gekomen is, dat het tot hiertoe op illusies geteerd heeft - illusies nagejaagd heeft, die één voor één verdwenen zijn als de herfstbladeren aan de boomen. Willem Elsschot beschouwt het leven als doelloos en die visie doorvoelen we dan ook in zijn verzen. Ook in zijn gedichten aan de Moeder gewijd ziet hij den eeuwigen doodendans achter het uitgeleefde moedergelaat.

In zijn eerste gedicht klinkt zijn cynisme nog gedempt. Het gaat over een tot op den draad versleten moederke, dat kalm en gelaten op den dood wacht:

‘Mijn moederken, ik kan het niet verkroppen
dat gij gekromd, verdroogd zijt en versleten,
zooals een pop, waarin een hart zou kloppen,
door 't volk bij 't heengaan in een huis vergeten.

Ik zie uw knoken door uw kaken steken
en diep uw oogen in het hoofd gedrongen.
En ik ben gansch ontroerd en kan niet spreken,
wanneer ge zegt “kom zit aan tafel jongen”.

Ik hoor u 's avonds aan de muren vragen
of gij de vensters wel hebt toegesloten.
Gij kunt den mist niet uit uw hersens jagen.
Uw lied is uit, gij kreunt de laatste noten.

Daar in de verte wordt een put gegraven,
Ik hoor zoo goed het ploffen van de kluiten.
En achter 't huis zie ik een schimme draven:
hij staat waarachtig reeds op haar te fluiten.

- Kom in, Mijnheer, ik stel u voor aan Moeder.
- Vrees niets, kindlief, al heeft hij naakte beenen,
hij is een vriend, een goede vriend, een broeder:
hij is niet ruw, hij wandelt op de teenen.

Tot weerziens dan. Ik kom vannacht of morgen.
Gij kunt gerust een onze vader lezen,
en zet uw muts wat recht. Hij zal wel zorgen,
dat gij geen kou vat en tevrêe zult wezen.'

Gevoeliger gedichten zijn ongetwijfeld geschreven over de Moeder, maar dat neemt niet weg het algemeen menschelijke, dat er hier in opgesloten ligt - de heiligheid van het moederschap wordt hier niet op de groote trom verkondigd - het doet meer het tragische van een menschenlot inzien.

Bitter wordt hij vooral in zijn sonnet over de Moeder, waar hij den slaap van den Vader vergelijkt aan dien van een rustig beest en dat eindigt:

'Laat niet uw dagen slinken in verdriet;
geen macht die tanden aan uw mond verstrekt
of ooit weer zog in uwe borsten wekt.

Er is niets aan te doen, zooals ge ziet.
Drink dus een druppel bij een passend lied,
Daar schele Piet reeds met uw teenen trekt.'

Maar geweldig zerp en wrang klinkt 'De Klacht van den Oude' - heel anders in ieder geval dan de meeste dichterlijke ontboezemingen aangaande den ouderdom. Hier geen oppervlakkig eerbiedbetoon voor grijze haren - geen kalm en glimlachend terugzien op vroegere jeugdzonden - maar integendeel een voortleven van oude begeerten, die tot elken prijs bevrediging zoeken:

'Helaas, ik schaam mij en beken
dat ik wel diep verdorven ben.
Want God en Ziel en andre dingen
waarvoor de menschen psalmen zingen,

Geweten, Vaderland in nood,
de Sterrenhemel en de Dood,
het wil, het wil tot mij niet spreken,
wat ik ook tracht het ijs te breken.

Maar waar ik wel toe ben bereid,
dat is voor elke jonge meid
zooals er honderdduizend loopen,
de kleeren van mijn lijf verkoopen

en heel mijn huis en heel mijn vrouw.
Ik zou het doen, en geen berouw
zou in mijn oogen staan te lezen,
en 't zou nochtans een misdaad wezen.'

Het andere thema, dat nog al vaak voorkomt in Elsschot's gedichten, is de sukkelaar, de arme en ook de gebrekkelijke. Als hij daarover schrijft hooren we een gansch ander geluid dan we gewoonlijk in dergelijke omstandigheden te hooren krijgen. Elsschot weeklaagt niet, jammert niet, hij haalt in spottende, sarcastische termen de wantoestanden aan, die heerschen - het eenige recht van den werkezel: 'zweeten en zwijgen' - zoo de Baggerman, waarin hij zegt diep ontzag te bezitten voor den naarstigen wroeter, van wie de koeien loeien dat hij een luiaard is als hij maar even ophoudt om uit te blazen. Het dicht eindigt:

'Het is des Heeren wil of 't zou niet wezen.
En trouwens man, het slijk moet uit de sloot.
Wees dus maar stil, ge zijt toch spoedig dood:
Als gij in 't water kijkt, dan kunt ge 't lezen.'

Ook geeft hij lucht aan den afschuw, dien de armen inboezemen. Zoo schampert hij:

'Wees blij dat men u blijft gedoogen:
ge hebt geen wimpers aan uw oogen
en maakt de rijke kinderen bang.'

En ook het oneindige leed, dat een misvormde, een bult te dragen heeft, treft hem zoodanig zelfs dat de bult de misdadigers met een onrustig geweten toeroept:

'komt op, geeft hier wat u bezwaart,
ik zal het torsen zonder klagen,
als gij zoo lang dat ding wilt dragen.'

Men zal allicht begrijpen, dat deze gedichten niet bestemd waren om in te slaan in de periode der Van Nu en Straksers en zelfs daarna.

In 1934 verscheen **Kaas**, een roman, die niet lang als de jongste van Willem Elsschot mocht doorgaan, want reeds is een volgende in druk.

'Kaas' schijnt zoowat een tegenhanger te zijn van 'Lijmen'. Inderdaad, hier wordt de draak gestoken met menschen, die te zwak zijn om het geluk te grijpen als het hun door de handen glijdt. Als in zijn oudere werken blijft Elsschot hier ook koud en ongevoelig voor de jammerlijke mislukking, die zijn held ondervindt. Men kan bij het lezen van 'Kaas' Frans Laarmans houden voor een sul, een sukkelaar en al wat men wil, maar medelijden gevoelt men niet met hem.

Frans Laarmans is een geboren bureelrat. Op het onverwachtst wordt hem de gelegenheid geboden zich op te werken en krijgt hij de officieele vertegenwoordiging van een kaashandel voor België en het Groothertogdom Luxemburg. Dadelijk begint hij zijn tijd te verprutsen met het zoeken naar een gepasten firmanaam en een behoorlijk telegramadres, met het aankoopen van bureelmeubelen en dergelijken onzin meer; slechts aan één zaak denkt hij niet: aan het plaatsen van zijn bollen Edammer. Treffend is het onderscheid tusschen hem en zijn agentje uit Brugge, die een heel bescheiden briefje heeft geschreven en... er in geslaagd is vier duizend tweehonderd kilo kaas te verkoopen. Laarmans zal maar weer zijn kantoorkruk gaan opzoeken - hij deugt werkelijk voor niets anders. Handelen, daden stellen kan hij niet. Dit wordt echter niet uitgedrukt, men kan het alleen opmaken uit het verhaal. Telkens als hij een beslissing moet nemen, aarzelt hij en laat hij zich beïnvloeden; dit blijkt nog eens op 't laatste als hij bloemen voor 't graf van zijn ouders gaat koopen. Hij beloert de kleine chrysanten, maar laat zich toch de grootste opsolferen.

Zooals reeds gezegd, cynisch ongevoelig is de schrijver het gansche boek door. Zijn spot is echter minder bijtend scherp dan in zijn vorige werken.

Toch is zijn hekelspot steeds raak, zooals bij het beschrijven van Laarmans' 'entree' in het vriendenklubje van Van Schoonbeke.

Nuchter, geweldig nuchter, is het begin, waarin Laarmans den dood van zijn oude moeder beschrijft - en onwillekeurig herinneren we ons dat ditzelfde thema Elsschot ook een paar verzen geïnspireerd heeft. Deze beschrijving is echter van een alles tartende nuchterheid - zoo hevig dat zich hier nogmaals de vraag stelt: Is dit cynisme slechts een literaire houding bij Elsschot of is het ook zijn levensuiting? In zijn inleiding zegt hij zelf: 'Het effekt, dat men bereiken wil, moet kloppen met iemands eigen gemoedstoestand.' Verder verkondigt hij in diezelfde inleiding allerlei waarheden, die alles behalve nieuw zijn, zooals: 'Men probeert ook niet te baren. Waar zwangerschap bestaat, volgt het baren van zelf, te gepasten tijde.' Maar dit belet niet dat die waarheden, hoe oud ze ook zijn, steeds waar blijven.

In December 1933 voleindde Elsschot zijn jongste boek **Tsjip**, dat in 1934 verscheen in 'Forum'. Het is de overwinningszang van een kleinzoon. Wie het boek leest, zonder naar de opdracht te kijken, zou allicht geneigd zijn te gelooven, dat er van het cynisme van Elsschot niet veel meer overschiet dan een zekere koele, soms ietwat spottende realistische schrijftrant. De opdracht aan zijn kleinzoon, Jan Maniewski, verklaart veel.

In die twee bladzijden toont hij aan dat hij nog steeds dezelfde cynisch-ongeloovige is als voorheen. Hij heeft een bitter-wrangen smaak in den mond en zijn diepe ontgoocheling komt tot uiting in scherpe, harde woorden. Fantasie en romantiek, wat feitelijk toch alles slechts zelfbegoocheling blijkt, hoort niet bij hem.

'Trouwens, ginder ver is geen plaats voor kerels met een schorre stem, die weten hoe 't in 't leven gaat. Ook dáar voelt zoo een zich ten slotte verlaten. Ook dáar is hij eindelijk nog slechts een vieze vlek in een onbezoedeld landschap, een hoopje vuil in de feestzaal. En zal ik niet geruster bij den haard stinken dan in dat paradijs?' Kan het nog nuchterder, nog harder?

Het werk is niets anders dan het verhaal van een episode uit het leven van een meisje-studente, die een vriend, een Poolsch student, thuis binnenhaalt en later ook met hem trouwt. De vraag, welke den lezer in spanning houdt, is: 'Zal Bennek met Adèle trouwen of zal hij haar laten zitten?' De meest waarschijnlijke oplossing is natuurlijk de laatste, te meer daar Benneks vader zich radikaal tegen dat huwelijk verzet. Maar door een wonder, dat

niet nader wordt verklaard, slaagt Bennek er in zijn vader van opinie te doen veranderen en het huwelijk grijpt toch plaats. Een wending, die voor Elsschot misschien wel wat verrassend mag heeten. Het boek is daar echter niet mee ten einde, het vervolgt tot er in Polen een zoon geboren wordt. Het jaar daarop komt die nieuwe mensch zijn verlof aan zee doorbrengen en sluit er een verbond met zijn grootvader, die hem als 'Tsjip' herdoopt. De auteur, die zelf de nieuwbakken grootvader is (het boek is in den ik-vorm geschreven), verwekt den indruk mét zijn kleinzoon een sprankje geloof weergevonden te hebben - maar de stijl, de manier van kijken op de dingen, de zeggingswijze, blijven steeds dezelfde. Dit blijkt vooral in dit deel van het boek, waar het huwelijk groot gevaar loopt af te springen.

Wanneer het werk heelemaal doorgelezen is, blijkt het maar al te duidelijk, dat de schrijver een vleugje hoop heeft teruggevonden. De grootvader gaat heelemaal op in zijn kleinzoon, er bestaat niets meer voor hem dan zijn Jan. Beweren, dat dit een ommekeer bij Elsschot beteekent, is op zijn minst erg overdreven; hoogstens is het werk in zijn geheel milder gestemd dan zijn andere werken.

WILLY VAN CAUWENBERG.

(Slot volgt)

‘Mupenzi’
(Beminde)
Kongo-novelle
Slot[1]

De beheerder staarde ontroerd op dit smartvol beeld van uiterste wanhoop. Hij ook had eens in vertwijfeling gehuild om een vrouw waarvan de ouders hem afwezen, omdat ‘de andere’ rijk was. Geld had zijn liefde gebroken. Dan was hij de zoogenaamde beschaving ontvlucht, waar het onreine geld aan zijn dwang onderwerpt het teederste gevoelen van een menschenhart, en er van maakt een handelsartikel dat marktprijs heeft, net gelijk een opneemvod. Het meisje werd aan den andere versjacherd en had verlossing uit diens omarming gevonden in den dood. Toen was hij zijn walg voor zulke samenleving komen begraven bij het Afrikaansche oervolk in Kongo.

Nu zijn boy vóór zijn voeten zijn smartvolle liefdeklacht uitjammerde, herdacht de gewestbeheerder den onzaligen dag waarin brutaal vernietigd werd de toekomst vol liefde en huiselijk geluk waarvan hij den voorsmaak had geproefd op den mond van een innig geliefd meisje. Haar naam beefde, voor het eerst sinds lang op zijn lippen: ‘Maryla...’

Meester en boy leden op dit oogenblik één zelfde smart.

Toen de neger zijn betraande oogen weer naar zijn blanke ophief, trof hem de hardheid van diens gelaat. Moedeloos stond hij op en wachtte naar wat zijn blanke gebieden zou.

De gewestbeheerder verdrong de herinnering aan het verleden: hier moest hij als gezagvoerder optreden.

‘Ga - roep boy Moke,’ zegde hij.

Apimolo ging.

(1) Zie blz. 13 en 94.

Toen de negerjongen korte stonden daarna zijn guitig kopje door de deuropening in de kamer stak, trad Bwana Falanka naar hem toe, greep hem bij een oor en sprak:

‘Buiten zitten drie mannen: vraag hun van waar zij komen, hoe de menschen hen noemen, en zeg hun: de blanke heeft vandaag geen tijd om een palaber te aanhooren, morgen, tegen het derde uur wacht hij u.’

De kleine boy had zeer aandachtig geluisterd, zijn vinnige oogen vast gericht op het gelaat van zijn meester. De blanke liet het oor van den knaap los, die vlug als een aapje de boodschap aan de mannen uit Wanankundi bracht.

Verdoken bespiedde Apimolo zijn dorpsgenooten; hij zag hoe ze druk pratend en met veel gebaar van mistevredenheid den weg terug stapten, en vermoedde dat bwana Falanka vandaag geen ooren had voor hun zaak. Zoodra zijn dagtaak volbracht was, liep hij naar pater Bruno.

Lang duurde het gesprek van Apimolo met den missionnaris. Toen de neger de missie verliet, was de angst uit zijn hart en leefde in hem brandende hoop en onbegrensd vertrouwen in pater Bruno.

In den lauwen avond stapte de pater naar de woning van den gewestbeheerder. Al zette deze alleen zijn voeten in de kerk bij officieele ‘Te Deums’, toch toonde hij waardeering voor het beschavingswerk van de missiën en steunde het waar hij kon. De herinnering aan het verleden, die Apimolo's wanhoop in hem had gewekt, maakte hem zeer ontvankelijk voor wat pater Bruno hem kwam vragen. Spoedig was er het besluit: de beheerder en de missie zouden samen Apimolo helpen om Faïla vrij te koopen; Mukoboi mocht zijn eischen aan den beheerder vóórleggen, deze zou met hem de zaak voor Apimolo regelen.

Toen de pater heenging, bleef de beheerder genieten van den heerlijken, frisschen vóórnacht; ongewone opgeruimdheid lichtte in hem; het vooruitzicht op het groote geluk dat hij morgen zou brengen in twee angstig wachtende harten, lei in zijn eigen hart een wonnig gevoel, dat er sinds lang uit vervreemd was.

's Anderen daags, vóór het aangeduide uur, zaten Mukoboi, Kisu en Bongo weer neergehurkt vóór de barza van Bwana Falanka. Fatuma had de geschenken opgesomd, die zij aan de vrouw van Mupunda en aan den vader van die vrouw zou geven. Mukoboi

zat daar aan te peinzen tot de negerknaap kwam aanloopen, die de drie trawanten naar het zaaltje leidde, waarin de beheerder inboorlingen ontving.

Mukoboi zette het palaber in.

'Bwana Mukoebwa,' zei hij vleiend, terwijl hij zijn beide armen naar den blanke toestak, 'mijn meisje is weggelokt uit mijn hut; een boos man heeft haar doen beheksen en dawa gegeven om haar in zijn bezit te krijgen. Hij heeft haar afkeer ingegoten van den man die haar koopen wil. Mijn kind is schoon en sterk; mijn kind is tot vrouw zijn gereed; wie haar weerhoudt steelt haar van mij. - De zoon van dezen man,' - en hij wees op Kisu - 'Mupunda van Kisu, zal mij de "mali" - bruidsgave - voor mijn dochter geven. Zij is veel zaken waard, want zij is schoon en sterk, zij werkt hard en zal schoone kinderen baren.'

Daarna begon Kisu te pleiten. Die prees de groote gaven van zijn zoon Mupunda, voor wien het weggeloopen meisje bestemd was.

Bongo op zijn beurt verzekerde dat alles zóó was gelijk zijn dorpsgenooten het gezegd hadden.

Toen sprak Bwana Falanka:

'Andere lieden zeggen: uw dochter is gevlucht omdat zij van dien mans zoon niet weten wil; omdat die Mupunda geen goed mensch is.'

Kisu stoof op. 'Leugen is dat, Bwana, het meisje is behekst, de zoon van Kabaya deed haar betooveren en nu zien hare oogen verkeerd als zij mijn zoon bekijken. Apimolo heeft de booze geesten voor zich gewonnen en die deden het meisje wegloopen.'

Bongo bromde en knikte om de woorden van Kisu te bevestigen.

Toen de mannen zwegen, zei de gewestbeheerder:

'Wie de mali betaalt en naar den zin van de vrouw is, mag de vrouw verkrijgen.'

Kisu liep in de val.

'Dat is waarheid, Bwana Mukoebwa, zóó is het gebruik. Mupunda zal aan Mukoboi de bruidsgaven schenken; ook aan de moeder van het meisje en aan haar zelf.'

'Wat wenscht Mukoboi te krijgen?' vroeg de blanke.

De oogen van Faïla's vader blonken: hij zou nu den grooten

Bwana tot getuige hebben als er betwisting kwam of bedrog bij de zaak. Hij klopte zijn handen ineen en begon zeer traag en met nadruk de opsomming:

'Ik wil twee broeken, twee hemden, een hoed, twintig groote vischhaken, tien hakijzers, tien ringen in geel koper...' Zoo draafde hij eentonig voort, telkens de handen ineenslaande, tot alles was opgenoemd. Tweemaal was Kisu opgesprongen om hem in de rede te vallen; telkens deed de blanke hem weer zitten en zwijgen.

Toen Mukoboi ophield, schoot Kisu zeer boos uit en begon af te dingen. Weldra ontaardde het palaber in zuur getwist. Bongo zat er grinnikend naar te luisteren; er kwam geen eind aan het gesjacher en gekibbel. Eindelijk oordeelde de gewestbestuurder dat er genoeg gepraat was.

'Wat gij voor uw dochter vraagt, zult gij hebben,' zei hij tot Mukoboi.

Kisu riep woedend: 'Mukoboi heette tot vóór weinige dagen Kazimingi: hij is dienstbare geboren van vrouwe Deni - dat is schuld -. Ik ben raadsman van Tumbo Molefoe; dat wordt Mupunda ook; de dochter van een dienstbare is niet waard wat Mukoboi durft vragen. Dat zeg ik, Kisu, bloed-broeder van een hoofdman.'

Mukoboi voelde de vernedering en met vlam in zijn oogen keek hij Kisu aan.

'Ik ben een vrij man; bwana Tumbo noemt mij Mukoboi, dat zei mij Kabaya, de vader van Apimolo, die evengoed raadsman is als gij. Zijn zoon is even vrijgeboren als Mupunda en die is het die Faïla wil hebben en naar wien de gunst van mijn dochter gaat,' sprak de neger bitsig.

Nu was het oogenblik daar voor den gewestbeheerder om de zaak te regelen. Hij wendde zich tot Mukoboi en zei:

'Zoo spreekt Apimolo door mijn mond: Ik zal de "mali" betalen, die voor Faïla gevraagd wordt.'

Met open mond en wijde oogen keken de drie negers in het gelaat van den blanke; ze waren stom van verbazing.

Plotseling viel Kisu uit in hevig verwijt tegen Mukoboi. De beheerder deed hem zwijgen.

'Ga terug naar uw dorp,' sprak hij tot de mannen, 'de zaak

is afgedaan: Apimolo bezorgt de mali en Faïla wordt van hem. Basi.'

Het palaber was afgehandeld en de negers konden heengaan. Vinnig kibbelend liepen ze naar de faktorij terug.

'Wat had de blanke in deze zaak te praten?' morde Kisu, 'al wat hij zei is bedrog. Gij, Mukoboi, geeft uw dochter aan wien gij ze geven wilt; een blanke weet niet hoe wij, negers, onze zaken doen; de gebruiken van de blanken zijn anders dan de onze; geef Faïla aan Mupunda, hij bezorgt u de bruidsgave.'

Mukoboi liep onverstoorbaar voort; hij was zeer tevreden om de onverhoopte wending, die de zaak gekregen had en voelde zich prachtig gewroken over de vernederende woorden, die Kisu bij Bwana Falanka had uitgesproken: nu liet hij Kisu en diens zoon boeten voor al de plagerijen, die hij in vervlogen dagen van hen te verduren kreeg.

Kisu had al driemaal zonder gevolg gepoogd om den mond van Mukoboi open te krijgen. Dan kwam Bongo er tusschen.

'Deze zaak *is* niet gegaan gelijk het gewoonte is. Waarom biedt Apimolo zelf niet de mali aan? Waarom zond hij zijn vrienden of verwanten niet tot u, Mukoboi? Wat heeft de blanke te zeggen in deze zaak? Als een neger een vrouw nemen wil, volgt hij de gebruiken. Deze zaak is anders.'

Zoo liep de steunpilaar van Kisu te brommen, de woorden van Kisu herhalende.

Eindelijk sprak Mukoboi:

'Bwana Falanka heeft gesproken; de woorden van Apimolo kwamen door zijn mond tot onze ooren. Wij zijn lieden uit Wanankundi; bwana Tumbo zal zijn woord spreken en zeggen hoe hij denkt over de zaak.'

'Is Faïla dochter van Tumbo Molefoe?' riep Kisu. 'De dochter van een vrij man is de zaak van haar vader; uw hoofd is slecht geworden bij den blanke; de blanke heeft onze gebruiken geschonden: daarover zal Tumbo oordeelen.'

Twistend kwamen de mannen bij Fatuma aan.

De bijzit van den Portugees had reeds in gedachte de soldaten verkozen, die zij aan korporaal Boendoeki, haar heimelijke 'mupenzi' - hartelap - zou vragen om Faïla weg te sleuren uit de hut van Alibé Sadiki; vandaag nog moest dit gebeuren. Geen gelukkige

dag meer mocht Faïla beleven; aan Mupunda overgeleverd zal zij arbeiden dat haar leden pijn doen; speelbal zijn van de laagste begeerten en dierlijkste grillen van den man dien zij haat, dat moet haar lot worden. Dan zal Fatuma's hart juichen! Faïla diep vernederen zal zij, wanneer zij met den Portoegesi weer in Wanankundi komt; lachen zullen de vrouwen in Wanankundi om de liedjes vol bitteren spot, die zij van Faïla zingen zal.

Toen zij van haar vader en van Bongo vernam hoe de zaken stonden, was zij razend van teleurstelling. Zij viel uit in verwenschingen over den blanke en Apimolo. Dan deed zij beroep op de hebzucht van Mukoboi; zij beloofde hem waardevolle dingen in groot getal. Zij vleide Mukoboi en noemde Faïla haar lieve vriendin, die zeer gelukkig zou zijn met Mupunda.

Eindelijk ging de mond van Mukoboi open:

'Apimolo heeft de bruidsgaven beloofd door den mond van den grooten blanke; Bwana Falanka heeft groote macht, de dorpshoofden en hoofdmannen doen wat hij oplegt te doen. Hij scheidt met wijsheid vele palabers; ook onze zaak heeft hij geregeld en "basi" gezegd. Bwana Tumbo zal het alzoo van ons hooren.'

Nog lang werd er gepleit en gekibbeld. Mukoboi wist wel dat niet één tiende van alles wat Fatuma beloofde te recht zou komen, en dat Kisu nu zeer misnoegd en met een lastig binnenste daar zat, omdat hij zijn onmacht moest ondervinden. Die onmacht van Kisu en zijn heelen aanhang tegenover hem, den gewezen Kazi-mingi, was voor Mukoboi een bron van groot genoegen; eigenlijk was hij toch tevreden omdat Faïla vrouw van Apimolo zou worden: hij wist dat Mupunda geen goed man was en, al is een neger niet erg gevoelig voor gezinsliefde, toch was er in zijn hart een verlangen naar dat kind, dat in zijn hut geboren was, er had rondgedarteld en lach verwekt, dat hij er had zien opgroeien tot een flinke vrouw, vlijtig en bedreven in velerlei werk. Met haar heengaan was er in zijn leven een leemte gekomen en zijn oogen hadden haar gezocht, daar waar hij gewoon was haar te zien.

Zóó zoekt zelfs een dier zijn welpen, wanneer die, het nest ontgroeid, de wijde wereld in geloopen zijn, en jammert het zijn leed uit omdat het ze niet meer vindt.

Twee dagen later waren de mannen in Wanankundi terug en wist het heele dorp, dat Faïla van Mukoboi de vrouw ging zijn

van Apimolo van Kabaya. Tumbo Molefoe had zwijgend de woorden aangehoord van Mukoboi, Kisu en Bongo. Toen hij vernam hoe Bwana Falanka de zaak had besloten, zei hij:

'De blanke van Lokandoe is een machtig man. Hij spreekt in de plaats van Boela-Matari, het groote opperhoofd in Boelaja (Europa), dat gezag heeft over al de dorpen van Kongo. Apimolo zal aan Mukoboi de bruidsgaven brengen. Faïla is de zaak van Mukoboi, hij heeft met Bwana Falanka de zaak afgedaan. Basi.'

Tumbo Molefoe was een wijs dorpshoofd: hij verschool zich achter Bwana Falanka; de misnoegdheid van Kisu en zijn aanhang kon niet naar hem gaan, hij stond buiten de zaak.

***

Toen Apimolo na een slapeloozen nacht de tafel had gedekt en het morgenmaal voor zijn blanke opdiende, sprak hij den gewonen morgengroet:

'Jambo, Bwana, het eten is er.'

Zijn stem klonk dof en droef.

Opgeruimd keek de gewestbeheerder zijn boy aan en zei langzaam:

'In Ukungwa wacht u een vrouw.'

Een schok voer door Apimolo, ademloos van schrik staarde hij zijn meester aan: hadden de drie uit Wanankundi hem beschuldigd van vrouwenroof? Wat ging de blanke nu met hem doen?

'Zijn uwe ooren gesloten? Ik zeg u: een vrouw wacht u in Ukungwa,' herhaalde de gewestbeheerder.

Apimolo stamelde: 'Ik hoor uw mond, bwana, maar ik versta de woorden niet.'

De blanke stond op, haalde uit een lessenaar een brief en sprak dan: 'Deze moekanda zult ge aan den pater dragen; hij zal Alibé Sadiki en drie van zijn vrienden naar Wanankundi zenden, die zullen de mali aan Mukoboi dragen. Zoodra die wederkomen, moogt gij het meisje bij u nemen: van uw loon zal ik "pole-pole" - met kleine deelen - de mali afhouden. Ga dat zeggen aan uw meisje in Ukungwa. Boy Moke doet uw werk vandaag.'

Op het gelaat van Apimolo was de uitdrukking van groote vrees gaandeweg verdwenen; nu straalden zijn oogen van over-

weldigend geluk. Een diepe zucht schoot uit zijn borst; hij stond vóór zijn meester, rechtop, de armen langs zijn lichaam, de open handen naar zijn blanke gericht, diep dankbaar.

'Bwana-Wango,' zei hij met trillende keel,' geen zwart mensch zou doen wat gij doet; gij, blanken, hebt in u dingen die niet zijn in het binnenste van ons, negers. Ik wil uw hond zijn al de dagen. Dit wil ik aan Faïla overbrengen en wij, twee, zullen u dank zeggen, als wij van u zullen spreken tot de menschen.'

Enkele dagen nadien verliet Faïla de gastvrije hut in Ukungwa en stapte zij achter Apimolo het woudpad in, dat naar Lokandoe leidt. Alibé Sadiki en zijn gezellen waren daags te voren uit Wanankundi weergekomen; Mukoboi had de eerste mali in bezit genomen en de dingen, die Faïla in zijn hut had achtergelaten, aan de afgezanten medegegeven: alles was alzoo in regel. Faïla was van nu af Apimolo's eigen vrouw, niemand kon haar nog dwingen hem te verlaten.

Achter de ruime woning van Bwana Falanka, in het gezellige baksteenen boyshuisje onder den weligen mangaboom, wachtte het levensgeluk op Faïla en Apimolo. Een kristelijk huwelijk zou in de toekomst hun levenslot onverbreekbaar één maken.

Intusschen lag in Wanankundi de verbitterde Mupunda te bedenken, hoe hij wraak nemen kon over de smadelijke vernedering die hij onderging. Sinds zijn vader terugkwam na het bezoek aan Bwana Falanka, had hij van Mukoboi en Majoema alles teruggeeischt wat hij hun gegeven had om hun gunst te winnen.

Tumbo Molefoe moest er tusschenkomen. Hij noemde het een lastige zaak, deed Mukoboi de pijp en Majoema den hoofddoek wedergeven en zei dan: 'Basi'.

Mapunda sprak geen woord meer tot Mukoboi of een der zijnen. Zijn vader evenmin.

***

Het regenseizoen liep naar zijn einde.

Mupunda had zijn plan rijpelijk overwogen en vast beraamd.

Verschrikkelijk sterke dawa had toovenaar Mwiso bereid. Als Faïla daar van at zou zij door den geest, dien Mwiso bij het

maken van dat toovermiddel bezworen en geroepen had, gedwongen worden van Apimolo weg te loopen en Mupunda op te zoeken; deed zij dit niet, dan zou de geest haar na gruwelijke foltering den nek breken.

Als de maan haar halve schijf zou vertoonen, moest Mupunda uit Wanankundi vertrekken, en, vóór het volle maan werd, de dawa door Faïla doen eten. Fatuma zou wel iemand kennen die bevriend was met Faïla, en die weten te overhalen om Faïla het toovermiddel in één of andere spijs vermengd te doen nemen.

Op den aangewezen dag zat Mupunda in zijne prauw en dreef met den stroom mee de Elila af naar den breeden Kongo.

De prachtige afwisseling van bruin, geel, rood, teer- en donkergroen der boomen, waardoor de zon licht en schaduw tooverde langs de oevers, schoof voor zijn oogen voorbij zonder dat die indrukwekkende natuurfilm eenig gevoel in hem wakker riep: haat en wraaklust vulden zijn binnenste; daar was er geen plaats voor schoonheidsvreugde.

Toen de zon vlak boven hem hing, had hij de monding van de rivier bereikt. Hij deed zijn boomschuit zwenken naar den oever.

Vóór hem lag het wijde, rimpellooze vlak van den grooten stroom, glanzend onder het felle licht.

Hij stapte uit en ging liggen in de schaduw van den eenzamen palmboom, waaronder ook Faïla had gerust. Daar was aan den angst van het meisje een onverhoopt einde gekomen; van dáár was zij getogen naar haar geluk; van daar ging nu, door een toeval, ook de zwarte bedreiging uit, die haar jong heil verwoesten wou.

Het was daar eenzaam.

De kleine landtong lag verloren tusschen water en woud. Het gebaande pad lag verre in het bosch en zeer zelden gebeurde het dat menschen de voeten zetten waar Mupunda nu te eten lag.

Toen hij de kwanga had verorberd, sliep de neger weldra in.

De stilte lag over alles in den laaienden noenbrand. Roerloos hingen de bladeren aan de hooge woudreuzen en aan het kreupelhout daaronder. De palmboom op de landtong stond zwart afgeteekend tegen de witgestookte lucht. Alleen de breede vloed leefde en gleed gelijk een reusachtige slang, geruischloos, door de zwijgende pracht van de onmeetbare oerwouden.

Het licht gesnork van den slapenden neger was het eenige gerucht in die schijndoode wereld.

De zonne hing reeds boven de boomen aan den anderen oever. Er kraakte iets in de lage struiken van den woudrand. Een lichte beweging loopt langzaam voort in het broessegras, alsof iemand daar behoedzaam doorsluipt; 't is gelijk de deining van het riet als er wind over vaart. Wat daar onzichtbaar nadert zal weldra uit het hooge gras te voorschijn komen op de naakte landtong.

Mupunda ontwaakt, rekt zijn armen open en staat recht. Hij gaat naar de prauw. Twee schreden nog en hij bereikt zijn vaartuig. Daar zoeft iets geweldig door de lucht; het ploft op den neger neer en doet hem voorovertuimelen. Mupunda stoot een onmenschelijk gehuil uit; de verscheurende klauwen van een monsterachtig grooten luipaard rukken hem den rug open; hij voelt nog de vlijmende pijn van scherpe tanden die hem in den nek dringen. In een wanhopige inspanning van zijn laatste krachten schudt hij den luipaard af, dan wankelt hij op den oever, ploft naast de prauw in het water en de Kongostroom sleurt het ledigbloedend lijf van Mupunda mee in zijn troebelen vloed.

JEF DE PILLECIJN.

Doorslaar, 21 Maart 1935.

[Twee gedichten]

Ode van den Zwerver aan den Dood

De hei is bruin, de lucht is rood.
De weg is hard, en zwaar de nood,
en groen de reuzewolk die vaart
op donker dennenbosch, nog ver
de weg die leidt naar d'avondster
en 't bed van spichtig naaldgeblaart'.
Want enkel vindt een zwerver rust,
wanneer de nacht hem in haar schoot
aan d'oogen kust.
En naast hem waakt de bleeke dood,
die, sinds de wieg, steeds met hem gaat;
die nimmermeer de prooi verlaat,
al draagt die scepter of tiaar;
al straalt de lente uit oog en lach
van schoonste vrouw die men ooit zag.
Memento mori, mensch! Eens op de laatste baar!
Gij, god door macht, daar kijkt de knokelman u aan
en eischt dat zijn vazal ook onder 't juk zal staan,
al praalt die in een huis van goud,
dat hij uit diefstal, bloed en traan heeft opgebouwd.
U, knokkel-Cesar, vreest niet wien men werpt wat brood!
Gij brengt hem peis en rust. Ik groet u. Gij zijt groot
die in uw star geheim ook onvermurwbaar zijt!
Een zegenaar die velt,
naast rijken fielt, den zoogezegden held,
de kwezel en het Venuswijf,
een bedelman en 't gulzig-vadsig lijf,
hoovaardigheid Kalkoen en vlammenrooden Haat,
de Traagheid en den gierigen onverlaat;
den huichelaar die, vroom in schijn,
zich morst in modder lijk 't penswaggelende zwijn...

Tok-tok! Daar roept de vorst zijn slaven ter ontvangst,
en drijft het beestenrot, dat huiverhuilt van angst,
en trippeltrapt om hen den one-step van den dood...
Ik groet u, purperen Majesteit,
die leidt
mij naar uw heerlijkheid,
waar moeder Aarde voor de goede rust
mij in haar armen kust...

Op bruine hei de lucht is rood,
en purper laait de vlam in 't hart
der schoone vrouw in liefdenood.
De wolk is groen, het bosch is zwart,
terwijl een paarse maan
een wijnmoersluier om dit schimmenland laat gaan...

In d'hut een moeder streelt in stil geluk haar kind.
In 't berkenloover neurt sirenenzang de wind.
En op het donzig bed van spichtig naaldgeblaart'
de doler slaapt en droomt van liefd' in rozengaard.

1929.

Lazarus

Het weze licht! - Daar laaide 't morgenrood,
En in het graf een huivering van stralen.
Een man verrees en liet de handen dwalen
op 't bleek gelaat waarvan de schaduw vlood.

Star staarde hij, het oog van vragen groot
Wie uit zijn rust een doler durfde halen
Voor 't vreemde land, waar enkel weeën dalen
In hem die peinst op levensdoel en dood.

Hij wendde 't hoofd terug naar d'harde sponde.
De rots hem stak haar gapend' holte toe.
En zuchtend hij: ‘Ik ben toch 't leven moê...’

Toen kuste een vrouw hem aan den veegen monde
En om zijn hoofd liet blik en glimlach zweven...
Het weze, Heer. 'k Aanvaard het nieuwe leven.

PIET VAN ASSCHE.

Het Lied der leelijke Vrouwen

Wij zijn de leelijke vrouwen:
Niemand kijkt ons ooit aan,
Geen man vraagt ons om te trouwen
Of maar met hem mee te gaan;
Spot en misprijzen ons griefden
Omdat we eenzaam bleven en kuisch,
Toch hunkert ook ons hart naar liefde,
Wat teederheid, kindren, een thuis.

Schoon, zegt men, en goed is het leven,
Voor ons heeft het zoetheid noch zin,
Het wou ons dat ééne niet geven,
Waar lag heel ons roeping in.
We werken voor 't brood dat we eten,
Soms lachen we luid ondereen:
Ons vlijmend gemis te vergeten
Daarin lukt van allen niet één.

Om 't verloren leven te morren
Is nutloos: een ijdel verzet;
Wij moeten langzaam verdorren,
Dat is de onafwendbare wet;
Want wij zijn de leelijke vrouwen,
Geen mensch kijkt ons ooit vriendlijk aan,
Ons rest maar na 't uitzichtloos rouwen,
Zwijgend den dood in te gaan.

FRANS DE WILDE.

[Twee gedichten]

Groene Roos

De zee geurt naar de groene roos
der boei, die bot op 't water;
kom, kus mij 't haar en wees niet boos,
ik pluk ze u, liefje, later...

Doch krul eerst om uw avondmond
de schelpe uwer zinnen
en span uw borsten hard en rond,
wilt gij mijn weemoed winnen.

Slechts als mij 't harte wordt bezeerd,
kan ik de sterren grijpen
en in uw oog, dat méér begeert,
de groene roos doen rijpen.

Verre Aanwezigheid

't Zijn weer wat warme woorden, die ons 't harte scheiden.
gij wandelt door mijn blik veel verder dan gij zijt;
en toch zeg ik u niets, al zit ge aan mijne zijde
te wachten op het woord, dat beider éénzijn wijdt.

't Geluk, dat gij mij weeft, wil ik nog rijker weten,
ik zie U op de kim als moeder wiegend gaan:
des, treur nu niet, ik ben dit haardvuur niet vergeten,
doch ving alleen om U dit verre droomen aan.

KAREL JONCKHEERE.

Kroniek der Nederlandsche Poëzie

Nieuwe wegen in zake Nederlandsche versstudie

Wie het met de studie van de poëzie goed meent, zal er zich eenmaal moeten bij neerleggen, dat een nauwkeurig doorgevoerde analyse van 'versbouw en ritme' voor een bepaalde periode, alléén om de analyse, weinig of geen reden van bestaan heeft, - tenzij dan de persoonlijke ontdekkingsvreugde van den auteur. Indien een dergelijk onderzoek niet ondergeschikt wordt aan de rechtmatige en meest voor de hand liggende bedoeling, om namelijk in het wezen van een dichter, van een beweging of een periode diepere en ruimere vergezichten te openen, dan blijven de bekomen resultaten veeleer negatief en ook steriel. Dr. Stuiveling heeft in zijn studie **Versbouw en Ritme in de Tijd van '80**[1] de klip, die hij te omzeilen had, van het eerste oogenblik af weten te vermijden en binnen dit verband ligt dan ook de werkelijke draagkracht van zijn studie hierin, dat hij de grondige analyse van den rhythmischen 'vorm' die hij zich ten doel stelde, alsook het 'cijfermateriaal' waartoe hij aldus is gekomen, afhankelijk heeft gemaakt van het 'wezenlike' van de beweging. Hij is er alleen op uit geweest het 'essentiële' en 'exacte' zoo dicht mogelijk te benaderen en hiertoe was, zooals hij zelf zegt, een 'voortdurende samenhang met de literair-historiese gegevens' even noodzakelijk.

De inleiding tot zijn omvangrijk werk, - dat den definitieven vorm uitmaakt van een reeks **Vergelijkende Rhythmische Onderzoekingen in Nederlandsche Poëzie**, vooraf, minder uitgebreid evenwel, in **Onze Taaltuin** (1e en 2e jg.) verschenen en waarvan gelijkaardige ernstig doorgevoerde voorbeelden, van de hand van andere rhythmici, in de **Publicaties der afdeeling Nederlandsen van het Instituut Nieuwe Letteren aan de Nijmeegsche Universiteit**, uitgegeven door Prof. Jac. Van Ginneken S.J. (Nijmegen-Utrecht, Dekker & Van De Vegt en J.W. Van Leeuwen, 1925), werden gebundeld, - besteedt Dr. St. aan de theoretische uiteenzetting van zijn standpunt in zake Nederlandsche metriek, waarop zijn verdere analyses teruggaan. Het gaat hierin hoofdzakelijk over

(1) Dr. G. STUIVELING, **Versbouw en Ritme in de Tijd van '80**, (Groninger Bijdragen voor Taal- en Letterkunde V), Groningen, J.B. Wolters, 1934. Fl. 4,90.

de waarde die, tot een precies begrijpen van wat hij verder zal vooruitzetten, aan zijn terminologie dient te worden gehecht. Een mise au point en, als methode, een uitstekend uitgangspunt. Deze inleiding is een verdediging van de accentwaarde tegenover de quantiteitswaarde bij rhythmische notaties. Schrijver gaat uit van de opvatting, die het rhythme als het 'levensprincipe zelf' van het vers ziet. Na een diepgaande bespreking en een scherpe omlijning van de verschillende elementen: accentkracht, duur, rust of geleding, toonhoogte, klank en beeldspraak, belicht hij de basis van zijn scandeerinnssysteem, dat, uitgaande van de vijfvoetige iambe, - den meest overwegenden versvorm in den tijd van '80, - basis van het 'normatieve vers' of den tiensyllabigen alterneerenden versregel, ook met een reeks 'afwijkingen' van deze alternatie rekening houdt. Dit alles zal in de eigenlijke studie telkens opgehelderd worden door tabellarische overzichten en graphische voorstellingen, die niets aan duidelijkheid te wenschen overlaten. Om te besluiten, legt hij eens te meer den nadruk op het 'accent (+ quantiteit en geleding)', elementen die hij de 'fundamentele ritmiese waarden' van de 'essentiële poëtiese kracht' in zake dichtkunst noemt, zonder dat hij daarom de 'secundaire factoren' als toonhoogte, klank en beeldspraak over het hoofd ziet. Daarbij is zijn werkwijze geen aprioristische, doch deze heeft 'in en door' de practische investigaties vasten vorm aangenomen.

Deze uiterst belangwekkende en streng geformuleerde inleiding getuigt van het delicaat perceptie-vermogen en het heldere inzicht van den auteur in tal van rhythmische problemen, waarover nog heel wat te zeggen valt. Met een acribie, die hem tot eere strekt, is zijn voortdurende zorg, aan dingen waarover we tot nog toe eerder vage ideeën hadden, een zoo scherp mogelijk relief te geven. Rechtstreeks of onrechtstreeks worden hier problemen van **zuiver poëtischen** aard aangeroerd, die, - we beginnen er meer en meer van bewust te worden, - grootendeels rhythmische, of zoo men wil, poëtisch-rhythmische problemen zijn. Een experimenteel onderzoek, zooals Dr. Stuiveling het zich heeft voorgesteld, en waarbij dan nog op de vergelijkend-historische methode wordt beroep gedaan, moest betrouwbare resultaten opleveren en wijst er verder op dat, naast de experimenteele phonetiek, er ook nog een plaats is voor een **experimenteele rhythmiek**.

Met een dergelijke methode voor den geest behandelt Dr. Stuiveling in de eerste plaats de rhythmische verschijnselen bij de zoogenaamde voorloopers van de beweging, W.W. Van Lennep, Emants, Perk en J.W. Prins, vergelijkt verder de meest gezaghebbende theoretische opvattingen over het sonnet, diept de rhythmische kenmerken uit in de dichtkunst van Swarth, Kloos, Verwey, Van Eeden, Boeken, Gorter en H. Roland Holst, om dan,

in een slothoofdstuk, **De Vernieuwing van het Vers**, een samenvattenden blik te werpen op de bekomen resultaten.

Elk van deze hoofdstukken zou een nader onderzoek waard zijn. We moeten ons echter beperken en noodgedwongen tevreden stellen af en toe het eene of het andere op te pikken. Het worde ons toegelaten de aandacht te vestigen op enkele punten, die nu niet precies van 'rhythmischen', eerder van literair-historischen aard zijn. - Reeds de aanvang van hoofdstuk II over Van Lennep's Hyperion-vertaling, 'het bijna door niemand gehoorde voorspel tot de Nieuwe Gids-poëzie' (Kloos), waar schrijver den nadruk legt op de **kultureele** beteekenis van de beweging van '80, stelt ons in de gelegenheid om te doorzien in welken geest het geheele werk is geconcipieerd. Wat we vooral bij Dr. Stuiveling waardeeren, - en in dit verband geraken we vaak op zeer geaccidenteerd terrein, - is zijn critische zin, vooral waar het stellingen en uitlatingen geldt van de beste vertegenwoordigers van onze poëzie; noch onder meer Verwey, noch zelfs Kloos worden klakkeloos aanvaard, doch hun theorieën worden telkens met of wel andere of wel schrijvers eigen inzichten geconfronteerd; deze confrontatie geschiedt meestal in verband met de situeering en de beteekenis van de besproken dichters in het complex van de Nederlandsche dichtkunst. - Er zijn eerst en vooral de documenten uit het Perkarchief, correspondentie van Perk en Vosmaer, waaruit Dr. Stuiveling concludeert, dat Perk 'minder absoluut nieuw was' (p. 61) dan doorgaans wordt aangenomen en dat Vosmaer 'wel degelijk het talent van Perk heeft erkend' (p. 61), iets wat Kloos niet heeft aanvaard. - Het was verder te voorzien, dat, in het kapitale hoofdstuk over Kloos, op meer dan één plaats aanleiding tot scherpe belichting zou bestaan; zeer gewichtig lijkt ons o.m. de verklaring, dat de voornaamste oorzaak van den 'ondergang' van de Nieuwe-Gids-beweging en van het 'einde van haar invloed op het geestelike leven' in de 'scheiding tussen vorm en inhoud, tussen taalvernieuwing en vernieuwing van mentaliteit' moet worden gezocht, waarbij, zooals schrijver er aan toevoegt, 'Kloos en van Deyssel uitsluitend de artistieke eis der taalvernieuwing handhaafden' (p. 117). Hierbij aansluitend, heeft de auteur het dan over de 'eenzijdigheid' van Kloos; hij komt er toe, de opvatting over diens 'leiderschap' erg te betwijfelen en, meer nog, als 'volstrekt onhoudbaar' te beschouwen, al moet hier evenwel aan toegevoegd, dat hij, een weinig verder, aan de grootheid van vooral den jongeren Kloos, als lyricus, geen afbreuk wil doen, integendeel (p. 117-119). Dit zijn enkele typische voorbeelden, die wel degelijk aantoonen, hoe in dit belangwekkend hoofdstuk zekere problemen, die met De Nieuwe Gids en de figuur van Kloos

verband houden, worden uitgediept; ook op rhythmisch gebied, neemt schrijver het vaak tegen Kloos op, vooral waar het diens technische verscritiek geldt (p. 123-124). - In verband, met Verwey wil dit boek vooral twee zoogenaamde ‘legenden’ van de baan ruimen: de eerste heeft betrekking op Verwey's welbekende periode van zwijgen, door Uyldert in het leven geroepen, en waartegenover Dr. Stuiveling, met objectieve feiten, het ‘continu ontstaan’ van Verwey's poëzie tracht aan te toonen; de andere legende is die van Verwey's beïnvloeding door Kloos, - in verband met Verwey's **Persephone** en Kloos' **Okeanos**, - in dit geval door Kloos zelf, in zijn bespreking van Verwey's **Aarde**, volmondig bijgetreden; hier weer steunt Dr. Stuiveling op feitenmateriaal, om deze reeds vrij goed ingeburgerde en volgens hem verkeerde voorstelling zooveel mogelijk den kop in te drukken; hierop volgt dan een scherpe critiek aan het adres van Kloos, waar deze, zooals dit bij hem volgens Dr. Stuiveling meer het geval is, in strijd komt te staan met de ‘historiese feitelikheid’; dit staaft hij dan nog met rhythmische argumenten (p. 138-143)[(2)]. - Een ander punt is, in het hoofdstuk over Van Eeden, het op het eerste gezicht specieuse, doch niet van redenen ontbloote onderscheid, dat schrijver tusschen de Tachtiger-beweging en de Nieuwe Gids-beweging maakt; hierop ingaan zou ons te ver brengen, doch dit gedeelte (p. 156-160), lijkt ons literair-historisch verreweg het meest oorspronkelijke van de studie van Dr. Stuiveling, te meer dat, bij de omlijning van de beweging, een incisieve vergelijkende studie aansluit van de Romantiek-mentaliteit en de Tachtiger-levenshouding, dit om aan de figuur van Van Eeden haar juist relief te geven. - Wanneer we nu nog even wijzen op de vergelijking van en de critiek op de verschillende **Mei**-interpretaties in het superieure kapittel over Gorter, wiens **Mei** Dr. Stuiveling het ‘hoogste’ en wiens **Verzen** hij de ‘uiterste grens: of van het denkbare, of van het voelbare, of van het zegbare’ van de Nieuwe Gidspoëzie noemt, Gorter als gevolg hiervan als onzen grootsten **expressionist** doet doorgaan, en ten slotte de poëzie van H. Roland-Holst, én technisch én wat den geest betreft, als een ‘grootse synthese’ beschouwt, niet echter van de Tachtiger-opvattingen, maar van de ideeën-volheid’ van de Nieuwe Gidsers (p. 212), - dan hebben we ons nog maar een flauw idee kunnen vormen van de deugdelijkheid en de knappe onderlegdheid van deze verhandeling.

Want over den eigenlijken inhoud hebben wij het ten slotte

(2) Bij wijze van volledigheid moet hier aan toegevoegd, dat Kloos, vooral in verband met zijn verhouding tot Verwey, in de Nieuwe Gids (Sept. 1934) op de argumentatie van Dr. Stuiveling heeft geantwoord.

maar weinig gehad. We laten het den belangstellende over Dr. Stuiveling te volgen in zijn rhythmische analyses, die nergens uit het kader van de genesis der dichtwerken en daarbij uit het literair-historische verband worden gerukt. Wel hebben we wellicht af en toe verwacht, dat de auteur uit zijn feitenmateriaal nog scherpere conclusies zou hebben gehaald, wat het **poëtische gehalte** bij sommige dichters betreft; ook stellen we ons de vraag, of hij soms niet dieper had kunnen ingaan op andere dan wel accent-verschijnselen, zooals hij het o.m. voor Perk heeft gedaan (p. 68, 69). Deze enkele bedenkingen doen in geenen deele iets af van de streng wetenschappelijke waarde van deze studie, waarin af en toe een zeer subjectieve en combatieve noot geenszins schaadt, waarin bij gelegenheid cordaat positie wordt genomen, studie die meteen rijk is aan persoonlijk gedachte, duidelijk geformuleerde en onaantastbare conclusies.

M. RUTTEN.

Vogels van diverse pluimage

Joh. C.P. Alberts. Verzen, Amsterdam, Drukkerij Heijnes, 1933.

- Het is maar goed, dat Joh. C.P. Alberts zijn poëtische, of toch wel zóó bedoelde productie, trouwens nog niet bescheiden genoeg, **Verzen** noemt, - want met goede verzen hebben zijn gedichten nog maar weinig uitstaans. Joh. C.P. Alberts schijnt per se naar een sarcastisch dichter te willen evolueeren, doch, jammer genoeg, vergt ook en vooral sarcasme smaak en maat en is er nog een heele afstand tusschen de voorhanden liggende vaak smaaklooze rijmelarij en au sérieux gehouden sarcasme. Voor het geval dat hij, met het oog op zijn kwatrijnen, bij J.I. De Haan in de leer is gegaan, heeft hij, bij dezen grootmeester van het Nederlandsche kwatrijn, werkelijk weinig inspiratie gevonden. Af en toe een echtere toets, maar met toetsen alleen wordt geen gedicht gemaakt.

J. Weebis (Dr. J.W. Wicherink), Polderland, een handvol klinkdichten, of wat ernaar rooit. Assen, Van Gorcum & Comp., 1933.

- Oprechtheid is een goede deugd in zake dichtkunst en de beste althans van J. Weebis. Deze kent zijn grenzen, gaat ze geenszins te buiten, zoodat men precies weet, wat men er aan hebben kan. Pittoresk, met soms een toon die zwaarder doorweegt of ook wel met een verhelderend beeld, liggen deze klinkdichten, die, het moet gezegd, inderdaad zéér klinken, in de lijn van een zekere Staring-kunst. **Regen, April, Maaier, Verveling** mogen er

zijn, **Regen** vooral. Voor de rest, amusant. Wat wil je meer? Inderdaad, schilderijtjes in ‘reinste waterverf’! Oprechtheid is ten slotte de beste deugd, ook in zake waterverfkunst.

B. de Craene, Het Leye-Rimpelen, beleefd te Leerne, '33-'34, Tongerloo, St. Norbertus-Boekhandel, (1934).

- B. De Craene moge bij gelegenheid in zijn ‘tuinrust’ rijp overwegen, wat het woord en wat het vers is en hoe daaruit een gedicht kan ontstaan, die benaming waardig. Misschien komt hij er dan wel eenmaal toe, iets op de Vlaamsche poëtische markt te brengen, dat we niet met verbijstering over zijn volslagen dichtkundige onkunde hoeven te lezen. Jammer voor het 115 p. lange ‘Leve-rimpelen’, waarvan het zelfs geen zweem van belang heeft, of deze verzen, of die het willen zijn, nu te Leerne werden ‘beleefd’ of elders. Wellicht is B. De Craene thans tot het inzicht gekomen, dat men een vergissing kan begaan, ook met een bundel ‘Leve-rimpelen’ in het licht te geven.

Karel Vertommen, Neuriën, Tongerloo, St. Norbertus-Boekhandel, (1934).

- Een bundeltje dat niet onopgemerkt moet worden voorbijgegaan en een naam dien we aanstrepen. Dat Van Ostaijen en ook Moens nog niet uit het taaie geheugen van de dichtende jongeren zijn verdwenen, bewijst eens te meer deze eersteling. Vertommen heeft Van Ostaijen vooral al te consciencieus doorgewerkt en zoo maar zonder meer in zich opgenomen, met daarbij onvoldoende controle bij het eigen scheppen. De resultaten daarvan zijn er en al de poëtische ‘manieren’ van Van Ostaijen liggen, in zijn nochtans weinig omvangrijke bundeltje, voor het grijpen: de Van Ostaijen van **Februarie** zweeft in **Sterrenlied** voor; die van **Feesten van Angst en Pijn** in **Lied, Marsjdeuntje, Humoreske, Erwteranken, Badstad, Mussen**; die van het ‘volkslied’ in **Volkslied I, II; Marc groet 's morgens de dingen** en Gaston Burssens' **Met Gitaar-Begeleiding**, - wat op éénzelfde beïnvloeding wijst, - in **Stilleven; Boere-charleston** in **Zeepbellen** en ook de laatste manier van Van Ostaijen, die geen manier meer is en waarin hij zich het zuiverst heeft ontdekt, - we denken hier aan **Het eerste Boek van Schmoll**, - in **Stilte, Glimworm, In Karavanen** (cf. Van Ostaijen's **Onbewuste Avend)**, en vooral in **Kruispunt**, dat een haast woordelijke paraphrase is van Van Ostaijen's bekende **Herfstlandschap**. Na Van Ostaijen en Burssens ontdekken we Moens in **Sneew, Vertrek, Emmanuel, en** meer nog in **Mei**. Deze korte expertise zou dit bundeltje meteen en voor goed veroordeelen, indien er niet enkele accenten waren, die op een waarachtiger oorspronkelijkheid wijzen. We noteeren **Lied II, Schaduw, Ze gingen uit, De Dichter?**, en onthouden **Plicht,**

Avend, Zwammen, waarboven nog af en toe de schim van Van Ostaijen hangt, maar waarin Vertommen, in een saamgebalder vorm die enkele keeren op gelukkige wijze het perfecte kwatrijn benadert, het **meest** zich zelf is. Het volledig opgeven van Van Ostaijen, met daarbij een streng doorgevoerde concentratie, helpen hem wellicht eenmaal **volkomen** zich zelf te zijn.

Stan Hodister, Een tuiltje late bloemen, Den Haag, Zuid-Hollandsche Uitg.-Mij., (1935).

- Een tuiltje late bloemen, die, inderdaad, zéér laat komen, vooral wat betreft een reeks **Vlaanderen**-gedichten, die men schreef in een tijd, toen het nog geoorloofd was te 'sneven' voor de 'reine moederspraak' en voor het 'oude Diet'. We nemen grif aan, dat Hodister zich Vlaamsch gevoelt in 'merg en been', maar veroorloven ons dan toch devraag te stellen, of het voor de 'reine moederspraak' niet oneindig beter ware geweest, indien hij zijn trouw aan 'taal en landaard' voor zich zelf had gehouden? Met de andere reeksen van zijn bundeltje laten we hem vrede nemen, wijl het maantje en het beekje inderdaad tot de 'eenvoudige' en 'zoo reine' dingen van dit ondermaansche behooren. Anno 1935 telt een **'rein'** dichter meer, die, helaas voor de poëzie, in Vlaanderens taal een 'stille bezigheid' vindt.

Geert Grub, Alkaloïden, Lieve en stoute verzen, Kapellen, 'Dienen', 1935.

- Te oordeelen naar den titel, in verband waarmee, tusschen haakjes, **Alcools** van G. Apollinaire voorzweeft, verwachtten we ons aan een reeks nieuwe experimenten en wellicht ontdekkingen in het rijk der 'poésie pure'. Deze 'lieve en stoute' verzen brengen ons evenwel enkel humanitaire, antimilitaristische en prorevolutionnaire, antifascistische en procommunistische phraseologie, met soms een inniger aksent waar het liefdeliederen geldt. Binnen het kader van de ware dichtkunst, hebben H. Roland Holst en Gorter de humanitaire themata tot hun hoogste poëtische intensiteit opgevoerd; daar hoeft, voor een heelen tijd nog, niets bij en deze **Alkaloïden** zullen daaraan, artistiek en ideologisch, evenmin iets toevoegen.

Jan Vercammen, Credo, Deurne-Antwerpen, L.V. Tijl-Uitgeverij, (1935).

- Vercammen is een van de weinige Vlaamsche jongeren, die over de geheele lijn niets dan zich zelf wil zijn. Iemand die naar een inzicht in het leven streeft, daarvan de basis van zijn dichtkunst maakt, al gaat hij nu nog gevaarlijk aan het systematiseeren, als in onderhavig **Credo**. Vercammen weet wat poëzie is: dit alleen is onze belangstelling overwaard. Daarbij mag

zijn ‘individualisme’ er zijn: het klinkt haast als een gedeeltelijke rehabilitatie van de poëzie zelf. Zijn credo in het leven, zijn geloof in de verschillende aspecten er van, zijn cosmische bekommernis en visie zijn echter nog niet geclarifieerd tot eenvoudige doorzichtigheid en ontbolsterde volheid. Het beeld is doorgaans zuiver, nooit excessief, ketst zelden af op de stemming of op de beleving van het poëem. Gevoel voor het poëem bezit hij als gevolg van zijn inzicht in de poëzie, al is zijn vrije vers nog een voortdurend gevaar voor de innerlijke armature van zijn gedicht. Men moet reeds een beproefde woordrhythmiek onder de knie hebben, om, met een vers als dat van **Credo**, duurzaam te slagen en iedereen is daarbij geen Claudel. In ieder geval heeft deze dichtkunst klank en stem en poëzie die **stem** is, stemt altijd hoopvol.

M. RUTTEN.

Boekbeschouwing

J.M. Selleger-Elout. - Menschen in den storm. N.V. Servire, Den Haag.

Na den strijd, dien het vrouw wordende meisje Ruth in het boek ‘Ruth Teiling’ onder vreeselijk geschommel met zich zelf had door te maken, verschijnt thans, met ‘Menschen in den storm’, het vervolg van dien strijd: o, haar strijd nóg met haar eigen gedachten en gevoelens, zoo ge wilt, maar haar strijd vooral met de sterk gewijzigde omstandigheden, vermits Ruth thans verpleegster is, nauw kennis gemaakt heeft met den koelen Karel en met hem de leiding voert van een ‘gemeenschapshuis’, dat werkelijk een huis vol menschen van dezen tijd blijkt.

Of we er de vroegere Ruth in herkennen... Jawel, naar hart en geest is ze dezelfde gebleven: de jonge vrouw, die zich doodgraag geeft aan een levenstaak en een jongen wil hebben, in wien ze gelooven kan, maar telkens aanbotst tegen de werkelijkheid, die dikwijls niet minder dan een storm is. Die werkelijkheid krijgt hier trouwens een veelzijdige belichting. Het is: de werkelijkheid in het hospitaal, waar Ruth eigenaardig verliefde kollega's-verpleegsters heeft, maar vooral twee onvergetelijke menschen leert kennen, nl. Snoetje, een ziekelijk, wat pervers, maar erg scherpziend klein meisje, en Jelle, den eenvoudig goedhartigen weduwnaar, die er zijn kleine Mieke weet sterven. Het is: de werkelijkheid in het ‘gemeenschapshuis’, een tehuis, door Karel en Ruth ingericht voor menschen, die alle persoonlijk bezit aan het gemeenschapsbegrip willen offeren; maar een tehuis ook, dat ten slotte slechts een samenraapsel is van luidjes met allerlei opvattinkjes inzake mentaliteit, werk, eerlijkheid en zedelijkheid; en een tehuis, eindelijk, dat ten gronde moet, indien het niet tijdig gezuiverd en vernieuwd wordt. Het is, door heel het boek heen: de werkelijkheid van Ruth en Karels verhouding, die liefde, innige liefde zou kunnen zijn, zoo Karel niet zijn gevoel opofferde voor zijn gemeenschapsideaal en Ruth niet in hem telkens den held zag, in plaats van den jongen. Op het einde van het boek hebben Ruth en Karel genoeg uit de ervaring geleerd om elkaar langs andere wegen te zoeken; maar die ervaring is dan ook een lang en bitter ‘niet-begrijpen’ geweest, waar in hoofdzaak Karels koel, egoïstisch temperament, ondanks al zijn toewijding, schuld aan heeft.

Dit boek, ‘Menschen in den storm’, is niet min dan een **meesterstuk,** zéker de gelukkige schrijfster van ‘Lijsje Lorresnor’ waardig, - een meesterstuk, dat bij een ieder het verlangen zal wekken, nóg meer uit het leven van Ruth... en van onzen tijd te vernemen.

Zoo men ons vraagt, wat en wie we in dit boek bewonderen, dan zeggen we:

Wat?... Den schijnbaar luchtigen, maar in werkelijkheid stevigen samenhang van den inhoud en de zeer persoonlijke, psychologisch diep peilende taal van de schrijfster, én in haar scherp belichtende redeneerinkjes én in haar verrassende dialogen.

Wie?... Och, Ruth vooral, vermits haar verschijning alle gebeurtenissen bindend samenhoudt en we steeds om hààr levensgang bekommerd blijven. Maar dan is er ook Karel, de durvende man, aan wien ze zich van harte hechten wil,

hoe onbegrijpelijk stug en harteloos raisonneur hij blijkt te zijn. En dan loopen daar omheen, als psychologische meestertypen: Snoetje, die Ruth naar het gemeenschapshuis volgt en bij al haar perverse taal en gedachtjes toch zoo menschelijk en boeiend is; Jaap, in zijn eenvoud soms de dichterlijkheid zelf en de groote, alles helende vriend van Snoetje; Jelle, de weduwnaar, vader van zwakke kinderen, die Ruth dankbaar is, maar ook doorvoelt, genoeg om op 't randje af haar liefde te winnen; Wenda, de schilderes en de ietwat perverse vrouw, die het leven doorziet en begrijpt. Er zijn er nog anderen, die we bewonderen, niet om hun persoonlijkheid, maar om de plastische wijze, waarop de schrijfster ze tusschenbei naar voren haalt.

We dringen echter niet aan op bizonderheden. ‘Menschen in den storm’ moet gelézen worden, - en wordt dat ook al, vermits de eerste druk na veertien dagen van de markt was. En laten dan zekere lezers een paar détails, zooals Ruth's Godzoekerij, Karels verslaafdheid aan principes en zelfs de uiteindelijke oplossing van hun beider verhouding minder ‘aansprekend’ vinden,... het boek als geheel zal een ieder geboeid houden, als iets dat den lezer werkelijk rijker en rijper maakt.

Mevrouw Selleger-Elout ontvange hier, om haar prachtwerk, ons hartelijk kompliment!

De firma Servire weze geprezen om de bizonder mooie inkleeding, waarin het boek wordt aangeboden.

Fre Dommisse. - Krankzinnigen. - W.L. & J. Brusse, Rotterdam.

Fré Dommisse, de schrijfster van dit zeer belangrijke boek, was ons geheel onbekend gebleven tot op het oogenblik, dat een nieuw werk van haar werd aangekondigd. Nu we ‘Krankzinnigen’ hebben doorgemaakt, - en ook dat andere boek, ‘Waren wij kinderen’ - herkennen we in Fré Dommisse een auteur, die bizonder kicsche problemen aandurft en ze op zulke wijze behandelt, dat ze u stevig geboeid en soms diep in u zelf geroerd weten te houden.

Dr. H. Van der Hoeven, een geneesheer-specialist, die ‘Krankzinnigen’ bondig inleidt, ziet in het boek het ‘onopgesmukte, pretentielooze verhaal van een gefolterde menschenziel’ en heet het verder een ‘van de zuiverste “Bekentenissen”, die de literatuur heeft voortgebracht.’ Die getuigenis lijkt ons niets te gunstig,... want dat in den ik-persoon geschreven boek hangt ons, in al zijn bizonderheden, zulk een schrijnend beeld op van het vier jaren lange krankzinnigenleven eener door geestelijke overspanning ondermijnde jonge vrouw en gunt ons tevens zulk een pijnlijken, maar trouwen kijk op het verwarde leven van haar lotgenooten en op de verduldige, veelzijdige behandeling dier vreeselijke verstoringsgevallen, dat men er onafwendbaar den indruk van ondergaat en er telkens weer bij te peinzen zit. We konden zeggen: dat werk is het streng bijgehouden dagboek van een krankzinnige. Maar het geeft ons veel meer, vermits het ons vooral ook tastbaar peilen laat naar de diepte en soms naar den oorsprong zelf der geestesverwarring en ons voldoende objektief de aangewende reageermiddelen uitbeeldt, om ons kritisch oordeel onaangetast te laten. En een kritisch oordeel zijn we dan wel geneigd naar voren te brengen: een oordeel over den geest der godsdienstige bespiegelingen, die we telkens te verteren krijgen en die ons eerder nederdrukkend lijken; een oordeel over experimenten, die achterwege blijven, en andere, die te vroeg gewaagd worden; een oordeel over het

gebrek aan grondig onderzoek of althans grondige kennis der individueele verstoringsgevallen. Dat boek, juist doordàt het zoo onopgesmukt, - en toch zoo literair plastisch, - de werkelijkheden blootlegt, móet prikkelen tot belangstelling en tot kritiek,... en dat is er zeker niet het minst interessante kenmerk van.

Eén bedenking, die echter de waarde van het boek geen afbreuk doet, moge hier een plaatsje vinden: het boek is géén lektuur voor vermoeide of te zeer prikkelbare hersenen. 't Is een werk, dat men, intellektueel zijnde, alleen lezen moet op dagen van volkomen geestesrust; maar dan zal het ook den lezer, voor eenmaal, veel meer dan alledaags bevrediging geven.

Fre Dommisse. - Waren wij kinderen - W.L. & J. Brusse, Rotterdam.

Een heel oogenblik dachten we, toen dit verhaal uitgelezen was, dat Agnes, de hoofdpersoon, wel eens de ‘heldin’ uit het vorige boek kon zijn, in een vroegere levensperiode. Want inderdaad, de overstelpende leerderij op school, de debatten over godsdienst en politiek, over Gandhi en nationaal-socialisme en Krishnamurti en huwelijksvragen, en dan weer de obsessie der allerhande taaie en saaie leervakken, om niet van kampeerstonden en vriendenfuifjes tusschenbei te gewagen, ze zijn wel van aard om jonge geesten in de war te brengen of minstens zeer gevaarlijk de zenuwen te overprikkelen, zulks op een leeftijd (tusschen 16 en 20 jaar), dat geest en zenuwen vooral behoefte aan kalmte hebben. En we zouden dan geneigd zijn, aan ouders en pedagogen te zeggen: spààrt toch de hersenen van de jongelui en, zoo ze van zelf in allerlei vraagpunten belang stellen, werpt er niet telkens nieuwe en veelzijdige en diepzinnige op, die ze ten slotte niet meer verwerken kunnen!

Maar de schrijfster raakt hier, in Agnes zelf, in haar jongen vriend Hans en in bijkomstige personages, het sexueele vraagpunt aan, met de uitspattingen, die er aan verbonden loopen. En hier rijst dan wel beangstigend de vraag: zijn, in dezen tijd, de gevallen als dat van Agnes en Hans een uitzondering of dreigen ze tot sloopende gewoonten uit te groeien? We durven het niet beantwoorden. Maar wel wagen we het, ten zeerste te betreuren hoe in dit boek, - als in het tegenwoordige leven, - de ouders en opvoeders zich haast werkloos op den achtergrond houden, alsof ze niet, nu vooral, een leidende taak vol verantwoordelijkheid te vervullen hadden. ‘Waren wij kinderen?’ vraagt de ietwat gezochte titel van het boek. ‘Ja, in den grond zijn Agnes en de anderen het gebleven tot het einde toe,’ kunnen we antwoorden, ‘maar de ouderen hebben niet gemerkt of begrepen, dat die kinderen hun kleederen aan 't ontwassen waren en daarom nagelaten hun, taktisch leidend, te geven wat hun paste.’

Het vorige boek mocht werkelijk onopgesmukt heeten en steunde dààrop reeds het begin van zijn attraktie. Van ‘Waren wij kinderen?’ durven we dat niet getuigen; het doet als inhoud wel eens hortend aan, is op een aantal bladzijden van een storende gekunsteldheid en laat dikwijls na, naar diepte en oorzaak der gevallen te peilen, al had juist dat ‘peilen’ Agnes en een paar anderen tot typische verschijnselen van onzen tijd kunnen stempelen.

‘Waren wij kinderen?’ blijft vast het lezen waard, maar de schrijfster kan er, in verband met het behandeld onderwerp, wel belang bij hebben, eens aandachtig mevr. Selleger-Elout's ‘Menschen in den storm’ door te maken.

A. Den Doolaard. - Van vrijheid en dood. - N.V. Em. Querido, Amsterdam.

Na den aan inhoud zwaren roman ‘Orient Express’, die ons het zoo tragisch avontuurlijk leven der Macedonische comitadji's uitbeeldt, is ‘Van vrijheid en dood’, ondanks zijn dramatischen titel, een boek van verpoozing. We beweren hiermee niet, dat de losse schetsen uit dit boek in hun geheel na Den Doolaard's grooten roman ontstaan zijn; we hebben veeleer den indruk, vooral wat de eerste der drie groote rubrieken, - ‘Glorie en val der comitadji's’, - betreft, dat ze een greep uit het vele materiaal zijn, waaruit de schrijver bedoelden roman heeft opgebouwd. Hoe het ook zij, wat Den Doolaard heeft samengebracht onder ieder der rubrieken, waarvan de tweede ‘Den Balkan rond’ en de derde ‘Het onbe-

kende Polen' heet, is telkens boeiende lektuur, én om de bizonder plastische, dikwerf ondeugende journalistiek van den schrijver, én om de zeer persoonlijke wijze, waarop hij telkens doordringt tot de kern van het maatschappelijke en het politieke leven, dat hij ons te aanschouwen geeft. Te aanschouwen, of juister: aan te voelen. Want hoe belangwekkend we b.v. de folklore-in-aktie in den Balkan en den ondergrond van de verhouding Litauen-Polen-Duitschland vinden, we worden toch maar geschokt en doorgruweld, wanneer de schrijver ons tastbaar, als alleen een méester het kan, den Macedonischen strijd om 'vrijheid of dood' voor den geest brengt, den strijd met al zijn oorspronkelijken adel, - zelfs waar er gemoord werd, - maar later met zijn griezelig verval tot moordzùcht, geldhonger en despotisme.

Kortom, we willen dit nieuwe boek, - verlucht met een dertigtal zeer suggestieve foto's, door den schrijver zelf, - al zoomin missen als den roman 'Orient Express', waarbij het grootendeels blijkt aan te sluiten. En we kunnen 't niet anders dan best vinden, dat de firma Querido er nog eens haar extra zorg aan besteed heeft.

H. VAN TICHELEN.

Nieuwe Uitgaven.

Van 'Die Poorte', Oude-God:

FRANS DE WILDE: Dichter en Burgerman, verzen; 48 blz.

Van A.A.M. Stols, Maastricht en Brussel;

ROGIER VERHEYEN: Adinda's Stemmingen, gedichten; 62 blz.

Van Standaard boekhandel, Antwerpen:

ERNEST CLAES: Pastoor Campens zaliger; 216 blz., illustraties van C. KOROSMEZEY; 18 fr.

Van de Zuidhollandsche Uitgeversmaatschappij, 's-Gravenhage: HERMAN KESNIG: Petertje; 264 blz.; *f* 2.20.

Van De Wilde Roos, Brussel:

ANDRE CLAUDET: Leven en Dood van Gustaaf Vermeersch; 40 blz.

Van H. Van Tichelen, St-Vincentiusstraat, 67, Antwerpen:

De kleine Vlaming, 18e jaar, December.

Nieuws van de maand; Handje-plak (M. Selleger-Elout); De Sneeuwman en de Musschen, gedicht (Tine Rabhooy); Uilenspiegel, XXVI en XXVII (Eug. Bosschaerts); Abessinië; Wie? Hoe? Waarom? Kennen en Weten (L. Roelants); Puzzle en Co; Boekenkast; Prijskampen.

Inhoud van de Januari-aflevering: Nieuws van de maand; Uilenspiegel; Fortunatus; De witte anemoon; Spreekt en schrijft Vlaamsch; Kunstboter.

Van de Verkoopcentrale Halewin, Langen steenweg, 29, Halle:

Ing. EDGARD WAUTERS en Dr. EUGEEN VERSTRAETE: De goudgele Garve, een tuil Vlaamsche stemmige liederen, wijdingvolle liedekens, boertige wijsjes,

stapliederen en kanons; 83 blz., met illustraties; 7 fr. 50 (postcheck 4055.14 van Wauters, Halle).

Een derde, bijgewerkte druk van een verzameling van 82 gelukkige gekozen liederen, voor ‘Morgendauw’ uitgegeven, waaruit strijdliederen en algemeen gekende liederen opzettelijk wegbleven en die in Vlaamsche middens, vooral in jeugdkringen, zeker welkom zal zijn.

Het Cynisme in de hedendaagsche Vlaamsche Letterkunde
Slot[1]

2. Ernest W. Schmidt.

Ook op tooneelgebied hebben we in onze Vlaamsche letterkunde een schrijver, dien we een cynieker mogen noemen, namelijk Ernest W. Schmidt. Dit beteekent natuurlijk niet, dat we dit cynisme in al zijn werken gaan terugvinden. Zoo heeft hij blijspelen geschreven, waarin zijn lach recht zorgeloos en hartelijk klinkt, b.v. ‘Eersteling’, een eenakter, waarin hij den draak steekt met den nieuwbakken vader, die de baker eens de les zal spellen, en daar zij weigert zijn onzinnige bevelen op te volgen, in al zijn onervaren voortvarendheid zelf voor de verzorging van zijn spruit zal zorgen volgens al de regelen der moderne wetenschap, tot hij ten einde raad het geval als hopeloos opgeeft, en het kind in een schuif stopt.

In dergelijke stukjes, het eene al beter dan het andere, kunnen we echter een auteur niet gansch ontdekken.

Realist is hij in merg en been, tot zelfs in zijn sprookje (zangspel) ‘Klaas in 't Luilekkerland’ en hij wordt niet moe het ons herhaaldelijk te verzekeren. Het blijkt trouwens duidelijk uit al zijn dramatische werken. Nochtans ook daar is hij niet altijd cynisch. In ‘Georges Fries’ blijft alle cynisme ver, alhoewel hij zich van tijd tot tijd geweld moet aandoen om zijn spotlust te bedwingen.

In zijn voorrede tot ‘Georges Fries’ zegt hij het volgende: ‘Na-oorlogsche menschen werden geteekend, na-oorlogsche toestanden en mentaliteiten, die in sommige gevallen wel eenigszins verschillen van de vroegere.’

(1) Zie blz. 145.

Wat waar is voor ‘Georges Fries’ is ook waar voor zijn andere werken, alleen de wijze, waarop hij dat doet, verschilt. In ‘Georges Fries’ schildert hij die toestanden zonder meer, in andere werken drijft hij er minachtend den spot mee. Hij wordt dan bitter sarcastisch en gebruikt helle kleuren voor het weergeven van de wrange realiteit, zijn visie is dan scherp nuchter en hij veralgemeent de verbazende amoraliteit van zijn personen. Het zijn deze werken, die ons hier het meest interesseeren en Schmidt is ook op zijn best als hij zich op een dergelijke manier uit.

De kritiekers hebben er soms op gewezen, dat de tooneelspelen van Schmidt wreed zijn, dat er geen humor of ironie in te vinden is. Het klasseeren van die werken zat hun dwars: grappig konden ze niet genoemd worden, tragisch evenmin, in het komische genre sprongen ze uit den band en voor het tragische lag er geen gevoel genoeg in. Slechts één benaming paste: cynisch.

Het cynisme van Schmidt is persoonlijk, alhoewel hij misschien wel, tot op een zekere hoogte, den invloed van Shaw ondergaan heeft. Sommigen meenen er zelfs Heyermans in terug te vinden, maar dat schijnt ons minder waarschijnlijk toe. Heyermans' werken zijn donker, pessimistisch, deze auteur heeft den moed niet om te spotten met de wrange waarheid, alles is droeve, strakke ernst, hij is er door terneergedrukt, omdat hij geen uitkomst ziet. Schmidt stelt er zich boven en ziet misprijzend neer op de lage ploerterigheid van zijn personages. Zijn cerebraliteit is misschien wel even sterk als bij Shaw, in ieder geval ze overheerscht zijn gevoel, hij blijft koud, ongevoelig, zijn spot is bijtend scherp, vol kwalijk ingehouden bitterheid. In dit verband wordt soms ook de naam genoemd van Strindberg. Deze laatste is echter veel pessimistischer dan Schmidt, zijn bittere, stekelige spot wordt dikwijls hatelijk - zijn haat laait soms op in zijn werk - zoo iets mogen we bij Schmidt niet verwachten.

Een motief dat Ernest W. Schmidt met voorliefde schijnt te behandelen is wat gewoonlijk genoemd wordt ‘het duel der geslachten’. Hij beschouwt de verhouding van man tot vrouw, maar dan ontdaan van alle romantiekerig waas. Alles wat maar eenigszins zou kunnen dienen om de soms onaangename, maar evenwel onloochenbare waarheid een beetje te verbloemen, wijst

hij van de hand. Hij schildert ons die verhouding in al haar naaktheid. Zonder eenige terughouding wijst hij op het leelijke en spot met diegenen, die zich dat anders voorgesteld hadden. De cynische onbevangenheid, waarmee hij zijn personen hekelt, doet ons lachen; het is alles behalve een schaterlach, slechts een glimlachend approuveeren, hetgeen getuigt dat het een verfijnd genot bezorgt aan diegenen, die een klaren kijk op het leven hebben, welke niet door een of ander vooroordeel of kleinburgerlijk principe vertroebeld is. Men lacht er natuurlijk niet mee als met de stupiede oppervlakkigheid van een dolle klucht, waar alles neerkomt op een onhandige caricaturale mimiek, die soms het toppunt van idioot-doenerij bereikt - laat ons maar even denken aan Stan Laurel en Oliver Hardy.

Het past niet in dit kader - en het is trouwens ondoenlijk - den auteur te volgen in al zijn werken. Het volstaat hem in zijn beste voortbrengselen gade te slaan, en daarin drijft zijn cynisme boven.

Een drama, waarmee hij naam maakte, is **Het Kindernummer.** Het is een geslaagde realistische milieu-schildering, die erg natuurgetrouw aandoet. We staan middenin het rommelige huishouden van verloopen variété-artisten. De slordige juffrouw Fleer - ex-écuyère de haute école - heeft het noodig geoordeeld op reeds gezetten ouderdom in het huwelijk te treden met een zestien-jaarjongeren verzopen boemelaar - een fuifnummer eerste klas - die niets dan geld kent. Haar dochter Rosine is een nukkig wezentje, dat zich inbeeldt een prachtstem te hebben en heerlijk te dansen - omdat ze vroeger kindernummer is geweest - maar die feitelijk tot niks in staat is. Prof, een vijftiger, is commensaal bij de Fleers en wordt zoowat gebezigd als melkkoe. Hij is trouwens verliefd op Rosine, en dat verklaart veel. Vooroordeelen kent hij niet meer, er bestaat nog slechts Rosine voor hem, de rest is van geen tel meer. Hij verwaarloost zijn zaken, kuischt al zijn geld op en als het eens zoo ver is, verschijnt Kepper, een mededinger, die dadelijk in de gratie van Fleer staat, daar hij zich in zake banknoten erg toeschietelijk toont. Dan blijkt maar eerst wat een ellendig paar schaamteloos verdorven koppelaars de Fleers zijn. In die passages is Ernest W. Schmidt vooral cynisch. Het onderhoud, dat Fleer

met zijn vrouw heeft, laat aan duidelijkheid niets te wenschen over. Dankbaarheid is wel het laatste, dat er van hen te verwachten is. Prof heeft geen geld meer, dan moet hij d'r uit. Ook die scenes, waar Fleer en Kepper aan 't beraadslagen gaan over het zuiveren van den toestand door het verdwijnen van Prof, zijn cynisch bij uitstek.

Prof geeft eindelijk het strijden op, omdat hij, zooals hij zelf zegt, het tegen de jeugd moet afleggen. Hij pleegt zelfmoord en, al wordt het ons niet gezegd, we kunnen vermoeden dat het voor Rosine een bespoediging beteekent van het lot, dat haar beschoren is. Fleer ziet een briefje liggen van Prof, leest het en het klinkt als een cynisch ‘Adieu’, Prof achterna gezonden.

Buiten enkele reeds aangehaalde scenes, moet echter toegegeven worden dat het cynisme van Schmidt in ‘Het Kindernummer’ niet zoo erg in 't oog vallend is. Het is trouwens ook nog zoo scherp niet, de auteur bepaalt er zich meer bij de werkelijkheid zoo getrouw mogelijk weer te geven en het stuk is dan ook heel wat milder en zachter gestemd dan zijn volgende werken.

Dit blijkt reeds in **Tilly's Tribulaties,** het tooneelspel dat Schmidt heeft doen kennen bij het groot publiek. Tilly, een jong vrouwtje, doet het onmogelijke om toch maar een man aan den haak te slaan. Als het niet gaat met den door en door cynischen Flag, noch met den eveneens koel nuchteren Tom, dan maar met Woes, die, dolverliefd als hij is, nog niet eens ziet dat hij slechts gekozen wordt bij gebrek aan andere candidaten.

De auteur drijft den spot met de al maar door hengelende bakvischjes, hij legt den nadruk op het eenige lofwaardige doel bij alle vrouwen: aan een man geraken. Hij doet dit echter geenszins om te moraliseeren, laat geen afkeuring doorschemeren, maar stelt zich eenvoudig boven dat gescharrel en wijst er spotlachend op. Ernest W. Schmidt is er de man niet naar om boter aan de galg te smeren. Hij neemt heelemaal geen stelling, speelt niet voor didacticus en laat het aan iedereen over voor zich zelf uit te maken, welke conclusie er te trekken valt.

Sommigen hebben gemeend in ‘Tilly's Tribulaties’ niets anders te zien dan een charge, een karikatuur van het moderne leven. Zoo dit dan al niet heelemaal verkeerd is, overdreven is

het zeker. De auteur bezigt geen poppen, waarvan een of ander lichaamsdeel buiten alle verhouding zou ontwikkeld zijn. Hij verlaagt zijn personen niet tot karikaturen. Hoogstens kunnen we zeggen, dat hij een bijzondere belichting heeft aangewend, waardoor de karaktertrekken, welke hij op het oog had, beter uitkomen. Door die - misschien eenzijdige - belichting verscherpt de grens tusschen licht en donker. Al wat hij noodig heeft staat in het helle licht, de rest vervaagt in de schaduw, en het daardoor verwekt kontrast heeft voor gevolg dat het heelemaal overbodig wordt te overdrijven.

Slechts in het schetsen van één figuur is hij niet zoo heel gelukkig geweest, namelijk wat betreft Woes. Deze wordt ons voorgesteld als een onnoozele sul van eerste gehalte, met wien we nu waarachtig geen medelijden kunnen hebben. Misschien is dit wel met opzet gedaan om ook die kategorie van mannen in het ootje te nemen, die zoodanig verblind zijn, dat ze bij de eerste de beste gelegenheid tegen de lamp vliegen.

Heel anders is Flag getypeerd. Cynisch in merg en been, spot hij met alles. Zoo geeft hij een opsomming van redenen waarom een man trouwt, als antwoord op de meening van Tilly dat de mannen trouwen... ‘uit behoefte aan 'n liefhebbende vrouw, die hen met de teederste zorgen omringt.’ En bij die opsomming komt dan het heele alphabet te pas, slechts voor de x heeft hij geen woord gevonden. Het is natuurlijk een aaneenschakeling van geestigheden, de eene al beter dan de andere. Een man trouwt volgens hem: ‘...uit idealisme, omdat ie den inhoud naar den vorm beoordeelt... uit naïveteit, in de hoop een vrouw voor zich alleen te hebben... uit onwetendheid... uit pooverheid met een rijke erfgename... uit ijdelheid om met een mooie vrouw te pronken, enz.’

Flag wil persé van Tilly afgeraken - immers ze koestert trouwplannen - en laat zich dan maar door zijn vriend bedriegen. Scherp ironisch wordt Schmidt als hij Tilly - die reeds door de halve stad naar huis gebracht is - zich doet verklappen, met Tom de bekentenis te doen dat haar avontuur met hem haar eenige misstap is geweest... terwijl er in werkelijkheid niets tusschen hen is voorgevallen. Nadat Flag haar de bons gegeven heeft, klampt ze zich aan Tom vast. Op een mooien dag loodst ze hem zelfs

binnen, maar Tom heeft het spel doorzien en poetst de plaat. Dan blijft er haar niets meer over dan Woes te nemen, wat ze dan ook zonder dralen doet.

In ‘het Kindernummer’ blijft Schmidt nog tamelijk objektief - koud glimlachend verhaalt hij ‘Tilly's Tribulaties’ - gansch het stuk door klinkt een spotlach - echt cynisch bitter wordt hij in **De twee Vrienden en de Vrouw.**

Twee schilders, Han en Herman, leven samen met Nannie, die met hart en ziel Han bemint. Han, die echter een vreeselijke egoïst is, begint er zijn bekomst van te krijgen en besluit Nannie aan den dijk te zetten. Hij kan niet meer werken, heeft geen inspiratie meer. ‘Een artist moet verandering hebben,’ orakelt hij, Hij en Herman voelen zich beiden aangetrokken door Zweden, het land waar ze zooveel gelukkige uren hebben gekend en zooveel geld verdiend met het verschacheren van valsche Rembrandts, en ze besluiten er terug naar toe te gaan. Herman zou echter liever alleen gaan, hij bemint Nannie en wil ze niet ongelukkig maken door ze te scheiden van Han. Beiden hebben echter de belofte afgelegd dat geen vrouw ooit tusschen hen zal komen staan. Han offert Nannie op. Zijn liefde zal wel nooit erg diep gezeten hebben, als het ooit liefde geweest is! Herman, die cynisch doet, om zich voor verdere ontgoochelingen te behoeden, is een oogenblik van zins om er met Nannie stilletjes van door te gaan. Even schijnt het of het zaakje een wending gaat nemen als in ‘Paketboot Tenacity’, maar Han, die zich hier voordoet als een echte ploert in prachtformaat, weet per a + b te bewijzen, dat Nannie nog steeds aan hem en aan hem alleen denkt. Ja, en dan geeft Herman zijn poging ook maar op.

Herman is zeker even cynisch als zijn vriend, hij noemt zelfs hun vriendschap ‘gemeenschappelijke belangensfeer’. Zijn bitter cynisme dient hem echter slechts om zijn hoofd boven water te kunnen houden. Han daarentegen heeft heelemaal geen gevoel meer in zijn lijf, hij is de verpersoonlijking van het egoïsme, de ten top gedreven zelfzucht.

Waar de lach van Schmidt in ‘Tilly's Tribulaties’ enkel spottend klinkt, wordt het hier een grimlach, die vaak overslaat tot een bitteren grijns. Wrang en zerp klinkt de snijdende spot,

welke soms een onbehaaglijk gevoel van onvoldaanheid achterlaat. Heel weinig is er toe noodig om er een tragedie van te maken. De tragiek in het leven van Nannie doorvoelen we zoo goed. Ernest W. Schmidt heeft in dit werk zeker wel het toppunt van zijn cynisme bereikt; waar het in zijn andere werken nog vermengd, of althans getemperd is, laat hij het hier volkomen vrijen teugel.

3. Richard Minne.

Een auteur, die ook wel een plaats verdient bij de reeds geciteerde, is de dichter Richard Minne. Als we gezegd hebben dat het cynisme van elken schrijver afzonderlijk, andere kenteekenen vertoont, dan komt dit vooral tot uiting bij Minne. Zoo persoonlijk Elsschot en Schmidt elk in hun cynisch-zijn waren, zoo onpersoonlijk lijkt ons Minne. Daarmede wordt bedoeld dat deze laatste onder letterkundigen invloed heeft gestaan, vooral misschien van Rimbaud, dat het hoofdzakelijk een literaire houding van den schrijver was, maar laat ons er dan onmiddellijk aan toevoegen, dat ze echter gesteund was op oprecht gevoel. Het cynisme neemt bij Minne ietwat andere aspecten aan, de nadruk valt vooral op de onverschilligheid, het ‘à quoi bon?’ Er is toch niets aan te verhelpen; en hier vinden we min of meer Heinrich Heine weer. Het gaat niet op Heine als een cynieker te bestempelen, daarvoor heeft hij te veel gevoel, is hij zelfs te sentimenteel. Laat hij dan ook al eens bitter geweest zijn, zijn gevoel op zij zetten, al ware het maar tijdelijk, kan hij niet.

Als we van Heine over Piet Paaltjens en Vuylsteke tot Minne de ontwikkeling van het cynisme nagaan, dan zien we dat het slechts zeer geleidelijk aan kracht wint, om bij Minne vrij sterk te accentueeren. Moesten we het door een stippellijn graphisch voorstellen, de punten bij Heine zouden tot doperwtjes worden bij Richard Minne.

Misschien heeft men bij Minne al te veel den nadruk gelegd op het speelsche, het dartel-humoristische, en als zijn ironie dan toch te scherp werd om nog als humor te kunnen doorgaan, wist men er geen blijf meer mee en nam men het op als een charge. Zeker, somber verbitterd is hij niet, eerder zich schikkend in het onvermijdelijke, met toch een misprijzend glimlachje.

Minne behoort tot de groep van 't Fonteintje, vier jonge dichters, die allen min of meer dezelfde richting uitgaan, maar van wie alleen hij op een dergelijke manier schrijft, zonder gevoel te laten blijken.

Over de ironie, die we bij hen aantreffen in verschillenden graad, schrijft Jan Van Nijlen: ‘Deze ironie is bij hen niet, zooals bij voorbeeld bij Heine, een geestesgesteldheid, maar een middel tot bevrijding, een antidotum, dat alleen voor doel heeft geest en gevoel immuun te maken voor de bekoorlijke dwalingen van het Romantisme.’ En verder: ‘Ze (de ironie) kan althans de dichters verlossen van de alleenheerschappij van het gevoel, die zulke groote verwarring heeft gesticht, zij bereidt den zuiver menschelijken zang voor, dien we zoo zelden in de Vlaamsche poëzie der negentiende eeuw vernamen.’

Bij Minne bestaat zeker het minst het gevaar van de alleenheerschappij van het gevoel. Hij gaf een bundeltje gedichten uit **In den Zoeten Inval,** waarvan sommige verzen althans wel eens zuurzoet zijn; zoo eindigt het gedicht ‘De Wespen en de Appelaar’ met de verzen:

> ‘Een groet, een grijns, een lach,
> buigen voor 't gezag
> en tusschen de tanden
> Verdi fluiten en Bach.’

Kenschetsend in zijn veelzeggendheid is ook nog:

> ‘Gij verwacht u aan iets chics
> daar aan den oever van den Styx?
> Misschien is 't iets, misschien is 't niks.’

Minne spot letterlijk met alles; zoo eindigt hij ‘Van op de Hooge Brug’:

> ‘Of wist ge 't niet dat Jezus 't veer kwam overzetten
> (de lelie drijft, alwaar zijn riemslag heeft verpoosd)
> en dat men tot zijn glorie, onder de gloriëtten
> des Zondags aan een matig prijsken paling roost?’

De dichter lacht soms opdat hij zeker niet zou weenen. Hij laat zoo goed de ijdelheid van alle menschelijk gedoe doorschemeren - waartoe dient dat alles? Ook ontgoochelingen zijn hem niet gespaard:

‘De wereld is een fluit met zooveel duizend monden.
En elkeen blaast zijn lied. En 't maakt een droef geluid,
waarin ik niets van eigen klank heb weergevonden.
En gij? Misschien hebt ge ook getikt aan meenge ruit
en werdt ge als ik weer feestlijk wandelen gezonden.’

In 1933 ontpopt Richard Minne zich ook als prozaschrijver met **Heineke Vos en zijn Biograaf,** maar dan op die manier, dat men er aanhoudend den dichter doorvoelt. En degenen, die ‘In den Zoeten Inval’ beschouwden als het onomstootbaar bewijs van de speelsche, guitige humoristiek van Minne, zullen door Heineke Vos zeker niet in die meening gestaafd worden.

Heineke Vos is ten slotte een autobiografie, althans gedeeltelijk, waarvan men echter de zinnen niet woordelijk mag lezen en uitleggen. Veeleer moeten we den zin van het verhaal trachten te snappen en de beelden, welke het evokeert, als auto-biographisch aanzien.

In zijn inleiding geeft hij op z'n ironische wijze een treffend, karakteristiek beeld van een hoekje van de provinciestad, die Gent voor den oorlog was: de traditioneele wandeling op den Kouter tijdens het concert. In het werk zelf blijft het echter niet bij zulken oppervlakkigen spot. De jeugd van Heineke Vos wordt geschilderd zooals ze is - niet vol van de sentimenteele romantiek van poppen in een sprookjeswereld, maar doorzinderd van het leven van groeiende menschenkinderen, die voor het eerst met de buitenwereld in kontakt komen en als larven uit hun pop breken.

De beste omschrijving voor Heineke Vos is die van den auteur zelf: ‘Te huur: Een asceet tegen zijn goesting.’

De schildering is gedurfd, met ruwe, enkelvoudige trekken, zonder afronding van de soms ietwat scherpe hoeken - en ook zonder de zachte kleurenweelde van de fantasie.

Het leven blijft verder voor Heineke Vos niet zoo vlak en rimpelloos als het water in een kleinburgerlijke kruidenierslampetkom, maar wordt gestuwd door een innerlijke kracht, waarvan Heineke wel weet, dat ze niet altijd zeer idealistisch is, zooals hij dan ook gereedelijk toegeeft naar aanleiding van zijn verhouding met Fanny, de geëmancipeerde vrouw.

Het cynisme, de koude, soms spottende ongevoeligheid is in dit werk veel sterker vertegenwoordigd dan in ‘In den Zoeten Inval.’

4. Eugene Bosschaerts.

Onder de jongeren is het Eugène Bosschaerts, een van de huidige generatie, die in deze bespreking vermelding verdient. Hij heeft zich voor het eerst geuit in zijn bundeltje **De Teere Snaar,** dat in 1926 verscheen.

Van cynisme is er in die verzen nog geen spraak. Men krijgt bij het lezen er van den indruk, dat de dichter zich zelf nog niet gevonden heeft. Hij zoekt, min of meer onzeker, en heeft blijkbaar nog niet ontdekt hoe hij zijn eigen bijzondere visie op de meest natuurlijke wijze zal weergeven. Blijft hij dan ook wel algemeen, toch geeft hij hier en daar in een vers plots het bewijs van een erg persoonlijke levensvisie. Op het onverwachtst duikt soms een gedicht op, dat den stempel van zijn ikheid draagt en waaruit een eigen geluid klinkt. Zoo in het gedicht ‘Geef mij wat zachtheid’ bewijst hij een droomer te zijn, die op het punt staat te ontwaken. Het eindigt als volgt:

> ‘Want denk dan dat 't maar droomen zijn,
> En dat we eens toch weer ontwaken.
> Laat ons slechts zacht zijn voor elkander,
> Ons niet te veel illusies maken.’

Slechts enkele gedichten zooals dit, en ‘Ik weet nu dat het Lente is’ wijzen er op, dat Bosschaerts niet zoo uitdrukkingloos conservatief, zoo hopeloos onpersoonlijk is als de andere verzen wel zouden kunnen doen vermoeden:

> ‘Dan wil ik weer versmachten in den hartstocht-oven van uw tintelend lijf,
> uitweenen in de heimwee-rust van uwen zachten schoot...
> ronddwalen in de eindeloos-verre vlakten van uw oogenspiegel,
> versmoren in de wellust van uw geurigheid...
> Wat zal ik dan nog zijn, dan zwak en bang voor 't overstelpend beeld,
> van zins- en zielsbegeestering!
> Wat kan ik dan nog doen, dan snikken om gena, en klein en nietig
> wachten op bevrediging.

En slechts daarna; o spot! zal 'k weer de man zijn,
kijkend op je neer van uit de hoogte;
zal 'k vinden je opnieuw een zwak en nietig wezen,
insekt-nietig, toch wel aardig zacht, waard te beschermen,
als de vlinder om zijn schoone vleugels.'

De ideeën, die in zijn tweeden bundel overheerschen, zijn misschien reeds aanwezig, de durf zich uit te drukken ontbreekt. De belofte, die er echter in opgesloten ligt, heeft Bosschaerts gehouden in zijn jongsten bundel **Het Hellend Vlak,** waarvan de titel alleen ons reeds zou kunnen aantoonen, dat de auteur het leven beschouwt als leidend steeds bergafwaarts naar een duistere diepte.

Het eerste vers van dat bundeltje, 'Pastorale', is echter misleidend voor de rest. Het verhaalt de herrie, die een kikker veroorzaakt door onder de rokken van een slapend meisje terecht te komen - de stijl is vol tintelenden humor, luchtig en frisch als een wei, malsch groen na een lenteregenvlaag.

In al zijn andere gedichten echter blijft die frischheid verre, verdreven door doordringend aroom en van wellust zware parfum van bedwelmend zinnengejoel. Middenin dien roes van bloemengeur en zinnenkadans staat de dichter niet meer bloo-schuchter, aarzelend als de angstige, nieuwsgierig onvoldane knaap uit 'De Jonge Zondaar', maar zelfbewust, doortastend als een man, die weet. Hier en daar klinkt in die roode vleeschweelde een misprijzen van onvermoede diepte, die alle oppervlakkigheid uitsluit - en plotseling als de zon, die even een gat als een ballon in de grijze wolken boort, verschijnt zijn gedicht 'Optimisme', maar het staat alleen, moederziel alleen, tusschen al de andere.

Up to date is Bosschaerts zonder twijfel. Het voortjagende, koortsige zenuwsloopende ritme van het moderne leven geeft hij goed weer, o.a. in 'Roode Jazz'.

Naast die gedichten, zinderend van warm zingenot, staan er echter andere, die kil aandoen als een plotse noordenwind in een zwoele atmosfeer, en hel verlichten ze nu het misprijzen, dat reeds tot uiting kwam. Spotten doet hij in 'Degelijkheid' en in 'Vier Bagatellen'. Dat laatste gedicht besluit hij:

'Maar ik? Ik zoek... en vind?
Wat stuifzand in den wind.'

Op sarrenden toon zegt Eugène Bosschaerts in ‘Zoeken’ zijn ongeloof uit in de ideëele goedheid van het leven:

> ...‘Zoo worde elk menschje leerling-tooverknaap,
> Het weze geniaal, van tweeden rang,
> Of 't idiootje, dat naar Gheel zou moeten!
>
> Men zoeke dus, met handen en met voeten,
> Logeere in 't Grand Hotel, of in Den Aap,
> Maar zoeke steeds! De rest heeft geen belang.’

Een typisch, misschien wel het meest typische gedicht van Bosschaerts is datgene, waarmee hij zijn bundel besluit: ‘Het Aschbakje’, niet om de vrije verzen, want hij bezigt even goed het klassiek metrum, en is in beide gevallen heel wat vaardiger dan in zijn eersten bundel, maar om den inhoud.

> ‘Het aschbakje is een kerkhof van vlamillusies.
> Daar rust nog het cadaver van een sigaar, die weemoedig is uitgegaan -
> Er zweven gedachten rond in povere gedaanten.
> (Ze waren niet waardig genoeg om te leven
> en komen dus rond den aschbak zweven).
>
> Daarnaast: een ledig glas, wat bierschuim op den bodem,
> een dagblad met een koffievlek.
> (Het hoofdartikel: Wereldvrede!
> Een wreede moord op 't tweede blad
> en in de annonces: kamers te huren).
>
> Het aschbakje is een kerkhof van vlamillusies.
> De vlam is een illusie van leven.
> Het leven is een schrijden naar den dood.
>
> In het aschbakje belanden we allen,
> gij en ik,
> morgen of overmorgen.’

Het cynisme van Bosschaerts is niet altijd sarcastisch, het is soms zooals hier eenvoudig koel nuchter, ijskoud. Het leven is zoo, een aaneenschakeling van leugens en bedrog, waarin een naïeve illusie wel erg misplaatst is. Hij constateert het, geeft het weer,

minacht het, maar laat zich niet meesleepen in een stroom van jeremiaden en verwenschingen, wat inderdaad wel dwaas zou aandoen. Wie niet meer verwacht dan hij krijgen kan, zal nooit boos of bedroefd moeten worden.

In dergelijke verzen is Bosschaerts zoo ontnuchterend cynisch, dat we van enkele gedichten als ‘Optimisme’ moeten aannemen, dat ze of wel slechts buien zijn, of wel dat hij er zelf niet in gelooft.

In ‘De Clown en ik’ blijft hij ook ver van zijn voorgewend optimisme.

> ‘'k Heb alles van den clown:
> den luisterrijken opschik
> en het burleske, kakelbont vertoon
> van dolle vreugde en schrik;
> 'k heb zijn grimas en zijn potsierlijkheid,
> ik kan tot spijt van wie 't benijdt,
> soms even geest- of beestig zijn;
> 'k heb ook van hem den bokkesprongen-overmoed,
> 'k heb zijn ontzetting bij gebroken-potten-tegenspoed!
> We trekken, welbeschouwd, aan één dezelfde lijn.
> De clown? Hij wekt den lach en maakt het leven lichter
> en ik heb alles van den clown. - Ik ben een dichter!’

Zijn schampere toon is zeker van aard om den ‘bourgeois’ te overbluffen, maar daaruit afleiden dat zijn wijze van uiting niet in overeenstemming zou zijn met zijn innerlijk gemoedsleven, doch slechts enkel en alleen op overmoed zou berusten, is een konklusie, waarvan we de verantwoordelijkheid niet op ons willen nemen. Zonder schroom, met veel praktischen werkelijkheidszin, geeft Bosschaerts ons een kant van 't leven te proeven, die nu precies niet altijd zoet smaakt, welken de bourgeois wel zal loochenen, maar die waar is. Meer is het niet, maar meer beoogt hij ook niet.

Bij de vier bestudeerde schrijvers kunnen we dus een cynisme waarnemen, dat zich telkens in een persoonlijk aspekt vertoont. Een ding blijft hun echter gemeen, een ontnuchterde begrijpende kijk op de zaken, die een zekere gevoelloosheid - of op zijn minst

een absolute ondergeschiktheid van het gevoel - voor gevolg heeft en hen voor misstappen en dwaasheden behoedt.

We mogen gerust aannemen, dat het een specifiek verschijnsel van onzen tijd is, heelemaal gewettigd door de levensomstandigheden. Dit is natuurlijk niet alleen het geval voor de Vlaamsche letterkunde, maar ook in andere landen is dit zoo. In sommige echter strookt het niet met de thans heerschende sociaal-politieke opvattingen, in andere vindt de strekking uiting bij zekere schrijvers, zooals in Frankrijk ‘Dr Celine’ met ‘Voyage au bout de la nuit’ bij de populisten, maar al loopen die stroomingen paralleel, dit sluit nog niet noodzakelijk wederzijdschen invloed in. Aangezien het cynisme als zoodanig spontaan en natuurlijk zijn weg heeft gevonden, is het slechts logisch, dat het op verschillende plaatsen te gelijk is ontstaan als een uiting van de huidige heerschende levensmentaliteit.

WILLY VAN CAUWENBERG.

De Klok

Qui n'a plus qu'un moment à vivre
N'a plus rien à dissimuler.
Quinault.

Ze is mooi, niet waar, die klok? Ik toon ze natuurlijk niet aan iedereen: daarvoor heb ik een te streng besef van mijn verantwoordelijkheid... Maar, zooals we hier vertrouwelijk bijeenzitten: allemaal goede vrienden, die van geen klein gerucht vervaard zijn, wil ik, nog vóór ze het uur slaat, haar geschiedenis vertellen, - althans dit gedeelte van haar geschiedenis dat verband houdt met mijn eigen leven.

Ik moet een heel eind achteruitgrijpen... neen, niet tot aan den Zondvloed... alleen maar tot aan mijn geboorte. Deze kondigde zich, moet ge weten, nog al moeilijk aan. Ik bleek een groote artiest: je me faisais prier... De vroedvrouw zegde haar ongerustheid aan mijn vader. Het ongeluk wilde dat de dorpsarts - Borgen was toen nog niet ‘de parel der Vlaamsche Kust’, maar een gewoon visschersnest met kerngezonde bevolking - op reis was getrokken om zelf zijn rheumatiek ergens in het milde Zuiden te verzorgen. Nevens ons huis woonde echter nog een Dokter Talkema. Wie was die dokter? Vraagteeken... Over zijn persoon had de Borgensche volksverbeelding diverse gissingen uitgebroed, onder dewelke de meest welwillende hem voor een schatrijken plantagebezitter uitgaf, en de meest kwaadwillige voor een gevluchten bankroetier doodverfde. Als burgemeester wist mijn vader de officieele waarheid: onze gebuur had jaren lang als arts in het Indische leger gediend en was toen... gepensioneerd (zegden de welwillenden),... gedeserteerd (insinueerden de kwaadwilligen). Wat het ook zij, onze oom, notaris Blokket, had hem zijn eigen, provinciaal-ruim heerenhuis voor een fantastisch hooge som verkocht en daar verbleef de vreemdeling nu met zijn twee Javaansche

dienstboden, zonder zich blijkbaar aan de mythomanie der autochtonen te storen...

Vader stelde voor Dr. Talkema bij te roepen. Moeder had bezwaren: ‘Wellicht 'n protestant?’ - Hij moet toch ons kind niet doopen; daar hebben we onzen pastoor voor.’ - Mocht een vreemde arts in ons land zijn praktijk uitoefenen? - ‘Als de nood dringt!...’ - En ten slotte had moeder, ze wist niet wat, ‘enfin, een instinctieven afkeer’, tegen dien man... Daarvoor haalde vader verveeld de schouders op. Als de vruchtelooze weeën maar steeds verergerden, gaf de lijdende ten slotte toe: ‘In Gods naam dan, en dat hij ons kind geen ongeluk bijbrenge...’

Dokter Talkema bleek dadelijk bereid. Met zwijgzame, labeurende inspanning hielp hij mij, nog juist op het nippertje, de wereld der levenden in...

Men zou denken dat, na zoo'n intieme kennismaking, een blijvend contact moest ontstaan tusschen onze beide huizen. Geenszins... ‘Om geen verdere verplichtingen te hebben’ beging moeder de tactloosheid, op den dag van haar kerkgang, door ons dienstmeisje naar de rekening der bevalling te laten vragen... - ‘Er was geen rekening...’ Meneer Talkema had het als een vriendendienst beschouwd... - ‘Ge hadt ten minste ook voor hem een beleefdheidsvisite kunnen overhebben...’ merkte vader kregelig op; maar drong toch niet verder aan. Die Hollander was toch geen kiezer en de strategie van vaders maatschappelijke relaties richtte zich uitsluitend naar dit ééne doel: zijn herkiezing als burgemeester.

Trouwens, die Talkema scheen wel een ‘rare kwibus’... Zijn regelmatige, maar afgezonderde levenswijze en zijn onbaatzuchtigheid deden hem in de oogen der Borgenaars doorgaan voor een maniak. Men zag hem nooit ‘op café’ - en die schuwheid verklaarde zich gemakkelijker door een bezwaard geweten dan door een debiele maag. Hij verhuurde geen appartementen uit ‘dit huis van boven de veertig plaatsen’ - en te Borgen, waar het nederigste visschershokje zich onder de eerste lentestralen ontpopte tot een ‘Bazar Parisien’ of ‘Fotohandel’, getuigde dit gebrek aan commercieel initiatief van een tergende pretentie. De vent had het niet noodig? Goed!... Maar zijn plicht was, lijk alleman, ‘leefte’

te brengen in onze badplaats. Zeker, hij betoonde zich liefdadig: als er in de collectebussen voor weezen en schamele armen tusschen de koperen centen en de nikkeltjes een goudstukje blonk, dan kende een ieder den milden anoniemen philanthroop. Maar vermits die Indische Hollander niet op het geld zag, waarom weigerde hij dan obstinaat eerelid te worden van één der beide plaatselijke boogschuttersgilden, en een praalwagen te bekostigen voor den karnavalstoet?...

Voor mijn moeder leken zoowel Talkema's doen als zijn laten niet alleen ‘raar’, maar zelfs ‘verdacht’... Wat had die vreemde kwast hier eigenlijk verloren? En dan die bezoeken die hij ontving: steeds dames; wel is waar meestal deftig gekleede personen, maar gewoonlijk toch onbekend in de gemeente. Trachtte je zijn dienstboden uit te hooren, dan botste uw gewettigde weetgierigheid op het beleefd glimlachend, maar beslist verweer hunner Oostindische hardhoorigheid... En waren de bezoeksters bij uitzondering wèl gekend, dan waren ze het... als een slechte cent. Eens bespiedde mijn moeder in het vensterspionnetje hoe Bernardine uit ‘Het Nieuw Fort der Vriendschap’ in den valavond bij den gebuur aanbelde. Zoo'n bezoek!... Dat zegde genoeg!... ‘En gij die van Borgen een familiebadplaats wilt maken!...’ merkte ze schamper op tegen vader. ‘Gaat gij nog lang zoo iets door de vingers zien? Zijt ge maar burgemeester voor de parade?...’ - ‘Maar, vrouwmensch, als die vent geen publiek schandaal verwekt, hoe wilt ge dat ik mij met zijn privaat leven ga bemoeien?... Charbonnier est maître chez lui... Dat geldt al sinds de Middeleeuwen!...’ - ‘Men vindt allicht een voorwendsel om een vreemde rat uit zijn hol te rooken.’ insinueerde mijn moeder.

Maar aan drastische ongastvrijheid viel er niet meer te denken den dag dat boven de inrijpoort van onzen gebuur een schild gespijkerd werd, op hetwelk vóór de rijzende zon een ros leeuwtje een zilveren zwaard dreigend hief. Daarrond was een gewurm van vreemde letterteekens en duidelijkheidshalve ook de vertaling **‘Consulat de Perse’**. Borgen spotte: ‘Talkema moet hier de belangen beschermen der rondleurders in Perzische tapijten van... Mechelen...’ Maar vader kon wel niet anders dan hem voortaan uitnoodigen op het Te Deum van den Nationalen Feestdag.

* * *

Langen tijd bleef ik er van onkundig dat hij, die mij de hulpzame hand reikte bij mijn wankele intrede in het leven, deze gebuur was, voor wien ik, naar moeders instructie, wel mijn muts mocht afnemen, maar ‘onder geen voorwendsel een gesprek mee aangaan...’ Ik schikte mij naar de letter in dit verbod; maar, gedreven door ik weet niet welke innige sympathie voor den vreemdeling, speelde ik 's zomers uren lang op den golfbreker waar de eenzame zat te turen naar het kleurig dobbertje, dat wiegelde op de golfdeining of plots snokte naar den diepe. En 's winters volgde ik, op afstand, den forsigen jager die, omstoeid door twee dartele honden, de verlaten duinen introk. Niet alleen als verboden vriend was Talkema mij zeer dierbaar, maar nog om de volgende reden.

Onze middensalon, een groote duistere plaats met onrechtstreeksche belichting, bezat voor mij een sterke bekoring. Hoe vaak heb ik het oor geleend aan den wand die de scheiding vormde met de naburige woonst!... Om het uur hoorde ik het wekkerspel van Talkema's klok. Het was een geheimzinnige muziek, zoo gansch anders dan de kille, korte, preciese slagen onzer gewone pendules. De vreemde tonen gonsden lang aan in bonte verscheidenheid en niettemin melodieuze harmonie. Ze bezaten dezelfde fluweelige afronding als cellogeluid. Zoo warm en rijkzinnig moesten de orakelcymbalen luiden in de heilige wouden van Hellas, de gongen ronken in de Oostersche pagoden... De klankenstrooming droeg mijn droomen, mijn kleurige visioenen, stuwde mijn verlangen naar een staat van zoo weidsch, zoo intens, zoo zuiver, zoo volkomen geluk, dat ik u verzoek mij toe te staan er voor het - ik weet het wel - ietwat belachelijke woord ‘extaze’ te gebruiken... Zoo leerde ik de goede ontroering der schoonheid kennen.

Was het de wijding dezer magische muziek die mij vrijwaarde voor al wat grof is en gemeen? Ik vluchtte mijn schoolmakkers en hun banale genoegens. Het leek wel dat, zooals de gelukkige bezitter van de wonderlijke klok, ik een eenzame zou worden, terend op den schat der eigene verbeelding. Deze stemming deed mij de **‘Liederen der Eenzaamheid’** dichten, die, hoe onbeholpen ook van metrische factuur, toch opwelden uit een diep ontroerd gemoed... Zoo hield mijn jeugd zich opgesloten in haar muzikalen ivoren toren, tot ze Adrienne leerde kennen.

Het was in 1914. Ik voltooide mijn studies aan het Atheneum te Brugge. Gij kent er stellig de mooie Burgplaats. In de lenteavonden concentreert zich er de belichting op de Greffie van het Gerechtshof die, met haar vergulde zuilen en beelden, dan gloeit als een vuurwerk, totdat stilaan de schaduw langsheen den sierlijken gevel opstijgt als het gordijn op een antiek tooneel. Hier was het dat ik voor het eerst Adrienne ontmoette. Zij praatte opgewekt met twee minder schoone vriendinnen op de bezonde plaats. En binst die enkele oogenblikken voltrok zich - wel is waar in eenigszins gewijzigden vorm - het wonder dat eens Pygmalion begenadigde. De schoonheid die ik bewonderde in de godinnebeelden die ten trans der Greffie met hun rijke gestalten blonken op het milde azuur, zag ik belichaamd in het burgermeisje, dat met de eene hand ritmisch een muziekmappe schommelde en met de andere haar vriendinnen een laatste afscheid toewenkte.

Onze kennismaking gebeurde gemakkelijk. Adrienne bleek zelf een verre verwante te zijn en kon dus te Borgen bij ons aan huis komen. Ik beminde haar met al de absolute, oprechte innigheid en de dwaze traagheid van den eersten hartstocht. De wereldpolitiek bruskeerde echter mijn treuzelende hofmakerij. Op 4 Augustus verklaarde Duitschland den oorlog aan België en ik mijn liefde aan Adrienne. Al was ik nog maar achttien jaar oud, het leger zou mij waarschijnlijk oproepen en een gevoelig hart kon niet weigerachtig blijven tegenover een jongen die 'tzij den heldenroem, 'tzij een vroegen dood gewijd werd: aldus mijn verwachting. Wij verbleven in den middensalon. En ook die plaatskeuze was berekend. Als de eerste klanken aanzongen, deed ik Adrienne het oor leenen aan den scheidingswand. ‘Hoort ge die sublieme muziek? Zoo zinderend, zoo rein, zoo diep is mijn aanbidding voor jou!...’ Ze proestte het uit: ‘Maar dat's Talkema's klok!... Beste jongen, moest je het ding **zien**, dan zou je ànders spreken!...’ - ‘Die klok te zien is precies mijn verlangen... Gij kent ze dus?...’ Zij knikte schalks en barstte dan weer uit in een onbedaarlijken schater... persifleerde, brallend: ‘Du bist wie eine... Glocke... So hold, und schön, und **rein**!...’

Nu nog hoor ik den rauwen klank van haar hoonend **‘rein’**!... Al mijn aandringen om uitleg bleef vergeefsch. Adrienne stelde een

einde aan dit zoo diplomatisch voorbereid en zoo deerlijk verloopen onderhoud. ‘'t Doet me denken dat ik dien ouwe nog altijd zijn boek moet terugbezorgen...’ - ‘Welk boek?’ vroeg ik. - ‘Een **deeltje van “Les Rougon-Macquart.**” - “Le Rêve?” - Neen, niet le Rêve...’ - ‘Welk dan?’ - ‘Wat kan je dàt schelen?... Voor de rest, op je declaratie geef ik je wel schriftelijk antwoord...’

Inderdaad, twee dagen vóór dat de vijand onze streek kwam bezetten, ontving ik een kort briefje: **‘Julien, gij zijt een beste jongen. Maar toch zou onze liefde een vergissing blijken: gij zoudt me nooit begrijpen...’** Ik aanvaardde deze geringschatting nopens mijn inzicht in de diepten harer meisjespsyche met bedroefde gelatenheid, die echter in toorn omsloeg toen ik vernam dat de Duitsche bevelhebber der kustartillerie in Adrienne's oordeel een bekwamer zielkundige was gebleken. Ik wilde mij wreken. Fit indignatio poetam. Ik had mij een Horatius gedroomd, maar werd een Juvenalis. De satire die Adrienne's schandig gedrag geeselde werd gedragen door den dubbelen machtigen stroom van nobele vaderlandsliefde en persoonlijken wrok. Het ding achtte ik daarenboven literair zeer geslaagd en gaf het daarom een vleiende, maar gevaarlijke ruchtbaarheid. Al geschiedde deze ook naamloos en onder den mantel, de bevelhebber der kustartillerie had dra uitgemaakt wie de roekelooze pamfletschrijver was die hem en zijn vriendin in het vizier durfde nemen. Hij liet mij dan ook ter bezinning voor onbepaalden tijd naar de strafkolonie van Sedan deporteeren. Wij willen ‘goede Europeanen’ blijven, nietwaar, en om de algemeene volkenverzoening niet tegen te werken, zal ik maar niet uitweiden over de slechte behandeling die ik daar van mijn cipiers onderging. Trouwens, ik bleef er niet lang genoeg om, zooals zoo menig ander kameraad, aan progressieve uitputting te sterven. Vrij onverwacht werd mij genade verleend. Terug t'huis bleek het dat mijn redding verkregen werd door de tusschenkomst van Dr. Talkema, consul van een der zeldzame neutrale Stalen. Die tusschenkomst hadden mijn ouders ‘niet afgesmeekt’, maar toch wisten zij den geschuwden gebuur dank dat hij hun zoon voor de tweede maal uit de beknelling had gehaald. Eindelijk mocht ik het ‘beleefdheidsbezoek’ afleggen, dat twintig jaar op zich had laten wachten, het bezoek waarvan ik zoo dikwijls gedroomd

had!... Eindelijk zou ik het huis binnentreden der mysterieuze klok!...

Talkema was geestig en tactvol in zijn zoete wraak...: ‘Blij van u terug te zien, jonge heer!... Ik was - dat weet ge allicht? - de eerste om u te verwelkomen op deze aarde. Ge waart dien dag anders nog al balsturig... een ware dwarsdrijver!...

Ik poogde door gulle vriendelijkheid moeders vroegere ondankbaarheid goed te maken. De indruk was blijkbaar gunstig, want bij het uitgeleide besloot Talkema cordiaal: “Zoodus: steeds gaarne tot uw dienst...” Dus maar uitgerukt!’ Dan wil ik u dadelijk een derde genoegen vragen, iets dat mij reeds lang ter harte ligt... Ik wou gaarne de klok zien, die in de kamer staat welke paalt aan onzen middensalon.’ Gefronste wenkbrauwen reageerden op het onwelvallig verzoek. ‘Hoe komt ge daartoe?...’ - ‘Jarenlang heb ik haar mysterieuze muziek doorheen den scheidingsmuur afgeluisterd. Zij schonk mij de puurste, de diepste ontroering van mijn leven!’ - ‘Me dunkt, m'n vriend, ge kunt daarmee volstaan...’ - ‘Nu wou ik ook de bron van dit wonderlijk genot **zien!...** Si le plumage répond au ramage!...’ Talkema keek mij doordringend aan: ‘Waarom houdt ge u niet aan uw lieve illusie? Waarom den oorsprong willen kennen, het mechanisme ontleden van het geluk?’ Hij fluisterde, als gold de overweging slechts hem zelve: ‘En dan nog in dit geval **waar mijn klok inderdaad de oerdrijfveer toont van alle menschelijke handelen...’** Dan haalde hij de schouders op: ‘Bah, vermits ge het vraagt. Maar gij zelve zult het gewild hebben!...’

Ik volgde hem met kloppend hart... Plots maakte hij rechts omkeert. ‘Ik bezin me: het màg niet. Nù nog niet. Ge zijt niet meerderjarig... Ten naaste jaar, dàn...’ Ik schertste in mijn beteuterde ontgoocheling: ‘Ten naaste jaar, zei 't knaapje; maar grootvader, dan zoudt ge lang reeds kunnen...,’ maar brak nog tijdig mijn ongepaste klacht af...

Men moet het Noodlot niet uitdagen... Maar waren het mijn woorden die de ramp opriepen? Zou, zonder mijn misplaatste scherts, mijn redder gespaard zijn gebleven?

Enkele dagen nadien deed Talkema zijn stereotiepe wandeling: langsheen den zeedijk en de binnenhaven. Hij bleef op de markt wat luisteren naar de Matrozenkapelle die, voor de zooveelste

maal, Lohengrins Bruiloftsmarsch bazuinde, toen, van achter een laag drijvende wolk, een Engelsch vliegtuig te voorschijn schoof en zijn bommen op de onschuldige kudde melomanen uitstrooide.

De diplomatische voorrang werkte ook hier: de heraansnellende brankardiers transporteerden als eerste slachtoffer naar het Kriegslazarett den ijselijk verminkten Perzischen consul. Aan deze spoedige hulp dankte Talkema de genade nog enkele dagen in afschuwelijke pijnen te mogen leven. 'Maakt er in Godsnaam een einde aan!...' smeekte de ongelukkige. De Stabarzt bood hem de heul van een Stoïcijnsche spreuk: 'Lerne leiden ohne zu klagen!...' - 'Ik heb steeds de menschen geholpen op de wijze die zij verlangden...' hoorde ik mijn vriend zeggen, toen ik de zaal der gekwetsten binnentrad. Hij nam mijn persoon ten getuige: 'Zie, dien jongen heb ik in het leven geholpen wanneer zijn moeder beroep deed op mij...' Maar de krampachtige mond fluisterde ook, als met gedempten, wreeden trots: 'En veel rampzalige vrouwen heb ik geholpen... ànders geholpen.... **op de wijze die zij verlangden....**'

Ik ontstelde onder de gruwelijke onthulling. Dit beteekende dus de bezoeken der onbekende vrouwen!... De argwaan van mijn moeder was nog erger gegrond dan zij in al haar kwaadwilligheid had kunnen vermoeden!...

Maar, mijn gevoel?... Zelfs tegenover een stervenden vriend ontdoet men zich niet zoo licht van de traditioneele opvattingen eener maatschappelijke ethica die, in alle landen, met uitzondering van één enkel, zekere handelingen als misdadig brandmerkt en straft. Maar - ik moet het met schroom bekennen - nieuwsgierigheid, perverse nieuwsgierigheid kwam zoowel mijn deernis als mijn weerzin overschaduwen... Die ongelukkige die, op den drempel van den dood, als in het openbaar het raadsel biechtte van zijn geheimzinnig bestaan, moest ook volle opheldering verschaffen over iemand die mij eens zeer dierbaar was geweest... Ik fluisterde hem de vraag: 'En Adrienne? Hebt ge ook Adrienne... geholpen?' Talkema wendde het hoofd naar mij. Zijn pijn scheen gestild. Hij was zeer kalm. 'Neen. Ik heb Adrienne bemind, zooals gij haar bemind hebt: oprecht en innig; en, zooals gij: vruchteloos... Ik wou haar voor me winnen. Ik gaf haar **"Le Docteur Pascal"** te

lezen. Het boek schildert met mild begrijpen de liefde van een grijsaard en een jong meisje. Mijn litteraire tactiek mocht niet baten, al evenmin als...' Wat deed hem den zin afbreken? Pijn? Zijn gelaat bleef nochtans sereen, ook toen hij glimlachend besloot: 'Ik schenk u de klok!...'

* * *

En hier staat ze vóór u, mijn vrienden. Ze is mooi, nietwaar? ... ...

Wij hadden met spanning naar onzen gastheer geluisterd. Wij aanschouwden de klok: een meesterwerk van Fransche XVIIIde eeuwsche edelsmeedkunst... Het geheel verbeeldde een antieken tempel. In het tympanum, gerugsteund door twee geniussen, welfde de marmeren uurplaat, waar de gouden wijzers over de paarlemoeren cijfers voortschoven. De cella bevatte vermoedelijk het raderwerk en de muziekdoos, verdoken achter de bronzen poorten, versierd met het fijn gedreven boetseerwerk van bloemen, vruchten en vogelen. Blijkbaar de tempel van Janus: gesloten zooals het hoort in vredestijd...

Een onzer merkte op: 'Ze is inderdaad prachtig, die klok! Maar met dat al begrijpen we noch Adrienne's spot, noch den zwaarwichtigen lof van uw vriend. Herinner u: **'De oerdrijfveer van alle menschelijke handelen!...'**

- 'Nog enkele seconden geduld!...' glimlachte onze gastheer. 'Als het uur slaat...'

Toen weerklonk de schoone muziek: rijk, diepgonzend en vreemd zooals ons voorspeld was; en meteen sloegen de poortjes open. En daar, in het heiligste der heiligsten, ontwaarden we naakte ivoren poppetjes... Zij geraakten in beweging, speelden de Comedie der comediën: mimeerden, paarsgewijze en zelfs menigvuldiger, al de onbanale gestalten der liefde, die de divino Pietro Aretino zijnerzijds in onberispelijke sonnetten bezong, tot ergernis van filisters en censoren, tot beleering der van fantasie gespeende minnaars en verrijking onzer schoone letteren.

RAYMOND BRULEZ.

Kleine Gedichten

Ledigheid

Ruisch, regen, droppel over veld en wegen
en raas op 't dak: ik heb er niets meer tegen.
Ik droom voor 't raam, ik droom ik weet niet wat.
Ik zie de wolken gaan en drijven en bewegen.

Grens

Een wolk bedekt het vroege avondrood.
De wind bestormt het water in de sloot.
De regen striemt de laatste illuzies neder.
Het licht is blij dat 't uit is en gaat dood.

Verloren

De stilte wordt steeds grooter in mijn hart;
ontgoocheld, word ik kalm en stroef en hard,
geen tranen bloeien meer in mijne oogen,
al loop ik dagen rond, somber, verward.

Groet

Sinds negen uur de kerkklok luidt.
Een ieder weet wat dit beduidt.
Ik ken den man noch zijn verwanten.
Wij vreezen voort; zijn angst is uit.

Mijmering

Zij zingt en roode rozen bloeien open.
Uit verre dagen geuren heliotropen.
Teer glijdt een heugenis langs dreef en bosch.
Door 't mijmrend hart vleugt een verloren hopen.

Zwijgzaam

De stilte laat mijn koude oogen dwalen
door deze dreef. Waar zijn de nachtegalen?
Ik weet wat mij doet schreien als een kind,
maar als ik thuis kom, zal 'k het niet verhalen.

Spijt

Wanneer de wind 't verlaten bosch doet zingen
en grauwe wolken rond de herfstzon kringen,
wanneer alom het groen verdort, o hart,
dan bloeien stil zoovele erinneringen.

Verleden

Terwijl ik rustig schouw naar 't avondrood
met zachte oogen, mijmerstil en groot,
denk ik op eens: hiér droomde ook eens mijn vader;
hij is in Maart al veertig jaren dood.

A.W. GRAULS.

[Twee gedichten]

Avondvrede

Als de laatste verven sterven
Van een gouden zomerdag;
Als de zon haar lichte-schichten
Dooven laat met milden lach;

Als uit blauwe boomen komen
- Van zoo de avond deemst'ren gaat -
Hemelzoete akkoorden: woorden
Die het schreiend hart verstaat;

Als in 't stille van de landen
Plots een avondklokje tampt;
Als ginds, lui, de koeien loeien,
Hier en daar een veldvuur vlamt,

Dan heb ik in 't loome droomen
Stil gebeden in dien stond:
‘Deel mij ook uw vrede mede,
Gij, Natuur, die vrede vondt.’

Albumblad

'k Heb vele mooie boeken reeds gelezen
Van dichters, die de ware woorden vonden,
Om d'heiligste gevoelens te verkonden,
Die trilden in het diepste van hun wezen.

O! kon ik ook zoo'n groote dichter wezen!
Hoe zou ik vrij, oprecht, met eigen monde
U woorden fluist'ren, zoo uit 't hart gerezen,
Die mijn vereering thans voor U verkondden!

Kan ik als zij, mijn woorden niet omsieren
Met schitt'rende robijnen en saffieren,
Mijn voelen is als 't hun niet minder echt:

Mijn hulde-woorden zijn gevoeld-oprecht...
Is 't groote al goed, soms beter is het kleine...
En is mijn glas maar klein, 't is toch het mijne!

WALTER VAN DYCK.

Kroniek van het Proza

Na zijn grooten roman ‘Harry’, waarin het tragische bestaan van een boerenzoon wordt verhaald en een beeld ontworpen van den harden moreelen en materieelen levensstrijd in een havenstad als Antwerpen, heeft August Van Cauwelaert een bundel met novellen laten verschijnen: **‘Vertellen in Toga’** (De Standaardboekhandel te Antwerpen). In dit boek verzamelde hij vertellingen uit zijn praktijk als vrederechter, waardoor hij in aanraking kwam met menschen van allerlei stand, met dronkaards en twistzoekers of delinquente kinderen, hetgeen hem een eigenaardigen kijk gunde op het leven. Het is wel iets heel bizonders wanneer men een zoo dichterlijke persoonlijkheid als August Van Cauwelaert in zoo direct contact met de realiteit ziet komen. In den vorigen roman ‘Harry’ had hij zich reeds doen kennen als een zoo attent als gevoelig waarnemer van de werkelijkheid. Men voelde toch, dat af en toe de rechtstreeksche waarneming ontbrak. Veel minder sterk blijkt deze indruk na lezing van ‘Vertellen in Toga’, waarin de auteur over het algemeen slechts spreekt over menschen en gebeurtenissen waarmede hij ambtshalve vertrouwd is geraakt.

August Van Cauwelaert waardeeren we als een uitstekend verteller, die woordenpraal verafschuwt en er voortdurend naar streeft op sobere wijze de beelden weer te geven, welke zijn geheugen bewaarde. We hebben onder het lezen van een paar zijner novellen, nl. ‘En toen begon de Ezel’ en ‘De draad die verloren liep’, meer dan eens gedacht aan de enkele ervaringen uit zijn loopbaan van jong advokaat, die Tony Bergmann in zijn ‘Ernest Staes’ heeft medegedeeld. Vooral de zaken ‘Plus tegen Stuyck’ en deze van de ‘Vriendschappelijke eigenaars contra Mie Goedbloed’ kwamen weer leven in onze herinnering onder het lezen van August Van Cauwelaert's vertellingen, waarin dezelfde fijne humor te vinden is, die Tony's verhalen, zestig jaar na hun verschijnen, nog zoo genietbaar maakt. De humor van August Van Cauwelaert is van een pittige volkschheid en toch van voornaam gehalte. Hij drukt des schrijvers gevoel van superioriteit uit, doch met een bescheidenheid, die verraadt met welk een warme gevoeligheid hij bezield is voor de menschen, waarover hij verhaalt. Dat hij diep de tragiek van een verwoest leven kan meevoelen bewijst

een zoo simpel verhaal als ‘Mathias’, waarin de feiten, in het licht van een paar subtiele psychologische details, een bizondere waarde krijgen. In de verhalen ‘Buken’ en ‘Robbetje’ heeft de schrijver gepoogd door te dringen tot in de geheimzinnigheid van een kinderhart en daarin is hij volkomen geslaagd voor wat ‘Buken’ betreft. Met bewonderenswaardige intuïtie heeft hij het ingewikkelde zieleleven ontraadseld van dezen knaap, die vroegtijdig wees geworden, zich is gaan inbeelden, dat zijn oom en zijn tante zich het geld hebben toegeëigend, dat hem van wege zijn vader toekwam. Minder volledig is het levensbeeld, dat de auteur in ‘Robbetje’ heeft ontworpen. De drang naar vrijheid, die er woelt in het hart van een klein meisje, heeft hij wel in zijn ontembaarheid kunnen evokeeren, doch zonder daarvan een psychologische verklaring te suggereeren. Het eerste deel van het verhaal, waarin het leven van Robbetje in de strenge verbeteringsschool wordt beschreven, laat niet na sterk te boeien. Wat kleurloos lijkt daarnaast het relaas van Robbetje's verblijf in mildere omgeving. Hier moest de auteur ons het innerlijk leven van het meisje ontsluieren en kon zijn bekend-zijn met de feiten niet volstaan.

‘Vertellen in Toga’ is een belangrijk boek.

Toen hij zijn nieuwen anecdotischen roman **‘Pastoor Campens zaliger’** (Uitgave Standaard-boekhandel te Antwerpen, Brussel, Leuven en Gent) schreef, heeft Ernest Claes er niet aan gedacht zijn kunst te vernieuwen. Hij heeft dan ook voorzien dat de critiek hem daarover lastig vallen zou en in een ‘aanbieding’ schreef hij enkele woorden tot zelfverweer... ’Ze zullen er (in zijn boek Pastoor Campens zaliger) toch weer niets anders in vinden dan een plezant boek, een Vlaamsche pastoorgeschiedenis, en van de ziel die er in ligt zullen ze niets begrijpen. Ze zullen er op wijzen dat er weer vele woorden in voorkomen die ze alleen aan onze kanten verstaan, dat het weer maar iets is van verkwezelde dorpsmenschen, van localisme en provincialisme, van Sichemsche en Kempische folklore, en dat er tegenwoordig zoo geen boeken meer mogen geschreven worden.’

Zou het wel zoozeer zijn ‘provincialisme’ zijn, dat men Claes verwijt? Is het niet veeleer zijn onverwinnelijke neiging om alle gebeuren te herleiden tot anekdotiek? Want, en hij zal de eerste zijn om dit toe te geven, ook het engste localisme geeft niet noodzakelijk aanleiding tot het vertellen van allerlei anecdoten. Het is waar, dat in de literatuur, ook in deze van ons land, de pastoor een bekende figuur is, waarrond een overvloed van folkloristische bizonderheden zich hebben gecristalliseerd. De noodzakelijkheid om een tweeden ‘Pastoor uit den bloeienden Wijngaerd’ te schrijven, bestond voor Claes geenszins. Hij kon toch het levensbeeld oproepen van een simpelen dorpsherder in zijn dagelijkschen

handel en wandel. Dat hij daartoe de kracht bezat heeft Claes bewezen in de eerste en de laatste hoofdstukken van zijn 'Pastoor Campens zaliger'. In de overige deelen van zijn boek komt pastoor Campens wat te dikwijls op het tweede plan te staan, terwijl alle aandacht te veel gevestigd wordt op enkele eigenaardige en typische persoonlijkheden onder zijn parochianen. Het beeld van den pastoor wordt aldus op indirecte wijze belicht, kan de auteur argumenteeren. Inderdaad... Maar het komt ons voor of hij, onder het vertellen van zijn anecdoten, wat veel den pastoor vergeet. Waarom den dorpsherder Campens niet steeds in het centrum der belangstelling geplaatst en hem geschilderd ten voeten uit, met zijn deugden en gebreken, met zijn franciskaansche goedheid? Hoe het had moeten zijn, leert ons het geval van den armen man, wiens jonge vrouw vluchtte om in de groote stad te gaan leven. Waarom heeft Claes zijn Campens niet gewikkeld in allerlei kleine en groote drama's van het dorpsleven en waarom heeft hij dezen pastor Bonus niet geschetst in zijn innerlijk leven? Nu bezit deze Campens, die stervend de vogelkens schuifelen hoort - net als Gezelle - geen sterke persoonlijkheid. Claes heeft den goeden man beschreven zooals zijn dorpelingen hem gezien hebben... ondanks alle familiariteit toch een beetje van op een eerbiedigen afstand.

Wie zich niet bekommert om den opgang van den schrijver, zal een boek als Pastoor Campens zaliger niet minder hoog schatten dan de overige werken van Claes en zich dankbaar herinneren het genot, hem geboden door de evokatie van het dorpsche midden. En hij zal ook op prijs stellen den eenvoud van den zeer gemoedelijken verhaaltrant.

Wij echter, meenen van Claes te mogen verlangen, dat hij er toe bijdragen zou de Vlaamsche heimatliteratuur op een hooger plan te verheffen. Want we behooren geenszins tot diegenen, welke meenen, dat de geschiedenis van kleine luiden het verhalen niet waard is en dat groote kunst slechts kan voortgebracht worden zoo alle localisme angstvallig vermeden wordt.

De vierde Koning (Nijgh en van Ditmar te Rotterdam) is een vertelling, die Gerard Walschap geschreven heeft voor zijn kinderen en die vermoedelijk gepubliceerd werd opdat ook de kinderen van anderen er plezier zouden aan beleven. De lezing van dit verhaal heeft er ons van overtuigd, dat ook de gewone lezers van Walschap's litteraire productie zich met vreugde verdiepen zullen in deze fantasie.

Drie koningen stonden er rond het kribbeken van Jezus en van wat ze deden en zeiden is de heele christenheid thans op de hoogte. Maar er was nog een vierde vorst aanwezig. Om zijn wedervaren hebben de historieschrijvers zich niet bekommerd.

Walschap zal hun verzuim herstellen. Van den vierden koning dan heeft de auteur van ‘Celibaat’ verteld op een wijze, die ons heeft doen denken aan den verhaaltrant, welke de schrijvers van oude blauwboeken in eere hielden. Men zou zich kunnen voorstellen, dat Walschap een van die vergeelde volksboeken heeft ontdekt en dan voor ons in een gemoderniseerden tekst gepubliceerd. Af en toe treft hij zelfs den toon welke de eigenaardigheid bepaalt van de volksche spelen, die in de poesjenellenkelders ten tooneele werden gebracht.

Dit merkwaardig sprookje met zijn felle kleuren, zijn volksche naïveteit, zijn bonte fantasie, bekoort en boeit. Het verrijkt onze literatuur.

Het was al een heelen tijd geleden, dat we nog iets gelezen hadden van de Gentsche schrijfster, die den schuilnaam Eline Mare bekend heeft gemaakt door het publiceeren van verschillende boeken als ‘Cleemke's Fortuintje’, ‘Lieveke’, en later ‘De witte Vos’. Nu komt ze weer onze aandacht vragen voor een herdruk van haar groote novelle **‘Mossieu Sarelke’**, welke reeds in 1931 verscheen. (Nijgh en van Ditmar - Rotterdam).

Het zijn weer ‘schetsen en beelden’ uit het Gentsche volksleven, welke de schrijfster met haar gewonen zin voor het pittoreske en met haar zeer ontwikkeld gevoel voor humor, in ‘Mossieu Sarelke’ heeft gegeven.

Sarelke is het type van den Gentschen kleinburger, lijdend aan zelfingenomenheid en ijdel als een krielhaantje, omdat hij enkele woorden Fransch kan babbelen. En daarrond heeft de schrijfster tal van menschen uit het volk geschikt, die allen betrokken zijn in het avontuur, dat mossieu Sarelke beleeft. Merkwaardig is de milieuschildering in dit eenvoudig boek met zijn eigenaardige en aantrekkelijke Gentsche atmosfeer, die wel iets heel bizonders is.

Mossieu Sarelke is geen groote kunst. Zij, die van onze literatuur verwachten, dat zij zich uitsluitend in de richting van het algemeen-menschelijke bewegen zou, zullen tegenover het nieuwe werk van Eline Mare ongetwijfeld een afwijzende houding aannemen. Het zou inderdaad jammer zijn indien onze romanciers zich bleven verkneuteren in het beschrijven van het schilderachtige leven van menschjes zonder cultuur, gewikkeld in conflictjes van geheel alledaagschen aard. Maar naast de schrijvers, die zich toeleggen op het verdiepen van groote levensproblemen, mogen ook deze vertellers bestaan, welke men litteraire kleinmeesters noemen kan. En onder deze neemt Eline Mare zeker een voorname plaats in.

Alexis Callant, de schrijver van een heele reeks verhalen uit het Gentsche volksleven, waaronder we vooral ‘Fliek’ prijzen,

voert onze herinnering terug naar een paar andere Gentsche volksschrijvers, naar den ooiijken Lodewijk De Vriese en naar Karel Broeckaert, den auteur van ‘Jellen en Mietje’. Evenals het werk van deze twee vertellers, bergt ook dat van Alexis Callant een rijkdom aan folkloristische bizonderheden. Vooral de echt-Gentsche volkshumor leeft er in de boeken van Callant.

Zijn nieuwe roman **‘Fieke Tofus’** (Rombaut en van Rijsselberghe, te Gent) brengt nogmaals een beeld van het gemoedelijke Gentsche volksleven. Rond den hoofdpersoon Fieke Tofus, wiens levensgang Callant heeft geschetst, staan vrij talrijke personages gegroepeerd, die allen met scherpen humor geteekend zijn. Callant is een innig verteller, die heel alledaagsche voorvalletjes een eigen kleur en vooral een eigen beteekenis te geven weet. Want in zijn verhalen is er altijd een korreltje levenswijsheid te ontdekken. ‘Fieke Tofus’ is een boek, dat vooral onder het volk zijn weg zou moeten vinden.

‘Tarantini’. de nieuwe roman van J.P. Valkema Blouw (uitgave: ‘De Tijdstroom’ te Lochem) is zeker een der interessantste boeken van het jaar 1935. De schrijver voert ons naar het vrij wufte Parijs van het eerste keizerrijk. Dit is de sfeer, waarin het karakter en ook het talent van den jongen musicus Tarantini tot ontwikkeling komen. Hij kent de smarten van een ongelukkige liefde. Ze adelt hem tot kunstenaar en in alle Parijsche salons wordt hij als violist gevierd. Hij raakt echter verward in de politiek en na de Juli-revolutie van 1830 moet hij uitwijken. In gezelschap van een jonge Hollandsche freule, die onder zijn hoede werd gesteld, vlucht hij naar Den Haag. Ter wille van Dorabella, aan wier bekoorlijkheden hij geen weerstand bieden kan, laat hij zijn betrekking van spion varen. Verraad noopt hem echter tot vluchten naar Parijs. Daar komt Dorabella tot hem. Een huwelijk wordt gesloten. De onstandvastigheid van Tarantini heeft voor gevolg dat zijn vrouw hem verlaat. De scheiding is echter slechts tijdelijk. Op een nieuwen grondslag bouwen de echtgenooten hun geluk weer op.

Boeiend in hooge mate is dit bewogen verhaal, dat den lezer binnenvoert in zeer van elkander verschillende middens en onder personen van allerlei stand. Aan een romantischen film doet het soms denken, ook wel door het gemis aan diepte in de karakteriseering van de personages, die echter naar het uiterlijk heel aardig zijn geteekend. We waardeeren misschien nog het meest, in dit met zorg en zin voor het pathetische gecomponeerde boek, den vlotten verhaaltrant, die de belangstelling voortdurend aanwakkert. Kleurig is ook het tijdsbeeld in dit verhaal, waarvan de personages reeds kinderen zijn van de romantiek.

Van **'Tille'**, den bekenden roman van Lode Baekelmans, die voor het eerst in 1912 verscheen, is een derde uitgave van de pers gekomen. (De Sikkel, te Antwerpen). 'Tille' is een van de waardevolste verhalen uit onze moderne Vlaamsche literatuur. Van zijn kracht van ontroering heeft deze sobere roman niets verloren. Noch tevoren, noch nadien schreef Baekelmans een boek, zoo van levenswaarheid doorademd als dit verhaal, waarin hij voorgesteld heeft het langzame, fatale ten ondergaan van een arm en eenzaam meisje met romantische betrachtingen. Nooit bereikte hij in de psychologische beelding een zoo groote innigheid. Het wat luidruchtig-levende Antwerpen van vóór den oorlog dient het simpele, doch bij poozen aangrijpende verhaal tot bewogen achtergrond en uit vele bladzijden wasemen de geuren op van den havenkant. Het schipperskwartier, dat Baekelmans in 'Tille' beschrijft, zonder echter te veel nadruk te leggen op pittoreske details, schijnt minder uitbundig in zijn veelkleurig leven dan hetzelfde stadsdeel uit zijn overige verhalen. Niet meer met schampere ironie, veeleer met verteedering, beschouwt Baekelmans in 'Tille' de passagierende matrozen en vooral de aan lager wal geraakte stumperds, voor wie het bestaan hard was en ongenadig.

Vóór meer dan twintig jaar geschreven, bezit 'Tille' de frischheid van een boek van dezen dag.

Baekelmans - die nooit een woordkunstenaar was - is in zijn verhaaltrant niet minder zakelijk dan de jongeren van thans. Alleen weet hij uit zijn proza zoowel als uit zijn levensvisie alle verstandelijke dorheid verwijderd te houden. 'Tille' is Baekelmans' meesterwerk.

Dr. Remi Sterkens heeft een studie gewijd aan **'De Letterkunde in de Antwerpsche Kempen, van 1830 tot 1900'** (Uitgeverij: van Mierlo-Proost, te Turnhout), waarin hij achtereenvolgens al de werken onderzocht heeft van de verschillende Vlaamsche en ook Fransche schrijvers, welke in hun boeken de Kempen hebben opgeroepen. Ook poëzie en proza van in de Kempen geboren auteurs, waarin noch het uitzicht noch het leven van de Kempen beschreven werd, heeft hij terloops aan zijn critiek onderworpen. Zoo is dan ontstaan een volledig beeld van het aandeel van de Antwerpsche Kempen in de Vlaamsche en zelfs in de Fransch-Belgische literatuur. Dit werk munt uit door volledigheid en levendigheid in de voorstelling. Men leest het als een boeiend verhaal. Zeer te waardeeren valt, naast de wetenschappelijke nauwgezetheid van den auteur, zijn wil om de litteraire feiten met een volstrekte objectiviteit te beschouwen.

Dr. Paul de Smaele heeft gearbeid op een veld van onderzoek dat ruimer was dan datgene, waarop Dr. Sterkens zich heeft bewogen. Oud-leerling van de 'Ecole normale supérieure' te

Parijs, heeft hij zich aangetrokken gevoeld door een probleem van vergelijkende letterkunde, nl. door het ‘baudelairisme’, welk vraagstuk immers van belang is voor de heele Europeesche literatuur. Dr de Smaele heeft zich gespecialiseerd in het vaststellen van de nawerking van deze poëtische en ook ethische strooming, welke men het ‘baudelairisme’ heet, in de Nederlandsche literatuur. De resultaten van zijn studie verzamelde hij in het boek **‘Baudelaire - Het Baudelairisme’.** Hoe uitgebreid in Frankrijk zelf de literatuur over Baudelaire ook is, toch blijft het begrip ‘baudelairisme’ nog tamelijk vaag van omtrekken. Nu heeft Dr. de Smaele op zeer degelijke wijze de esthetische waarde van het baudelairisme bepaald. Minder nadruk heeft hij gelegd op den ethischen inhoud van het begrip. Evenals bv. het ‘bovarisme’ is het ‘baudelairisme’ een levenshouding, die de talentvolle criticus de Smaele heeft ontleed in het tweede hoofdstuk van zijn merkwaardige studie, doch waarvan we een synthese zeer zouden gewaardeerd hebben. Dr. de Smaele heeft bewezen dat de nawerking van het baudelairisme in de Nederlandsche lyriek vrij aanzienlijk geweest is. Hij wijst er op hoe in Vlaanderen vooral van Langendonck, van de Woestijne, later van Hecke en van de Voorde onder Baudelaire's invloed hebben gestaan, in zooverre dat menig vers van deze dichters niet is een ‘navolging’, doch wel een ‘gevolg’ van ‘Les Fleurs du mal’.

Het werk van Dr. de Smaele, dat uitgegeven werd door de Kon. Vlaamsche Academie, bewijst hoezeer de Vlaamsche critiek zich in den loop van de laatste decennia heeft ontwikkeld en hoe haar grenzen zich hebben verwijd. Deze studie over Baudelaire behoort tot het allerbeste, dat onze essayistische literatuur heeft voortgebracht. Alle dorheid bleef uitgesloten en de wetenschappelijke nauwkeurigheid bereikte een hoog peil.

LODE MONTEYNE.

Voor honderd Jaar

Hendrik van Tichelen. - Vóor honderd jaar. Buschmann, Antwerpen.

De beteekenis van den literator en pedagoog Hendrik van Tichelen, den zeer bedrijvigen Konservator van het Antwerpsche Schoolmuzeum, werd uitmuntend vastgelegd in Lode Monteyne's studie, verschenen in dit tijdschrift, jaargang 1931-1932, blz. 135. De voorspelling ‘Hij gaf zijn volk reeds veel. Hij zal het nog meer schenken in de toekomst’ is bewaarheid; en op welke uitzonderlijke wijze! Zijn gewichtige kultuurhistorische arbeid ‘Vóor honderd jaar’, bewerkt volgens al de eischen der geschiedkundige critiek en toch in uiterst boeienden trant geschreven, één aaneenschakeling van bizonder merkwaardige gegevens, stempelt hem tot Vlaamsch grootmeester der historische opvoedkunde. Dat hij hier te lande niet op prijs gesteld wordt zooals hij verdient, is een normaal uitvloeisel van onze manke politieke en kultureele toestanden. Zijn leven is één werken, zijn oordeel steeds gezond, zijn ondervinding immer vruchtbaar, zijn betoog grondig, zijn uiteenzetting klaar. Zijn echte baanbrekersnatuur gaat recht op den man af, beweegt zich voortdurend in volle dynamische kracht, vorscht onvermoeibaar na. Een weelde van levende bizonderheden schuift voorbij en doet overal aanrakingspunten met andere takken van de historie bloot komen.

Vooreerst treft u het ongelooflijke feit, dat er onder het Fransch regime door de verdedigers van de ‘Egalité, Liberté, Fraternité’ geen enkele openbare school opgericht werd. De onderwijzers van de private gestichten moesten de Fransche Grondwet en de Verklaring van de Rechten van den Mensch toelichten op grond van den Republikeinschen Katechismus. Ze behoefden trouw te zweren aan de Republiek en haat aan het koningschap; op iederen Franschen feestdag waren ze gedwongen met de kinderen op de Antwerpsche Groote Markt te verschijnen en te beloven, dat ze hun enkel republikeinsche gevoelens, eerbied voor de deugden van de stichters der Republiek en dankbaarheid jegens hen zouden inboezemen. Slechts drie Antwerpsche onderwijzers voldeden aan deze eischen; de overigen werden door Dargonne afgesteld (1796).

In 1816 verklaarde de Nederlandsche regeering de Rijksonderwijswet ook op de zuidelijke provinciën toepasselijk. Het lager onderwijs werd een openbare dienst en alle onderwijzers moesten de noodige waarborgen van bekwaamheid bieden. Te Lier verrees in 1817 een Rijksnormaalschool met B. Schreuder, een zeer ontwikkeld voorstander van Pestalozzi's leerwijze, als bestuurder; de regeering richtte verder in de belangrijke steden een Rijks-lagereschool in. Te Antwerpen werd deze, ten dienste van betalende kinderen, gevestigd in het krijgsgasthuis in de Prinsstraat.

Ridder Floris Van Ertborn, burgemeester van Antwerpen, wendde in 1818 stappen aan om de oprichting van een gemeenteschool mogelijk te maken, die openstaan zou voor 300 onbemiddelde jongens. Zijn voorstel werd aangenomen. De inschrijvers op de lijsten ten voordeele dezer democratische hervorming vormen een rij personen, wier geslachtsnamen innig verbonden zijn aan de geschiedenis van Antwerpen: Van Ertborn, Van Bree, Geelhand, Van der Beken, De Wael, Cogels, De Caters, Kreglinger, Werbrouck, De Pret, Moretus, Le Grelle, Solvijns, Nottebohm, De Baillet, Koelman, Dellafaille, Verdussen. Intusschen had de burgemeester den aartsbisschop van Mechelen verzocht om toelating de St Jacobskapel (‘Brooikenskapel’) op den hoek van de Keizerstraat en de Paddegracht (Prinsesstraat) tot lokaal voor de eerste Vlaamsche kostelooze gemeenteschool in te richten.

Het onderwijs stond in het teeken van de Lancasterleerwijze (onderling onderricht); als onderwijzer werd J.F. Van de Gaer aangesteld. Daar Fransche leesplaten niet voor Vlaamsche knapen konden dienen, maakte hij Vlaamsche leestabellen en liet ‘Grondbeginselen der Cijffer-konst’ en een ‘Leesboeksken’ verschijnen. Naast hem stond de hoofdmoniteur, die waakte over de lees-, de schrijf- en de rekenmoniteurs. In afdeeling 1 b.v. teekenden de kinderen drukletters in 't zand na; in 2 en 3 spelde en schreef men woordjes onder diktee; in 4 herlas en herspelde men de les; in 5 vormde men cijfers; in 6 zette men getallen onder elkaar; in 7 telde men op of trok men af. De moniteur zag na. de onderwijzer kwam kijken. Bepaalde groepen gingen dan naar de op den vloer geteekende halve cirkels. Om beurt spelden of lazen de leerlingen de letters, de lettergrepen, de woorden, de cijfers, de getallen, op de tabel aan den muur. In de hooge afdeelingen werd in boekjes gelezen; daar schreven de leerlingen met een ganzepen. 's Avonds onderrichtte Van de Gaer de moniteurs; den volgenden morgen, een uur vóor den aanvang der oefeningen, was hij in school om de voorbereiding voor zijn werk te voleinden.

In 1820 stierf deze onbekende held op niet meer dan 38-jarigen leeftijd. Zijn opvolger was F. Klincko, die tot zijn dood in 1843

werkzaam bleef; toen nam Slootmans de leiding over, tot de instelling, wegens ongeschiktheid van het lokaal, in 1845 naar de Kipdorpvest werd overgebracht.

Van 1825 kregen een paar honderd behoeftige meisjes alle dagen van half één tot half twee les in de Brooikenskapel. Klincko bestuurde ook deze afdeeling. In 1849 werd deze middagschool in dagschool omgezet.

Vader Klincko, Terbruggen en Stips stichtten in 1803 het 'Antwerpsch Tael- en Dichtlievend Genootschap tot Nut der Jeugd'. In 1819 bestond het bestuur uit F. en J. Delin, Terbruggen, Van de Gaer en Jan Frans Willems. Tot zijn Noordnederlandsche leden behoorden: Bilderdijk, Messert, Prinsen, Schrant, Schreuder, Siegenbeek, Tollens, Van Assen, Van der Palm, Van Lennep. Van 1815 gaf het jaarlijks den 'Antwerpsche Almanach' uit. Daarbuiten verschenen: dichtstukken van Willems, Stips en Van der Maesen; schoolwerkjes van Terbruggen: 'Kort Begryp der Nederduytsche Spraek-kunst', 'A-B-boeksken', 'Nieuw Spel-Boeksken'; van Van de Gaer 'Leesboeksken'; van Zilgens 'Verzameling van Mengel-stoffen'; van Terbruggen, Van der Maesen en Stips 'Leesboekje', waarin de taal reeds luchtiger klinkt. Onder de tooneelstukken, opgevoerd door 'Tot Nut der Jeugd', dienen vermeld: 'Den Gierigaerd'. 'De Twee Staets-Gevangenen', beide van Stips; 'Den Rijken Antwerpenaer of de hebzugtige Neeven' en 'Quinten Massijs' (waarin Willems optrad), beide van den Vader der Vlaamsche Beweging; 'Den Deserteur van St. Cyr' (auteur niet aangegeven); 'Den Behoeftigen Vader of den Kwaden Zoon' door F. Delin; 'Rodulphus en Zelina of het Vermogen der Kinderlijke Liefde' door Van der Maesen; 'De Vrijbuiters of de Vrugten der Opvoeding' door Van de Gaer. Deze stukken werden aanvankelijk vertoond in 'Den Prins' op den Rosier, later in de Philharmonie, Arenbergstraat.

In 1825 liet 'Tot Nut der Jeugd' 'Gedichten en Verhandelingen' verschijnen, door J.F. Willems saamgelezen. Vijf jaar later hield het op te bestaan.

Het 'Antwerpsch Schoolonderwijzers Gezelschap', gesticht in 1820, gaf in 1824 een tijdschrift uit: 'Nederlandsche Bydraegen'. F. Delin was de eerste secretaris. Eigenlijk was deze vereeniging de reïncarnatie van de 'Gilde der Antwerpsche Schoolmeesters', door de Franschen tot werkeloosheid gedoemd. De 'Bydraegen' werden tot 1830 voortgezet, om, na twee jaar onderbreking, van 1832 tot 1834 opnieuw te verschijnen onder de benaming 'Mengelstoffen'. De vergaderingen van het Gezelschap grepen plaats in de groote raadzaal van het stadhuis. Van J. Delin moet nog ver-

meld ‘Geschiedenis van Belgenland’, waarvan de eerste oplage (1500 ex.) dank zij den ijver van den kring op twee weken uitverkocht was; de tweede volgde met 8000 ex. Leopold I schreef hem: Ik hoop, dat mijn zoon in uw boek de beginselen der vaderlandsche geschiedenis zal leeren. - 't Was in zijn privaatschool, dat H. Conscience werkzaam was; de zoon van J. Delin, voorzitter der Brusselsche tooneelmaatschappij ‘De Broedermin’ bood een exemplaar dier tweede uitgave aan den geliefden volksschrijver aan op zijn huldedag, 25 September 1881.

Gaven de ‘Nederlandsche Bydraegen’ de weerspiegeling van onze toenmalige opvoedkundige bedrijvigheid, zoo deed dit voor het Noorden ‘Het Algemeen Magazijn voor Onderwijs en Opvoeding’ en ‘Het Nieuw Algemeen Magazijn voor Onderwijs en Opvoeding.’ Deze getuigden van een breedheid van geest, zooals bij ons toen niet denkbaar was. Waar men bij ons de Bell-Lancasterleerwijze een heele verovering vond, werd ze in het ‘Algemeen Magazijn’ stelselmatig aangevallen, omdat ze de kundigheden beperkt hield en het onderwijs verdrilde, was men in Nederland volop doende met het gelijktijdig onderwijs, dat een heele reeks leervakken omvatte, en had men het A-B-C-spellen door de klankmethode Prinsen vervangen en de leerwijze van Pestalozzi tot een centrum van belangstelling gemaakt. Gerechtvaardigde aanklachten tegen een reeks van opzieners, vooral geestelijke, treft men verder in het A.M. aan, terwijl in België slaafsche onderwerping tegenover deze overheden heerschte. Ook met de godsdienstlessen, zooals de predikanten ze zich voorstelden, had men geen vrede. Alle bijdragen blijken nu nog genietbaar. Eigenaardige artikels, die men vruchteloos in het Vlaamsche blad zou zoeken, behandelen o.a. de psychologische studie van den jongen mensch, de natuurlijke historie van de vrouw, inbegrepen seksueele voorlichting, de vorming van een schoolbibliotheek, het nut van de beoefening der zielkunde.

Een merkwaardig boekje werd door ‘Tot Nut van 't Algemeen’ in 1820 uitgegeven. De schrijver was H. Visser en de titel luidde: ‘Verhandeling over de volstrekte noodzakelijke kundigheden. welke in de openbare en armenscholen in het Koningrijk der Nederlanden behooren medegedeeld te worden, en de beste leerwijze voor dezelve, benevens een vergelijking daarvan met de Bell-Lancastersche schoolinrigting in Engeland.’ Visser acht het pedagogisch ondenkbaar, dat een onderwijzer zijn gezag overdraagt op onmondige menschjes en hun de taak toevertrouwt hun medeleerlingen te examineeren. Daartegenover stelt hij een jonger programma, een ruimer inzicht. Zijn denkbeelden waren geen nieuwigheid in Nederland. Getuige daarvan het gunstig verslag,

aan Napoleon voorgelegd door Cuvier en Noël, na hun bezoek aan de Nederlandsche scholen (1810) en de Lasteyrie's ‘Nouveau Système d'éducation pour les écoles primaires’, waarin hij lof toezwaait aan het Nederlandsche onderwijs.

Dit zeer beknopte overzicht over de behandelde kapittels bewijst niet voldoende hoe belangwekkend de inhoud van het zoo voornaam uitgegeven werk van Hendrik van Tichelen is. Het bibliografisch en het typische documentair illustratief materiaal verhoogt op kostbare wijze de verdienste van dezen wetenschappelijken arbeid, waarvan de beteekenis voor geheel Noord- en Zuid-Nederland niet genoeg aangeslagen worden kan; diep doorwrocht, werd toch elke bladzijde con amore geschreven, zoodat zij leven en geest krijgt. Wie weet, hoe arm wij in Vlaanderen aan historische pedagogen zijn, zal begrijpen, hoe deze prestatie ons verheugt.

Dr. JOZ. PEETERS.

Der grosse Herder

In den loop van onze vorige bespreking (De Vlaamsche Gids, XXII, 2) hebben wij, aan de hand van talrijke steekproeven, gewezen op het verheugende verschijnsel dat in deze buitenlandsche encyclopedie ruim aandacht wordt verleend aan alle feiten van onzen eigen Nederlandschen stam, terwijl wij terzelfder tijd moesten betreuren dat de redaktie van sommige punten helaas aan onbevoegden was toevertrouwd. Ditzelfde mengsel van juist inzicht en wezensvreemde interpretatie heeft ons nog herhaaldelijk getroffen. Zoo vinden wij bij 'Niederländische (und Südafrikanische) Literatur' nagenoeg alle standaardwerken van onze litteraire historiografie vermeld; 'Niederländer' wordt er gebruikt als een alomvattende naam, voor Zuid zoo goed als voor Noord (Bd. 8, 1210); over 'Niederlande' heet het: 'in Deutschland nach den Kernprovinzen häufig fälschlich Holland genannt.' (Bd. 8, 1196). Anderzijds vinden wij echter: 'Nach der Trennung (1830) entbrannten heftige Kämpfe gegen den Einfluss des Französischen in Flandern, **wieder ausgeglichen durch das Entgegenkommen der belgischen Regierung** (Zweisprachigkeit, fläm. Hochschule von Gent) (Bd. 8, 1225), waarbij hier dus schijnt gezegd te worden dat de Vlaamsche strijd tot het verleden behoort en de groote fout wordt begaan alleen een taalkwestie in heel deze beweging te zien. Van Severen wordt er bij de Groot-Nederlandsche beweging vernoemd met het Verdinaso, terwijl heel wat meer vooraanstaande figuren er ontbreken. Eindelijk vinden wij, in een statistische tabel over de talen (Bd. 11, 309), het Nederlandsch met 8,2 mill. en het Vlaamsch met 4,6 mill. afzonderlijk vermeld (en het Afrikaans, dat wij nochtans in vocabulo Bd. 1, 175 vermeld vinden?), terwijl het Duitsch als een eenheid met 93 mill. verschijnt.

Toch willen wij met deze opmerkingen niet al te veel afbreuk doen aan het geheel. Der grosse Herder blijft, ook op dit gebied, een buitengewone vooruitgang tegenover de vreemde lexica, niet het minst tegenover de Fransche, die door onze menschen nog zoo dikwijls worden gebruikt.

Deze vierde uitgave is op het oogenblik nagenoeg voltooid;

de behandeling gaat reeds tot ‘Unterfranken’ en er wordt nog slechts op het twaalfde deel gewacht[1].

Lezen wij er de ‘Rahmenartikel’ op na, welke gewijd zijn aan Philologie (3 kolommen), Literatur, Kriegsliteratur (8 kolommen, met een streng-ingedeelde opsomming van het voornaamste dat dit genre in Duitschland en in de landen daarbuiten heeft voortgebracht), Runen, Folklore, Stil, Kritik, Sprache, Theater (12 kolommen), Schauspielkunst, Laienspiel (met talrijke afbeeldingen), Lustspiel (met lijsten van de meest karakteristieke werken uit de wereldliteratuur), - dan vinden wij daar het onweerlegbare bewijs dat deze synthesen in een geest van strenge wetenschappelijkheid door vaklieden werden geschreven. In de bibliografische opgaven, welke regelmatig aan deze artikels worden toegevoegd, kunnen wij door den band al het hoofdzakelijke aanstippen, ook wat betreft de in den allerjongsten tijd verschenen werken.

Deze zelfde indruk van degelijkheid krijgen wij bij alle artikels, zij het dat zij gaan over Kunst (begrip, hoofdkenmerken, indeeling, bouw van het kunstwerk, vragen nopens stijl en waarde, betrekkingen tot het leven, kunstbeschouwing en opvoeding tot de kunst), Romanik, Renaissance, Rokoko, Romantik, - Landschaftsmalerei (met geschiedkundig overzicht van de innerlijke beteekenis in alle tijden en bij de kultuurdragende volkeren), Miniaturmalerei, Malerei der Gegenwart, - Tanz, Totentanz, Musik, - Oper, Operette, Singspiel, Ballet (alweer met rijke lijsten van het hoofdzakelijke), Tonfilm (6 kolommen), - over Philosophie, Scholastik, Recht, Rechtsgeographie, Naturrecht, Sitte, Strafe, Strafrecht (6 kolommen), - of, op heel ander en zeer verscheiden gebied: Slawen, Sklaverei, 19. Jahrhundert, Sowjet (12 kolommen, Städtebau (met talrijke afbeeldingen), Strasse und Strassenbahn, Statistik, Studenten (6 kolommen), Sozialversicherung, Landwirtschaft, Landbauzonen (met veelkleurige kaart), Naturschutz, die Pflanze (Aufbau, Lebensweise, Einteilung und Verbreitung, Pflanzenkrankheiten und Pflanzenschutz), - de hoofdstukken over gezondheidsleer (Körperbau, Körperkultur, Leichtathletik, Krankenpflege, Schwangerschaft, Säugling und Säuglingspflege), - de overzichtelijke kaart bij den hedendaagschen stand van de monarchistische gedachte, das Mittelmeer in der Geschichte, -

(1) Wij lieten, door omstandigheden, wel ruim wat tijd verloopen sedert onze laatste mededeeling. Intusschen moge de lezer hier vernemen dat bij verkoop naar het buitenland van in Duitschland uitgegeven boeken in den loop van September de prijzen met 25 % werden verlaagd. Een verschil dat de moeite van het noteeren loont. In halfleder kost het deel aldus RM. 26,25. (In linnen zijn er, indien wij ons niet vergissen, geen ex. meer beschikbaar).
In den tijd, verstreken tusschen het schrijven en het verschijnen van dit artikel, verscheen ook het twaalfde - dus het laatste - deel.

waarbij wij nog in vocabulo Nachschlagewerke op een overvloedig saamgebracht materiaal willen wijzen, - zoodat het een werkelijk genoegen is ook zonder bepaald doel in het werk te snuffelen.

Deze enkele steekwoorden uit een paar honderdduizend werden slechts terloops en in zekere mate toevallig door ons nagezien; wij kunnen er niet aan denken een lexicon in al zijn deelen na te gaan, alleen reeds omdat het zijn bedoeling is over alles te spreken. Maar waar het gekontroleerde ons bevredigt kunnen wij ook optimistisch staan tegenover het andere.

Zoo zijn b.v. ook met opvallende zorg behandeld de soms buitengewoon lange artikels over de onderscheiden staten, met zeer overzichtelijke afdeelingen over kunst, geschiedenis, taal, volk, en telkens met de gebruikelijke bibliografie. Dit geldt niet alleen voor namen als Niederlande, Schweden, Russland, Spanien, Tschechoslowakei, - maar evenzeer voor Siam, Philippinen, Syrien, Persien e.a., waaromtrent onze kennis meestal in het nevelachtige blijft. Tevens waren enkele biografieën het voorwerp van een meer nauwgezette oplettendheid onzerzijds. Wij konden vaststellen dat deze, van uit hun katholiek standpunt wel is waar, getuigenis afleggen van een ruimen algemeenen blik en de besproken personen recht laten wedervaren zonder het inschuiven van nuttelooze opmerkingen. Hiertoe stippen wij b.v. aan J.J. Rousseau, Milton, Shaw, Strindberg, Schopenhauer, Spinoza, Marx, Lenin, Stalin - (al is deze laatste naam wel een beetje zeer beknopt behandeld), - en last not least Martin Luther, die over acht kolommen wel eenigszins verrassend - al zij het natuurlijk niet onvoorwaardelijk - gewaardeerd wordt. Wij mogen niet nalaten er hier terloops op te wijzen dat een figuur of een beweging steeds in het kader van den tijd gezien wordt. Ook deze geestesbewegingen, die uit den aard der zaak als antagonistisch moeten beschouwd worden, zijn niet zonder erkenning van het goede uiteengezet. Wij verwijzen hiervoor naar Liberalismus, Protestantismus, Reformation (waar men Rome in geenen deele vrijuit laat gaan).

Misschien is de leiding wel uitgegaan van het principe zoo weinig mogelijk afbrekend op te treden, wat haar anderzijds voor de noodzakelijkheid plaatste de voortreffelijkheid van de door het katholicisme gedragen figuren en bewegingen met meer nadruk te loven; dit is althans de indruk, verwekt door de lektuur van Lebensgestaltung, Liturgie, Maria Stuart, Philips II, Leo XII e.a.m.

De verandering van het regime in Duitschland is gevallen midden in de publikatiejaren van Der grosse Herder. Bij de verschijning van deel 5 (Ganter tot Hochrelief) had men nog net gelegenheid gevonden om enkele kleinigheden in te schuiven;

Hitler moet het stellen met een halve kolom, Goering en Goebbels met een viertal regels, terwijl er van andere zaken al niet veel sprake is. Na deel 5 echter wordt de verandering positief uitgedrukt, niet alleen door de over het algemeen uitgebreide artikels over alles en nog wat dat in nabij of ver verband staat met het Nationaalsocialisme (over dit steekwoord zelf 16 kolommen), maar komt tevens ruim tot uiting in de behandeling van alle zaken, welke dit nieuw regime in zijn werksfeer heeft opgenomen, of in het behandelen van zoo pas belangrijk geworden namen onder andere steekwoorden (Rudolf Hess te zoeken onder Stellvertreter des Führers). Men stelt dit vast in de geesteshouding tegenover Liberalismus, Sozialismus, Sozialdemokratie (met een zeer goed overzicht van de geschiedenis in Duitschland), verder bij Staat, Staatsformen (zeer overzichtelijk, met 4 kolommen), Reich, Reichsidee, Reichsreform, Nation, Nationalismus, National-politische Erziehung, - bij Stand, Ständische Ordnung, Solidarismus, - bij Sippe, Siedlungswesen, Schule, Schulreform, - maar ook bij Sterilisierung, bij Kritik en Kunst en nog vele andere.

Dit biedt natuurlijk eenerzijds wel het voordeel de zaken te toonen zooals zij heden ten dage in Duitschland moeten gezien worden - ook Der grosse Herder zal wel niet voor de moeilijkheid van de keus gestaan hebben - maar bij dit enge aansluiten bij de omstandigheden het gevaar, dat binnen afzienbaren tijd heele deelen van het lexicon onbruikbaar worden.

Laten wij nu nog even wijzen op de eindelooze reeks illustraties in vierkleurendruk, offset of lithografie. Men zie maar eens onder de hoofding Spanische, Russische, Niederländische, Nordische, Römische Kunst, - bij Peruanische, Mexikanische Altertümer, Maya, Primitive Kunst, - bij Rokoko, Romanik, Romantik. Renaissance, naar de hoofdstukken Tier in der Kunst, Teppichkunst, Porzellankunst, Raumkunst, Plastik, Miniaturmalerei, Theater, Tanzkunst, - naar het aanschouwingsmateriaal bij Madonna en Pieta, of naar de biografieën van de laat-gotiekers Veit Stoss en Riemenschneider, van den vroeg-romantieker Runge, van Tizian, Raffael, Michelangelo, Rembrandt.

Er blijft ons nog een woordje te zeggen over den ‘Welt- und Wirtschaftsatlas’, een uitgave die door de geschikte verdeeling van de ruimte en door het uitsluitend brengen van alle hoofdkaarten op dubbele bladen als formaat slechts een paar centimeters grooter is dan de lexicon-deelen (zou het nu werkelijk zoo moeilijk geweest zijn om de afmetingen volledig te doen overeenstemmen?). Wij deden vroeger reeds opmerken dat dit concentreeren van het aanschouwingsmateriaal op geografisch, ekonomisch, politiek gebied in een enkel deel niet het wegvallen van de gebruikelijke

kaarten in den tekst tot gevolg had. Benevens het tot stand brengen van een afzonderlijken atlas werd hier het doel beoogd de gewenschte kaarten zonder veel moeite te kunnen leggen naast de bestudeerde artikels. De lezer zal van ons niet verwachten dat wij de wetenschappelijke waarde van deze kaarten zullen onderzoeken. Te noteeren valt dat aan den werkelijken atlas een los deel van 200 blz. is toegevoegd, 'Die Welt in Mass und Zahl' (Geographie, Wirtschaft, Staats- und Kirchenkunde aller Erdteile und Länder), dat op werkelijk bondige en klare manier, met verwijzing naar de kaarten, alles geeft wat in getallen of opsommingen kan samengevat worden. Daar wij hier uit den aard der zaak staan voor steeds veranderende gegevens, worden voor dit losse gedeelte opnieuw bewerkte heruitgaven in het vooruitzicht gesteld, waarvan de eerste reeds in 1936 zou vallen, d.i. onmiddellijk na het verschijnen van het laatste deel van de encyclopedie.

Dr. DOLF ROELS.

Uit naburige Landen

De 55e verjaardag van Koningin Wilhelmina wordt, in een prachtwerk, **De hechte Band** (tusschen Vorstenhuis en Vaderland), door veertig der meest vooraanstaande Nederlanders op het gebied van wetenschap, kunst, politiek en landsverdediging, gevierd met een verzameling van hoogst voorname bijdragen over de verhouding van Oranje tot alle deelen van het Nederlandsche nationale leven in vroeger tijd en in het heden: Oranje in betrekking tot het Nederlandsche staatsbestel, de volkswelvaart, de weldadigheid, het hooger onderwijs, Nederlands internationale positie, de kerk, de vredesgedachte, het misdeelde kind, de landsverdediging, de mobilisatie, de vloot, de Militaire Academie, den Raad van State, de jeugd, de lagere school; Oranje's beteekenis voor bepaalde gewesten van Nederland; Oranje's relaties tot bepaalde plaatsen; het beeld, dat de Nederlandsche letterkunde van het Huis van Oranje geeft: de 17e-eeuwsche dichters, de strijdpoëzie, de 19e-eeuwsche dichters, de dramatiek, de romans en Oranje.

Dit voortreffelijk werk verschijnt onder redactie van M.J. Leendertse en wordt ingeleid door Mr D. Fock, Minister van State. (Uitgave Scheltens en Giltay, Amsterdam; 10 afleveringen à 55 cent; compleet, in door Lion Cachet ontworpen prachtband, fl. 7.50).

In **Bewaffneter Aufstand** (Eckart-Verlag, Berlijn) stelt Dr. A. Ehrt zich tot taak te bewijzen, dat Hitler Duitschland van het communisme gered heeft en aldus een der grootste gevaren van West-Europa afwentelde. Hij weidt uit over het systeem en de geschiedenis van het Duitsche Communisme, over koeriers en Zwarte Lijsten, werkspionage, Osna en Gpoe, sabotage van de landsverdediging, wapensmokkel, jeugdverbonden, de bloedige gebeurtenissen te Munchen, Dresden, Berlijn, Altona, Hamburg, Eisleben. De overwinning over het Bolsjewisme wordt gelijkgesteld met deze, vóor eeuwen behaald, op de Turken, die Weenen belegerden.

Zijnrzijds kwam minister Goebbels in zijn dagboek **Vom Kaiserhof zur Reichskanzlei** (Verlag Eher, Munchen), aantoonen dat het economische, cultureele en politieke leven in Duitschland op een nieuwe basis gesteld is. De regeering staat als een sterk wilscentrum aan de leiding van het land; haar beslissingen treffen de volksmassa tot den laatsten man. Dat, wat gisteren nog een paradox was, is heden reeds triviaal, en wat voor enkele maanden schier onmogelijk scheen, is nu vanzelfsprekend, zoodat het geen opzien meer baart. De nationaal-socialistische uitdrukkingsvormen en symbolen zijn modezaak geworden.

Wij overwonnen, zegt Dr. Goebbels, omdat wij den tegenstrever steeds zonder één oogenblik respijt aangrepen, hem langzamerhand, maar zeker, in de verdediging drongen, en hem dan zoolang bewerkten, tot hij er murw onder werd. Immer en nog aanvallen. Kampen, tot de vijand definitief ten gronde ligt. Arbeiden, agitatie maken, macht verzamelen, nooit moede worden. De beweging ontrouw worden beteekent vaandelvluchtig tegenover het vaderland zijn.

‘Bewonderenswaardig bij den Leider is zijn ongemeen fijn instinct, dat hem nooit dwalen doet. Zonder hem ware het nat. soc. niet denkbaar.’

Dr. Stuart, de zoon van een Engelschen vader en een Duitsche moeder, beweert in **Was will Deutschland** (Verlag Jamrowski, Berlijn), dat de nationaal-socialistische revolutie de intrede van de frontgeneratie in de leiding van den staat was. Zij vertrok van de gedachte, dat wereldgeschiedenis steeds het werk geweest is van een minderheid. Haar doel bestond niet in het weer in 't leven roepen van het keizerlijke Duitschland. Zij wil den vrede, maar het Vaderland moet een sterke continentaal-macht in Europa worden en een staat, die zijn bevolking met zijn eigen bodem voeden kan.

Im Dienst der kommunistischen Terror-Organisation (Eckart-Verlag, Berlijn), werd door een communist, W. Zeutschel, geschreven, die niet meer met de communistische partij accoord ging, en in 1931 door de socialistische uitgeverij Dietz (Berlijn) gepubliceerd. De huidige bewindvoerders in Duitschland brengen de nietverkochte exemplaren op de markt. Voor velen zullen de Gedenkschriften van Zeutschel van actueel belang blijken te zijn. De vertelling is boeiend, alhoewel erg éenzijdig. Geklaagd wordt over de corruptie en de politieke verwarring in de K.P.D. en het ontbreken van gezonde elementen.

Dr. Wolfgang Hallgarten, de vroegere medewerker aan het Instituut voor Buitenlandsche Aangelegenheden te Hamburg, nu lid van de Société d'Histoire Moderne, auteur van ‘Sicherheit des Staats und Staatsfinanzen in Frankreich’, ‘Studien über die deutsche Polenfreundschaft in der Periode der Märzrevolution’, ‘George Canning und Gustav Stresemann - ein englischer und ein deutscher Staatsmann’; ontleedt in **Vorkriegsimperialismus** (Editions Météore, Parijs, Boulevard du Montparnasse, 83) de sociale en economische grondslagen van de Europeesche politiek vóor den Wereldoorlog. Deze omvangrijke studie steunt op een zeer talrijk aantal onuitgegeven documenten, die hij tijdens de periode der Duitsche republiek kon bestudeeren, dank zij zijn belangrijke politieke betrekkingen. Zeven jaar van naarstige vorsching vergde deze wetenschappelijke arbeid, deze gewichtige bijdrage tot de geschiedkundige oorzakenleer. Wie ze nauwgezet in zich opneemt, houdt den sleutel tot het verstaan van het uitbreken der wereldramp in de hand en begrijpt tevens het huidig verval der Europeesche beschaving, den wellicht te vreezen ondergang van het avondland. De werkelijke toestand wordt duidelijk aangetoond; algemeen zichtbaar de sociaal-economische wanverhoudingen onthuld.

Als aanhangsel bevat dit ophefmakende boek o.m. documenten, waarvan het bestaan eertijds door de officieele uitgevers van ‘Die Grosse Politik’ werd geloochend.

In **Die Schweiz im Umsturz** (Reso-Verlag, Zurich; 2,50 Zw. Fr.) wordt ons door R. Sonderegger een levendige en alzijdige uiteenzetting over de Zwitsersche politiek geboden, op werkelijk interessante wijze de beteekenis van de economische groepen, de historische partijen, de nieuwe bewegingen, de merkwaardige persoonlijkheden geschetst en de door hen opgeworpen vraagstukken nauwgezet behandeld; de economische fouten, het Jodenprobleem, de geld-theorieën, het loon- en warenrecht, de eenheidsprijsmagazijnen onder de loupe genomen. Volkomen nieuwe gezichtspunten vestigen onze aandacht en maken het begrijpelijk, dat geen schriften de openbare meening zoozeer in beslag nemen (althans in Zwitserland) als de publicaties van René Sonderegger.

De levensherinneringen van Grootvorst Alexander van Rusland, zwager van Nicolaas II, den laatsten Czaar van Rusland, verschenen onder den titel: **Toen ik Russisch Grootvorst was** (vertaald door Mr. N.R.H. Van Essen, Allert de Lange, Amsterdam). Ze getuigen van zijn kennis van zaken en zijn rechtschapenheid. Historisch en litterair verdient dit loyale boek ten volle den

naam van prachtwerk. Kernachtig beschrijft hij o.m. de troonbestijging van Nicolaas II, den Russisch-Japanschen oorlog, de avonturen van Raspoetin, den Grooten Oorlog, de overwinning der Bolsjewisten. Bij elke bladzijde voelt men hoe de geest verheldert en opengaat voor het geschiedkundig gebeuren, en men beseft weldra, dat de lectuur van deze gedenkschriften geleidelijk een historische vorming geeft gelijk weinige schrijvers vermogen te schenken. Zij zijn dan ook een enorm succes 'de librairie', niet het laatst omdat zij diep ontroeren door hun tintelende menschelijkheid, hun onverbiddelijke waarheidsliefde, hun strenge objectiviteit tegenover de tegenstanders, den diepgang der argumentatie, de helderheid der uiteenzetting.

Een woord nog over **Die Volksschule in Korea**, door Chewon Kim (De Sikkel, Antwerpen; 18 fr.)

Deze pedagogische doctorsdissertatie, verdedigd voor de examencommissie der Ludwig-Maximilians-Universiteit te München, door den Koreaan Chewon Kim, schildert streng objectief de huidige inrichting van de Koreaansche lagere scholen en ontleedt de psyche van den leerling in dit gewest van het Verre Oosten in haar verhouding tot de autoriteit van den onderwijzer. Opdat de Europeesche lezer beter begrijpe, ontbreekt een schets van Korea's politieke-, cultuur- en schoolgeschiedenis niet. De Japansche assimilatieopvoeding wordt ons volledig duidelijk gemaakt.

Dr. J.P.

Nieuwe Uitgaven.

Van 'De Sikkel', Antwerpen:

RENE VICTOR: Een Eeuw Vlaamsch Rechtsleven; 129 blz.

Rijk gedocumenteerd overzicht van het Belgisch rechtsleven sedert 1830, dat. eerst vastgeankerd in het Fransch taalgebruik en het Fransch denken, langzaam, o zoo langzaam, en zoo vaak tegen den zin van de hooge magistratuur, derwijze evolueert dat onze taal opnieuw voor onze rechtbanken de eereplaats bekleedt.

De lezer krijgt een terugblik op de tergende toestanden van vroeger en de lijdensgeschiedenis der taalwetten. Hij wordt ingelicht over het ontstaan en de werkzaamheden der pleitgenootschappen en rechtskundige congressen, de vaktijdschriften, de verhandelingen en werken waardoor de vaktaal en de rechtswetenschap gebaat werden. Hem worden allerlei 'kampioenen der Vlaamsche rechtsbeweging' opgenoemd, die met geestdriftige overtuiging en moedige koppigheid den strijd dorsten aanbinden en dien volhielden, trots hinderpalen, spot, kleineering en haat.

Op meer dan één plaats wordt de weldoende invloed van het vervlaamscht hooger onderwijs aangetoond en er op gewezen dat de Vlaamsche juristen dienen te groeien tot krachten van hoogstaande wetenschappelijke bevoegdheid, van verfijnde kultuur, van breed en edelhartig inzicht.

Een flink geschreven, bemoedigend en welkom boek van een bevoegd en ijverig vakman!

Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie, IX (1935); 432 blz., met verschillende kaarten; 45 fr. (postcheck 779.36, van M. François, Brussel).

Inhoud: jaarverslag; bijdragen in de Fransche taal door J. Cuvelier, E. Renard, J. Haust, A. Bayot, A. Vincent, J. Vannérus, J. Herbillon, J. Remouchamps; verder: J. Grauls (Een vierde uitstapje naar het Walenland); J.L. Pauwels (De Vlinder); J. Lindemans (Schoud, scheld, schild); J. Grootaers (overzicht dialectstudie); H.J. Van de Wyer (overzicht toponymie).

Van Van Gorcum & Co., Assen:

Dr. G. HORREUS DE HAAS: De godsdienstige Gedachte in de XXe eeuw. 175 blz.; *f* 3.75, geb. *f* 4.50.

Achtereenvolgens beschouwt de auteur de Zwitsersche, Zweedsche, Engelsche en Nederlandsche theologie en de noodzaak van nieuwe bezinning, het moderne wereldbeeld (physica - biologie - psychologie - sociologie - philosophie), de godsdienstige gedachte en de godsdienstige vormgeving. Helder, zonder vertoon van geleerdheid, maar boeiend, geeft hij zijn gedachten zuiver weer, den lezer dwingend tot eigen bezinning. Stippen wij o.a. de hoofdstukken aan over de theïstische wereldinterpretatie, de religieuze waarheid, staat, maatschappij, cultuur.

Dr. D. BARTLING: Over het begrip 'Leven' in de kunstleer van hedendaagse Nederlandse Literatoren (Openbare les, uitgesproken bij de aanvaarding van het Privaat Docentschap in de Aesthetica en Algemene Kunstwetenschap aan de Rijksuniversiteit te Utrecht), 'Vragen-van-Nu' nr 19, 22 blz.; *f* 0.75.

Een betoog over de kunsttheorieën van Coster, Marsman en Ter Braak, in zake de kunst op het 'leven' gesteund.

Mr. A.M. JOEKES: Actuele politieke Problemen; 18 blz.; 30 cent.

Overzicht over het sociaal-economisch probleem, de kabinets-crisis in Nederland, het nationaal-socialisme en de Volkenbonds-actie in het Italiaansch-Abessijnsch conflict.

Van J.B. Wolters, Groningen:

Dr. C. DE BAERE: Beknopte Nederlandsche Spraakkunst ten dienste van het Middelbaar en het Normaalonderwijs in Belgische scholen, 9e druk; 9 fr.

Dr. C. DE BAERE: Oefeningen bij de Beknopte Nederlandsche Spraakkunst; deel I, 8e druk; 9 fr.; deel II, 7e druk; 10 fr.

Dr. L. BRECKX en Dr. L. GOEMANS: Eerste Fransche lessen, nieuwe leermethode voor de Vlaamsche klassen; deel I, 6e verbeterde druk; 8 fr.

L. GOEMANS, P. LAROCHETTE en V. SONDERVORST; Eléments de grammaire française, à l'usage des écoles primaires et moyennes flamandes, 3e druk; 9 fr.

L. GOEMANS, P. LAROCHETTE en V. SONDERVORST: Précis de grammaire française, à l'usage des Flamands, 7e druk; 12 fr.

De Protokollen der Wijzen van Zion[1]

Onder de leerboeken, die door den Minister van Onderwijs van het Derde Rijk als verplichtend zijn voorgeschreven, behooren minstens drie tot de categorie, die wij zonder overdrijving 'dogmatiek' zouden kunnen noemen, te weten: **Mein Kampf**, door Adolf Hitler, **Der Mythus des XX Jahrhunderts**, door Alfred Rosenberg, en **Die Geheimnisse der Weisen Zions**, waarvan de schrijver niet genoemd wordt. Zij vormen de grondzuilen van de nieuwe wereldbeschouwing, welke trots door de Duitschers 'die Weltanschauung des deutschen Menschen' genoemd wordt. De heilige Drievuldigheid van de Hitleriaansche mystiek: **Staat, Blut, Boden**, wordt hier gepredikt, en zoo kunnen zij gezamenlijk als de Bijbel van het nieuwe Duitschdom worden beschouwd.

De staatsidee van Adolf Hitler, 'Mein Kampf', als ideaal in 1924 geschreven, bevat 2 deelen; het eerste draagt als ondertitel: 'Eine Abrechnung' en brengt naast een autobiographie de geschiedenis van het ontstaan der Nationaal Socialistische beweging (N.S.D.A.P. = Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei). Het tweede deel, met den ondertitel 'Die nationalsozialistische Bewegung' is de ideologie der beweging, met eenige details van den jarenlangen strijd om de macht.

De verwezenlijking er van wordt stelselmatig doorgevoerd en het naziprogramma der 25 artikelen is een schematische samenvatting van dit werk. De geest, die er heerscht, kan het best worden begrepen door den titel van 2 hoofdstukken. Hoofdstuk 8 luidt: **'Der Starke ist am mächtigsten allein'**; hoofdstuk 15: **'Notwehr als Recht.'**

Rosenbergs boek, dat van 1930 tot 1934 zes en twintig oplagen beleefde en tegen het Christendom gericht is als on-Duitsche gedachtengang, wordt het best beoordeeld door het citaat, dat de

(1) Korte samenvatting van eene studie, die zoo juist verschenen is.

titelpagina siert: '**Diese Rede ist niemand gesagt, denn der sie schon sein nennt als eigenes Leben, oder sie wenigstens besitzt als eine Sehnsucht seines Herzens.' Meister Eckehart.** Het mysticisme, deze grondpijler van het Duitsche wezen, viert er hoogtij en maakt de verbazende verspreiding van het werk ook voor ons begrijpelijk.

'Die Geheimnisse der Weisen Zions' moeten in de handen van het schoolkind voltooien, wat alle uitzonderingswetten van het Derde Rijk misschien nooit zouden bereiken, n.l. de volkomen uitschakeling der Joden uit het Duitsche volksleven. Indien het tegenwoordige geslacht, dat de Duitsche Joden in hunne verregaande aanhankelijkheid en hun opofferingszin voor het Duitsche vaderland heeft gezien, en van hunne buitengewone bijdragen tot het Duitsche kultuurleven op ieder gebied heeft genoten, niet tot een integraal antisemitisme kan worden gebracht, dan kan en moet de jeugd van de Joodsche 'minderwaardigheid' en 'schadelijkheid' voor het Duitsche wezen reeds op de schoolbanken worden overtuigd. De 'Protokollen' vormen een middel, als het ware daartoe geschapen.

Wat zijn dan deze beruchte 'Protokollen'?

De eerste verschijning

Het exemplaar, dat ons bij deze studie heeft gediend, is getiteld: 'La Conspiration Juive contre les Peuples. "Protocols", Procès-verbaux de réunions secrètes des Sages d'Israel.' Het is uitgegeven door 'La Vieille France' in 1920, en geeft als justificatie '20ste duizend.'

De inleiding brengt den overdruk van een artikel in het blad 'La Vieille France' van 29 April 1920, omtrent een in Engeland verschenen pamflet, 'The Jewish Peril', waarin staat:

Israel ueber alles!

> Le Juif réduira-t-il le monde en servitude?
> 'Le péril est à nos portes! Il est là!'
> Imprimé par Nilus, d'accord avec le Synode de Russie, 1913, à la Presse de Serge Troisk. Reçu d'une femme russe

> qui l'avait dérobé au Cercle intérieur de la Hiérarchie Sioniste à Bâle, sous Hertzel, en 1912[(2)].

Op de volgende blz. lezen we:

> ‘Une chose est certaine: les **Protocols of the learned Elders of Zion** furent réellement publiés en Russie dès 1905: et le British Museum en possédait un exemplaire dès le 10 août 1906 (timbre d'entrée).’

Daarna, op blz. 9:

> ‘M. Nilus dit que le manuscrit lui en fut remis en 1901 par M. Alexis Nicolaïevitch Souchotin, qui fut maréchal de la noblesse à Tcherm...’

In zijn boek ‘Le Grand dans le Petit’ gaf Nilus, altijd volgens ‘La Vieille France’, eene tweede editie der Protokollen uit, nu als ‘Directives’. Hij verklaart in zijn voorwoord:

> ‘mais c'est maintenant seulement que j'apprends de sources juives autorisées que ces Directives ne sont rien de moins qu'un plan stratégique pour la conquête du monde, afin de le mettre sous le joug d'Israel...’

Hij besluit zijne verklaring met de openbaring (!) van den oorsprong van het geschrift:

> ‘Les Directives sont signées des représentants sionistes du 33e degré (le plus haut) d'initiation. Elles furent enlevées secrètement du dossier complet des procès-verbaux qui, nous le savons maintenant, appartenaient au premier congrès sioniste tenu à Bâle en août 1897. Le tout se trouvait dans les caveaux secrets du principal bureau sioniste, actuellement situé en territoire français.’

Na deze zoo tegenstrijdige verklaringen omtrent den oorsprong, van de geheimzinnige dame af, die ze in 1912 uit den ‘Cercle intérieur de la Hiérarchie sioniste à Bâle’ gestolen zou hebben, tot den niet minder geheimzinnigen 33en (hoogsten) inwijdingsgraad en den geheel onbekenden Alexis Souchotin, zal het wel onnoodig zijn in dezen geest verdere naspeuringen te doen.

Onze opzoekingen worden er niet gemakkelijker door, wanneer we weten, dat iedere nieuwe uitgave der ‘Protokollen’ ander

(2) Theodor Herzl (en niet Hertzel), stichter van het moderne Zionisme, stierf te Weenen in 1904.

materiaal behelst. Zoo spreekt een Duitsche uitgave (Theodor Fritsch, Hammerausgaben, Leipzig) van ‘Richtlinien’ voor ‘Directives’, die de Joodsche schrijver Uscher Ginzberg (Achad Haäm) voor het eerste Zionistencongres zou hebben samengesteld. Aanhalingen uit deze uitgave komen voor in een brochure van Pobjedonoszew, den aartsvijand der Russische Joden; een eenvoudig plagiaat dus, dat de schrijver van zijn ergsten vijand zou hebben overgenomen.

Als men nu weet dat het eerste Zionistencongres te Bazel drie dagen geduurd heeft, die geheel gevuld waren met de moeilijke samenstelling van de nieuw geschapen organisatie, dan kan men begrijpen, dat de 24 zittingen van het geheime (!) genootschap van den 33sten graad (!!) niet anders dan lompe verzinsels zijn, te meer, daar het geheele congres met al zijn vergaderingen openbaar was en door vertegenwoordigers van de geheele wereldpers met de grootste belangstelling werd gevolgd.

De eerste uitgave der ‘Protokollen’ in het jaar 1905 stamt uit Rusland en spreekt van geheime vergaderingen in Frankrijk. De tweede Russische uitgave in 1917 vertelt van de 24 vergaderingen van het eerste Zionistencongres te Bazel, ‘bijeengeroepen door de vereenigde Zionisten en Vrijmetselaars.’

De ‘Protokollen’ hebben aanleiding gegeven tot verschillende processen. Zoo klaagde de schrijver Ginzberg Graaf Reventlow te Berlijn aan, en het gerecht (er waren toen nog rechters te Berlijn) te Berlin-Mitte veroordeelde den Graaf op 19 April 1923 tot wederroeping zijner beweringen. Het Rijksgerecht noemde in dat proces de ‘Protokollen’ **‘Die Bibel der Rathenaumörder.’**

De brochure is in millioenen exemplaren verspreid en in vele talen vertaald, zelfs in het Arabisch en het Chineesch. Overal geldt ze als actiemiddel in den strijd tegen de Joden. Geheele wagonladingen werden naar Zuid-Oost-Europa gezonden. In alle antisemitische uitgaven worden zij geciteerd. Tot welke ongelooflijke dwaasheden zij leiden toont een der uitgaven (4e van 1920, Duitsch, blz. 94), waarin niets meer of minder wordt beweerd dan dat de Joden ondergrondsche spoorwegen bouwen, ‘ten einde geheele stadswijken met staatsgebouwen, administratie, archieven, te zamen met de niet-Joden en hun hebben en houden, in de lucht te laten vliegen.’

Het proces te Bern, voorloopig het laatste, heeft dezen zomer het geschrift weder in herinnering gebracht. De ‘Sachsverständige’ kolonel Fleischhauer uit Erfurt, uitgever van den beruchten antisemitischen ‘Weltdienst’, trad voor den beklaagde op en was verplicht toe te geven, dat de Zionisten aan de ‘Protokollen’ geen schuld dragen; zij zouden van eene Joodsche Vrij-metselarij, de Loge B'ne B'rith, afkomstig zijn. De rechtbank verklaarde in haar oordeel de brochure eenvoudig tot ‘Schundliteratur’ en verbood de verspreiding er van binnen de grenzen van het Zwitsersche Eedgenootschap. In de motiveering van zijn oordeel verklaart de voorzitter, dat zij die beweren, dat de ‘Protokollen’ echt zijn, daarvan geen bewijs hebben geleverd. Dat integendeel duidelijk en helder uit de verklaringen der getuigen en deskundigen is bewezen, dat zij eene vervalsching vormen van de ‘Dialogues aux Enfers’ van Maurice Joly, en waarschijnlijk ten doel hadden de Czaristische regeering tegen de Joden op te hitsen. Het was tevens bewezen, dat het congres, door Dr. Theodoor Herzl in 1897 te Bazel bijeengeroepen, het uitsluitend doel had, een Joodsch tehuis in Palestina te stichten.

De oorsprong

In het jaar 1864 verscheen te Brussel eene brochure van een onbekend schrijver, ‘Dialogues aux Enfers entre Macchiavell et Montesquieu,’ par un contemporain, waarin op een quasi-ernstige wijze propaganda gemaakt werd voor eene absolutistische regeeringsmethode. Het geschrift, opgezet als een tweegesprek tusschen Macchiavelli en Montesquieu, die elkander in de onderwereld hadden ontmoet, was bestemd om het regime van Napoleon III te ondermijnen. De schrijver van ‘Il Principe’ zette zijne zienswijze uiteen en Montesquieu antwoordde naar den inhoud van zijn ‘Esprit des Lois’. Later lekte het geheim van den schrijver uit, doordat bij den zelfmoord van Maurice Joly, een advokaat van Parijs, die te Brussel in ballingschap leefde, het manuscript en een aantal exemplaren van de gedrukte brochure gevonden werden. Voor hen, die de werken van beide schrijvers niet gelezen hebben, volge hier een zeer beknopte inhoud van de ‘Dialogues’, dat zeer zeldzaam geworden is, en waarvan in de Koninklijke Boekerij te Brussel een enkel exemplaar aanwezig is.

Eerste Tweegesprek: Macchiavelli uit zijn beruchte spreuk: ‘Het goede komt uit het booze voort, groote mannen brengen aan de gemeenschap de meeste voordeelen, door de wetten te schenden.’

2. - Montesquieu antwoordt, dat Macchiavelli's stellingen geen wijsgeerige basis hebben. Een absolute regeering is op dit oogenblik in geen enkel West-Europeesch land mogelijk.

3. - Macchiavelli vraagt bewijzen. Montesquieu vindt ze in de juiste verdeeling der machtssfeer en in de liberale wetgevingen.

4. - Macchiavelli wil bewijzen, dat zijn stelsel van absolutisme nog zeer goed doorvoerbaar is. Hij critiseert de liberale beginselen. Alleen centralisatie kan redding brengen.

5. - Montesquieu beweert dat de staatsinstellingen bedorven worden door gebrek aan vrijheid.

6. - De economische toestand van den tegenwoordigen tijd verdraagt geen despotisme en geen revolutie.

7. - Macchiavelli teekent in groote lijnen zijn stelsel. Het despotisme, gemoderniseerd naar de eischen van dezen tijd, is zeer goed mogelijk.

8-17. - Macchiavelli's stellingen in actie. Staatsgreep, wetgevende macht bij den vorst; de volksvertegenwoordiging bestaat slechts pro forma. Grondwetsherziening. Wet op de pers. Dictatuur, terreur, corruptie. Valsch gebruik van bestaande instellingen. Verdraaiing van rechts- en wetuitlegging. Besnoeiing van algemeen kiesrecht. Kneveling van onderwijs, balie, geestelijkheid. Almacht der politie.

18-21. Over de financiën, begrooting, leeningen, banken enz.

22-25. De lof eener Macchiavellistische regeering. Hoe het goede uit het booze geboren wordt. Lijfwacht van Pretorianen, arbeidsregeling, parades, volksfeesten, optochten, verarming van het volkskarakter, moreele ellende. Menschelijke ondeugden, die in den vorst tot deugden worden.

De vervalsching

Nilus, die een agent van de beruchte Ochrana of Czaristische geheime politie was, heeft op eene of andere wijze dit werkje in handen gekregen en zonder meer voor den despoot de Joden en

voor het volk de ‘goym’ (niet-Joden) in de plaats gesteld. Daarbij heeft hij van eenige antisemitische pamfletten ijverig gebruik gemaakt, o.a. van een geschrift van Pobjedonozew, Prokureur-Generaal der Synode van de Russische Kerk, een aartsvijand van de Joden (Nilus was, zooals we gezien hebben, bij de kanselarij aangesteld) en zich zelfs de moeite van een eenigszins zorgvuldige camouflage niet gegeven.

De ‘Protokollen’ volgen gedwee, soms woordelijk, de ‘Dialogues’, zooals eenige weinige voorbeelden zullen aantoonen. Laat ons echter eerst den korten inhoud der ‘Protokollen’ weergeven: (de cijfers tusschen haakjes geven de nummers der ‘Dialogues’ aan, overeenstemmend met den inhoud).

1. - Basis van het stelsel. Macht schept recht (1-4-8).
2. - De economische oorlog bereidt de internationale regeering voor (4-18-20).
3. - Veroveringsmethoden (4-24).
4. - Materialisme. Vernietiging der religie (4-21-23).
5. - Door anarchie der ‘goyrn’, almacht der Joden (4-5).
6. - Grondaankoop, speculatie (7-10).
7. - Voorspelling van den wereldoorlog (7).
8. - Overgangsregeering (6-8).
9. - Propaganda (7-12).
10. - Afschaffing der bestaande wetten (9).
11. - Autocratie en wereldoverheersching (17).
12. - De pers en hoe zich er van te bedienen (11).
13. - Hoe de openbare meening op een dwaalspoor wordt geleid (12).
14. - Opdat alleen de Jodengod bestaan blijve (16).
15. - De Vrijmetselarij; vernietiging der vijanden (13).
16. - Vernietiging der opvoeding (16).
17. - In onmin brengen van priesters en wetgevers (16).
18. - Wanorde scheppen (17-18).
19. - Het volk en zijne meesters (19).
20. - Financiën (19-20).
21. - Leeningen; krediet (21).
22. - Weldaden der Joodsche overheersching (22).
23. - Onderwerping aan de Joodsche overheersching (23).
24. - De Joodsche vorst (24-25).

Ziehier nu eenige teksten uit beide brochuren. Hun aantal kan bijna tot in het oneindige worden voortgezet. Indien niet overal de tekst woordelijk door Nilus is overgenomen, dan is de zin overal dezelfde.

DIALOGUES	**PROTOKOLLEN**
Qu'importe au prolétaire courbé sur son labeur, accablé sous le poids de sa destinée, que quelques orateurs aient le droit de parler, que quelques journalistes aient le droit d'écrire?	Qu'est-ce que cela peut faire au prolétaire accablé de travail, subissant la double oppression de sa lourde besogne et de son destin, que les hâbleurs aient le droit de parler, les journalistes celui de mélanger les insanités...?
Il est écrit: Per me reges regnant.	Per me reges regnant.
Dans tous les temps les peuples comme les hommes se sont payés des mots. Les apparences leur suffisent presque toujours; ils n'en demandent pas plus. On peut donc établir des institutions factices; il faut avoir le talent de ravir aux partis **cette phraséologie libérale**(3), dont ils s'arment contre le gouvernement. Il faut en saturer les peuples jusqu'à la lassitude, jusqu'au dégoût. On parle souvent aujourd'hui de la puissance de l'opinion, je vous montrerai qu'on lui fait exprimer ce qu'on veut quand on connait bien les ressorts cachés du pouvoir. Mais avant de songer à la diriger, il faut l'étourdir, la frapper	Nous nous approprierons les thèses libérales de tous les partis, de toutes les projections de l'opinion, nous enseignerons à nos orateurs à se les assimiler, et alors ils parleront tant, qu'ils fatigueront le peuple de leurs discours et l'amèneront a fuir de dégoût les bavards.
	Pour dominer l'opinion publique, il est nécessaire de la jeter dans la perplexité en agitant de nombreuses opinions contradictoires, jusqu'à ce que les goym se perdent dans ce labyrinthe et finissent par comprendre qu'il vaut mieux n'avoir aucune opinion sur les questions politiques. De telles questions ne

(3) 'Cette phraséologie libérale' staat in cursief in den tekst.

d'incertitude par d'étonnantes contradictions, opérer sur elle d'incessantes diversions, l'éblouir par toutes sortes de mouvements divers, l'égarer insensiblement dans ses voies. Un des grands secrets du jour est de savoir s'emparer des préjugés et des passions populaires, de manière à introduire une confusion de principes qui rende impossible toute entente entre ceux qui parlent la même Iangue et ont les mêmes intérêts.

doivent pas être comprises du peuple, mais seulement de celui qui le gouverne. Voilà le premier secret.
Le second secret nécessaire pour réussir à gouverner consiste à multiplier les défaillances, les passions, les lois conventionnelles de telle sorte que personne ne puisse s'y reconnaître dans ce chaos et que les gens ne puissent plus se comprendre entre eux.

A l'extérieur il faut exciter. d'un bout de l'Europe à l'autre, la fermentation révolutionnaire que l'on comprime chez soi. Il en résulte deux avantages considérables: l'agitation libérale au dehors fait passer sur la compression du dedans. De plus on tient par là en respect toutes les puissances, chez lesquelles on peut à son gré faire de l'ordre ou du désordre.

Nous devons créer le désordre, des dissensions et la haine dans toute l'Europe et dans les Etats d'origines européennes sur les autres continents. A cela il y a un double avantage: d'abord nous maintiendrons tous ces pays sous notre influence, puisqu'ils se rendront compte que nous avons le pouvoir de provoquer le désordre ou de rétablir l'ordre à notre gré, partout où nous le voudrons.

Mais dans ce que vous appelez aujourd'hui le langage officiel, il faut un contraste frappant, et là on ne saurait affecter trop d'esprit de loyauté et conciliation; les peuples qui ne voient que l'apparence des choses feront une réputation de

Les goym et leurs gouvernements, à qui nous avons appris à ne regarder que la surface de ce que nous leur montrons, nous considéreront comme les bienfaiteurs et les sauveurs de l'humanité.

sagesse au souverain qui saura se conduire ainsi.
A toute agitation intérieure, il doit pouvoir répondre par une guerre extérieure; à toute révolution imminente, par une guerre générale, mais comme, en politique, les paroles ne doivent jamais être d'accord avec les actes, il faut que dans ces diverses conjonctures, le prince soit assez habile pour déguiser ses véritables desseins sous des desseins contraires....

Nous devons être à même de détruire toute opposition en faisant déclarer par ses voisins la guerre au pays qui ose se dresser contre nous. Si cependant ces voisins à leur tour s'allient contre nous, nous devons répondre par une guerre universelle.

Le pouvoir que je rêve, bien loin, comme vous le voyez, d'avoir des moeurs barbares, doit attirer à lui toutes les forces et tous les talents de la civilisation au sein de laquelle il vit. Il devra s'entourer de publicistes, d'avocats, de jurisconsultes,

Notre gouvernement devra être entouré de toutes les forces de la civilisation au milieu de laquelle il devra fonctionner. Il s'entourera de publicistes, de légistes expérimentés, d'administrateurs, de diplomates, enfin de gens éduqués selon nos vues dans nos écoles spéciales avancées...
Nous entourerons notre gouvernement de tout un monde d'économistes. C'est pourquoi léconomie politique est la principale science enseignée par les Juifs. Nous serons environnés d'une foule de banquiers, de trafiquants, de capitalistes et surtout par des millionnaires, parce que tout sera essentielle-

d'hommes de pratique et d'administration, de gens qui connaissent à fond tous les secrets, tous les ressorts de la vie sociale, qui parlent tous les langages, qui aient étudié l'homme dans tous les milieux. Il faut les prendre partout, n'importe où, car ces gens-là rendent des services étonnants par les procédés ingénieux qu'ils appliquent à la politique. Il faut avec cela tout un monde d'économistes, de banquiers, d'industriels, de capitalistes, d'hommes à projets, d'horames à millions, car tout au fond se résoudra par une question de chiffres.

ment résolu par une question de chiffres[4].

De ontdekking der vervalsching is te danken aan een correspondent van het Londensche dagblad 'The Times' te Constantinopel in het jaar 1921. De toenmalige pers der geheele wereld heeft zich de zaak aangetrokken, en voor- en tegenstanders gingen elkander op de hevigste wijze te lijf. De laatste processen hebben bewezen, hoe weinig nut dergelijke terechtwijzingen hebben. Het oude Fransche spreekwoord: 'il n'y a pire sourd que qui ne veut entendre' zal nog wel eeuwen lang waarheid blijven, wanneer de menschelijke hartstochten door gewetenlooze drijvers en volksmenners worden opgezweept. En waar is het land, welks politici geen dergelijk schuim bevatten? Is het geen tragisch spel van het noodlot, dat juist het volk, dat reeds voor vijf en dertig eeuwen de liefde tot den evenmensch predikte, dat in zijn wet, die voorbestemd was de zedelijke grondwet van de beschaafde menschheid te worden, als dringendsten eisch stelde: 'Rechtvaardigheid, rechtvaardigheid zult gij najagen!' (Deut. XVI: 20), nog in deze twintigste eeuw van beschaving en vooruitgang ten prooi is aan het zwartste onrecht en den diepsten haat, zonder dat iemand de hand uitstrekt om het te verlossen uit zijn onverdiende ellende?

De Hitlerregeering heeft zich niet beperkt de 'Geheimnisse der Weisen von Zion' in millioenen exemplaren over de wereld te verspreiden, doch heeft met echte 'Deutsche Gründlichkeit' de literatuur over het onderwerp bestudeerd. Zij is daarbij tot een voor haar buitengewoon verblijdende ontdekking gekomen: ze kon twee vliegen met één klap vangen. En met waarlijk Macchiavellistische sluwheid heeft ze van de gelegenheid gebruik gemaakt. De Joden een zucht naar wereldoverheersching in de schoenen te schuiven, was, hoe ongerijmd ook bij een volk, dat zelfs geen eigen haard heeft, niet zoo moeilijk. De Jood is immers de geschiedkundige zondebok voor alle misstanden! Maar de gewraakte toestanden zelf te scheppen in eigen land, een regeeringssysteem op Macchiavellistische basis in het Derde Rijk in te voeren, dat konden een Goebbels, een Frick, een Frank, een Rust zich niet

(4) Wij laten veel andere vergelijkende teksten achterwege. RED.

laten ontglippen. Deze vondst kon niet onuitgebuit blijven. Leest ‘Il Principe’ of de ‘Dialogues’ en met angstwekkende nauwkeurigheid worden hunne stellingen door de meesters van het Derde Rijk in praktijk gebracht. De enkele voorbeelden in den vergelijkenden tekst spreken reeds boekdeelen. Ziehier trouwens een voorbeeld uit de 22e en 23e ‘Dialogues’ met de toepassing:

22. - ...In het binnenland groote bouwwerken, bevordering van den speculatiegeest. Industrieele vrijheden. Verbetering van de arbeidersklasse.

23. - Andere middelen, door Macchiavelli voorgesteld om zijn bestuur te bevestigen. Een lijfwacht om de zwakke deelen van het rijk te overvallen. De organisatie van den arbeid. Organisatie van opstanden bij bedreiging van omwenteling. Strategische punten, arbeiderswoningen enz. in vooruitzicht van oproer. Het volk moet zelf de versterkingen bouwen, die het bedwingen zullen.

Kleine middelen: tropheeën, zinnebeelden, beeltenissen en standbeelden, die overal de grootheid van den vorst moeten betuigen. Straten, pleinen enz. moeten alle den naam van geschiedkundige grootheden van het regime dragen. Bureaucratie: vermenigvuldigen der ambten. Decoraties en hun nut. Middelen om met geringe kosten overal aanhangers te winnen. Schepping van titels. Nut van feesten en optochten.

Moreele middelen: verarming van het karakter, moreele ellende en haar nut.

Omgezet in Hitlertaktiek beteekent dat: bescherming der zware en wapenindustrie. SS. en SA. troepen. Arbeidsdienst. Röhm en zijne volgelingen... Parade, hakenkruis, partijdag te Neurenberg, Hitlerbrücke, Goeringbrücke, uniform. Führer, Oberführer, Stabchef, Statthalter, enz. enz.

Hoe vreeselijk waar is de duivelsche voorspelling van Macchiavelli (Dialogues, blz. 309/310):

> ‘Dans toutes les branches du gouvernement il y aura des hommes de rien, ou de très peu de conséquence, qui seront de véritables Macchiavels au petit pied, qui ruseront, qui dissimuleront, qui mentiront avec un imperturbable sangfroid; la vérité ne pourra se faire jour nulle part.’

ALEX. D. VAN DER HORST.

Een Preek in de Straat

I

De stad: een wéreldstad.

En de kern er van ligt als een hart gewikkeld in het grauw der buitenwijken. Een gouden hart is het en onder de nieuwe Lente-luchten en de nieuwe zon baden de torens en koepels met hun onwèrkelijke versieringen, als wondere sprookjesgebouwen.

Een hart is het van klatergoud en valschen schijn; want al tooit de mensch het uiterlijk van zijn scheppingen en zich zelven nog zoo mooi, zijn innerlijke is vaal en grauw, zwanger aan zooveel zonden, beladen met al de ellendigheden, die een verbrokkelende maatschappij sticht, ondanks hem en dank zij hem, helaas.

Het omhulsel daarentegen is de weerspiegeling van het innerlijke van de menschen die er huizen. Het zijn huizenblokken grauw, nuchter en wrang, waarop nog niet zooveel uren geleden de laatste April-grillen aansloegen, dol en razend, als wilden ze heel hun koortsigen hartstocht koelen op die stomme steenen en ruiten.

Nu zijn de natuurelementen uitgeraasd, de jachtende wolkgevaarten weggedreven. De hemel toont zich smetteloos blauw en de zon schijnt onaangeroerd. Toch blijft alles overtogen met een weemoedigen sluier, een doorleefde lusteloosheid, die verwondering baart.

Verwondering! En het is slechts de uitdrukking van de ziel, die er inwendiglijk roert. De menschen die er huizen zitten vol van alle mogelijke levensellenden, zijn zat van mismoedigheid, omdat het leven toch zoo moeilijk is, nu de krisis er zooveel drukt met den stempel der werkloosheid, terwijl de rest zich nièt langer verheugen kan in een taak, die brood brengt en kleeding en spaarduiten.

Hun weemoed is des te grooter, omdat ze, jaren geleden al, zich in de wereld der gelukzaligen dachten; terwijl ze nu weer zoo dicht neergesmakt liggen bij de sombere goor-aarde van de armen, de armoedzaaiers.

De menschen die er rondslenteren zijn ondervoede werkloozen, zwartgallige zielen, meelijwekkende mènschen. De lijven, met de verweekte armen vastgeplakt tegen de uitgrafelde frakken, de kragen om de bloote kelen, de mutsen ingedrukt over de ingevallen, baardige gezichten. Zij zijn een beeld van futloosheid, leegheid en ze kunnen slechts morren, eindeloos jammeren over de krisis en de onrechtvaardigheid der menschelijke samenleving.

De kinderen die langs de voetpaden spelen hebben bleeke, schuwe gezichten en veel van hun kinderlijke naïveteit en vreugde is verzwonden, doordat, onbewust, de behoeftigheid aan hun onschuldige, teere lijvekens vreet en hun levensblijheid omwikkelt in een steeds nauwer-omsluitenden band.

En de vrouwen? Die slaan met elkander geen rake kletspraatjes. Die hebben het veel te moeilijk om degelijk het luttele inkomen te gebruiken. Ze kunnen slechts tobben over de miserie in hun gezin; een vagen schijn van vreugde gevoelen als het een ander slèchter gaat en nijdig zijn als het een ander even béter gaat.

Zoo is het leven van deze menschen en van de dingen overal omfloerst door een stage troosteloosheid, die als een ontreddering alles breekt, dat schoon, waar en goed zou kunnen zijn. Dat is de fout van de krisis, zeggen de menschen. Dat is de fout van de krisis, mèènde ook ik...

II

Vandaag wandel ik door een van die wijken en ik schouw en ik peins. Het is wonderlijk zacht weer en voor een mensch, als ik er een ben, is het vreedzaam en vroolijk. Op de straat slenteren bleeke menschen, met ziekelijke gezichten en hun oogen weerspiegelen de leegheid van hun innerlijke. Toch is er zooveel dat hun geboden wordt en waarvan ze kunnen genieten, zonder dat ze het doen. Daar is, boven de straat uit, als een eindeloos diep gat, het blauw van den hemel, met aan den eenen kant, net in het midden geplaatst, den gelen cirkel van een koesterende zon. Daar zijn aan weerszijden, voor de huizekens, de opbloeiende hofkens, met hun jong groen en hun kleurgewaaier van de eerste bloemen. Daar is de kalmte; want hier stoort geen gedaver en getingel van trams, geen geraas van auto's, geen geratel van karren en geen eindeloos gestamp van drentelende menschen. Het is er stil.

Misschien wel een droefgeestige, een grimmige stilte; maar het is er goed om te dolen en om te denken...

Plots treft een stemgemurmel mijn oor en ik keer me om, nieuwsgierig om te vernemen wie zoo'n zonderlinge intonatie in den klank van zijn woorden legt. Ik ontwaar tot mijn verwondering een man, een oud man in werkpak. Hij is héél alleen, rijzig van gestalte en bruin gebrand door zon en noesten arbeid. Heel waarschijnlijk loopt hij luidop te morren over de vertwijfeling die hem slaat, in den hopeloozen toestand dien de werkloosheid hem gebracht heeft.

Zoo is de eerste gedachte die door mijn geest vaart en ik wil dan ook verder, als ik weer die zachte, doch ernstige stem achter me hoor en de beteekenis vat van den zin.

- ...Evenals Jezus tot den dood des kruises veroordeeld werd,... evenzoo zijn wij gedoemd te vergaan; maar wij dragen zelf de schuld, door onze eigen zonden...

Onwillekeurig vertraag ik mijn gang.

De oude man achter mij geeft niets om de dingen die hem omringen, noch om de menschen die hem verwonderd en medelijdend aanstaren. Hij loopt langzaam, de oogen een poos op het boek geslagen dat hij in de handen houdt. Iedere maal als hij er een frappant gedeelte uit gelezen heeft, slaat hij de oogen op, staart recht voor zich uit en spreekt verder.

Verwonderd en nieuwsgierig blijf ik voor hem uitloopen, luisterend naar zijn woorden, die, onderbroken steeds door de korte poos dat hij leest, als een ernstige aanklacht tot de wereld gaan en tot de menschen.

- ...Jezus nam het kruis op de schouders... Even geduldig doen wij het. Maar het ellendige is, dat wij een kruis torsen, dat noch voor ons noch voor de komende geslachten verlossing brengt...

Weer is er stilte. Ik stel me dicht op tegen een haag en laat hem voorbijgaan. Nu pas valt me de edelheid op van zijn gelaat en onder den naar achtergeschoven hoed ontwaar ik een hoog, gerimpeld voorhoofd.

Een denker...

- ...Jezus valt voor de eerste maal... Hij zal nog meerdere malen nederzinken onder het zware kruis... De beulen! De menschheid ligt reeds twee eeuwen gebukt onder het gewicht van

haar eigen zonden. Reeds ontelbare keeren ging ze er aan ten onder en toch vervalt ze steeds weer in de oude schuld.

De menschheid... Wat is ze redeloos en dom!...

De menschheid... Is ze misschien door ongeneeslijken waanzin aangetast?...

De rechterhand glijdt langzaam met het boek naar omlaag. De oogen staren weer in de verten. Hij zucht diep. Dan staat hij stil, wrijft met de linkerhand over de brillooze oogen en schrijdt weer verder en leest...

Ik staar hem na. De rijzige magere gestalte, met de hoekige schouders, verdwijnt om den hoek der straat. Ik schud het hoofd en keer op mijn schreden terug, naar het doel van mijn wandeling, hier.

III.

Sedert heeft de gedachte aan dezen zonderlingen mensch, die zoo heilige geschiedenis in verband bracht met het huidige bestaan van al die andere zonen van God, me niet meer losgelaten. Dagenlang heb ik getracht hem weer te ontmoeten. Maar ik heb hem niet meer teruggezien...

Gister vertelde iemand me op luchtigen toon de geschiedenis van een oud man, uit zijn buurt, dien men naar een oord voor krankzinnigen had gebracht, omdat hij den onzinnigsten praat uitkraamde....

Ik dacht met weemoed terug aan de wijze woorden van den denker en in mij groeide de overtuiging tot een axioma, dat de wereld een krankzinnigenoord is en de menschen lijden aan misdadigen waanzin.

- Jezus stierf aan het kruis...

Alzoo heeft de Zoon van God de wereld willen vrijkoopen van de zonde, de verdrukking, het onrecht, het onheil. En nu is de mensch nog misdadig genoeg, deze opoffering niet te waardeeren, de hoogste gave van Christus te misprijzen.

Daardoor is het dat de wereld het tranendal blijft, wat het eeuwen geleden was. Dat is niet de fout van de krisis. Daaraan heeft de mensch alleen schuld!

Dat leerden mij de wijze woorden van den man, dien de menschen voor krankzinnigheid hebben opgesloten...

FRANS VERDOODT.

[Twee gedichten]

In Memoriam

De steven van een schip zo wonderwit
doorsneed de zee
met fee
Astrid

Over de gangway - terrassen stonden van massa zwart -
trad zij in onze stad trad zij in ieder hart
De wiekslag van een vogel uit het hoge Noorden
gracielijk vergleed hij in haar handgebaar
fris en minzaam waren hare woorden
en als een meer zo klaar

Het meer waarvan zij in haar ogen ook de weerschijn droeg
daar was het dat een schiksel blind en dwaas haar sloeg

Zij die het voorhoofd hoog dit leven tegentrad
daar aan de blanke slaap werd zij zo scherp getroffen
de zondoorzongen boomkruin wuifde wat
en van een vorstlijk lichaam was nog slechts het korte ploffen

Zeg mij nu niet zovelen sneven in de golven
of grauwvuur heeft de gravers in een mijn bedolven
allen wacht de vale stond van stervensnood
en dood is dood

Zij was een kind
verliefd op zon en water verdarteld in de wind
Toen zich naar onze kunst de steile steven wendde
kwam zij als uit de wonderwereld der legende
en zo was ook haar heengaan naar het geenzijds van de tijd

Hoe wordt nu nog ons diepe treurenis verblijd
O stille wijding! Aan de drempel van ons hart gekomen
uit verten wazig en ijlwijd
werd zij naar een gebied geleid
over de stof in 't heiligdom der dromen

De Jonkheer

Als hij in zicht komt van de vijver
loert hij tersluiks eens naar de zwaan
en zet zijn opgezwollen krop wat stijver
om naar het bosprieel te gaan

Daar wacht de rilde kamerjuffer
hij schreef haar anoniem een brief
want hij de zelfvoldane bluffer
zei: Marguerite wordt mijn gerief

Het bosprieel heeft zijn secreten
- er is daar veel insektgekriel -
maar het is wis en waar geweten
dat er een dubbele oorvijg viel

De jonkheer ging dan rood van gramschap
naar 't huisje van de hovenier
hij zond het zoontje om een boodschap
en vroeg de vrouw om een glas bier

Zij nam haar enige kristallen beker
en lei wat kant op het tablet
hij speelde met zijn sigaretontsteker
maar wierp haar onverhoeds op 't bed

De dagen vloden na de dagen
en toen de boreling werd gedoopt
heeft hij de hovenier ontslagen
die had voor 't maal een wild konijn gestroopt

Antwerpen
Victor J. BRUNCLAIR.

Grisaille

Dit is een avond als een doode winterzee,
zonder één rechte lijn, die waarde en schijn komt scheiden;
men is niet droef, niet blij, geen heimwee wenkt ons mee,
en de ure zelf is grijs en zonder één verbeiden.

Wij zien den eigen blik, gebroken door den mist,
zich zelf bestaren en zich alle diepte ontkennen.
Is dit het frissche hoofd, dat kim en wolken wist
en aan geen ijlte of rust zijn zoeken kon gewennen?

Of slaapt het hart, en werd het pas zoo zeer gewond,
dat elke vezel brak en stierf voor nieuwer leven?
Verrijst geen enkel droomen murmlend naar den mond,
waarvoor wij héél vandaag en morgen zouden geven?

Herinnering, noch wensch. Noch moeder, noch een kind;
geen zonde en geen geluk. Ons bloed vergeet te kloppen.
Hebben wij reeds te veel of niet genoeg bemind?
Welk nutteloos geheim blijft in den avond kroppen?

K. JONCKHEERE.

Ontvangenis

I

Uit: **‘Liederen voor den Man’.**

Het naadren van den avond komt mijn wangen rozer malen
en doet een leeuwrik zingen in het hart, dat u verbeidt.
Ik vouw mijn bleeke handen, als een teere, vleezen schale,
op mijn bevruchten schoot, waarin g'uw liefde hebt geleid.

En in mijn warme flanken voel ik stil uw kind bewegen.
Een zwoele, troeble weelde maakt mijn jonge leden lam.
Ik voel uw mannenmacht zoo al-verteerend op me wegen
en huiver van geluk als een door wind gewekte vlam.

...Het naadren van uw stappen komt mijn handen weer ontvouwen
en feller klopt het bloed, dat stadig onze liefde voedt.
Gij weet het niet, o man, dat wijl ik u in d'oogen schouwe,
een andre liefde in mij, me dubbel van u houden doet.

II

Ik voel me rijk nu, boven vele vrouwen,
omdat we zoo zijn in elkaar vergroeid,
dat onze liefde in mijn warmen boezem
tot wat vereeuwiging in vleesch en bloed verbloeit.

Ik voel me rijk nu, boven vele vrouwen,
omdat ik bied, in volle zaligheid,
het schoonste dat ik aan een man kan geven:
de vrucht van zijne innigheid.

Ontvangenis

Uit: **‘Liederen voor het kind’**

Mijn kind,
dat ik nog baren moet, eer gij ‘ons’ kind moogt wezen,
dat van mijn adem, van mijn eigen bloedklop leeft,
dat ligt geborgen in mijn diepste wezen
en aan mijn oog die warme straling geeft.

Gij, die nog niet een kind zijt van dees wereld,
maar voor mijn eigen lust, nog in me zelve bloeit,
wat zijt ge mijn, als ik u voel bewegen,
wijl naar mijn hart een blijde strooming vloeit.

Ik voel uw leven in mijn loome schreden.
Ik voel uw leven in mijn zware borst.
Mijn kind, ik heb u nooit zoozeer bezeten,
mijn lichaam nooit zoozeer van u geweten,
dan nu ge... woelig... naar bevrijding dorst.

JULIA TULKENS.

Mijn Broeder

Ik voel een soldaat door mijn leven gaan.
Rataplan, rataplan! Hij stapt op maat,
hij lacht waar ik weifel en blijft kordaat;
soms zie ik hem strak in de houding staan.

Hij kijkt niet nauw en leeft er maar op aan,
Een trouw instinct wijst hem den weg op straat,
de hinderpalen wijken waar hij gaat,
verhitte vrouwen laten hem begaan.

Hij is een man. Ik, eeuwig-kind-bij-moeder,
ik wil hem haten, maar ik kan het niet;
zijn bloed is als mijn bloed: hij is mijn broeder.

Ik wankel tusschen droomen en verdriet
en zie hem vloekend naar het leven grijpen,
maar kijk slechts toe... en kan het niet begrijpen!

EUGENE BOSSCHAERTS.

De Financier

Men vond hem 's morgens in zijn weelderig kantoor,
Het groot, kaal hoofd voorover op de boeken,
Alsof hij, dood, nog wou een uitkomst zoeken
Voor 't spel dat hij gespeeld had... en verloor.

In de gesloten kamer hing een zure lucht,
Het zuivre morgenlicht trilde achter de gordijnen,
Er was een haastig komen en verdwijnen
Van menschen om den doode, met gesmoord gerucht.

Al wat hij dacht of deed, hem eens intiem behoorde,
Werd nagespeurd met schaamtelooze zorg;
Diep in een lâ waar hij, beschaamd, hem borg,
Lag er een oude brief vol teedre liefdewoorden.

FRANS DE WILDE.

Skandinaafsche Kroniek

Viksten Albert

In zijn merkwaardig boek **'Hout'** (vert. N. Boelen Rannelft. N.V. Wereldbibliotheek, Amsterdam; geb. *f* 2,25) schildert Albert Viksten ons een bedrijf, dat hier in ons land onbekend is, nl. het boschbedrijf. Minstens de twee derden van Zweden is wildernis. Het woud maakt een van de economische hoeksteenen van het land uit. De fabrieken rijzen op en in hun razenden honger verslinden zij de natuur als sagadieren uit den modernen tijd, die het geheele boschgebied veroveren. Menschen en rivieren zijn lastdieren van de godin Industria geworden. Allen zitten in haar net, spartelen in angst, met haat, hoop of berusting. Het boek is een hymne aan den strijd tusschen de ontginning en het dichte dennenwoud. In een beeldrijke taal, vol klassieke schoonheid, heeft de schrijver ons de houthakkers en vlotters geschilderd in hun harden strijd om het bestaan, levende ver van de groote verkeerswegen, maar die toch onontbeerlijke schakels zijn in het maatschappelijk leven. Zij zijn uiterlijk grof en brutaal, innerlijk flinke kerels met een warm hart, een geduldig en bescheiden volk, dat niet onnoodig lawaai maakt om de opmerkzaamheid op zich te vestigen, een volk in wiens leven het tragische en het ruw humoristische vaak schering en inslag zijn. Zeker vormen zij de onderste laag van het gebouw dat men de Zweedsche kultuur noemt, maar juist daarom moeten zij ook hun plaats hebben in de literatuur van hun land, want stevige grondvesten zijn er noodig om een gebouw staande te houden.

'Hout' is een boek van blijvende waarde, dat we uit ganscher harte aanbevelen.

Hildur Dixelius

Voor velen onder ons kunnen sommige Skandinaafsche romans wel erg braaf lijken. En toch blijven zij ons steeds boeien door den levensernst welke er van uitgaat. Achter elken zin verbergt zich een gedachte; de menschen die er in optreden leven in een soort van sprookjessfeer hun meestal tragisch zieleleven. Een verrassing voor ons is dan ook het verschijnen van **'Sara Alelia'** door Hildur

Dixelius (vert. Anne-Marie des Courtis; Edit. Je Sers, Rue Madame, Paris; fr. 15).

Een paar jaren geleden verscheen van deze schrijfster in Nederlandsche vertaling **'De Pleegkinderen'**, een prachtig boek, waarin we een kijk krijgen op al het heerlijke dat er nog ligt op den bodem van de door het Noodlot gepijnigde menschenzielen. Het is de geschiedenis van Johan, neef en pleegzoon van den predikant en van Elin, de dochter van dominee's overleden vrouw, uit haar eerste huwelijk. Stil en bitter is de strijd, die gestreden wordt tusschen Johan en den dominee, die elk gevoel van toenadering van Johan tot Elin tracht te verstikken. In een oogenblik van woede doodt Johan onwillens zijn pleegvader. Aan een ongeluk wordt geloofd. Johan huwt Elin. Er komt een kind dat een moedervlek heeft juist op de plaats waar Johan den doodelijken slag toebracht. Het Geweten spreekt: raak mij niet aan met uwe hand, want dan blijf ik niet langer rein. Nadat Johan dit kind is gaan haten, werpt hij zich in de armen van een vreemde vrouw om ten slotte, door wroeging verteerd, in de gevangenis terecht te komen. Geknakt komt hij terug en sterft. Elin draagt moedig alle levensleed en offert zich op voor de vrouw, die zich tusschen haar en haar man heeft geplaatst. Zij wil eveneens boeten omdat zij meent schuld te hebben aan het tragisch lot van deze menschen: zij heeft nl. het kind van Johan verlangd, vóór zij met hem huwde.

De geschiedenis van Sara Alelia speelt in de jaren tusschen 1798 en 1850 in Lappmarken. Toen ze nog heel jong was, trouwde ze met een ouden predikant. Kort daarna echter werd zij weduwe. Tijdens haar korte huwelijk ging haar liefde naar een jongen man, Lars Magnus, van wien zij een kind verwacht. Zij onderneemt een verren tocht om den vader op te zoeken, maar deze stoot haar van zich af. Nu zal zij naar haar dorp terugkeeren, waar zij in alle eenzaamheid het kind zal opvoeden.

In het leven van deze vrouw komt ook een aan lager wal geraakt hulppredikant, Norenius, een buitengewone figuur, behept met de zonderlingste eigenaardigheden, doch een man met een goed hart en die gansch zijn leven een steun is voor Sara Alelia. Van deze vrouw gaat een wonderbare bekoring uit. Zij heeft invloed op allen, die met haar in betrekking komen en die invloed komt vooral tot uiting in de geschiedenis van haar zoon Erik-Anton en van haar kleinzoon Per Olof, voor wie zich de blind geworden Sara Alelia, gehard door den levensstrijd, nog steeds weet op te offeren.

Het boek is rijk aan vele mooie bladzijden. Noemen we daaronder de geschiedenis van het boerenmeisje Lydia; het huwelijk van Erik-Anton met Angelika; het huwelijk van den

kleinzoon van Sara Elelia met de jonge weduwe Britha Cathrina en zijn tweede huwelijk met zijn stiefdochter Majken. Daarom alleen reeds neemt het boek in ons hart een bijzondere plaats in.

Gudmundsson Kristmann

IJsland krijgt stilaan ook zijn eigen literatuur en in de laatste jaren zijn reeds enkele namen uit deze verre streek tot ons gekomen.

Buitengewoon populair in Noorwegen is de IJslander Kristmann Gudmundsson (geb. 1902), niet doordat hij bijzonder origineel is in de keuze van zijn stof of zijn kijk op de menschen en op het leven, maar omdat hij een gevoelvol verteller is en menschen en toestanden op aangrijpende wijze weet uit te beelden, al blijft de schrijver wel wat te veel aan de oppervlakte. Hij ziet het leven als stof voor een roman. Er is een gevoelvol rythme in zijn verhalen en hij weet aan de toestanden en aan de menschen in den hoogsten graad leven in te blazen, echter zonder zijn toevlucht te nemen tot buitensporigheden noch verrassingen. In 1926 verscheen **'De Bruidsjapon'**, dat ons het wondere leven op IJsland schildert. **'Levensmorgen'** (1929) bewijst ons hoe de IJslandsche natuur en het IJslandsche volkskarakter voortdurend een bron zijn voor grootsche schilderingen. Het is het aangrijpend verhaal over het IJslandsche zeemansleven in het midden der vorige eeuw. Het kenmerkt zich door het gedurfde motief, de oorspronkelijkheid in het weergeven der natuur en de vast omlijnde karakterteekening. Men voelt den zwaren polsslag van de aarde en van het water, van het sombere lijden en de verheven levensvreugde. In dit boek behoort de zielestrijd van den jongeling tot de beste gedeelten, al bemerkt men hier ook nog dat Gudmundsson nog niet tot de volle ontplooing van zijn talent gekomen is.

Zoo juist verscheen ook nog van dezen schrijver **'De Eerste Lente'** (A.W. Bruna & Zn. U.M. Utrecht, ing. 1,90 f, geb. 2,75 *f*). De jonge zwerver Jon Vidalin komt op de landingsplaats van het kleine visschersdorpje aan. Hij maakt dadelijk den indruk dat hij iemand is die gewoon is zich zelf te helpen. Hij komt in dienst bij koopman Arvid Johnsen, een oud schoolmakker van hem. Nu droomt Jon Vidalin om koopman te worden met dezelfde overgave zooals hij vroeger deed, wanneer hij droomde dat hij eens een door iedereen gevierd beroemd dichter zijn zou. Hier in dit kleine plaatsje hoopt hij haar te vinden, die zijn meisje worden zou en hem eeuwig zou liefhebben. Voortgedreven door een groot verlangen en een verterende onrust, heeft hij reeds vroeg ondervonden dat het koud is in de wereld en het leven dikwijls onverbiddelijk is, te meer daar het leven van dezen droomer te rein is om met het

wakkere leven van elken dag te kunnen samengaan. Dit maakt hem eenzaam en in die groote eenzaamheid komt met Helga de liefde in zijn leven, waarin meer verdichting en droom is dan werkelijkheid. Doch hiermede ook een tijd van verdriet en van tobben, wanneer de droomer een strijd aanbindt tegen het zinnelijke. Zijn geest, die dichterlijk is, tracht nu de werkelijkheid minder zwaar en somber te maken en zich tegen de hardheid van het leven te verzetten. Opstandigheid en verwarring maken zich ten slotte van hem meester en wanneer voor hen beiden de scheiding komt, voelen de zielen van die twee zich bevrijd en beseffen zij de bovenaardsche schoonheid van een wereld, die we vergeten zijn, maar waar ons verlangen altijd opnieuw naar uitgaat.

Gudmundur Kamban

Gudmundur Kamban is een naam, welke zijn land eer aandoet en onwillekeurig voelt men bewondering voor zijn roman over de IJslandsche bisschopsplaats Skalholt (**Op Skalholt**. I Ragnheidur's eed. Vert. Dr. Annie Posthumus. Utrecht W. De Haan. ing. *f* 2,50, geb. *f* 3,50), welke in de geschiedenis van IJsland eeuwenlang een belangrijke rol gespeeld heeft, vooral in de 16e eeuw tijdens den strijd tegen de koninklijke kerkregeling onder de regeering van koning Kristiaan III van Denemarken.

De voorbereidingen voor zijn boek hebben den schrijver drie jaar lang in beslag genomen. Hij heeft hiervoor talrijke onuitgegeven manuscripten geraadpleegd, welke zich in de bibliotheken van IJsland, Denemarken, Engeland, Schotland en Nederland (Leiden) bevinden. Zoo is er Kamban ten volle in geslaagd het doel van zijn onderzoek te bereiken, nl. de psycho-historische verheldering van Ragnheidur Brynjolfsdottir's tot nu toe zoo duistere lotgevallen, zonder dat het nochtans in zijn bedoeling ligt een geschiedkundigen roman, in den vollen zin van het woord, te schrijven.

Deze korte, maar dramatische liefdesgeschiedenis is aan de werkelijkheid ontleend. Ragnheidur neemt in het hart van het IJslandsche volk een bijzondere plaats in. De tijd heeft haar een stralenkrans om het hoofd gezet en de traditie heeft heel wat fantasie rond deze tragedie gebracht. Maar de schrijver is van meening dat deze figuur groeit wanneer men, na het raadplegen van authentieke documenten, tot de ontdekking komt dat het eigenlijke in haar niet is de pathos van een heldin, maar het verzet van een jong meisje. Wat er ook toe bijgedragen heeft om den schrijver aan te zetten deze geschiedenis in een lijvigen roman neer te schrijven is het succes geweest van zijn verhandeling over

Ragnheidur en Dadi in Skirnir van 1929, het tijdschrift van het IJslandsch Letterkundig Genootschap.

Van Skalholt luidt de sage: ‘En God zag uit over het land. En ziet, op deze plek was zon zonder schaduw naar alle kanten.

En God maakte Skalholt tot eerste burcht van zijn kerk op IJsland.’

In de 17e eeuw, wanneer het verhaal begint, heerschte op Skalholt bisschop Bryjolfur Sveinsson, een vrome, maar strenge man, die één en al blinde rechtvaardigheid en onbuigbare wil is. Zijn dochter Ragnheidur heeft haar onbuigbaren trots van haar vader geërfd. In het bisschopshuis verblijven enkele jongelingen, die door den bisschop tot het predikambt worden opgeleid. Een zijner meest geliefde leerlingen, Dadi Halldorsson, heeft hij aangesteld als onderwijzer zijner dochter. Beiden zijn op elkander verliefd, al zal deze liefde niet tot een huwelijk kunnen leiden, want Dadi behoort niet tot haar stand en Ragnheidur werd reeds op zesjarigen leeftijd uitgehuwelijkt aan den rijken Gisli Vigfusson, die thans te Leiden studeert.

Na korten tijd worden er over de verhouding van Ragnheidur en Dadi allerlei lasterpraatjes onder de inwoners van Skalholt verspreid. Ook haar vader zijn de praatjes ter oore gekomen en hij dwingt er zijn dochter toe in de domkerk voor de gemeente den openbaren eed van maagdelijke zuiverheid af te leggen. Ragnheidur legt den eed af. Zij heeft, ter wille van haar vader, deze schande doorleefd. Een groote verbittering is over Ragnheidur gekomen. De vernedering is haar te machtig en nu doet zij datgene, waarvan zij valschelijk beschuldigd werd. In den nacht, na den eed, gaat zij Dadi opzoeken en geeft zij zich aan hem. Tot daar het eerste deel.

Ragnheidur, een teere en fijne studie van het eeuwige vrouwelijke, is de verpersoonlijking van de vrouwen uit de IJslandsche saga's door den strijd van wil tegen wil, een wil die een kwestie van leven is. Het boek boeit ons ook ten zeerste door de beschrijvingen van de zeden, gewoonten, geloof en bijgeloof van de IJslanders in de 17e eeuw.

PIET SCHEPENS.

De Ruiter op den Regenboog[1]

Op 6 September 1757 zag Marie-Joseph de Lafayette het levenslicht op het slot Chavaniac in Auvergne; drie maanden vroeger was zijn vader gesneuveld voor de ‘eer’ van de Pompadour. Elf jaren verbleef de kleine markies in zijn kasteel, omringd door smerige, half naakte, verhongerde lijfeigenen. Dan werd hij naar het Collège du Plessis te Parijs gezonden. 't Was de tijd van Madame Dubarry, het Hertenkamp, de graanveldtochten, de ‘acquits comptants’. Geweld, onderdrukking, onrecht. Haat ontwaakt in het eerlijk gemoed van den jongen edelman. Het onderwerp voor het opstel ‘De macht van den menschelijken geest over de ruwe kracht’ gebruikt de jeugdige opstandeling voor een lofzang op de vrijheid. Met kloppend hart hoort hij in het salon van zijn moeder Necker's werk ‘Over den Graanhandel’ voorlezen, waarin gevraagd wordt of de aarde geschapen werd voor een kleine minderheid. Hij werkt Rousseau's ‘Contrat social’ en alle nieuwe natuurkundige theorieën en ontdekkingen door. Sterk sympathiseerend met de ‘Bostoners’, wil Lafayette aan den Amerikaanschen onafhankelijkheidsoorlog deelnemen, al bedreigt hem daarom een ‘lettre de cachet’. Na tal van vervolgingen zet hij met het door hem gekochte schip ‘Victoire’ koers naar de Staten, werpt na twee maanden het anker in een kleine baai van Zuid-Carolina, op het oogenblik, dat de bodem onder het Congres wankelt. De onbezoldigde twintigjarige generaal vindt in den modelmensch Washington een posthumen vader. Zijn bloed vloeit voor de heilige zaak. Na de inneming van Yorktown benoemt Lodewijk XVI hem tot Maréchal de Camp.

De markies brengt zijn mooiste erfgoederen aan zijn hartstocht voor de vrijheid ten offer. Na in 1784 als triomfator door Amerika te zijn toegejubeld, wordt hij uitgenoodigd om te Potsdam een bezoek te brengen aan Frederik den Groote, den menschenhatenden vriend van Voltaire, die niet kan toegeven dat een verwerkelijking der democratische theorieën mogelijk zou zijn. De

(1) ANDREAS LATZKO. - Lafayette, de Ruiter op den Regenboog. Vertaald door Dr. Nico van Suchtelen. Wereldbibliotheek; 2 deelen; 740 blz.; 77 fr.

venijnige filosoof van Sans Souci liet liefst zijn gast ophangen. Jozef II licht zich eveneens in omtrent den nieuwen staatsvorm (1785).

Twee jaren daarna, tijdens de Vergadering van de Fransche Notabelen, verwekt de ‘spelbreker’ ernstige ontstemming bij het hof door zijn aanvallen tegen de belastingpachters en hun oneerlijke methoden. De Bastille loert weer op hem. De graaf van Artois, later Karel X, wordt zijn bizondere vijand. Als in 1788 de provinciale vergadering van Bretagne weigert de belastingen te betalen, staat de naam van den markies onder het protest. Lodewijk XVI vraagt Lafayette's aanstelling tot generaal terug. Op 11 Juli 1789, als de paniekstemming van uur tot uur toeneemt, vraagt de ‘opruier’ de Nationale Vergadering de ‘Verklaring der rechten van den mensch’ aan te nemen. De 16e Juli ziet hem Commandant van de Nationale Garde. Onmiddellijk vaardigt hij een besluit af, waarbij de Bastille moet worden geslecht. Naïef plaatst hij zich beschermend voor den koning. Daardoor rusten de argusoogen in den kring der revolutionnaire leiders wantrouwig op den hooggeboren lieveling van het volk. Hij laat tusschen de kleuren van Parijs deze van het voortaan grondwettelijke heerschershuis, het wit der Bourbonsche leliënvlag, voegen. Zelfs Napoleon zal het niet wagen deze driekleur door keizerlijke kleuren te vervangen. Het hem aangeboden jaarlijksche traktement van 120.000 frank wordt afgeslagen. De markies teekent van dien dag af tot zijn dood nooit anders meer dan ‘Generaal Lafayette’. Het hof biedt hem tevergeefs den rang van Connétable aan. Mirabeau strooit de verdachtmaking rond, dat het verbroederingsfeest van 14 Juli 1790 het voorwendsel is voor Lafayette's greep naar de diktatuur. Sluipmoordenaars van links en rechts beproeven hem uit den weg te ruimen. De vrees door hem te zullen worden verdrongen brengt Lodewijk XVI er toe den eed op de Grondwet af te leggen. Wanneer hij aan de deputaties den eed voorzegt op het Marsveld, nadat de bisschop van Autun, de Talleyrand-Périgord, de verkleede Satan, door zijn ‘gebed’ den vloek der komende bloedige jaren over de menigte oproept, en het ‘Ça ira’ weerklinkt, breekt de Julizon door de wolken. Lafayette rijdt onder een zevenkleurigen regenboog tot midden in de onoverzienbare arena. Honderd kanonnen stemmen donderend in met het gejuich van een half millioen menschen, als de schimmel tot vóór het altaar galoppeert. Een volksafgevaardigde op de tribune fluistert: Voilà Monsieur de Lafayette, qui galoppe dans les siècles à venir. Den dag na het feest geeft Marat zijn hoofdartikel het opschrift ‘C'en est fait de nous’, omdat hij in de geestdrift van het volk voor ‘Mijnheer den Markies’, die ‘door de kroon is omgekocht’, den ondergang der vrijheid ziet. ‘Les amours du Général Lafayette et de la belle

Antoinette' en dergelijke pornografische vlugschriften vliegen door Parijs. Tegenover hem, die met zijn leven voor den koning borg staat, blijft de vlucht van Lodewijk XVI een laaghartigheid. De geruchten aangaande zijn medeplichtigheid gaat hij moedig voor het forum der Jacobijnen tegenspreken. De ordelievenden heeten nu 'Fayettisten', 'mouchards de Lafayette'.

24 December 1791 slaagt Mme de Staël er in, hem tot bevelhebber over het derde Fransche leger te doen benoemen, al spreekt de hertog van Lauzun, die voor het opduiken van den mooien Fersen grooten invloed op het hart van Marie Antoinette had, met zulke minachting over Lafayette's militaire bekwaamheden, dat het hof waant de landsverdediging te verzwakken door het centrale leger onder zijn commando te stellen. Nochtans begint juist hij den oorlog tegen de Coalitie met succes, omdat zijn troepen een onbeperkt vertrouwen hebben in hun burger-commandant. Wanneer op 20 Juni 1792 de Tuilerieën bestormd worden, keert hij naar Parijs weer en zet den koning een ontvoeringsplan uiteen. 'Liever te gronde gaan dan door Lafayette te worden gered,' roept de koningin. Na de gevangenneming der koninklijke familie vlucht hij naar België. De Pruisen werpen hem in den kerker. De emigranten juichen. Mme de Lafayette wordt te Parijs gearresteerd. De nasporingen van alle getrouwen ter wereld zijn niet bij machte te ontdekken in welke der talrijke Duitsche staatsgevangenissen hij verdween. Met het hoofdriool der vesting onder zijn tralievenster zit hij in een verpeste cel te Olmütz, gedwongen om het onsmakelijke eten met zijn vingers uit een vuilen nap te visschen. 4 Thermidor Jaar II, vier dagen voor den val van Robespierre, sterven zijn grootmoeder, schoonmoeder en schoonzuster op het schavot. Dan laat het Welvaartscomité, met het oog op de populariteit van haar man in de Vereenigde Staten, de aanklacht tegen de burgeres Lafayette onderaan liggen. 22 Januari 1795 gelukt het den Amerikaanschen gezant Monroe, vader van de Monroeleer, haar te verlossen. De twee jaren, die Mme de Lafayette doodziek in de kazematten van Olmütz zal doorbrengen, dank zij de 'genadige' toestemming van den 'goeden' keizer Frans, knakken haar gezondheid. 1 Augustus 1797 drijft Bonaparte, voor de poorten van Weenen, Lafayette's vrijlating door. De markies laat zich echter wat te luid uit over de ondemokratische handelingen van het Directoire, zoodat Barras hem den terugkeer verbiedt en zijn laatste bezittingen publiek doet verkoopen. 1799 eerst duldt de Eerste Consul den banneling in Frankrijk. Lafayette, die alles veracht wat te koop is; die rijkdom, carrière en populariteit opoffert voor het heil der menschheid, kan niet anders dan een domkop zijn in de oogen van zijn antipode, Napoleon. De Don Quichotte

weigert het keizerlijke regime te dienen. Geen gelegenheid versmaadt de Corsikaan om hem daarvoor te doen boeten. Gelijk Marmont's verraad beslist over de abdicatie van Fontainebleau en Grouchy's aarzeling over de nederlaag van Waterloo, dwingen de oratorische aanvallen van Lafayette in de Kamer Napoleon tot zijn laatsten troonsafstand. Snel ontgoochelen hem echter de versleten Bourbons. Met de toenemende verscherping van den strijd tusschen de kroon en het groeiende aantal harer opstandige onderdanen, is de oude aureool rond Lafayette weer opgevlamd. President Monroe richt tot hem de uitnoodiging om het werk, dat hij hielp grondvesten, in zijn bloei te komen bezichtigen. Als gast der Amerikaansche natie doortrekt hij (1824) het gansche gebied der Staten, overal vergezeld door het gejubel der bevolking. 1830. Weer steekt hij de trompet der Revolutie. In het stadhuis van Parijs zit hij als alleenheerscher. De toekomst van Frankrijk is in zijn handen. Sluw dringt Orleans zich op. ‘Vous voyez un ancien garde national de 89, qui vient rendre visite à son ancien Général.’ Louis Philippe spreekt vol ‘geestdrift’ over den republikeinschen staatsvorm. Na den grijzen held bedrogen te hebben, laat hij in 1831 het oproer te Lyon door Soult op gruwelijke wijze dempen en bij de begrafenis van Lamarque (1832) het verzet der Parijzenaars in bloed smoren. Zoolang de 77-jarige Lafayette ademhaalt, kunnen de ‘burgerkoning’ noch Metternich rustig slapen. 20 Mei 1834 heeft de onvermoeide strijder uitgestreden. De koning brengt een heel leger tegen het lijk op de been. 1848 zal de wereld bewijzen, dat zijn vrees niet ongegrond is.

1917. Napoleon ziet van de Vendôme-zuil de Amerikaansche troepen Parijs binnenrukken en halt maken voor een hoog-ommuurden kloostertuin. Hun opperbevelhebber betreedt het kerkhof om zich te melden bij den lang verganen generaal, die als 18-jarige knaap den Oceaan overstak, om de Vrijheid te verdedigen. Zijn droom van volkeren, die, zelf vrij, de zijde kiezen der zwakken, wier vrijheid bedreigd wordt, is verwerkelijkt. Een Revanche, eenig in de geschiedenis...

Door deze heerlijke prestatie bewees Latzko volkomen thuis te wezen in het historische vak en het instinct te bezitten om met trefzekerheid het levende, het wezenlijke, het hoofdzakelijke van het bijkomstige te onderkennen en tevens om de slaande en de teekenende verwoording te vinden. In een tijd van verduistering van het vrijheidsprincipe verschijnt dit schoon-menschelijk boek als van kapitaal belang.

Dr. JOZ. PEETERS.

Uit ‘Die Laterne über der Tür’ door Eva Graefin von Baudissin

De figuur van een Vlaamse krijgsgevangene en een beeld van het Vlaamse land

Hoe verwonderlik zelden men de naam van Eva von Baudissin ook in de leerboeken van de duitse literatuur mag aantreffen, werk van haar vindt men daarentegen herhaaldelik in alom verspreide serie-uitgaven als Reclams U.B., Engelhorns Romanbibliothek, de Ullsteinbücher e.a., waarin het een plaats verwierf naast verhalen van de meest gewaardeerde vertellers uit haar land. Jaar na jaar leverde ze het bewijs van hardnekkige vlijt en onverzwakkend kunnen in een statige reeks bundels, welke keer op keer het oordeel laten onderschrijven van Paul Heyse, de meester-novellist in Duitsland, die haar als een waarachtige dichteres begroette.

Na haar huwelijk, in 1894, met luitenant Wolf von Baudissin, een kleinneef van de best bekende Shakespearevertaler en zelf graag gehoord auteur van blijspelen en romans uit het duits soldatenleven, verbleef ze eerst te Schleswig, dan te Dresden. Nu woont ze eenzaam te München, sinds haar enig kind Wolf er stierf in 1920 aan tuberkulose, opgedaan op de slagvelden langs de Marne. Doch haar hart bleef hangen aan Lübeck, de oude hanzestad, alwaar ze de 8 Oktober 1869 werd geboren als derde kind van de geneesheer Karl Türk, uit een geslacht van universiteitsprofessoren langs vaderskant en uit een familie van reders, grossisten en zeekapiteins langs moederszijde.

Haar begaafdheid blijkt Eva von Baudissin te hebben meegekregen van haar moeder, die voor de schilderkunst was opgeleid en in de tien laatste jaren vóór haar dood (1900) een schare lezers verwierf als schrijfster, onder haar meisjesnaam Emm Esychtricht, van romans, liefst uit het leven op russische bodem. Ook de dochter ruilde het palet tegen de veder en wijdde zich, na haar trouw, aan de schone letteren... ‘fast aus Not’, om wille van de bijverdienste, die zo van pas kwam in het jonge officiershuishouden.

Men mocht wensen, dat vele van de boeken van gravin von Baudissin eveneens hier te lande bekend raakten en men er haar

eerlike, oprechte vertelkunst leerde waarderen, die naar binnen de meest verschillende levenskringen leidt, tot in de woningen van de hoogste standen soms, en tevens de lezer nodigt naar de meest uit elkaar liggende gewesten van haar land, zelfs over zijn grenzen. 't Moet dan de belangstelling van de Nederlander wekken, dat de schrijfster ons bij gelegenheid naar Den Haag verplaatst - in haar roman 'Aus Liebe zu Russland' - of naar Scheveningen, in de humoreske 'Hausstand in den Flitterwochen'.

Van ons, Vlamingen, verdient stellig haar roman 'Die Laterne über der Tür' de nadrukkelikste aandacht, reeds omdat hij, zich afwikkelend op een landgoed 'Güldensee' in de omgeving van Hannover, ook medeneemt op een korte uitstap naar onze kust aan de noordzee. Ik houd hem trouwens voor een van de beste boeken uit de oorlogsliteratuur, niet alleen in Duitsland, en acht hem hoog als een van de zuiverste weergaven van de gruweljaren in het bestaan van hen, die niet op de slagvelden moordden, van de achtergeblevenen ginder in de heimat.

Hij mag bovendien gelden als een reprezentatief werk voor Eva von Baudissin, waarin de kenmerken van haar talent zonder moeite worden weergevonden: haar vlotheid van verhalen; de levendigheid in het natekenen van de zeer bewogen dagen van haar helden; het rake en toch steeds uitsluitend onrechtstreekse karakterschetsen; haar vertrekken van bij werkelik gebeurde feiten, die ze andermaal kunstig verplooit; haar omlijnen van mannen en vrouwen, waarachter de schimmen spelen van mensen met wie de schrijfster metterdaad heeft gesproken; en over alles heen weer het tintelend geschitter van een nimmer begevende fantazie, die de door de werkelikheid geboden details zamelt en zift, verrijkt en verschoont. In de duitse streek, waar het ontkiemde, is het boek dadelik na zijn verschijnen populair geworden: 'Es gilt in jener Gegend als Standard für jene Zeit... auch die Dorfbewohner kennen es Alle, ohne das Geringste darin übelgenommen zu haben.' 'Das ist mein Stolz,' besluit de dichteres hierbij en legt onbewust in deze bekentenis een nieuwe bevestiging van de door haar steeds gevolgde werkmethode. Op dat landelik kasteel met de lantaarn boven de deur had haar aangebeden zoon meermaals zijn beste verlofweken doorgebracht en was er herhaaldelik met zijn moeder te gast. Zijzelf raakte er vertrouwd met het beheer van het erf, het werk op het veld en in de stallen, dat ze met realistische juistheid ter sprake brengen kan. De beschreven heer des huizes is niemand anders dan een aangetrouwde kozijn, die er later sterven kwam aan in de oorlog opgelopen verwondingen; zijn vrouw, een nicht van gravin von Baudissin, heeft - zij het ook volledig negatief - model gezeten voor de heldin van

het boek. Weer houden in hoofdzake zeer verscheiden vrouwenfiguren de aandacht van de lezer gevangen. Onder hen komt een ontroerende oudere Tante Anne voor, die eigenlik het met berusting verdragen ongeduld naar brieven van haar jongen aan het front alleen nog met het bestaan, dat ze leidt, verbindt. Wie weet hebben wij in haar geen zuster naar ziel en geest te zien van de schrijfster zelve, nadat haar Wolf westwaarts was getogen?

Opnieuw lispelt in deze roman het vergoelikend medelijden van Eva von Baudissin en laat haar weer daarin een verheven doel nastreven, dat steeds verbetering, sterking en troost van de mensen tracht te erlangen; op haar past ook de uitspraak van de weense universiteit over Marie von Ebner-Eschenbach: 'Haar te lezen doet goed en maakt beter.' Thans schreit haar meewaren om talloze broeders in de kunst, die de oorlog reeds wegmaaide. Bij name worden genoemd (blz. 133): de duitse dichter van de heide Hermann Löns, 'die als nauweliks een andere het vermocht zijn alomvattende liefde voor de natuur en de dieren in kostelike beschrijvingen uit te drukken,' de jonge schilder Albert Weissgerber en de fijne toneelspeler von Jacoby uit München. Onder elkaar laat ze haar personages de wens overwegen, of het, als nog een oorlog komen zou, niet mogelik ware een keuze te treffen en geniale kunstenaars in de dienst van het vaderland te sparen. Meer behaagt ons natuurlik het verlangen waarmee ze het hart van al de bewoners van Güldensee smukt: dat ze geen latere oorlog nog moeten beleven; een van hen verkondigt, door niemand tegengesproken, de hoop, dat de mensheid eenmaal toch die kultuurhoogte zal bereiken, die de oorlog en zijn vreedheid verafschuwt: 'Die tijd m o e t komen, al zullen wij hem nauweliks nog zien aanbreken' (blz. 134).

Desniettemin kan de 'Laterne über der Tür' misschien de vrevel van de niet-duitse lezer aanvankelik gaande maken, wegens het luide loflied op het duitse keizerrijk, ook nog in de gruweljaren, dat ze aanheft en waarin mede de toen groeiende verering voor generaal von Hindenburg opklinkt. Nog merkt men in deze roman de zuivere pacifistische geest niet, waarmee de ware vrienden van de mensheid de kunst in al haar uitingen willen bezield weten. Het jaar van zijn ontstaan en zijn verschijnen - bij Ullstein & Co, te Berlijn-Wenen, in 1917, blijkens het vooraf gedrukte copyright - verklaart echter veel en verontschuldigt het. 'Die Stimmung in dem kleinen Buch ist noch so hoffnungsfroh, so selbsverständlich siegreich, wie wir Alle waren,' geeft de schrijfster zelve toe.

Het mag hier volstaan de beknopte aankondiging over te schrijven, waarmee de uitgever het boek met zijn uitstekende symbolische titel inleidde: 'Boven de barokdeur van een buitengoed

langs de nachtdonkere weg brandt de lantaarn, wier zachte schijn ook in met kamp gevulde tijd vrede schenkt. Met grote warmte, met tederheid en humor schildert gravin von Baudissin de innerlike verandering van een jonge vrouw uit kleingelovige verwende zelfzucht tot goedheid en dapperheid.' Met andere woorden bepaalt de dichteres op gelijkwaardige wijze het edel en verheven gegeven dat ze koos voor deze roman, 'selbstsüchtige Menschen durch den Krieg zu läutern und ihnen Sinn für das Allgemeine einzuprägen.'

Na een uitdrukkelike aanmaning het boek zelf te lezen, kunnen wij er ons hier van onthouden, een navertelling of samenvatting te beproeven. Voor den ogenblik ten minste willen wij er slechts enkele brokstukken uitlichten, een paar bladzijden, die, naar wij menen, recht hebben op de belangstelling van de Vlamingen. Immers onder het bonte hoopje, om de heldin geschaard, beweegt zich de figuur van een man, die thuis was op onze vlaamse bodem, een belgisch krijgsgevangene in Duitsland; tevens op het wisselend achterplan schuift bij gelegenheid het beeld van ons Vlaanderen aan, met zijn steden en zijn velden en zijn zeekust in 't bizonder, gelijk het er heeft uitgezien gedurende de oorlog, onder de bezetting.

De Vlaming krijgt al dadelik een mooie rol.

Als de kasteelvrouw van Güldensee, Fanny Schäfer, en haar vriendin Lotte van aankopen in het naburig dorp weerkeren, worden ze door een heftig onweer overvallen, dat het paard van hun koets op hol jaagt. Pijlsnel vlucht het dier naar huis en bij de moeilike inrit in de tuin valt voor de vrouwen het ergste te vrezen. Gelukkiglik wordt het dier voor het kasteel bij tijds overmeesterd: '...der kriegsgefangene Belgier, der die Rasenkanten abstach, schleuderte die Holzschuhe von den Füssen und lief auf "dem" Paar Strümpfe, das er tagtäglich in der Mittagspause stopfte, vorwärts, ergriff Peter am Zügel und brachte ihn zum Stehen' (blz. 19).

Uit een dergelijke bladzijde leest eenieder opperbest het bewijs hoe raak, hoe veelzeggend en toch bondig Eva von Baudissin vertellen en voorstellen kan: haar introduktie van de Vlaming reikt heel wat verder dan een blote kennismaking met hem en alleen door een als het ware argeloos ingeschakelde bizonderheid of een voortreffelik gekozen woord weet ze hem te schetsen als het type van de duizenden van onze krijgsgevangenen, welke de duitse overheid ginder ter beschikking stelde van de burgerbevolking om bij de arbeid op veld en weide de mannelike werkkrachten te vervangen, die naar het front waren opgeroepen. Denkelik waren ze er enigszins beter aan toe dan hun gezellen achter de prikkeldraad van de kampen; schitterend ging het hun in geen geval en ontberingen bleven hun even weinig gespaard. Daarvan gewaagt

de schrijfster recht op de man af, voor wie aandachtig luisteren wil. Haar nadruk op h e t paar kousen verklapt dat onze krijgsgevangene geen andere dan de sokken aan zijn voeten bezat; met hun verstelling moet hij zich dageliks bezighouden. Hier gebruikt men hem als hovenier, nu bij het afsteken van de grasperken in de tuin; elders graaft hij de grond om, tot voorbereiding van nieuwe beplanting (blz. 29), of loopt op zijn zware klompen de hofdeur openen voor binnenrijdende bezoekers (blz. 31); naderhand werkt hij in de moestuin (blz. 108) en om reiskoffers op een handwagen naar het dorpsstation te voeren, denkt men ook aan hem (blz. 134).

Omtrent de behandeling die onze jongens ginder bij de burgers ondervinden, licht gravin von Baudissin hier en daar onbewimpeld in.

Aan strenge bewaking stonden ze voortdurend onderworpen: alleen als beloning voor zijn moedige reddingsdaad veroorlooft men de gevangen Belg het paard, dat hij bedwong, naar zijn stal te leiden, samen met de huisknecht; anders was het hem steeds verboden de tuin te verlaten (blz. 20).

Daar Lotte Niethoff plattdeutsch kende, wist ze zich door middel van dit dialekt te doen verstaan door de Vlaming en nu prijst ze zijn durvend optreden ook met een ‘Dat hebbt Se mooj maakt’ (blz. 20); Fanny, de kasteeldame, nam zich voor hem met een of andere gift blij te maken (blz. 20). Toch herinnert ze haar vriendin, als ze verneemt dat Lotte hem een paar wollen kousen heeft kadau gedaan, aan het uitdrukkelik uitgevaardigd verbod, wat het ook weze aan de krijgsgevangenen te geven; de burgemeester had nog extra daartegen gewaarschuwd en dus mag men hopen dat de Vlaming niet bij zijn lotgenoten gaat pronken met de gekregen sokken (blz. 30). Desniettemin zal Lotte zich niet laten weerhouden, hem naderhand nog een greep sigaretten uit haar koker in de hand te stoppen, als ze hem ziet op wacht staan onder de gloeiende zomerhitte bij het rijtuig van bezoekers (blz. 37). Lotte Niethoff is alleszins het aantrekkelikste vrouwenkarakter in de roman, gevoelig, edel, diep menselik. Ze hoort met tegenzin, ze vindt het grof, als iemand zich veroorlooft te schertsen met de man, ‘die zijn plicht als soldaat toch heeft vervuld’ (blz. 31).

Het komt uit in ‘Die Laterne über der Tür (blz. 54), dat men zelfs verbood met de krijgsgevangenen te spreken! De dienstboden weigerden in elk geval hem aan hun tafel te dulden en eenzaam ziet men hem nu zitten in de kelderkeuken van het kasteel en zijn karig maal verorberen. ‘Da sass er nun als Vertreter seines unglücklichen Landes, und sah doch aus, als habe er nicht viel von Politik gewusst, bis der Krieg ausbrach und ihn von seinem bescheidenen Posten fortholte’ (blz. 53). Betekenis had hij eerst

gekregen sinds hij ‘der Gefangene’ was (blz. 54). Zijn vrijheid blijkt hij te hebben ingeboet bij de opmarsch van de Duitsers naar Antwerpen, toen ze storm liepen tegen het fort Sainte Cathérine. bij Sinte Katelijne Waver dus. Denkelik deed hij er manmoedig vóór de vijand wat zijn soldatenplicht van hem eiste, doch vrees had hem bevangen toen hij het onbekende vijandige land binnenvoer en midden de opgehitste bevolking terechtkwam, die hij begrijpelik ten allen prijze gunstig trachtte te stemmen. Hij beweerde daarom geen enkel schot op de Duitsers te hebben afgevuurd en zich onmiddellik, van zo gauw de belegering van het fort aanving, in het kreupelhout te hebben verscholen. Dit verzoende hem zeer met de dorpelingen, tot wanneer de burgemeester hun diets maakte dat op de vestingglacis geen bosjes groeien. Nu zag men in dat hij had gejokt en sedert dien verachtte men hem hartsgrondig. Maar ook deze menselike zwakheid van de ongelukkige verontschuldigt Lotte volkomen. ‘Wat blijft hem over, vraagt ze, dan voor te wenden dat hij van ons houdt, vermits hij onder ons leven moet? Desniettemin bezit hij trots en vaderlandsliefde genoeg, want hij zegt: Nix français sein, nix deutsch, aber vlämisch’ (blz. 54). Onderstreept hierin Eva von Baudissin niet, op aangename wijze, het fiere zelfstandigheidsgevoel, dat, naar ieder best weet, nimmer te loor ging of zelfs maar het geringste inboette van zijn flakkerende glans, ook niet onder de druk van de wanordelike tijden en ondanks lokkende verleidingen velerhande? Ook hierbij vond ze een trek te meer om de figuur van deze simpele mens te verheffen naar het plan van de typische gestalte, doordat haar kunstenaarsoog hem toegewijd had bekeken en doorschouwd naar binnen. Met zijn ware naam, schreef ze mij, heette hij Théophile Barbier en was door de legeroverheid in dienst gesteld bij de heer Stockhausen, op het goed Lewenhagen bij Göttingen. Mogen wij er haar verdere woorden niet aan toevoegen, dat hij ‘eine Perle in jeder Beziehung’ was? Ontroerd vergeet ze ten slotte niet dat hij steeds van zijn toegezonden wittebrood deelde met de kleine jongen van haar nicht.

Zo leed, in de ‘Laterne über der Tür’, een Vlaming in Duitsland. En in het slotgedeelte van de roman komt een Duitse naar Vlaanderen!

Er wordt veel aan onze grond gedacht in dit boek, omdat Max, de oudste broeder van Lotte Niethoff, ingelijfd ligt bij het marinekorps langs onze zeekust; hiervoor vereenzelvigt de schrijfster hem gewis met haar eigen broeder, die gedurende de oorlog te Brugge diende als adjudant van admiraal Schroeder. Met liefdevol ongeduld verbeidt Lotte, die hun vroeg gestorven moeder bij hem verving, brieven met enig nieuws van hem. En op zekere dag bericht men haar van officiële zijde, dat de Oberleutnant zur See

gevaarlik gewond ligt en met de dood worstelt in een krijgslazaret; daarom wil men zijn uitdrukkelike wens tegemoet komen, zijn zuster wellicht een laatste maal bij zich te zien en zo ze het verlangt, zal men haar de reis naar het etappengebied in Vlaanderen toestaan.

Onverwijld aanvaardt Lotte de verre, treurige tocht. Natuurlik moet ze daartoe echter allerhande klaar maken, 'papieren, paspoorten, de bewijzen van toestemming van wege het plaatselik generaalkommando en van die van ginder uit, van Vlaanderen, zonder dewelke men haar niet over de grens zou laten' (blz. 139). Zij hoopt op spoedig antwoord van het generaal-goevernement te Brussel (blz. 145) en metterdaad kan ze na weinige dagen in de D-trein naar Brugge stijgen.

Door het portierraampje neemt ze met wondere gewaarwording het beeld in zich op van het land, dat zich voor haar ogen uitstrekt en dat ons Vlaanderen was, gelijk de lange oorlogsjaren het hadden vervormd (blz. 163): 'De grote steden, wier plompe torens in de blauwe lucht stegen, als konden ze eeuwig en alles trotseren en hadden toch moeten toegeven, dat de vanen van de overwinnaar van hun tinnen waaiden - de kleine gemeenten, stil en bescheiden, reeds bezig, de krijgswonden van hun straten te helen - de velden en weiden in het goud en groen van hun sluiers, die zich barmhartig over de diepe littekens in hun gezicht legden. En overal, overal, langs de treinsporen, voor bruggen en overwegen, bij tunnels en wachtershuisjes, op eenzame veldwegen wachthoudend, aan vijvers en beken hengelend of wasgoed wassend: het veldgrauwe leger! Men voelde tastbaar hoe ze achter alles stonden, de eenvoudige grauwen, en het land, de arbeid, het groeien verzorgden en voorthielpen. Als een symbool werkten ze, als het merkteken van duitse bekwaamheid op alle gebieden.'

Zo groeide Lottes verwondering meer en meer en werd tot eerbied, hoe duideliker ze begreep wat het zeggen wil, een ganse land tot in zijn verste uithoek te veroveren en het zich onderdanig te maken en voor zijn wil de burgemeester in het pronkerig oud raadhuis gelijk de boerin met de witte pijpjesmuts en de zware klompen te doen buigen. Schroomvallig werd het haar te moede voor 'de grootte van dit doen, dat zich niet in woeste bevrediging van de veroveringslusten, doch in het stil bewaren van het gewonnene uitte.'

Niet waar? er klinkt hier nog wel in deze synthetische schildering van onze gewesten in de eerste oorlogsjaren een geluid op van duitse overmoed. Vooruit te zien was het echter wel, mede op grond van het opzettelik doel van de roman, de harten in de heimat hoog te houden. Om dezelfde reden zwijgt die klank ook niet ten volle in andere oorlogsverhalen van gravin von **Baudissin,**

zeker niet in ‘Kriegskameraden’ - de openingsschets van het gelijknamige bundeltje krijgsnovellen, die om te beginnen een groep duitse marineofficieren laat slenteren over de Grote Markt van een belgische stad, waarover al met eens van uit het hoge belfort het spel van de klokken nederregent en waarin wij zonder moeite ons Brugge kunnen herkennen.

Wat op deze bladzijden van de ‘Laterne über der Tür’ Lotte Niethoff zien en ervaren mag, houdt ogenschijnlik verband met persoonlike ervaringen van de schrijfster. De oorlog voerde ze immers langs de wegen naar hier, toen ze op verzoek van de toenmalige bildungscentrale te Berlijn het duitse front afreisde in gezelschap van enkele muziekanten en zangeressen, om uit haar werk voorlezingen te houden. Aldus leerde ze Brussel kennen en Brugge, Antwerpen en nog menige andere kleine vlaamse stad. Over onderscheiden belgische gemeenten heeft ze toentertijd in duitse bladen literaire artiekels laten verschijnen.

Van al onze onvolprezen steden blijkt Brugge op haar de diepste indruk te hebben gemaakt, omdat ‘het ontstond uit dezelfde geest als de oude noordduitse hanzastad, van wie haar hart zich nooit losmaken kan’ (blz. 166), die Lübeck heet en de geboorteplaats is van onze schrijfster; te Brugge herkende ze ‘de huizen met de trapgevels en de smalle conterforts tussen de vensters, de kostelike deur met de waaier er boven, de diepe, oude binnenplaatsen, zelfs de kerken, wen ook hun torens massaler en aanmatigender zijn.’

Te Brugge in de kerkachtige stationshalle (blz. 164) doet Eva von Baudissin Lotte uit de trein stijgen, want het krijgsgasthuis, waar haar broeder ligt tussen leven en dood, staat in de buurt. Een generaalarts voert er haar naartoe in zijn auto, eerst door de stad, ‘door smalle straten en over lage, de talrijke waterlopen overspannende bruggen.’ Van overal wuiven de duitse kleuren haar een welkomstgroet toe, van op het oude belfort, van het gotisch stadhuis over al de vlaanderse graven, die in stenen levensgrootte tussen de vensterbogen troonden; ‘ze wiegden in de wind boven de oude machtige poorten en verleenden aan de levenloze kaaien, van het huis van een of andere hooggeplaatste veldgrauwe, een vreugdige noot’ (blz. 166). Nadien jagen zij voort ‘over vlak land, op lijnrechte, uitstekend onderhouden steenwegen. Soms voorbij een troep Belgen, die met de kenmerkende band aan de arm, door een veldgrauwe bewaakt en tot het werk aangespoord, de banen herstellen moesten’ (blz. 167).

De volgende dagen zien haar slenteren langs het Begijnhof en ze koopt er van ‘de wonderfijne kanten, die door zijn bewoonsters, oeroude wijfjes, worden geklost’ en ‘in de maneschijn’ wandelt ze ‘om het eeuwig schone Minnewater’ (blz. 170).

Misschien kan een gevaarlike heelkundige bewerking haar broeder Max nog redden; het komt er voor de geneesheren op aan de operatie te beproeven, zonder dat Lotte er iets van vermoedt en om haar weg te hebben uit het lazaret, weet men ze te bepraten tot het ondernemen van een autotocht naar de duitse verdedigingslinie langs onze noordzee.

Andermaal laat Eva von Baudissin de gelegenheid niet ontglippen haar eigen fiere hoogachting, voor wat de bezetter hier te lande tot stand bracht, in het gemoed te leggen van Lotte; opnieuw lachte in die trots het tartend zegegevoel van nog elke duitser in die dagen. 'Weder overviel Lotte bij de tocht de volgende morgen gelijk bij haar aankomst het demoedig eerbiedvolle gevoel voor wat de duitsers tot stand brachten. Waarheen ze blikte, de onlochenbare sporen van hun orde en degelikheid. Dit maakte een veel diepere indruk op haar dan ooit de zelfzuchtige, triomferende zegevreugde van de veroveraar zou hebben vermocht. Heimelik leed besloop haar, nadat ze in Knokke en Heist, naar de hollandse grens toe, de rustoorden van manschappen en officieren bezichtigd hadden, nu in zuidwestelike richting het strand volgden en de kleine vissersdorpjes, of de plaats waar ze zich eenmaal in de duinen hadden aangevleid, passeerden. Vaak was ter nauwer nood nog een muur voorhanden, en toch hingen de arme lui met roerende aanhankelikheid aan de puinhopen, die steeds weer aan de kanonades waren blootgesteld. Dan kropen ze in de kelders, zo verre ze nog beschutting boden, en wachtten onmachtig af of het toeval hen zou sparen of niet. Hoeveel bescheiden geluk was daar niet vernield, hoeveel levensarbeid vernietigd?' (blz. 172).

Een feestelike begroeting vinden de toeristen van één dag in een in de duinen gebouwde officiersmess, want natuurlik werd overal langs de kust hun te verwachten bezoek draadloos aangekondigd (blz. 173). Dan rijden ze voort 'door Blankenberghe, den Haan, Wendyne, Oostende, Mariakerke, Middelkerke, Westende, en hoe ze heten mochten, deze elegante grotere en kleinere badplaatsen, die ze in de glans van hun zomerse drukte gekend had' (blz. 175). Bij deze opsomming merkt men, dat ze feilloos de geografische volgorde van onze badplaatsen aangeeft, van het noorden naar de IJzer toe, als wij slechts den Haan en Wenduine van plaats verwisselen en deze laatste benaming uit het gedrukte Wendyne verbeteren.

Hoe zagen die van god gezegende plekjes er uit, toenmaals rond 1916? 'Spoedig moest ook de auto achterblijven, want door ingevallen straten, langs ingestorte huizen voorbij, of, ter wille van de beschutting, door de kelderruimten, voerde thans de weg. Loopgrachten kwamen, die met bijenijver uit het eeuwig drijvend duinzand waren gedolven en stap voor stap met schansbossen en

zandzakken gestut waren. Droge planken vormden hun zuivere bodem, nergens lag ook maar een stuk papier of een sigarenstompje' (blz. 176). Met de verrekijker wordt tegen de einder naar Nieuwpoort gezocht. 'Juist, daar staan nog steeds de beide misselike torens, van waaruit zij zo gemakkelik over het vlakke land kunnen schouwen - die moeten ook nog weg' (blz. 176).

Hier keert de auto terug naar Zeebrugge, waar Lotte verwelkomd wordt met orchideeën, 'die nergens zo schoon als in België worden gekweekt' (blz. 177); haar oponthoud aldaar eindigt met 'een wandeling over de mole, die dat lange lijnrechte kanaal naar Brugge, door de heersersvoorzorg van koning Leopold aangelegd, beschermt' (blz. 178).

Thans wenkt Brugge weer. 'De auto was van het strand afgezwenkt. Zo kaal kwam... plots alles voor na de aanblik van de eeuwig wisselende zee en van de verschuivende duinenketen er voor' (blz. 178). Dicht vóór de stad staat op een van de bruggen een wacht, die de passen en identiteitspapieren naziet (blz. 179). Dan ijlt de auto 'dwars over de schone marktplaats en houdt stil voor het hotel, waar de veldgrauwe waard, die men heeft aangesteld nevens de belgische' (blz. 180) een brief in de hand houdt met gunstig bericht over de operatie van Max.

Hiermee bereikt onze tocht door Vlaanderen met Eva von Baudissin tot gids zijn einde.

Het werd een beschrijving te meer van ons laag gewest aan de zee, zoals ogen van over onze grenzen het aanschouwden en bewonderden.

Steeds leer ik met het meeste genoegen dergelike deskripties, uit vroeger eeuwen of van op onze dagen, kennen en ik meen niet te moeten onderstellen dat ik alleen sta met mijn belangstelling er voor. Men krijgt ze lief, als zovele strofen van een graag gehoord loflied op onze geboortegrond, dat wellicht des te overtuigender klinkt, omdat het aangeheven werd in uitheemse tonen. Ik vermoed, dat deze erezang heden ten dage langzamerhand een uitvoerigheid van betekenis heeft verworven; nu mocht het gauw wel eens gebeuren, dat men met dankbare piëteit begon te zamelen al wat in vreemde talen over het land van Maas en Schelde werd gedicht; dan zullen naast vaak aangehaalde uitlatingen, als van V. Hugo en Baudelaire en Octave Mirbeau, de half vergeten verheerlikingen, waartoe onze steden en hun koninklike monumenten Byron en Longfellow aanspoorden, hun plaats vinden en tevens minder bekende bladzijden uit duitse schrijvers, gelijk de aanhef van 'Der blinde Passagier' door Max Eyth of de cyclus 'Antwerpen' door Heinrich Lersch.

Het lijdt geen twijfel dat men alsdan ook het hier bovenstaande tafereel van Brugge en de zeekust, dat Eva von Baudissin

ontwierp in ‘Die Laterne über der Tür’, in het volle licht zal dienen op te hangen. Het mag worden gezien! Het is een dokument geworden, warm van tintelend leven, betrekkelik ons Vlaanderen in donkerste tijden, gelijk het toen in doodsangst rilde en haast verbloedde aan diep geslagen kneuzingen en gelijk maar weinigen onder ons het zelf hebben kunnen zien.

Wij moeten de schrijfster erkentelik wezen om deze bondige epizoden uit haar aantrekkelike roman, die eerst te voeten uit een beeld deden rijzen van een vlaamse lijder op vreemde bodem en daarna, gedempt, maar ten volle geestdriftig, onze streek, ons Brugge, onze Noordzee vieren: hun hoge schoonheid wist haar geoefend schildersoog ongehinderd te bewonderen, hun eigenaardige geest heeft zij algeheel begrepen met volledige overgave van haar ontvankelik gemoed.

Dr. ROBERT FONCKE.

Boekbeschouwing

Salamander-reeks. - Em. Querido, Amsterdam.

In deze reeksuitgave, welke tot nog toe reeds een dozijn 'van de beste oorspronkelijke en vertaalde romans' telde en als stoffelijke uitvoering zeker de mooiste goedkoope buitenlandsche uitgaven waardig is, zijn tegelijk weer zeven nieuwe nummers verschenen. Nieuw in dezen zin, dat ze vroeger niet tot het Querido-fonds behoorden en er thans alle eer aan beleven, in bedoelde reeks te worden opgenomen. Ze zijn alle zeven oorspronkelijk Nederlandsch en heeten: **Het verraad,** door A.M. De Jong; **Zondagsrust,** door Frans Coenen; **Langs lijnen van geleidelijkheid,** door Louis Couperus; **De Nachtbruid,** door Frederik Van Eeden; **Liefdeleven,** door Marcellus Emants; **Helene Servaes,** door Herman Robbers; **Een vrouw als zij,** door Elisabeth Zernike.

We durven, aan de hand van deze keus, niet beweren, dat de firma Querido kenschetsend de hand legt op het méést representatieve werk van elken schrijver of de allerjóngste generatie systematisch bij haar reeksuitgave betrekt. Maar wel stellen we vast, en gáárne, dat ze al heel wat van het allerbeste binnenhaalt en het er rijkelijk aan verdienen zou, uit andere fondsen het méésterlijkste los te krijgen. Een vraagje daarom: ziet genoemde, ondernemende firma, die tusschenbei wel over de landsgrenzen kijkt, - getuige b.v. Gorki en Barbusse, - geen goede kans om een paar Vlamingen, en van de beste, in haar reeksuitgave op te nemen?

J.W.F. Werumeus Buning. - Negen balladen. - Em. Querido, Amsterdam.

Wie het verrassend plastisch en volksch aandoende lied in honderd verzen 'Maria Lécina' genoten heeft, zal gaarne met den nieuwen bundel, 'Negen balladen' kennis maken. Of het daarom heelemaal bevredigen zal? Jawel, de aanschouwelijke, dadelijk aansprekende, dikwijls simplistische wijze van vertellen zit er weer in, en ook de humor, bijwijlen de galgenhumor, komt er zijn deel opeischen. Maar ons treft het onaangenaam, dat Buning zich inspireeren laat door de kromste marktkramersliedjes, om ons met telkens overhoop geschopte ritmen en zelfs met geheel onschoone, om niet te zeggen ultra banale regelen, aan wal te komen. Wie dat nagaan wil, hoeft maar 'De zeven dooden', 'De groote dorst' en ook 'Kapitein Jan van Oordt' en 'Joost de Decker' te lezen, hoezeer we in beide laatste het dramatisch volksverhaal waardeeren kunnen. Gelukkig staan daarnaast, als zijnde in hun geheel gaver en ook sterker, de balladen 'Van de gehangenen' (naar Villon), 'Van den boer', 'Van de hertenjacht' en inzonderheid die 'Van den merel', welke, hoe schijnbaar luchtig op papier gegooid, een dieperen levenszin blijkt te hebben, - een heel wat dieperen b.v. dan de preekerige ballade 'Van het berouw', die het boek afsluit. Het werk werd prachtig gedrukt, net als zijn voorganger 'Maria Lécina'; dat we dit laatste moeilijk vergeten kunnen is niet ónze schuld.

H. Marsman & E. du Perron. - De korte baan, nieuwe Nederlandsche verhalen. - Em. Querido, Amsterdam.

‘De korte baan’ is de korte weg, die door de novelle gevolgd wordt om een inhoud, soms rijk als dien van een roman en ook wel eens boeiender, - want

nauwer samengedrongen en beter beheerscht, - den lezer aan te bieden. In dezen bundel, door Marsman en Du Perron verzameld, staan zestien verhalen van samen zestien auteurs, nl. van Van Genderen Storrt, Nijhoff, Van Schaik-Willing, Van Ostayen, Roelants, Slauerhoff, Marsman, Du Perron, Helman, Walschap, Den Doolaard, Raedt-De Canter, Dekker, Last, De Pillecijn, Vestdijk,... dus van schrijvers van onzen tijd, met uiteenloopende geaardheden en levensvizies, maar allen met de bekommering, de schoonheid en niets minders te dienen. De lezer moge, naar eigen aanvoeling, zijn voorkeur hebben; hij zal alvast niet loochenen, dat de kieskeurige verzamelaars de zuiver Nederlandsche, literaire novelle, - buiten elk verengend provincialisme, - een ruim verdiende eer betuigen... en zekere romanschrijvers, wier werk als geheel niet altijd voldragen of evenwichtig blijkt, een stilzwijgenden, maar kostbaren wenk bezorgen.

Jan Walch. - Kortsluiting. - Em. Querido, Amsterdam.

De ondertitel 'De majoor zonder geheugen' spreekt ons beter aan, omdat het inderdaad om de avonturen van één man gaat, die ergens op reis door een ongeval tijdelijk het geheugen verloor en daardoor een lange reeks mysterieuse gebeurtenissen te beleven kreeg, eer hij weer fatsoenlijk terecht zou komen. We konden het boek ook een detective-verhaal heeten, waarin niet alleen politie, vrouwen en gerecht op den voorgrond treden, maar vooral een reporter van den Parijschen 'Matin' een bizonder knappe en veelzijdige speurdersrol vervult. Maar dan deden we zeker den schrijver Jan Walch te kort, die het boeiende verhaal als zoodanig een zeer verfijnden, bijna Engelschen humor bijzet, in de uitbeelding der talrijke gebeurtenisjes, en ook een tikje plezierige persiflage in de voorstelling en de kenschetsing zijner personen, terwijl hij literair steeds zichzelf gelijk en hoogstaand blijft. Een boek, dat velen naar 'nog' zal smaken.

H. VAN TICHELEN.

M. Nijhoff. - Nieuwe Gedichten (N.V. Querido's Uitgevers-Mij, Amsterdam).

Hoe betrekkelijk het belang is, dat men mag hechten aan het oordeel van dichters over andere dichters, blijkt nogmaals uit enkele artikels, die ter gelegenheid van den zeventigsten verjaardag van Prof. Dr. Albert Verwey in het dagblad 'Het Vaderland' verschenen. Terwijl J.C. Bloem wijst op de 'onvergankelijke lentegedichten' uit den bundel 'Goden en Grenzen', verklaart S. Vestdijk in een volgende kolom, dat men bij Verwey tientallen bladzijden, ja geheele bundels (en hij noemt op zijn beurt de door Bloem geciteerde verzen verzameling) kan doorbladeren, 'zonder ook maar iets te ontmoeten dat een poëtische waarde vertegenwoordigt, d.w.z. dat die ondefinieerbare kenmerken bezit waardoor werkelijke poëzie zich onderscheidt van het betoog of de bespiegeling of de beschrijving in versvorm.'

Het is thans niet het oogenblik om te gaan uitmaken, wie van beiden, wat Verwey betreft, het meest de waarheid benaderde. Mij was het hier enkel te doen om Vestdijk's term ‘ondefinieerbare kenmerken’ in de wacht te sleepen!

Inderdaad, wat mij persoonlijk bij Nijhoff het meest treft, dat zijn precies die ondefinieerbare elementen, die mysterieuse eigenschappen, die, plots uit een paar regels opduikend, op onbetwistbare wijze hun tegenwoordigheid verraden, zonder dat men met beslistheid kan zeggen waaraan men die tegenwoordigheid eigenlijk herkend heeft. Als het gedicht ‘De moeder de vrouw’ als volgt aanvangt: ‘Ik ging naar Bommel om de brug te zien. Ik zag de nieuwe brug,’ dan wettigt dergelijke aanhef op zichzelf niet de geringste poëtische verwachting. Maar plots wordt men getroffen, openbaart zich het niet uit te spreken miraculeuse (‘Laat mij daar midden uit de oneindigheid een stem vernemen dat mijn ooren klonken’)

en na een korte, bijna neutraal beschrijvende periode volgt de climax van het slot:

> ‘en wat zij zong hoorde ik dat psalmen waren.
> O, dacht ik, o, dat daar mijn moeder voer.
> Prijs God, zong zij, Zijn hand zal u bewaren.’

Men kan uren bazelen over poëzie, ten slotte is er geen maatstaf, dan af en toe die bedwelmende openbaring van het ondefinieerbare, steeds zwevende rond het werkelijk poëtische. Op gansch dezelfde wijze wordt men soms in 't leven den wiekslag der Eeuwigheid gewaar, zonder dat ooit één onzer de Eeuwigheid kan verklaren.

Nijhoff is de oude motieven van zijn vroegere bundels getrouw gebleven. Steeds hunkert zijn ziel naar het mysterie van zijn jeugd, waar elke indruk zoo diep gegrift werd, waar alles zoo gansch anders was dan in het verder leven. Hoog laait zijn liefde op voor de overleden moeder in gedichten als ‘Aan een graf’, ‘Het Klimop’ en ‘De moeder de vrouw’, gedichten doordrenkt van onweerstaanbaren weemoed en die zich voordoen als broze, uitgepuurde kristallen. Even verrast ons een opstandig gevoel in ‘De vogels’, waarin hij de werkloozen vergelijkt met vogels, die ‘kruimels van den hemel vragen.’ In het lange gedicht ‘Awater’, waarmede de bundel sluit, overheerschen het treuren om een afgestorven broer, het verlangen naar vriendschap en het smachten naar het groote reisavontuur.

Gemeenplaatsen als daar zijn: originaliteit, virtuositeit, enz. durf ik bij deze bespreking aan anderen overlaten. Van al zijn tijdgenooten is Nijhoff mijns inziens de meest begaafde. Dit kan volstaan. Moge volgend gedicht den Vlaamschen lezer van 's dichters meesterschap overtuigen en hem aanzetten tot den aankoop van dezen kleinen, maar rijken bundel.

Het kind en ik

Ik zou een dag uit visschen,
ik voelde mij moedeloos.
Ik maakte tusschen de lisschen
met de hand een wak in het kroos.

Er steeg licht op van beneden
uit den zwarten spiegelgrond.
Ik zag een tuin onbetreden
en een kind dat daar stond.

Het stond aan zijn schrijftafel
te schrijven op een lei.
Het woord onder de griffel
herkende ik, was van mij.

Maar toen heeft het geschreven,
zonder haast en zonder schroom,
al wat ik van mijn leven
nog ooit te schrijven droom.

En telkens als ik even
knikte dat ik het wist,
liet hij het water beven
en het werd uitgewischt.

E. BOSSCHAERTS.

Nieuwe Uitgaven.

Van den Westvlaamschen Boekhandel, Budastraat, 56, Kortrijk:
A. COETSIER-DEBAENE: Er waakt een Vlamken in mijn Hart, gedichten; 44 blz.

Van den boekhandel Ludo, Antwerpsche straat, 246, Boom:
LUDO VAN DE WIJGAERT: Prinselijk Avontuur; 41 blz.

Van J. Van Mierlo-Proost, Turnhout:
FRANS DIRICKX: Het Traliehok; 192 blz.; 10 fr.
Zeven schetsen uit het gevangenisleven, waarvan twee in ons tijdschrift verschenen.

Van de Arbeiderspers, N.V., Hekelveld, 15, Amsterdam:
Dr. G. STUIVELING: De Nieuwe Gids als geestelijk Brandpunt; 144 blz.; *f* 1.50; geb. *f* 2.25.

Van het huis Cnudde, Voldersstraat, 9, Gent:
L. MOEREMANS: Histoire de la Musique en Europe; 164 blz.; 25 fr.
De schrijver, eere-leeraar van harmonie in 't conservatorium te Gent, noemt zijn werk een handboek voor de leerlingen van muziekscholen, athenea, colleges en middelbare scholen. Wij voegen er aanstonds bij dat al wie een of ander wenscht na te slaan over de evolutie der muziekkunst en der speeltuigen, of over dezen of genen toonkundige van naam en zijn werken, stellig in deze geschiedenis, niettegenstaande haar beperkte verhoudingen, zijn gading vinden zal.
Indeeling: I. oudheid, Grieken, Romeinen, middeleeuwen, Renaissance; II. klassiek tijdvak, romantisch tijdvak, huidig tijdvak; de verschillende scholen en hun voornaamste componisten; de Belgische school in de verschillende perioden. Daarenboven talrijke methodische overzichten: godsdienstige, wereldlijke, instrumenteele werken, tooneelgewrochten; de onderscheiden scholen door de eeuwen heen; de muzieknotecringen; de verschillende genres (b.v. in de laatste tijden ethische, impressionnistische, veristische, atonale, polytonale muziek, pointillisme); de muziekinstrumenten.
Van deze uitgave zeggen wij gerust: Goede wijn behoeft geen krans.

Van H. Van Tichelen, Antwerpen:
De kleine Vlaming, Februari 1936.
Inhoud: Nieuws van de maand; Mooie boeken; Het verstandige vogeltje; Uilenspiegel (3 hoofdstukjes); Diamant en zijn bewerking; Puzzle en Co; Boekenkast; Prijskampen.

Van het Comité voor bijzondere Joodsche belangen, Amsterdam, 's-Gravenhekje, 7 (postgiro 214500 van ‘Noodfonds 1933’):
Stemmen van Nederlanders over de behandeling der Joden in Duitschland; 23 blz.
Bevat 16 korte bijdragen van hoogleeraars.

Van de Vlaamse Stichting voor sexuele Wetenschappen, Onderzoek en Voorlichting, Antwerpen, uitgave Dienen, Heide:

GEERT GRUB: Voor sexuele voorlichting, n^{r} 1 en Ouders en kinderen, n^{r} 2; samen 42 blz.; 5 fr.

O.a.: de onbiologiese sexuele houding; de valse geslachtsmoraal; zeg het uw kind; puberteitskonflikten....

Van Bernard Grasset, Parijs:

ROBERT VIVIER: Délivrez-nous du mal. - Antoine le Guérisseur; 375 blz.

Inhoud: I. Histoire d'un Homme; II. Le don de guérir; III. Le Père dans son Temple; Appendice: Note sur le père Antoine et l'antoinisme.

Van J.B. Wolters' Uitgevers-maatschappij, N.V. Groningen:

L. GOEMANS, P. LAROCHETTE et V. ZONDERVORST: Exercices adaptés au Précis de Grammaire française, à l'usage des Flamands, deel II, 4e druk, 128 blz., 9 frank.

De sociale Rol der Ideeën

Na acht maanden lang beoordeelingen te hebben zien verschijnen over mijn boek **'Heerschappij en Nood der Ideeën'**[1], ben ik wel verplicht te erkennen dat zij die over mijn werk geschreven hebben niet steeds ten volle de bedoelingen van den auteur hebben gevat.

De eenen hebben alleen de practische conclusie van mijn werk gezien: namelijk de noodzakelijkheid van den terugkeer der volken tot een religieus-universalistische levensopvatting;

de anderen bleven alleen stilstaan bij het betoog over de suprematie van den geest;

slechts weinigen hebben de hoofdzaak in het werk ontdekt, namelijk: **een betoog tegen het historisch en sociologisch materialisme, met een vernieuwde argumentatie.**

Ik maak dan ook gaarne gebruik van de gelegenheid, mij door de redactie van 'De Vlaamsche Gids' geboden, om, voor de lezers er van, de opvattingen samen te vatten, die ik, onder meer concreten vorm, in vorenvermeld werk trachtte duidelijk te maken.

Het uitgangspunt.

Wie weigert in de historische en sociale ontwikkeling der volken een proces te zien dat in de materie zijn grondslag vindt; wie weigert in den geest een toevallig en in ieder geval ondergeschikt product te zien van deze historische en sociale ontwikkeling, moet noodzakelijk grijpen naar de **ideeën,** naar de beelden die onzen **bewusten geest** bewonen.

Met dien gedachtengang, den classieken gedachtengang van iederen anti-materialist op historisch en sociologisch gebied, heb ik er mij op toegelegd, zoowel in mijn eerste boek **'Philosophie der Vlaamsche Beweging',** als in het tweede, **'Heerschappij en**

(1) Verschenen bij Cultura, Vlamingstraat, Brugge, 1935.

Nood der Ideeën', de rol van den **geest** en zijn **ideeën** in het licht te stellen.

In het tweede boek echter heb ik er mij, in nog veel ruimere mate, op toegelegd, de **instabiliteit** en de **veranderlijkheid** van de aantrekkings- en wervingskracht der ideeën te bestudeeren. Ik heb er van afgezien, als uitgangspunt te nemen, de 'Idee' zonder meer, opgevat naar Plato, als een substantie die min of meer zelfstandig staat tegenover de concrete werkelijkheid, altijd zich zelf gelijk blijft en altijd dezelfde absolute waarde behoudt. Ik heb, integendeel, de idee opgevat als een evolueerende constructie van den geest, als het resultaat van een nooit stilstaande activiteit, midden de concrete, oneindig verscheiden en eeuwig veranderende werkelijkheid, waaraan de ideeën onafscheidelijk gebonden blijven. Ik heb als uitgangspunt van mijn werk genomen: **de relativiteit van de sociale waarde der ideeën.** In plaats van de idee als een bevelende en dwingende koningin op een troon te plaatsen buiten en boven de werkelijkheid, heb ik haar neergehaald; in plaats van haar eeuwige en onveranderlijke attributen toe te schrijven, heb ik haar iedere blijvende waarde ontzegd; in plaats van haar als een **absolute** werkelijkheid te beschouwen, heb ik in haar een steeds onzekere, onvaste, **relatieve** constructie van onzen geest gezien.

Deze opvatting van de idee ging mij de mogelijkheid verschaffen een ernstig bezwaar te ontgaan, dat gewoonlijk met succes aangevoerd wordt tegen iedere poging om in den geest en zijn ideeën de hoofdoorzaak van de historische ontwikkeling te zien en dat zijn grondslag vindt in het onloochenbaar feit dat de ideeën niet van zelf hun invloed uitoefenen van zoodra zij bestaan en alleen omdat zij bestaan. Zij ging mij meteen toelaten een poging te wagen om de niet-materialistische opvatting der geschiedenis beter te staven en, dienvolgens, de rol van den geest en zijn ideeën in de historische en sociale ontwikkeling der volken merkelijk te verruimen.

De ideeën.

Aan den term **idee** heb ik de meest algemeene beteekenis gegeven. Ik heb er onder verstaan: nu eens de **voorstellingen,** psychische beelden van de vormen der concrete werkelijkheid;

dan weer **begrippen**, algemeene voorstellingen, resultaat van ons vermogen om te abstraheeren;

nu eens **oordeelen**, die de voorstellingen en begrippen verbinden of scheiden;

dan weer **systemen,** die de voorstellingen, begrippen en oordeelen in een geordend geheel vereenigen en hierbij uitgaan van oordeelen die tot grondslag dienen: **principes;**

kortom, al de gegevens die onze geest verzamelt en ordent bij het onderzoek van het bestaande en die behooren tot het gebied van het **intellect.**

Rangorde der ideeen.

Wij hebben ideeën over het **Ware,** over het **Goede** - dat het **Nuttige** omvat, - over het **Schoone.**

Zij hebben een ongelijke waarde ten opzichte van de georganiseerde maatschappij. De maatschappij wordt niet bestuurd uit naam van het Schoone. Zij wordt bestuurd uit naam van het Goede en voornamelijk van het Nuttige.

Wordt evenwel de inhoud van het Goede - en dienvolgens van het Nuttige - niet ruim bepaald door de ideeën over het Ware? Omvat het Ware niet het Goede, zooals de premissen van een syllogisme reeds vooraf het besluit er van omvatten? **Ens, verum et bonum convertuntur,** leerde, te recht, de Middeleeuwsche wijsbegeerte. Het Ware en het Goede kunnen bezwaarlijk gescheiden worden.

Om te begrijpen dat, in een zelfde gemeenschap, de eene er zich op toelegt de geestelijke volmaaktheid te bereiken, terwijl de andere alleen belang stelt in de lichamelijke volmaaktheid, moet men de ideeën onderzoeken die allebei over het Ware hebben.

Een **waarheidsoordeel,** dat de materie als laatste zekerheid aanvaardt, omvat onvermijdelijk een reeks **waarde-oordeelen,** die vooral het accent leggen op elementen van het materieel bestaan. Een **waarheidsoordeel** dat, integendeel, een bovennatuurlijke wereld als laatste zekerheid aanvaardt, omvat, even onvermijdelijk, een reeks **waarde-oordeelen,** die aan het psychisch leven een absolute en **beslissende waarde,** aan het materieele leven slechts een **bijkomende waarde** verleenen.

De actie der waarheidsoordeelen strekt zich zelfs uit tot het gebied van het zuiver physisch behagen en onbehagen: wij geven gemakkelijker toe zoowel aan het eene als aan het andere, zoo de waarheidsoordeelen en de waarde-oordeelen die er bij behooren, er toe aanzetten of het ontraden.

Het Ware is de **rechter** der waarden, zoowel van de stoffelijke als van de geestelijke.

Het voert ook het bevel over den **wil,** de **inspanning,** ja zelfs het **geweld.** Inderdaad, wanneer het Ware een geestelijke of stoffelijke waarde erkent en aanbeveelt, dan wil het deze ook verdedigen en doen eerbiedigen. Wordt deze waarde bedreigd, dan volgt het handelen op het aanschouwen, dan wordt de licht-brengende idee een macht-gebruikende idee, die niet alleen het streven naar een hervorming mogelijk maakt, maar ook het geweld.

Als rechter en beschermer der geestelijke en stoffelijke waarden speelt het Ware niet alleen een belangrijke, maar ook een beslissende rol in de leiding der gemeenschap.

De veranderlijke waarde der ideeen.

Het vraagstuk van het **Ware** was steeds het voornaamste doel van de belangstelling der wijsgeeren. Zij hebben er zich op toegelegd de teekens vast te leggen, waaraan men het **Ware** van het **Onware** kan onderscheiden. Zij trachtten de methode te bepalen, die tot de kennis van het Ware voeren kan. Zij hebben aan deze studie een afzonderlijk vak van de wijsbegeerte gewijd: de **logica.**

Bij de eerste aanraking met de politiek georganiseerde gemeenschap schijnt het wel dat deze ongeveer de tegenhanger is van de beginselen der logica. Al wat de wijsgeeren voor alle geesten en alle tijden meenden vast te leggen, blijkt er aanstonds onzeker en onvast te zijn. Zelfs de terminologie der logica wordt er nauwelijks aangewend en het **Ware** krijgt er andere benamingen. De waarde en de aantrekkingskracht der ideeën zijn er aan zooveel schommelingen blootgesteld als de beurswaarden in tijden van crisis.

Wij kennen allen ideeën die eerst ‘verstandig’ en later ‘dwaas’ werden genoemd. Wij kennen allen ideeën die eerst

‘dwaas’ en nadien ‘verstandig’ werden geacht. Wij kennen allen ideeën die hier ‘dwaas’ en ginder ‘verstandig’ heeten.

‘Verstandige’ en ‘gebrekkige’ ideeen.

Is het grillige willekeur die onzen geest aanzet sommige ideeën **verstandig, redelijk** en **betrouwbaar,** andere **dwaas, dom** en **gevaarlijk** te noemen, **noodwendig** te achten wat eens ongepast werd geheeten, als **verkeerd** en **gebrekkig** te veroordeelen wat eens **volmaakt** werd gedoopt?

Toch niet! Het onderzoek van de feiten die ik in mijn boek heb aangehaald, toont aan wat het verschil is tusschen de ‘verstandig’ en de ‘gebrekkig’ geachte ideeën. Het kan duidelijk in het licht stellen dat de geest van den **homo politicus,** wanneer hij onderscheid maakt tusschen het ‘verstandige’ of ‘redelijke’ en het ‘gebrekkige’ of ‘verkeerde’, niet gehoorzaamt aan zijn grillen, maar integendeel vaste, overigens niet talrijke regels volgt.

Wat is de **‘verstandig’** geachte idee? Het is de idee waarop men zich verlaten kan, die betrouwbaar is, die niets vergeet van al datgene waarmede zij rekening wil houden, die alle gevolgen van een handeling voorziet en er geen enkel uit het oog verliest; het is de idee van welke men niet kan beweren dat zij de werkelijkheid wit noemt terwijl deze zwart is; het is de idee die niet naar de nederlaag zal leiden wanneer zij de zegepraal heeft beloofd; het is de idee die men bruikbaar, gezond, schrander, logisch noemt; het is de idee die ons het gevoel van de zekerheid verschaft.

Wat is de **‘gebrekkig’** geachte idee? Precies het tegenovergestelde van al het voorgaande: het is de idee die zich voordoet als het trouwe beeld van dat **wat is,** terwijl zij, geheel of ten deele, gebouwd is op dat **wat niet is;** het is de idee die onvolledig en onjuist is ingelicht, die verkondigt hetgeen niet is en belooft wat zij niet houden kan; het is de idee waaraan een reeks benamingen wordt gegeven die gaan van de vergissing tot de leugen en het bedrog, over de misrekening en de illusie heen.

Het criterium.

Bij nader inzicht kan men vaststellen dat het verschil tusschen het **‘verstandige’** en het **‘gebrekkige’** hetzelfde is als het verschil

tusschen het **Ware** en het **Onware**. En wel zoodanig dat de **verstandig** geachte idee en de **gebrekkig** geachte idee evengoed kunnen genoemd worden: de **waar geachte idee** en de **onwaar geachte idee.**

Hetgeen ons toelaat het Ware van het Onware te onderscheiden is de **overeenstemming**, d.w.z. het **wegblijven van tegenstrijdigheid** tusschen de idee en de werkelijkheid(2).

Het is insgelijks door de **overeenstemming,** d.w.z. door het **wegblijven van tegenstrijdigheid** tusschen de idee en de werkelijkheid(3), dat men de **verstandig** geachte idee van de **gebrekkig** geachte idee onderscheidt.

De gelijkstelling van de **verstandig** geachte idee met de **waar** geachte is niet alleen geboden wegens de **identiteit van het criterium,** maar ook en vooral wegens den **inhoud:** in de eene evenals in de andere idee heeft deze inhoud geheel betrekking op het **Ware.**

Inderdaad, wanneer een politieke idee in het individueel of collectief bewustzijn dringt, dan vindt zij daar andere ideeën. Zij vindt er namelijk ideeën over het Ware, die de grondslag zijn van alle andere. Zij vindt er ook een waardenschaal die bij de waarheidsideeën behoort. Ten slotte vindt zij er gegevens, die de geest vereenigd heeft over de buitenwereld - over de 'feiten' - en die meestal opgenomen worden in zijn ideeën over het Ware.

De idee die de **homo politicus verstandig** acht, dat is de idee die, bij haar intrede in het bewustzijn, zichtbaar overeenstemt:

met vooraf bestaande waar geachte ideeën;
met de waarden die bij deze ideeën behooren;
met de feiten;
dus, met een reeks elementen, die, rechtstreeks of onrechtstreeks, behooren tot het gebied van het Ware.

De **gebrekkig** geachte idee is, integendeel, deze idee die, bij haar intrede in het bewustzijn, zichtbaar in strijd is:
met vooraf bestaande waar geachte ideeën;
met de waarden die bij deze ideeën behooren;
met de feiten;

(2) De **werkelijkheid** hier opgevat in de wijsgeerige beteekenis: datgene wat werkelijk is, of ook het Ware, met dien verstande dat het **zijn** en het **ware** als identisch worden beschouwd.
(3) Zie (2).

dus met een reeks elementen die, rechtstreeks of onrechtstreeks, behooren tot het gebied van het Ware.

Meteen zijn wij tot de logica teruggekeerd, die wij, bij het betreden van het politieke en sociale leven, meenden te verlaten: het **'verstandige'** en het **'gebrekkige'** zijn respectievelijk vormen van het Ware en het Onware. Het eene en het andere hebben betrekking op het **Ware** door hun **inhoud.** En het is aan de hand van de oude criteria der evidentie en der tegenstrijdigheid dat men het eene van het andere onderscheiden kan.

Waarom is de sociale waarde der ideeen relatief?

Is het voorgaande aangenomen, dan kan men een stap verder doen, en, in het kader van deze principes, een verklaring vinden voor de **relativiteit van de sociale waarde der ideeën.**

Zoo de idee die de **homo politicus verstandig** noemt, deze hoedanigheid op zeker oogenblik verliest, dan is het omdat zij zichtbaar in strijd is: met vooraf bestaande waar geachte ideeën:

met de waarden die bij deze ideeën behooren;
met de feiten.

Zoo nu de idee die de **homo politicus gebrekkig** noemt, op zeker oogenblik ontsnapt aan het vonnis dat haar veroordeelt, dan is het omdat zij zichtbaar overeenstemt:

met vooraf bestaande waar geachte ideeën;
met de waarden die bij deze ideeën behooren;
met de feiten.

Zoo het **verstandige gebrekkig,** en het **gebrekkige verstandig** kunnen worden, dan is zulks toe te schrijven aan de confrontatie van een reeks elementen die, rechtstreeks of onrechtstreeks, behooren tot het gebied van het **Ware.**

Het **Ware** is de spil van de **sociale waarde der ideeën** en van haar **relativiteit,** evenals het ook de spil is van het onderscheid tusschen het **'verstandige'** en het **'gebrekkige'.**

De houding die de maatschappij inneemt tegenover de politieke en sociale ideeën is slechts een particulier geval van de eeuwige houding, die de menschelijke geest inneemt tegenover de fundamenteele ideeën betreffende het **Ware** en het **Onware.**

Zoo de vorm en de inhoud van het Ware steeds gelijk bleven, dan zouden de politieke en sociale ideeën nooit een wijziging ondergaan. De evolutie van de eene lokt de evolutie van de andere uit. De politieke en sociale ideeën veranderen, zoodra de ideeën over het Ware veranderd zijn.

Inderdaad, de parlementaire democratie kon de alleenheerschende monarchie eerst verdringen, wanneer de opvattingen over de rol en de beteekenis van het individu in den Staat gewijzigd waren onder den invloed van de ideeën, welke door de Reformatie en de moderne philosophie waar werden geacht. De parlementaire democratie ware, anderzijds, niet overwonnen geweest, in een groot getal landen, indien zij, op zeker oogenblik, na den wereldoorlog, niet het voorkomen had gekregen van een regime dat in strijd was met vooraf waar geachte ideeën, met de waarden die bij deze ideeën behooren en met de feiten, dus met de vorenvermelde uit het **Ware** afgeleide elementen.

In mijn boek heb ik de termen **waar** en **onwaar** minder gebruikt dan de termen **verstandig** en **gebrekkig.** Ik oordeelde dat het gebruik van deze populaire termen uit het dagelijksche politieke leven den afstand tusschen de concrete politieke toestanden en de abstracte begrippen der logica kleiner maken zou en dat hierdoor mijn taak zou lichter worden.

Waarom zoeken wij het ware?

Na in de eeuwige houding van onzen geest tegenover het Ware een verklaring te hebben gezocht voor de veranderende aantrekkingskracht der ideeën, met dien verstande dat bij het Ware steeds waarden behooren, kon nog een vraag worden gesteld: Waarom zoeken wij het Ware?

De verklaring van onze houding tegenover het Ware heb ik gezocht in een fundamenteele behoefte van ons psychisch wezen: **de behoefte aan een houvast,** elementairen vorm van de behoefte aan **orde,** een orde die noodwendig is tevens voor het bestaan, voor de uiting en voor de volledige verwezenlijking van het **zijn.**

Waarom trachten wij naar het Ware? Omdat het Ware het onmisbaar houvast verschaft. Waarom vluchten wij de tegenstrijdigheid, kenmerk van het Onware? Omdat zij twijfel laat bestaan

over de realiteit van het houvast, omdat zij een onzekeren of bedrieglijken schijn biedt, waar wij een vasten bodem hoopten te vinden.

Nu gebeurt het dat regeeringen en partijen juist datgene doen wat in strijd is met het algemeen aangenomen Ware. Verkiezen zij dan werkelijk het Onware boven het Ware, zoeken zij den twijfel en weren zij de zekerheid? Neen. Ook dan verkiezen zij het Ware, zoeken zij de zekerheid en weren zij den twijfel. In de ideeën die hen leiden en die in strijd schijnen te zijn met het Ware, vinden zij een diepere werkelijkheid en een zekerder houvast dan in de algemeen gangbare waarheid. Zij dienen deze waarheid die, in hun oogen, de zekerste en de meest reële schijnt te zijn. Zij grijpen naar het houvast dat zij achten het meest soliede te zijn. Zij nemen nog het **Ware** in acht, ook wanneer zij er de letter van overtreden.

Stellingen

Zoo kwam ik, ten slotte, tot de volgende reeks stellingen, die de systematische formuleering van mijn opvatting uitmaken en die ik, in mijn boek, aan de hand van de concrete feiten der hedendaagsche geschiedenis, trachtte duidelijk te maken:

I. - Het kenmerkend element dat de geschiedenis der menschheid onderscheidt van die der natuur, is de menschelijke **geest;** deze is toegerust met **intelligentie** en kent **ideeën;** de studie der gemeenschap moet haar uitgangspunt vinden, niet in het stoffelijke, of animale, leven dat de mensch leidt in den schoot der natuur, doch in den met intelligentie toegerusten en ideeënkennenden menschelijken geest, d.w.z. in het **intellect.**

II. - Onder de **ideeën** die de menschelijke geest kent zijn er die den grondslag leveren voor alle andere en dan ook belangrijker zijn dan alle andere: het zijn de ideeën waarin en waardoor de geest het werkelijk **bestaande** tracht te vatten, datgene wat **is,** of ook nog het **Ware;**

de neiging tot het Ware, evenals de afkeer voor de tegenstrijdigheid, kenmerk van het Onware, zijn het gevolg van een fundamenteele behoefte van onzen geest: de behoefte aan een houvast, elementairen vorm van de behoefte aan orde, een orde die

de voorafgaande voorwaarde is voor het bestaan, de uiting en de verwezenlijking van het wezen;

het Ware omvat een reeks geestelijke of stoffelijke **waarden,** die deel hebben aan zijn gezag en het volgen in zijn verval evenals in zijn luister.

III. - De strijd om de **materieele middelen van bestaan** ondergaat rechtstreeks het toezicht en de actie van het intellect en namelijk van al de waar geachte ideeën en van de waarden die er bij behooren; het is het intellect dat de voor de gemeenschap meest belangrijke modaliteiten van dien strijd bepaalt, modaliteiten die gaan van het 'verzaken van de aardsche goederen' tot het 'verlangen van veiligheid' en van 'het verlangen om uit te blinken' tot den 'wil tot macht';

de actie van het intellect breidt zich uit tot het gebied van het louter **physisch aangename of onaangename,** waaraan wij met meer of minder gemak toegeven, naar gelang het al of niet erkend en aangenomen wordt door de ideeën over het Ware en de waarden die bij het Ware behooren.

IV. - De aantrekkingskracht en de waarde der ideeën in het politiek en maatschappelijk leven zijn niet van absoluten, maar van **relatieven** aard: zij worden bepaald, tevens door de inspanning van den geest om het Ware te vatten en de waarden te verwezenlijken die er bij behooren, alsmede door de wisselvalligheden van deze inspanning en van haar resultaten;

de waar geachte idee behoudt haar aantrekkingskracht en haar gezag, zoolang zij zichtbaar overeenstemt met andere, vooraf bestaande, waar geachte ideeën, met de waarden die bij deze ideeën behooren, of met de feiten;

zij verliest haar aantrekkingskracht en haar gezag, zoodra op evidente wijze blijkt dat zij in strijd is met andere, vooraf bestaande, waar geachte ideeën, met de waarden die bij deze ideeën behooren, of met de feiten;

aangezien de **waar geachte ideeën**, de **waarden** die er bij behooren en de **feiten** alle elementen zijn die, rechtstreeks of onrechtstreeks, wortelen in het **Ware,** zoo is dit laatste de spil van de sociale waarde der ideeën en van haar relativiteit;

wanneer de gemeenschap politieke ideeën of regimes als 'verstandig' aanneemt of als 'gebrekkig' verwerpt, dan spreekt

zij, in werkelijkheid, een waarheidsoordeel uit: het ‘verstandige’ is een vorm van het Ware, evenals het ‘gebrekkige’ een vorm is van het Onware.

V. - Het politieke of sociale **ideaal** is de voorstelling van een toekomstige **volmaaktheid**, bestaande uit het bezit van de Ware Idee en de volledige verwezenlijking van al de waarden die er bij behooren;

een **vooruitgang op geestelijk gebied** beteekent: de ware idee beter vatten en de waarden die er bij behooren beter verwezenlijken; een **vooruitgang op materieel gebied** beteekent: een superieur geachte toerusting in de plaats stellen van een inferieur geachte toerusting en aldus deze organen invoeren die het best beantwoorden aan de waarden, door de ware idee erkend.

VI. - De bewuste geschiedenis der politiek georganiseerde volken bestaat dan ook in hoofdzaak:

eenerzijds uit een bestendige inspanning om de ware idee te vatten en, in het gemeenschappelijke leven, de geestelijke en stoffelijke waarden te verwezenlijken die deze idee omvat, erkent en aanbeveelt;

anderzijds uit een gelijktijdige inspanning om de onware idee te ontgaan en uit het gemeenschappelijk leven de gevaren te verwijderen die zij vertegenwoordigt voor de, krachtens de ware idee, erkende waarden;

de dubbele inspanning wordt **geleid** door de meest **bewuste** groepen der gemeenschap, dat wil zeggen door diegenen die het duidelijkst **onderscheiden** of meenen te onderscheiden: de ware idee en de waarden die er bij behooren;

het **getal**, de **wil**, de **ijver**, de **hartstocht** van de leden dezer groepen zijn het gevolg van hun ideeën: het is door en voor hun ideeën dat zij als vrienden, als vijanden of als onverschilligen staan tegenover de omstandigheden of tegenover de verdedigers van andere ideeën.

VII. - Het **‘feit’**, waaronder dient verstaan de materieele factoren, het natuurgebeuren, het getal, het geweld, de onverwachte en toevallige omstandigheden, heeft geen absolute beteekenis ten aanzien van den geest; deze blijft, inderdaad, tegenover het feit altijd een **rechter** en een **organisator;**

het streven tot het bereiken van het Ware en van de waarden

die er bij behooren, ontwikkelt zich ongestoord, **hetzij naar aanleiding van het feit, hetzij in overeenstemming met het feit**, hetzij **ondanks en tegen het feit**;

de rol, door het feit vervuld ten aanzien van het denken, treedt voornamelijk daar te voorschijn waar het, met de toestemming van den geest, bijdraagt tot de vorming van de ideeën:

het feit kan ideeën inspireeren, aanvullen, bekrachtigen of weerleggen;

het kan gebeuren dat de geest er zich niet toe beperkt het feit in zijn ideeën over het Ware op te nemen, maar het als eenig waarheidscriterium aanvaardt, zooals het namelijk het geval is bij de 'positivisten'.

* * *

Wilde men nu de algemeene richting van voorgaande stellingen met één zin kenmerken, dan zou men kunnen zeggen dat zij eenerzijds het historisch materialisme afwijzen, anderzijds de centrale beteekenis van den geest, voornamelijk van het intellect, in de evolutie der gemeenschap aannemen, met het doel ten slotte te komen tot een **intellectualistische sociologie.**

MAX LAMBERTY.

Een muzikale Muis

- Ha! dat zal Mieke Muis zijn! zegt een verheugde stemme.

Ge weet wel, Mieke, de wereldberoemde door het kinemadoek; het pertig, komisch, levendig beeldje. Ieder glimlacht verwachtingsvol bij haar guitig-wippend verschijnen met den plompen snoet, den verschrikkelijk gapenden mond en de zotte boloogen. Mieke zit altijd in de muziek. Er is immer een of ander onverwacht muziekinstrument mee gemoeid, een trap, een paar doodskoppen of iets dergelijks. Nu gaan wij een minuutje lachen.

Aldus spreekt de verheugde stemme; maar die stemme is mis, gelijk vele menschen in de loterij.

Het loopt niet over het Uilenspiegelachtige Mieke. Toch over een rasgenoote, rechtstreeksche afstammelinge van Knagelijntje. En een plezierken kan men ook hebben zonder het lustige Mieke.

Ge moet weten, er was praatkransje bij tante Wanne en tante Zane. Burgerlijk, vol deftigheid in omgang en spraak. Een half dozijn vriendinnen zaten knusjes bij elkaar in de gezellige, snoezige woonkamer. Nichtje Truuk was er, gelijk immer, ook bij, met hare luidruchtigheid en hare overdrijvingsgewoonte. Nichtje had, trots heure grijze, bijna zilveren lokjes, nog een verbazend sterke verbeelding. Alles nam in haren mond buitengewone afmetingen; een brandend luciferken werd een stralende fakkel, een glanzende zonne; het dichtslaan van een deur een kanonschot. 't Ging haar ‘goed af”. En niemand vond er aanstoot in; het kransje was er aan gewoon. Alles is toch maar een gewoonte. Zelfs de oude heer Knol, die van menige reize thuis kwam en zijn volk tot in het merg kent, heeft eens gezeid: de mensch is een gewoontedier. En wanneer hij het gezeid heeft, is het onomstootelijk waar.

Er dreef nog vriendelijke koffiearoom in de lucht.

- Ja, ja, zei tante Wanne met een zuchtje om heur hart te

ontlasten, nu hangt er wat boven ons hoofd. We zitten met een muis geplaagd!

Een zindering van ontzetting schoof nijdig over de grijzende hoofden.

- Hebt ge 't ondier gezien?

- Nog niet, verklaarde tante Zane; maar de bewijzen zijn onloochenbaar aan het brood...

- En aan den lekkerkoek...

- En op het boterschotelken. Ge begrijpt, wat ik zeggen wil.

- Vallen zetten, stelde nichtje Truuk voor. Strikken spannen, vermomde hinderlagen opstellen!... Laat mij maar geworden.

Ze had reeds een muizenval in de hand.

- Geef acht op uw vingers, onvoorzichtig menschenkind, waarschuwde tante Wanne. 't Is een straffe rizoor[1].

Nichtje onderzocht, peuterde en wendde en keerde, en liet nu en dan de veer knappen.

- Ziet-de wel! beefde tante Zane met de magere hand op heur platte borst. Is mij dat verschrikken! Ge zult u nog verongelukken met al uw geweldige toeren. Alzoo ne rizoor kan u een vingerlid afslaan.

Nichtje lachte geruststellend en peuterde voort onder de nieuwsgierige blikken van het gezelschap.

.....

Er vloog een engel door de kamer[2].

.....

- Daar!... Daar! zei iemand met een stem als uit een dichtgeknepen strot gewrongen. Een bevende vinger wees naar een hoek.

- Daar!... 'k Heb ze gezien!

Tante Zane had de ophefmakende ontdekking gedaan, en op een, twee, drie was ze de zitkamer uit, gevolgd door een paar gillende dames. De glazen deur klapte dicht. Van achter die beschutting konden ze zoo gerust mogelijk alles afwachten, wat gebeuren zou.

- Wegloopen is 't gemakkelijkst, oordeelde tante Wanne,

(1) Voor het Fransche **ressort**, veer.

(2) Er viel een plotse stilte in.

die, toch een weinig ontsteld, het nakend gevaar voelde komen.

- We zijn wij het koele hoofd, antwoordde nichtje Truuk beslist. Laten wij dapper bij onze positieven blijven, de wapens in slagorde plaatsen... en toonen, dat wij mannen zijn... en het ondier afwachten... en het onverschrokken, zonder vaar of vrees, recht in de oogen zien!

Middelerwijl maakte ze al de vallekens, die ze bijeen had getrommeld, gereed; knip gezet; een ademtocht moest de veer, de onverbiddelijke veer, doen ‘slaan’.

En ze mompelde stoutmoedig-uitdagend:

't Gevaar is groot
En dringend de nood
In de stad van Lei en Schelde[3].

- Eentje bij de piano, eentje onder de kast, eentje vóór den zetel... Laat ze maar komen, als ze kan!... Al kwamen ze met een heel leger, we zijn wij hier ook nog! De twee heldinnen, niet waar, tante Wanne?

- Wij en loopen niet weg!

Nichtje schudde werktuiglijk een kussen op van den sisselo[4].

- Hê! gilde ze. De deugniete zat er onder. Ze sprong mij bijna omverre, dat duivelsding! Zoo rap als een weerlicht.

- Ik trek er ook uit, besloot tante Wanne, 't wordt mij hier te ongemoedelijk met al die muizen.

De deur werd gesloten, om alle verrassing, elk ontvluchten en verdere ontroering te voorkomen.

Duisternis.

- De nacht zal raad brengen, verzekerde nichtje Truuk bij het goeden avond wenschen.

De nacht brengt altijd raad.

.....

't Was een nachtje!

Noch tante Wanne, noch tante Zane sloot een oog. Wat de onvatbare muis deed, bleef een geheim. Af en toe, na een gedempt verwittigingskuchje, werd van het eene bed naar het andere

(3) Aanvang van het mooie gedicht **Filips van Artevelde,** door Julius Vuylsteke (1836-1903). Aug. Gevaert (1828-1908) schreef er heerlijke muziek op.

(4) Voor **chaise-longue,** ligzetel, ook luiaard genoemd.

geseind met zoete woordjes; want in gemeenzaam gevaar worden de menschen doorgaans mensch.

- Zaneke, hoort-de gij niets beneden?
- Neen-ik, Wanneke!

.....

- Zaneke, er heeft iets geklapt. Ik heb het bescheelijk gehoord... Zou ze gevangen zijn?

.....

- Ja, ja, ze piept! 'k Verwed mijn hoofd dat ze piept.
- Van eigen, met dien rizoor!

.....

- Gaan zien, Zaneke?
- Ga-gij voor, Wanneke.
- Bij lange niet!

.....

- Als ze maar de trap niet opklavert, Wanneke. Ik hoor iets!
- Zwijg, Zane; ge maakt mij op den duur zoo zenuwachtig, dat ik de muren zou oploopen... Trek uw deken over uw hoofd en slaap!

.....

Wat een nachtje!

.....

's Anderen daags was de kuischvrouw, door de tantes Mietje Sebiet geheeten, omdat ze zoo dikwijls het woordje ‘sebiet’ in den mond had, al vlug op de hoogte van het schrikkelijk avontuur.

- Dat ontbrak er nog aan, een muis! Ik kan er sebiet van groezelen!

Ze stelde koelbloedig vast, dat geen enkel valletje een vin verroerd had.

Het lokaas bleef onaangeroerd.

Onbegrijpelijk! Ontzettend!

En geen spoor van het ondier.

Tooverij!

Mietje Sebiet meende iets verdachts gehoord te hebben.

- Mijn ziele! 't Komt uit onzen radium, rattekool uit onzen radium! 'k Had het sebiet vast. En 't en zijn geen gewone kraakamandels! De inbreker zit er in. Hij heeft zich zelven gevangen in onzen radium!

't Was schier een geruststelling voor tante Wanne en voor tante Zane, die daardoor heuren jagenden herteklop kwijt was. Nu wisten ze toch iets.

- We zijn op het spoor van den onverlaat, zei nichtje Truuk. We zullen gauw de hand er op leggen. Hij zal niet ontsnappen aan den wrekenden klauw van het gerecht!

Dat was gemakkelijk gezeid.

Tante Wanne zag maar één redder, om handtastelijk op te treden: Jan Poel.

Jan Poel was de electrieker. Hij heette eigenlijk Anpoel; maar de geburen hadden hem voor de grap en de gemakkelijkheid Jan Poel gedoopt.

- Ik had ook sebiet op Jan Poel gepeinsd, bemerkte Mietje.

En Jan kwam.

- De deskundige technicus heeft het woord, zei nichtje Truuk plechtig. Laat het licht van de wetenschap in het radiokistje stralen.

Jan keek eenigszins verbaasd.

- Jan, gij moet ons uit de lawerenten helpen, viel Mietje Sebiet in. Ze zit er in!
- Wie-ne?... Wat-de?
- Een muis! Ik had het subiet gehoord.
- Een muis in de radio! Dat en hê kik nog nuët op een viole huëre schuifele. Een muzikoale muis! Verbeeldijnge!
- Muzikale muis, zei nichtje opgetogen. Goddelijke inval! De macht van de muziek, de toover van de melodie...
- Noarzien volgens de regels van de keunste, onderbrak de kalme man, nadat hij zijn brilglazen had helder gewreven.

Jan drukte zijn rechteroor - zijn beste - tegen het toestel. Niets. Dan zijn linkeroor. Weerom niets.

- Ik en huëre ik-ikke precies niemendalle!
- Geheimnisvolle stilte, die een raadsel omringt, vezelde nichtje Truuk.
- Een muzikoale muis, lachte de ongeloovige electrieker.
- Zet den radium eens open, ge zult het sebiet zien, zei Mietje.
- Mij goed! We zullen den apparel opensmijten!

- Het groote middel tegen de groote kwaal! stemde 't nichtje in.

Dat ‘opensmijten’ beduidde voor Jan zeer voorzichtig en met bedreven hand den achterwand losmaken. Maar vooraf kwamen nog een paar bevelen.

- Es ze er nie in, we moake weerom dichte. Es ze er wel in, ze moet er uit en ze zal op 't onverwachts buitenwippen. Een muis es azu! De deur van den hof open,... alleman op een rote onder de wapens, een vaagbustel, een koterijzer, een tange, een klippel, 't kan al diene... En den tapietklopper bij mij!

- Jan, gij zijt een man! riep nichtje Truuk geestdriftig. In slagorde! Geen genade! We staan pal en onwrikbaar gelijk een muur van ijzer en beton!

- Ze moet sebiet dood, oordeelde Mietje. Ze zal ons geen tweede maal grappen verkoopen!

- Mietje, ge zijt wreed voor een meisje, dat tot de jaren van verstand gekomen is, knorde tante Wanne.

't Werd een groote gebeurtenis.

Jan beklopte het toestel, schudde het, en schudde ook zijn eigen hoofd.

- Opensmijten! herhaalde hij. Alleman op post?

- Het kwaad bij den wortel grijpen, besloot nichtje.

Spannend oogenblik.

Een stemme vezelde:

> 't Gevaar is groot
> En dringend de nood!

Jan peuterde wat... en waarachtig, 't was een muis. En bliksemsnel schoot ze weg, zoo snel, dat Jan geen gelegenheid had te roepen: Ze es doar! En het bewakingsleger geen gelegenheid kreeg om behendigheid en geestestegenwoordigheid te toonen. Ze vloog het tuintje in. Jan er achter, ook een bliksemschicht, met een electrischen vloek tusschen de tanden en gewapend met den dreigenden tapijtklopper.

- Jan Poel op de tijgerjacht! Hardi, Jan! trompette nichtje Truuk. Malbroek sanvatangirre[5]!

Pliets, plets, plats!

Hij had ze!

- **Morêtêll!** zei hij, bewust van zijn overmacht, tot Mietje Sebiet. Duëd is ze. Gloria victoria!

- **Mortêtêll**, verbeterde ze.

- Ge wilt mij wat wijs maken! Ik ken mijn Fransch gelijk mijn Vloamsch, zulle, mamzel.

- Niewaar, tante Wanne, 't moet zijn **mortêtêll**, om te zeggen, dat de muis dood is?

- **Elle est morte**, zegt de Franschman.

- Ziet-de wel, Jantje, dat ik gelijk heb. 'k Wist het sebiet. In 't Fransch kan niemand mij den baard afdoen, manneke! **Morte.**

Jan Poel moest voor die geleerdheid onderdoen. Hij stond met 'nen neus.

- De radio heeft een muis gebaard, leeraarde nichtje Truuk.

- 'k Ga het dood lijk sebiet begraven.

- Zij de aarde u licht, onbekend slachtoffer van de wetenschap en den vooruitgang. Was de radio er niet geweest, de muis had er niet kunnen inkruipen.

- We zijn er van verlost! juichte tante Wanne.

- Een steen van ons harte, voegde tante Zane er bij met een zucht van voldoening. En is ze wel echt dood en goed begraven? Zonder mogelijke verrijzenis?

Mietje wroetelde met de kolenschop in de aarde.

- 'k Zal het u sebiet toonen. Zie, daar is heur staartje. Ge ziet dat sebiet. Het krewietelt[6] nog een beetje.

- 't Is een aardworm, onnoozel menschenkind, seuze-Mie!

(5) John Churchill, hertog van **Marlborough**, Engelsch generaal (1650-1722). Zijn naam verkort tot Malbrough (Malbroek) is bewaard in een spotliedje:
Malbrough s'en va-t-en guerre,
Mirliton, mirliton, milantaire,
Dieu sait s'il reviendra.
En een reeks koepletten daarbij.

(6) Sidderend bewegen.

Ge hebt zoo lang school gegaan en ge kent het onderscheid niet tusschen een pier en een muizestaart!

- Joa, joa, hij krewietelt, Mietje, lachte Jan Poel. Niemand en kan-t-er krewietelen gelijk ne muizestirt!

- Wel, wel, wel, waar gaat de wereld naar toe? jammerde nichtje Truuk. 't Is de ondergang van de beschaving, een chaos van onwetendheid.

- Doe maar het graf dicht, beval tante Wanne. Ik en wil van al die beesterijen niets meer weten!

Jan Poel had nu ook zijn plezierken en bezag het beteuterd Mietje Sebiet met een deugnietachtigen spotbril. Ze stond nu ook eens met 'nen neuze. Elk zijn beurt.

- Ge moogt van geluk spreken, zei de electrieker, terwijl hij het radiotoestel weerom in orde tooverde. Hoa die muzikoale muis aan den doolhof van bobijntses en droaidses geknoagd...

- Ze had zij sebiet al 't muziek van onzen radium opgepeuzeld, meende Mietje.

- Dat en peins ik niet, moar 't zoe een duvelsche kerwei geweest zijn om alles te repareere, en 't zoe een poar honderd frantses gekost hên.

- Zet den radium maar open, Jan. We zullen sebiet weten of er geen kraakamandels inzitten, of iets anders van die muis.

- Ja, een muisje kan ook een staartje hebben, meende 't nichtje.

- Van eigen, antwoordde Mietje en ze dacht aan den aardworm.

- Natuurlijk, zei Jan Poel. Muizekes zonder stirtse, dat en bestoa nie.

Maar geen van beiden begreep, wat ze aanzagen voor een buitengewonen inval van het zonderlinge nichtje Truuk.

De kalme stemming was teruggekeerd na den plets met den tapijtklopper.

De menschen ademden weerom ongedwongen en keken onbezorgd. De muizevallekens werden geborgen.

De oude kameraden waren welkom: Parijs, Brussel, de Westminsterklok, de Weensche dansen, tenors, vioolstrijkers en veel andere onschatbare mededeelingen.

Het praatkransje hernam zijn innige gezelligheid en opwekkende koffiearoom dreef balsemend door de woonkamer.

- Na den storm is de kalmte dubbel welkom, oordeelde nichtje Truuk.

- Ei, van eigen! deden verschillende stemmen.

Het avontuur met die muzikale muis kwam nog dikwijls ten berde in 't kransje. Ze hadden zich toch goed geweerd. Tante Wanne met den pook, tante Zane met de kolenschop, nichtje Truuk met een bezemsteel, Mietje Sebiet met een natten dweil! Allen hadden bewijzen gegeven van durf en onverschrokkenheid. En de doortastende Jan Poel werd schier vergeten. Wat had hij ook gedaan? Wat aan den ‘radium’ gepeuterd, en dat was alles.

En leute dat ze hadden, leute! Ze lachten tranen!

En dan zei nichtje Truuk met nadruk, alsof ze den waren spijker op den kop had geslagen:

- Die de leute uitgevonden heeft is een weldoener van het menschdom en verdient een standbeeld, een onvergankelijk, in echt brons, echt arduin; een immer lachend standbeeld in elke stad, in ieder dorp. Het beeld van de Leute! Daarvoor zouden de meneerkens hun hoedje oplichten, de mevrouwkens dankbaar groeten en zeggen:

- Dat was een weldoener van het menschdom!

En men zou een leuteweek inrichten voor het heele land, en een berg bloemen zou men ophoopen, geurend en kleurend, rond het beeld van de opbeurende, gezonde leutigheid!

Alzoo sprak nichtje Truuk.

Tante Wanne en tante Zane stonden er paf van.

- 'k Had het ook sebiet gepeinsd, zei Mietje Sebiet.

ALEXIS CALLANT.

Naar een nieuw Humanisme[1]

Onder de vorming der elite moet men verstaan de vorming van diegenen die eens in het bestuur van het land, inz. in de politiek, een leidende rol zullen spelen.

Wat is democratie? Niets anders dan regeering van het volk, voor het volk en door het volk. Inderdaad, het volk moet geleid worden; de samenleving kan niet buiten regeering. En deze laatste moet voor het volk werken: alle burgers hebben recht, vanwege de regeering, op een zelfde achting. De regeering door het volk geschiedt thans door het algemeen stemrecht. Het algemeen stemrecht en het parlementair regime hebben tegenwoordig veel van hun aanzien ingeboet en blijken ontoereikend, zoo niet machteloos te zijn, het eene als kiesmiddel, het andere als regeeringsmiddel. Dit is een gevolg van het ingewikkelde der vraagstukken die aan het kiezerskorps worden voorgelegd. Het algemeen stemrecht onderstelt dat ieder individu bekwaam is om te oordeelen en te verkiezen, en wèl dank zij het verplichtend onderwijs. Maar het verplichtend onderwijs heeft aan onze verwachtingen niet beantwoord en leert niet de noodige critiek en onafhankelijkheid van oordeel verkrijgen. Het verstand werd er niet door verhoogd, alleen in banen geleid. Indien het waar is dat de leerplicht het mogelijk gemaakt heeft, uit alle lagen der maatschappij de waarlijk verstandigen te halen en hun de wegen te openen om tot de hoogere intellectueele standen te geraken, daartegenover is de

(1) Het is ons te doen om aan de Vlaamsche bevolking het zeer merkwaardige boek van Prof. Dr. V. Bohet: La Formation des Elites, met als ondertitel: Dialogues de Pédants (Brussel, Centrale du P.E.S. de Belgique, 1935, in 8°, 250 blz., pr. fr. 15.-; Cahiers de la Centrale, vol. X) te doen kennen. - V. Bohet is hoogleeraar in de Engelsche taal- en letterkunde aan de Universiteit te Luik, en als uitstekend kenner van de Engelsche en ook van onze hedendaagsche beschaving heeft hij het zich tot een plicht gerekend, ons de beteekenis en de hooge waarde er van te doen begrijpen, en ons tevens te wijzen op de onmisbare humanistische kracht die er in schuilt. Het boekje en de beweging waaraan het een stoot wil geven zijn een edele poging om in onzen ontredderden tijd de menschen er aan te herinneren, dat de geest over de stof en de wetenschap heer en meester moet zijn en blijven, en dat onze redding alleen in onze handen, in onzen wil berust.
Wij ontleenen aan het boek alleen de hoofdideeën.

propaganda in zulke mate toegenomen, dat zelfs de Jezuïeten een dergelijke ontwikkeling nooit hadden durven verhopen. Nu kan het volk lezen en staat onder den invloed van de pers. Zoo gebeurt er thans een ware handel met gedachten en, vaak ziekelijke, ontroeringen. De School, de Pers, de Bioscoop, de Kerk, de Radio houden de geesten, zelfs ontwikkelde geesten, zoodanig in hun macht, dat het slechts weinigen gegeven is, die oorspronkelijkheid of die onafhankelijkheid van denken te bezitten zonder dewelke het gebruik van dat volkomen vrij oordeel, waarvan de baanbrekers van het verplichtend onderwijs hadden gedroomd, onmogelijk is. De verstandige democratie bestaat dus niet. En de ontevredenheid tegenover het parlementaire regime groeit aan met den dag. Er doen zich twee oplossingen voor: of wel de dictatuur (van een stand, groep of mensch), of wel de regeering door de dege degelijkheid, door de bekwaamsten, naar hart en geest.

De hervorming van den Staat zal gebeuren en de eenige hoop op verbetering is het bestaan van een elite, van een echt, politisch verstandige minoriteit. De universiteit heeft deze elite niet gevormd. Het humanisme heeft niet bevrijdend gewerkt, zooals velen nog meenen. Het traditioneele humanisme is failliet gegaan. Maar het humanisme is, ja, de onbaatzuchtige cultuur, de harmonische ontwikkeling van al onze vermogens, de sierlijkheid van den vorm, enz. Zeker, maar boven dat alles is het humanisme nog wat anders, nl. een denkgewoonte, waardoor we verplicht zijn de zaken te beoordeelen, in zooverre zij bijdragen tot de waardigheid van het individu als individu en tot de schoonheid van het menschelijk leven. Het humanisme bij de Grieken vond het individu interessanter dan de menschheid en was meer aristocratisch dan democratisch van aard. Het humanisme van de Renaissance had veel meer eerbied voor de waardigheid van het individu en de schoonheid van het menschelijk leven. Het wilde reageeren tegen die obsessie van het bovennatuurlijke, die tijdens de Middeleeuwen de natuurlijke en zuiver menschelijke vermogens aan banden had gelegd. Doel was alles te ontvoogden, den mensch met de natuur te verzoenen. Thans staan wij voor een eenigszins andere wereld: er is te veel natuur, te veel wetenschap, in dien zin dat de hedendaagsche geest zich te veel toelegt op de studie der stoffelijke verschijnselen. Maar ons problema is hetzelfde als dat der vroegere humanisten: aan het menschelijke zijn volle waarde terugschenken. Men mag van het menschelijke geen al te individualistische opvatting hebben en vooral niet vergeten, dat de mensch in de maatschappij moet leven en dat deze maatschappij door stoffelijke, en niet geestelijke, factoren beheerscht wordt.

Vermits het classieke humanisme zijn taak niet heeft kunnen vervullen, heeft Prof. Bohet een hervorming van de humaniora

ontworpen in den zin van een beter begrip van de problema's van onzen tijd. Dat nieuw-humanistisch onderwijs voorziet de stichting van verschillende secties: exacte wetenschappen, sociologische wetenschappen, kunsten en letteren, enz. In de sectie kunsten en letteren gaan de leeraars in moderne talen uit van volgende principes. De studie van talen veronderstelt een inwijding in de gebruiken, instellingen, enz. van de maatschappij waarvan men de taal bestudeert. De moderne mensch moet in de eerste plaats de wereld kennen waarin hij leeft. Dat beteekent niet dat de studie van het verleden uitgesloten wordt, maar dat deze aan de studie van het heden ondergeschikt is: om het verleden te begrijpen en te waardeeren moet men het heden kennen. Wij leven niet in het verleden. De te eenzijdige studie van het verleden kan wel eens oorzaak zijn dat hedendaagsche toestanden verkeerd beoordeeld worden. Zoo het wenschelijk is bekommeringen te hebben die buiten het heden liggen, dan moeten die bij voorkeur naar de toekomst gaan. Zoo wij verplichtingen tegenover de voorvaderen hebben, zoo hebben wij er ook tegenover het nageslacht. Alleen de moderne talen en literaturen hebben een toekomst. Het middelbaar onderwijs moet meer dan elke andere instelling meewerken tot het bevestigen van een duurzamen vrede onder de menschen, tusschen de verschillende landen. Het onderwijs moet in het teeken staan van de toenadering tusschen de volkeren. Het eenig practisch en rechtstreeksch middel waarover wij beschikken om dat doel te bereiken, is de studie van de moderne talen en literaturen.

Daarom werd dan ook een voorstel gedaan, nl. dat het wenschelijk is dat, buiten de zgn. Wetenschappelijke en Handels-afdeelingen, het Middelbaar Onderwijs van den hoogeren graad twee secties voorziet: de ‘oudere’ afdeeling, waar men, zonder de studie van de moderne talen te verwaarloozen, zich in de eerste plaats wijdt aan de studie van bepaalde aspecten van de antiekmiddellandsche beschaving, - en de ‘moderne’ afdeeling, waar men, zonder de studie van de oudere talen te verwaarloozen, zich vooral wijdt aan de studie van de moderne West-Europeesche beschaving.

Dat voorstel is hevig aangevallen geworden. Men mag nochtans aan de moderne talen en letterkunden het recht niet ontkennen, als cultuurmiddel goed te kunnen dienen, en het nut van de kennis van moderne talen is eenvoudig een voordeel meer. Dat de classieke humaniora zgz. hooger staan is aan het feit te wijten dat de leerlingen uit de Grieksch-Latijnsche afdeeling tot welgestelde families behooren, die de zgn. vrije beroepen uitoefenen; van hen mag gereedelijk worden aangenomen dat zij reeds heel wat voor hebben, dank zij het deftige, soms verfijnde milieu waartoe zij

behooren. Die cultuurstempel wordt hun niet ingeprent door de ‘oudere’ talen, vermits de leerlingen uit de Latijnsch-wiskundige afdeeling, ofschoon zij geen Grieksch hebben geleerd, voor die uit de Grieksch-Latijnsche ‘cultureel’ niet moeten onderdoen. De humaniora moeten wel is waar de algemeene cultuur van het individu beoogen, maar ook zijn vorming als burger. Want feitelijk is de strijd tusschen de moderne en de doode talen niets anders dan een sociale strijd.

Het Latijn is altijd met een utilitaristisch doel onderwezen geworden. In de Middeleeuwen was het de basis van de vorming van den clerus, want het was de voertaal van de Kerk. Wel is waar nam men in de 15de en in de 16de eeuw zijn toevlucht tot de Latijnsche literatuur voor de geestelijke vorming van den mensch, den mensch die zich uit de scholastiek wilde vrijmaken en eerst als mensch leven. Om de noodige voorbeelden te vinden moet men, in den tijd der Renaissance, zich wel tot de classieke literaturen wenden, die toenmaals de eenige waren die de menschelijke natuur in de volle intellectueele en moreele vrijheid toonden en de middelen gaven om een levendige waarneming van de waardigheid van den mensch als redelijk wezen te benaderen. De reactie bleef niet lang uit en het anarchistische en individualistische humanisme moest onderdoen voor de eischen van het maatschappelijk leven. Men streefde er dan naar, de heidensche met de christelijke leer en wetenschap te verzoenen en de eerste dienstbaar te maken aan de tweede; langzamerhand vervingen de spraakkunst en het verbalisme de literatuur, zoodat het classieke onderwijs werd wat het thans nog is: een moeizame, zelfgenoegzame taalbeoefening, zonder eenig verband met het leven. Men gebruikte de classieke talen als een wetenschap, en niet als een middel om een inniger leven te benaderen. De kennis van de oude talen werd een kenmerk om de verschillende sociale standen te onderscheiden. Niet altijd om zuiver cultureele redenen werd de studie van de classieke talen op het schoolprogramma gebracht. Wil men de meesterwerken der classieke literaturen kennen, zoo kan men ze evengoed in welgeslaagde vertalingen lezen, want, alles wel beschouwd, blijft het Grieksch, dat meer vormend dan het Latijn is, alleen voor een paar hellenisten toegankelijk.

Daarentegen kan de leerling, dank zij de afwezigheid van uiterlijke en veranderlijke vormen in de moderne talen, meer aandacht aan den inhoud, aan de beteekenis van het woord wijden dan aan den uiterlijken vorm er van. Hier overweegt het geestelijke boven het tastbare. Bovendien moeten wij onze tegenwoordige beschaving kennen; haar groote instellingen, haar groote literaturen en de hoofdfactoren van onze toekomst. Niet in Plato, bijv. - Plato dien de classici om al de wijsheid van de wolkenkrabbers

niet zouden willen geven - niet in Plato vinden wij die verzuchtingen naar de groote vrijheden waarover wij heden mogen bogen. Plato verdedigt een staatsinrichting die wij thans fascisme zouden noemen.

'Zooals Hitler, dacht Plato zijn ideaal te verwezenlijken door eerst en vooral de ziel van het kind te bemachtigen. Niet alleen loopt hij den modernen Staat vooruit door de vrijheid van het onderwijs te weigeren, maar ook kondigt hij het hitlerisme en het bolsjewisme aan door gansch het leven van het kind van de geboorte af, van vóór de geboorte zelfs, te willen regelen, door zijn spelen, zijn lessen, de voor hem bestemde verhaaltjes streng te bepalen, zoodat hij geen enkele gedachte meer zou kunnen hebben die met het door den beschermenden Staat opgelegde model in strijd zou kunnen zijn.'

En willen sommige classici onzen modernen vooruitgang met de gangsters en de pick-up's gaan verwarren, dan mogen wij hun antwoorden dat de Panem et Circenses toch wel niet de eenige kenmerken van het oude Rome waren!

In de beschaving der Oudheid, en stellig meer bij de Grieken dan bij de Romeinen, is er buiten kijf veel schoonheid en levenservaring. Waarom mogen wij bij deze beschaving niet onze menschelijke ervaring voegen, die zich bovendien nog het perspectief van verscheidene eeuwen ten nutte kan maken? De studie der moderne talen is een middel voor de toenadering en de bevrediging onder de volkeren, want, om Bergson aan te halen, 'men kan niet heelemaal de vijand van een volk zijn, waarvan men goed de literatuur kent.'

Wanneer men zich afvraagt of een Shakespeare niet dichter bij Euripides en Plato dan bij ons staat, is het antwoord beslist ontkennend. Want bij hem is het karakter de drijfveer van het menschelijk handelen en speelt er de rol van het Noodlot der Grieken. De personages bij hem handelen niet zoo of zoo omdat zij er toe gedreven worden door machten die buiten hen gelegen en sterker zijn, maar eenvoudig omdat zij zijn wat zij zijn.

De classieke talen, heeft men beweerd, vormen den wetenschapsmensch: hij leert zich aan zijn onderwerp onderschikken, objectieve critiek uitoefenen, een werkmethode hebben en persoonlijk oordeelen. Maar dat is alles veel te theoretisch. Trouwens, de studie van het Latijn wordt door de modernen niet uitgesloten: men begint er dan eerst mee wanneer het kind kan redeneeren. d.i. met ca. 15 jaar. Daarenboven worden wij thans onweerstaanbaar aangetrokken door een beter inzicht in, een beter begrijpen van ons modern leven en het groote voordeel van de levende talen: door een eenvoudiger vorm sneller tot den inhoud door te

dringen, mag niet verworpen worden. Het Engelsch, in dit opzicht, is een prachtige taal.

Om het brandend vraagstuk der humaniora te bestudeeren, zal men dus een onderzoekscommissie moeten benoemen, waarin menschen met cultuur, bekend om hun verdraagzaamheid en gezond verstand en tot alle standen en beroepen behoorend, zullen opgenomen worden: uit de magistratuur, de industrie, den handel, enz. Onderwijslui liefst niet: men ziet niet goed de ontwapeningsconferentie geleid worden door militairen en ammunitiefabrikanten!

Nemen wij nu, na het middelbaar, het hooger onderwijs in oogenschouw, zoo worden wij een zelfde gebrek aan humanisme gewaar.

In de wetenschappelijke werken hecht men veel te veel belang aan bijzonderheden. Men bezondigt er zich aan een overdaad van wetenschappelijk positivisme en specialisatie. Vooral in de Faculteit der Letteren en Wijsbegeerte woekert het kwaad. Want, leest men schrijvers als Confucius en Plato, Homeros en Shakespeare, Villon en Goethe, men dient vooral de beschaving, die zij vertegenwoordigen, te interpreteeren: men moet de historische feiten beoordeelen. De humanist dient gevormd te worden, hij moet kunnen schatten en objectief interpreteeren en zoo zal hij de tegenwoordige gebeurtenissen kunnen beoordeelen, want, vergeten wij het niet, alleen het tegenwoordige telt. Hoeveel menschen kunnen streng objectief oordeelen wanneer het gaat om. tegenwoordige gebeurtenissen en vooral tijdgenooten! Is niet de volkomen humanist hij die met een even kalme objectiviteit Beethoven en Honegger, Corneille en James Joyce, het liberalisme en het bolsjewisme, het Verdrag van Verdun en het Verdrag van Versailles, het Heilsleger en de leer der genezing door het geloof. Mussolini en Perikles, Hitler en Plato beoordeelt? Want aan zulk een humanisme, ruimer, 'oecumenischer' hebben wij behoefte, niet aan dat antiquairs-humanisme dat men een beetje overal aantreft. Maar hoeveel wetenschappelijke vorschers, rijk aan humanistisch gehalte, willen zich heden uit de werkelijke wereld terugtrekken! Dat nieuw humanisme zou op milde wijze moeten uitgedeeld worden aan al degenen wier bedrijvigheid eenigen invloed kan hebben op de toekomst van onze moderne wereld: wetenschapsmenschen, industrieelen, beoefenaars der vrije beroepen, ingenieurs, kortom aan de elite. De politiek, de wetenschap en de industrie zijn de hoofdfactoren van ons modern leven. De politiek en de industrie hebben veel kwaads gesticht. En de wetenschap ook! Laat staan de beschouwende wetenschap; maar de instrumenteele wetenschap wordt bezield door een verlangen naar macht en wil om de wereld te wijzigen naar de grillen van den mensch. Deze wordt

een dwingeland over de natuur, zelfs over de menschelijke natuur en deze vorm der wetenschap juist is gevaarlijk en eischt bijzonder de toepassing van humanistische principes, zooveel te meer daar precies om dezen vorm de regeeringen zoo bezorgd zijn. Men moet hier wel verstaan. Het gevaar ligt niet zoo zeer in de macht die de instrumenteele wetenschap verleent, dan wel in het feit, dat deze macht wordt gebruikt om wille van de macht zelve, en niet van het algemeen welzijn. Wij mogen niet blind zijn voor de weldaden die de instrumenteele wetenschap ons heeft geschonken. Wij zijn haar immers de bescherming van het individu tegen de ellende en de ongezonde levensvoorwaarden verschuldigd. Door de vermindering van de ellende, door de vermeerdering en de veralgemeening van het comfort moest ze noodzakelijkerwijze den mensch meer waardigheid verleenen. De wetenschap heeft den mensch bevrijd van de talrijke verschrikkingen die de geestesverruiming beperkten. Ze heeft zijn geestesvrijheid vergroot en aldus zijn waardigheid als individu verhoogd. Wij zijn niet de slaven van de machine. De technische wetenschap heeft zeker de waardigheid van den mensch verhoogd, vermits ze het leven schonk aan een nieuwe philosophie, waarvan de hechtste basis wel deze is, dat de mensch thans heer en meester over zijn eigen lot kan zijn en niet meer hoeft te buigen bij de plagen die hem vroeger door natuur of godheid werden opgelegd.

Waarop men zou kunnen antwoorden dat de mensch zelf nu de ergste vijand van den mensch is door zijn stikgassen en brandbommen. Maar dan gaat het met de wetenschap zooals met den godsdienst toe: indien de godsdienst veel wandaden kan verhinderen, kan hij er ook veel teweegbrengen. En terwijl wij aldus onophoudelijk onze physische omgeving wijzigen en onze verlangens vernieuwen, negeeren wij de menschelijke natuur en zelfs de menschelijke samenleving en beschouwen ze als een onveranderlijken factor. De problema's van socialen en menschelijken aard worden te veel verwaarloosd, terwijl deze alleen voor de nietingewijden, d.w.z. bijna heel de menschheid, eenig belang hebben. Niet bij de machine ligt de schuld, maar wel bij ons, die ons niet hebben kunnen aanpassen aan de nieuwe economische, sociale en moreele orde, door de machine teweeggebracht.

Ieder maatschappij is hoofdzakelijk gegrondvest op een materieele en economische basis. Niet zonder reden betitelen wij de groote tijdvakken van de beschaving met namen als steen-, brons-, ijzer-, staal-, stoom-, electriciteittijdperk. En nu blijkt het dat wij onze instellingen en ons moreel leven niet hebben kunnen aanpassen aan de nieuwe levensvoorwaarden die voortvloeien uit het wonderbaar groeien van de macht, waarover wij beschikken om

de stof te beheerschen, en die wij aan de instrumenteele wetenschap verschuldigd zijn. ‘Met andere woorden, wij staan voor een dubbele tegenstrijdigheid: ten eerste, tegenstrijdigheid tusschen, aan den eenen kant de macht die de wetenschap aan den mensch heeft geschonken en, aan den anderen kant, de menschelijke natuur van thans; verder, tusschen, aan den eenen kant, de menschelijke mogelijkheden en, aan den anderen kant, de hedendaagsche instellingen. Van politiek standpunt uit bestaat die tegenstrijdigheid vooral in de tegenstelling tusschen de uiterste ingewikkeldheid van de op te lossen vraagstukken en de schreeuwende onervarenheid van de gemeenschap die ze zou moeten oplossen, het zij dan dat ze als leider werkt, of dat ze de macht toevertrouwt aan diegenen die het recht zullen hebben als leiders op te treden. Op het internationaal plan is er tegenstrijdigheid tusschen, aan den eenen kant, de afgrijselijke vermeerdering van onze vernielkracht en van de verschrikkingen in den oorlog, en, aan den anderen kant, de betrekkelijke schaarschheid van gevoelens voor rechtvaardigheid en het recht op leven van de naties. Op sociaal gebied is er tegenstrijdigheid tusschen ons wankelend systeem der verdeeling van den rijkdom en het buitensporige voortbrengen van dien rijkdom, want de toepassingen van de wetenschap zijn vlugger bewerkstelligd geweest dan die van het begrip van rechtvaardige verdeeling. Maar vooral van menschelijk standpunt uit komt deze tegenstrijdigheid als onverdraaglijk voor. Zoo staat de koelheid en de onverschilligheid van de wetenschap tegenover den hartstocht of de onverdraagzaamheid van het menschelijk gevoel. Zoo ook staat de impuls dien het voor-industrieele tijdperk in de menschelijke natuur heeft doen ontstaan tegenover de verzuchtingen die onze door machine en wetenschap beheerschte tijd nog niet heeft kunnen veranderen. Een kalm en ongestoord leven is maar mogelijk wanneer er evenwicht bestaat tusschen de verlangens van den mensch en de levensvoorwaarden waaraan hij onderworpen is. Wordt om de een of andere reden dat evenwicht verbroken, dan kan er niets anders dan onrust uit groeien; voorbijgaande onrust wellicht, maar die toch onrust is en die blijft zoolang het evenwicht niet is hersteld.’

Het besluit van dit alles is toch niet dat de wetenschap een schadelijke rol heeft gespeeld. Het verlangen naar stoffelijk welzijn is er altijd geweest en is niet een gevolg van onze technische beschaving. Hiertegenover stellen sommige menschen de zedelijke deugden van de Middeleeuwen. Waarop men kan antwoorden dat het verlangen naar stoffelijk welzijn bij den Middeleeuwer in bedwang is gehouden, en wèl door de onmogelijkheid aan dat

verlangen voldoening te schenken door de ellende, de verdrukking en het bijgeloof, en niet, zooals er beweerd is geworden, uit toewijding aan edele principes: zelfverloochening, opofferingsgeest, enz.

De hedendaagsche onrust duurt voort en het komt er op aan het evenwicht tusschen ons denken en ons handelen te herstellen, tusschen de waarde die wij aan de dingen toekennen en de dingen zelf.

Het onderwijs, ook het hooger, doet niets om zijn taak in dezen te vervullen. De universiteit moet den academischen geest verspreiden, d.i. de bekwaamheid om feiten in waarheden om te zetten. De docenten mogen voor hun onderwijs enthusiast zijn, maar zij mogen er niet aan gelooven. De voorgedragen colleges, de zgn. dictaten, dienen afgeschaft te worden; doceerenden en studeerenden moeten met elkaar meer omgang hebben; de socratische methode dient meer gebruikt te worden. Het vrij onderzoek moet overal op de universiteit in eere gehouden worden. Het aantal studenten moet gecontingenteerd worden: slechts de verstandigsten zullen blijven, zonder aanzien van hun vermogen of den socialen stand waartoe ze behooren. Er zou een grooter aantal vrije colleges moeten zijn, waar een vruchtbare, onafhankelijke en vernieuwende studie mogelijk is. Een andere schaduwzijde van ons wetenschappelijk leven is, dat men te veel belang hecht aan bijzonderheden, onbenulligheden, aan het uiterlijke, zonder in den geest of het wezen zelf binnen te dringen. Het gissen, de scheppingskracht verdwijnt voor een te groote bekommering om het bijkomstige; men ziet het woud voor de boomen niet. Men doet te veel aan geschiedenis, vooral aan geschiedenis van feitjes; men doet te veel aan geschiedenis der literatuur en niet genoeg aan literatuur zelf; men dringt niet door tot den geest van de literaire werken.

De hoogere studiën moeten eerst en vooral gericht zijn op de hoofdproblema's van onze moderne beschaving. Deze zijn hoofdzakelijk sociologische en menschelijke problema's, die uit onze technische beschaving voortvloeien, veel meer dan problema's van geestelijken aard. De universiteit moet van nieuw humanisme doordrongen zijn.

Indien de universitairen niet te gelijk op het oog willen hebben het principe van onbaatzuchtig onderzoek en, sociaal gesproken, het behoud en de vermeerdering van de menschelijke waardigheid en schoonheid, doemen ze zich tot onvruchtbaarheid. Om er een concreten vorm aan te geven: men moest een cursus in de sociologie en een laboratorium voor sociologisch onderzoek als grondslag van het hooger onderwijs inrichten. Want het kenmerk van onzen

tijd is, dat de menschelijke werkzaamheid meer en meer collectief wordt. De wereld gaat naar een stadium van zijn sociale ontwikkeling, waarin het individu aan de gemeenschappelijke organisatie niet kan ontkomen.

'Ieder tijdvak heeft zijn eigen problema's en ieder tijdvak heeft als plicht die kennis te ontdekken die het best een humanistische oplossing kan geven van die problema's. Wat zijn dus de dringendste vraagstukken waar wij voor staan? Een vijftigtal jaren geleden waren het biologische en physische vraagstukken, in verband met de evolutie van het leven en den aard van het heelal. Nu is dat maar bijzaak geworden. Dringender vraagstukken eischen thans onze aandacht; ze zijn als het ware de gevolgen van de vraagstukken die door de physici en de technici zijn opgelost. Het vraagstuk van het voortbrengen hebben wij opgelost. Wij hebben machines en voor sommigen produceeren ze te veel. Wat wij thans moeten oplossen zijn de problema's van de verdeeling van den rijkdom en de controle over de sociale betrekkingen. Wat wij nu onvoorwaardelijk grondig moeten kennen is de sociale, politieke en economische organisatie. Voor ons is het een kwestie van leven of dood, de controle over de industrieele beschaving die wij geschapen hebben. Wij staan nu op een punt waar de zorg om den technischen vooruitgang op den achtergrond schuift. De physische wetenschappen moeten nu voor de sociale wetenschappen wijken, welke een weldadiger invloed op het menschelijk welzijn kunnen uitoefenen. Om die reden en op die basis vraag ik de hervorming van ons hooger onderwijs, het onderwijs van de elite. In de toekomst is er geen elite mogelijk zonder sociologie. Zij die de elite zullen uitmaken moeten in de eerste plaats burgers zijn.'

'Wil een onderwijsstelsel volmaakt zijn, dan moet het aan iedereen leeren wat zijn rol moet zijn in de sociale hiërarchie, voor het welzijn van de gemeenschap, zonder dat hij daarbij zijn individualiteit opoffert. Dat is de groote moeilijkheid van het paedagogische vraagstuk: terzelfdertijd een mensch en een burger zijn, zooals Rousseau het zeide.'...'In het meerendeel van onze onderwijsgestichten wordt de opvoeding van den burger heelemaal verwaarloosd en wordt die van den mensch met verouderde methodes verkregen.' ...'Het groote vraagstuk van het moderne humanisme is de verzoening van de rechten van het individu met de plichten van den burger; buiten deze formule is geen redding mogelijk.'

Deze laatste, misschien al te mild aangehaalde passages, zullen, hopen wij, de bedoelingen van den schrijver verduidelijkt hebben. Zooals men ziet, is het een werk van hooge humanitaire

waarde. De mensch, weten wij nu, is heer en meester over zijn eigen lot. Hij heeft zich zelf door de instrumenteele wetenschap en de moderne beschaving vrij gemaakt van den schrik en het bijgeloof. Meer gelijkheid moet onder de menschen heerschen, wat betreft de verdeeling van den rijkdom, absolute gelijkheid wat betreft het recht op onderwijs. En door onze moderne beschaving in al haar verscheidenheid beter te kennen, zal men ook beseffen, dat saamhoorigheid en broederlijkheid een noodzakelijk vereischte zijn voor vrede en vermeerdering van de waardigheid en de schoonheid van het menschelijke leven.

Dr. A. VAN LOEY.

Kroniek der Nederlandsche Poëzie

Henriette Roland Holst
Dichteres van de ascese

Er dringt zich in het literaire leven van elken tijd een verschijnsel op, dat op zijn minst bevreemdend is. Terwijl de vele generaties elkander almaardoor in een voortdurend versneld tempo opvolgen en elke artistieke bent haar eigen verzuchtingen onder den vorm van zoovele manifesten aan de wereld kenbaar maakt, leven en werken buiten en boven de tijdstroomingen uit enkele, zeer zeldzame geesten die, doorgaans uit een reeds ver afgelegen verleden gekomen, stuk bij stuk, in een hooge en eenzame onaanroerlijkheid, het moeizaam en toch vlijtig uitgebreid rijk van hun geest en hart bevestigen. Tegen elke verwachting in, nemen zij deel aan het jachtige leven rondom hen, niet als actief lid van de gemeenschap vaak, ook niet als eenvoudig toeschouwer, maar toch als iemand die het leven van den dag, al is het ook van verre, daadwerkelijk ondergaat, het in zijn geest en gemoed opneemt, aldaar het goede van het kwade scheidt, ten minste wat hem het goede en het kwade toeschijnt. De jongeren, of liever zij die zich de jongeren noemen, halen neer en bouwen op, verdwijnen vrij spoedig en staan hun plaats aan anderen af, maar slechts enkele grooten blijven: gevoelen, denken, werken. Holland heeft thans nog het voorrecht enkele van de allergrootste te tellen onder zijn burgers: Kloos, Verwey, Van Deyssel, Van Schendel, Henriette Roland Holst. Vlaanderen heeft meer dan een kwart eeuw op Gezelle en Karel van de Woestijne kunnen wijzen.

In haar niet genoeg volprezen en piëteitsvolle boekje, - het is geen boek, zelfs geen in memoriam, maar vleeschgeworden liefde en verteederde hulde, - over haar grooten vriend Herman Gorter, spreekt Henriette Roland Holst, met het oog op **De schoonheid van Herman Gorters poëzie,** van de ‘persoonlijke’ ontwikkelingscurve bij alle groote dichters en van het gemeenschappelijke dat men er in kan ontdekken, wanneer men eenmaal een aantal dergelijke curven met elkander vergelijkt. Van zinnelijk en welluidend naar den vorm in de eerste phase van hun ontwikkeling, gaat de evolutie in de tweede den weg op van de geestelijke ontheffing

van de werkelijkheid. ‘Hoogere hoogten’ en ‘diepere diepten’ lokken en boven de spiritueele behoefte en visie uit, slaat de vlam van wat deze waarachtige kunstenares den ‘intellektueelen hartstocht’ noemt.

Haar laatste bundel **Tusschen Tijd en Eeuwigheid**(1) is van deze tweede ontwikkelingscurve, van deze hoogere en diepere spiritualiteit en dezen **intellektueelen hartstocht,** op zijn beurt de vormaangepaste en uitgepuurde uitdrukking in het rijk van de poëzie.

De bundel heeft den vorm van een trilogie, die heet: **Uit het innerlijk rijk, Rondgang door het jaar, Van tijd naar eeuwigheid.**

Zonder blijk te geven van een nauwkeurig uitgestippelde en doorloopende autobiographische lijn van geestelijk leven, kunnen de drie gedeelten nochtans niet worden gescheiden, zonder afbreuk te doen aan de organische architectuur van het geheel. We volgen daarin geen dichter op den voet, maar, zooals dit bij de groote kunstenaars doorgaans het geval is, in zijn breede gevoelsgolvingen en superieure gedachtenwendingen, in zijn ruimst en hoogst reikende levensmogelijkheden. Al ontsluiert ook het eerste deel haar innerlijke verhouding en reactie tegenover de daadwerkelijke wereld, het tweede haar opgaan en wegzinken in de eeuwige geheimen van de groote, zuivering brengende natuur en het derde haar loutering ten overstaan van een mystiek beginsel, - toch maken deze zeer verschillende wijzen van leven deel uit van een ondeelbare eenheid: het diepere wezen van de dichteres, het bindende element tusschen de verschillende aspecten van dit drieluik.

Sociaal en altruïstisch georiënteerd in haar gedachten- en zelfs gevoelsleven, is Henriette Roland Holst, zooals trouwens alle waarachtige dichters, wezenlijk een bij uitstek individualistische kunstenares. Hoe de tijd waarin zij leeft haar ook opneemt, hoe zij er ook om kan treuren dat de moderne mensch vervreemd werd van zijn innerlijke ‘stilte’ en ‘valsche waarden’ aankleeft, toch beleeft zij deze werkelijkheden hoofdzakelijk binnen de veilige grenzen van haar **‘innerlijk rijk’.** Zij ziet trouwens geen heil buiten datgene wat niet met ‘onze kern’ verband houdt. Wanneer zij de menschheid in het oneindige verdeeld ziet en dit haar sociale gevoeligheid ontroert, dan is het, omdat zij ‘dit alles draagt in zich’. Dit leven in het diepste van de ziel is ten andere niet op verstarring aangewezen; telkens moet er ‘anders’ worden geleefd

(1) HENRIETTE ROLAND HOLST, **Tusschen Tijd en Eeuwigheid,** 3e druk, Rotterdam, W.L. & J. Brusse, 1935.

en gezocht, moet vooruit worden gestreefd, smeedt ‘oude’ wijsheid zich een ‘jonge’ taal. Er moet contact worden gehouden met de menschheid, ook met de aarde, en zelfs daar mag het niet bij blijven. Het rijk dat gezocht wordt moet en mag inderdaad van de aarde zijn, doch moet er ook boven uit gaan, moet voor eeuwige waarden kunnen borg staan, waarvan God de uiteindelijke werkelijkheid is. Verzaken is daartoe een harde, maar noodzakelijke wet. Niet alleen dit, maar ook discipline, inkeer, het ‘goede zwijgen in 't zelf”, in het diepste van het gemoed. Daartoe moet er veel worden uitgeroeid, zinnelijkheid en egoïsme, en veel worden aangekweekt, wilskracht en ook eenzaamheid, zoodat ten slotte, volgens het woord van deze, eveneens moraliseerende dichteres, de eenige waardevolle levenshouding op een **leer van de sterkte** en van de **ascese** neerkomt.

Eveneens in **Rondgang door het jaar,** middenstuk van het drieluik, waarin het **ik** haast geheel is verdwenen, opgelost in een organisch samengroeien met al de verschijnselen van de natuur, blijft deze spiritueele behoefte, deze ‘intellektueele hartstocht’ naar een strenge ascese, de basis uitmaken van haar jongste levensondervinden. Al blijven natuur en ziel de twee polen, de twee krachten die zich aanhoudend met elkander meten en zich om beurt met elkander versmelten, toch is hier het **ik** van de dichteres, voor zoover dit tot de psychologische mogelijkheden behoort, zóó afwezig, alsof deze vrouw, die in hooge mate de tormenten van haar eeuw heeft gekend, thans eindelijk met haar tijd en zich zelf heeft afgerekend. De interne tegenstrijdigheden, die in **Uit het innerlijk rijk** nog uitgebreide en edele stof tot superieur nadenken en vredig overpeinzen gaven, lijken op dit oogenblik even superieur overwonnen, tot evenwicht en rust gebracht. Vooral in dezen **Rondgang door het jaar,** die op een spiritueelen rondgang door, op een mystieke ‘brulocht’ met de wonderen en de geheimen van de natuur neerkomt, blijkt treffend, dat het rijk der **ziel** niet in het minst door Henriette Roland Holst zal noch kan worden verloochend. Terwijl bij een anderen spiritualist, - ik noem Van de Woestijne, - **ziel** vaak **atmosfeer** beteekent, vooral waar het zijn jeugdverzen geldt, maar ook nog sporadisch in zijn laatsten geestelijken tijd, heeft dit woord bij Henriette Roland Holst alleen nog de beteekenis van gevoel voor het leven van den geest. Er kan niet worden gezegd, dat de atmosferische beleving, zooals deze bij een Van de Woestijne, een Leopold of een Rilke wordt aangetroffen, in de poëzie van deze eerder nuchtere Hollandsche vrouw welig tiert, al is ze in enkele van haar beste gedichten toch wel zuiver aanwezig. Haar poëzie, ik durf zeggen zelfs de meest

droomverwante, haar visie en aanvoeling in deze poëzie, vertoonen doorgaans altijd het nuchter kenmerk van de meer intellectueele abstractie en daarom staat haar kunst dan ook oneindig dichter bij die van een Verwey en is ze als zoodanig een typisch Hollandsen verschijnsel. Het valt nochtans zeer te betwijfelen, of Van de Woestijne haar een 'mathematisch' genie zou hebben genoemd. Ik zie Henriette Roland Holst eerder een tusschenstadium innemen tusschen den droomer en het mathematische genie, dan eens overhellend naar de zuiver intellectueele vervoering, in een vorm die alles van het volmaakt gedicht heeft, dan weer even in het rijk van den droom vertoevend, doch dit eerder accidenteel.

Sedert lang heeft de ware natuurlyriek, of wat we zoo plegen te noemen, geen hoogte meer gekend als in dezen voor de toekomstige tijden gewaarborgden **Rondgang door het jaar** en waarvan **Aan den boschvijver** de grootsch-innige en muzikaal vervloeiende samenvatting is. Wat evenwel in dezen cyclus op het plan van de natuur aanwezig is, - het zich oplossen namelijk van het eigen 'zelf' in een bepaalde werkelijkheid, - neemt in het derde deel van de trilogie zeer duidelijk en exclusief den vorm aan van de intellectueele ascese en zelfs van de mystiek. 'Komt de ziel ooit los van haar vaderland?' heet het laatste vers van een der gedichten uit deze spiritueele reeks **Van tijd naar eeuwigheid.** Dit vaderland wordt voor ons meer en meer ontsluierd. Na de natuur, na de gemeenschap zelfs, dringt zich bij deze Hollandsche dichteres, wier gansche leven en streven in het teeken heeft gestaan van den evennaaste, een andere werkelijkheid op, die in niets verschilt van die der ware, orthodoxe of niet orthodoxe, religieuze of heidensche contemplatieven en mystici. Dit uiteindelijk mysticisme van Henriette Roland Holst gaat duidelijk een niet orthodoxe religieuse richting uit. Naast het verlangen naar den dood, of er mee gepaard gaande, is er het verlangen om 'terug te zinken in den moederschoot van God'; naast de behoefte om haar 'nietig wezen' te zien verdwijnen in Gods 'eeuwige Alomvattendheid' de dringende noodzakelijkheid om van haar 'verenkeling te genezen.' Het hoeft dan ook niet te verwonderen, dat deze socialiste, of hoe men haar ook noemen wil, er toe gekomen is een **Zegen in den slaap,** gevolgd door een **Zegen in den droom** te dichten, twee hymnen, waarvan de laatste voor haar de beteekenis heeft, dat zij zich opnieuw door 'de kracht van het glanzende weten' bezeten zegt. Heel deze reeks is trouwens een voortdurend hernieuwde 'invitation à la mort', waarvan het korte 'Ik voel dat sterven naderkomt' een heel en al rustige en harmonieuze synthese is:

Ik voel dat sterven naderkomt,
en voel mij nog zóó ver van u, God,
zoo verstrikt in de dingen der wereld.
Spreek tot mij, opdat haar geruisch verstomt.
Leid mijne voeten, die nog aarzlen, tot
de beemden, van uw dauw bepaereld.

Een dankgebed tot God om de Liefde en de Schoonheid, een dankgebed om de Waarheid ten slotte, maken van dit derde gedeelte **Van tijd naar eeuwigheid** en ook van den bundel **Tusschen tijd en eeuwigheid** in zijn geheel, wat **Het Berg-Meer** voor den innerlijken ontwikkelingsgang van Karel Van de Woestijne beteekent. Want hoe wezenlijk verschillend de poëzie van deze twee groote vertegenwoordigers van de Nederlandsche dichtkunst ook is, toch volgen zij op een gegeven spiritueel strak gespannen oogenblik van hun geestelijk leven, een en dezelfde ascetische en mystieke richting. Want, waar Van de Woestijne belandt, belandt ook Henriette Roland Holst: in de ‘straling’ van God, die haar evenwel nog niet zijn ‘kern’ heeft onthuld. Toch is haar laatste verzoek, zich slechts éénmaal, vooraleer zij sterft, te mogen ‘zonnen in den glans van zijn aanschijn’.

Maar, besluit zij haar jongsten bundel:

Maar zoo 'k dit beleven niet waardig ben,
laat dan aan d'overzij der diepe wateren,
mijn wezen, als een pijl gericht,
toevliegen recht op uw Onmeetlijk Licht.

Inderdaad, naast Van de Woestijne's brandend verlangen naar een mystieke vereeniging met het Licht te leggen:

en gelijk een straal te streven,
recht, naar de eenheid van het Licht.

Meer dan uit welk ander commentaar blijkt hieruit, dat bij Henriette Roland Holst en Van de Woestijne de **intellectueele hartstocht,** waarover de Hollandsche dichteres het heeft in haar boekje over Gorter, wel degelijk aan het einde van hun geestelijke evolutie **mystieke hartstocht** is te noemen, zoodat beiden, de eerste voor Holland, de tweede voor Vlaanderen, van een nieuw, maar modern mysticisme getuigen. Op dit gebied van den geest ten minste gaan beiden eenzelfde richting uit.

De uiteindelijke congenialiteit tusschen de Hollandsche dichteres en den Vlaamschen dichter belet niet dat de eerste een meer apollinische figuur blijkt te zijn, terwijl de tweede naar de dyonisische verrukking voortdurend overhelt. Van het oogenblik af dat God in de poëzie van Henriette Roland Holst is getreden, God

dien zij ‘onze kern’ noemt, is ook de soms vaak te voorschijn tredende moraliseerende toon uit haar poëzie verdwenen. Maar toch blijft deze strenge ascese de uiting van een sterke vrouw. De mannelijke vrouwelijkheid in deze vrouw zal er in de naaste en verste toekomst steeds borg voor staan, dat Nederland in haar de wijste vrouw en ook de wijste kunstenares van dezen tijd heeft gehad. Een nobele vrouwestem heeft datgene mogen beluisteren, waarvan de beheerschte kracht en de adeldom uit een groot intellect en een even groot hart komen. Haar uitzonderlijke beteekenis ligt wellicht juist in die stille discipline van geest en hart, die in vers, strophe en gedicht zoo verheven onze gevoeligheid gebonden houdt, dat we niet anders kunnen dan ons verrijkt te voelen, dan ons blij te weten in de schaduw van een rijk mensch te zijn getreden. Want geen dichter weet zijn lezer zoo deelachtig te maken aan zijn verheven levensvolheid en hierin treedt haar steeds wakker vrouwelijk moederinstinct naar voren. Men geeft zich graag gewonnen, als een kind dat aan de verlokking en de wijze verteedering zonder sentimentaliteit van de moeder, moeilijk kan weerstaan.

Bij Henriette Roland Holst heeft zich het uitzonderlijke samengaan voltrokken van de vrouwelijke gemoedsdiepte en de mannelijke scherpte en afgetrokkenheid van het intellect. Dit is **haar** geheim, dat velen heeft bekoord en gebonden en nog zal blijven bekoren en binden. Dit is hét probleem, waarvoor velen nog een oplossing zullen zoeken en niet vinden wellicht, bijaldien ze zich zullen vermeien in allerhande conjectures. Maar hierin ligt ook de kracht, de oorspronkelijkheid van deze dichteres, als mensch en kunstenares. Ook formeel is dit na te wijzen, zoodat deze **mannelijke vrouwelijkheid** wel degelijk de sleutelsteen vormt van haar geheele wezen en haar geheele dichtkunst: een smijdige beweeglijkheid en lenigheid, een vlietende soepelheid van gevoel en gedachte, een ongewone buigzaamheid en plooibaarheid van innerlijk leven, dat zonder moeite in een tuchtvol harnas ruim en diep vermag te bestaan. Het elkander aanvullen, corrigeeren en modelleeren van het zacht-vrouwelijke en het sterk-mannelijke, van het teeder emotievolle en krachtig intellectueele, van het idyllische en epische, van romantiek en classicisme: dit is het geheim van deze wijze vrouw en deze wijze kunstenares, zooals ze zich in haar sterke en strenge vrouwelijkheid aan ons vertoont, zonder een gaping of een hapering, zonder dat er iets op den achtergrond van haar wezen in de schaduw blijft, onverklaard en onverklaarbaar. Bij haar geen complexen van Freudiaansch allooi, maar de schoonste zuiverheid van gevoel en gedachte, in den schoonsten en zuiversten vorm.

Met **Tusschen tijd en eeuwigheid** schijnt deze **wijze vrouw**

het begin van haar geestelijk eindstadium te zijn ingetreden. Vooralsnog eindigt haar ontwikkelingscurve op een zuivere, onvermengde mystieke hoop, op een **mystieke drift,** die inderdaad toelaat haar, althans met betrekking tot dit gedeelte van haar poëzie, een **dichteres van de ascese** te noemen. Zoodat zij als dusdanig naast Karel Van de Woestijne komt te staan. Naast den mysticus Van de Woestijne, een geestelijken broeder van Ruusbroec, verschijnt thans de streng ascetische figuur van Henriette Roland Holst, als een geestelijke zuster van Hadewijch. Beiden, Van de Woestijne en Henriette Roland Holst, reiken elkander daar de hand, waar zij samen den weg opgaan van een niet orthodoxe, maar toch wezenlijk religieuze mystiek.

M. RUTTEN.

Vogels van diverse pluimage
Johan Andreas der Mouw (Adwaita), Nagelaten ten Verzen, met een inleidende aanteekening door V.E. v. Vr., Rotterdam, Nijgh & Van Ditmar, 1934.

Er zijn dichters, doorgaans bescheiden werkers buiten alle contemporair literair vertoon, van wie elk onuitgegeven en posthuum gedicht een leemte in hun werk beteekent. Dit was zoo, tot voor kort, met de dichtkunst van Dèr Mouw, alias Adwaita, van wien de twee bundels **Brahman I** en **II** (1913-1919) eveneens na zijn dood verschenen en waarvan de tweede door de zorgen van Victor E. Van Vriesland werd bezorgd. Bedoelde leemte is thans voor goed aangevuld door de uitgave van zijn **Nagelaten Verzen,** ook door V.E. Van Vriesland in het licht gegeven. Dèr Mouw is in Vlaanderen totaal onbekend, ten minste voor een grooter publiek. Deze oorspronkelijke persoonlijkheid, hartstochtelijk beoefenaar van het Brahmanisme, dat aan een groot deel van zijn poëzie een ongewone en vurige mystieke beteekenis verleent, verdient evenwel meer dan genoemde onverschilligheid. Dèr Mouw is nooit banaal en nooit ondiep. Zijn dichtkunst, die tusschen de meest abstracte extatische vervoering en de zachtzinnigste gevoeligheid om het miniemste aardsche dingenleven beweegt, is altijd draagster van een sterk intellectueele of emotieve uitstralingskracht. Het vaak door elkander gaan en in elkander liggen van extase en meest gewone realiteit geeft aan zijn verzen een vreemde, bevreemdende densiteit, over den aard waarvan men zich licht kan vergissen, maar die, bij een langduriger contact, in ons ontroeringsgebied zeldzaam openbloeit. Een voorbeeld van Dèr Mouw's intimisme is hier wellicht op zijn plaats:

En voor den eten, 's middags, werd de zegen
gevraagd van ‘Vader, die al 't leven voedt,’
en die zoo trouw ‘ons spijzigt met het goed,’
dat wij wèl ‘van Zijn milde hand verkregen.’

Hij gaf de zon, en, als 't moest zijn, de regen;
en deden we onze plicht met vroom gemoed,
en leerden braaf, en waren altijd zoet,
zou Hij ons leiden op al onze wegen.

En vlak na 't bidden praatte je niet hard:
't Was of een heel fijn, een heel prachtig ding

rondom het eten over tafel hing;
en dankbaar was ik dan met heel mijn hart,

dat we zoo prettig bij elkander zaten;
behalve 's Maandag's, als we zuurkool aten.

Om de ongemeene en echte tooverkracht, welke deze **Nagelaten Verzen** ons geven, is deze uitgave van Adwaita's posthume gedichten voor ons een verrijking.

S. Vestdijk, Vrouwendienst, Rotterdam, Nijgh & Van Ditmar, 1934.

Zooals ieder sterveling trekt zich ook elk dichter bij voorkeur terug in een hem uiterst aanverwant innerlijk grensgebied. We leven immers alleen in grensgebieden en wie kan beweren dat hij **zijn rijk** heeft ontdekt? Voor Vestdijk lijkt dit inmiddels tusschen hem en de vrouw te liggen, tusschen hem en het ‘ewig Weibliche’, dààr namelijk, waar de eenzaamheid pas eenzaamheid is. Geen dusdanige eenzaamheid zonder het fleemen en schrijnen van de erotiek. Erotiek, die de gewichtigheid vertoont van iets zeer gewichtigs, streeft haar doel voorbij. Daartoe is doeltreffender het speelsche, lichte en luchtige noteeren van de dingen. En hierin is Vestdijk een goochelaar.

De echtheid van Vestdijk's poëzie blijkt uit de innerlijke gespletenheid die zijn erotiek aanhoudend voedt. Zooals Verlaine, met wien hij wel iets gemeen heeft, zich zelf ontvlucht of zoekt, - wie zal het zeggen? - binnen de arabesken en serpentines van de 18de-eeuwsche galante atmosfeer, zoo gaat ook het hart van Vestdijk naar een eenderverwant gevoelsklimaat. Zijn poëzie staat ontegenzeggelijk in het teeken van Saturnus. Hier raken Vestdijk en Slauerhoff elkander, zelfs wat de themata betreft, maar afgezien natuurlijk van beider eigen gemoedsaccent. Het baudelairisme heeft in Holland verre van afgedaan, lijkt integendeel nog maar

pas tot volle bloeseming te komen. Vestdijk en Slauerhoff zetten het in ieder geval waardig voort.

Vestdijk is een rasecht cynicus en meteen een tragisch cynicus. Gevoelscynisme gaat trouwens nooit alleen, gaat nooit zonder die bittere meewarigheid met zich zelf. Van de Woestijne zag binnen het kader van de kunst in het cynisme bijna een deugd, bijaldien het een behoefte beteekent aan uiterste mededeelzaamheid. Als zoodanig achten we het cynisme van Vestdijk een ‘deugd’ te zijn voor zijn poëzie. Er is bij hem trouwens een mengsel van Van de Woestijne's bittere sensualiteit en Cocteau's groote-jongens-erotiek.

Zooals met M. Nijhoff het geval is, staan we met Vestdijk buiten de grijze obsessie van de nu eenmaal toch bestaande en zoogenaamde poëtische onderwerpen. Daarbij getuigt zijn dichtkunst van zulk een technische lenigheid en rhythmische radheid, dat zij vaak door de mazen van onze gevoeligheid wegslipt. Speelsch en goochelend soms, vaak ook zeer gebonden en gedegen, bespeelt hij een ongewoon gevarieerd klavier, dat onveranderlijk in mineur uitloopt, zelfs wanneer het, schijnbaar althans, in majeur inzet. Een voorbeeld:

De wandeling

Alleen in 't stille bosch gaven wij lucht
aan ons verlangen heksen te ontmoeten,
nu wij toch Hans en Grietje op hun vlucht
eerst droomden, daarna wenkten, voor de voeten

liepen, en toen zèlf werden! - Onder 't zoeken
dacht zij in stapels hout een hut te zien,
in omgekrulde blaad'ren pannekoeken,
en in een bleeke beukenoot misschien

het puntje van de pink die mager bleef!
Zoo, schromelijk 't eerwaardig woud belast'rend,
was zij voor meer dan een kwartier op dreef, -
vergat weer vlug, en liet, aan het afrast'rend

draadhek plukkend, maar verder aan mîj over,
met eiken blik, die naar opzij vergleed,
een heks te vinden, niet in 't bruine loover,
maar in 't profiel van haar die naast mij schreed...

Als alle poëzie die werkelijk poëzie is, is deze van Vestdijk zoo maar niet te benaderen als een gemakkelijk verdrijf. Men moet er zich inleven, ze moet worden achterhaald, achternagezet, en elke nieuwe inspanning staat borg voor een nieuwen flits. Niet de poëzie komt hier tot ons, maar wij moeten tot haar, trouwens de

eenige wet voor alle echt poëtisch genot. Intusschen is Vestdijk, als schepper van poëzie, een van de waarachtigste dichters van jong Holland.

Mien Proost, Tot Slot, Rotterdam, Nijgh & Van Ditmar, 1935.

- Naast de poëzie van een Vestdijk maakt die van Mien Proost een heel ander figuur binnen het kader van de Hollandsche dichtkunst. Indien niet de zuiverste, is Mien Proost ontegenzeggelijk de eigenaardigste en vreemdste verschijning op het Noordnederlandsche poëtische podium. Haar (of zijn?) eerste bundeltje, met den a-poëtischen en ten slotte toch zoo suggestieven titel, **Het middelbaar Onderwijs en andere Gedichten,** heeft den lezer even doen opkijken en zeggen: kurieus! Inmiddels had dit plakketje van deze ondeugend dichtende Hollandsche bakvisch (?!) toch wel iets met ware poëzie te stellen, zoodat 'De Gemeenschap' er niet tegen opzag het in het licht te geven. Er zijn sedertdien (1929) weer enkele jaren voorbijgegaan en Mien Proost is ietwat ouder geworden en, daarbij, dichter(es) gebleven. **Tot Slot** bewijst het voldoende en bewijst vooral dat ze (hij) zich, zonder haar (zijn) ondeugend afstriemend karakter op te geven, zeer heeft verdiept. Is er iets anders te zeggen van een kort vers als het volgende?

De geliefden

Toen zij nergens meer veilig waren
hebben zij kerken gekozen
om elkander brandend te maken
door liefkoozen.
Voor de altaren
vielen hun moede gebaren
als rozen uiteen.
Hadt gij gedacht
de menschen zijn zoo gemeen
dat deze twee geen
bed meer bleef en geen nacht?

Een vers, dat zijn contrapunt heeft in een ander, even zuiver van bezieling:

Gebed tot Maria

Geef mij, Moeder, eens een kind
om op mijn arm te dragen.
Dit wil ik voor hem vragen:
zijn vader zij ernstig als een fuga van Bach,
zijn moeder is de papaver, die bloeit voor één dag.

Als het een jongen is, maak hem dan sterk,
laat hem trotsch zijn, ook al heeft hij geen werk.
Als het een meisje is, laat het dan zingen, en zacht
zijn voor een man, in den nacht, in den nacht.

Dat Mien Proost zeer ernstig aan het worden is, blijkt overduidelijk uit de inspiratiebronnen van haar (zijn) jongste bundeltje, - een ‘slot’ zonder einde laten we hopen, - dat naast de **Erotica catholica** ook de **Politiek** een kans gunt. Intusschen heeft zij (hij) zich een zeer bijzondere plaats weten weg te kapen, - c'est le cas de le dire! - in onze jongste poëzie.

Wies Moens, Golfslag, Antwerpen, De Sikkel, 1935.

- Sedert dat de herinnering aan wat we gewoon zijn het Vlaamsche poëtische expressionisme te noemen is beginnen te vervagen, hebben de verhoudingen ook noodzakelijk een heel ander uitzicht aangenomen. De tijd van **Ruimte, Ter Waarheid en Pogen** is voor ons dood en wat er uit terechtkwam wordt thans meer dan ooit met andere maatstaven gemeten. Wat Moens betreft, hebben enkele generaties hem wellicht al te hoog in hun aureool scheppende verbeelding aangeslagen, zoodat sinds lang reeds te vreezen was, dat, bij een gebeurlijk hernieuwd opleven van den dichtgloed in hem, de aureool waarmee men hem omgeven had, zou verdwijnen. Wat ook schijnt te gebeuren. Met **Golfslag,** dèn bundel waarop sedert **Landing** (1923) wordt uitgezien, is Moens, die voor ons in de eerste plaats de dichter van **De Boodschap** en **De Tocht** en ook in 't bijzonder de schrijver van de **Celbrieven** blijft, als geaureoleerd poëet haast tot nul gevallen. Van een werkelijke dichtkunst, om nu nog niet van poëzie te gewagen, kan in dezen nieuwen bundel toch bezwaarlijk sprake zijn. Moens blijft altijd, wellicht meer dan ooit, naar zijn volk gaan, maar dit alléén volstaat niet, - vooral na de **poëzie** die hij ons wel degelijk heeft gegeven, - om op zijn werk den stempel van deze **poëzie** te drukken, te meer daar de dichter formeel volkomen overstuur blijkt te zijn. Want dit laatste is nog de meest bedroevende werkelijkheid: Moens maakt formeel een diep ingrijpende crisis door. En is de ballade-vorm, dien hij enkele malen aanwendt niet een krampachtige poging om deze crisis te boven te komen? Met dit alles is niet gezegd dat al onze hoop in Moens is verdwenen. Integendeel. Of wel zal **Golfslag** het betreurenswaardig einde beteekenen van den dichter Wies Moens, of wel neemt deze bundel wellicht eenmaal de beteekenis aan van een overgang, of een noodzakelijke schakel, een overgang naar een hernieuwde, maar dan wezenlijk poëtische vormgeving. Inmiddels wijst het laatste gedicht **Het Teeken** op een streven naar een wellicht vernieuwing brengenden woordenval en klankwaarde:

Het teeken

Als ik naar 't groote ginds ben heengegaan
en gij verlangt een teeken nog van mij,
kom aan den waterkant, kom aan den stroom
waar 't riet zich roert, een oude boom zijn kruin,
die als de wolk is, die er boven hangt,
laat overhellen naar het rimplend nat.
De wind vaart door het loover, suist in lisch en gras,
het water klotst aan d'oever
staag en schokt terug.
En uit den meersch daar stijgt een reiger op:
hij roeit met breeden slag door 't grijze zwerk,
gij hoort het zoeven van zijn wieken
op de zware lucht.
Onthoud: dit is het teeken dan.
In de gestrekte vlucht
des vogels boven 't golfgewiegel
wuift mijn ziel u toe.

Herman de Cat, Bonte Galerij, Antwerpen, ‘Mercurius’, 1935.

- Er is in deze **Bonte Galerij** ontegenzeggelijk een zekere echtheid van beleving aanwezig, die daarom nog niet poëtischecht tot uiting komt. We hebben hiermee alleen **De architect, De goochelaar, De prof** en **Alain Gerbault,** - inderdaad een ‘bonte galerij’! - op het oog. Deze echtheid van beleving gaat dus voor een groot deel verloren door een gebrek aan innerlijke en formeele verdieping, een in 't geheel niet tot haar recht gekomen versnoeiing van beelden en gevoelsbijkomstigheden, zoodat De Cat's gedicht niet **bindt.** Het probleem, hetwelk De Cat nog heeft op te lossen, is m.i., bijaldien de beleving er is, haast louter formeel: het sine qua non natuurlijk voor elke goede dichtkunst. Opdat zijn vers zijn ‘stroefheid’ verlieze en niet ‘plomp misgroeie’, zooals hij zelf zegt, is wellicht in zijn geval een directe, naakte en ongesmukte uitdrukking noodig. Dan volgt misschien de gevoelige veerkracht, waarop zijn verzen schijnen aan te sturen. Maar dan geen ‘galerij’ meer, vooral geen ‘bonte’!

Frans de Wilde, Dichter en Burgerman, Oude-God, ‘Die Poorte’, 1935.

- De Wilde zoekt nog steeds zijn weg en heeft zijn experiment-tijd blijkbaar nog niet achter den rug. Toch treedt zijn eerder eenvoudige dan wel ingewikkelde natuur meer naar voren. Dat ook hij, naast andere verslingerden op het woord, naar een sarcastisch levensgevoel overhelt, belet niet dat zijn geaardheid oningewikkeld blijft. Het zou te veel gezegd zijn,

indien we thans reeds zijn dichtkunst als volkomen gerijpt moesten kenmerken. Inmiddels groeit er wel iets in hem, ten bewijze **De Magnolia, Ironie I, Laatste Gift, De Kerselaar** en **Het Kwartet. Ironie I** onder meer wijst duidelijk op een behoefte aan **kern:**

> Ik hoopte - lang geleên - als kapitein te varen
> naar vreemde landen, door de verste zee;
> de goden schikten 't anders: alle jaren
> baad ik mijn voeten, aan de kust, in zee.

Experimenten als de dialogen en verder als **Trans-Oceaan-Vlucht** en ook **Wekroep** zou hij wellicht best laten varen, om nog alleen aandacht te hebben voor de vormgeving van zijn even genoemde stukjes. Met aan zijn gevoel een kernachtiger uitdrukking nog te geven, vergast hij ons nog op de weelde van het gave gedicht. Want zijn weg leidt in de richting van het korte poëem, met als aanleiding een emotieve spanning.

Rogier Verheyen, Adinda's Stemmingen, Maastricht & Brussel, A.A.M. Stols, 1935.

- Verheyen is een sympathiek jong dichter, al was het maar omdat hij de verrassende geheimen van den droom doorziet. Hem hierom als een surrealist doen doorgaan, zou evenwel overdreven zijn. In ieder geval weet hij wat hij aan den droom en het onderbewustzijn als suggestie-middelen kan hebben, én voor zijn dicht én voor zijn ondicht. Want Verheyen gebruikt voor de vormgeving van zijn innerlijke geladenheid vers en proza. Laat ik al maar dadelijk zeggen dat, in zijn geheel genomen, het proza de verzen waard zijn. Niet dat deze minderwaardig zouden zijn, integendeel. **Na lange nachten, Gebruis van zeeschuim, Ybo, De dichters** en meer nog **Het is een o zo vleiend ruisen, Ophelia** en **De brief** getuigen van zin voor een gedegen rhythmiek, een gespannen en vol vers, kennis van het gedicht, met daarachter een zeer bijzonderen hallucineerenden achtergrond, die soms de sensitivistische poëzie van Gorter voor den geest oproept. Een gedicht als **Ophelia** is in dit verband haast een perfect bereiken:

> Wel werd het water stiller nog
> toen 't lied verzonk,
> doch warmer werd de lauwe schaûw
> die van haar lichaam dronk.
> En wilder werd de witte visch
> die schichtig haar omzwom.
> En slierend wier en waterlisch
> fonkelden op den waterdisch,
> waar, als twee anemonen,

haar oogen bleven wonen.

Wel werd het water stiller nog
toen 't lied verzonk,
doch hoor ver in den ronde
het janken van de honden:
Ophelia verdronk.

Maar toch voelen we wellicht meer nog voor de niet alledaagsche sensibiliteit in zijn prozastuk **Kringen,** dat van een fijnzinnige onderbewuste intensiteit blijk geeft en o.i. het oorspronkelijkste is dat het bundeltje aanbiedt. De romantisch-sarcastische noot, die een gevoeligheid verraadt à la Richard Minne, in **Reken maar** en **Crisiskwatrijnen,** is een notitie waard. **Noctium phantasmata** lijkt een tegenvaller te zijn en **Alter ego** is weer directer van visie. Van Verheyen verwachten we nog wel eens iets zeer zuivers.

M. RUTTEN.

Boekbeschouwing

E. Wächter. - Am Krankenbett des Abendlandes. Nationaler Bücher-Dienst, Berlin W 50. Kart. RM. 1.20.

De toestand van de wereldpolitiek dwingt tot een naarstig onderzoek van de oorzaken, die het Europeesche avondland tot de huidige ernstige crisis gebracht hebben. Dit werk geeft zonder hartstocht een degelijke voorstelling van de voornaamste politieke beslissingen, sinds 1918 genomen. Het tracht een zielkundige verklaring van het innerlijke wezen der Europeesche volkeren te schenken en zoo een gids te zijn tot het begrijpen van onzen woeligen tijd, vrij van elke tendens. Wij onthouden o.m. de bevestiging, dat Duitschland met het ‘phrasenheldendom en de trouwloosheid’ van het Italiaansche ‘sacro egoismo’ niets gemeenzaam hebben kan.

L. Franz. - Die Gewerkschaften in der Demokratie und in der Diktatur. Graphia, Karlsbad; 16 fr.

Deze waardevolle sociologische studie is het eerste onderzoek, dat zich niet enkel tot taak stelt een critische analyse van de verhouding tusschen fascisme en vakvereenigingswezen te geven, maar ook het bewijs levert, dat het fascisme in alle landen die vijandelijke inrichtingen vernietigt, omdat deze het verhinderen de totale macht in den Staat uit te oefenen. Daarom wil de anti-democratische beweging de arbeiders het recht ontnemen hun belangen door vrije coalitie te verdedigen, hen volslagen weerloos maken, met als gevolg de ongunstigste werkvoorwaarden.

Anna Seghers. - Der Weg durch den Februar. Editions du Carrefour, Parijs; 300 blz.; 18 fr.

Anna Seghers, eens de gevierde draagster van den Duitschen Kleistprijs, bij ons zoo bekend door haar socialen roman ‘Aufstand der Fischer von St. Barbara’, schiep met dit nieuw boek haar rijpste werk. De treurige dagen van den Oostenrijkschen Februari-opstand, zooals zij zich in Weenen, Linz, Graz en Bruck afspeelden, zijn in dezen litterair-historischen arbeid geschetst. Zooals het leven zelf, zoo is de handeling engmazig. Niet het uiterlijke verloop van het gebeurde was voor de schrijfster van gewicht, wel de ondergrond. Zij ontsluit de harten der Februari-strijders; zij toont hen tijdens de meest beslissende oogenblikken, wanneer het laatste greintje alledaagschheid uit deze lieden verdween. Wat in het innerlijke van elk individu zich voordeed wordt door haar doorvoeld en vol zachtheid, die geen kernachtigheid uitsluit, geteekend. De meesterlijk geschilderde noodlottige voorvallen ontroeren diep. Men mag gerust bevestigen, dat deze roman voor altijd de classieke weergave zal blijken dezer tragische stonden, een stuk onvergankelijke Duitsche letterkunde.

Drs E. van Hinte - Abessinië. J.J. Hoogewerff. - Het conflict tusschen Dictatuur en Democratie. Van Waesberge, Hoogewerf & Richards N.V.; Rotterdam C; fl. 0,90.

Dit deeltje van de 'Doelpunten-serie' bevat een flinke economische, sociaalgeografische verhandeling over Abessynië. Naast een in hoofdzaken volledige

schets van het land, zijn economische mogelijkheden en de natuurlijke belemmeringen, wijdt de zeer belangwekkende schrijver aandacht aan Italië's motieven om ondanks internationaal verzet de hand te leggen op het laatste onafhankelijke niet-blanke rijk, de politieke verwikkelingen en de belangen van Nederland in dit verband.

Een tweede verhandeling in dit werkje beziet het Italiaansch-Abessijnsche probleem als een symptoon van een algemeen conflict tusschen dictatuur en democratie.

Wij prijzen dit boekje hier met oprecht genoegen aan.

Dr. JOZ. PEETERS.

Nieuwe Uitgaven

Van Paul Bodts, Waverschen steenweg, 1231, Oudergem (Brussel):

PAUL BOUTS (leeraar) en CAMILLE BOUTS (geneesheer): La Psyclognomie, lecture anéthodique et pratique du caractère et des aptitudes, à l'usage des éducateurs et des dirigeants; 3e édition, avec 90 autogrammes, croquis, dessins et autographes; groot in 8°, 230 blz.; 30 fr.; geb. 40 fr. (postcheck 118656, Paul Bouts).

De schrijvers volgen een methode (psychognomie beteekent: openbarende kenteekenen van de ziel), waarbij de karakterdiagnostiek benuttigd wordt van de schriftkunde, de gelaatkunde en de schedelleer, zooals die gemoderniseerd en vernieuwd werd door Edison, Fowler e.a. Na eenige oefeningen moet die methode toelaten de zedelijke, verstandelijke, affectieve en physische structuur van wie dan ook te leeren kennen. Uit allerlei klassificeeringen van typen en diagnosen, door teekeningen, ontledingen en portretten van bekende personaliteiten verduidelijkt, worden hoedanigheden, gebreken, zedelijke en verstandelijke vermogens afgeleid en telkens wordt er aan toegevoegd welke behandeling de school, het huisgezin of de pedagogische geneeskunst zou dienen te volgen. Af en toe wordt de lezer uitgenoodigd de uiteengezette begrippen toe te passen. Aldus b.v. moeten een portret van Björnson en zijn door hem geschreven naam worden nagegaan en daarin de verschillende vormen van energie, strijdzucht en wat dies meer ontdekt, zoodat er hier op 't gebied van karakterleer allerlei nuttige gegevens werden samengebracht.

Van het N.I.R., Bolwerkstraat, 1A, Brussel:

Dr. THEO DE RONDE: Ons klassiek komisch Tooneel; 32 blz.; 2 fr.

Inhoud: De middeleeuwsche kluchten. - De lach van Bredero. - Patriciërs amuseeren zich. - Van Asselijn naar Langendijk.

Bespreking later.

Van Van Gorcum en Co, Assen:

Dr J.D. VAN CALCAR: Mijn God, waarom hebt gij mij verlaten? Paasspel in 3 bedrijven; 38 blz.; 90 cent; vrij van opvoeringsrecht bij aankoop van 10 ex. à 65 cent.

Van H. Van Tichelen, Antwerpen:

De kleine Vlaming, Maart 1936.

Inhoud: Nieuws van de maand; Papier; Uit het leven van Janneman; De prinses van Colchester; Wie? Hoe? Waarom? Het wonderhuisje; Grappenhoekje; Boekenkast.

De Hervorming van den Staat

‘Wij, andren in een andre tijd,
Wij zouden de wereld veranderen,
De wereld draaide gelijk altijd,
Wij waren gelijk de anderen.’

BERTEN SCHEPENS.

Een van de vraagstukken van het oogenblik, en ongetwijfeld is het stellen van dit vraagstuk een gevolg van de economische crisis. Zoolang alles goed gaat, denkt niemand aan noodzakelijkheid van hervorming; als echter de boel spaak loopt, treden de hervormers naar voren. Daardoor werden de experimenten van geleide economie, dictatuur en corporatisme in het leven geroepen.

Willen wij even onderzoeken of de hervorming van den Staat hulp en redding brengen kan en in hoever zij er noodig blijkt te zijn in eigen land?

Wat is de staat?

Allereerst een vlugge bepaling der begrippen en de vraag gesteld: Welke is de zending van den Staat?

Wij zien ze als volgt:

De Staat heeft voor doel een beschaafde maatschappij in orde en tucht te doen leven en te doen streven naar meer welvaart voor elk der samenstellende leden.

Om die zending te vervullen moet de Staat zoowel het publiek als het economisch en sociaal karakter der samenleving eerbiedigen en er zich naar richten, of het zelf richten waar dit noodig, mogelijk of wenschelijk blijkt.

De simplistische leer, deze door de Manchesteriaansche liberalen aangekleefd, berust op de machtspreuk: Laisser faire, laisser passer. En nog dagelijks hooren wij verkondigen: geen etatisme, geen Staatsbemoeiing, geen interventie, dus de **volledige vrijheid.**

En hier past een verklaring van onze zijde: **volledige vrijheid van denken: ja - volledige vrijheid van doen: slechts in zoover deze vrijheid den medemensch of de gemeenschap niet benadeeligt.** Volledige vrijheid beteekent vaak: anarchie of verwildering. Wanneer de Staat ons door het politiereglement verbiedt links te rijden, dan beperkt hij onze individueele vrijheid, maar met de bedoeling de gemeenschap te dienen.

Op **sociaal** gebied zijn wij besliste voorstanders van interventie, met de duidelijke bedoeling den zwakke tegen de uitbuiting van den sterke te beschermen en meteen menschwaardige levenstoestanden in het leven te roepen. Daarom sociale wetten.

Maar heden ten dage gaat het vooral om de economie, want die is ziek en moet genezen worden.

Zal een hervorming van den Staat daarin de redding brengen?

Werpen wij een blik in het buitenland om vast te stellen wat daar gebeurd is en welke de uitslagen zijn.

Communisme.

In de **Unie der Russische socialistische Sovjet-Republieken** werd het vraagstuk opgelost door de dictatuur van het proletariaat. De Staat is totalitair, het is te zeggen dat de verschillende partijen afgeschaft werden en de dictators zich zelf ad vitam eternam hebben aangesteld.

Politiek gesproken: de macht in handen van het proletariaat door een sterke Regeering, zonder kontrool van een Parlement. De verkiezingen van raadscommissarissen en openbare machtsbekleeders zijn benoemingen geworden. De vrijheid en het geheim der verkiezingen bestaan niet; men kiest ‘openlijk’ in groep, met opgeheven hand, vaak onder bedreiging. Het stellen van tegencandidaturen is uitgesloten. Vele gewezen burgers hebben geen kiesrecht. Van vrije wilsuiting der bevolking spreken is in zulk geval meer dan potsierlijk.

Sociaal gesproken: afschaffing der standen; in theorie: alle- man gelijk.

Economisch gesproken: geleide economie, volgens communistische leer; alle productie- en distributiemiddelen in de handen van den Staat.

Welke zijn de uitslagen? Het is te vroeg om zich een oordeel te vormen en een finaal vonnis te vellen. Maar dit kan men getuigen, dat er zware ellende heeft geheerscht in Rusland, en af en toe nog heerscht. Het persoonlijk initiatief bestaat niet meer. Het is de geest van den bijenkorf; de administratie is anoniem en oppermachtig. De doodstraf bedreigt elke opstandigheid.

Vergeten wij niet nochtans dat Rusland, dit enorme gebied, waar alle grondstoffen voorradig zijn, een wereld op zich zelf vormt en dus een ideaal complex is om geleide economie te beproeven, en wie geleide economie zegt, zegt dictatuur en omgekeerd, want absoluut geleide economie is zonder dictatoriaal ingrijpen van den Staat ondenkbaar.

Leven de Russische arbeider en de Russische boer gelukkiger na deze hervorming van den Staat in dictatorialen zin? Wij mogen het betwijfelen, als wij ons beroepen op de weigerigheid van de boeren om hun gewin af te staan aan den Staat en als wij bedenken dat de werkman een sweating system kent, zooals in de meest getayloriseerde kapitalistische industrieën, en hem zelfs alle recht van staking of van protest ontzegd wordt.

Wij zullen niet loochenen dat er een zekere mystiek van het Piatiletka of Vijfjarenplan bestaat, die de lasten draaglijker maakt. Vooral de Russische jeugd kent dit steunend geloof.

Vergeten wij echter vooral niet dat de toestanden in Rusland vóór den oorlog erbarmelijk waren, en dat door de Russische revolutie een volledige hervorming als van zelf sprekend mag genoemd worden.

Een dergelijke revolutie en hervorming zouden niet te verklaren zijn voor onze Westersche landen en zeker niet voor België. Verbeeld u onze Belgische werklieden en burgers verplicht aan te schuiven voor distributie-magazijnen waar de helft van den tijd de noodzakelijkste producten ontbreken. Wie witte boonen wenscht moet zich vaak met... petroleum behelpen. Slechts de vreemdelingen kunnen in Sovjet-Rusland met geld koopen en tegen onmenschelijk dure prijzen in weelde leven. Onze werklieden en landbouwers zijn niet mystisch genoeg en ook niet ongelukkig genoeg om zich Russische toestanden te laten welgevallen.

Corporatisme.

Een meer gemilderden vorm van dictatuur vinden wij in Italië, onder de leiding van den gewezen socialist BENITO MUSSOLINI. Deze vorm van Staatsinrichting vergt onze bijzondere aandacht.

In Italië gaat de hervorming van den Staat in corporatieven zin door, volgens de principepen van het fascisme, dat den strijd aangebonden heeft zoowel tegen het parlementarisme in liberalen zin, zooals dit geboren werd uit de Hervorming en de Wedergeboorte en zich ontwikkelde langs de wegen van het natuurrecht, om tot ontplooiing te komen na de groote Engelsche, Amerikaansche en Fransche revoluties, als tegen het socialisme, opgebouwd naar de theorieën van LONGUET, BUCHANAN, KARL MARX, WILSON, LENIN.

Het fascisme bevecht de ongeordendheid der liberale maatschappij en tevens den klassenstrijd, door de socialisten gepredikt en gevoerd. Aan het liberale systeem verwijten de fascisten zijn individualisme, hetwelk, economisch gezien, veroorzaakt heeft accumulatie van kapitaal in de handen van enkelen, namelijk de banken, die het bedrijfsleven onder hun bedwang houden.

De fascisten, zoowel als de communisten, schijnen het winstbejag als productie-element te verwerpen. Zij gelooven niet in het automatisme der liberale leer, die verkondigt dat alles wel terecht komt door zich zelf. Productie mag niet berusten, zeggen zij, op het verwezenlijken van de grootst mogelijke winst, maar op de behoeften der samenleving. Trouwens, socialisme, communisme, fascisme en er bij aansluitend de merkwaardige encyclieken Rerum Novarum en Quadragesimo Anno, het zijn allemaal proefnemingen en manifestaties van één en dezelfde geestesbetrachting: meer sociale rechtvaardigheid.

In Rusland streeft men het doel na door de dictatuur van het proletariaat; in Italië door de dictatuur van den enkeling, omgeven door trouwe geestverwanten.

In Duitschland hult het zich, eveneens onder de leiding van één Führer, in het gewaad van hyper-nationalisme, onder de machtspreuk: gelijkberechtiging voor alle Ariërs.

In de parlementair-ingerichte landen trouwens, laat een zelfde

verzuchting zich hooren: meer rechtvaardigheid, strijd tegen misbruiken, medezeggingschap, en tevens, en dit schijnt paradoksaal, meer macht aan de uitvoerende organismen, aan de Regeering dus.

Laten wij even meer uitgebreid het corporatisme in oogenschouw nemen, omdat het schijnt meer kans van burgerrecht te hebben in onze landen, en onderzoeken wij vluchtig de ideologie van het corporatisme op politiek, sociaal en economisch gebied.

Politiek gezien, verwerpt het corporatisme de idee van individualisme. Het individu lost zich op in den Staat. De Staat is alles. 'Alles voor den Staat, alles door den Staat,' zegt MUSSOLINI. Volledige vrijheid van denken valt dus weg. De Staat denkt voor u, en gij denkt zooals de Staat, Staat zijnde hier synoniem van dictator. Verklikking en gebrek aan oprechtheid zijn de moreele gevolgen van dit systeem.

Sociaal gesproken, is de theorie van het fascisme verlokkend, vermits de klassenstrijd uitgeroeid wordt, en de verhouding tusschen werkgever en werknemer op het begrip solidariteit wordt gevestigd. Stakingen en conflicten worden uit den aard vermeden. De kapitalistische bepaling van het arbeidsloon, steunend op vraag en aanbod, valt weg. Dat is echter louter theorie. Practisch blijven de internationale elementen van vraag en aanbod bestaan en voortdurend de nationale mogelijkheden contingenteeren en beïnvloeden; daar kan geen enkel Staatssysteem iets aan veranderen. Het gevolg is dan ook dat in Italië het leven duurder is dan elders, de Staatsschuld aanzienlijk, het budgetaire deficiet veel te groot en de levensstandaard der arbeidende klasse veel te laag.

Economisch gezien, is het corporatisme, zooals het zich onder de hoede van het fascisme ontwikkelt, in een periode van wording. Als men corporatisme gezegd heeft, heeft men slechts een algemeene idee vooruitgezet, maar de juiste toedracht der zaak ligt nog in het nevelachtige.

Inderdaad, het productie- en distributiesysteem van het corporatisme verschilt niet, althans op het oogenblik, van het zuiver kapitalistisch individualistisch systeem. Interventie van den Staat op economisch gebied blijft zelfs voor dictatoren, zooals HITLER en MUSSOLINI, uiterst moeilijk en uiterst ruineus. Zoowel in Duitschland als in Italië hebben de openbare werken de gemeenschap verbluft, maar de Staatskas uitgeput.

Maar vergat ik u niet te zeggen wat ten slotte de corporatieve Staat is? Hij berust doodeenvoudig op het volgende: de vertegenwoordigers der verschillende politieke partijen vervangen door vertegenwoordigers der verschillende belangengroepeeringen: het is de oude gedachte der gilden, die herboren wordt, gilden, waarvan de geschiedenis ons de engheid van begrippen en de bekrompenheid van opvatting, alsmede de tirannische beperking der vrijheid voor oogen houdt.

Dat nochtans de ontwerpers van het fascisme en het corporatisme zich zelf geen illusies maken, blijkt uit volgenden passus uit het werk van PAUL EINZIG: **'De economische grondslagen van het Fascisme'**. Dit werk is in het Engelsch geschreven door iemand, die zich tot hiertoe specialiseerde op het gebied der monetaire vraagstukken. Schrijver bezocht Italië in 1932 en interesseerde zich daar voor het corporatief systeem. Hij is er gunstig voor gestemd, maar zegt toch het volgende: 'Het fascisme bezit geen afdoend middel om dit kwaad in één, twee, drie te genezen. Tenzij het kapitalistische stelsel geheel wordt verlaten en in aansluiting op communistische productiemethodes een collectivistische wijze van distributie en consumptie wordt ingevoerd, bestaat er geen hoop het probleem op te lossen. Evenmin is de door het communisme toegepaste oplossing ideaal te noemen. De algeheele uitschakeling van het particulier initiatief is er op gericht, de capaciteit der productie zóó te reduceeren, dat de menschheid beroofd wordt van de voordeelen van een verbeterd systeem van distributie. Het eene uiterste is het zuivere kapitalisme met zijn tot in het uiterste opgedreven productie door de kracht der onbelemmerde individueele belangen en zijn hopeloos onvoldoende distributiestelsel, dat uitloopt op periodieke crisissen, die zelfs de bevoorrechte klassen van de voordeelen van den technischen vooruitgang berooven. Het andere uiterste is het communisme, met zijn distributiesysteem dat ons ideaal nabij komt en met zijn systeem van productie dat, ondanks de voordeelen der planmatigheid, zwaar wordt gehandicapt door het gebrek aan particulier initiatief. Tusschen deze twee uitersten staat het fascisme, welks productiesysteem de voordeelen der planmatigheid, zij het niet in denzelfden omvang als bij het communisme, bezit, en dat toch het voordeel van het particulier initiatief geniet, hoewel misschien in eenigszins geringeren omvang

dan in de landen die het laissez faire-stelsel huldigen en dat kan bogen op een distributiesysteem dat, hoewel niet zoo goed als dat van het communisme, toch oneindig beter kan worden dan dat van het zuiver kapitalisme.

Dank zij den zeer grooten invloed van den Corporatieven Staat op ieder gebied van economische activiteit, is het in den Fascistischen Staat mogelijk arbeidsloonen, salarissen, groothandels- en kleinhandelsprijzen, benevens andere bestanddeelen van den levensstandaard, zóó te regelen, dat een goederenverdeeling verkregen wordt, die zooveel mogelijk in overeenstemming is met de belangen van alle individuen. Wel moet worden toegegeven dat het Italiaansch systeem nog niet het stadium bereikt heeft dat het zonder meer een toetssteen zou kunnen zijn voor de mogelijkheden in de genoemde richting. Het voorbereidend werk om het gestelde doel te bereiken heeft echter reeds goede vorderingen gemaakt. Dank zij het tot stand komen van den industrieelen vrede, zijn de arbeidsloonen in Italië veel elastischer dan in welk ander land ook. Dank zij de ontwikkeling van het corporatieve systeem, worden de prijzen van goederen en diensten van allerlei aard meer en meer elastisch. Vroeger of later zal het Fascistisch Bewind een methode uitwerken, waardoor het mogelijk zal zijn, dank zij het voordeel van de elasticiteit van loonen en prijzen, de geheele door verbeterde productiemethodes verkregen winst naar de heele natie over te hevelen.

Het valt buiten ons bestek naast het in dit boek gestelde doel te discusseeren over een concreet voorstel tot oplossing van het distributievraagstuk. Om zulk een oplossing te vinden zou men een leven van naarstig zoeken noodig hebben, een leven niet van een enkel individu, maar van een organisatie, die zoowel over een grooten rijkdom aan technische kennis als over verbeelding zou beschikken. Toch moet het mogelijk zijn te voorkomen dat een foutieve distributie aan de menschheid de vruchten van den vooruitgang ontrooft. Het gaat er hier niet om een formule te vinden die opeens het raadsel der evenredige distributie zal oplossen. De eenvoudigen van geest, die zich voorstellen dat zulke dingen mogelijk zijn, onderschatten de buitengewone gecompliceerdheid van het vraagstuk. Er bestaat geen magische formule, die eens en voor altijd zou gelden. De aanpassing van de consumptieve capa-

citeit van de menschheid aan haar productieve capaciteit door middel van evenredige distributie vereischt geen doode formule, maar een levende organisatie, die door een systematische aanpassing der arbeidsloonen, prijzen en arbeidsuren in staat zou zijn de gewenschte oplossing te benaderen, zonder dat het voor dat doel noodzakelijk zou zijn het particulier initiatief, dat een van de voornaamste voorwaarden van elken technischen vooruitgang is, te ontmoedigen. In een land, welks economisch stelsel gebaseerd is op de beginselen van het laissez faire, is het onmogelijk zulk een resultaat te bereiken. Slechts in een Fascistischen Staat, waar loonen en prijzen kunnen worden gereguleerd door het normaal functionneeren van het corporatieve systeem, is er reden te hopen dat het welvaartsprobleem wordt opgelost.

Indien er namelijk een oplossing mogelijk is, kan deze alleen worden toegepast in een land waar het centrale gezag in staat is zijn wil aan de factoren die de distributie bepalen, op te leggen. Het is natuurlijk veel eenvoudiger het vraagstuk aan de zijde der consumptie aan te vatten. Dat is wat in Sovjet-Rusland geschiedt. Terwijl er voor de consumenten een zekere mate van vrijheid bestaat om gebruiksgoederen uit te kiezen en te koopen, wordt toch het grootste deel der consumptie geregeld door een streng systeem van rantsoeneering. Op die wijze is het mogelijk het resultaat der productieve activiteit te verdeelen op grond van eenvoudige, rekenkundige berekeningen, in plaats van de verdeeling tot stand te doen komen door middel van de gecompliceerde machinerie van de vrije markt. Het moet worden toegegeven, dat geen enkel, onder een fascistisch bewind uitgewerkt distributiesysteem ooit zulk een hoogen graad van perfectie zal kunnen bereiken als in een communistischen Staat.

Men zou zich evenwel kunnen afvragen, of de onderdrukking van de vrijheid der consumenten om hun eigen goederen te kiezen niet een buitengewoon hooge prijs is voor het wrijvinglooze werken der distributie. Die onderdrukking berooft de menschen zonder twijfel van één der meest gewaardeerde genoegens en reduceert het leven tot een eentonigheid, die op den langen duur een degenereerenden invloed op de verbeelding moet uitoefenen.’

Het is misschien niet overbodig u enkele artikels aan te halen uit het Charter van den Arbeid, hetwelk de grondslag is waarop

principieel en practisch het fascisme en het corporatisme berusten.

Artikel 1. De Italiaansche Natie is een organisme, dat een hooger leven, hoogere doeleinden en middelen van handelen bezit dan de afzonderlijke of in groepen levende individuen, die haar samenstellen. Zij is een moreele, politieke en economische eenheid, die zich volledig in den fascistischen Staat verwerkelijkt.

Artikel 2. De arbeid in al zijn vormen, intellectueele, technische en handenarbeid is een maatschappelijke plicht. In dezen zin en alleen in dezen zin staat zij onder toezicht van den Staat. Het geheele productiecomplex is uit nationaal oogpunt een eenheid; zijn doeleinden zijn één van strekking en worden samengevat in het welzijn der producenten en in de ontwikkeling der nationale kracht.

Artikel 3. Beroeps- of vakorganisatie is vrij. Maar slechts de vakvereeniging die officieel is erkend en aan de contrôle van den Staat is onderworpen, heeft het recht de geheele categorie van werkgevers en werknemers, voor wie zij is ingesteld, wettig te vertegenwoordigen, haar belangen ten opzichte van den Staat en andere beroepsassociaties te beschermen, collectieve arbeidsovereenkomsten te sluiten, die alle personen, die tot haar categorie behooren, verplichten, haar contributies op te leggen en ten opzichte van haar gedelegeerde functies van openbaar belang uit te oefenen.

Artikel 4. In de collectieve arbeidsovereenkomsten vindt de solidariteit tusschen de verschillende productiefactoren, door middel van de verzoening der tegengestelde belangen van werkgevers en werknemers en subordinatie aan de hoogere belangen der productie, haar uitdrukking.

Artikel 5. De Magistratuur van den Arbeid is het orgaan waarmede de Staat tusschenbeide komt om arbeidsgeschillen te regelen, hetzij dat deze betrekking hebben op het nakomen van overeenkomsten en andere bestaande regelingen, hetzij op het vaststellen van nieuwe arbeidsvoorwaarden.

Artikel 6. De officieel erkende Nationale Associaties verzekeren de juridische gelijkheid tusschen de werkgevers en werknemers, handhaven de orde van productie en arbeid, en streven naar verbetering hiervan. De Corporaties vormen de eenheidsorganisatie

der productiekrachten en vertegenwoordigen hiervan alle belangen. Daar de belangen der productie Staatsbelangen zijn, worden de Corporaties, met het oog op deze volledige vertegenwoordiging, officieel als Staatsorganen erkend.

Artikel 7. De Corporatieve Staat beschouwt het particulier initiatief op het gebied der productie als het doeltreffendste en nuttigste werktuig van het belang der Natie. Daar particuliere organisatie der productie een functie van nationaal belang is, is de ondernemer tegenover den Staat verantwoordelijk voor de wijze der productie. De samenwerking der productieve krachten brengt wederzijdsche rechten en verplichtingen tusschen haar teweeg. Hij die werk verricht, hetzij als technicus in dienst, hetzij als arbeider, is actief medewerker in de economische onderneming, wier leiding ligt in handen van den werkgever, die er voor verantwoordelijk is.

Artikel 8. De beroepsassociaties van werkgevers zijn verplicht op alle mogelijke wijzen de vergrooting en verbetering der productie, benevens de verlaging der kosten, te bevorderen. De vertegenwoordigers van hen, die een vrij beroep of kunst uitoefenen en de associaties van ambtenaren oefenen toezicht uit op de belangen van kunst, wetenschap en letterkunde, op de verbetering der productie en op het bereiken van de moreele doeleinden der Corporatieve Orde.

Artikel 9. Tusschenkomst van den Staat in het economisch leven heeft slechts plaats, wanneer het particulier initiatief ontbreekt of onvoldoende is, of wanneer politieke belangen van den Staat in het spel zijn. Deze tusschenkomst kan den vorm aannemen van toezicht, van steun of van rechtstreeksch beheer.

Artikel 10. In collectieve arbeidsgeschillen kan geen gerechtelijke procedure worden begonnen, alvorens het corporatieve orgaan getracht heeft tot een verzoening te komen.

In individueele geschillen betreffende uitleg en toepassing der collectieve arbeidscontracten hebben de Nationale Associaties de bevoegdheid verzoenend tusschenbeide te komen. De rechterlijke bevoegdheid in deze geschillen berust bij de gewone magistratuur, met toevoeging van assessoren, die door de belanghebbende beroepsassociaties worden benoemd.

Zooals gij bemerkt, kunnen vele der desiderata van het Charter van den Arbeid even goed in een parlementair stelsel, al zij het dan ook in gemilderden zin, tot verwezenlijking komen en is dit ook in vele landen, o.m. in België, het geval, met dit verschil dat hier het vrijheidsprinciep steeds volledig tot grondslag van overeenkomsten ligt.

Stippen wij terloops aan dat trouwens in Italië zelf en ook in andere landen, waar corporativistische experimenten tot uiting komen, een groot verschil bestaat tusschen desiderata en practische verwezenlijking. Zelfs in Italië ligt het corporatisme nog in de kinderluiers, en werkt het in op de massa als een geloof meer dan als een werkelijkheid. De mystiek van het corporatisme, de mystiek van het Piatiletka, de mystiek van het Hitlerisme, de mystiek van het geloof, tout court, vinden elkander vaak terug op de hoogste toppen van het menschelijk denken, waar de wetenschap en de redeneerkunst ophouden en de geloofsovergave begint.

De roomsche kerk.

Bij de bespreking van dit probleem dienen wij de werking van de Roomsche Kerk niet uit het oog te verliezen. Inderdaad, het communisme is kettersch en anti-godsdienstig; het Duitsch nationaal-socialisme heeft heidensche verzuchtingen; het Italiaansch fascisme is evenmin orthodoxgezind, stelt de idee ‘Staat’ voorop, en maakt den burger onderhoorig aan den Staat; het individualisme in liberalen zin is al te vrij. Het spreekt van zelf dat de Kerk hààr systeem vooruit te duwen heeft, en zoo kregen wij die twee encyclieken Rerum Novarum en Quadragesimo Anno, waarvan niemand loochenen zal dat zij monumenten van hooge zedelijke en geestelijke waarde zijn, maar dat zij natuurlijk en van zelfsprekend voorop stellen het aanvaarden der grondslagen van het Roomsch katholiek geloof. Paus Pius XI heeft trouwens ex-cathedra verklaard, dat de vrije mededinging een gewettigde en nuttige zaak is, maar dat zij nooit als regelende norm van het economisch leven dienen kan. Er moet dus iets anders in de plaats gesteld worden, zal wel de logische gevolgtrekking zijn.

In Oostenrijk heeft wijlen kanselier DOLFUSS een proeve van corporatisme ingevoerd naar den geest van Quadragesimo

Anno. Deze proefneming wordt voortgezet; ook in Polen en vooral in Portugal spelen zich corporativistische experimenten af, steeds onder dictatoriaal beheer en, in 't laatste land, op uitsluitend christelijken grondslag.

Onze houding.

Verwachten wij de redding langs die zijde? Neen, want het corporatief stelsel vooronderstelt dictatuur, welke wij verwerpen als onwaardig en regressief. Economisch gesproken, kan corporatisme de natuurlijke phase van mededinging niet uitschakelen, en is het bijgevolg voor een land als België niet te aanvaarden.

Het parlementair stelsel.

Is er dan niets te doen? Ja toch, het liberaal parlementair stelsel kan en moet verbeterd, desnoods hervormd worden.

Er zijn verschillende wijzen van ingrijpen; wij laten er twee volgen, een maximale, een minimale.

Stellen wij voorop dat wij voor ons land niet gelooven in de dictatuur, noch van links, noch van rechts. Wij stellen de vrijheidsgedachte als onaantastbaar en wenschen deze niet te offeren op het altaar van zoogezegde orde en tucht. Wij verwerpen elk stelsel dat de geordende vrijheid zou aantasten. Welnu, die geordende vrijheid vindt haar beste waarborg in het liberaal democratisch-parlementair stelsel, zooals het in België en in de meeste West-Europeesche landen nog in voege is.

Gij kent het mechanisme in België: een Parlement verkozen door het volk in zijn breedste lagen, bestaande uit een Kamer van Volksvertegenwoordigers en een Senaat, overkoepeld door een grondwettelijke, erfelijke monarchie.

Het partijenstelsel is vrij. Iedereen kan lijsten voordragen. De talrijkste groep vormt de regeering. Bij gebrek aan volstrekte meerderheid voegen twee of meer groepen hun krachten samen.

De Regeering is verantwoordelijk tegenover het Parlement. De Ministers worden wettelijk en vrijelijk door den Koning benoemd, maar kunnen niet blijven regeeren zonder parlementairen steun.

De standen zijn buiten het Parlement, afzonderlijk in vrije

vereenigingen gegroepeerd en georganiseerd. Zij kunnen elkander ontmoeten en accoorden sluiten. Zij kunnen elkander ook vrij bevechten. De uitdrukking van de gedachten is volkomen vrij. Het volk wordt geregeerd naar den wil van zijn meerderheid. Regeering en Parlement houden zich bezig met alle uitingen van het menschelijk en maatschappelijk wezen, zoo economisch als sociaal en cultureel.

De wetsvoorstellen kunnen neergelegd worden zoowel door Parlementsleden als door de Regeering. De bespreking geschiedt voorafgaandelijk in commissies, welke in de Kamer van Volksvertegenwoordigers regelmatig vernieuwd worden, en in den Senaat een meer bestendig karakter dragen.

De Regeering heeft de uitvoerende macht in handen.

Wij stellen nochtans vast, dat het parlementarisme, zooals het heden in sommige landen, hoofdzakelijk in Frankrijk, eenigszins ook in België, tot uiting komt, teekenen van sleet vertoont. Al is het stelsel op zich zelf goed en moet het niet afgeschaft, toch zou het dienen geregenereerd en aangepast te worden. Het economisch leven overheerscht de bekommeringen van het oogenblik, wij moeten er ons Staatsbestel naar schikken. Dit moet, naar onze absolute meening, gebeuren op democratischen grondslag. Hoe kan dit gaan?

1) De **Regeering** moet in den vollen zin van het woord de **uitvoerende macht** voor zich behouden. Het experiment der volmachten is afdoende geweest; daar moet regelmatig, waar het noodig is, gebruik van gemaakt worden, onder toezicht van het Parlement. De Regeering zou telkens moeten aanblijven voor den tijd van een volledige wetgeving, dit wil zeggen, voor vier jaar, uitgezonderd bij buitengewone gebeurtenissen, bij welke gelegenheid het Staatshoofd ingrijpen kan door zijn Ministers te ontslaan. De Ministers kunnen individueel aftreden zonder daarom de Regeering te doen vallen.

Er moet samenhang en continuïteit zijn in de daden der Regeering. De **Kroon** mag nooit ontbloot; zij vindt haar dekking in Regeering en Parlement zelf. Slechts in uitzonderlijke omstandigheden grijpt de Vorst in, en dan nog langs wegen van wel omlijnde wettelijkheid.

In princiep blijkt dit stelsel een ideaal te zijn en best geschikt om een beschaafd en mondig volk het maximum van verstandig staatsbeleid te doen genieten.

2) **Parlementaire hervorming** - A. **Maximaal voorstel.** - De Kamer van Volksvertegenwoordigers moet blijven bestaan, gekozen op grondslag van algemeen kiesrecht, naar mijn opinie uitgebreid tot de vrouwen, of volledigd door toevoeging van een bijkomende stem aan het gezinshoofd.

Het Kamerreglement dient streng alle overtolligheid van spreekbeurten en spreektijd te besnoeien.

Een degelijke vergoeding aan de Parlementsleden dient gehandhaafd, dit op grondslag der rechtmatige eischen van de democratie. De gegoeden alléén mogen het recht niet opeischen om het land te besturen; anderzijds mag echter het lidmaatschap der Kamer van Volksvertegenwoordigers niet uitgroeien tot een beroep. Daarenboven, in denzelfden gedachtengang, zouden de zittingen minder talrijk, doch langer moeten zijn. Een viertal korte, maar intensieve zittingsperioden zouden volstaan, hetgeen aan de Kamerleden zou toelaten het overige van hun tijd aan hun persoonlijke belangen te besteden en aan de Regeering de noodige gelegenheid tot werken en uitvoeren zou laten.

De thans ellendig geslonken eerbied voor den Volksvertegenwoordiger moet groeien uit de erkenning van zijn werk.

De kiesomschrijving zou moeten uitgebreid worden tot de provincie, met afschaffing van de arrondissementsomschrijving. Het overschot der stemmen van de provincie kan gebezigd worden voor gemeenschappelijke lijsten, geldig voor geheel het land. Dit behoort tot de technische uitwerking van het stelsel.

De Senaat echter heeft grootendeels zijn oorspronkelijk karakter verloren. Hij is niet meer het controleerend lichaam der Kamer van Volksvertegenwoordigers, maar haar absolute dubbelganger. Kamer en Senaat zouden kunnen versmolten worden tot één Wetgevende Kamer. Waarnaast zou dienen gesteld een Raadgevende Kamer, organisme met raadplegende stem, hetwelk voor doel zou hebben de wetten te helpen voorbereiden.

De leden van deze Raadgevende Kamer worden niet door algemeene verkiezing verkozen, maar wel door gevestigde groepeeringen aangeduid. Die aanduiding wordt door Koninklijke

Besluiten bekrachtigd. De Raadgevende Kamer telt afgevaardigden van de economische lichamen, zooals Handels- en Nijverheidskamers, zoowel als van de organismen, die zich bezighouden met de verdediging van landbouw, vervoer, cultureele belangen en sociale werken.

Het bestaan eener Raadgevende Kamer zal voor gevolg hebben, dat de belanghebbenden niet meer a posteriori zullen moeten gaan klagen over gestemde wetten, maar a priori zullen gehoord worden.

De leden van deze Kamer worden bijeengeroepen naar gelang de noodzakelijkheid. Deze Kamer is ingedeeld in afdeelingen volgens de belangen. Deze afdeelingen zetelen afzonderlijk of in algemeene vergadering, volgens noodwendigheid. De leden worden slechts met zitpenningen betaald. Op die wijze komt men te gemoet aan de volkscritiek, die beweert dat de Parlementsleden een mandaat vervullen uitsluitend met de bedoeling er geld mede te verdienen zonder er voor te werken.

Het blijft ook wel verstaan, dat cumulatie van belangrijke posten, als deze van Kamerlid met Burgemeester- of Schepenschap, of wel deze van lid der Raadgevende Kamer, met een politiek mandaat niet zou toegelaten worden.

Het is meer dan ooit noodzakelijk dat in de moderne samenleving een breede geest van solidariteit alle standen vereenige en in elke belangengroepeering afzonderlijk tot uiting kome. Wij staan sedert lange jaren in het gareel van den gemeenschapsdienst en weten hoe neerdrukkend het soms is te moeten vaststellen dat zij voor wie ge werkt u met hooghartige onverschilligheid of egoïstische gemakzucht bejegenen. Daarom: meer wettelijke macht voor de georganiseerde belangengroepeeringen en meer gehoor nog voor hen in wetgevende en regeerende kringen.

Waarom geen uitsluitend Corporatieve Staat? Omdat wij niet gelooven in den ‘homo economicus’, wel in den volledigen mensch met zijn stoffelijke, geestelijke en zedelijke waarden. De Raadgevende Kamer zou die elementen opslorpen, die wars van politiek, toch hun land zouden willen en kunnen dienen in eenvoud, in bescheidenheid, in stilte, in bekwamen ernst en in een geest van volledige offervaardigheid.

De Raadgevende Kamer zou een aanvulsel en geen dubbelganger van de Kamer van Volksvertegencoordigers zijn, die in invloed, in aanzien en in arbeidsintensiviteit zou stijgen.

Waarom de Wetgevende Kamer het laatste woord moet hebben? Omdat de ‘belangengroepeeringen’ vaak de zaak te eenzijdig zouden kunnen zien. De wetgever moet steeds 't algemeen belang voorop stellen, na zich behoorlijk aan de bron ingelicht te hebben.

Het spreekt van zelf dat deze veranderingen en hervormingen van diepgaanden aard zijn en trouwens een ontbinding van het Parlement en een grondwetsherziening zouden noodzakelijk maken. Wat wij hierboven voorstellen moet dus als een maximum aangezien worden.

B. Minimaal voorstel. - Een minimum en een geleidelijke, fragmentarische hervorming zou nochtans kunnen betracht en uitgewerkt worden door het systematisch organiseeren van Hoogere Raadgevende Commissies, zooals er nu reeds trouwens verschillende fungeeren, al weze het dan op sporadische, verbrokkelde en tamelijk inactieve wijze.

Wij stellen ons zeer goed voor dat een Hoogere Raad voor al de economische aangelegenheden zou kunnen bestaan, die al wat 's lands economie betreft in onderzoek zou nemen en desbetreffend verslagen en wetsvoorstellen aan het Parlement zou overmaken. Deze wetsvoorstellen zouden na onderzoek en globale stemming door het Parlement kracht en wet krijgen. Voor al wat aangaat het saneeren en opdrijven der exportmogelijkheden zou deze Raad eveneens uitstekende diensten kunnen bewijzen. Hetzelfde zou gelden voor andere raden, zooals deze voor gerechtsaangelegenheden, voor cultuurzaken, voor sociale werken en dergelijke meer.

Een nog eenvoudiger hervorming zou de volgende wezen: minstens de helft der leden van den Senaat doen aanduiden door gevestigde organismen en niet door het kiezerskorps. Nu is de werking van de grondwettelijke samenstelling van den Senaat vervalscht en grootendeels uitgeschakeld. De provinciale en gecoöpteerde Senaatzetels dienen slechts om ‘gevallen’ Senators terug in het zadel te helpen. De helft minstens van den Senaat zou uit ‘bevoegdheden’ moeten bestaan.

Naar mijn oordeel zou deze hervorming een saneering der parlementair-democratische instellingen beteekenen.

In vele gevallen is democratie practisch synoniem van demagogie, van laksheid, van gemakzucht en van lafheid geworden, en dat is jammer. In moeilijke tijden vooral moet men durven willen en vooral weten wat men wil, en daarvoor is een sterke, maar tevens gecontroleerde leiding noodig, evenzeer als bevoegdheid in al de organen waarop deze leiding steunen moet.

Wij moeten absoluut ballast uitgooien, willen wij niet stranden in het moeras der volksvleierij, of terechtkomen op de klippen der dictatuur.

Begin van uitvoering.

Wij stellen tevens met groote voldoening vast dat in de laatste tijden de wisselwerking en het contact-nemen tusschen Regeering en economische groepeeringen, zooals Handels- en Nijverheidskamers en andere Economische Vereenigingen, veel menigvuldiger en actiever geworden zijn dan voorheen. De belangengroepeeringen worden geraadpleegd; maar het wettelijk volgroeide organisme om deze raadplegingen intensief te maken ontbreekt nog.

Zoo de nu reeds meer dan zeventig in getal bestaande hoogere raadgevende commissies goed werken en regelmatig gehoord worden, kan men daardoor langzamerhand, maar zeker, geleidelijk, maar volgroeid, geraken tot het door ons gesteld ideaal.

Door het Ministerie van Economische Zaken werd in de laatste tijden als een soort van pre-corporatisme gehuldigd, daar waar door de besluit-wet van 13 Januari 1935 de mogelijkheid van economische accoorden vooropgesteld wordt, accoorden die getroffen worden door de meerderheid der vertegenwoordigers van een groep en die bindend zijn voor de minderheid, al krijgt deze minderheid ook kans om haar stem te laten hooren. Dat is een bescheiden stap op het terrein der geleide en geordende economie, steunend op erkenning van beroepsgroepeeringen, die men ‘pour les besoins de la cause’ evengoed corporaties noemen kan.

Ziehier **artikel 1** van deze besluit-wet: Elke beroepsgroepeering van voortbrengers of verdeelers, bekleed met de burgerlijke rechtspersoonlijkheid, kan de uitbreiding vragen over al de andere voortbrengers of handel, van een door haar vrijwillig opgenomen verplichting in zake voortbrenging, verdeeling, verkoop, uitvoer of invoer.

Deze maatregel heeft voor- en nadeelen.

Voordeelen zijn: het verhinderen van overtollige productie en anarchieke distributie.

Nadeelen zijn: het uitschakelen van de mededinging en het aan den band leggen van eerbiedwaardige initiatieven, of erger nog het in het leven houden van ziekelijke bedrijfsinrichtingen, ten nadeele van de gezonde en van de gansche volksgemeenschap.

Een andere stap in dezelfde richting werd gedaan door het neerleggen van een wetsvoorstel, onderteekend door Volksvertegenwoordigers HEYMAN en POULLET, met de bedoeling een vasten juridischen vorm aan de syndicaten te verleenen.

Ik wil eindigen met het aanhalen der woorden, uitgesproken door Zijne Majesteit LEOPOLD III, bij gelegenheid zijner troonsbestijging, waar hij zegt: ‘De Staatsregelingen, die in onze Grondwet liggen besloten en die een honderdjarige proef hebben doorstaan, zijn breed en lenig genoeg om zich in ordelijke en wettelijke tucht bij de veranderlijke noodzakelijkheden van den tijd aan te passen.’

In die woorden ligt ontegensprekelijk, zoo niet de wensch tot hervorming, dan toch het klaar inzicht van mogelijkheid tot hervorming besloten. En waar dit inzicht bestaat, zal wel niet ver te zoeken zijn naar de overtuiging tot wenschelijkheid van hervorming.

Wij bevinden ons dus in goed gezelschap, wanneer wij onze thesis van hervorming van den Staat vooruitzetten.

De ontwikkeling en het verloop der jongste ministerieele crisis hebben bewezen dat de idee van raadpleging van economische machten van den Staat werkelijkheid geworden is. Z.M. de Koning heeft inderdaad voorzitters van Handelskamers geraadpleegd en de vertrouwensman van het Centraal Nijverheidscomité werd met een Minister-portefeuille bedacht. Daarenboven lezen wij in de regeeringsverklaring VAN ZEELAND het volgende:

‘Op maatschappelijk gebied zullen wij de trapsgewijze inrichting van de beroepen aanmoedigen en wij nemen ons voor, een zekere verordenende bevoegdheid aan sommige organismen, die van de derwijze ingerichte beroepen uitgaan, toe te vertrouwen binnen de perken en met het oog op de economische en maatschappelijke oogmerken.

‘De bevoegdheid van de paritaire commissies zullen wij uitbreiden en verruimen. Op gebied van de erkenning van de syndicaten en van al de vraagstukken die met de loonregeling verband houden, zullen wij een opbouwende, voorzichtige en tevens realistische houding aannemen, ten einde de algeheelheid van die organismen op een doeltreffender wijze te laten meehelpen tot het bereiken van ons uiteindelijk doel, n.l. economische wederopbeuring.’

Dit wijst er op dat wij hier te lande, zoo niet naar corporatisme, dan toch naar pre-corporatisme streven, en trachten het goede uit het stelsel der vertegenwoordiging van de belangen te halen, zonder in overdrijving te vallen. Het komt er ten slotte slechts op aan de behoefte aan orde en de zucht naar vrijheid regelmatig te koppelen, en daarenboven den strijd tusschen collectief en persoonlijk belang te milderen of te overbruggen.

Dit alvast is onze overtuiging: communisme beteekent achteruitgang op sociaal en economisch gebied, althans voor onze Westersche landen. Corporatisme is evenmin een panaceum. Sociaal gesproken, is het geen onfeilbaar middel tegen klassenstrijd; in de Middeleeuwen bestond de sociale strijd in Vlaanderen en in Italië, ondanks corporatisme. Trouwens, de mechanisatie heeft het Middeleeuwsch corporatisme onmogelijk gemaakt.

De eindbedoeling moet zijn voor de parlementaire ingerichte landen, dat alle eerbiedwaardige belangenuitingen in orde en tucht kunnen leven en zich laten gelden. De juiste middenmaat houden en den juisten middenweg trachten te bewandelen is steeds de karakteristiek van de Belgische mentaliteit en politiek geweest.

Wij houden het er voor dat ook in dezen zulke geesteshouding en zulk streven doelmatig zijn.

ARTHUR VANDERPOORTEN.

Bronnen: De economische Grondslagen van het Fascisme, door Paul Einzig, Mededeelingen V.E.V.

N.S. - Toen bovenstaande stuk enkele maanden geschreven was, namen wij kennis van de merkwaardige studie, aan de Hervorming van den Staat gewijd door hoogleeraar SPEYER, die op practische en eenvoudige wijze het problema belicht en een oplossing voorstelt door het organisch en juridisch verwekken van 'Raadgevende Commissies'. Al vertoont deze studie, vooral op economisch gebied, enkele leemten, toch kan zij, naar onze meening, als grondslag en als **eerste stadium** voor een redematige, gevaarlooze en desniettemin nuttige hervorming van den Staat gelden. Het komt er voor ons vooral op aan te vermijden dat in de nieuwe wereldorde het individu uitgeschakeld worde, dat van den ambtenaar een handelaar en van den handelaar een ambtenaar gemaakt worde, maar dat tevens de stem van het 'werkelijke en werkende land' zich op tijd en stond en op doelmatige wijze kunne laten hooren en gelden. Dat schijnt ons de gezonde doelstelling te moeten zijn. Hoe ook, een hervorming van den Staat dringt zich op om redenen van uiteenloopenden aard, en wij hopen en vertrouwen dat de Regeering, na de eerstvolgende verkiezingen, dit desideratum in haar programma schrijven en eerlang verwezenlijken zal.

ARTHUR VANDERPOORTEN.

[Twee gedichten]

De Twee Ruslanden
(Dvjè Rossíi)

Rusland van de Witte Tsaars,
Rusland van de kloosters en de tájga's,
Van de schoone wreede adelaars,
Van d'iezbá's en van de balalájka's;

Rusland van d'autocratie,
Rusland van den knoet en van d'ikóna's,
Van de glanzend' aristocratie,
Van paleizen, vódka en madonna's; -

Rusland van de Roode Tsaars,
Rusland van de volksche dictatoren,
Van de goede wreed' omwentelaars,
Van beton en juichende motoren;

Rusland der Bolsjevikié,
Rusland van de tweed' of derde schepping,
Met uw heilige bjezbozjnikié,
Uw kolchozen, uw bestofte Kremlin: -

O twee Ruslanden, ik heb u lief,
Smartelijk, hartstochtlijk - 'k kan niet kiezen!
Beiden dient gij met een ander lied
D'eeuwgen God in zijn meervoudig wezen:

Gij, het Witte, met uw romantiek,
Gij, het Roode, met uw stout' erectie,
't Eene door zijn adel, zijn tragiek,
't Ander door zijn massa, zijn perfectie.

'k Lief u, Rusland der Románof's,
'k Lief u, Rusland der Oeljánof's -
Schoon-wreed' incarnaties van Gods strijd'ge **Waarden Schoon en Goed!**
Dvjè Rossîi! ja vas strástno, bóljno vas ljoebljóe!

Vooruit!

Een blinde pijn vol wrange bitterheid
Beklemt mijn hart, wanneer ik ontevreden,
Bezeten door het spook der machtloosheid,
De waarde van mijn werk benauwd herreken.

O woeste gloed der eerzucht, die gestaag
'Vooruit!' schreeuwt, eischend steeds oneindig beter,
Die niet wil wachten, gierig op één jaar,
Maar nu moet hebben al 'tgeen 'k reeds kan geven -

't Zij zoo, ik wil niet twijflen, 'k zal vooruit!
Mijn kop duizelt van honderden gegevens,
Misschien word 'k nooit iets - nitsjevó! vooruit!
Ik strijd mijn kans, 'k wil werken, geven, geven!

JOHAN DAISNE.

Plinius' Fontein

Op de symphonische schetsen van ARTHUR MEULEMANS.

I. Zomermorgen aan Plinius' fontein[1]

Uit oude dichte beukendreven
wordt, met strepen paars uit bleeke lucht,
de zwartheid van den nacht verdreven,
die langs de stammen sluipt en langzaam vlucht...
Een zachte bries, waarvoor de kruinen nijgen,
streelt het geboomte en uit het reuzenbed
der blaren, bij 't ritselen van de ontwaking, stijgen
zuchten op tot vroom gebed...
Aldoor, sinds eeuwen altijd door, 't geklater
van de droomende, taatrende bron,
van het borrelen, spatten en stroomen van 't water...
Een rillen,... een beven. Een flits: 't is de zon!
Ze glinstert in dauw aan het gras langs de lanen,
laaft zich en baadt in 't kristal der fontein.
Ze pletst in de takken en wuivende vanen
van groen, tegen een hemel die blauw is en rein,
schittren van goud in een weelde van kleuren!
In toppen en twijgen, gesjirp, gefladder, gefluit...
Omhoog en omlaag barst in klanken en geuren
de blijheid van den morgen uit!
En gestadig de bron die speelt met de zon
en babbelt met haar over aloude tijden,
toen Kelt en Romein, omheen de fontein,
zich om jeugd en om zomer in 't leven verblijdden...
De oether trilt en alles blaakt van licht!

(1) Een Romeinsche bron in de buurt van Tongeren.

Gerezen thans is de zon op haar troon aan den hemel:
hooge beuken, eiken stram en trotsch, alles ligt
te branden in vurig gewemel!
Langsheen de lanen, vol schaduw en kladden van geel,
glimmen van frischheid in gras en priëel
de bloemen, veelkleurig, ontelbaar en teer...
Heel zacht zingt de bron en tatert alweer...

II. In de schemering

De zon is uitgegloeid en de schemering valt...
Van uit de verten waar licht en klaarte vervagen
en droomerig traag een jachthoren schalt,
wordt de duisternis naderbij gedragen...
Straks kruipt en dringt ze in de koepels der boomen
en sluit zij, als moeder met de oogjes van kinderen doet,
de kelken der bloemen, die wegen en paden omzoomen...
In 't Westen staan vurige strepen, gekleurd als met bloed...
Een koeltje komt door 't loover ruischen,
't windje suist een wiegelied...
De bron is moe van 't immer bruisen,
de bron is moe... Toch slaapt ze niet...
In dreven die naar rust verlangen
blijft weemoedig 't galmen hangen
van hoornen die klagen, diep en alweer...
Langzaam strijkt het donker neer
en eenzaam staat een sterre te pinken...
Stil is het nu... Een verre klokketinken
wekt op eens den nachtegaal!
Trillend gaan zijn lofgezangen
door de weidsche kathedraal,
wier welfsels vol mysterie hangen
op pijlers, hooge boomen, rij aan rij...
Een minnend paar komt aangetreden,
wandlend zwijgzaam, zij aan zij.
Zijn arm ligt om haar heen geslagen,
haar hoofd leunt op zijn schouder aan.
Haar hartje houdt niet op te vragen,

terwijl zij langs de beuken gaan,
of eeuwig het geluk zal duren
dat uit beider oogen straalt,
of dreigen kunnen de angstige uren
dat de trouwste liefde faalt...
- ‘Vrouwtje zoet, mijn aangebeden,
hoor den vogel, hoog en klaar!...
O, 'k leid gerust uw bange schreden,
want mijn liefde is rein en waar!
Mocht ge in 't diepst mijns harten lezen,
- 'k lei het open zoo ik kon, -
immer zalig zoudt ge wezen,
want: eeuwig, staat er, als de bron!...
Rijk en eeuwig vloeit het water,
zooals onze zielen doen...’
En bij 't staag en zacht geklater
klinkt een teere, malsche zoen...

III. Nachtfeest

Achter fanfaren en roflende trommen
stroomde de menigte in vroolijke drommen
naar het nachtelijk vreugdefestijn.
't Geboomte zit vol fantastischen schijn
van tallooze kleurige lampen, die branden
aan praalbogen, kroonstuk en lange guirlanden...
De bron is Getooid met een lichtend festoen
en parelt en schittert van goud en van groen...
De blikken der jongens fonklen en glansen,
de meisjes zijn frisch met lokken als kransen.
Alles is leven, alles is jeugd!
Muziek en gezangen priklen de vreugd
en 't gejoel bij de triplende, vierende scharen.
Op een trage, slepende wals zweven de jongere paren,
in een roes van zalig en smachtend gevoel,
te midden van 't deinende, dichte gewoel...
De dans loopt ten einde. Gejuich en lawaaien
en dan weer opnieuw en onstuimiger draaien!

‘Hola, op! Wie van joligheid houdt!
Op! Rept de beentjes! Op! jong en oud!
Wie kan nog zijn zinnen aan zorgen geven?
Leve de vreugd! want kort is het leven!
Naar elders met kniezen, met “Wee!” en met “Ach!”
Wij vieren het hoogtij van lust en van lach!...’
't Orkest valt in. Kopers dreunen, pauken knallen.
Een breede wals omvat nu allen
in de golving van een zee...
Al wat adem heeft danst mee!...
Zoo duurt het uren, onverdroten,
in een wilde, gulle jacht,
tot het feest wordt afgesloten
met het sein: 't is middernacht!
Trommels roflen, toortsen vlammen!
Ah! Taptoe!... Stapvaardig staan!
Voort nu! Langs de zwarte stammen
van de donkre beukenlaan!
Klaroenen en trompetten schallen.
Voorop muziek die marschen deunt;
dan de scharen, zingend alle
dat het door de dreven dreunt...
Steewaarts gaat het, vervagend eerst,
vergalmend dan in verre straten...
Waar in 't rumoer haar niemand hooren kon,
ligt thans eenzaam en verlaten
en murmelt droomend weer de bron...

15 April 1935.
EMIEL BUSKENS.

Kroniek van het Proza

De bekende criticus Joris Eekhout, die is wat men in Frankrijk noemen zou een ‘critique érudit’, heeft een vijftal opstellen gebundeld, gewijd aan schrijvers van binnen en buiten onze grenzen, wier werk in mindere of meerdere mate omstreden wordt. Vandaar dat hij deze verzameling critische essays betiteld heeft als **‘Litteraire Twistappèls’** (Drukkerij L. van Melle, Gent).

In dezen bundel bespreekt de geleerde schrijver Gezelle, Timmermans, Papini, Baudelaire en Gide.

In het opstel over Gezelle neemt Eekhout de beweringen van Verwey omtrent den grootsten aller Vlaamsche dichters onder de lens. Aandacht wordt hierbij ook verleend aan een opstel, dat Verwey publiceerde in het Nederlandsche tijdschrift ‘Leiding’ - het is sindsdien, na een tweejarig bestaan, ter ziele gegaan - ter gelegenheid van Gezelle's eeuwfeest. Niet het minst uit dit essay blijkt het, hoe de verstandelijke Verwey bitter weinig begrepen heeft van den zuiveren gevoelsdichter, welke Gezelle was.

In het opstel over Timmermans bespreekt Eekhout voornamelijk ‘Boerenpsalm’, waarvan hij op scherpe wijze de beteekenis voor onze letteren heeft bepaald. Het besluit van den criticus moge hier volgen: ‘Want wijsheid schaadt de schoonheid niet waar zij door een groot kunstenaar onderwezen wordt... Ook “Boerenpsalm” is een boek vol levenswijsheid. Werd niet, onder 't lezen, onze kijk op de menschen milder, ons uitzicht op de wereld serener? Vooral in dezen tijd een niet te schatten heildaad. Bracht het niet dichter tot den waren zin van het leven? Een paraphrase te meer van den bekenden Imitatio-tekst: Beter is voorwaar een nederige landbouwer, die God dient, dan een trotsche wijsgeer, die zich zelven verwaarloost en liever den loop der hemelbollen nagaat... Met “Boerenpsalm” gaf Timmermans ons zijn beste boek, een der markantste uit onze literatuur, een dat meetelt in de wereldliteratuur...’

Eekhout's belangstelling beperkt zich niet tot hetgeen er binnen de enge grenzen van ons taalgebied gebeurt. Met zijn universeelen geest omvat hij de litteraire bedrijvigheid, welke zich ontwikkelt in geheel West-Europa. Heeft hij niet in vorige werken geschreven over ‘la poësie pure’, over James Joyce, Proust,

Mauriac?... In dezen bundel nu komen Papini, Gide en Baudelaire aan de beurt. Het is merkwaardig vast te stellen met welk een begrijpende objectiviteit, die niets gemeens heeft met koude onpersoonlijkheid, deze priester de persoonlijkheid van deze laatste twee dichters beschouwt. Uitgangspunt voor de korte studie over Baudelaire was het hier reeds besproken boek van Dr de Smaele: 'Baudelaire en het Baudelairisme', waarin beweerd wordt dat de dichter der 'Fleurs du mal' vóór 1883 weinig bekendheid zou genoten hebben. Eekhout bewijst en, naar we meenen, met een argumentatie, die geen tegenspraak duldt, dat dergelijke bewering geen steek houdt. Een studie van den Amerikaan W.T. Bandy, waarin nagegaan wordt hoe Baudelaire door zijn tijdgenooten beoordeeld werd, is daar om Eekhout's vooruitzettingen nog meer kracht te leenen.

Merkwaardig is ook het opstel over Gide, wiens amoralisme Eekhout onderlijnt. 'Gide - zoo schrijft hij - heeft zich vrijgevochten van allen uiterlijken dwang; geen drijfveer erkent hij dan zijn zinnelijken lust...' Zeer juist oordeelt de essayist, waar hij doet uitschijnen hoe Gide alles herleidt tot zijn eigen persoonlijke gevoelens en gedachten, zoodat hij noch een romancier, noch een criticus heeten kan, maar, steeds door zijn egotisme beheerscht, als een essayist van het eigen ik dient te worden beschouwd.

Eekhout heeft reeds verscheidene malen geschreven over Giovanni Papini, den schrijver van de 'Storia di Cristo' en van 'Gog', van een boek over Sint-Augustinus en een over 'Dante', In dit zijn jongste opstel vinden we een compleet beeld van de evolutie van Papini.

De opstellen van Eekhout zijn zoo rijk aan inhoud, dat ze elke poging tot samenvatting tarten. Men moet ze lezen en doorgronden. Eekhout is nu eenmaal geen criticus, die slechts om het formuleeren van een oordeel bezorgd is of zich enkel bekommert om de kunst. 'Kritiek - zoo oordeelt hij - blijft ten slotte bij de kunst niet staan. Zij keert terug tot het leven, niet om dit hoofdzakelijk te herinneren aan het ertsaandeel, dat de kunst aan het leven ontleende, noch aan de manier, waarop ze 't verwerkte, maar vooral te wijzen op de schatten gouds, die de kunst het leven terugschonk.'

Dit aforisme formuleerend, heeft Eekhout, geheel onwillekeurig, de drijfveer van zijn critische werkzaamheid op onnavolgbare wijze bepaald.

'Litteraire Twistappels' is een boek, dat men met aandacht bestudeert.

In een van hun oudere romans, in 'De Nar uit de Maremmen', hebben C. en M. Scharten-Antink op den achtergrond van het

verhaal het ontstaan en den opgang van het fascisme geschetst met een overtuigende onpartijdigheid. In hun nieuwsten roman **'Littoria'** (uitgegeven door de Maatschappij voor goede en goedkoope Lectuur te Amsterdam) hebben zij een der verwezenlijkingen van het fascisme, namelijk de drooglegging van de Pontijnsche moerassen, vlak onder de muren van de eeuwige stad, tot thema van hun vertelling genomen. En weer zijn ze trouw gebleven aan de objectiviteit en aan de onpartijdigheid, welke te voren reeds hun gedragslijn bepaalde toen zij over het nieuwe Italië schreven. In een zeer belangrijk woord-vooraf hebben ze de hoop uitgedrukt dat tegenover hun gewrocht de critiek dezelfde eerlijke houding aannemen zou, waaraan zij zelf altijd trouw waren in den tijd toen ze als critici van 'De(n) Gids' geroepen waren tot het beoordeelen van werken van allerlei schrijvers met uiteenloopende wereldbeschouwingen.

'Littoria' is een voornaam boek. Het is, zooals de schrijvers zelf het uitdrukken, 'een historische roman van ooggetuigen,' geheel gesteund op eigen waarneming. De Schartens hebben verhaald hoe in de drooggelegde landstreek oud-strijders den kamp aanvatten tegen de elementen en in de eerste plaats tegen het water en tegen de aarde, hoe op de moeizaam bedrichte landen langzaam de oogsten rijpen, hoe boven de vruchtbare landouwen nieuwe steden en dorpen verrijzen. 'Littoria' is meer dan de roman van een verwezenlijking van het fascisme. In dit boek ademt werkelijk een nieuwe volksgeest. Dezen te hebben gestalte gegeven, zoodat de lezer hem voelt als een almachtig element in den strijd tegen de Natuur, is een van de grootste verdiensten van de schrijvers. Zij hebben waarlijk de aanwezigheid gesuggereerd van dit Faustisch gevoel 'dat de arbeid en bovenal de arbeid te midden van gevaar, niet een last is en een slavenketen, maar integendeel een verlossende vreugde kan zijn...' Zij ontkennen het niet dat zij Mussolini bewonderen, dat zij een open oog hebben voor de realisaties van het fascisme, hetwelk, na den demoraliseerenden communistischen chaos, de Orde en de nieuwe Bezieling heerschen deed. Hun boek is daarom niet geworden een lofzang van het fascisme en nog minder een hymne aan Mussolini. Toch hebben ze op enkele plaatsen van hun verhaal zijn persoonlijkheid even op den voorgrond geschoven en hem getoond als de groote bezieler, als de man, welke zijn besef van de heiligheid van den arbeid door de massa heeft kunnen doen deelen. Zij, die zich de beelden herinneren, welke ter gelegenheid van de inwijding van 'Littoria' op het zilveren doek zijn verschenen, kunnen zich rekenschap geven van de volmaakte objectiviteit, welke steeds bij de Schartens voorzat toen zij hun roman schreven. 'Littoria' is een getuigenis. Het is bovendien een voornaam kunstwerk, dat

geroepen is om ook buiten de grenzen van ons taalgebied opgang te maken.

Jan Poortenaar is een Hollandsch teekenaar, die ook met vaardigheid de pen hanteert. Dat blijkt alvast uit zijn boek **Pennekrassen** (De Sikkel te Antwerpen), waarin hij een aantal opstellen - meest over ontmoetingen op reis - en ook een aantal teekeningen bijeenbracht. Poortenaar vertelt van zijn belevenissen in zijn eigen stad, Amsterdam, van zijn ervaringen in Londen, Parijs, Monte Carlo, Brugge, Veurne, Antwerpen, enz. Niemand zal ontsnappen aan de bekoorkracht, die er van deze pennekrabbels uitgaat. Poortenaar is inderdaad een gevat en geestig verteller, wien de zin voor al wat eigenaardig en pittoresk heeten kan zeker niet ontbreekt. We nemen het hem niet kwalijk, dat hij in Brugge bv. vooral veel belang hecht aan het zangerige dialect, dat hij te Antwerpen hoofdzakelijk getroffen is geworden door de uitbundigheid van een artiestenmilieu, dat hij te Veurne de boetprocessie heeft beschouwd als een folkloristische eigenaardigheid en de diepere beteekenis er van niet heeft gesnapt... De Nederlander, die het Vlaamsche land bereist, kan, ondanks lofwaardige inspanning, maar niet vergeten dat hij zich bevindt in het geboorteland van Pallieter en dat de geest van Breugel nog onder de bevolking vertoeft. Amusant is Poortenaar nochtans in hooge mate. Hoe raak weet hij de atmosfeer te treffen van het Parijs in deze dagen van druk verkeer en tot in het oneindige doorgedreven verkeersregeling! En dat hij met humor gezegend is, bewijst de vertelling van zijn avonturen in het Italiaansch restaurant in het mistige Londen. ‘Pennekrassen’ is een prettig boek. Dat is de indruk, nagelaten door de lezing van den tekst en door het bekijken van de leuke plaatjes.

‘Petertje’ van Herman Kesnig (Zuid-Hollandsche Uitgeversmaatschappij, den Haag) is de roman van een zwakke, die ‘door de smarten des levens neergetrapt, doch gelouterd door heilige onbaatzuchtige liefde,’ zijn calvarie gaat. Het is een wrang boek, waarin de schrijver, volgens de voorschriften van het realisme, het leven van een armen verworpeling heeft beschreven. En toch met hoeveel waarachtige teederheid heeft de auteur zijn hoofdpersonage, dat zoo wreed de hardheid van het noodlot voelen moet, omringd! Petertje is een misvormde. Zijn jeugd kent niet de teederheid der moederliefde. Sterk voelt hij zich echter aangetrokken door zijn vader. Wanneer deze sterft, blijkt het dat Petertje niet opgewassen is voor het leiden van de zaak, welke hem ten deel valt. Een vriend, David Trompetter, wil hem helpen. Hij koppelt het zielige ventje aan zijn eigen lief, een krachtige, pootige vrouw zonder veel scrupules. Zij slaagt er dra in haar zwakken echtgenoot al meer en meer op het achterplan van haar leven te

dringen en zonder eenige schaamte zoekt ze de vreugde van verboden liefdesavonturen. Op een dag wordt ze vermoord door den moe-getergden man.

Veel minder in de opeenvolging van de op boeiende wijze verhaalde episodes dan wel in de psychologische beelding van de voornaamste personages is de aantrekkelijkheid te zoeken van dezen vloeiend geschreven roman, met zijn af en toe wat melodramatische sfeer. Er komen inderdaad in 'Petertje' enkele krachtig geteekende figuren voor, die zooveel getuigen zijn voor Kesnig's kunnen. Petertje, zijn vader, zijn cynische vriend Trompetter en verder Marie, de zinnelijke vrouw, zijn sterk-levende persoonlijkheden, welke door hun krachtige omlijning denken doen aan helden van Heyermans, die, zooals men weet, de ware leermeester heeten mag van Herman Kesnig. De auteur van 'Petertje' kent het geheim om de dramatische spanning te wekken. Zijn talent van tooneelschrijver is den romancier ten goede gekomen. Zijn jongste verhaal behoort tot het beste van zijn litteraire producten: het is een roman, die ongetwijfeld veel lezers aantrekken zal. 'Petertje' is den auteur van 'Moeder Zondervan' en van 'Het gouden Kalf' waardig.

B. Roest-Grollius is een nieuwe naam, die opgedoken is in de wereld van de Nederlandsche romanschrijvers en novellisten. We hebben hem aangetroffen op het omslag van den bundel **'Kroniek eener Jeugdzonde'** (Uitgave: C.A.J. van Dishoeck te Bussum). Het is een naam, dien men onthouden moet. Wie hem draagt bezit zeer zeker een eigenaardig talent, gesteund door een speciale levensvisie.

In 'Kroniek eener jeugdzonde' vindt de lezer, buiten het eerste verhaal, waarvan de titel ook dienst doet ter aanduiding van het geheele boek, nog een zevental novellen. Alle onderscheiden zich door de klare zakelijkheid van de verwoording, door het onliteraire karakter van de voorstellingen. Deze vertellingen berusten op scherpe psychologische waarneming, in vele gevallen zelfs op een onmeedoogende introspectie. Met een hallucinante luciditeit ontleedt de schrijver de gewaarwordingen van zijn personages, zoowel deze waarmede hij zich vereenzelvigt als deze, welke hij objectief beschouwt. Het uitwendig leven houdt op waarde te hebben, in zooverre het niet meer in directe betrekking staat tot de psychische verschijnselen, welke de menschen beleven. Het gaat niet, de verschillende verhalen uit dezen bundel te ontleden. Verscheidene zijn gegrondvest op pathologische motieven en veruiterlijken de smarten van een pijnlijke zelfontleding. We kunnen slechts onze indrukken samenvatten: deze 'Kroniek eener jeugdzonde' is een bizonder boek.

Onder den titel **'Het Traliehok'** (Uitgave Van Mierlo-Proost

te Turnhout) heeft Frans Dirickx een aantal novellen verzameld, welke alle episodes verhalen uit het leven van gevangenen. De schrijver heeft blijkbaar geput uit eigen herinnering. Wat hij vertelt heeft hij gezien, waarschijnlijk in den tijd toen hij als ambtenaar gehecht was aan de administratie van een huis van bewaring. Het kan banaal klinken te zeggen, dat al de typen, door Dirickx ten tooneele gevoerd, 'naar het leven zijn geteekend.' Toch bepaalt deze uitdrukking heel juist de waarde van zijn werk, waarin hij met begrijpende liefde verhaalt van arme menschen, welke door de maatschappij uitgestooten werden omdat ze eenig misdrijf hebben gepleegd. Dirickx versmaadt pathos. Hij wil niet eens den indruk wekken alsof hij onder het schrijven ooit door eenige litteraire bekommernis werd geleid. Hij vertelt met eenvoudige woorden en klare wendingen. En ziet, uit dit eenvoudige relaas van waarachtige gebeurtenissen, ontwikkelt zich een stroom van zuiver en intens gevoel, welke den lezer overmeestert. Met 'Het Traliehok' heeft Dirickx zich een plaats veroverd onder onze goede vertellers. Zijn eenvoudig, hartelijk boek zal graag gelezen worden.

Ons blijft nog de taak de aandacht te vestigen op een vertaling. Werumeus Buning heeft een roman van den Duitschen romancier Robert Neumann 'Struensee, Doctor, Dictator, Favorit' overgezet in klaar-klinkend Nederlandsch onder den titel 'Koning, Koningin en Dictator' (Uitgave Querido te Amsterdam). Het zeer boeiende verhaal - deze dicht-bedrukte driehonderd vijftig bladzijden leest men in één adem - verplaatst ons naar het Denemarken van de achttiende eeuw. Er wordt een tijdvak geschilderd, dat niet alleen belangrijk is voor het toen machtige Deensche koninkrijk, hetwelk zich uitstrekte tot diep in Duitschland, maar ook voor heel Europa. Hoofdpersonen zijn: de jonge, erfelijk belaste koning Christiaan, welke een ongeneeslijke zielszieke worden zal; zijn niet minder jeugdige vrouw, de prinses Mathilde, welke later in overspel haar ontgoochelingen zal beproeven te vergeten; de Koningin-weduwe, die een zoon uit haar tweede huwelijk op den troon wenscht te zien, en eindelijk dokter Struensee, die in Altona woont. Deze vrijzinnige idealist zal de actie beheerschen gaan en zijn levenslot wordt dan ook allengs geheel op het voorplan van de belangstelling geschoven. Een heele wereld wordt ons onthuld in dit schitterend boek, vol leven, vol spanning en vol dramatische kracht. Een boek met Shakespeariaansche lichtspelingen.

LODE MONTEYNE.

Koloniaal Tooneel

De dichter A. de Geest heeft een boek van 153 blz. geschreven over Frans Demers en zijn exotisch tooneel, verschenen bij J. Janssens, Antwerpen, met een inleiding van Lode Monteyne.

We moeten het vooral beschouwen als een verweer, door een derde, tegen minder gunstige beoordeelingen over de drama's van dezen auteur. De h. de Geest leerde Demers kennen in een verloren post in Congo, en beiden sloten vriendschap. De h. de Geest is echter niet blind voor sommige tekortkomingen in het werk van zijn vriend, en dat moeten we waardeeren. Het was er hem niet zoozeer om te doen een aesthetische analyse te schrijven van Demers' werken, hun literaire waarde te bepalen, doch in de eerste plaats ‘hun beteekenis te doen uitkomen als schildering van het koloniale milieu in de eerste tijden der Europeesche bezetting.’

We hebben deze beteekenis herhaaldelijk in twijfel getrokken, wat ons, ook herhaaldelijk, in het boek wordt verweten, soms in bewoordingen die een heftig temperament verraden. Dit mag ons echter niet onrechtvaardig maken. Ook niet het feit dat de h. de Geest, die eerst onlangs uit de kolonie is teruggekeerd en dus onze tooneelbeweging van de laatste jaren slechts van uit de verte heeft kunnen volgen, lichtvaardig oordeelen velt over tooneelschrijvers wier werk hij blijkbaar slechts gedeeltelijk kent, maar van wie hij toch getuigt: ‘De groote verwachtingen die door hun optreden gewekt werden, zijn helaas niet in vervulling gegaan.’

Frans Demers heeft o.m. ‘Het zwakke Geslacht’ geschreven. We houden het voor zijn beste stuk. Maar hij kon het nooit opgevoerd krijgen. Vreest de h. de Geest niet dat ook Demers ‘de groote verwachtingen’ zou kunnen beschamen, wanneer hij het volle gewicht op zich voelt drukken van onze tooneeltoestanden, onmogelijk vooral voor vrijzinnige schrijvers? Een tooneelauteur heeft helaas den onweerstaanbaren drang om zijn werk op de planken te zien - eerst dàn leeft het werkelijk, is het voltooid - en hij zal liever alle mogelijke concessies doen dan zijn manuscripten in een la te begraven. We leven op tooneelgebied in het land van de concessies. Dit ondervinden schrijvers, spelers, regisseurs, directeuren. De h. de Geest had hierover een interessant hoofdstuk kunnen schrijven...

Maar we zijn overtuigd dat hij, indien het hem nog te doen stond, niet meer zou vervallen in het zoo vaak voorkomend euvel, na te praten wat men bij anderen gelezen heeft, zonder te kontroleeren in hoeverre deze uitspraken met de werkelijkheid overeenstemmen.

Kan het werk van Demers al dan niet als koloniaal tooneel beschouwd worden? De h. de Geest betoogt dat de critici die zich in negatieven zin uitlieten, de toestanden in Congo niet kennen, dus in dit opzicht geen oordeel kunnen vellen, daar zij niet kunnen weten welke veranderingen het verblijf in de kolonie op den Europeaan, geestelijk en lichamelijk, teweegbrengt. Dat zou dan hierop neerkomen: om een kunstwerk te beoordeelen moet men met het milieu volkomen vertrouwd zijn. Aldus beschouwd, zou men, uiterste konsekwentie, alleen een werk mogen en kunnen beoordeelen dat in de eigen stad of streek ontstaan is, of in een streek waar men langeren tijd vertoefd heeft.

Het is juist omdat de personages van Demers heel weinig, of bijna niet, verschillen van den mensch in Europa, dat we zijn werk geen koloniaal tooneel kunnen noemen. Neem het dekor weg, herleid deze drama's tot hun kern, wat blijft er over? De strijd tusschen zinnelijke en romantische liefde, de eeuwige strategie van begeerte en verweer, notities van algemeenen aard over de betrekkingen tusschen de beide geslachten, het uitpluizen van vrouwenpsychologie. Het zijn Europeesche gevalletjes die toevallig in Congo spelen, doch even goed overal elders konden gebeuren.

Meten we daarentegen eens den afstand die ons scheidt van b.v. de personages uit de poolromans van Curwood en Jack London! Deze personages zijn gevormd door de streek, het klimaat, en alleen daar denkbaar.

De h. Demers heeft geen koloniaal tooneel geschreven (behalve in één stuk: De Halfbloed), omdat het probleem van den Europeaan in de tropen hem niet bezighield. Dat is geen verwijt, eenvoudig een constatatie. Zijn personen zijn vaag beroerd door het verblijf in de kolonie, meer niet.

Daarentegen zijn er schrijvers die een roman of stuk situeeren in streken die zij nooit bezocht hebben. Zij geven dan niet exakte dagelijksche notities, maar hun persoonlijk aanvoelen van deze streken, zooals hun fantazie ze zich voorstelt, geholpen door beschrijvingen of door het relaas van iemand die er geweest is. En het kan gebeuren dat dergelijke literatuur echter aandoet dan die van een ooggetuige... Een aktueel voorbeeld is de onlangs met den Albert I prijs bekroonde roman van den Brusselschen schrijver Eric de Haulleville: ‘Voyage aux Iles Galapagos’. De auteur verklaarde dat hij nooit deze eilanden bezocht heeft... Trouwens,

hoe zou het anders mogelijk zijn een historischen of in het verleden spelenden roman of stuk te schrijven?

We komen dus tot de conclusie dat de h. de Geest zijn boek op een verkeerde basis gebouwd heeft.

Wat er wel is in Deniers' stukken: de personages spreken dikwijls over de kolonie en over het feit dat zij kolonialen zijn, maar tusschen **zeggen** en **zijn** is op het tooneel een hemelsbreed verschil. We zouden hun mentaliteit en de verwikkelingen die daaruit ontstaan eenvoudig moeten beleven, zooals in dat aangrijpende Engelsche drama: 'Blanke Ballast', met den 'man die komt', den 'man die gaat' en den 'man die blijft'.

Welke koloniale thema's heeft Frans Demers in zijn stukken behandeld? De h. de Geest zal het ons zeggen. Op blz. 67-69 van zijn boek heeft hij het over de sociale toestanden in Congo. En op blz. 70 verklaart hij: 'Demers heeft in zijn drama's het sociale probleem der standen- en klassenverwarring onder de tropen niet behandeld.' We vinden het jammer, want hier was nu werkelijk een koloniaal, en een nieuw, onderwerp. 'Maar,' gaat de h. de Geest voort, 'hij heeft den invloed van eenzaamheid, ontgoocheling en klimaat op teergevoelige of zinnelijk aangelegde vrouwen-naturen nagegaan, de scherpte der conflicten die er kunnen uit geboren worden, toegelicht in zijn beide spelen 'Eva' en 'Het zwakke Geslacht'.

Beschouwen we dus deze stukken van dichterbij.

'Het zwakke Geslacht'. De genaamde Jeanne Loop komt naar de kolonie, en wel naar hetzelfde plaatsje waar haar eerste minnaar Rik Delport, verblijft. Zij brengt al de mannelijke hoofden van den post op hol - de Europeesche mannelijke hoofden -, en lokt de meest dramatische voorvallen uit. De schuld van de kolonie, zegt de h. de Geest, de kolonie heeft deze vrouw gedetraqueerd. Helaas, de auteur zèlf spreekt hem tegen. Wanneer Jeanne naar Congo komt is haar zinnelijke evolutie reeds een voldongen feit, en haar verblijf in de tropen zal er niets meer aan veranderen. Wie heeft schuld? De tropenzon? Neen, Rik Delport, die het meisje in Europa verleid en bedorven heeft. Zij zelf zal het ons van A tot Z vertellen. Indien Rik naar Amerika was getrokken, in plaats van naar Congo, dan zou Jeanne hem daar hebben opgezocht om het boeltje overhoop te zetten, en het verloop zou hetzelfde geweest zijn als in Congo. Jeanne gehoorzaamt aan een onbewusten innerlijken aandrang: zij meent dat zij naar de kolonie komt om zich op Delport te wreken, maar in werkelijkheid is zij het type van de vrouw die, na vele experimenten, zich opnieuw voelt aangetrokken tot haar eersten minnaar, en de onweerstaanbare behoefte heeft om hem weer te zien, de laatste

akte te spelen van de geschiedenis hunner liefde, - zooals, naar het schijnt, de misdadiger gedreven wordt naar de plaats waar hij de misdaad pleegde...

Maar, zult gij zeggen, het zou dus volstaan, om van ‘Het zwakke Geslacht’ een koloniaal stuk te maken, dat de schrijver heel de voorgeschiedenis wegcijferde? Dan zou het werk aan beteekenis verliezen, zonder daarom koloniaal te worden. Het feit alleen dat de schrijver een dergelijke opgezweepte zinnelijkheid mogelijk acht in Europa, bewijst dat we hier niet met een zoo abnormaal geval te doen hebben dan dat we het zouden kunnen toeschrijven aan het klimaat onder de tropen.

‘Eva’ is het drama van de vrouw die zich onbegrepen waant, omdat haar man vooral opgaat in zijn arbeid, de vrouw die niet beseft dat ‘groote liefde’ in het huwelijk fataal ‘iets anders’ moet worden. Tot de ‘derde’ er bij komt, die de ‘onbegrepen vrouw’ natuurlijk wel begrijpt. We kunnen met den besten wil hierin niets anders zien dan het beruchte driehoeksgeval. Het gevoel van eenzaamheid, meent de h. de Geest, zou haar daartoe gedreven hebben. Wel, de vrouw die zich door haar man veronachtzaamd waant, zal altijd eenzaam zijn, in Congo of in het hartje van Europa, zelfs in de grootste wereldstad!

De echtbreuk komt in ‘Eva’ aan het licht door toedoen van een jaloersche inlandsche vrouw. In Europa zou het een Europeesche vrouw zijn, en uit. Het is de klassieke geschiedenis van de klassieke twee koppels. Ook het feit dat Hans, de echtgenoot, weg moet om een opstand onder de zwartjes te onderdrukken, - in plaats van eenvoudig op reis te moeten, zooals in een Europeesche echtbreuk-geschiedenis, maakt het geval niet kolonialer. Zou het verloop in Europa anders geweest zijn? De duizende stukken met hetzelfde onderwerp en verloop geven afdoende antwoord.

‘De Halfbloed’ is het eenige stuk van Demers dat we onder ‘koloniaal tooneel’ kunnen rangschikken. Naar het voorbeeld van Fabricius' ‘Dolle Hans’ teekent hij het conflict van een halfbloed, zoon van een blanken vader en een negerin, met zijn omgeving. Jean Joubart, de halfbloed, en zijn blanke vrouw Anna, zijn sedert een half jaar in de kolonie. Jean komt tot de ontdekking dat hij noch door de blanken, noch door de negers gewaardeerd wordt, dat beiden hem versmaden. Hij gaat zich inbeelden dat ook zijn vrouw niet meer van hem kan houden, en wanneer hij, door een onbesuisd optreden in de gevangenis geraakt en zijn positie verliest, geeft hij gehoor aan de inblazingen van den opstandigen neger Mandefu om ten strijde te trekken tegen de blanken. Dus een koloniaal onderwerp in den vollen zin. De fout is dat al de personages volbloed Europeanen schijnen, redeneeren en handelen als

volbloed Europeanen: ook de halfbloed Jean Joubart en de neger Mandefu. De schrijver heeft waarschijnlijk te veel aan ‘Dolle Hans’ gedacht, en daarbij vergeten dat een halfbloed van een Javaansche moeder en een blanken vader heel wat hooger staat dan wanneer de moeder een halfwilde negerin is. De h. de Geest - en hij kan het weten - zegt van de halfbloeden dat ze - enkele uitzonderingen niet te na gesproken, - anarchistisch aangelegd en weergaloos ijdel zijn. Zij lijden bovendien meest allen aan een belachelijke zelfoverschatting. Deze algemeene trekken vinden we niet terug in Jean Joubart, hij is niet geworden het type van den halfbloed. En dan: is de verachting van de blanken in Congo voor deze menschen wel zoo algemeen als Demers het doet voorkomen? Fabricius heeft er zich wel voor gewacht in ‘Dolle Hans’ te generaliseeren, hij zegt uitdrukkelijk dat de haat voor de Sienjo's slechts bij een kleine minderheid bestaat. Wat den neger Mandefu betreft, hij is een literair bedenksel, de spreekbuis van den auteur, die in hem wou belichamen al het leed en al de ellende die het zwarte ras reeds te verduren heeft gehad. Een toekomstbeeld? Maar dan moeten we veronderstellen dat de ontwikkelingsmogelijkheden van de negers even groot zijn als bij de blanken.

Fabricius heeft in sommige van zijn stukken inlanders geteekend; hij betrachtte hun speciale mentaliteit weer te geven. Misschien is er veel conventioneels aan deze figuren, maar ze geven ten minste een zekere illusie, ze doen aan als écht, theaterecht. Bij de Mandefu van Demers echter voelt men dadelijk: dat kan niet, dat is valsch.

Doch in ‘De Halfbloed’ teekent hij ook een figuur, Vergoot, dien we, als type van een zekere soort kolonialen, volkomen kunnen aanvaarden.

Het laatste tooneelwerk van Demers: ‘De Dwingeland’, dat ook in Congo speelt, zullen we buiten beschouwing laten. De h. de Geest zegt zelf dat het geen koloniaal tooneel is.

Om te eindigen willen we nog de aandacht vestigen op het werk van een ander oud-koloniaal. Sylva De Jonghe (Sylva is ditmaal een jongen!) Hij schreef o.m. ‘Weeën, of de Bamboeslag’, spel uit de tropen in drie bedrijven en vijf tafereelen. (Uitg. Palmer Putman, Wenduine). In een gewesthoofdplaats, verloren in de brousse, wonen de waarnemende gewestbeheerder Carl Droste en zijn vrouw Magda. Droste weet bij ondervinding dat de primitieve negers enkel door ontzag voor den blanke in bedwang te houden zijn. Maar een nieuwe administrateur, Henri Tempels, komt het gewest beheeren. Hij komt regelrecht van Brussel, volgepropt met theorieën, die hij wil toepassen zonder acht te slaan op de waarschuwingen van Droste en van pater Muele. Het gevolg is een opstand, die Droste bijna het leven kost, terwijl

Tempels ten onder gaat aan den drank en de inlandsche vrouw. Aan het slot laat de schrijver hem krankzinnig worden. Deze opeenstapeling van dramatische gebeurtenissen mist helaas, climax, de dialogen zijn vaak gebrekkig en de techniek rudimentair. Maar door onderwerp en personages mag hier wel degelijk gesproken worden van een koloniaal tooneelstuk.

Een tweede spel van den h. De Jonghe geeft reeds veel minder vat op kritiek. We bedoelen 'Tropengift' (Uitg. J. Janssens, Antwerpen). De handeling is niet meer zoo hortend, de dialogeering is er enorm op vooruitgegaan. Het onderwerp heeft wel eenige gelijkenis met 'Het zwakke Geslacht'. De centrale figuur, Jenny Roms, is, in haar brutale zinnelijkheid, een tweede Jeanne Loop, met dit verschil dat we er geen moment hoeven aan te twijfelen dat haar histerische toestand ontstaan is onder invloed van de tropenzon. Zij heeft zich, toen ze nog mevrouw Roms was, afgegeven met haar zwarten boy, zonder van de anderen te spreken die haar gunsten genoten. Zij heeft het zoo bont gemaakt dat haar man zich voor den kop schoot. Nu komt ze op kantoor bij de gebroeders Deleu, gaat eerst met Max Deleu naar bed, en dan met z'n broer Jean. In haar is niets meer overgebleven van het normale schaamtegevoel van de Europeesche vrouw. Twee voorbeelden: haar tooneel waarin ze Jean wil verleiden (blz. 52-54); in haar paroxysme van histerie gaat zij er toe over de negerin Bibi en zich zelf de kleeren van het lijf te trekken, ten einde... Jean te laten kiezen! En wanneer Max te weten komt dat ze hem met haar broer bedriegt, hoonlacht ze: Wat kan ik er aan doen dat jullie beiden mij begeert? Denken jullie dat ik me aan een enkel man zou kunnen hechten? Zotte snullen! Maar bekijk me dan, bekijk me dan...

Ten slotte gaat zij er met den neger Bandubuile vandoor, die haar een plaatsje in zijn harem beloofd heeft.

De schrijver wijst er op dat Jenny's moeder een halfbloed was, er dus ook negerbloed in haar aderen vloeit. We hebben ons door oud-kolonialen laten wijsmaken dat dergelijke gevallen ook onder 100% blanke vrouwen voorkomen, ja, dat soms de partner nog minder dan een neger is... Moest dit waar zijn, het zou schromelijk zijn.

We hebben dus in den h. De Jonghe een auteur bij wien de kern van zijn werk koloniaal te noemen is.

Maar nu moeten we toch een vraag stellen: Heeft het nu werkelijk zooveel belang of de stukken van deze auteurs al dan niet 'koloniaal tooneel' zijn? Het komt er toch vooral op aan **goede** stukken te bezitten, werk van beteekenis.

ERNEST W. SCHMIDT.

Heinrich Heine[1]

Alhoewel Heine's jeugd zonder te scherpe accenten verliep, zoo treft men er reeds alle trekken aan van zijn complexe wezen, dat zijn tijdgenooten onbegrijpelijk voorkwam en nog steeds niet ontraadseld schijnt, al slaagde Max Brod er in, als geen criticus vóor hem, in de ziel van zijn held door te dringen. Hij toont de intense werking van het Joodsche element op den jongeling (zijn zonderlinge groot-oom, de Morgenländer; zijn geliefde realistische moeder; zijn goedige, lichtzinnige vader; de Joodsche school), den katholieken invloed (het Jezuïetencollege), het Fransche aandeel (Düsseldorf was bezet door het leger van Napoleon, dien Heine zelf zag).

Het richtinggevende voor zijn verder leven was zijn ongelukkige liefde voor Amalie, de dochter van zijn rijken oom uit Hamburg. Deze onvoldane hartstocht vormde den grond van zijn onheilvollen spot, zijn verachtend sarcasme. Eerst veel later, bij de vitale Française Mathilde, de sterkste tegenstelling tot het coquette nichtje, vond zijn gewond hart rust. Dikwijls breekt in zijn laatste jaren het schrijnende wee over de groote Hamburger liefde uit. Heine was het zwaarste beschoren wat een frisch, gevoelig menschenkind geschieden kan: ontgoocheling door de eerste vrouw, op wie al het vertrouwen, alle hoop van een onverbruikt gemoed rust. De verwende millionairsdochter kwetste zijn ziel diep. Voegt men daarbij de vernederingen, die hem zijn afstamming kostten, dan begrijpt men zijn spot, de uitkomst van een koortsachtige.

Aan de hoogeschool te Göttingen, in het midden der Hannoversche jonkers, deze ‘pommadehengsten’, traden de politieke dissonanten schril aan het licht. In 1820 formuleerde Heine in ‘Die Romantik’ een programma van het niet-reactionaire romantisme. Toen bekwam hij, wegens een tweegevecht, het consilium abeundi. Deze uitsluiting voerde hem naar Berlijn, waar zijn litteraire loopbaan voor goed zou aanvangen, terwijl hij van Bonn en Göttingen uit, tevergeefs een uitgever voor zijn gedichten gezocht had. Ook Brockhaus weigerde ze.

(1) MAX BROD. - Heinrich Heine. Verlag Allert de Lange, Amsterdam; 500 blz.; 10 illustraties.

Mei 1821 verschijnen zijn eerste gedichten in ‘Der Gesellschafter’. Weldra volgt de ‘Sonettenkranz an Schlegel’. Zijn eerste bundel bracht dan de verzen, die nu de inleiding van het ‘Buch der Lieder’ vormen.

Weer komt het ongeluk over hem in de gedaante van Therese, Amalie's jongere zuster. De Noordzee-cyclus ontstaat, zijn onpersoonlijkste werk.

Naar Londen (1825) geeft hem Amalie's vader, een kredietbrief van 400 pond mede, benevens een aanbeveling voor Rothschild. Daar leeft hij in grooten stijl (Englische Fragmente). Na zijn terugkeer heftige tooneelen tusschen Salomon en Heinrich. Deze roept zijn oom toe: Het goede aan U is, dat ge mijn naam draagt!

1826 verscheen het eerste deel der ‘Reisebilder’. 1827 volgde het tweede, met Immermann's Xenien, het uitgangspunt der Platenpolemiek; daarop het ‘Buch der Lieder’, voor 50 Louis afgestaan aan de uitgeverij Campe. De verloren geliefde, de schoone, valsche, trouwelooze vrouw: in deze formule kan de inhoud samengevat, zelfs daar waar hij de kleine ‘Kusinenknospe’ bezingt. Uit volmaakte, onvergankelijke schoonheid schreit onoverwinnelijke smart. De ironie is hier de uitweg van een overprikkeld subjectivisme. Met Heine, de ‘aus der Kutte gesprungene Romantiker’, sluit de oude lyrische school en vangt de moderne Duitsche lyriek aan.

Max Brod gaat in zijn meesleepend essay de verwante trekken na, die hem met de middeleeuwsche hekeldichters en minnezangers (Jona b. Abraham Gorni. Kalonymos, Profiat Duran, Immanuel - Dante's vriend -, Süszkind von Trimberg) verbinden.

In Hamburg kan Heine zich niet als avocaat doen aanstellen; in Berlijn en Munchen niet als privaat-docent. De ‘Reisebilder’ worden verboden; later zijn gezamenlijke schriften. Hij reist dan naar Italië, om daarna Helgoland aan te doen. De Helgolander hoofdstukken in zijn studie over Börne behooren tot zijn meesterlijkste prozabladen (1830).

Wat Heine aan de revoluties van 1830 beviel, was de romantiek van de gebeurtenissen, de zelfopoffering van sommige leiders, het stijgen van het ikzuchtige tot het boven-individueele, de afschaffing van onrechtvaardige voorrechten.

Na 1830 merkt men bij hem den invloed van het Saint-Simonisme. Wanneer hij in 1831 te Parijs aanlandt, debatteert hij er over socialisme in het Salon van Alfred de Vigny. Tegen kerk, adel en burgerlijke aristrocratie trekt hij van leer.

Geldnood, heimwee, ziekte verlieten hem niet tijdens het kwart eeuws van zijn oponthoud in Frankrijk. Toch voelde hij

zich verlost. Het akelige Pruisische absolutisme kon niet meer beproeven zijn geest te kluisteren. De ‘Revue des Deux-Mondes’ en de ‘Europe littéraire’ publiceeren zijn werk. Hij is buitenlandsch correspondent van het ‘Morgenblatt’ en de ‘Allgemeine Zeitung’. Men leest hem in Duitschland en in Frankrijk; hij trachtte steeds de beste geesten uit beide volken tot elkaar te brengen. Nooit werd hij de irrationeele krachten der ziel ontrouw.

Den geldridder kon hij niet velen, evenmin den massamensch. De wereld moet geregeerd, zei hij, door het genie, de schoonheid, de liefde, de kracht, de rechtvaardigheid.

G. Sand, de Musset, Balzac, de Nerval (zijn vertaler), de Vigny, Cousin, Hugo, Gautier, Béranger, Sue, Janin, Mignet, Chopin, Liszt, Berlioz gingen gaarne met hem om. Men trof in hem tegelijk een Aristophanes en een Uilenspiegel. Met Wagner en Laube kon men hem in het restaurant Brocci vinden. Grillparzer en Hebbel kwamen hem opzoeken. Maar ook de Metternichsche spioenen hoorden den intuïtieven mensch uit.

Huichelen en liegen kon Heine niet; nooit onderdrukte hij zijn lach, zijn ironie, zijn spot. Hij bleef de temperamentvolle argelooze, de lichtzinnige, de overmoedige. Zijn kleederen en zijn geld schonk hij aan de Duitsche emigranten. Goedheid was een hoofdtrek van zijn wezen. Eerlijk verdedigde hij de zaak der menschheid. In Duitschland verminkte de censuur zijn werk en noemde men hem een gemeen avonturier. In den zin van het ‘Jonge Duitschland’ kampte hij moedig voort tegen de verdedigers van alle middeleeuwsche instituties.

Zijn groote objectieve uiteenzetting met het abstracte radicalisme der omwentelaars staat in zijn studie over Börne. Zij hoort aan de spits van zijn oeuvre, oordeelt Thomas Mann. Ook in ‘Atta Troll’ trekt hij tegen de linksche doctrinairen op. ‘Deutschland, ein Wintermärchen’ is weer revolutionair, evenals de voorrede van ‘Lutetia’, een romantisch hoogtepunt op de grens van leven en dood.

1841 huwde hij Mathilde (Crescentia Eugénie Mirat). 't Was een eenvoudige ziel, vol volksche vroolijkheid, het tegenbeeld der trouwelooze Amalie en der oneerlijke Thérèse. Zij schonk Heine het geluk, dat hij bij de beide Nixen niet vond, maar ook de kwelling, die een man des geestes voelt, wanneer hij zich aan het reine instinct overlevert. Men denkt hier aan Goethe en Christiane. Goethe en Heine gedroegen zich echter niet als Strindbergsche jammeraars. Mathilde kon lezen noch schrijven. Duitsch was haar te moeilijk. Naïef bemerkte ze tot Laube: Spijtig, dat ik niets van Henri's werk versta. Dat juist vond Heine bekoorlijk; zij beminde hem alzoo om zijn persoon.

Onder de hoede van drie vrouwen zou hij lijden en sterven:

de onvermoeibare verpleegster (de moeder-figuur), Camilla (het fantoom der geliefde), Mathilde (vrouw en kind tegelijk).

Van 1832 begon hij te klagen over verlamming van twee vingeren. Heftige hoofdpijnen martelden hem. Zijn gezicht verslechtte. Dan stierf zijn linkerhand af, daarna de linker lichaamshelft. 1836 stelde de dokter ruggemergziekte vast. Hij teekende nu zijn verzen in duimhooge letters. De klaarheid van zijn geest leed niet. Progressieve spinale spieratrophie maakte hem eten en spreken vrijwel onmogelijk. Als een geraamte vermagerd, hoopte hij op genezing door de Duitsche wetenschap. De Pruisische justitieminister antwoordde met een bedreiging tot aanhouding. Het sterven in het vaderland werd hem ontzegd.

Vreeselijke crisissen volgden elkaar op. Tijdens de Februaridagen (1848) betrad hij nog eens de straat, moest het Louvre binnenvluchten en zonk daar voor de Venus van Milo neer. In 1849 verklaarde hij zijn sympathie voor de opstandige Hongaren, die het Weener absolutisme bekampten. De Tsjechen, die naast de Magyaren stonden, noemden hem ‘Onze dichter’. Zooals weleer Pascal en lang na hem Proust, arbeidde hij allerintensiefst voort en nam zijn ziel haar hoogste vlucht. Stoïek verdroeg hij de helsche pijnen. Dit eindstadium duurde van 1848 tot 1856. Nacht na nacht ontstonden de meesleepende strofen der ‘Lamentationen’, van ‘Lazarus’, der ‘Hebraïsche Melodien’. Goethe, Schiller, Schopenhauer, Swedenborg boeiden hem tot het laatst; maar ook Dumas. Wanneer bezoekers meenden een Christus voor zich te zien, bemerkte hij: Qel grand succès de moribond! Fanny Lewald vertelt hem over de Mendelsohnsche, de Schubertsche, de Schumannsche composities zijner liederen. De laatste maanden zijn vervuld van zijn liefde tot Camilla Selden, de Mouche, zijn raadselachtige vriendin. Hij kon ze niet missen. Gaat zij tijdelijk heen, dan vertwijfelt hij. Zoo troostte Christus hem op zijn doodsbed, hem, den eveneens gekruiste om der waarheid en der liefde wil. Camilla was de eenige vrouw, die hij waarachtig heeft liefgehad, wie hij bekende hoe zijn leven van hartstocht leeg was van levende liefde...

In 1936 bevatten de Duitsche letterkundige bloemlezingen nog enkele gedichten van Heinrich Heine met het onderschrift ‘Dichter onbekend’. Zijn monumenten zijn verwijderd...

Dr. JOZ. PEETERS.

Boekbeschouwing

Alexan. - Mit uns die Sintflut. Editions Météore, rue des Petites-Ecuries, 27, Paris (10e); 280 blz.; 12 Ffr.

Alexan klaagt met bitter sarcasme de wapenindustrie, het militarisme, het kapitalisme en voor alles het fascisme aan, die de oorzaken zijn, dat de wereld op haar kop schijnt te staan. Achtereenvolgens vertelt hij bijtende 'Geschichten für Gasmaskenträger', het ironisch-nijdige 'Mit uns die Sintflut', spot met de menschelijke idiotie in 'Narrkotika', verhaalt onbarmhartig 'Fantastische Erzählungen', hoont het Hitlerisme in 'Der Hozulasch am Mittag', en in zijn 'Kleine Lehrstücke'; dan volgt ongenadige 'Schützengrabenlyrik' en 'Gedanken- und Granatensplitter'; na zijn geeselende 'Kleiner Katechismus des Umsturzes' eindigt hij met een 'Psychologie des Schützengrabens', tegelijkertijd een critische analyse van het fascistische phenomeen. De fascisten, besluit hij, in zoover zij opgehitste slachtoffers en geen verdierlijkte soldeniers zijn, gedragen zich als echte Don Quichotten, die tegen de windmolens van den tijd te pletter zullen loopen.

Heinz Liepmann. - Het Vaderland. De Arbeiderspers. Amsterdam; Fl 2,25/2,90. Vertaling P. Voogd.

Er staat in dezen zeer karakteristieken roman geen woord, zegt de auteur, of hij heeft het zelf gehoord; geen mensch komt er in voor, of hij heeft hem of haar persoonlijk gekend, geen daad, of hij heeft haar met eigen oogen gezien - voor zoover ze niet is gezien of hem medegedeeld door vrienden, die hij sedert jaren kent en wier betrouwbaarheid boven allen twijfel staat. De sensatie, door dit werk gewekt, dat nu in 20 talen omgezet werd, is nog steeds niet geluwd. De schrijver staat voor de juistheid der gegevens in; alle dingen, die in het boek worden verhaald, zijn feiten. Daarvoor zijn zijn eer, zijn bestaan en zijn leven borg. De nationaal-socialistische Duitsche regeering en haar daden vormen een heftig omstreden probleem en zullen het nog jarenlang blijven. Met apostolischen ijver, een rake pen, een gespierde en beeldrijke taal, weet Liepmann, wiens vader in 1914 vrijwillig aan den wereldoorlog deelnam en in 1917 aan een schot in den buik stierf, wiens boeken verbrand en verketterd werden, zijn heilige overtuiging mee te deelen.

Theodor Wolff. - Der Marsch durch zwei Jahrzehnte. Allert de Lange Verlag, Amsterdam; 390 blz.; talrijke portretten.

In deze Mémoires schildert de zeer begaafde oud-hoofdopsteller van het Berliner Tageblatt de belangwekkendste figuren van het keizerlijke en van het republikeinsche Duitschland, zooals hij ze persoonlijk gekend heeft. Het is voorwaar een standaardwerk in zijn aard. Effenaf verbazend is het hoe machtig veel materiaal verwerkt werd. De auteur vonnist onpartijdig gestalten als Willem II, Bülow, Monts,

Ballin, Jagow, Bethmann Holweg, Hertling, Hindenburg, Ludendorff, Holstein, Erzberger, Michaelis, Max von Baden, Stresemann, Brockdorff-

Rantzau, Liebknecht, Ebert, Noske, Braun en vele andere. Al de hoofdstukken zijn uiterst vlot geschreven en zijn een onmisbare aanvulling voor allen, die enkel naar de officieele kaders geschoold zijn. Bijzonder sympathiek doet de geest aan, die dit heele werk bezielt: objectiviteit vóor alles. Deze waardevolle arbeid werpt heel wat licht op de netelige historische problemen, die de laatste twintig jaren de wereld vergiftigden. Deze meesterlijke, rijke studie is van een typographische keurigheid, waarvoor de uitgever dient gelukgewenscht.

Joseph Roth. - Die hundert Tage. Verlag Allert de Lange, Amsterdam; 300 blz.

Geschiedenis is een onderwerp, waarvoor geen beschaafd mensch zich mag desinteresseeren. In dit verband is het niet vermetel vast te stellen, dat, hoe verdienstelijk ook het litteraire werk over de Napoleontische periode wezen moge, tot nog toe. niemand een onvergefelijker beeld schiep van de heldhaftige honderd dagen dan Joseph Roth, de auteur van ‘Der Antichrist’ en van ‘Hiob’. Wij zeggen, dat wij hier staan voor een éenig tragisch werk, in den letterlijken zin van het woord, dat ons zeer diep ontroert. Uiterst boeiend schildert hij tevens de liefde van de kleine Corsikaansche Angelina, waschvrouwtje aan het keizerlijke hof, voor den grooten Napoleon, en hoe zij voor hem sterft, wanneer zijn ster uitdooft. Bewonderenswaardig is 's schrijvers gave van gevatheid om het grootsche wereldgebeuren en het kleine menschenlot classiek te verbinden. Met stijgende emotie doorloopt men dan ook dezen historischen roman, waarvan het verschijnen aan vele groote menschen een vreugde zal brengen gelijk de St. Niklaasgeschenken aan de kleine kinderen. Welk een rijkdom aan geschiedkundige gedachten, nieuwe gezichtspunten, oorspronkelijke perspectieven en parallellen worden hier uitgestald!

Alfred Neumann. - Königin Christine von Schweden. Allert de Lange, Amsterdam; 420 blz.; 16 afbeeldingen.

De voortreffelijkheid dezer historische biographie is vooreerst te danken aan den hoogen ernst en de strenge wetenschappelijkheid, waarmee de auteur zijn taak heeft opgevat en uitgevoerd. Zij stijgt uit boven alles wat tot nog toe over Christina van Zweden in om 't even welk land is verschenen. Ingezet wordt het werk met een gedachtenrijke verhandeling over haar kindsheid, waarin Neumann op de beteekenis van haar vader Gustaaf Adolf wijst. Het tweede deel vorscht al de geheimen harer regeering na, is in alle opzichten merkwaardig. Even diepgaand, buitengewoon knap en suggestief doet het derde gedeelte ‘Christina's Roomsche tijd’ aan. Het gansche is den hoogsten lof waard. De schrijver bewees er een uitstekenden dienst mede aan het ontwikkeld publiek. Er is inderdaad haast geen boek te noemen, dat zulken levendigen, oorspronkelijken, alzijdigen kijk geeft op de historische gestalten der 17^{e} eeuw, en het kan voorzeker niet ontkend worden, dat een contact met de toenmalige gedachtenwereld een onmisbaarheid is voor iemand, die op hoogere

geestesontwikkeling aanspraak wil maken. Neumann's zielkundig inzicht werpt het scherpste licht op de beroemdste generaals, wijsgeeren, favori's, koningen, pausen, alchemisten, bankiers, avonturiers, bankroetiers, diplomaten, kardinalen, biechtvaders en ketters, die we zien bewegen en fladderen rond de kleine, leelijke, zenuwachtige, intellectueele Christina, nu wellicht gepopulariseerd tot in het kleinste dorpje, dank zij haar ‘evenbeeld’ Greta Garbo...

R.I. Humm. - Die Inseln. Verlag Oprecht, Zürich; kart. Zw. fr. 4,50; geb. 6.

Vóor den man in den vensterhoek van het koffiehuis stijgen de herinneringen aan zijn vervlogen dagen als eilanden op uit een bodemlooze zee. Het land uit zijn jeugd duikt spookachtig, vergeestelijkt op uit de donkerte van zijn bewustzijn.

Hij houdt deze vluchtige beelden met sterken wil in een eigenaardigen dichterlijken vorm vast. Hij vertelt en beschrijft met boeiende spanning en in heerlijken stijl over de ‘eilanden’ rond Montanina, een stad in de Po-vlakte; rond Santa Maria bij Portomarte, een visschersdorp in Ligurië; rond den Gouden Hoek in Zürich. Welk een fijnen speurzin bezit deze Europeaan, die toch zoo provinciaal voelen kan, te gelijk strevend naar het diepste innerlijke en het collectief bewuste!

Friedrich Schick. - Ein Burger wird Mensch. Verlag Oprecht, Zürich.

De held van dezen hoogst lezenswaardigen roman behoort tot het zeer begoede Weensche midden; zijn mindere omgeving beschouwt hij als vol duisternis en bedreiging, tot hij een eenvoudig, eerlijk meisje ontmoet, zoo heelemaal anders dan de vrouwen rondom hem, dat hij haar bemint van het eerste oogenblik af, al voelt hij, dat dit haar ongeluk worden moet. Ten slotte slaagt zij er in hem uit zijn kunstmatige wereld te rukken; de levende werkelijkheid is echter zoo koud en gruwelijk, zoo vol onmenschelijkheden, dat hij er onder bezwijkt. Een bitter boek van heiligen toorn en diep medelijden.

Dorothy Woodman. - Au Seuil de la Guerre. Editions du Carrefour, Paris; 370 blz.; 25 fr.

Dit werk (de vertaling van het Engelsche ‘Hitler rearms’) is de eerste wetenschappelijke arbeid, die door middel van onweerlegbare documenten een volkomen kijk geeft op de reusachtige oorlogsvoorbereiding in het Hitleriaansche Duitschland; slechts een klein gedeelte van deze gegevens was tot hiertoe door de wereldopinie gekend. Nu de verplichte legerdienst heringevoerd werd en de Rijksregeering in haar proclamatie de militaire bepalingen van het verdrag van Versailles opzegde en op militair gebied haar volle vrijheid hernam, krijgt dit boek een gansch bizondere beteekenis. Zoo wordt de atmosfeer in Europa slechter en slechter. Het buitenland weet nu, dat het beetgenomen werd. Hitler heeft drie jaar lang zoo berustend en vredelievend gesproken als geen Duitsch regeerder voor hem. Er zijn in de landen, die reden hadden bezorgd te zijn, vele lieden, die dit niet vertrouwen en die zeggen: Aldus treedt hij op, zoolang hij meent, de buitenwereld te moeten kalm houden, daar hij een actie van die nu nog overmachtige buitenwereld tegen Duitschland vreest. Hij zal het masker laten vallen, op het oogenblik waarop hij zich daarvoor sterk genoeg voelt. Mochten deze lieden geen gelijk krijgen!

Dorothy Woodman. - Hitlers Luftflotte startbereit. Editions du Carrefour, Paris; 200 blz.; met talrijke afbeeldingen, kaarten en tabellen; gekart. Ffr. 15.

Hier wordt het geheim van de Duitsche luchtuitrustingen onthuld door de onversaagde Engelsche schrijfster van ‘Hitler rearms’. De Hitlerregeering en bizonderlijk de luchtvaartminister Goering hebben zich de grootste moeite gegeven om de schepping eener krijgsbereide luchtvloot te verbergen. Als dezer uitrusting een hoogte bereikt had, die voor het buitenland niet meer ontdoken kon worden, haastte zich Goering en later Hitler, in het gesprek met den Engelschen minister van Buitenlandsche Zaken Simon, een deel daarvan te bekennen. Over de werkelijke grootte en sterkte der Duitsche luchtbewapening werd intusschen veel geschreven. Nu bezit men een werk, dat de waarheid verhaalt. Tallooze belangrijke bizonderheden geven een nauwkeurig beeld van den werkelijken stand van zaken. Het boek zal ongetwijfeld door zijn buitengewoon rijk en onbetwistbaar materiaal een gerechtvaardigd opzien verwekken, vooral daar waar het handelt over de industrieele basis der luchtbewapening, de bedrijfsvoorwaarden en de ligging der fabrieken.

K. Billinger. - Schutzhaeftling 880. Editions du Carrefour, Paris; 200 blz.; 15 Ffr.

Hier spreekt iemand, die in de tuchtplaatsen van het Derde Rijk maanden lang gevangen gehouden was; één van de velen, die achter prikkeldraad levend begraven werden. Foltering en doodslag staan nog voortdurend aan de dagorde. De auteur, ingenieur en letterkundige, verzwijgt niets en verontschuldigt nog minder. Zijn oprechtheid uit zich met ongemeene literaire kracht, waarvan men het dwingend geweld niet ontwijken kan. Aanleiding tot het opkomen van illusies bestaat er niet meer na de lezing van zulk werk.

Bij dezelfde uitgevers verschijnt maandelijks het tijdschrift 'Unsere Zeit'.

J.R. Becher. - Der Mann der alles glaubte. Editions du Carrefour, Paris VI.

Johannes R. Becher heeft een nieuwen naam gevonden voor den merkwaardigen doorsnee-Duitscher van 1900 tot 1933. Hij noemt hem den man, die alles geloofde, en inderdaad, zegt Heinrich Mann, wat heeft hij zich van Willem II af tot Hitler niet alles laten wijsmaken en door wie? Steeds werden in de geschiedenis de 'leiders' gevonden om uit die aangeboren lichtgeloovigheid voordeel te halen. Zij gaan accoord met de bedrogenen en deze met hen. Zij hebben elkander noodig. Dezen troosteloozen indruk bekomt men uit de gedichten, die Becher nochtans lustig vertelt, zonder bitterheid, met veel talent, met waar gevoel. Men treft hier sonetten aan, zooals er sinds het Duitsche classicisme niet meer voortgebracht werden.

Bodo Uhse. - Söldner und Soldat. Editions du Carrefour, 330 blz.; 18 Ffr.

Een jonge Duitscher geeft een autobiografische levensschets in dit boek vol avonturen. We krijgen een beeld van de burgerlijke jeugd uit den naoorlogstijd en tegelijkertijd de geschiedenis eener politieke evolutie, met overtuigende eerlijkheid beschreven, en die de huidige gebeurtenissen in Duitschland doet begrijpen en een zware aanklacht tegen de machthebbers vormt. De auteur vertelt - en men volgt zijn verhaal met ingehouden adem - hoe hij zich na den wereldkrijg bij een vrijkorps aansluit, mengsel van romantisme en landsknechtendom. Hij neemt aan den Hitleropstand van 1923 deel; treedt in de rangen der NSDAP, wint de vriendschap der gebroeders Strasser, strijdt als hoofdredacteur van een nationaalsocialistisch blad voor de oppositierichting in de partij. Als groepleider en gemeenteraadslid in een kleine stad geraakt hij in het politiek moeras, knoopt betrekkingen aan met de Holsteinsche bommenwerpers, wordt aangehouden en keert ten slotte de NSDAP den rug toe, om in de rijen der kampers tegen het Nationaal-socialisme plaats te nemen.

Tels qu'ils sont. - Editions du Carrefour; Paris; 230 blz.; 12 Ffr.

Dit uit het Duitsch vertaald werk beantwoordt de vraag: Wie zijn de mannen, die het IIIe Rijk besturen? Staan er in werkelijkheid geen krachten achter hen, die reeds in den tijd van het Keizerrijk en van de Republiek van Weimar het lot van Duitschland bepaalden? De levensgeschiedenis van 33 leiders wordt hier onverbloemd geschilderd, aan de hand van authentieke documenten. Eerst komen de goden aan de beurt (Hitler, Goering, Goebbels), dan de halfgoden (Hess, Frick, Rosenberg, Darré, Prins August Wilhelm, Ley, Himmler), daarna de provinciale goden (von Epp, Streicher, Kaufmann...), vervolgens de helden (Schlageter, Horst Wessel), de bedrogen bedriegers (Oskar von Hindenburg, von Papen, Hugenberg), de ware meesters (Thyssen, Schacht).

Das braune Netz. - Editions du Carrefour, Paris VI; 380 blz.

Dit lijvig boek handelt over de bedrijvigheid van het Nazisme en der Gestapo in het buitenland. Het steunt op documenten, berichten, omzendbrieven en verklaringen van de Duitsche regeering en de Nazi-partij. Opzienbarend is de inhoud zeker: een volledig overzicht over alle organisaties, die zich in het Derde Rijk met den vreemde bezighouden, wordt verstrekt en de financieele bronnen, die hun werkzaamheid mogelijk maken, aangewezen. De methodes, waarmede de Gestapo elders arbeidt, worden geschetst. Aan de hand van een aantal authentieke voorbeelden werpt de auteur een schel licht op deze werkwijzen. Sensationeele stukken worden afgedrukt, uitgaande van attaché's bij Duitsche ambassades. Een lijst van 600 propagandisten, agenten, spionnen, van verscheidene gevallen van menschenroof en moord, dit alles vervolledigd door meer dan 100 afbeeldingen, verhoogt ongetwijfeld de belangstelling van den lezer.

Dit boek, schrijft Lord Listowel in zijn Voorwoord, dient den vrede. Het strijdt tegen leugen en huichelarij, tegen geweld en oorlog.

Der gelbe Fleck. Editions du Carrefout, Paris VI; 290 blz.

Duizenden documentarisch bewezen feiten van Jodenvervolging in Duitschland worden in dit werk weergegeven. Met voorbeeldige zakelijkheid werd het materiaal samengebracht over hetgeen men in het Derde Rijk ‘De Oplossing van het Jodenvraagstuk’ noemt. De middeleeuwsche practijken doen menschelijk aan wanneer men ze vergelijkt met de georganiseerde brutaliteit, de gedisciplineerde dwaasheid van het huidige Duitschland, schrijft Lion Feuchtwanger in zijn Voorwoord. Geschiedenis is de kamp van een verstandige minderheid tegen de gewelddadige meerderheid der dommen. Hoe ongehoord lastig deze strijd is, daarvoor geeft dit boek uiterst illustratieve, voor den historicus van alle tijden zeer gewichtige bronnen. Aangetoond wordt, dat een groot deel van de Duitsche bevolking volstrekt niet accoord gaat met wat zich heden over onze Oostergrenzen afspeelt. Deze gegevens moeten ons aanzetten niet te veralgemeenen, een fout, waarin men op onze dagen zoo snel vervalt.

V. Schollaert en J. Lauwerijs. - Nieuwste Geschiedenis. Standaard-Boekhandel; 390 blz.; 25 fr. Met talrijke opluisteringen.

Met groote sympathie hebben wij dit Vlaamsch Handboek voor de Nieuwste Geschiedenis, dat de beste Noordnederlandsche evenaart, gelezen. Prof. Dr. Schollaert en leeraar Lauwerijs weten, bij allen wetenschappelijken ernst, te boeien en te treffen, zoodat ongetwijfeld de studenten van het middelbaar onderwijs en niet minder de normalisten dit voortreffelijk werk graag zullen bestudeeren. Het zal voorzeker hun belangstelling wekken, zonder welke het geschiedenisonderwijs tot onvruchtbaarheid is gedoemd. Dat dit dikwerf - ja meestal - het geval blijft, is te betreuren, want geen

leervak is zoo veelzijdig ontwikkelend als het historische, daar het meer dan welk ander inzicht geven kan in het geestelijk groeiproces der menschheid. Met onderhavige handleiding zal de leeraar, die zijn stof beheerscht, met genoegen vaststellen, hoe snel de leerlingen interesse voor de geschiedenis voelen, en hoe gaarne zij bepaalde onderwerpen er uit grondiger wenschen na te gaan. Om hen daarin te gemoet te komen, hebben de auteurs in hun belangrijk Voorbericht (en verder bij het behandelen der afzonderlijke landen) een uitgebreide bibliographie medegedeeld.

M. Marechal. - Histoire nationale. Miaux frères, Chatelineau; 160 blz. Met opluisteringen.

Een flink handboek voor de leerlingen van den derden en den vierden graad der lagere scholen en den hoogeren graad van de voorbereidende afdeeling

der middelbare onderwijsinrichtingen, waar het Fransch als voertaal geldt. De onderwijzer verklaart de stof volgens de gegevens van dit werkje, laat den tekst daarna lezen en eischt geen andere les dan het kennen van den korten inhoud, die het slot van ieder hoofdstuk vormt. Bij de kinderen zal het voorzeker in den smaak vallen.

Dr. JOZ. PEETERS.

Nieuwe Uitgaven

Van het Office de Publicité, Brussel:

HELENE HAGOUND: Diction française, suite du 'Petit Cours d'Initiation'; tome II; 155 blz.

Een zeer methodisch werk, voor middelbare scholen, atheneums, normaalscholen, maar, volgens ons, ook voor ruimere kringen van niet studeerenden, die op elke bladzijde een nuttigen wenk kunnen vinden. Wij willen hier vooral de aandacht vestigen op de hoofdstukken over de dubbele medeklinkers, de h (die delikate kwestie!), het accent, de verbindingen (met àl de eindletters) en de doffe (de schrijfster zegt: de natuurlijke) e.

Van de uitgaven L.U.T.T.E., Antwerpen:

ALEX. D. VAN DER HORST. De Protokollen der Wijzen van Zion: oorsprong, inhoud, doel; 152 blz.

Uit den inhoud: o.a. oorsprong van het antisemitisme; het rassenvraagstuk; de vervalsching (het proces te Zurich en te Bern); tekstvergelijkingen; moderne Wijzen van Zion; de anti-Jodenwetten van Neurenberg (officieele tekst); wat is vrijmetselarij?

Van de Vlaamsche Boekcentrale, Antwerpen:

ANTON VAN DE VELDE: Het hart vecht, roman; 262 blz.; 25 fr., geb. 35 fr.

Bespreking later.

Van J.B. Wolters, Groningen:

L. BOT en C.J. UITERWAAL: Heure de Conversation; 84 blz.; *f* 0,80; geb. *f* 1.-.

30 oefeningen om van 't Fransch in 't Nederlandsen te vertalen, de beide - vlotte - teksten naast elkaar, idiomatische bijzonderheden in vetjes gedrukt.

Van H. Van Tichelen, Antwerpen:

De kleine Vlaming, April 1936.

Inhoud: Nieuws van de maand; Een gezellig tehuis; Uilenspiegel (2 hoofdstukken); Klaas en kleine Plof; Cacao en chocolade; Puzzle en Co; Grappenhoekje; Boekenkast.

t.o. 384

KIPCHA KKHANATE
KHANATE OF CHAGATAI
MONGOLIA
GREAT KHAN
GOBI DESERT
KHANATE
OF PERSIA
TIBET
EMPIRE OF THE
CATHAY
MANZI
CIPANGU
KAART VAN AZIË 1245-1345
Reis van Johannes van Plan de Carpine
Reis van Marco Polo

Marco Polo's Reizen[1]

In de eerste helft van de XIIIe eeuw bestonden geen rechtstreeksche ekonomische betrekkingen tusschen de Europeesche wereld en de Aziatische; met ‘Aziatische wereld’ worden hier het Verre-Oosten, Centraal-Azië en Indië bedoeld. De Oostersche produkten, die in het Westen gebruikt werden - zijden en vergulde weefsels, specerijen, edelgesteenten, ivoor, reukwerk - moesten of wel in het Byzantijnsche rijk, of wel in de Italiaansche koloniën aan de Zwarte Zee, of nog in de kristene havens langs de kust van Syrië worden gekocht; en het is over dezelfde handelsplaatsen dat enkele Westersche produkten, waaronder wellicht Vlaamsch, en misschien ook reeds Brabantsch, laken, het Oosten bereikten. Tusschen de Byzantijnsche steden - meer bepaald de Byzantijnsche hoofdstad, Konstantinopel -, de Italiaansche koloniën en de Syrische havens, eenerzijds, en de Aziatische wereld anderzijds, lieten de Turken, meesters van het Nabije Oosten, geen rechtstreeksch verkeer toe. Men moest op hen en op hun Mohammedaansche beschermelingen, als tusschenpersonen, beroep doen.

Deze toestand veranderde in 't midden van de XIIIe eeuw, ten gevolge van de vorming van het Tataarsch rijk. Men weet hoe, van het jaar 1214 af, dit Mongoolsch volk, onder leiding van Dsjengis Khan, achtereenvolgens China, Oost-, Midden- en West-Azië veroverde, Hongarije en Polen verwoestte, MiddenEuropa bedreigde, zich dan, echter, tegen de Turken wendde, in 1258 Bagdad innam en een einde stelde aan het Turksch gezag in het Nabije-Oosten, Palestina en Egypte uitgezonderd. In 1259 reeds, vormden deze verschillende gebieden geen eenheidsstaat meer, maar vier groote ‘khanaten’, of rijken door een ‘khan’ beheerscht,

(1) Voordracht gehouden te Antwerpen (Willemsfonds) en te Gent (Hooger Onderwijs voor het Volk).

nl. het ‘Groot-khanaat’, waarvan China en Mongolië deel uitmaakten, het ‘khanaat’ van Centraal-Azië, de ‘Gouden Horde’ of ‘khanaat’ van Rusland en het ‘Ilkhanaat’ of ‘khanaat’ van Perzië.

In het Kristene Westen, zoowel als bij de Tataarsche ‘khans’, ontstond de gedachte dat het wellicht mogelijk ware, een verbond te sluiten om de Turken buiten Palestina en Egypte te gooien. In Europa voelde men zich des te meer door deze toenaderingspolitiek aangetrokken, daar er verteld werd dat de Tataren op godsdienstig gebied verdraagzaam waren en men de hoop koesterde, ze tot het Kristendom te bekeeren.

Reeds in 't midden van de XIIIe eeuw werden dan ook van uit het Westen gezanten gestuurd naar de Groote Khans; over 't algemeen behoorden ze tot de groote missionarissen-orde van de latere middeleeuwen, nl. tot de orde der Minderbroeders of Franciscanen, die in de XIIIe eeuw een zoo buitengewoon prestige heeft genoten. In 1245 werd aldus Johannes van Pian de Carpine - in 't Fransch Jean de Plancarpin - door Paus Innocentius IV naar het hoofd van de Tataren gestuurd en hij heeft te Karakoroem, in Mongolië, de verkiezing en de luisterrijke intronisatie bijgewoond van den Grooten Khan Goeyoek. Deze verzocht vervolgens den Hl. Lodewijk, koning van Frankrijk, met hem een verbond te sluiten. Het is in verband met de onderhandelingen, die hieromtrent plaats grepen, dat een ander Minderbroeder, buiten twijfel uit Fransch-Vlaanderen afkomstig, Willem van Rubrouck - meer bekend onder den gelatiniseerden vorm van zijn naam, Rubruquis -, door den koning naar den opvolger van Goeyoek, Mangoe Khan, werd gezonden. Ook hij bereikte Karakoroem en zijn reisverhaal is nog levendiger en leerrijker dan dat van Johannes van Pian de Carpine. Hij keerde in 1254 naar Europa terug.

Bij de Europeesche kooplieden, in 't bijzonder bij die van de groote Italiaansche handelssteden, vond men denzelfden ondernemingslust als bij de dienaren van 't Geloof. Te Genua en te Venetië berekende men de buitengewone hooge winst, die te maken was, kon men, rechtstreeks van uit Azië, Oostersche waar naar de Europeesche markten brengen en op de Aziatische markten ook enkele Europeesche produkten verkoopen. Nu het Turksch beletsel gevallen was, zou men het misschien durven wagen han-

delsreizen naar Azië te ondernemen. Men vertelde, immers, dat de ‘khans’ met groote strengheid de orde deden heerschen en de oorlogen onder de lokale vorsten of hoofden verboden; daarmee scheen een der grootste gevaren uitgeschakeld, die het goederenen reizigersverkeer bedreigden.

Aldus is het uit te leggen dat twee Venetiaansche kooplieden, Nicolo en Maffeo Polo, die te Soldaïa, in de Krim, de leiding hadden van een kantoor voor rekening van hun te Konstantinopel gevestigden broer Marco, in het grondgebied van de ‘Gouden Horde’, op de Wolga, waren handel gaan drijven. Hun reis schijnt in 1255 plaats gegrepen te hebben, dus nagenoeg in den tijd, waar Willem van Rubrouck naar Karakoroem, in opdracht van den Hl. Lodewijk was vertrokken, met de hoop den Grooten Khan te bekeeren. Ten gevolge van een reeks gebeurtenissen, die tot ons onderwerp niet behooren, geraakten ze enkele jaren later naar China, waar ze van wege den Grooten Khan Koeblaï een zeer vriendelijk onthaal genoten. Hij stuurde ze na enkelen tijd naar Europa terug, met verzoek van den Paus de zending van Roomsche zendelingen te verkrijgen om onder de Tataren te prediken. Ze bereikten de Middellandsche Zee in 1269, na een reis van drie jaar.

De gebroeders Polo moeten ongetwijfeld uit hun eerste reis profijt hebben getrokken en gedacht hebben dat zij er nog meer uit een tweede zouden trekken. Want in 1271 sloegen ze weer den weg in, die naar China leidde. In hun gezelschap bevond zich een jongen van zeventien jaar, de zoon van Nicolo, Marco Polo. Ze hadden bij zich een brief van Paus Gregorius X voor Koeblaï Khan en tevens een fleschje olie van de godslamp van het Heilig Graf te Jeruzalem, die voor denzelfden vorst bestemd was. Twee predikheeren, die ze moesten begeleiden om het Evangelie - op zijn Roomsch - onder de Tataren te verkondigen, lieten zich door de gevaren van de reis afschrikken en keerden terug. De Venetiaansche kooplui gaven blijk van meer standvastigheid en zetten hun reis voort: **auri sacra fames**...

Marco Polo, zijn vader en zijn oom zouden vier en twintig jaar hetzij onderweg, hetzij in 't rijk van Koeblaï Khan blijven. Van Marco is een verhaal bewaard gebleven, waarin hij ons, én zijn reizen, én de ondervindingen, die hij mocht opdoen, vertelt,

toen hij in dienst stond van het hoofd der Tataren; want Marco Polo is - we zullen het straks zien - Tataarsch ambtenaar geworden.

***

In dit verhaal vinden we, eerst en vooral, leerrijke gegevens over den weg, dien de Polo's gevolgd hebben om China te bereiken (zie de kaart). Van Lajazzo uit, op de Golf van Alexandrette, geraakten ze over land naar Basra, op de Perzische Golf en, vervolgens, per schip, naar Ormoes, de toen zóó belangrijke haven, waar de Indische handelaars specerijen, edelgesteenten, bont, zijde en ivoor, voor West-Azië of voor Europa bestemd, aan wal brachten en verkochten. Onze Venetianen hadden zich hier naar Indië kunnen inschepen; regelmatige lijnen verbonden, inderdaad, Indië met de Perzische Golf. De voorkeur werd nochtans aan den landweg gegeven. Langs Perzië en het Noorden van het huidige Afghanistan bereikten de Polo's eerst de bergachtige streek van Badakhchan, en dan de eenzame, koude, ongastvrije hoogvlakte van Pamir, waarvan Marco Polo meende dat ze het hoogst gelegen punt was van de wereld. De reis ging verder over Turkestan; de voornaamste stad van de streek was Samarkand; Marco Polo spreekt er van, naar alle waarschijnlijkheid echter zonder haar gezien te hebben. Daarentegen schijnt hij, meer ten Zuid-Oosten, halt gemaakt te hebben te Jarkand, een van de voornaamste centra van den karavaanhandel tusschen Indië en het Noorden van Azië. Het oostelijk gedeelte van Turkestan, o.m. de streek van Chachan, was reeds aan het gezag van den Grooten Khan onderworpen; van hier af bevonden zich dus de Polo's op het grondgebied van hun beschermer, Koeblaï. Er bleef hun nog een beproeving door te staan, nl. de tocht door de groote Gobi-woestijn, waar de reiziger gevaar liep op een dwaalspoor te geraken, zich van de lijn der waterputten te verwijderen en van dorst om te komen. Naar Karakoroem, eertijds residentie van Dsjengis Khan en van zijn eerste opvolgers, zijn de Polo's op de heenreis naar China niet gegaan; ze lag te ver, ten Noorden; misschien is Marco er later geweest. Ze trokken vooruit naar Cathay, t.t.z. naar China en in Mei 1275, na een reis van drie jaar en half, konden ze zich aan Koeblaï Khan, op zijn zomerresidentie van Chandu (heden Shan-

du), voorstellen, ten Noorden van den grooten Chineeschen Muur, waarvan Marco Polo in zijn werk nooit heeft gesproken.

Marco Polo heeft, in zijn verhaal, zeer nauwkeurig de voornaamste etappen aangeduid van zijn reisweg en dikwijls voegt hij er het aantal dagen bij, die noodig geweest zijn om de eene of de andere natuurlijke streek, deze of gene provincie te doortrekken. Gelukkig is het voor ons, nochtans, dat hij zich hiermede niet tevreden gesteld heeft. Hij deelt ons talrijke bijzonderheden mede over hetgeen hij gezien heeft en deze gegevens zijn dikwijls van zeer groot belang. Meer dan eens werden ze bevestigd door de getuigenis van reizigers en ontdekkers uit de XVIIIe, XIXe en XXe eeuw, Sven Hedin en Sir Aurel Stein inbegrepen. Dit gaat zoo ver, dat in de tot dan toe meest onbekende gedeelten van Centraal Azië, E. Huntington en Sir Aurel Stein twee werken als reisgidsen hebben gebruikt: het verhaal van een Chineeschen pelgrim uit de VIIe eeuw, Hiouen Tsang en het boek van Marco Polo, uit de XIVe. Hierdoor wordt, in een groote maat, het gezag van dit laatste werk als historische bron, gewaarborgd.

Onze auteur interesseerde zich werkelijk voor alles. De Polo's waren hoofdzakelijk handelaars in edelgesteenten; het is dus natuurlijk dat Marco graag in details treedt over de plaatsen waar ze te vinden waren. De streek van Badakhchan was op dit gebied bijzonder rijk en als hij ze behandelt, krijgen we van hem inlichtingen over de mijnen, waaruit de mooiste robijnen werden getrokken en. over de maatregelen, die de koning trof om er de waarde van hoog te houden. Het recht deze robijnen uit te halen was een koninklijk monopolium en de vorst liet slechts toe zeer kleine hoeveelheden op te delven en nog kleinere hoeveelheden mochten verkocht worden; een procédé, dat, in onze dagen, nog toegepast wordt om aan den prijs van de diamanten een zekere vastheid te verzekeren. Ook lazuurgesteente **(lapis lazuli)** en zilver werden in Badakhchan gevonden. De andere rijkdommen van den bodem wekken ook de belangstelling op van onzen auteur: als hij b.v. van Taican - heden Talikhan - spreekt, gelegen tusschen Perzië en Afghanistan, heeft hij het over de zoutmijnen uit de streek, iets dat hem, als Venetiaan, bijzonder moest treffen, daar in zijn land ook veel zout werd geproduceerd; echter niet in mijnen, maar in zoutpannen.

De natuurverschijnselen, het dieren- en het plantenrijk gaat hij ook niet voorbij zonder waarnemingen te doen en ze ons mede te deelen. Hij is een van de eersten geweest, die zich rekenschap hebben gegeven van de opwekkende en genezende werking van de berglucht; hij vertelt ons dat hij zelf, na een zware ziekte, weer gezond werd dank zij een verblijf in de hooge bergen van Badakhchan.

Heeft hij van deze streek de beste herinneringen bewaard, van Pamir houdt hij veel minder. Doch hier ook weet hij ons een en ander te vertellen: o.m. dat op dit 'dak van de Wereld', het zóó koud is dat het vuur slecht brandt en dat er geen vogels meer vliegen. De verschijnselen heeft hij heel juist opgemerkt - ze worden door moderne reisverhalen bevestigd -, doch zijn uitlegging is natuurlijk verkeerd: de factor is hier de koude niet, maar het feit dat de lucht ijler is. Ook de beschrijving van de zinsbegoochelingen, waaraan de reizigers in de woestijn van Gobi lijden en die ze van hun weg doen afdwalen, komt met de werkelijkheid overeen. Laat ons hier nog bijvoegen dat het beeld, door Marco Polo met enkele trekken geschetst, van de schapen uit het Pamirgebergte, met hun enorme horens - de afstand tusschen de twee uiteinden kan meer dan een meter bedragen - zoo getrouw is, dat de naam van den schrijver op het dier is overgegaan: men noemt het, immers, **ovis Poli**, het schaap van Polo.

Doch de mensch, de bevolkingen, boezemen den jongen Venetiaan een nog grooter belangstelling in. We krijgen b.v. van hem een buitengewoon preciese beschrijving van de gebruiken der Tataren. Hij spreekt ons van hun godsdienst, van hun vereering voor Nacigay, den beschermer van den grond, van de kudden, van de kinderen. Hij schildert ons de levenswijze van dit ruiter- en herdersvolk, waarvan de voornaamste voedingsmiddelen vleesch en vooral melkspijzen waren, en de geliefkoosde drank de lekkere **koemis**, die met melk van de merries werd voorbereid en de smaak had van witten wijn. Hij legt ons de militaire inrichting van de bevolking uit en doet deze Tataarsche krijgers voor onze oogen verschijnen, te paard, met speer en boog, met hun helm en hun harnas uit gekookt leder. Hij neemt, echter, de voorzorg ons te verwittigen dat deze beschrijving slechts geldt voor de Tataren, die buiten Cathay - t.t.z. China - ten Noorden en ten Westen

van dit land leven. Degene die zich in China zelf hebben gevestigd zijn grootendeels door het Chineesch milieu geassimileerd geworden. Van deze neiging om de volksgebruiken te schetsen heeft Marco Polo, overigens, niet slechts in 't verhaal van zijn heenreis blijken gegeven, maar ook verder in zijn werk. Zoo vindt men o.m. bij hem een schilderachtige beschrijving van de vischvangst met de hand, die in zekere gedeelten van China in gebruik was en een andere van de wijze waarop de inlanders, te Sumatra, of Klein-Java, zooals het toen werd genoemd, uit zekere boomen wijn en uit andere meel konden winnen.

Iets waarover hij ons altijd inlicht, zijn de toestanden op godsdienstig gebied. Want Centraal-Azië, zoowel als China en als de landen aan den Indischen Oceaan, waren te dien tijde **terrae mixtae;** m.a.w.: men vond van alles onder de bevolkingen: Mohammedanen, Boeddhisten, Manicheeërs, heidenen... en Kristenen. Geen Roomsche, noch Grieksche Kristenen, maar leden van verschillende sekten, hoofdzakelijk Nestorianen: aanhangers van een leer, het Nestorianisme, die in de V^{e} eeuw voor kettersch was verklaard geworden en buiten het Romeinsch rijk geweerd, maar die zich over geheel Azië had verspreid en ontstaan had gegeven aan zeer talrijke en bloeiende gemeenten. Marco Polo's houding tegenover deze heterodoxe Kristenen schijnt niet onvriendelijk geweest te zijn, hetgeen gelukkig afsteekt tegen de gevoelens van haat voor de Nestorianen, waaraan, b.v. een Willem van Rubrouck uiting gaf. Wellicht is dit bij Marco, gedeeltelijk, uit te leggen door de breedere opvattingen die op godsdienstig gebied in het Venetiaansche milieu gebruikelijk waren en ook door den invloed van de godsdienstige verdraagzaamheid, die bij de hoofden der Tataren, en in 't bijzonder bij Koeblaï Khan zelf, de regel was.

Marco Polo heeft, inderdaad, de gelegenheid gehad den invloed van den khan en van zijn omgeving te ondergaan. Terwijl zijn vader en zijn oom waarschijnlijk aan zaken hebben gedaan, werd hij door Koeblaï Khan in dienst genomen. Zijn werkkracht, zijn behendigheid, de scherpzinnigheid waarmede hij kon waarnemen en de klaarheid waarmede hij verslagen opstelde, eindelijk het gemak waarmede hij de talen aanleerde maakten van hem een medewerker van allereerste waarde voor den vorst. Deze gebruikte hem als een soort van **missus dominicus**, als een specialen commis-

saris, die uitgezonden werd om toezicht uit te oefenen over het beheer van de territoriale en lokale ambtenaren. Hij spreekt ons van verschillende zendingen van dien aard, die hij volbracht heeft in Centraal-China, zoowel als in de grensstreek tusschen Junnan en Birmanië, misschien zelfs in dit laatste land en tot in Cochinchina en in Indië. Hij vertelt dat hij verschillende keeren opdracht heeft gekregen de rekeningen na te zien van den dienst der belastingen in Manzi, t.t.z. in Zuid-China, bezuiden den Hoang-Ho, het vroegere rijk van de Soung's, pas door de Tataren onderworpen. Gedurende drie jaar is hij zelfs of wel goeverneur, of wel bestuurder van de salinen geweest te Janguy, t.t.z. te Yang-Tcheou, in het huidige Kiang-Su (Zuid-China). Het is niet onmogelijk dat hij is tusschengekomen in het centraal beheer van 's rijks financiën.

De rol die Polo gespeeld heeft laat hem toe wel ingelicht te zijn over China, op 't einde van de XIIIe eeuw, onder het gezag der Tataarsche dynastie. China bezat op dat oogenblik een zeer ontwikkelde staatsinrichting, waarmee de instellingen van geen enkel toenmalig Europeesch rijk - niet eens die van Engeland - konden vergeleken worden. Aan 't hoofd van het rijk de Groote Khan Koeblaï, een almachtige vorst, van wien Marco Polo slechts met den grootsten eerbied spreekt. Hij heeft verschillende residenties, waarvan de voornaamste, het winterpaleis te Cambaluc - t.t.z. te Peking - is: eigenlijk een groep van acht paleizen en arsenalen, in een vierhoekige omwalling geplaatst. Cambaluc is een werkelijke hoofdstad, waar het centraal bestuur fungeert voor de 23 provinciën. Dit bestuur is in handen van een college van twaalf ministers, die alle ambtenaren benoemen; doch deze benoemingen moeten door den khan bekrachtigd worden en van hem krijgen de titularissen het teeken van hun waardigheid en van hun gezag, onder den vorm van een gouden plaatje.

Een staatspostdienst is ingericht langs alle groote banen, die Cambaluc met de provinciën verbinden. Om de 25 mijlen - of in de woestijnachtige streken om de 35 mijlen - bestaan er pleisterplaatsen; het rijk telt er tienduizend, met 300.000 paarden. Tusschen de pleisterplaatsen zijn er, om de 3 mijlen, torens gebouwd, waar boden te voet of te paard zich bereid moeten houden om de depêches van den keizer of van het Centraal bestuur tot aan den volgenden toren te dragen.

Het merkwaardigste was echter de financieele inrichting. Een feit vooral dient hier in volle licht geplaatst: goud was een keizerlijk monopolium; al het goud dat binnen het rijk geraakte moest aan den khan verkocht worden en in de schatkist gestort. De verkooper werd in papiermunt betaald, de eenige munt, die in 't rijk mocht gebruikt worden; de briefjes werden vervaardigd met de witte schors van den moerbezieboom en gestempeld met het zegel van den khan. Hier denkt men ook weer aan zekere moderne financieele experimenten.

Een sterke en ontwikkelde bestuurlijke inrichting was, inderdaad, een noodzakelijkheid in een rijk dat de uitgestrektheid had van dat van Koeklaï Khan. Want benevens Noord- en Zuid-China, of zooals men ze destijds noemde Cathay en Manzi, omvatte het ook, maar zonder hetzelfde stevig stelsel van instellingen, een gedeelte van Turkestan, Mongolië, Mandschoerije, Thibet; daarenboven, misschien een, overigens zuiver theoretisch, protectoraat over Birmanië, Annam en Sumatra. Een poging om ook Cipangu - t.t.z. Japan - te veroveren mislukte volkomen.

In een rijk als dat van den khan moest alles volgens een anderen maatstaf worden berekend dan in Europa. Dit treft ons vooral, als wij bij Marco Polo de beschrijving lezen van de steden, van de openbare werken, van de ekonomische bedrijvigheid. Een brug, zooals die over den Pulisangin (nu Hun-Ho), ten Westen van Peking, bedroeg 24 bogen, was ongeveer 450 meter lang en een twaalftal meter breed; een andere, over een bijrivier van den Jang-tsze-Kiang, te Sindafu (nu Hsin-tu), was een halve mijl lang! Van iets dergelijks kon men zich in het dertiendeeuwsch Europa niet eens een idee vormen. Hetzelfde mag gezegd worden van den omvang van de steden. Misschien niet zoo zeer van het betrekkelijk moderne Peking, waarvan de omwalling den vorm had van een vierhoek en de omtrek ± 27 Km. bedroeg; voorwaar, een zeer groote stad, vooral als men er de buitenwijken bijvoegt die door de handelsbevolking bewoond werden, maar toch geen stad, waarvan de afmetingen voor een Europeaan iets monsterachtigs hadden. Dit was wel, integendeel, het geval voor enkele groote en oude Zuid-Chineesche steden zooals Quinsay (nu Hang-tschou), de hoofdplaats van Manzi, aan de monding van de Tsien-Tang-Kiang, met haar omwalling van meer dan 100 Km., haar 12.000

bruggen, haar 160 groepen van ongeveer 10.000 huizen; gegevens die door andere, veertiendeeuwsche schrijvers worden bevestigd, wier getuigenis van dat van Marco Polo geenszins afhankelijk is.

En dan, wat voor een ongelooflijk groote ekonomische bedrijvigheid! Om slechts van den groothandel te spreken, waar was er in Europa een haven, die kon vergeleken worden met Zayton (nu Tschang-Tschou), het voornaamste centrum voor den invoer van edelgesteenten en van specerijen uit Indië? Zayton, bestemmingsplaats van meer dan honderd Indische scheepsladingen, tegen één enkele die naar het Westen werd gestuurd! En had men de schepen samengeteld, die op één jaar de havens van Venetië, van Genua, van Londen, van Brugge en van Lübeck binnenzeilden, dan ware men nochtans zeker ver beneden het aantal schepen gebleven, die, jaar in, jaar uit, stroomopwaarts het tolbureau van den Jang-tsze-Kiang voorbij voeren en rechten betaalden. En het gold schepen van 160 tot 500 ton. Het getal dezer schepen schat Marco Polo op 200.000. En al mag er daar een overdrijving zijn, uit de lucht gegrepen zijn de aangehaalde cijfers toch niet heelemaal: Marco Polo verwittigt ons dat hij zijn inlichtingen van den ontvanger der tolrechten ontving.

De wondere wereld waarin onze drie Venetianen leefden, deed hen hun vaderland niet vergeten. In 1292 kregen ze van Koeblaï Khan de toelating om uit zijn dienst te treden; ze zouden, echter, op weg naar Europa, eerst een Tataarsche prinses naar Perzië begeleiden, waar ze de vrouw moest worden van den Ilkhan Argoun. Dezen keer werd aan den zeeweg de voorkeur gegeven. De Polo's kregen van den khan brieven mede voor de vorsten van het Kristen Europa en het gezelschap vertrok uit Zayton op veertien groote Chineesche jonken: vier- of zesmasters, die slechts één dek hadden, maar van vijftig tot zestig kajuiten, en van binnen in een dertiental vakken waren onderverdeeld, om in geval van averij de schade plaatselijk te beperken en te beletten dat het schip zou vergaan; een procédé, dat de moderne scheepsbouwtechniek niet onbekend is. De reis, over Sumatra en Indië, duurde twee jaar lang. Men landde weer in Ormoes en de prinses werd aan den nieuwen Ilkhan overhandigd, die er mede huwde, want haar verloofde was intusschen gestorven. De Polo's zetten hun reis over land voort tot aan de Middellandsche Zee en verder per

schip; in 1295 waren ze in Venetië terug, na een afwezigheid van 24 jaar. Ze hadden eerst enkele moeilijkheden om zich te doen erkennen, want men hield ze voor overleden en hun goederen had men zelfs onder hun erfgenamen verdeeld. Nu, na enkelen tijd geraakte alles in orde en Marco, meer dan veertig jaar oud, leefde nog acht en twintig jaar in zijn vaderstad.

Drie jaar na den terugkeer van Marco Polo werd hij - in 1298 -, in den zeeslag te Curzola, door de Genueezen gevangen genomen. Het is te Genua dat hij, gedurende zijn gevangenschap, aan Rusticiano van Pisa zijn reisherinneringen heeft verteld en dat deze er een verhaal van heeft opgesteld. Waarschijnlijk heeft Marco het zelf, nadat hij in 1299 naar Venetië teruggekeerd was, herzien met hulp van zijn **memoranda**, zijn nota's, die hij uit het Verre-Oosten had meegebracht. De tekst werd in 't Fransch geschreven - met Italiaansche vormen doorspekt -, daar deze taal op dat oogenblik eenigszins de rol van letterkundige taal in Noord-Italië speelde. De titel van het werk was ‘Le divisament dou monde’ t.t.z. de beschrijving van de wereld (men denke aan het Fr. ‘deviser’); maar dikwijls werd het, vooral in Italië ‘Il milione’ genoemd, waarschijnlijk naar een spotnaam die aan den auteur gegeven werd: ‘Messer Milione’, omdat hij zooveel van millioenen zou gesproken hebben. Men treft ook den naam aan van ‘Livre des Merveilles’, die echter niet de titel van het werk is, maar van een handschrift uit Parijs, waarin op bevel van den hertog van Boergondië, Jan zonder Vrees, niet slechts het verhaal van Marco Polo, maar ook verhalen van andere reizigers werden bijeengebracht (o.m. van Odorico van Pordonone).

Het aantal bewaarde handschriften en de zeer talrijke en vroege drukken die men van het ‘Milione’ in verschillende talen heeft bewaard, zijn bewijzen van het overgroot sukses dat het werk te beurt viel. En nochtans werd in breede kringen zijn inhoud met scepticisme onthaald. Er wordt verteld dat de straatjongens te Venetië achter Marco Polo liepen, al roepende: ‘Messer Milione, vertel ons nog eenige leugens’. En toen, in 1324 - zijn testament, dat op het archief te Venetië berust, dagteekent van 9 Januari - onze reiziger op zijn sterfbed lag, bezwoer hem de priester, die hem bijstond, plechtig, de leugens te herroepen, die hij in zijn werk

verkondigd had. Marco weigerde en verklaarde: ‘Ik heb de helft niet verteld van hetgeen ik gezien heb.’

De reis van Marco Polo is niet zonder belangrijke gevolgen gebleven. Ze is een van de eerste geweest, die rechtstreeksche betrekkingen hebben doen ontstaan tusschen Europa en het Verre-Oosten. Vele anderen zijn er op gevolgd en de eerste helft van de veertiende eeuw is een tijd van druk verkeer tusschen het Westen, hoofdzakelijk Italië, eenerzijds, China en Indië anderzijds. Verkeer per zee en verkeer over land, zóó belangrijk en zóó regelmatig, dat omtrent 1340 de Italiaan Pegolotti in zijn ‘handboek van den handel’ **(Pratica della mercatura)** een hoofdstuk aan het onderwerp wijdt en zonder aarzeling verklaart dat de weg over land tusschen Tana, op de Zwarte Zee en Peking **sicurissimo,** heelemaal veilig is. In alle belangrijke Chineesche en Indische handelssteden vindt men Roomsche kerken en kloosters en Italiaansche **fondachi**, t.t.z. handelsnederzettingen. Genua heeft haar ‘huis’ gehad te Zayton, de grootste handelsplaats uit het Verre-Oosten, zooals ze haar ‘huis’ te Brugge gehad heeft, de grootste handelsplaats uit het Westen. Het is de Chineesche handel, die in 1348 de vreeselijke ‘zwarte pest’, naar Europa heeft overgebracht.

In 't midden van de XIVe eeuw, echter, werden deze rechtstreeksche betrekkingen stopgezet: Perzië geraakte onder het gezag van fanatieke Mohammedaansche vorsten; voor de Kristenen werd het onmogelijk door het land te trekken en zoo ging het ook in Centraal-Azië; in China werd de Tataarsche dynastie omvergeworpen in 1368-70 en een nationaal vorstenhuis, dat van de Mings, geraakte op den troon; de nationale overleveringen der Chineezen getrouw, toonde het zich vijandig tegenover de vreemdelingen. De tijd van de Roomsche aartsbisschoppen van Cambaluc, die van het Genueesch **fondaco**, te Zayton, waren voorbij.

De wetenschappelijke resultaten van Marco Polo's reis zijn, integendeel, van blijvende waarde geweest. Tot dan toe bezat men slechts over Centraal- en Oost-Azië traditioneele gegevens, die tot de oudheid opklommen, in den loop van de eeuwen omvormd en versleten waren geraakt, en van een generatie op een andere overgingen. In de plaats daarvan kreeg men nu nauwkeu-

rige juiste inlichtingen, die een auteur uit eigen ondervinding mededeelde. Dat zekere aspekten van de aardrijkskunde van het Verre-Oosten nu in Europa gekend werden, is men hem verschuldigd; te recht heeft men het belang van zijn werk vergeleken met het belang dat het werk van Herodotes bij de Grieken gehad heeft voor wat de kennis van het Nabije-Oosten aangaat.

Indien de kaarten uit de tweede helft van de XIVe eeuw, in de plaats van fantastische voorstellingen, een min of meer exakt tracé van de Aziatische kustlijn beginnen te geven en de voornaamste Chineesche steden en provinciën, vooral in de kuststreken, niet al te ver van hun juiste ligging plaatsen, dan mag men hierin den invloed van Marco Polo's reisverhaal terugvinden. Dit is bijzonder merkbaar in den op de Nationale Bibliotheek te Parijs bewaarden Catalaanschen Atlas van 1375, waar de voorstelling van China, het best behandeld gedeelte van Azië, grootendeels de gegevens van Marco Polo's werk voor basis heeft.

De reis van onzen held heeft overigens nog verdere gevolgen gehad. De betere kennis van Oost-Azië en van zijn rijkdommen, die men Marco Polo te danken had en het feit dat sedert ± 1350 de rechtstreeksche betrekkingen onderbroken waren, hebben in Europa de gemoederen aangezet om langs andere wegen weer met het Verre-Oosten in aanraking te komen. Vandaar de omvaart van Afrika die de Portugeezen verwezenlijkt hebben. Maar vandaar ook de poging om langs het Westen Japan en China te bereiken. Een Genuees, die de Latijnsche vertaling van Marco Polo door Fra Pipino gelezen en bestudeerd had, in een wiegedruk van den Antwerpschen drukker Geeraard Leeu, uit het jaar 1485, Christoffel Colombus, op weg naar Cipangu en naar Cathay, ontdekte, in 1492, Amerika.

Bibliografische Nota: De beste uitgave van het verhaal van Marco Polo is deze van Luigi Foscolo Benedetto (Marco Polo, **Il Milione**; Firenze, 1928; 'Comitato Geografico Nazionale Italiano'). De oudere uitgave van M.G. Pauthier (**Le livre de Marco Polo... rédigé en français sous sa dictée en 1298 par Rusticien de Pise**; Parijs, 1865, 2 d.) mag echter nog geraadpleegd worden. Zij werd onlangs heruitgegeven en met een commentaar voorzien door A.J.H. Charignon (**Le livre de Marco Polo... publié**

par G. Pauthier en 1867, traduit en français moderne et annoté d'après les sources chinoises; Peking, 1924-1928, 3 d.). Een goede keus van uittreksels, in modern Fransch vertaald, heeft M. Turpaud bezorgd (**Les merveilleux voyages de Marco Polo dans l'Asie du XIIIe siècle**; Parijs, 1929).

Een uitstekende Engelsche vertaling, met een buitengewoon rijk commentaar voorzien, is men Colonel Sir Henry Yule verschuldigd (**The Book of Ser Marco Polo**; London, 1871, 2 d.); ze werd heruitgegeven door Sir Henry Cordier (3^{d} revised edition; London, 1903, 2 d.) en door hem aangevuld (**Ser Marco Polo. Notes and Addenda to Sir Henry Yule's Edition**; London, 1920).

De meest aanbevelenswaardige studiën over Marco Polo en zijn werk zijn deze van H. Cordier, **Centenaire de Marco Polo** (Parijs, 1896; 'Bibliothèque des voyages anciens'); van C.V. Langlois, **Marco Polo** (in deel XXXV van de **Histoire littéraire de la France**; Parijs, 1921) en van Sir E. Denison Ross, **Marco Polo and his Book** (in deel XX van de 'Proceedings of the British Academy'; London, 1934). De plaats van Marco Polo's reis in de geschiedenis van de betrekkingen tusschen Europa en het Verre-Oosten behandelt Eileen Power in een zeer merkwaardig hoofdstuk, **The Opening of the Land routes to Cathay**, van Arthur Percival Newton's boek over **Travel and Travellers of the Middle Ages** (London, 1926). Interessant voor de verspreiding van Marco Polo's werk is: Ed. Horst von Tscharner, **Der mitteldeutsche Marco Polo** (Berlijn, 1935; 'Deutsche Texte des Mittelalters').

Voor verdere inlichtingen raadplege men: **Bibliographie des grandes découvertes** publiée sous la direction d'E. Déprez ('Bulletin of the International Committee of Historical Sciences'; vol. VII, part IV, 1936; blz. 389-391).

Onze collega's en vrienden Prof. Dr. G.G. Dept en Prof. Dr. H. van Werveke zijn we een reeks inlichtingen, aanvullingen en verbeteringen verschuldigd, waarvoor we hun hier hartelijk dank zeggen.

F.L. GANSHOF

Het nutteloos Verwinnen

Een jonge man was zijn leven moe. Zijn eenzaam hart, zijn boerenstiel, de kleur van de dekens op zijn bed, de geur van den koestal, de bloemen op het behangpapier, zijn oude moeder, het klimaat met den grijzen winter, zijn kleeren, zijn handen en zijn eigen gezicht, alles verveelde hem. Hij wilde beslissen, doch dan dwars door alles beslissen: den dood, of, het Leven, dat hij zich echter niet kon voorstellen, want verbeelding had hij niet. Hij was dus zeer, zeer arm. Zoo had hij zijn moeder, het huis met de voutekamer, zijn dorp met het kerkhof tusschen de duinen verlaten.

's Nachts was hij wakker geschoten, had gewaterd, en toen hij weer in zijn bed wilde kruipen, was het plots zoo frisch en helder in zijn hoofd, als hij nooit voordien geweest was. Hij voelde een gejaagdheid door zijn zenuwen groeien, zoodat hij opsprong en de overtuiging kreeg, dat hij alles wat hij verlangde zou bekomen door de sterkte van zijn wil alleen. Wat hij wilde wist hij echter niet. Hij wipte de duinen in, die hij blindelings kende met hun bronzen hillen en witte pannen en met de scherpe scherven van de scheefontplofte betonnen schuilplaats.

Toen hij boven op de kuif van de duin stond, waaide een koude bries dwars door zijn vel. Zijn wil bonkte echter met nieuwe kracht door zijn leden; hij scheurde zijn hemd open, hijgde één oogenblik moeilijker, wierp dan zijn kop achterover, tuurde in een nabije sterrelooze lucht boven de zee en bleef zoo staan, tot hij duizend geteld had.

Uit den kerktoren sloeg de eerste galm van middernacht, toen hij ‘negen honderd tachtig’ door zijn tanden beet. De laatste kloktoon werd door het ruischen van de zee overgenomen, terwijl hij, na een uiterste inspanning, luidop: ‘Duizend!’ riep.

Het tellen had hem kalm gemaakt en nu pas was hij zich ten volle zijn zeer grooten wil bewust. Traag daalde hij de duin af,

zeer traag, niettegenstaande de helling hem naar beneden stootte. Zijn naakte beenen schoten telkens tot over de knieën in het zand. Hij trapte in een doorn - of was het een stuk glas? - en glimlachte. Zijn hiel zinderde van de pijn, doch, het hoofd steeds rechtop, boven de zee starend, liep hij over de schelpen naar den waterboord. De eerste golf deed hem ijzen en beet zout in zijn wonde. Een tweede golf sloeg haar flarden tot in zijn heupen. En andermaal, dien nacht, werd hij bijna zijn adem ontnomen. Terwijl hij door het water verder waadde, trok hij ruw zijn hemd heelemaal stuk, wierp het achter zich, gespte zijn broeksgesp van rond zijn heupen en liep de baren in, naakt. Met den riem sloeg hij in hun blazend gezicht, tot hij zoo diep stond, dat hij zijn evenwicht verloor. Nog één stap, hij kon niet zwemmen, hij viel. Kroop voort, het zand rees, rees. Toen hij weer recht kon blijven, hield hij stil. De golven waren makker geworden en hij gloeide.

Met een glimlach keerde hij terug, zag de bleeke schemervlek van zijn hemd tegen het strand, voelde een vod tegen zijn kuiten slaan, bukte zich en vond zijn broek terug.

'Die durft mij niet verlaten,' dacht hij.

Terug op het zand, knoopte hij hemd en broek in den riem, sloeg de natte flarden over zijn schouder, zette een draf in en stormde dan wild over het harde strand het westen in, waar een vuurtoren wenkte.

Bij de eerste gele klaarte over het land trok hij zijn stijve, halfdroge kleeren weer aan, liep de duinen op en hoorde een zeer verre stem roepen. Een schot knalde. Hij graaide eens met zijn rechterhand door zijn haar, wipte een dal in, een heuvel weer op, hoorde een tweede schot, viel door een geweldigen schok in den schouder met zijn tong in het zand.

Bij zijn ontwaken durft hij niet ademen. Hij heeft den indruk dat een bal van twee vuisten groot over borst en rug een vreeselijk pijnlijke holte geslagen heeft. Een kreun wordt in zijn keel geboren, doch meteen herinnert hij zich onmiddellijk zijn vastgespannen wil. Hij zwijgt. Een bibberende klaarte doet hem de oogen toenijpen en hij riekt kaarsroet. Een geweldige dorst verschroeit zijn lippen. Hij weet, dat men hem aankijkt, wil echter niets zien, niets vragen. Ten minste twee personen staan nevens hem. Neen, er is

geen vrouwenstem bij. Zijn hand wordt in een pijnlijke plooi gedrukt op den scherpen kant van een plank, hij ligt hard op stekelig stroo. Dit doet hem aan de schuur, thuis, denken, waar paardeboonen in een hoek liggen te blinken. Als kleine jongen reeds heeft hij zeer gaarne een boon geknabbeld. De smaak leeft in zijn mond, bekoort hem. Zijn hand doet pijn; hij laat ze liggen op den scherpen kant; de kern, die uit zijn vleesch gesneden werd, klopt met duizend naalden. Hij doet zijn oogen toe, ziet door zijn oogleden zelfs den schijn van de kaars niet meer, de schuur niet meer, woelt den dorst met zijn tong achteruit, ademt door den neus den reuk van het kaarsroet weg en blijft niets anders dan liggen, liggen met den verbeten wil niets te willen dan zijn wil, zelfs den slaap niet.

Hij weet, dat men nu de kaars van voor zijn gezicht heeft weggenomen. Zijn voorhoofd wordt koeler en hij glimlacht weer als bij zijn druipend uittreden uit de zee.

Door het schokken van den vrachtwagen werd hij opnieuw wakker. Zijn eerste woede sloeg over, toen hij wist, dat hij gedurende den slaap niet gedroomd had. Toen pas drong het bewustzijn door zijn wil, dat een man voor hem zat, met leeren vest aan, een koopman. Deze wreef een gerolde sigaret toe onder een zwarten knevel. Eigenaardig, want de kerel zat op een groot pak sigaretten. Met half toegeknepen wimpers stak hij vuur aan en knipte dan het lucifertje achteloos over zijn schouder. De motor snorde zacht over een asfaltbaan.

Sedert enkele minuten zien zij elkaar in de oogen. Nu is het echter geen nieuwsgierig bezien meer, maar een onbeweeglijk vasthaken in elkaars blik. Hun oogen wegen wederzijds den man tegen den man. Slechts als de rookende traag de mouw van zijn vest achteruitschuift om een horloge bloot te halen, draait hij even zijn zware snor weg, om die onmiddellijk zeer dicht bij het gezicht van den liggende te komen houden.

- Wij zijn er bijna. Geen dorst?

Hij kan den man uit zijn blik niet lossen, niettegenstaande zware blauwe rook tusschen hen hangt.

- Geen pijn?

Hij voelt wel een lichte pijn, op de grens van het gevoellooze, waarin zijn stilte, zijn droge mond, zijn toeë neus hem totnogtoe hielden. Zoo, in dit blijven zwijgen, vermindert de pijn nog.

- De smeerlappen hebben u goed te pakken gehad. Ons hebt ge echter een Hinken dienst bewezen. Hebt gij uw waar vroeger laten vallen of waart gij ze reeds kwijt? Ook tabak? Gij moogt van geluk spreken, dat gij naast den weg zijt gevallen. Charley zag u juist tuimelen. Gij moogt ons bedanken, want wij hebben ons mogen spoeden.

- .....

- Maar zeg toch iets! Pardon, Français peut-être?

Hij heeft lust om een schamper lachje in zijn mondhoeken te krullen, houdt het echter op tijd tegen, zoodat de man met de sigaret de wenkbrauwen fronst op dit halsstarrig zwijgen. Een schok. Een andere auto schuift voorbij. Waarheen? Op welken weg rijden zij? Weg met deze gedachte. Niet denken. Hij wil niet meer zijn geest openen en laat het eenig middel, dat het leven hem biedt om zijn geheugen tot verbeelding om te werken, ontsnappen. Hij is thans alleen nog op zijn wil aangewezen. Hij weet dit niet, doch zijn instinct voelt het voor hem. Een nieuwe schok, een licht vertragen. Zij staan. Nog steeds verlaat hij het gezicht van den man niet. Deze werpt de halfopgerookte sigaret tusschen het dekkleed van den wagen en den groengeverfden binnenwand.

- Wij zijn er.

Stappen naderen naast de auto, het dekkleed wordt opgerold. Het ruischen van de zee komt aangezwollen.

Toen de man zich bukte aan de voeten van den gewonde, zag deze aan de oogen van den andere, dat een tweede persoon frutselde aan het dekzeil achter zijn hoofd. Hij werd uit de auto geschoven, even op den steenweg neergezet en dan op een berrie een witgekalkt huis, beneden den duinwegel, binnengedragen. Van buiten onzichtbaar sloot een jonge vrouw met tabaksblond haar de deur achter hen. Zij had een zeer dunnen hals, die uit een diep uitgesneden kleed rees.

Hij gebaart haar niet gezien te hebben. Op de trap waggelt het strompelen van de twee mannen zijn pijn los. Hij denkt aan

den hals van de vrouw en moet kreunen. Zijn tanden knarsen echter het zeer weg.

De berrie werd op een dik donkerbruin tapijt neergezet. De vrouw, wier naakte beenen in losse pantoffeltjes met hooge hakken gleden, draaide een ingemaakte kast open, waarvan de deur zeer laag tot tegen het tapijt daalde, stapte in de kast en duwde het achterste paneel open. Zij hield het met de rechterhand op een breede kier, knipte met den linkschen wrong het licht aan. Zij stond in een kamertje, waar een matras lag, met laag nachttafeltje er tegen. In een hoek leunde een afgehaakte verbandkast van een politiepost. Tot tegen de zoldering reikten, langs een muur, pakken tabak. Het kamertje stonk er naar.

Hij werd opgenomen en door de kast in het kamertje geschoven.

Gedrieën zwijgen ze een poos rond hem. Zijn blikken beloopen de vrouw, haar hooge naakte beenen, die klimmen tot boven de knie. Dan spreidt zij het bed open en plooit de lakens tot tegen den blooten muur. De berrie wordt in het bed gezet en de man, die aan het stuur van den vrachtwagen zat, trekt de deken van over hem weg. Hij zelf en de anderen zien hem naakt en rustig liggen; over borst en rug draait een zeer wit en breed verband.

Zacht wordt hij van de berrie gegleden. De vrouw dekt hem weer toe. In hun houding raadt hij nieuwsgierige genegenheid.

- Hij wil niets zeggen, spreekt de snor een ietsje te schamper.
- Laat hem gerust, antwoordt de vrouw in een vreemd dialect.

De twee mannen verlaten eerst de kamer. Zij draait het licht uit en talmt nog een wijle. Op het licht, dat van uit de andere kamer de paneelopening in een verguld kader zet, ziet hij haar profiel. Haar hoog voorhoofd, haar kleinen wulpschen mond, den scherpen hoek van haar borst en haar zuiver rijzende beenen op de dunne uitdagende hakken. Als zij de deur achter zich toetrekt, glimt nog even haar fijne pols.

Strak als iemand, die, ontwakend, zich strekt, ligt hij, zijn opkomende koorts verbijtend.

Lang. Zonder tijd. Alleen met **duur**.

Het wegronken van een motor opent zijn hoofd. De kamer broeit in het donker, zonder venster. Het flitst door hem: 'Verstik ik hier niet?' Doch hij ademt rustig voort, boven de holte in zijn rug. Een slapende hond. Dorst of honger heeft hij niet meer. Alleen een roode, naderende pijn prikt rond zijn oogleden. Dan begint zijn wonde weer te leven, zonder snerpen. Hij is tevreden en voelt zich sterk. Het welt in hem op tot tien duizend te tellen. Hij vindt het belachelijk, doch begint onbewust...

In de belendende kamer wordt een sleutel in de kast gedraaid. De deurstijl vloeit weer in goud. Een geur van appelsienen dringt binnen. Beneden drijft radioharmonicamuziek.

Het kamertje straalt in licht. De vrouw staat over hem met tintelingen van belangstelling op haar jong, doch reeds moe gezicht. Haar beenen voelt hij bijna koel tegen zijn wang. Het mag. Hij zal haar niet aankijken, hij wil zelfs niet vermoeden, dat zij wacht, wacht waarop? Hij staart recht voor zich, naar de scheiding van muur en zoldering; hij ziet dwars door dit onbekend huis, dat hij niet kennen wil. Door de inspanning loopt zijn hoofd langzaam leeg, muur en zoldering worden één mist. De vrouw heeft het licht uitgeknipt, doch in den donkeren komt ze op haar zelfde plaats, nevens zijn hoofd. Hij grinnikt, doch trekt onmiddellijk zijn spieren in de oude strakheid. Niet denken, hij wordt ijs. Bewust.

Lang ligt de kamer zoo, koppig in de koppige nieuwsgierigheid en de eigenliefde van de vrouw, koppig in zijn luchtledigen wil maar niets te zien en niets te zijn. Een spel.

Plots riep een mannenstem uit de andere kamer: 'Nannie!'

Zij antwoordt niet. De man maakt licht en ziet verbaasd naar beiden.

- Wees toch voorzichtiger met die deur!
- Er komt toch niemand.

Hij weet, dat ze hem blijft voort aanstaren. De man brak bijna hun spel.

- Heeft hij al wat gezeid?

- Hij zal wel. Ten ware hij niet spreken kan of... niet meer kan.

- 'k Heb honger. Heeft hij geen dorst?

Ook de man staat nu nevens 't bed.

- Geen dorst, maat?

Zijn hand schetst de beweging van drinken tegen zijn snor.

- Ik zal hem wat citroensap geven. Kom.

Hij houdt zijn oogen geloken. Vaag zindert het woord ‘drinken’ in hem voort, als het gerucht van een steenplets in een diepe, frissche bron. Hij zal dit citroensap weigeren. Hij zal het weigeren. Weigeren. Niet willen.

Weer eens die auto. Ze rijdt weg. Hij hoort ze den duinweg oprollen, hoort de snelheid knarsend veranderen, tot alles uitsnort. Meteen vloeit ook de warmte uit hem. Hij wordt koud. Het begint in de toppen van zijn teenen, die hij weldra niet meer voelt, zelfs niet als hij ze lichtjes, als behoorden ze tot een vreemd lichaam, tracht te verroeren. Een steenen kilte verijst nu zijn knieën. Ze kruipt onder de nagels van zijn vingeren. Terzelfdertijd brandt zweet uit zijn voorhoofd, hij wordt bang. Hij heeft niet meer de minste pijn en dit maakt hem nog banger. Uit zijn vuisten laat hij zich nog eens heelemaal doorzinderen van wil, doch de koude blaast door al zijn aderen en steeds vloeien de druppelen zweet langs zijn slapen. Is dit wellicht toch verstikken? En voor het eerst zegt iemand, neen hij zelf zegt het, het woord ‘dood’ in hem. Hoe koud is dit woord! Sterven. Die ‘ven’ van ster-ven heeft hij liever; er is nog een trilling van le-ven in. S-t-e-r-v-e-n. De t en de r, de r en de t, de klank van ‘koor-t-s’ kerft er door. Neen! Neen! Geen koorts, niet ij-len! Neen. Neen!

De deurstijl glanst weer; appelsienen en muziek zijgen binnen. Licht. Klaarte. Zij heeft een koele, een witte, een marmeren tas, als een frissche bloem op den steel van haar pols.

Zij spreekt eerst. Hij glimlacht. Zij éérst.

- Gij hebt geroepen, zegt ze, met matte stem, zonder overwinning. Hij ziet hoe ze pijnlijk zijn druppelend voorhoofd bemerkt. Uit het nachttafeltje haalt ze een dikken sponsen handdoek en doopt zijn gezicht af. Haar arm is koel en lauw tegelijk. Hij denkt aan geen wil meer. Hij ziet alleen dit nieuw gezicht tegen het zijne, zooals nog nooit een vrouw haar open oogen, den boog

van haar wenkbrauwen, haar rechten fijnen neus, haar vochtige lippen, haar donzen huid, voor hem gehouden heeft. Springt weemoed uit zijn blik of zwelt die uit haar twee oogen aan? Want hij kan haar niet langer aanzien en staart over de deken weg. Een schok doorvaart hem. In haar losse kleed hijgen de donkere vruchten van haar borst. Hij slaat zijn oogen weer in de hare en beiden weten wat zijn beven en haar glimlachende verrassing voor elkaar beteekenen. Zij richt zich op en neemt van het tafeltje de tas.

- Drink nu wat. Hebt gij pijn?

Nu hij van mond tot mond antwoorden moet, groeit zijn tegenstand; haar vraag sterft.

- Kom, zit wat rechter.

Zij schuift haar arm in zijn hals en reikt de tas aan zijn lippen. Als hij niet verroert, alleen zijn wimpers één oogenblik langer toe houdt, proeft ze zelf eerst.

- Frisch!

Hij bijt zijn kaken mager onder den druk van zijn opeengeklemde tanden. Zij doorloopt zijn gestalte, die onbeweeglijk onder laken en deken ligt. Als ze weer tot zijn gesloten lippen is teruggekeerd, snokt haar rug pijnlijk.

- Maar drink toch, ik word moe van zoo gebogen te staan.

Het verwijt in haar stem treft haar zelf. Ze vermoedt dat dit hem nog scherper weerhoudt op haar verzoek in te gaan. Ze zet de tas op het tafeltje en wischt wat versche vochtigheid rond zijn lippen af.

Haar teederheid verveelt hem. Dat ze voortga. Eén oogenblik ziet hij haar borst weer. Dan schudt hij hun beeld weg. Zij is nog steeds in de kamer. Waarop wacht ze? Plots voelt hij een knie op de matras nevens zich en onwillekeurig draait hij het hoofd links. Zij zit voor hem met naakte bovenlichaam en reikt hem nu de tas. De mouwen van haar kleed heeft ze rond haar lenden geknoopt. Haar haren schijnen nu nog blonder boven de uit de zuivere diepte opwellenden langen hals.

Haar naaktheid roert hem niet. Doch zij schuift dichter, legt opnieuw haar arm onder zijn nek en duwt de tas schuin tegen zijn mond. Hij weigert. Haar blik wordt hard. Zij trekt hem dichter tegen zich aan. De inhoud van de tas wiegelt uit langs zijn kin op

haar vleesch. Met den pink wil ze zijn lippen openen, zijn tanden blijven toe. Nog harder drukt ze hem tegen zich aan tot hij plots kreunt. Zijn mond ontspant zich en ze giet het vocht op zijn droge tong. Hij zwelgt echter niet, doch staart met grootere oogen tusschen haar borsten, waar een kleine roode vlek openvloeit. Zij volgt zijn oogen met een glimlach, doch laat plots de tas op de deken vallen, springt op, grijpt den handdoek en duwt een tip in de gleuf. Een roze schijn verft er wat bloed op. Vies laat ze den doek vallen, trekt hemd en kleed weer over arm en schouder, doch vergeet de bovenste knoopjes dicht te doen. Op de deken is een groote donkere schaduw, die uit de oogen van den man zijn laatsten wil heeft gezogen. Zijn hoofd is links gevallen, den mond stugger toe dan ooit. Het kussen is zeer zacht voor zijn harden dood.

En vooraleer het licht uit te knippen en schuw uit de kamer te loopen, trekt de vrouw nog eens haar kleed open en kijkt met bevenden hals naar een vreemd, lauw stukje rozere huid, tusschen twee verwonderde, spijtige borstjes.

K. JONCKHEERE.

Gedaanteverwisselingen van Jaweh

... ...
En eeuw na eeuw verzwonden voor mijn oogen...
'k Zag bergen, vastelanden rijzen en vergaan
en zeeën zieden en verdampen
en weer bruisend, dondrend, vallen en verdampen
keer op keer,
of als een vloedgolf zich rondom de landen strekken...
'k Zag wondre planten, levend gelijk dieren,
en monsters reuzengroot in reuzengroote bosschen,
en draken en serpenten door het luchtruim zwieren...
'k Zag brontosauren, ichtyosauren
en ook slanke igwanodons
met mammouth's en ontelbre andre dieren,
elkaar op land of water wreed bevechtend.
Plots kwam een staartstar brommend door het luchtruim varen
en niets meer zag ik dan haar rooden glans...
Weer gingen eeuw na eeuwen vlug voorbij
en voor mij roerde een onbepaald gewemel:
't was als een stofwolk voor een wervelwind,
als een simoen in Sahara's woestijnen,
als een krioelen van ontelbre mieren,
die uit de bosschen van den Evenaar verhuizend,
als legerbenden gaan in urenlange drommen;
't was als een meer met ongeziene stranden,
dat golvend woelt tot in de onmeetlijkheid,
of als een film, waarop alle beelden
in eens en plotsling zichtbaar zouden zijn.
Daar 'k alles zag in éénen stond geschieden
én tijd én ruimte niet voor mij bestonden,
ontvouwde zich voor mij gansch 't menschdom in 't verleden...

Hoeveel eeuwen zag ik zoo verzwinden,
hoeveel staten rijzen en vergaan,
zij, reuzengolven op die menschenzee,
zij, bloedig-rood, als purperroô koralen?
Wie telt de baren van een oceaan?
Geen sprinkhaanbenden die een land vernielen,
de vruchtbaarste oorden in woestijn verkeeren,
zijn talrijker dan zij...
En uit die massa hoorde ik kreten stijgen,
gelijk het loeien van de winden als het stormt,
het dof gerommel van den donder in de verte,
het wild gehuil van dieren in een bosch...
En nader schouwde ik toe:
eerst scheen het al in nevelen gehuld,
zooals bij morgenstond soms dikke misten drijven
op veld en bosch en wei,
maar gloeiend rijst weldra de zon op in het Oosten,
verdrijft de misten, die in flarden scheurend,
ten hemel stijgen en verzwinden,
daar klaar en duidlijk straal en kleur omlijnen
in heldren glans het uitzicht aller dingen;
zoo ook bemerkte ik weldra krielend leven
en duistre vormen klaarden op tot zuivre beelden,
die weemlend door elkaar met heftige gebaren,
in de onbegrensde ruimte
hun treur- en blijspel speelden,
als poppen met onzichtbre draden, door het Noodlot
blind bestuurd
in 't poppenveld der Eeuwigheid...
Maar ach! hoe vèr ik ook de tijden kon doorschouwen,
niets trof mij dan geweld...
En legers zag ik voor elkaar slagvaardig staan...
Zie hoe hun heerschers deze benden voeren
ter helsche slachterij
en met gespannen boog, van op hun oorlogskoets
- of wel een scepter zwaaiend - hunne dichte drommen
tot bloed- en moordlust hitsen...
De zwaarden bliksemen en klinken op de schilden.

Hoort hoe de krijgers nu elkander gaan beschimpen,
tot duizend en nog duizend pijlen snorren door de locht
als onheilspellende onweerswolk...
Dra botsen met geweld de benden tegeneen,
en woeste kreten stijgen op tot in den hemel,
en paarden trapplen brieschend in het bloed
en snuiven wild,
de manen schuddend rond hun fieren kop...
Men hakt en kerft en steekt
met bijl en spies...
En huilend vallen dooden en gewonden neder...
Hoe weemlen nu de scharen ondereen
ineen, uiteen en weer ineen,
daar opgejaagd door 't schettren van klaroenen,
door 't dof gebrom van trommen in de verte,
die 't vechtend volk in razernij ontvlammen!
Zie hoe ze elkaar als roof- en redelooze dieren
blind verdelgen,
tot eindlijk een der legers vluchtend wijkt
met wanhoopskreten, door 't gejubel van de winnaars
gansch verdoofd...
En benden vlieden blindlings rechts en links:
zij werpen helm en schild en wapens neer in 't loopen;
paarden stromplen,
vallen dampend neer;
gansche menschenkudden,
hooploos huilend,
staan gestapeld voor rivieren,
waarin zij, steeds door spies en bijl en pijl getroffen,
bang verdrinken,
het water kleurend met hun bloed...
Nu is de grond met dooden overdekt,
of met gewonden, die krampachtig hunne vuisten
ten hemel heffen met een heeschen vloek...
En dorpen, steden branden aan den horizont,
die hél-rood blaakt in torenhoge vlammen...
Naar 't Oosten zie ik en naar 't Westen,
naar 't Zuiden zie ik en naar 't Noorden;

maar steeds en overal zijn volkren aan het moorden
en buigen lijdzaam voor hun dwingelanden...
Miljoenen slaven beven voor slechts enkle menschen,
die zich - in zelfaanbidding - Godes stedehouders wanen,
ja, als een godheid zelf,
en voor hen rijzen tempels en paleizen op,
terwijl het volk in koten leeft en krochten...
En gansche menschenmassa's, bleek van 't hongerlijden,
gegeeseld en gezweept door wreede slavendrillers,
vervoeren blokken van graniet en ruwe rotsen,
om hoog ten hemel op
den trots van Pharao, zijn praalgraf te verheffen,
de hoekge pyramied, die tot aan 't eind der tijden
zijn macht en glorie moet verkonden
en hoe hij, god en mensch,
onsterflijk in den dood, wil de eeuwigheid trotseeren...
Verheug u, Jaweh, want uw wil geschiedde,
daar volkren door het zwaard elkaar vernielen;
daar ieder mensch zijn evenmensch verdrukt;
daar de een na de andre alle staten vielen
door 's nabuurs wapens, neergebukt...
En hymnen stijgen op, te uwer eer,
geest der verdrukking, want gij zijt: ‘de Heer!’
en onder duizend vormen wordt ge aanbeden,
als snakte 't menschdom naar uw ijzren juk...
Hier zijt gij Osiris, of Isis, of de god-koe Apis,
of zelfs een schitterende scarabee;
daar een gevlerkte stier met menschenhoofd en armen,
voor wien men juichend de gevangnen vilt
bij zang en trommelslag...
Hoor hoe cymbalen klinken en krotalen,
't gejammer doovend van die offers aan de goden,
voor wie de volkren buigen wijd en zijd...
U, door hen zelf bekleed met glans en oppermacht,
u, priester, god en mensch, en koning al te saam,
u, heerscher aller heerschers,
Nabochodonosor...
Ook voor mijn oogen rijzen Ormudz' zonen,

en wieglen zie ik op den eeuwgen chaos
Brahma, beweegloos op een lotusbloem,
met Vischnoe-Siva, god, drievoudig en toch één,
de duizend armen rechthoekig gebogen
en duizend handen heffend in de locht...
En denkend schept hij werelden en zonnen,
zich zelf aanschouwend steeds in Tijd en Eeuwigheid...
Ik zie ook David dansen voor uw arke des verbonds,
Adonaï of Jaweh - god der Joden -
en Philistijnen levend te uwer eer verbranden.
Ik zie u gloeien als een stalen stier
en kindren werpen in uw rooden muil,
Bél-Moloch, daar uw bloem-bekroonde priesters
met hymnen dooven 't wreede noodgehuil...
Zoo heerschte uw wreede macht, o godheid, over de aarde,
zoo werd uw vloek volvoerd...
Zal nimmer toch én liefde én schoonheid stralen?
Is er geen hoop, geen toekomst voor uw kroost,
o Adams telgen?
Ach! zullen steeds u blinde machten drukken
en zal 't geweld steeds meester zijn?
Rijs op, rijs op, o mensch, verbreek uw stalen keten,
werp god en priesterdom en koningen ter neer...
Sta op - als Lucifer eens in den nacht der tijden -
En moest ge ook in dien reuzenstrijd verdwijnen,
kies liever nog den dood dan 't licht der slavernij...
Maar sterven zult gij niet: verlossing is nabij:
ik zie, ten hemeltrans, de Morgenstar verschijnen!...

(Uit: De Toren).

A. DE GEEST.

Berusting

Aan Isolde

Nu zingt de wind door 't open raam
van diepen, diepen vrede.
Ik heb geen wezen meer, geen naam
en leef als in gebede'.

De boomen strekken naar den nacht
hun moe-geruischte kruinen;
geen adem ging er ooit zoo zacht
door d'ingeslapen tuinen.

Geen deemst'ring was er ooit zoo stil,
zoo mollig-week en teeder;
er is geen leven meer, geen wil;
geen licht strijkt peinzend neder.

Vervloeid is 't al wat me omgaf,
naar verre, verre oorden,
en al wat is valt van me af;
geen stemmen en geen woorden.

Nu droppelt van m'n moede hand
het schemeringgefluister,
en eenzaamheid weeft nu den band
van mij naar 't avondduister.

Nu glijdt m'n ziel voor d'eerste maal
den dood der dagen tegen,
waar geen verlangen is, geen kwaal,
op nooit gekende wegen.

Nu voel ik 't leven in den dood,
en diep den dood in 't leven,
en uit den grootsten dagennood
is niets dan rust gebleven.

IRMA VAN DE PORT.

Onderwijs en Opvoeding

De laatste hervormingen in het middelbaar en het normaal onderwijs.

‘Met het doel de overlading te verminderen en ten einde een rationeeler evenwicht tusschen den lichamelijken arbeid en den intellectueelen arbeid tot stand te brengen, heb ik besloten, - aldus een Ministerieel Rondschrijven van 5 September 1935 - in de Rijksmiddelbare onderwijsinstellingen, bij wijze van proef en in afwachting van de hervorming der leerplannen voor het middelbaar onderwijs, een stelsel in te voeren dat een ruimer plaats toekent aan de geestesontspanning en aan de opvoedingsgymnastiek.’

In de onderwijs-vakbladen werden deze hervormingen reeds druk besproken. Ze verdienen echter in breederen kring bekend gemaakt te worden.

Niemand kan de rechtmatigheid van de vooropgezette doeleinden in twijfel trekken: er was overlading; een betere lichaamsontwikkeling bevorderen is een lofwaardig streven; geestesontspanning is ten zeerste welkom in deze tijden van overspanning.

Om dit drievoudig doel te bereiken heeft men in de eerste plaats den duur der lessen gewijzigd: ze werden van 60 minuten teruggebracht op 45 minuten. Besteedde men dus b.v. vroeger wekelijks zes lessen van 60 minuten aan de Moedertaal, dan is dat nu herleid tot zes lessen van 45 minuten.

In de tweede plaats moeten er wekelijks drie lessen ‘lichamelijke opvoeding’ gegeven worden, i.p.v. twee zooals voorheen.

Ten derde werd de duur van het opgelegde huiswerk gelimiteerd: in de vier eerste studiejaren van de Voorbereidende Afdeeling, geen huiswerk; - in 5de en 6de, Voorbereidende Afdeeling, in 1e en 2de, Middelbare Afdeeling en in 6de en 5de, Atheneum: maximum 1 uur huiswerk per dag; - in 3de, Middelbare Afdeeling en in 4de en 3de, Atheneum: max. 1 uur 20 min. huiswerk per dag; - in 2de en 1ste, Atheneum: 2 uur huiswerk per dag.

De vierde wijziging betreft de examens. Vroeger werden er drie examens afgenomen per jaar: één vlak voor elke vacantie. Dat werd later gewijzigd tot twee per jaar. De nieuwe hervormingen brengen ons weer terug naar het oude stelsel: drie examens,

telkens voorafgegaan door een ‘herzieningsweek’, waardoor bedoeld wordt een week van algemeene herhaling. De punten toegekend aan het werk van het jaar tellen mee voor de helft (voor een derde in de drie hoogste jaren van de athenea).

Een nieuwe regeling van de vrije en de geleide namiddagen maakt het voorwerp uit van de vijfde hervorming. De leerlingen beschikten vroeger over twee vrije namiddagen; thans nog maar over één enkelen. Een andere namiddag wordt besteed aan de lichamelijke opvoeding: ‘spelen, lichaamsoefeningen, sportwedstrijden zelfs onder de leerlingen van verschillende scholen door vertegenwoordigende ploegen.’

Een derde namiddag is voorbehouden voor de geestesontspanning. Daarin zullen de leeraars moeten trachten de persoonlijkheid van de leerlingen te doen uitkomen en hun ontwikkeling uit te breiden. Dat alles kan gebeuren aan de hand van ‘bezoeken aan musea, monumenten, bouwvallen, folkloristische en natuurlijke bezienswaardigheden, academie-werken, leerlingen-kringen, voordrachten, enz.’

In de normaalscholen waren de hervormingen niet zoo diepgaand; lessen van 60 minuten werden lessen van 50 minuten. De lessen in lichamelijke opvoeding werden uitgebreid met 4 uur, terwijl voor elk studiejaar eveneens een spel- en sportnamiddag voorzien werd.

De ingevoerde hervormingen mogen critisch onderzocht worden. Ze zijn immers zoo doortastend, dat de structuur van ons middelbaar en normaal onderwijs er fel door gewijzigd wordt.

Terwijl men bij het begin van het schooljaar den beschikbaren tijd voor het verstandelijk werk met ¼ verminderd heeft, kwamen de programma-wijzigingen eerst maanden daarna. (De normaalscholen wachten nu nog op die programma-vermindering, al werd ook voor hen de tijd met 1/6 verminderd). Bij nader inzicht blijkt het dat de voorgestelde programma-verminderingen volstrekt geen 25% van de leerstof vertegenwoordigen.

Om het in moderne taal te zeggen: men devalueert den leertijd met 25%, terwijl men de leerstof met ± 5% devalueert. Het verschil van 20% komt voor rekening van de leeraars en de leerlingen. Wordt er aldus niet gevreesd, dat de overlading zal toenemen in plaats van te verdwijnen?

Het huiswerk beperken tot een bepaald aantal uren is een moeilijke taak: op welke leerlingen moet men steunen bij de chronometrie van het opgelegde werk? Zeker niet op de vlugste, ook niet op de traagste. Op de middelmatige dan? Maar zoo hebben de eerste te weinig en de laatste te veel. Zelfs daltonisatie kan hier geen redmiddel zijn. Dat is een vraagstuk, waarvan de

oplossing zoo moeilijk is, dat men het misschien beter niet gesteld had te midden van al de overige kwesties, die trouwens ook niet zoo eenvoudig zijn als het wel in het omschrijven van 5 September 1935 wordt voorgesteld.

Niet in een grooter of kleiner aantal examens zit de verbetering, wel in de wijze waarop ze worden afgenomen. Daarover werden geen instructies gegeven en dat valt te betreuren, want de examens in het M.O. werden nog niet aangepast aan de eischen van de huidige didactiek. (Men leze hierover de werken van Ballard en het pas verschenen 'An Examination of Examinations' door Sir Philip Hartog & E.C. Rhodes, Macmillan, 1/-).

Een vrije namiddag werd dus ingenomen door geestesontspanning. Deze innovatie is zeer lofwaardig op zich zelf. Maar staat ze in het kader van het doel dat men nastreeft? Wie even de voorgestelde oefeningen van geestes 'ontspanning' nagaat, zal zich wellicht afvragen of die zoo maar dadelijk onder 'ontspanning' kunnen geschikt worden, of ze niet eerder een inspannend karakter hebben. De eenige ontspanning voor den geest is de volledige rust en de kalme, vreedzame wandeling in de buitenlucht. Kon men dat maar aan de jeugd geleerd krijgen!

De namiddag gewijd aan spel en sport schijnt evenmin van aard om eenerzijds de lichamelijke ontwikkeling te bevorderen en anderzijds de overspanning te voorkomen. Men had minder den nadruk mogen leggen op den sportieven kant van die namiddagen; het vormen van ploegen en het inrichten van matchen tusschen scholen valt in menig opzicht af te keuren: de overblijvende leerlingen blijft de weinig verheven rol van supporter over! Vreest men niet de belangstelling van de jeugd nog meer af te trekken van het intellectueel en het cultureel leven ten bate van de matchen en de koersen?

Een enkel voorbeeldje: Kan het goedgekeurd worden, dat er regelmatige boksmatchen (telkens 4 rounds van 2 minuten!) worden ingericht tusschen scholen, zooals dat onlangs gebeurde te Doornik tusschen het Koninklijk Atheneum en de Vakschool? Is de bokssport niet de laagste vorm van sportiviteit, het minst waardige uitvloeisel van het instinct van combativiteit, dat de menschheid zoo weinig goeds gebracht heeft? In plaats van aldus de volle ontplooiing van dit instinct te bevorderen, moest de school al het mogelijke doen om het te remmen.

Ik heb beproefd een kort overzicht van de door Minister Bovesse ingevoerde hervormingen te geven, zonder vooringenomenheid, maar eveneens zonder verblinding voor de nieuwlichterij. Ik voel zooveel voor de nagestreefde doeleinden eenerzijds en

voor ons officieel onderwijs anderzijds, dat ik dadelijk deze dubbele vraag stel:

Bereiken de doorgevoerde hervormingen werkelijk hun doel? Kunnen ze niet leiden tot de ontwrichting van ons Officieel Middelbaar Onderwijs, waarvan - tot nader order - de humanistische en de wetenschappelijke vorming van den adolescent toch een der hoofdtaken blijft?

Ik sluit met deze woorden van Dr. Alexis Carrel in ‘L'Homme, eet inconnu’:

‘Il ne paraît pas que les excellentes conditions hygiéniques dans lesquelles on élève les enfants, et les soins dont ils sont l'objet dans les écoles, aient réussi à élever leur niveau intellectuel et moral. On peut même se demander s'il n'y a pas souvent une sorte d'antagonisme entre leur développement physique et leur développement mental. Après tout, nous ne savons pas si l'augmentation de la stature dans une race donnée n'est pas une dégénérescence, au lieu d'un progrès, ainsi que nous le croyons aujourd'hui. Certes, les enfants sont beaucoup plus heureux dans des écoles où la contrainte a été supprimée, où ils ne font que ce qui les intéresse, où la tension de l'esprit et la tension volontaire ne sont pas demandées. Quels sont les résultats d'une telle éducation? Dans la civilisation moderne, l'individu se caractérise surtout par une activité assez grande et tournee entièrement vers le côté pratique de la vie, par beaucoup d'ignorance, par une certaine ruse, et par un état de faiblesse mentale qui lui fait subir de façon profonde l'influence du milieu où il lui arrive de se trouver. Il semble qu'en l'absence d'armature normale l'intelligence elle-même s'affaisse.’

PROSPER MELIS,
Leeraar aan de Rijksnormaalschool te Lier.

***

Er wordt een nieuw pedagogisch maandblad aangekondigd, dat ‘De Vlaamsche Schoolgids’ heeten en bij ‘De Sikkel’ (Antwerpen) omstreeks 15 September verschijnen zal. Het zal geheel gewijd zijn aan de verschillende hedendaagsche opvoedkundige vraagstukken en belooft een groote verscheidenheid aan rubrieken te bevatten. De algemeene leiding van het tijdschrift werd toevertrouwd aan den heer Leon Slock, den alom bekenden inspecteur van het normaalonderwijs, wiens leerboeken voor de psychologie in al onze normaalscholen gebruikt worden en overal, ook in het

buitenland, onverdeeld geprezen werden. Wij zijn er van overtuigd, dat het nieuwe blad onder zijn kundige leiding in de onderwijsmiddens met de meeste belangstelling zal onthaald worden. Verder wordt de Heer Van Hoof aangeduid als rubriekleider van het didactische gedeelte, terwijl Jan Peeters als redactiesecretaris aangewezen wordt. Overigens wordt beroep gedaan op een groote schaar medewerkers.

Skandinaafsche Kroniek

Gudmundur Kamban.

In onze Skandinaafsche kroniek van Maart hadden we het o.a. over het eerste deel van Kamban's roman over de IJslandsche bisschopplaats Skalholt. Het tweede deel heeft als ondertitel **Mala domestica** (Huiselijk Leed; vert. Dr. Annie Posthumus. W. De Haan, Utrecht, ing. *f* 2,50; geb. *f* 3,50).

Dit deel vangt aan met de geboorte van Ragnheidur's kind. Dit geval grijpt Bryjolfur Sveinsson geweldig aan: hij is als een heerscher, die plotseling van zijn macht beroofd is. Zwaar is de straf, welke hij beiden oplegt. Dadi Haldorsson wordt door zijn vader het huis uitgejaagd. Zijn naam mag niet meer in het bijzijn van den bisschop genoemd worden. Bryjolfur Sveinsson, die toegevend is voor anderen, kan alleen zijn dochter, die hij liefheeft, moeilijk vergeven. De ergste straf, welke hij op haar toepast, is dat haar kind haar ontnomen wordt. Nog een jaar duurt deze strijd van wil tegen wil, een strijd waaronder ook Bryjolfur Sveinsson lijdt, daar aan de vaderlijke strengheid vaderlijke liefde ten grondslag ligt. Ragnheidur sterft op 21 jarigen ouderdom. Na haar dood bereikt meester Bryjolfur een schrijven van den koning, waarbij Ragnheidur in haar eer hersteld wordt. Zij rust nu in haar graf met een van smet gezuiverden naam. Zoo is zij ook blijven voortleven in de gedachtenis van het IJslandsche volk.

Gudmundur Kamban studeerde in Kopenhagen. Nadat hij als tooneelschrijver met ‘Hadda Padda’ o.a. (1914) de aandacht op zich gevestigd had, begon hij romans te schrijven. In ‘Het slapende Huis’ heeft hij met ernst het vraagstuk der echtscheiding behandeld.

Van hem verscheen eveneens een tooneelspel ‘Op Skalholt’ (Steen Hasselbachs Forlag). In het inleidend woord vertelt Kamban ons, dat dit werk niet mag beschouwd worden als een dramatiseering van zijn roman ‘Op Skalholt’, waar we reeds in menige bladzijde konden vaststellen dat Kamban een geboren tooneelschrijver is. Het behoort tot de kunst van **Gudmundur Kamban** - ook in zijn roman - om zijn hoofdpersonen derwijze te isoleeren, dat zij het natuurlijk middelpunt in het tooneelspel blijven. De vele bijpersonen zijn in zekeren graad overbodig. De repliek

is meesterlijk en hierin worden het leed en de angst versterkt door de winterschemering en de duistere atmosfeer der Domkerk.

Albert Viksten.

Schildert Albert Viksten ons in zijn merkwaardig boek 'Hout' een bedrijf dat hier in ons land onbekend is, nl. het boschbedrijf, zoo brengt hij ons in zijn nieuw boek **Berenjagers en Robbenvangers** (vert. Henk van Laar. Amsterdam, De Arbeiderspers, ing. *f* 2,25; geb. *f* 2,90) in een voor ons nog onbekender deel van de wereldmaatschappij, nl. het ruwe zeeleven tijdens een tocht in de Noordelijke IJszee.

Van uit Tromsö is de schrijver met een kleine motorkotter vertrokken naar de IJszee, om daar, in de verschrikkelijke troosteloosheid van de ijswoestijn, gedurende een viertal maanden een avontuurlijk leven te leiden en om met de camera jacht te maken op grof wild. Zijn reisgenooten zijn origineele typen, ruwe schippers, die gelooven aan geestverschijningen en waarschuwende teekens, die spuwen en vloeken, maar de streek waar zij te strijden hebben tegen storm en ijs en waar de zelfbewuste mensch verschrompelt tot een stofje in de oneindigheid, duldt geen mannen met milde gevoelens. Op niets ontziende wijze vieren zij daar ware triomfen in de kunst van dooden: afgrijselijke massamoorden zijn het soms. Merkwaardige bladzijden vindt men in de hoofdstukken 'Robbenslag op de Noordoosttong' en 'Een avontuur in den Nevel'. Enkele mannen zijn in een sloep van het schip weggeroeid. Zij hebben een goede vangst gedaan, doch zij worden opeens door de troostelooze grauwheid van den nevel overvallen. Na vele uren van angst en vrees komt de redding. De hoofdfiguur uit het boek is de schipper, een volkomen belichaming dier ruwe IJszeetypen. Doch zijn deze mannen wel zoo hard en gevoelloos als zij zich voordoen? Heel interessant zijn ook de bladzijden gewijd aan het eierenzoeken op de vogelbergen van Nova-Zembla.

Een boeiend, keurig uitgegeven en rijk geïllustreerd boek, al vallen, jammer genoeg, door hunne onscherpte sommige foto's niet altijd mee.

Nathan Söderblom.

Dit is de titel van een biographie, door Tor Andrae aan een der merkwaardigste mannen van Zweden gewijd. (Zutphen, N.V.G.J.A. Ruys' Uitg. Mij., ing. *f* 2,90; geb. *f* 3,90).

Op 12 Juli 1931 stierf in Zweden Nathan Söderblom. Zelden verscheen er na een overlijden zulk een massa artikels in tijdschriften en dagbladen. Men was eenstemmig in den lof en elk had iets

goeds en iets moois te vertellen. Zoo iemand is niet uit gewoon hout gesneden. Söderblom bracht het tot een internationale beroemdheid als werkelijke geestelijke leider en middelpunt van het protestantisme. Zijn grootheid bestond vooral in zijn dagelijksch werk, in de ononderbroken werking op de gevoelens en den wil der menschen, welke de gedachten van menigeen in nieuwe banen leidde, aan deze gevoelens een nieuwe waarde gaf en aan den wil een nieuw doel. De werkelijke waarde en de draagkracht van zijn ideeën verlangen echter een afstand om een inzicht te verkrijgen in de belangrijkheid er van. Toch is de vertaling van het boek van Tor Andrae ons om meer dan één reden welkom, al hadden we graag gehad dat deze vertaling meer verzorgd ware geweest.

In het boek van Andrae, dat vooral om de eerste hoofdstukken moet gewaardeerd worden, ligt de bijzondere verdienste in het feit, dat het ons een klaren blik geeft in Söderblom's innerlijke ontwikkeling tijdens zijn jeugdjaren. Hoe hij degene werd als mensch, als geleerde, als kerkvorst? Daarom heeft Tor Andrae - zooals hij ons in zijn inleidend woord mededeelt - voornamelijk zijn aandacht gewijd aan de factoren, welke zijn persoonlijkheid vormden in zijn geboorteplaats, zijn tehuis en zijn familie, in zijn studententijd en tijdens zijn leerjaren in Parijs, welke, gedeeltelijk berusten op aanteekeningen na een gesprek met aartsbisschop Söderblom. Met Gustaaf-Adolf en Karel XII behoort Söderblom tot deze figuren, die zich niet binnen de grenzen van hun land lieten opsluiten, maar die beheerscht werden door een machtigen drang om een wereldwijden invloed uit te oefenen. Van hem schreef men te recht dat zijn intelligentie als de bliksem was en zijn reusachtig letterkundig werk voor hem als een zonnig spel.

Nathan Söderblom werd geboren den 15n. Januari 1866. Zijn vader was een begaafd, maar eigenaardig man, die het zijn kinderen tijdens hun jeugd niet gemakkelijk maakte. Op uitvoerige wijze schetst de schrijver ons dezen man, omdat er tusschen vader en zoon een in vele opzichten verrassende gelijkenis bestaat. In 1883 trok Söderblom naar de Universiteit te Uppsala. Het sociale vraagstuk had hem reeds van in zijn jeugdjaren te pakken en tijdens zijn studentenjaren vertegenwoordigde hij de Zweedsche studenten in Amerika. Deze reis was voor hem van groote beteekenis, daar zij in hem de oecumeensche belangstelling deed ontwaken. Twijfel, onzekerheid en mijmeren leidden tot innerlijke onrust. Miskenning viel hem ook ten deel en door vele vromen werd hij een dwaalgeest en een profeet van het ongeloof genoemd. Na in Parijs dominee geweest te zijn, werd hij professor aan de Universiteit te Uppsala. Later vinden we hem terug in Leipzig, waar hij zijn benoeming tot aartsbisschop van Zweden vernam.

Söderblom is een man geweest die veel werd bewonderd, maar ook op heftige wijze werd bestreden. Daarom hebben zijn bewonderaars ook steeds getracht te verklaren waarom hij een groot man was. Talrijke standaardwerken verschenen, welke deze persoonlijkheid uit verschillende standpunten belicht hebben. Vele boeken bevatten persoonlijke indrukken en herinneringen. We noemen o.a. de voornaamste: 'Nathan Söderblom in memoriam' (Stockholm), onder redactie van Nils Karlström en met een inleidend woord van Einar Billing. Beknopt, maar zeer populair is het werk van Olle Nystedt: 'Nathan Söderblom' (Stockholm); Eivind Berggrav: Geni og Karakter (Oslo, Aschehoug); 'Till minnet av ärkebiskop Söderblom (Stockholm). Het boek van Amos Anderson: Nathan Söderblom in Finland 1927 (Helsingfors, Söderström & Co.) geeft ons een gedetailleerde beschrijving van Söderblom's reis in Finland op het oogenblik dat tegen hem een hevige strijd geleverd werd, waaronder hij in stilte leed. Een kijkje in het letterkundig werk van dezen man geeft ons zijn vrouw Anna Söderblom in 'Een jaar' - woorden voor elken dag (Stockholm).

Nog een woordje over het oorspronkelijke werk zelf van Tor Andrae. Dit werd door Lindblad in Uppsala uitgegeven en het bevat 123 illustraties. In de Nederlandsche vertaling hebben we er nog geen half dozijn. We betreuren het dat al deze foto's hierin niet opgenomen werden. Het boek, dat overigens een kennismaking waard is, had er veel bij gewonnen.

PIET SCHEPENS.

Kinderboeken

Vóór we over eigenlijke kinderboeken handelen, vestigen we even de aandacht op **Wat is dat?** een ‘encyclopedie voor jongeren’, die bezig is bij de firma Hollandia-Drukkerij (Baarn) te verschijnen. Ze zal 24 afleveringen, ieder van 80 blz., tellen en bereikt thans reeds n^{r} 20, ...zoodat we weldra het geheel kunnen overblikken. Ofschoon vóór alles voor Nederlandsche jongeren (14 jarigen en ouderen) bestemd, vond deze encyclopedie toch gelegenheid, tusschenbei ook óns land en ónze steden te bedenken, - al kon dat bij een volgende oplage nog wat ruimer. Wat de belangwekkende artikelen betreft, deze zijn eenvoudig niet te tellen; en ze zijn wel zoo ingekleed, dat jongeren ze lezen en genieten kunnen. De encyclopedie is rijk van foto's en schema's voorzien; iedere aflevering bevat bovendien een gekleurde plaat, die dikwijls zeer goed gekozen en uitgevoerd is. Alle scholen en ook alle families die 't doen kunnen, mochten dit werk, - dat ook in drie lijvige banden verschijnt, - bezitten!

Van de jongst verschenen kinderboeken vermelden we vooraan enkele uitgaven van de firma Opdebeek, te Antwerpen.

A. Hans bracht ons een **Reinaart de Vos.** Dat onderwerp is alle kinderen welkom en daarom werd het reeds door talrijke auteurs voor de jeugd behandeld, al zij het dan zeer zelden met behoorlijken eerbied voor het middeleeuwsche epos, naar zijn taal en inhoud. De bewerking door Hans is een korte samenvatting van de voornaamste episodes, in een taal die korrekt is zonder meer. Voor 10-12 jarigen gaat het wel.

B. Plantenga schreef **Vacantie aan de Riviera.** De streek is haar bekend, zoodat ze er ook wat aantrekkelijks over vertellen kan... of kón. Want van deze ‘vacantie’ in zulke overweldigend mooie streek had de schrijfster vast iets indrukwekkenders kunnen maken dan dit niet slecht gesteld, maar tamelijk welkdanig verhaal, waar de atmosfeer in gemist wordt.

Piet Van Assche vertelt ons, in zijn eigen, gekunsteld taaltje, over **Wim's wondernacht in het woud** en slaagt er in, op zijn wijze, stukken uit ‘Doornroosje’ en uit ‘Hans en Grietje’ en nóg wat in één kort verhaal (van geen 50 blz.) te verwerken. We kunnen het onmogelijk waardeeren.

P. Tamborijn spreekt ons beter aan. Zijn **Smeltbolleke en andere sprookjes** brengt ons werkelijke, onvervalschte sprookjes, met den eenvoud en de doorzichtigheid, die dat genre eigen zijn, en in een taal, die even eenvoudig is en plastisch. Een páár sprookjes stammen uit oudbekenden; één enkel is minder gelukkig uitgevallen. Het geheél, echter, kunnen we wel voor 8-10 jarigen aanbevelen.

R. Van Puymbroeck schreef **De Metaalberg.** Hij bewijst, dat hij verbeelding heeft, maar deze niet in toom weet te houden; hij bewijst echter vooral, en dat is spijtiger, dat hij zich nog geheél te ontmaken heeft van ouderwetsche romantiek en van lang versleten en dikwijls valsche figuren. Daar dit zwakke boekje een eersteling is, willen we een tweede werk of werkje van V.P. afwachten, vooraleer 's mans schrijverschap te beoordeelen.

De werken, die we hiervoren bespraken, blijken dus weinig schitterend. 't Is waar ook: er wordt te onzent, wanneer het om een publiek van kinderen gaat, veel te lichtzinnig en veel te véél geschreven, in de illuzie, dat er tóch wel een uitgever voor gevonden wordt. We hebben echter den indruk, dat onze uitgevers bezig zijn hun lankmoedigheid te verliezen... en zulks dank zij het heel wat beter werk, dat hun in de jongste jaren tusschenbei wordt aangeboden.

Van de firma G.W. Dietrich, te Munchen, ontvingen we drie boekjes met zeer verschillende, maar werkelijke verdiensten, nl. **Marlene**, door Margaret Baker, **Peter Siebenklug** en **Die blaue Akelei,** beide door Else Doerfler.

'Marlene', dat even goed 'Het kleine meisje en het boschvolkje' had kunnen heeten, is een oorspronkelijk Engelsch sprookje, klassiek eenvoudig van konstruktie en taal en door Margaret Baker's zuster Mary overvloedig en beeldig van silhouetten voorzien. 'Peter Siebenklug' en 'Die blaue Akelei' bevatten het eerste zes en het tweede zeventien sprookjes, in een mooie, wat minder eenvoudige taal gesteld, en worden beide opgeluisterd door lichtgetinte, extra fijne teekeningen van Tilde Eisgruber, die zeker ook de Engelsche illustrators kent; van beide boekjes verkiezen we het eerste om zijn beperktere keuze en zijn grootere verscheidenheid. 'Marlene' is gedroomde kost voor 8-10 jarigen; de andere twee werkjes zijn geschikt voor ietwat ouderen.

Van de reeds genoemde Margaret Baker, onafscheidbaar gebonden aan haar 'zusterlijke' illustrator, liggen, door verschillende uitgevers bezorgd, niet min dan zes boekjes voor ons, nl. **The little girl who curtsied to the owl** ('Mariene') en **The dog, the brownie and the bramble-patch** (uitg. T. Werner Laurie, Lon-

den), **The button who had a sense of humor** en **Cat's cradles for his majesty** (uitg. Basil Blackwell, Oxford) en **Peacock eggs** en **The lost merbaby** (uitg. Duffield & Green, New York). Engelsche kritici aarzelen niet, den naam van Margaret Baker aan dien van de gebroeders Grimm en van Andersen te verbinden; dat is volkomen hun recht, want met de Grimm's, inderdaad, is ze verwant om haar ongekunstelden eenvoud en de logische aaneenschakeling der gebeurtenisjes en van Andersen heeft ze den moreelen, menschelijken ondergrond en soms ook den onschuldigen humor. Typisch als eenvoud zijn alvast de eerstgenoemde twee sprookjes; treffend als humor is 'Peacock eggs' en inzonderheid 'The button...'. Van alle zes sprookjes, - die ieder een royaal gedrukt boekje vormen, - kan getuigd, dat schrijfster ze te 'bevolken' weet, met menschen en met dieren, maar met kinderen vooral, en het heerlijk verstaat, ieder zijn plaatsje toe te wijzen. Een enkelen keer, echter, kunnen we haar onmogelijk gelooven: het gaat er b.v. niet bij ons in, dat kinderlooze menschen zonder bezwaar te maken een meermin-kindje (met visschestaart) willen grootbrengen ('The lost merbaby') of dat moeder en kind aan 's konings hof verbonden worden, alleen om touwspelletjes uit te voeren ('Cat's cradles...'). Maar dat neemt dan niet onze bewondering weg voor het vele eenvoudig mooie, dat Margaret Baker ons elders te bieden weet. Wat Mary, haar silhouetteerende zuster, betreft, zeker is zij het, die ons het éérst weet 'in te pakken', zoo kwistig en speelsch en door den band zoo meesterlijk als zij, - onze Nelly Bodenheim waardig, - haar schaduwknipsels over de bladen strooit. Of zeggen we het anders: Margaret en Mary Baker bezitten, onafscheidbaar, denzélfden trek naar handeling, denzélfden eenvoud en dezelfde kieschheid,... en dat maakt hen tot auteurs, die het zeker verdienen, ook eenmaal ónze kinderen te worden voorgesteld.

Nu we Engelsche uitgaven vermelden en loven, noemen we hier nog drie werken, - alle op de markt gebracht door de firma Basil Blackwell, te Oxford, - namelijk: **Babbity Bowster**, door Evelyn Bell, **Tales of Sir Benjamin Bulbous**, door Olive Dehn, en **Knight of the air**, door Malcolm Taylor.

'Babbity Bowster' is de geschiedenis van een oude kat, wat niets bizonders zou zijn, indien die kat niet in zich de listigheid, de vindingrijkheid, de vriendschap (waar 't moet) en de doortraptheid (waar 't kan) van verscheiden katten in zich vereenigde, mitsgaders een gladheid van taal, die háár speciaal eigen is. Avonturen als zij, - of juister: hij, - beleeft mogen dan nog zoo onwaarschijnlijk lijken, ten slotte leeft men ze mee, omdat Babbity zoo'n heel aparte kat blijkt te zijn.

'Benjamin Bulbous' is een man, die lijdt aan zwaarlijvigheid

en slecht humeur; maar de schrijfster brengt hem in betrekking met een heele sprookjeswereld en laat hem zulke eigenaardige, geestige en soms ondeugende gebeurtenissen medemaken, dat de man wel genezen moét van zijn lichamelijke en overige kwalen en een echt maatschappelijk mensch wordt, met wien ieder het een vreugd vindt om te gaan.

'Knight of the air' is een romantisch avonturenverhaal, dat alleen in dézen tijd kan spelen; die avonturen worden beleefd door twee jonge Engelschen, die de Arabische woestijn doortrekken, - per vliegtuig, natuurlijk, - wat hun gelegenheid geeft, in aanraking te komen met allerlei menschen en gevaren en zelfs meer dan ééns den dood in de ooqen te zien.

'Babbity Bowster' en 'Benjamin Bulbous', beide prettig geïllustreerd, zijn humoristische leesstof voor 10-12 jarigen; 'Knight of the air' spreekt 14 jarigen en vooral ouderen aan, maar behoort niet tot de soort van lektuur, die we bizonder zouden aanbevelen.

Wat de stoffelijke uitvoering van al deze werken betreft, we kunnen ze niet anders dan voortreffelijk heeten.

Ten slotte noemen we hier nog twee dunne boekjes, **A first book of verse** en **A second book of verse** (uitg. Ginn & Company, Londen), twee korte, geïllustreerde bloemlezingen van rijmpjes en versjes voor de kleintjes, samengesteld door E.S. Holloway. Engeland is rijk aan extra mooie bakerrijmpjes en rijk ook aan dichters, - als W. de la Mare, Chr. Rosetti, El. Farjeon, R.L. Stevenson, e.a., - die er een prachtig stuk inspiratie in vonden; beide boekjes leggen daar een welsprekend getuigenis van af... en kunnen al onze bloemlezers voor het jonge volkje worden aanbevolen.

H. VAN TICHELEN.

Vechters tegen den Dood

P. de Kruif. - Strijders voor het leven. (Amsterdam, Van Holkema en Warendorf).

We zouden zeggen: dit boek is een stuk geneeskundige vulgarisatie, familie van Rudolf Thiel's ‘Groote strijders tegen ziekte en dood’, ...en dat ware dan reeds een extra aanbeveling. Maar Paul De Kruif, een Amerikaansch bakterioloog, heeft heel iets anders geleverd, nl. een boek, dat leest als een opeenvolging van zuiver literaire verhalen, met verwikkelingen en ook met schrijnende tragiek er in, al gaat het er alleen om den wérkelijken levensloop van geneeskundige geleerden en practici, die wegbereiders bleken in den strijd voor het leven of, zoo ge wilt, tegen den dood. Om dien levensloop te benaderen heeft De Kruif van een twaalftal vooraanstaande zoekers (Semmelweis, Banting, Minot; Spencer, Evans, Mc Coy; Schaudinn, Bordet, Wagner-Jauregg; Finsen, Rollier, Strandberg) álles gelezen wat schriftelijk van hen uitging en zich daarna, voor zoover ze nog in leven waren, met hen persoonlijk in betrekking gesteld. En zoo kwamen dan deze als verhalen aandoende hoofdstukken tot stand, met ook wel eens humor of scherpe ironie er in, die ons maar alleen bewondering doen krijgen voor al die vorschers naar ziekteoorzaken, die strijders tegen ongeloof en wantrouwen (ook onder dokters), die vechters tegen den dood (ook met gevaar voor eigen leven), die opspoorders en uitbaters van nieuwe, dikwijls gewaagd schijnende middelen tot genezing,... voor hen allen, wier eenig doel blijkt te zijn: den natuurlijken dood zooveel mogelijk te verdagen!

Een werk als dit lijvige boek van 400 bladzijden moge iedere intellektueel bezitten; niet alleen dan om het boeiende van den vorm en om de goede kans, die hij biedt, ons een aantal ondernemende zoekers naderbij te brengen, maar ook om talrijke wetenschappelijke gegevens, die dit boek, arbeid van een wetenschapsmensch, elken aandachtigen lezer te verwerken geeft.

Dat de uitgevende firma het werk zulke voortreffelijke uitvoering bezorgde, met inschakeling van veertien dito foto's, is mede een zeer ernstige aanbeveling.

H. VAN TICHELEN.

Boekbeschouwing

Henriette van Eyk. - Gabriël, de geschiedenis van een mager mannetje. - Em. Querido, Amsterdam.

We lazen ergens, dat genoemde schrijfster een zeer aparte plaats inneemt onder de Hollandsche auteurs. En inderdaad, iemand, die zooveel humor, ironie en zelfs sarcasme in één boek te koop stelt, is buiten haar in heel Noord- en Zuid-Nederland niet te ontdekken. Maar juist dat te koop stellen ook is het, wat ons beslist vermoeit en uitput en ons een zucht van verlichting ontlokt, zoodra het boek uit is. Gabriël, het mager mannetje, is een zonnestraal, naar de aarde gezonden om er te leeren licht en warmte geven; hij beleeft er een ontelbaar aantal allerdolzinnigste avonturen, maakt er kennis met allerdwaaste schepselen en toestanden en slaagt er ondanks zijn vele grove tekortkomingen in, nog zegevierend naar den hemel terug te keeren. Over den inhoud gaan we hier niet verder in; hij is noch samen te vatten noch voor een tiende gedeelte te onthouden. En ook over de taal, hoe sterk persoonlijk en dikwijls hoe bizonder komisch ook, - als kenmerk van iemand, die er mee te goochelen weet, - zullen we niet uitweiden. We vinden alleen, dat de schrijfster oneindig te veel avonturen en ‘geestigheden’ op één hoofd heeft gezet en er alles bij winnen zal, indien ze zich in volgende sprookjesachtige of andere verhalen te beperken weet.

Maurits Dekker. - Oranje. - Em. Querido, Amsterdam.

Dit lijvige boek van 400 bladzijden, waaraan de schrijver circa twee jaar gewerkt heeft, is het eerste van drie boeken, die door hem aan Oranje en zijn tijd zullen gewijd zijn. Het is in romanvorm geschreven, maar brengt van stonden aan Dekker's bewusten wil naar voren, zoo dicht mogelijk de waarachtige geschiedenis te benaderen. Roman en geschiedenis zijn moeilijk geheel met elkaar te verzoenen en een kritikus, die scherp toezien wil, vindt allicht gelegenheid om alhier op te sterke fantazie of aldaar op te onromantische zakelijkheid te wijzen. Hoe het ook zij, Dekker, die stilistisch over alle noodige kwaliteiten beschikt om voor ons het lévend beeld van een historisch bewogen tijd op te roepen, plant ons hier midden in de periode tusschen Egmont's overwinning bij St. Quentin en Oranje's vertrek naar het Noorden en stelt ons niet alleen bij name bekende feiten en personages voor, maar ontdoet ze tevens van allerlei fantazie en schoonheid, waarmee de legende ze omhangen heeft; en zoo leeft dan voor ons een andere Oranje, een andere Egmont, een andere Margareta van Parma, een andere Granvelle, een andere volksgeest dan we gewoon waren voor werkelijkheid te nemen. Dat ‘andere’ valt dan zeer dikwijls minder edel, maar meer menschelijk, zeer dikwijls minder geheimzinnig en onverklaarbaar, maar meer natuurlijk gegroeid en ontwikkeld uit, en soms ook doet het oneindig dramatischer aan dan een al te verre terugblik het vermag voor te stellen; maar ten slotte is juist dàt de groote verdienste van den schrijver, dat we ons, door zijn kunst die onverbiddelijk de ware, geheele werkelijkheid wil naar voren halen, in die werkelijkheid voelen opgenomen, hoe overvol ze soms zij van heerschzucht, van

wreedheid, van intrigue, van zedelijke bandeloosheid, van opstandigheid en van verraad. Oranje, hoezeer hij in vele opzichten de heimelijk en voorzichtig leidende persoonlijkheid blijkt, is hier dus niet de centrale figuur, die telkens op den voorgrond treedt; hij kan het wórden in een der volgende deelen, maar laat voorloopig de hoofdrol aan zijn tijd, aan zijn volk, - vooral in ónze gewesten, - en daar zijn we den gedokumenteerden schrijver Dekker hartelijk dankbaar voor.

Kurt Lubinski. - Abessinië, land en volk. - A. Blitz, Amsterdam; 'De Standaard', Antwerpen.

Wie voor het eerst nader wil kennismaken met Abessinië, dat thans ieders belangstelling prikkelt, zal in dit boek, - dat ook een kaart en 53 eigenaardige foto's bevat, - een rijkdom aan gegevens vinden. Lubinski diept niet de geschiedenis van Abessinië uit; hij geeft ze haar hoogstnoodzakelijk plaatsje, maar onderhoudt ons vooral, op klare en gezellige wijze, over land en stad, over den keizer, de stammen en de volkslagen, over slavernij en vrijheid, over huwelijk en godsdiensten, over gerecht en leger, over volksgebruiken en beschaving... en leert ons onbewust, hoe we land en volk van Abessinië ànders te zien en te beoordeelen hebben dan velen dat met hun Westersche, egoïstische begrippen plegen te doen. We bevelen dit boek inzonderheid bij de leerkrachten aan; het geeft hun een mooie kans, heel wat begrippen over de beschaving en haar ontwikkelingsgang aanschouwelijk voor te stellen.

Anton E. Zischka. - Oorlog om Ethiopië. - Nederlandsch Boekhuis, Tilburg.

De schrijver van dit boek is een Oostenrijker van nauwelijks dertig jaar, maar een man die zich thuis voelt in de geschiedenis, de politiek en de diplomatie van vele landen en o.a. reeds een beroemd geworden werk, 'Japan wereldveroveraar', liet verschijnen. Dit nieuwe boek, 'Oorlog om Ethiopië, gaat ongetwijfeld denzelfden weg der vermaardheid uit; niet omdat het ons, zooals het vulgariseerende werk van Lubinski, een kijk gunt in het veelzijdig dagelijksch leven der Abessiniërs, maar wel en hoofdzakelijk dewijl het een zoo trouw mogelijk beeld ophangt van wat Abessinië geworden is, van uit het verre verleden tot op heden, en van wat het beteekent in de koloniale geschiedenis, zooals die vooral 'gemaakt' wordt door Engeland, Frankrijk, Italië, Duitschland, de Vereenigde Staten en Japan. Het boek bevat zeven hoofdstukken, achtereenvolgens gewijd aan: het meer (Tsana), waaraan Abessinië zijn wereldbeteekenis dankt (wegens zijn oorsprong van den Blauwen Nijl); het drama van Adoea (inval en nederlaag der Italianen, in 1896); Menelik II (wreede onderdrukker der Abessinische stammen, daarna hun vredestichter); Lidj Yasu, den gevangen keizer (gunsteling der Mohamedaansch georiënteerde Noordelijke stammen, vriend der Duitsche handelaars); den grooten strijd om de katoen (waarbij Japan op den voorgrond treedt); Italië's Afrikaansche politiek van Crispi tot Mussolini (een onleschbaren, zwaar op de proef gestelden dorst naar koloniale verovering); Erythrea, de springplank naar Ethiopië (en ook als zoodanig uitgebaat). Dit kort overzicht geeft

echter nauwelijks een indruk van de werkelijke betéékenis van dit werk; want deze zit hem vooral in de tragisch aanschouwelijke wijze, waarop door den schrijver de rustelooze politieke intrigues en diplomatische akkoorden en woordbreuken van West-Europa worden uitgebeeld, - intrigues, enz., die begin noch einde hebben, maar alle gericht zijn op ekonomische veroveringen, de eene al heimelijker en tegenstrijdiger dan de andere. ‘Oorlog óm Ethiopië’: het voorzetsel heeft hier inderdaad zijn waarde, want het gaat er in dit boek oneindig meer om den oorlog die van bùiten Abessinië werd voorbereid en gevoerd dan om zijn fatale, vreeselijke uitwerking daarbinnen, - en alleen reeds het zeer zakelijk ‘chronologisch overzicht’, dat het boek afsluit, is daar een welsprekend getuigenis

van. Voor wie wat werkelijkers wil zien dan de officieele ‘vijandschap’ tusschen twee volkeren is dit werk van Zischka, - in goed Nederlandsch vertaald, - een ontstellende dokumentatie.

Anne de Vries. - Bartje. - G.F. Callenbach. Nijkerk.

Dit boek had al even goed ‘Armoezaaiers’ of ‘Een huis vol menschen’ kunnen heeten, want het schetst in hoofdzaak het hopeloos armoedig leven in een werkmansgezin van elf kinderen, in het Drentsche. Bartje, inderdaad, hoe dapper en hoe rijk aan persoonlijkheid het ventje ook blijke, is er slechts één van de elf en nog niet altijd de jongen, die de hoofdstukken samenbindt. Samenbinden doet ten slotte vooral de egoïstische, ruwe, hartelooze vader, die zijn vrouw maar laat ‘kinderen’ en voor groot en klein alleen zijn bruutheid over heeft. Samenbinden doet ook de slavende, overprikkelde moeder van het gezin, die onder de geboorte van haar twaalfde kind het leven laat. Samenbinden, eindelijk, doen al de vormen van ellende, - materieele, physieke en ook moreele, - die nestelen in alle hoofdstukken, al is daar dan zooiets als godsgeloof, dat te vergeefs de koppen tracht recht te houden. Maar Bartje zelf is van allen in huis de meest sympathieke, omdat hij aan karakter de minst egoïstische, aan moraal en geloof de meest evenwichtige, aan troostende verbeelding de rijkste blijkt. Nu, om 't even; het heele boek weet ons geboeid te houden, en dat ligt hem dan hoofdzakelijk aan den direkt aansprekenden, plastischen en dikwijls humoristischen verteltrant van Anne De Vries, die vooral nooit aan gekunsteldheid doet, en ook aan de onbedrieglijke kleur van toestanden en taal, die maakt, dat dit ‘Bartje’ alleen in het Dréntsche spelen kan. Dat laatste vermoeit ons wel even; maar na een paar hoofdstukken zijn we er dan toch over heen en laten we ons enkel leiden door het rauw en schrijnend verloop der gebeurtenissen. ‘Bartje’ is een boek van aparte, groote beteekenis... en de firma Callenbach heeft er best aan gedaan, het in een pracht van een letter te steken.

L.J. van Krinkelen. - Jongens in 't gesticht. - ‘De Sikkel’, Antwerpen.

Dit boek heet een eersteling; maar hier mag dan bijgevoegd, dat de schrijver zijn eigen rijpheid heeft afgewacht, eer hij het neerpende. Dat verklaart waarom de inhoud zoo zakelijk en evenwichtig en waarom het proza zoo volgroeid en persoonlijk is. Wat we er het meest in waardeeren? Het meest schrijnt, in elk geval, de inhoud, die één aanklacht blijkt tegen zeker harteloos weeshuisregime, - dat we duidelijk herkennen, - met zijn brutale en geniepige meesters en toezichters, met zijn tekort aan afwisselend voedsel, met zijn ranselmanie en zijn gruwelijken ‘bak’ (erger dan een gevangeniscel), een regime, waar tegenover de baldadigheden der jongens, van dagelijksch vechten tot stelen en opstand toe, niets anders dan de reaktie zijn vanwege jonge harten en geesten, die naar het groote, gezonde leven hunkeren. We willen aannemen, dat Van Krinkelen in dat gesticht zoo goed als nergens een weldoende zonzijde ontdekt, en ook erkennen, dat hij bij zijn uitbeelding soms ruwe,

schreeuwerige kleuren gebruikt; maar ons zelf heeft dat procédé niet doen wankelen in ons geloof in de waarheid, dat vooral tehuizen voor weezen en verwaarloosde kinderen een sterk, maar hartelijk opbeurend toezicht noodig hebben. Wat ons in Van Krinkelen als schrijver treft is, dat hij een romantisch verhaal komposeeren kan, dat hij onvergetelijke types (als Schobbe, de onderbestuurder, en de jongens Potteke, Krukske, Rokes) weet uit te teekenen, dat hij zijn eigen springlevende taal en beelden heeft,... die het tot een zonde zouden maken, indien de man niet nóg eens met proza, plastisch als het zijne, voor den dag kwam. O ja, soms is een beeld van hem al te gewaagd en valsch en doet het glimlachen; maar daar tegenover staan heele bladzijden (als blz. 77-78, 95-99, 109-111, 186-188), die toonbeelden van doorvoeldheid, of

van geestigheid of van raak uitbeeldend proza zijn... Van Krinkelen draagt een naam, dien we onthouden willen.

E. van der Hallen. - Zes dagen. - 'De Sikkel', Antwerpen.

Dit stemmig uitgegeven boekje viel ons tegen. Niet, dat we een inhoud en een proza verwachtten, die in het sterk dynamische teeken van de dolle 'zes dagen'-tornooien zouden staan. Maar toch zagen we iets levenséchters, iets persoonlijkers te gemoet dan schrijvers verslag over zijn zg. zwerftocht van zes vacantiedagen door de Kempen, een verslag, waarin zoo goed als alles maakwerk is en de Kempen als zoodanig maar nauwelijks hun plaatsje krijgen. En we vinden dat des te treuriger, daar de taal niet veel meer meekreeg dan haar doodgewone helderheid en tusschenbei, als op blz. 70-75, haar losse, niet slecht ingekleede bespiegelingen. Van Ernest Van der Hallen willen we wat béters te gemoet zien.

H. VAN TICHELEN.

Nieuwe Uitgaven.

Uitgave van Georges Chevalier, Court-St-Etienne:

OSCAR VAN SLIJPE: De Nederlandsche Rechtstaal, Le Néerlandais juridique; 200 blz.; 70 fr.; gekartonneerd 85 fr.

De schrijver, die bestuurder is van de Teaching Club, heeft gedurende drie jaar les gegeven aan magistraten en advocaten die Nederlandsch wenschten te kennen en heeft de vrucht van zijn onderwijs nu in 101 lessen (vertalingen: woordenlijsten en toepassingen), uitgegeven, waarin juridische termen en teksten benuttigd en de begrippen over spraakleer bij gelegenheid en practisch aangebracht worden.

Van H.J. Dieben, Lange Kerkdam 6, Wassenaar:

Dr. L.H.A. ALBERING en Dr. L.G.J. VERBERNE: Van Hier en Daar, leesboek voor katholieke scholen, deel III; 367 blz.; *f* 2.75, geb. *f* 3.25.

Wat de spelling betreft, hebben de verzamelaars zich aan de schrijfwijze der auteurs gehouden. Als Vlaamsche schrijvers, van wie stukken opgenomen werden, vermelden wij De Mont, Claes, Toussaint van Boelaere, Timmermans, Gezelle, Streuvels en Vermeylen.

Van J.B. Wolters' Uitgevers-Maatschappij, N.V. Groningen:

Dr. J.S. VAN VEEN: Beknopt overzicht der Grieksche Mythologie, 16e druk, herzien door Dr. M. ENGERS (in Marchand-spelling), geïllustreerd; 80 cents.

Van H. Van Tichelen, Antwerpen:

De kleine Vlaming, Mei.

Inhoud: Nieuws van de maand. Janneman. Uilenspiegel. Gugusje. Bier en brouwerij. Wie? Hoe? Waarom? Boekenkast.

'n Kort Samevatting van die jongste Afrikaanse Letterkunde

Prof. Dr. François Malherbe, van wien we een artikel publiceeren, is een van de markantste figuren in de Zuidafrikaansche letterkundige beweging. Hij is hoogleeraar in de Nederlandsche taal en letterkunde te Stellenbosch, mederedacteur van het uitstekende tijdschrift voor boekenvrienden ‘Ons eie Boek’ en de schrijver van een meesterlijk essay over ‘Humor in die algemeen en sy uiting in die Afrikaanse letterkunde’, waarin ook aandacht geschonken wordt aan de Vlaamsche humoristen. Dr. Malherbe kent onze Vlaamsche literatuur en waardeert onze Vlaamsche auteurs. Daarvan getuigen niet alleen zijn critische opstellen, maar dat bewees hij ook door de uitgave van een bloemlezing, waarin hij, ten gerieve van het studeerende jonge volk van zijn land, een aantal novellen van Vlamingen verzamelde.

De studie van Prof. Malherbe, welke wij hier volgen laten, is in het Afrikaansch gesteld. Het is dank zij de erkenning van de levende volkstaal, het Afrikaansch, als officieele taal, dat de Nederlandsche beschaving zich heeft kunnen handhaven in Zuid-Afrika. Kenners van de Zuidafrikaansche taalbeweging zijn er van overtuigd, dat elke strijd voor het behoud van het Nederlandsch ten slotte de hegemonie van het Engelsch zou in de hand hebben gewerkt.

Het Afrikaansch biedt voor ons, Vlamingen, gewis enkele moeilijkheden bij een eerste lezing. Deze worden echter zeer spoedig overwonnen, wanneer de lectuur zóó geschiedt, dat men den klank der woorden hoort terwijl het oog het eenigszins vreemde woordbeeld opneemt.

We zijn er van overtuigd dat onze lezers het opstel van Prof. Malherbe met een stijgende belangstelling zullen genieten. Het weze het eerste van een reeks artikels uit Zuid-Afrika, waarvan het verschijnen in den ‘Vlaamschen Gids’ bijdragen zal om de banden tusschen de verschillende loten van den Nederlandschen stam te verstevigen.

REDACTIE.

Ontwikkeling.

Wie die geskiedenis van die Afrikaanse letterkunde in oënskou neem, word getref nie alleen deur sy intieme samehang met die volksgeskiedenis nie, maar ook deur duidelike vooruitgang in baie korte tyd. Trouens, die eerste dertig jaar van die offisiële geskiedenis (d.w.s. ná 1875, toe Afrikaans erken is as skryftaal deur die Genootskap van Regte Afrikaners) is maar voorbereidingstyd en word hoofsaaklik gewy aan propaganda vir die Afrikaanse taal as skryftaal. Artistiek kan ons dus maar alleen die laaste dertig jaar neem. En wat sê dertig jaar in die letterkundige geskiedenis van 'n boerevolk, so lank geïsoleerd van die kultuurwêreld en sy bevrugtende invloede, sonder literêre agtergrond en tradisie. En daarby moet herinner word aan die feit dat die volk nog te jonk en ook te besig is met sy politieke stryd om hom die luxe te kan veroorloof van aparte letterkundige strominge en kunslewe - soos in ouer lande die geval is, waar kunssinnige mense allermins in die politiek belangstel. Ons letterkundige kuns kom as 't ware ter loops, is die taaluitbarsting van wie dit politiek nie langer kan verkrop nie of die gedwonge verposing van nasiebou waaraan elkeen sy deel het. En moet ons dan nie met die resultaat verbaas staan nie? Ek sê dit vir die oorhaastiges onder my lesers.

Vanselfsprekend is dit moeilik, by genoemde en ander faktore in werking, om van definitiewe rigtinge in ons letterkunde te praat. Miskien is dit beter dat ons dit ook nie doen nie - en die literatuur 'n kans gee en dit nie dood praat nie...

Eerder kan ons van groeiende letterkundige insig praat en dit oral opmerk. By 'n steeds toenemende getal skrywers en, wat belangriker is, by 'n toenemende getal lesers wat hulle nie meer tevrede stel met 'n boek net omdat hy in Afrikaans geskrywe is en so 'n vaderlandse of godsdienstige strekking het nie. So skep ons 'n wesenlike agtergrond en ondergrond vir die groot kunstenaar van die toekoms. En watter taak lê vir ons, met ons kultuurywer, méér voor die hand as om die weg voor te berei vir wie ná ons sal kom en groter sal wees as onsself?

Eerste fase (plus-minus 1875-1905): Spot en didatiek van die Patriot-digters. Word, sonder meer, nie langer as ernstige literatuur beskou nie.

Tweede fase (plus-minus 1905-1920): Hoofsaak die deur die Oorlog geïnspireerde liriek van Leipoldt **(Oom Gert Vertel e.a. Gedigte),** Celliers **(Die Vlakte e.a. Gedigte, Martjie,** ens.), Totius (**Wilgerboombogies, Rachel,** e.a.) - van besondere innigheid en skoonheid. Prosa van hierdie periode nie van veel belang nie. Die ou soort historiese roman, die intrigeroman met die belang in die storie en sy vaderlandse lesse, maak opgang. Kan vandaag as verouderd beskou word.

Derde Fase (plus-minus ná 1920): Groeiende insig in realisme en psigologies-getroue karaktertekening. Verdienstelike sketse van Leon Maré, veral **Die Nuwejaarsfees.** Jochem van Bruggen verskyn en word ons suiwerste romanskrywer (**Ampie, Die Meisiekind,** e.a.). Sy gebied is beperk tot die lewe van die armblanke en die geestelik minder bevoorregtes - tog rig hy hom nie tot die minderbevoorregtes nie, wat 'n groot onderskeid is! Hy is suiwer maar fragmentaries; gebrek aan groot kompositoriese vermoë verhinder hom om 'n volledige roman te skrywe. Maar in suiwerheid van karakterbeelding en veral atmosfeer, indringende en simpatieke humor, het hy nie sy meerdere in Afrikaans nie. En sy werk kan, selfs met genoemde tekortkoming, eervol vertoon word in die buiteland. D.F. Malherbe (**Die Meulenaar, Hans die Skipper,** e.a.) is 'n ander verdienstelike romansier. Hy ken sy plaas- en visservolk soos weinig andere, is sensitief en dinamies, maar dit skort hom nog aan stilistiese suiwerheid vir 'n gawe geheel.

In die diereverhaal en reisbeskrywing kom Sangiro nummer een; sy werk kan met die beste elders vergelyk word **(Oerwoud en Vlakte).**

In realisties-satiriese werk en die gemoedelik-humoristiese essay staan die werk van Langenhoven by ons uit **(Versamelde Werke).**

Die poësie is van minder betekenis in hierdie periode; die ou digters skyn hul hoogste peil vroeër te bereik het, en die jonges gee nog hoogstens blyk van talent. Die belangrikste nuwe stem is dié van die sonnig-menslike en gemoedelik-humoristiese sanger van rose en liefde, die te vroeg heengegane A.G. Visser **(Gedigte, Rose van Herinnering).** 'n Gedig wat om sy sterk ironies-epiese en wydse gang uit hierdie periode moet genoem word, is **Die Pad van Suid-Afrika** van Langenhoven.

Alle tydsgrense, hoe oorsigtelik ook, is van betreklike waarde. So wil ek as verdere ontwikkeling, ná Visser, die bundels ‘Gedigte’ van Eugène Marais en Toon van den Heever noem, hoewel van vroeër datum. Ek doen dit om die sterk indiwidualisme van hierdie laasgenoemdes in hul worsteling met die problematiese in eie lewe, hul persoonlike lewensaanskouing in sombere eerlikheid. So ruim die algemene volksentiment meer en meer die plek in vir indiwiduele emosie en sy ekspressie en kom ons nader aan die meer universele liriek. (Dis hierdie rigting wat die gebroeders Louw in die jongste periode in meer moderne gees voortsit).

Uit dit alles blyk dat ons geestelik vryer word, dat ons ook kultureel - soos staatkundig en ekonomies na 1920 - meer uit ons isolement begin tree.

Publikasies van ongeveer 1929 tot 1934.

As ons na die werk in hierdie jare kyk, dan tref ons 'n ware kunswoede, soos ook kultuurwoede, met die aksent soms meer op woede as op kuns en kultuur. Toenemende talent openbaar hom allerweë. Maar die skeppende genie wat sterk konsipieer en die lewenslyn helder laat uitstaan bo die tydelike verskynsels, is nog gering. Ook is daar nog te veel mooiskrywery, neutrale observasie of plat realistiek. Die sterk konsentrasie van suiwere kunsskepping, waardeur alle onsuiwerhede en bykomstighede wegval, ontbreek nog in te veel boeke. Daarin ook nog te veel bewuste didaktiek, te weinig artistieke erns, artistieke gewete, en ook die besef dat 'n kunswerk langsaam moet ryp tot sy volmaakte wese.

En tog, wie oor die werk van die afgelope tydperk vir die Hertzogprys alles onder oë moes neem, sien verblydende verskynsels en gestaltes. Vooruitgang is daar beslis te konstateer.

In 1931 en 1932 was daar geen dramatiese en poëtiese werk, lopende oor die afgelope drie jaar, wat vir bekroning in aanmerking gekom het - dus van besondere betekenis was nie. Maar in 1933 moes die kommissie onder 'n sewentigtal prosawerke verskillende eervol vermeld. In die bekroonde werk, **Die Sprinkaanbeampte van Sluis,** sit Van Bruggen sy humoristies-realistiese studies voort. Die broers Hobson het intussen welverdiende roem ingeoogs

met hul kleurryke en dramatiese beelding van dierelewe (en Boesmanbestaan) in die Kalaharie. Hul **Kees van die Kalaharie** en **Skankwan van die Duine** is waardige voortsetting in die lyn van Sangiro. Ek noem verder alleen die genre Kortverhaal - meteens tot groot populariteit verhef - waarin 'n enkele werk van C.M. van der Heever (soos 'Verbittering' in **Simson en andere verhale**) en Abr. Jonker (soos 'Droogte' in **Bande**) nie alleen tot die beste proza in Afrikaans te tel is nie, maar m.i. naas die beste in Nederland te plaas is. So ook die skets 'Koors' van Sangiro. Duidelik is daar in ons jongste prosa die drang tot dieper lewensuitbeelding, die groter lewenswaarheid, toenemende verskeidenheid van stof en motief.

Waar Van Bruggen in sy **Booia** die inboorlinglewe nog nie oortuigend objektief kon beeld nie, kom Mikro en verras ons met die eerste suiwer-menslik indringende roman uit en van die kleurlinglewe: **Toiïngs**. Die mooi verhaal, die vaste bou, die saaklike styl - iets seldsaams in ons geskrifte - die beeldende dialoog en milieu-tekening, maar veral die liefdevol-indringende aandag maak dit tot 'n boek wat ons aller belangstelling verdien.

In teenstelling met die groot aantal prosawerke was die produksie op die gebied van die poësie in hierdie jare gering - 'n sewetal bundels. Die belangrikste is:

Leipoldt: **Skoonheidstroos,**

Totius: **Passieblomme,**

W.E.G. Louw: **Die Ryke Dwaas.**

Van ons ouer digters is dus nog nie 'uitgeskryf' nie. Leipoldt gee 'n ryper verlange na skoonheidsbevrediging en skoonheidstroos in én deur die natuur. Daar is erns van lewensrigting in die berusting van skoonheid asook 'n weelde van beeldende taal. Jammer dat dit nie oral suiwer gehou word nie. 'n Laakbare gemis aan selfkritiek is daar in byna elke boek van Leipoldt. Wat hier veral jammer is omdat ons met 'n wesenlike digter te doen het, een met diep lewensgevoel en ook wydse visioene.

Die bundeltjie **Passieblomme** van Totius is besonder suiwer en van ontroerende eenvoud. Die verse word saamgesnoer tot 'n skone krans van passieblomme en op die graf van sy ontslape kindertjies gelê. Dis tere liefdes- en smartliriek van onheil oor onrus tot berusting. Mooi is die eenheid van die geheel. Vir my is Totius

die liefste in die eenvoudige, elementêre uitinge van 'n smart-geslae mens. Ja, Totius is voor alles mens, eenvoudig en opreg, wat maar net wil sing van sy menslike vreugde en van sy menslike pyn. En waar laasgenoemde oorweeg, is sy liriek byna altyd in mineur: stil-elegiese klae. Verganklikheid, kortstondigheid, lyding, verdriet by die verlies van wat ons die liefste en die dierbaarste is, dit dwing sy skugtere gemoed tot klaende melodie. En waar sy godsdienstige geloof hom tot berusting maan in die sekerheid van godsvertroue, is dit sekundêr en dra dit die tekens van worsteling met die Heer. So is sy strydvolle berusting nie die maklike selfverdwasing van skynvroomheid en neem hy geen genoeë met gewaande verworvenheid van verstandsredenering nie.

Gedurende sy siekte.

Laat my nie slaap terwyl hy ly,
want as ek slaap sal ek vergeet;
en o, as uit die dromedom,
vir wie dàn wegslaap uit die tyd,
die weerontwaking skielik kom
van môrestond en werklikheid!...

Laat my net sluimer, laat my gees
net maan en maneskynsel wees;
want ook die maan die slaap nie, maar
sy sluimer in die nagwolk net:
verlate hemelkoningin
slaap nooit in vrede en diep meer in.

En as die skeppingsdinge weer
mekaar verheug ‘goei-môre’ seg,
dan skrik sy nie - haar bleek gelaat
sweef net maar in die bloutes weg.

Laat dit so skemer in my siel;
laat my so sluimer deur die nag;
laat my so rustig-bleek ontmoet
die eerste strale van die dag!

Van hierdie allereenvoudigste liriek kom ons ten slotte tot ons mees verwikkelde kunstenaar onder die jongstes, W.E.G. Louw met sy **Ryke Dwaas.**

Met hierdie bundel sluit ons literatuur sig tewens aan by die vormgestalte van meer moderne indiwidualisme. So kan dit meer in die besonder 'n vernuwing van ons digkuns beteken.

Louw is nog baie jonk, maar 'n jaar of twintig; die gedigte in sy bundel is geskrywe tussen sy sestiende en twintigste jaar. Tog spreek reeds duidelik daaruit 'n nuwe stem in Afrikaans.

Louw het hom gedrenk aan die nuwere en nuutste digkuns in Nederland. Veral die invloed van Leopold en Geerten Gossaert is kennelik in sy werk. Eersgenoemde se droef-skugter staar op die lewe, wat hy nie kan aanvaar nie, en sy metafisiese heimwee; laasgenoemde se opstandigheid en berou, aanstuwende hartstog en beeldevloed, weerbesielde retorika en allerlei vormwendinge, is dadelik te herken. Maar ons het eerder met verwante sielstruktuur en evokatiewe krag van die meesters te doen as met blote navolging. Die jong digter het voldoende oorspronkelikheid in sy worstelende skuwe wese, en beeld sy indiwiduele sielelewe en stormende lewensgevoel om tot eie taalgestalte. Die elemente van hierdie kuns is dieper en ryker by die meesters, tog is Louw se waaragtigheid en suiwerheid dikwels heel treffend.

So slaan hy by ons 'n nuwe weg in en verbreek hy met sy moderne vorme van vrye ritmiek, sowel na gees as vorm, alle vaderlandse tradisies geskep deur Celliers, Totius en Leipoldt en deur die meeste gevolg.

Ons het te doen met 'n ernstige sielbelydenis, met 'n digter en nie met allerlei digterlike uitinge oor verskillende dinge nie. Dus 'n siel wat moet begryp word in die sirkelgang van sy Jugendalter.

Haastige kennismaking sal wel 'n sekere weidse oorgawe kan noteer, maar sal tog gou stuit op newelagtigheid hier en daar, gewaagdheid van beeldspraak wat tot onverstaanbaarheid lei, ens. Inderdaad is hierdie gedigte van 'n jongeling nie van alle jeuggebreke suiwer nie. Terselfdertyd is daar 'n vir sy leeftyd allermerkwaardigste rypheid ook aanwesig.

Ons maak dan kennis met sy worsteling, vertwyfeling en wanhoop, liefde en haat. Hy voel hom die verlore eensame wat

tevergeefs na ewewig in die lewe soek. Deur 'n sterk vriend, deur 'n vriendin, volop vrou, word hy momenteel uit sy eenselwigheid geruk, om dadelik weer daarin terug te val. Hy kan nie die volle lewe aanvaar nie. Daarvoor moet hy sy eie indiwidualisme prysgee. En hy kan dit nie: dis sy suiwerste besit. Tog kan hy ook daarin nie berus nie... So word hy geslinger tussen eensaamheid en gemeensaamheid. Ewige botsing weer tussen sinnelikheid en goddelikheid. Deur die ope sluise van sy sinnelikheid laat hy die lewe binnestroom; dan slaan sy liefde weer om in haat en ruk hy die hartstog uit sy wese omdat dit sy blanke eenselwigheid verwoes. In hierdie sirkelgang is daar vir hom geen vrede nie, geen houvas in die lewe nie. Hy sien hom ten slotte as 'n gans verlore sterfling wat nêrens meer heen kan nie, op 'n dooiepunt in die lewe aangeland. Dit is sy laaste woord.

'n Boerseun van die Karroo, baie vroeg alleen, uit sy droefnis van vereensaming in die Kaapstadse winterdae.

Om boer te wees...

O om 'n boer te wees wat werk
Met sy hande in die son
Die liewe lange dae, om saans
Moeg terug te kom
Van die lande, en te slaap
Tot die rooidag deur die vensters breek,
En teen die tweede hanekraai, oor die ryp,
Die ploegstert vas te hou...

O om boer te wees en te werk
In Gods sonneskyn en reën;
Om nooit te twyfel dat Hy weet
Wat of die beste is; om nog te glo,
As sy hart wil breek,
En voel dat hy, boer alleen,
Met God kan praat, en dank
As laag-druipend daal die reën...

In **Stil Aand** vertel hy van sy verlange om die koeltes van haar stem om hom te voel; sy het gekom...

Nou sit ons voor die vuur, en speel
Die vlamlig deur ons hare...
Laag waai die reënwind buite deur
Die afgevalle blare.

In sy latere gedigte - wat lank en breed uitdeinend tot ons kom - vind ons die samevattende belydenis van hierdie siel in al sy dobberinge.

Deur die wyd-ope sluise van my sinnelikheid,
Het ek die vreemde lewe in laat stroom,
Met die felle kolking van swaardringende slag
Tot my binneste kring van volmaakte droom.

So is sy vlekkeloos droom verbreek.

Daar is in tastelose werweling
Van steirende duisternis en lig
Die tweeheid van my hart geopenbaar,
My hande was voor my bleke aangesig.

Tog het 'n blanke bloeisel van verwagting oopgevou...

'n Hoë singing van het bloed deurruis,
Soos in duistere vaart, 'n verre komende wind:
Ek is gebreek - en in gebrokenheid,
In my onvolkomenheid aan jou gebind.

Een oomblik van volmaakte ewewig en dan verval hy weer in troostelose eensaamheid...

Met die aftog van my begeerlikheid
Het swaar die steile wind verbygegaan:
Soos skanderose bloei die wolke ope
Teen die suiwere onmeetlike hemele aan.

Weg van God, van naaste verstoot, in doodsnabyheid en gebrek sien hy die armoede van sy gewaande eenselwigheid en

die verlorenheid van sy menssyn. Nog flits die hoop dat hy eenmaal aan die suiwerheid van die eroos sal genees, maar dan vervaal alles om hom - heelal, liefde, geluk, skoonheid. So sien ons hierdie jong digtergestalte as teen 'n helling staan:

> Met leë hande van verlatenheid,
> In gans verlore menslikheid, bly staan
> Ek half-weg teen die helling, en in trane sien
> Die wye spel van steile wolke gaan.

Publikasies in 1935.

Vir Afrikaans is 1935 'n ryk jaar gewees. Poësie, prosa en selfs die drama - ons swak kunssoort - doen 'n sprong na vore. Ewe belangrik is die toenemende insig in letterkundige waardes by die lesers, en die algemeen gevoelde behoefte aan 'n blad uitsluitlik gewy aan gereelde kritiese voorligting, laat **Ons Eie Boek** ontstaan. Die Skrywerskring in Johannesburg lewer hoogstaande werk. En tenslotte lei nog 'n ander behoefte, nl. om die Afrikaanse boek vry te maak van die beperking wat skrywers dwing om die oog te hou op skoolgebruik, tot die stigting van 'n Boekvereniging in Kaapstad. Die kwessie van meer Nederlands op skool word op die oomblik deur die Akademie oorweeg, alsook die middele waardeur die Afrikaanse boek in Holland en Vlaanderen kan versprei word. Op die een en ander moet hier korteliks gelet word.

Die belangrikste gebeurtenis op die gebied van die poësie is die bevestiging van die vernuwing, deur W.E.G. Louw begin, by 'n viertal Kaapse jong digters.

Ons het reeds daarop gewys hoe Toon van den Heever en Eugène Marais literêr-psigologies as oorgang kan beskou word tot die nuutste uitinge in die digkuns. Die vernuwing kan veral gesien word as 'n streng individualisme wat homself rekening afvra, nie ten opsigte van die volksentiment nie, maar van eie innerlikste lewe. Daarom is daar ook in hierdie kuns nie die optimisme oor die rooidag van ons volksbestemming en die geesdrif oor ons kuituur nie, maar meestal droefheid en nood om die problematiese van die bestaan, smart om menslike onvolkomenheid, berou om verlore lewe... Maar ook en veral stryd, stryd op die

weg van volhardende individualisme. Besieling is gesoek in die vreemde. Maar dis nie die Tagtiger-individualisme wat in die eerste plaas hier 'n krag was nie, nie hul sinsbedwelming en trotse afkeer van die maatskappy nie; eerder was dit die Nederlandse verskuns van omstreeks 1910, met sy protes teen die lewe, lewenstwyfel en verlange na rus, wat aan sommige jongeres hul eie stem besorg het.

Dat by hul die aksent verplaas word van die volkstryd na die sielestryd, wie sal hom daaroor verbaas? En te meer as hy luister na die leë ydelheid van soveel lippetaal oor volk en vaderland in ons dae, na die gebrek aan erns en lewenswaaragtigheid by soveel woorde oor kultuur, na die potsierlike rondedans van politici en filantrope, na die huiglary om die menigte te behaag... Ek vra, is dit 'n wonder dat skuwe nature hul liewers afsonder om in eie dieptes te grawe na die sin van hul bestaan en daar te worstel om die behoud van hul siel? So gesien is ook die jongste digkuns in verband te bring met die huidige tydsgewrig.

Die belangrikste verskyning hier is Van Wyk Louw met sy bundel **Alleenspraak**. Treffend reeds die titel in die lig van wat ons so pas opgemerk het.

In hierdie Alleenspraak leer ons 'n digter ken met 'n sterk hang na mistiek, na opgaan in die wesenlikheid van die dinge in hulle elementêre skoonheidsfeer, waarby hy met die gevoel van menslike gebondenheid en onwetenheid soms tot ontroerende verset geraak. Waar die verset aangroei tot individualistiese trots, is dit nie so geslaagd te noem nie. So kry ons dan aan die een kant sy stadig-vorsende wil om binne te dring in die wese van die verskynsele, om sy mistieke roos te pluk; aan die ander kant sy arm-menslike hunkering in onmagsbesef, sy klaende mensehart. Langs die weg van intellektuele besinning streef sy kuns na 'n oplossing.

Veel hiervan is reeds met mooie besonkenheid en suiwerheid van hart gebeeld, ook met treffend nuwe plastiek. So begin dit met die suiwere **Dennebosse**..., gevolg deur **Grense**, waarin subtiele klankekspressie:

My naakte siel wil sonder skrome
in alle eenvoud tot jou gaan,
soos uit diepe slaap ons drome,
soos teen skemerlug die bome
opreik na die bloue maan;

gaan met al sy donker wense,
en die heil'ge, nooit-gehoorde
dinge sê, waarvoor die mense
huiwer, en wat om die grense
flikker van my duister woorde.

Van Wyk Louw is die digter van sielehuiwering voor die lewens- en liefdesmistiek: so ook in **My venster is 'n blanke vlak...** waar hy wag op ‘magiese deursuiwering’...

...dat hierdie siel deursigtig word
in vreemde voorgevoelde lig
tot kring bo kring opglans en straal
in eindelose vergesig;

dat wat ek nog verlore waan,
o my verlore dae in my,
in hierdie stille skemering
hul vorming en gestalte kry,

tot ek my eensaamheid besit,
volmaak, as kosbare gewin,
van duister wense en van smart
die uiterste deurstraalde sin.

Vergelijk ook **Ek het die Aarde nie gesien.** Starende op die yle vlug van beeld en kleur het hy eindelik gewaar ‘die wit vlam - wit geheime roos - van skrik en heerlikheid...’

Nou is my oë dwaas en dof,
en leeg van mindere dinge;
nou is my lewe huiwering,
nou is ek tot 'n kind gemaak
en al my woorde is stameling,
gebroke en naak.

Eindeloos slepend ruis dit in:

> Nou 's daar geen lied meer,
> net in die stilte
> die een ou verdriet weer
> wat al deur die eeue
> moet ween oor die rose,
>
> en ween oor die sterlose
> wildernisse
> van hemel en siel se
> geheimenisse.
>
> Niks meer wat klink nie
> soos glase waar gode
> in helderheid drink nie,
> net skuiwende, stille
> gesleep van die jare,
> soos heimlike, kille
> beweging van slange
> in stikdonker nag
> van oneindige gange.

Ook sy liefdesgedigte is van 'n nuwe, huiwerende toon van innigheid. Uit **En nou dat ons gaan:**

> Waar alles wat mooi was, veryl, lief, tot mymering
> hier in die later en eensamer dae -
> net nog die ou leed waai deur die skemering -
> hoe sal ons skuil teen die stille en trae
> gewaai van die leed en die stadige vlae
> wat drup oor ons siele se huiwering?

Maar die hoogtepunt in sy liefdesliriek en mistiek is **Gesprek van die Dooie Siele.** Twee gestorwe geliefdes druk hulle twyfel uit of die stemme wat hul van mekaar hoor, nie maar die herinnering van die verlede is wat uit hulself opwel nie. Die hartstog van die een skyn eindelik deur te dring tot die ander, geheel in God uitgestort:

‘'n Vreemde vlam van woorde klim,
'n verre bewing, bo die kim
van hierdie blanke stil bestaan,
waar ek my grote Godsweg gaan
verlore tussen lug en kim.’

'n Geheel ander digtergestalte is I.D. du Plessis. Ek noem sy bundeltjie **Stryd** minder om die artistisiteit as om die lydensbekentenis daarin. **Stryd** staan onder die woorde van die tragiese mens Jakob Israel de Haan:

In onrust geboren, word ik gedreven
Tot waar de dood mij kust.

Inderdaad is daar treffende punte van vergelyking tussen die werk van die twee digters. In albei kom tot ons 'n onbeheerste bieg van bekoring en rampsaligheid, waarby geen rus te vind is nie, nòg vir die toekoms nòg in die herinnering van die jeug - dié is alleen één verwyt van verspeelde kanse. By Du Plessis is die artistieke tekortkominge groter as by die Nederlandse digter, maar van belang vir ons is veral ook hier die menslikheid van die digter. Ook waar die artistieke gebreke hinder, moet die leser op hierdie menslikheid bedag wees: die hartstog bruis oor die retorika heen. Die stryd gaan teen ‘bloedrooi luste’, teen ‘rooitongvlamme van die hartstog’ - te kragtig vir die vlees om te verduur. In **Anathema** vervloek hy die lot, sy magteloosheid en die skande van die neerlaag. Die Karroo, wat met soveel vaderlandse sentiment bestraal is, word vir hom die beliggaming van sy eie sielsdroogte en fataliteit: (Die koppies sou eers voorwêreldlike monsters gewees het)

...So het Medusa-oë, slang-omring,
Versteende aandag van jul afgedwing.

Teenoor hierdie uiterste gebondenheid plaas ons ten slotte die romantiese vryheidsug en swerwersdrang van die jong Uys Krige, wat jarelank in romaanse lande rondgeswerwe het op soek na avontuur - waarby die skrale loon van hande-arbeid en voetbalspeel liggaam en siel aanmekaar moes hou. In sy bundel **Kentering** is hy die sanger van skoonheid, van jeug en jonge liefde, van geluk en van die smart om die kortstondigheid van die geluk. Hy is die romantiese troebadoer, die wanderlustige jongeling, wat

ons sy kleurryke siel openbaar; sy lied sing onder stralende nuwe hemele, met tog altyd om sy hart die kwelling van die weemoed en die heimwee. Hy het sy Afrikaans getroetel en verfyn in die skool van romaanse ritme en woordlenigheid. Dit op segself is al van belang teenoor allerlei jeugdige tekortkominge. Alleen een voorbeeld: die klankekspressie en ritme van die weemoed...

O die vlae
van die reën,
en sy trae
fluisterklae
soos die vae
dof rumoer
van 't skare
dooie blare
aan die roer.

Belangrike prosa ook het in die afgelope jaar verskyn. Die name wat veral hier te noem is, is Mikro, C.M. van der Heever en Abr. H. Jonker.

Mikro, die indringende skrywer oor kleurlinglewe, gee in **Pelgrims** verdere hoofstukke van sy Toiïngs-verhaal. Hy is geen rou realis nie, al gaan sy boeke oor ‘rou rieme’ - soos die titel van 'n ander werk lui wat ook in die jaar verskyn het. Sy **Toiïngs** en **Pelgrims** is juis heel idealisties, veel idealistieser as **Ampie.** En tog is hy suiwer genoeg kunstenaar om nêrens die werklikheid te vervals nie, maar hy kies dié dinge waarmee hy dan sy eie en geregverdigde idealistiese beeld weef. Sy stylekspressie toon dan 'n werklikheid wat ons direk aanvaar as waar en terselfdertyd as nobeler dan die alledaagse omdat dit, deur sy skoonheid van indringende aandag in die algemene menslikheid wat anders verborge bly onder die bruin veile en liederlike lewe, vir ons 'n simbool lewer van ons eie bestaan met sy aspirasies, sege en nederlaag, ons aller soek na geluk onder die eensame hemel... Maar **dit** veral is die kuns van Mikro - en daarin is hy soos niemand anders geestelik verwant aan Van Bruggen - dat hy met dieselfde ongekunstelde eenvoud en waaragtigheid die natuurkinders beeld, hul naïewe, skugtere, hartstogtelike en deemoedige

mentaliteit openbaar, en dit nie doen uit die hoogte en met neerbuigende meerderheidsbesef nie, maar van die menslike vlak van humoristiese betragting. So herinner elke blad van naïewe humor aan Van Bruggen. Maar hy het die geluk dat hy op 'n geheel ander gebied sy humoristiese blik kan laat gaan en sy eie oorspronklikheid kan handhaaf. Die tyd sal moet leer of hy met sy plastiese en beeldende gawe ook genoeg kompositoriese verbeelding besit om die grootse konsepsie van die roman te bereik - wat Van Bruggen ons nog nie kon gee nie. Hoewel dit skyn asof hierdie soort humoristiese styl eerder tot episodiese verhaalkuns aanleiding gee, is die sosiale laag van Mikro se beskouing tog ryk en gekompliseerd genoeg vir die opset van die roman. Weliswaar het die verhewe gang en die vaste bou van **Toiïngs** knap komposisie reeds getoon, maar die verhaal **Pelgrims** beantwoord nog alleen aan die eersgenoemde kwaliteite van beelding en het nog nie tot roman uitgegroei nie. Dis alleen verdere hoofstukke van die Toiïngs-verhaal. Maar as sodanig beskou ons dit 'n baie welkome bydrae. En een wat niemand wat die tipiese kleurlinglewe in Kaapstad wil ken, mag voorbygaan nie.

Verdere uitbou van die kuns van C.M. van den Heever, na sy mooi impressionistiese styl in die roman **Droogte** en die strakheid van menslike betragting in **Simon en andere Verhale**, word gelewer in sy bundel **Vuurvlieg en Sterre** en veral in **Somer.** Gebreke in karaktertekening en in komposotoriese eenheid, wat nog die twee eersgenoemde werke aangekleef het, word nou oorwin; suiwerder eenheid word verkry. **Somer** is Van den Heever se gaafste werk. Dis eintlik geen roman nie en wil ook nie as sodanig beoordeel word nie. Dis 'n breeduitgewerkte natuurstemming van somergeweld, waarin subtiel verweef is die weemoed van afskeid, wat alle krag en weelde immer vergesel. Hierdie dualistiese grondstemming, wat die styleenheid van die werk bied, word orals simbolies en filosofies beeldend verwerk. Direk kom dit tot ons uit die somergeluk en -heimwee van 't tot vrou ontloke meisie, wat voor die afskeid staan van wat die somer in haar laat ryp het.

Verhaal? Daar is nie veel daarvan soos die gewone leser dit verstaan nie. Die verhaal is die natuurgebeure self - die groei, volwassenheid en afskeidshuiwering van die Somer. Daardeur

plasties-simbolies verwerk die aankoms van 'n vreemdeling, vol arbeidsdrang; sy kragsgenot in die magtige koringweelde en die koestering van 'n rypgeworde liefde; die skoonheid nog van die dorsvloer wat die somerweelde vermaal; sy onherroepelike afskeid na waar die arbeid van 'n nuwe somer wag - afskeid van wat die somerkrag laat ontluik het, dus ook van die liefde. Geen Wynand bestaan meer nie. Alleen 'n vreemdeling, ‘'n rondloper’, het gekom en gegaan, onderhorig aan die natuurwet wat alles omvat.

Die motief word verder versterk deur verskillende grade van somergenot en afskeidsmart gesien by drie boere en 'n seun van een van hul. En nogeens herhaal die motief sig met die afspiegeling van blanke ervaring in die lewe van die kleurlinge. En magtig bo die kleine lewe van die mens heers die natuurgeweld in ewige wettelikheid. Wat die natuur opgebou het tot voldrae krag, kan hy met een haelstorm verwoes en blydskap verander in rou - rou om aardse besitting en rou om die jong lewe wat in somervolheid afgemaai word. So kom met die verwagting die desillusie, met die volgroeide blydskap die voldrae pyn. En alles is lewe, lewensontwikkeling.

Die natuurgeweld, afgesien van die simboliese idee, spesiaal die somervolheid en -vernietiging, asook die arbeid van die oes, is nog nie sterker in ons letterkunde gegee nie. Daar is weinig wat die skone gang van die prosa versteur, behalwe 'n enkele keer die wat opsetlike bybring van die natuur as agtergrond vir sekere gevoelens of vermoedens. Die simboliek van die geheel is sterk genoeg en kan daarsonder volstaan.

Mooi vordering ook toon Abr. H. Jonker, na sy verhale van uitboer deur droogte: **Die Plaasverdeling** en **Die Trekboer,** in sy jongste bundel verhale, **Najaar,** 'n teenhanger van **Bande.** Albei hierdie verhale bevat 'n sekere grondgedagte, of liewers is gebore uit 'n sekere lewensstemming, en is dus psigologies vir ons meer as blote versamelings kortverhale, soos dit ook artistiek meer bevredig om in 'n bepaalde verhaal gekonsentreerde lewensgevoel te vind (wat die eenheid verkry) - lewensgevoel wat van verhaal tot verhaal ander belewinge en gestaltes openbaar, maar wat tog die geheel saamsnoer om die grondstemming, en daarmee 'n bepaalde lewensmoment van die outeur registreer, 'n bepaalde stadium in sy geestelike ontwikkeling.

In Bande het die aksent geval op die smart van gebondenheid binne die lewensgrense; in **Najaar** val die aksent op die vreugde binne, dikwels om, die gebondenheid van grense. Soos dáár die woord van Goethe gegeid het:

> Ag, al ons lye selfs, sowel as al ons dade
> Die lê ons lewensgang aan bande....

so hier die woord van Schiller:

> Een oomblik uitgeleef in Paradysvreug
> Word met die Dood selfs nie te swaar geboet.

Die ontwikkeling loop dus van tragiese verset teen die lewe tot aanvaarding van die vreug, sy dit nog binne die folterende kader van die smart.

'n Eienaardige vaderlik-moederlike trek val hier by Jonker op, 'n skugter bedwonge aanhaling van die kind, 'n vertroudheid met die smart van ontbering: ‘God, hoe vereensamend is verdriet tog nie!’ Dit is op die oomblik vir my sy skoonste attribuut, een wat hom weer nuwe koers gee.

Sag en fyn, want byna as sprokie verwerk, hierdie grondgedagte in **Antula-Jan.** Dis die simpele verhaal van 'n jong, tinger vroutjie, eintlik maar 'n dogtertjie nog, hoewel reeds ag-en-dertig jaar as sy in die huwelik tree met 'n eenvoudige, goeie man - haar oorstelpende huweliksgeluk. In kinderlike trant ruis die vertelling voort - waarvan melodie en ritme aan Van Schendel laat dink: vergelyk die verhaal **Vreemdelingen** in my **Moderne Hollandse Kortverhale** - tot waar die dood eers haar man en kindertjies kom weghaal, maar die glimlag van eens gewete mooi haar op die lippe laat, en haar so laat ryp tot die vrede van die dood, zes jaar later, wat sy vooruit tot op die datum kon bepaal, ‘soos Antula-Jan alle dinge wat baie diep verborge lê, sommer vanself sonder beredenering vooruit geweet het.’ En daar waar sy nou loop, as jonkvrou met haar kindertjies, op sterbesaaide hemelstraat, hoe weinig begryp die swak-gelovige mensies haar voorkennis, loutering deur leed, haar wil tot dood-syn?

Dié oomblikke wat alles moet vergoed, en hier so skoon verbeeld, kan die leser ook in ander verhale nagaan. En ook, meer tegnies gesien, hoe hierdie selfbeheersing tot rustiger verteltrant en artistieker bou aanleiding gee.

Verder is daar nog verdienstelike kortverhale te noem van P. de V. Pienaar **(Ruth e.a. Verhale)**, J. van Melle **(Oom Freek le Grange se derde Vrou)** en andere.

Ons dramatiese literatuur moet nog groei om te bloei. Reeds vroeër het verskyn **Die Heks** en **Van Noot se laaste Aand** van Leipoldt. Hoewel geen volledige dramas nie, is hul tog van die suiwerste en sterkste dramatiese proewe in Afrikaans. 'n Besonder verdienstelike toneelskrywer is J.W. Grosskopf. Sy **Esau** en **As die Tuig skawe** verwerk landelike motiewe en hoewel die botsing nie altyd breed genoeg gemotiveer of opgelos is nie, is hy een van ons suiwerste kenners en beelders van die landelike mentaliteit. In **Die Peswolk (Drie Eenbedrywe)** het hy in meer simboliese rigting treffende werk gelewer.

Die drie beste werke onder die dramatiese produksie van die afgelope drie jaar is **Die Ouderling e.a. Toneelstukke** van H. Fagan, **Hantie kom huis-toe** van P.W.S. Schumann en **‘ ...En hadde de Liefde niet’** van Eitemal. Eersgenoemde gee in die titelstuk die botsing van oud en niet in teologiese oortuiging en wat daarmee saamhang; suiwerder eenheid bied die stuk **Ou-sus** - sterk daarin word die vereensaamde lewe van 'n oujonknooi wat haar moeder moet versorg verbeeld, haar eg menslike hunkering en die ironie van die lot. Besonder af ook is **Ruwe Erts,** die eenbedryf van 'n mislukte eksperiment om 'n armeblanke-meisie te beskaaf. Suiwer en knap beeld Fagan die lewe en sy maatskaplike probleme.

‘...En hadde de Liefde niet’ is die tragedie van liefdeloosheid, of liewers siellloosheid, by alles-vergetende eersug om rykdom, invloed, mag. Hoewel tegnies nie so af soos die werk van Fagan nie, is dit tog 'n sterk drama met kruisende lewensweë en stukke treffende dialoog. Na tegnies hegter geslotenheid van handeling moet die skrywer strewe, soos ook na nog meer onthulling van karakter.

In **Hantie kom huis-toe** lê die armblankedom voor ons oop in al sy naakte verwording; die stof daarin word streng beheers en die geheel is ewewigtig gekonsipiëer, al is die enigsins mistieke slot nie geheel oortuigend nie.

.....

Ons dramatiese uitinge is nog sporadies en toon minder lyn as die prosa en die poësie, al is die belangstelling van die beste meer sosiaal en individueel ingestel en minder patrioties geïnspireer as in die verlede die geval was. Van die Afrikaanse letterkunde in die algemeen kan die vooruitgang kort saamgevat word as volg: van propaganda vir Afrikaans, deur diepe vaderlandse watere na die hoogtes van innerlike skouing.

Prof. Dr. FRANÇOIS MALHERBE.

Stellenbosch, 1 Februarie 1935.

Naskrif.

Vir wie nader wil kennismaak met die Afrikaanse letterkunde, word die boeke in die bostaande aanbeveel. Werke oor die literatuur is die volgende: Dr. L. van Niekerk: **Die Eerste Afrikaanse Taalbeweging en zijn letterkundige voortbrengselen**, Swets & Zeitlinger, Amsterdam; Dr. E.C. Pienaar: **Taal en Poësie van die Tweede Afrikaanse Taalbeweging,** Nasionale Pers, Kaapstad; Dr. P.C. Schoonnees: **Die Prosa van die Tweede Beweging,** J.H. de Bussy, Amsterdam; Dr. F.E.J. Malherbe: **Humor in die algemeen en sy uiting in die Afrikaanse Letterkunde**, Swets & Zeitlinger, Amsterdam.

Wie gereeld op die hoogte wil bly van wat daar van kwartaal tot kwartaal in Afrikaans verskyn (en ook oor Suid-Afrika in ander tale), vind breedvoerige kritieke van alle belangrike werke in die driemaandelikse Afrikaanse tydskrif **Ons Eie Boek,** onder redaksie van François Malherbe, Jacques Malan en Abr. H. Jonker (Adres van Administrasie en intekening: 104 Loopstraat, Kaapstad; intekening, vooruit, 4 shilling per jaar; buiteland, 5 shilling).

Gustaaf De Smet
Retrospectieve tentoonstelling in het Paleis van Schoone kunsten, te Brussel (mei 1936).

Deze retrospectieve tentoonstelling ruimt aan Gustaaf De Smet een eereplaats in onze moderne kunstbeweging in, aan de spits onzer hedendaagsche schilders. Indien er nog weifelaars waren, voorzichtig voorbehoud omtrent zijn grootheid of zijn oorspronkelijkheid makend, thans zijn ze voor goed voor zijn zaak gewonnen. Hoevele jongere schilders hebben 't mij herhaald: we kenden hem niet, we wisten niet dat hij zoo groot was. De zegepraal, niet slechts van een buitengewoon voortreffelijk, maar ook van een dóór en dóór eerlijk kunstenaar, één die nooit voor concessies te vinden is geweest en die, door dik en door dun, soms de schrijnendste armoede en de zwaarste beproevingen ten spijte, koppig en onverstoord zijn weg is gegaan, nederig en fier, zelfbewust.

Wanneer ik aan een retrospectieve als die van Constant Permeke terugdenk en vóór mijn geest weer zoovele heerlijke doeken opdoemen, dan krijg ik den indruk, dat Permeke misschien een genialer meester is, stellig een warmbloediger temperament, krachtiger en onstuimiger, pakkender, maar daardoor ook een ongelijker schepper. Hij bereikt soms hoogten, waar De Smet nooit naar gestreefd heeft, en regionen, welke buiten dezes gevoelswereld liggen en waarin de Oostendsche geweldenaar ons om zoo te zeggen stormenderhand binnenhaalt. Superieure uiting van een meer instinctief genie (wat niet beteekent: louter instinctief), bevat zijn werk ook veel minderwaardigs, veel onrijps, veel overhaastigs, een zeker aantal op het geluk af geïmproviseerde en met overstelpende virtuositeit geborstelde schetsen, welke op den duur geen steek houden. De Smet's genialiteit is van een andere geaardheid:

minder woelig en stout, zekerder, bezonkener, verfijnder. Waar de eene ons naar een wereld van ruwe en grootsche vizioenen medetroont, nog ten deele een baaierd van oervormen en oerkrachten, een stuk cosmos waar de wind als een storm over waait, de zon als een brand laait en de levensdrift in feilen drang door de tot barstens toe gespannen lichamen vaart, brengt De Smet ons nader tot een wereld van volmaakt evenwicht en gave ordening, waaruit het overdadige is geweerd. Niet de zee en de aarde als natuurkrachten, niet de mensch met zijn reuzengestalte, in zijn harden strijd tegen de ontketende elementen, zal De Smet ons toonen in tafereelen van Danteske woestheid en grootheid. Minder hartstochtelijk en bewogen, minder aangetrokken door het waanzinwekkend schouwspel van de hijgende, stormende natuur en van het wroetende, worstelende menschdom, zal hij ons leiden naar een stiller land, waar zijn lusthof ligt, tot vreugde van den van schilderkunstige verfijningen en verrassingen houdenden genieter. De aandoening is feller bij Permeke - 't is soms alsof we een klap kregen, een stoot tegen ons hart -, stiller en indringender bij De Smet. Beiden zijn mild: Permeke van een overstelpende generositeit, breed van gebaar, De Smet inniger, met iets heel teers in zijn levensgevoel, soms zelfs iets sentimenteels. Bij den eene ligt de sterke ontroering er boven op, men heeft er maar zijn gemoed voor open te stellen en ze gulpt er in neer; bij den andere dient de toeschouwer zelf de emotie te zoeken achter den stillen schijn, door die gesloten, soms iet of wat koel voorkomende vormen heen. Indien ik niet vreesde door zulke veralgemeende formules tot misverstand aanleiding te geven, zou ik wel durven beweren dat, onder onze moderne kunstenaars, de eene zich als een romanticus opdringt, de andere zich als een classicus bevestigt.

Mijn doel is geenszins op Permeke's grootheid af te dingen. Ons past het niet onzen rijkdom te verminderen; we zullen hem vermeerderen, als 't pas geeft. Wat we wenschen is een ander, heel groot Vlaamsch kunstenaar, een lang om wille van Permeke's overrompelende personaliteit in de schaduw gedrongen schilder, op zijn beurt op het voorplan te brengen, naast zijn vriend en strijdgenoot. Beiden zijn uitnemende meesters, op wie een land trotsch mag zijn. Zeer verschillend van aard en van techniek, loopen ze elkaar niet in den weg, komen met elkaar niet in botsing,

doch vullen elkaar aan, verruimen het veld waarin onze schilderkunst zich beweegt.

***

In dit land, waar men doorgaans gevoeliger is voor het onderwerp op zich zelf en de daardoor verwekte psychische indrukken dan voor de manier waarop een artist zijn gegevens schilderkunstig verwerkt en het zich zelf gesteld vraagstuk plastisch oplost, behoor ik tot de weinigen, die, van de meet af voor het cubisme gewonnen, voortgaan deze kunst te waardeeren en te verdedigen. Een kunst van plastisch-speculatieve strekking. Bescheiden in de keuze van de voorgestelde voorwerpen (in den grond is het repertoire der cubisten uiterst beperkt: een tafel met een vaas, een dagblad, een pijp, een interieur met een paar schamele meubels en enkele dingen, als afzonderlijke thema's behandeld, niet eens om wille van de ‘stemming’ bijeengebracht, noch om wille van de decoratieve schikking) zijn deze schilders des te vrijer in hun schijnbaar systematischen opzet. Weinig of niet emotioneel, leggen ze zich in hoofdzaak toe op constructie en abstraheerende vormgeving. Dit is het gestyleerd aspect van een appel of een sleutel op een streng omschreven vlak. Dit de synthetische weergave van een mandoline, ontleed in al haar onderdeelen en weer opgebouwd tot een geheel. Dit de gezuiverde gedaante van een visch met zijn globale kleurvlekken, in het aquarium-licht. Dit de ideëele verschijning van een bloem tegen het venstervierkant, in den zonneschijn. Statisch bij uitstek ligt het cubisme, in beginsel, zeer ver van het in hoofdzaak dynamisch voelend en ziend expressionnisme af, staat er zelfs eenigszins antipodisch tegenover.

Bij De Smet vonden we cubisme en expressionnisme verzoend. Meer belang schenkend aan het uitzicht der dingen, hun natuurlijk voorkomen eerbiedigend, dus dichter blijvend bij de ‘werkelijkheid’, deelt deze schilder ons niettemin veel van het genot mede, dat we uit een cubistische compositie kunnen opdoen: een schilderkunstig ontleed en geschematiseerd beeld - een ideo-plastisch beeld - op het doek terug te vinden, als een ding op zich in de wereld van het onbelemmerd scheppen. Anders dan hetzelfde ding, zooals we dit in de natuur aantreffen of zooals de meeste schilders

er zich voor inspannen dit op het doek zoo trouw mogelijk na te bootsen. Zoo is De Smet er toe aekomen allerlei vormen te fantaseeren, die hem toebehooren, hém uitsluitend, en die we in zijn schilderijen alleen, op die manier geconstrueerd zullen terugvinden: zelfs een menschentype De Smet, benevens een bloementype De Smet, een boomentype De Smet, een wolkentype De Smet enz.

Al deze voorwerpen zijn gelijktijdig verzonnen en werkelijk, denkbeeldig en echt: zoo niet natuurgetrouw, in den zin van: de natuur copieerend, dan toch natuurconform, mogelijk, waarschijnlijk, verwant aan het in de buitenwereld bestaand object, er ons gedurig aan herinnerend, er ons nader toe brengend, zoodat we dubbel genieten: door wat we uit de werkelijkheid kennen, door wat ons door deze geestelijke herschepping medegedeeld wordt. En wat de strenge, naar eenvoud en soberheid strevende cubisten verder beoogen: die gewilde, wel overlegde, methodisch bewerkte kleurindeeling van het vlak, die bedachtzame en toch gevoelige ordening, die eenheid van geometrie en leven, die intense zuiverheid van vorm en koloriet, dat treffen we ook bij den nietcubist De Smet aan. Geen toevalligheden. Een vast omlijnen van den vorm, een rustig wegen van de volumen, een verstrakken van de lijn, het sober in toon houden van een naar zeldzame kleurraffinementen strevende harmonie. Expressionnist is De Smet voorzeker (al mag men zich afvragen of hij zich ooit bewust aan de expressionnistische esthetiek heeft onderworpen) omdat hij in deze constructieve, kleurzuivere en vormvaste tafereelen zooveel van zijn innigst gemoedsleven uitdrukt en emotioneeler dan de schoolsche cubisten zijn ontroering zoo goed voelbaar weet te maken, die stille menschenliefde, die soms vrouwelijke teerheid, die fijngeschakeerde sensualiteit, zooals van het eigenste van zijn wezen deel uitmakend.

Sedert jaren leef ik met enkele doeken van De Smet in mijn omgeving. Ik heb den tijd gehad ze te bekijken van alle gezichtshoeken uit. Ze zijn in zekeren zin met mijn bestaan vergroeid geraakt. Maar nog nooit heb ik er een leemte in ontdekt, evenmin een overtollig detail; nooit den vinger gelegd op het zwak punt, waar, het evenwicht verbroken zijnde, de schilderij aan 't wankelen gaat, aan 't gapen. Geen bevlieging van onverschilligheid,

laat staan van verveling is bij me opgekomen. De rustige en zelfbeheerschte zekerheid waarmede deze werken tot stand werden gebracht, de nauwgezette zorg waarmede ze werden uitgevoerd, de onfeilbare smaak, het kreukelooze meesterschap, welke er uit spreken, verleenen er dat karakter van áfheid, van volledigheid en gaafheid aan, dat ik beschouw als den oppersten eisch, die kan gesteld aan een kunstwerk. Een kunstwerk, dat moet duren. Andere schilderijen hangen hier tegen den wand, van knappe, zelfs van groote schilders en die me dat gevoel van bezonken meesterschap niet bezorgen; in den beginne nochtans namen ze mijn aandacht in beslag, maakten ze mijn bewondering gaande, in sterkere mate misschien dan De Smet's bescheiden doeken. Maar na eenigen tijd hebben ze me min of meer teleurgesteld: ik gaf er me rekenschap van, dat het doek hier hol is, daar later bijgevuld, dat de kleuren er tegeneen botsen, dat deze of gene deformatie ongemotiveerd blijkt, dat de schilder meer heeft willen zeggen dan wat hij vermocht uit te drukken, of minder uitgedrukt dan wat hij voelde en dacht enz. Technisch blijven deze tekortkomingen een werk als dat van De Smet vreemd. Nooit is hij zijn aandoening niet meer meester. Wat hij zich voornam, vindt men in de plastisch passende vormen en kleuren verwerkt. Zoo zegeviert telkens het beleid, de tucht van een vakman, bij wien het evenwicht als van zelf tot stand komt tusschen zijn gevoel en de schilderkunstige expressie daarvan.

Een meester-tonalist is De Smet als niemand anders, zoo verfijnd, zoo nieuw en toch zoo harmonieus in de door hem nagestreefde kleurenkombinaties, de zeldzaamste die men zich indenken kan. Ook in dit opzicht deelt hij ons een genot mede, zooals geen ander onzer schilders het vermag: tonenverbindingen, tintenschakeeringen van een verrassend effect, rustig en bescheiden. Wat een eigenaardige bekoring er schuilt in zijn bijna monochrome tonalisaties van steenrood en donkerbruin! Daarin herkent men, eens te meer, den invloed van Holland en zijn baksteen-architectuur, van de sobere kleuren van het Hollandsch dorpsbeeld, waarin plots een heldere rand de sombere grondverf verlevendigt en onderstreept. Stille kleurenrijkdom van die oude hoeven met hun witte of groene vensters, van die donkere binnenschepen met hun cobalt-blauwe boeglijst...

In Vlaanderen teruggekeerd, heeft De Smet andermaal het

wonder van dat mengsel van donkerte en licht ontdekt, de zingende diepten van al die duistere kleuren geopend, als een spelonk waarin goud en edelgesteenten in de schaduw verborgen liggen. Behalve in een paar werken van de overgangsperiode, rond 1916-17, is er weinig of geen verscheidenheid van kleur te bemerken, geen uitspatting, geen luidruchtigheid, niets van die kwistige overdaad waarin zoovele onzer schilders zich verlustigen. Maar wel een zuinig gebruik maken van de verf, een streng in toon houden er van, gedurig het verdiepen en het verinnigen van de gekozen kleuren.

Andere tegenstrijdigheden, of wat men gewoon is als zoodanig te beschouwen, vindt men bij De Smet overbrugd en tot een homogeen schoonheidsbeeld versmolten. Van belang o.m. is het samengaan in zijn figuurstukken en landschappen van kracht en aanminnigheid, van eenvoud en sierlijkheid. Niet alleen op zekere vroegere vrouwenfiguren zinspeel ik, als bijv. het ros meisjeshoofd of het blauwachtig vrouwennaakt, waar een buitengewoon fijnzinnige bekoring van uitgaat; zelfs bij de boerenmeisjes welke De Smet deze laatste jaren in zijn Leie-dorp schilderde en die van zoo'n simpele landelijkheid getuigen, vindt men gelijktijdig die bevalligheid en die gebondenheid, die flinke volheid en dien frisschen eenvoud, welke wij bij dezen schilder als iets uiterst oorspronkelijks waardeeren. Stevig en gracieus komen ze ons voor, die buitenvrouwen, zoo raak geteekend, zoo delicaat geschilderd in hun schamelheid.

* * *

Wat mij bijzonder in deze retrospectieve opviel, is de verbazende eenheid van De Smet's oeuvre. Laten we het impressionnistisch jeugdwerk buiten bespreking en beginnen we de studie met de in Holland van 1916 af geschapen doeken, zoodat we een tijdsruimte van twintig jaar overstrijken, gedurende dewelke de kunstenaar geen oogenblik stil stond en niet ophield te zoeken en te evolueeren, dan worden we getroffen door den logischen ontwikkelingsgang van een oeuvre, waarvan het eene onderdeel telkens op het andere aansluit, waarvan het volgende om zoo te zeggen uit het vorige voortvloeit, zoodat niet eens de draad

verbroken wordt, welke al deze schilderijen verbindt. Geen sprongen, geen omdraaiingen, onder een invloed van buiten. Een geleidelijk zich verder ontwikkelen, volgens de strengste innerlijke noodzaak, met den gang van het leven mede, met de steeds dieper gaande opvattingen, de steeds zich louterende inzichten, met het rijper worden van den mensch, met het volkomen zich beheerschen van den kunstenaar.

Sedert kort valt er bij zekere neofieten, die den meester pas laat en met veel vertraging ‘ontdekt’ hebben en daarom des te driester (of is 't: onbeschaamder?) hun oordeel vellen, een neiging waar te nemen, waartegen De Smet's vrienden van het eerste uur met klem dienen op te komen: om een kloof te graven tusschen den jongeren, zoogenaamd ‘expressionistischen’, d.w.z. stouter deformeerenden en meer fantaisistischen De Smet en den ouderen, den hun inziens zooveel dichter bij de natuur staanden, milder menschelijken en levensechteren schilder. Wel te verstaan loopt hun systematische vergelijking uit op het onderschatten van deze eerste periode, op het overschatten van de tweede. Onloochenbaar heeft De Smet, deze laatste jaren, minder stout gedeformeerd, niet meer zoo abstract-schematisch zijn figuren uitgebeeld, ze minder constructief naar eigen wet uitgebouwd, maar de vraag is of daarom zijn dichter tot de werkelijkheid toegetreden typen meer tot de ‘natuur’ behooren dan de vroegere. Er is een zekere vermetelheid van doen om te bevestigen, dat het eene ‘natuur’, het andere ‘onnatuur’ is. Te meer daar echte kunst nooit ‘natuur’ mag heeten. Alleszins is kunst illusie-scheppend (de tweedimensionale schilderkunst in veel hoogere mate dan de driedimensionale beeldhouwkunst) en steunt op een tusschen den schepper en den toeschouwer stilzwijgend aanvaarde conventie. De weerspiegeling, zelfs van de strengst geëerbiedigde werkelijkheid, is geen werkelijkheid; en een spiegelbeeld kan geen ‘leven’ zijn, in den gewonen zin des woords, evenmin als schijn wezen is.

Waar 't voor deze ‘realisten’ op aankomt, is de superioriteit te bevestigen van die beelden, welke toch het dichtst bij de natuur staan (door de gelijkenis, niet door den geest), er het getrouwst de zinsbegoocheling van verwekken, door middel van traditioneele vormen, van erkennelijke, tot de dagelijksche ervaring behoorende uiterlijkheden. Wat mij betreft, wensch ik eens te meer op de

totale scheiding van kunst en natuur te wijzen. Voor de kunst is 't weggelegd haar eigen wereld te scheppen: naast de wezenlijke, een onbekende wereld van droom en fantazie, gevoel en bezinning; hoe losser deze wereld van het bestaand concrete is, hoe vrijer herschapen, hoe geestelijker, hoe beter.

Om tot De Smet terug te keeren, zou ik er mij allerminst over verheugen, indien deze eens zoo voorbedachtelijke schilder er in toegestemd moest hebben zijn verleden den rug toe te keeren om, op traditioneele wijze, de natuur te gaan na-schilderen. Gelukkiglijk is zulks niet het geval. Nog altijd is zijn kijk op het leven in hoofdzaak een spiritualistische, niet een naturalistische. Wat mij niet beletten zal onbewimpeld mijn voorkeur voor het werk van 1920-25 te betuigen. Doeken van de waarde van ‘De verloofden’, ‘De koffiedrinkers’, ‘De man met de flesch’, ‘De schilder en zijn vrouw’, ‘De herberg’, om er slechts een paar uit gene periode te noemen, tref ik, tot mijn spijt, in de tegenwoordige productie van den schilder slechts bij hooge zeldzaamheid aan, noch wat de schilderkunstige kwaliteiten, noch wat zuiverheid, innigheid en diepte van gevoel betreft. Voor mij blijft voormelde periode het hoogtepunt in De Smet's oeuvre vormen. Wat niet beteekent, dat ik het misselijk voorbeeld wensch te volgen van hen, die thans min of meer minachtend op dien tijd neerkijkend, het er, uit haat voor een kunstuiting, welke ze nooit begrepen hebben, op aansturen, den tegenwoordigen De Smet tegen den vroegeren uit te spelen. Al ben ik persoonlijk in 't algemeen minder getroffen en geboeid door de scheppingen der laatste jaren, niettemin ben ik de eerste om er, benevens de voortreffelijke kwaliteiten, het absoluut bestaansrecht van te huldigen. Overigens ligt het vraagstuk heel wat dieper dan in dien schijn: gelijk ieder groot kunstenaar schept De Smet gaandeweg de kunst van zijn leven. Ik bedoel daarmede: de kunst zooals hij deze op een gegeven oogenblik van zijn bestaan móet scheppen, zooals hij er behoefte aan heeft deze zus of zoo te scheppen, omdat hij niet anders vermag.

Daarom acht ik het noodig op een andere kentering te wijzen, welke zich langzamerhand in dit oeuvre afgeteekend heeft: het onderscheid tusschen wat men grosso modo de **dynamische** en de **statische** periode zou kunnen noemen, ook nog het onderscheid tusschen wat ik als **den dramatischen tijd en den vreedzamen tijd**

in De Smet's loopbaan zou willen bestempelen. En dan peilen we in eens heel wat dieper in 's kunstenaars wezen dan wanneer we ons laten verschalken door het in mindere of meerdere mate ‘anti-naturalistische’ aspect van zijn schilderijen.

De echt dynamische periode is de Hollandsche, van 1915 tot 1920. Voor de nieuwe kunstopvatting gewonnen, door den oorlog uit zijn jeugdzotte Laethem-stemming gerukt, beangstigd, gekweld, vol onrust en zorg het werelddrama medemakend, tot in het diepste van zijn wezen geschokt, is 't eigenlijk in 1916, dat De Smet met zijn eerste, groot expressionnistisch werk voor den dag komt ‘De veie aarde’, gevolgd door werken als ‘De maaier’, ‘Het visschersdorp’ enz. (Spijtig genoeg, was geen enkel dezer werken op de retrospectieve te Brussel aanwezig). Alles draait en warrelt er, als door een wervelwind medegesleept: die boer schrijdt bonkig over den grond, die maaier slaat diep in het koren, die visschers stappen plomp door de straat van hun dorp, terwijl de molens met al hun wieken draaien, de schepen op de zee geschud worden, de vogels in de lucht warrelen. Er spreekt uit dit in Holland geschilderd werk een cosmische kracht, een lyrische drang, een levensfelheid, die veel dichter bij die van den toenmalig in Engeland werkenden Permeke staan dan zekere der te laat door De Smet bekeerden vermoeden. Zoo kon men te Brussel eveneens een paar kleinere zeestukken aantreffen, aan de Zuiderzee geschilderd, waarvan de onstuimigheid niet voor die van Permeke moet onderdoen. Expressionnisme, in den waren zin des woords, wijl gedragen door een diep bewogen, naar bevrijding zoekend gevoel, zwanger van menschenliefde en levensangst, van rouw en oorlogswee doorschrijnd.

Er was iets wilds en heftigs in deze romantiek, iets te breeds van gebaar, te woeligs, om lang De Smet's diepere droomersnatuur te bevredigen. Weldra nemen we waar, dat deze dynamiek in vasteren grond gaat wortelen, plastisch zich tot meer eenheid opwerkt en constructiever wordt: de ‘Ruiter’ (1921), die grootsche opbouw van boomstammen boven een hoeve en een man te paard, vormt het eindpunt en is wellicht het meesterwerk van deze bewogen periode. De heftige gebaren van al die personages verstillen tot hieratische houdingen, verstarren tot enkele typische uitdrukkingen; er komt over hen meer ingetogenheid en meer stilte.

Naar het uiterlijk hebben ze iets van steenen of houten beelden met diep-holle oogen; op dat oogenblik staat De Smet het dichtst bij de exotische en primitieve kunsten: ‘De vrouw met de vruchten’, ‘De vrouw met den koffiekop’ enz. Tevens bereikt de fantazie er haar toppunt, bijv. in een doek als ‘Wandeling der minnaars’, waar we iets van Chargall's magischen toover in terugvinden. Geleidelijk komt er nu meer losheid, iets veerigs en soepels in het gaan en komen van De Smet's helden, en meer warmte en licht in hun verzachte gelaatsuitdrukking.

Bezonkener en gerijpt, van de dringendste zorgen bevrijd, is de kunstenaar gekomen tot een berusting, welke, stilaan, zich voller zal doen voelen. Zonder iets te kort te doen aan den nieuwen, minder koortsigen en gekwelden De Smet, den van zijn stil geluk en van de orde van zijn landelijk bestaan genietenden ouderen man, kan ik best begrijpen, dat er bewonderaars zijn, welke zich ondanks alles meer aangetrokken gevoelen tot de meer gespannen en dramatischer levenshouding van vroeger dan tot dit gelouterd idyllisme van later. Maar met de levensomstandigheden van den mensch De Smet, met zijn gezindheid, zijn geaardheid, is er ook veel veranderd, als van zelf, in het werk van den schilder De Smet.

Verre van een theorie, een door esthetici verzonnen leer, zooals maar al te vaak beweerd is geworden, is het expressionnisme een stuk levende geschiedenis geweest, aan den oorlog en den na-oorlog vastgeklonken, waaraan de inwerking op de menschelijke natuur van lijden, onrust en vertwijfeling, van zoeken en tasten, van heftig haten en beminnen niet vreemd is gebleven. Geen bespiegelende formule, die ook zonder den oorlog een tijdje lang zou hebben gezegevierd, doch een van den tragischen tijdsgeest doordrongen beweging, in zekeren zin een wanhoopsdaad, althans een daad van opstand en bevrijding, van krasse bevestiging van het hartstochtelijkst menschelijke in nood en drang. Een spel - zooals het impressionnisme - was het expressionnisme allerminst, wel een pathetische kunst met een naar alle kanten stuwend lijdenspathos, de kunst van een noodlotstragedie. De eenen reageerden er op met klem, in een opwelling van grootsche lyriek, die als een jeugdige levensjubel boven de lijken en de puinen weerklonk, ook als een liefdezang, terwijl de anderen in

bittere gelatenheid onder het lijden gebukt gingen, wrokkend, sarrend, bijwijlen een aanklacht, een uitval wagend, schamper de ondergaande beschaving aan de kaak stellend.

Bij een alles behalve tot de strijdlustige satiristen behoorend mensch als De Smet, is 't een lyrische opwelling van den wil tot bestaan en beminnen, een instinctief bijna heldhaftige verheerlijking van den mensch en zijn arbeid, van de schoonheid van natuur en leven, die in de werken van zijn expressionnistischen tijd tot uiting komen, in zware gedragenheid van krachtige, primitieve en essentieele beelden. Trouwens, tot de supreeme gaafheid en rustige volheid van een meesterwerk als ‘De verloofden’ komt een kunstenaar eerst later en slechts na veel geleden te hebben, wanneer hij, de beproeving ontgaan, gelouterd, met wrangen wellust weer het genot smaakt, diep naar binnen, van veilig te leven, op tijd te eten en een eigen dak in zijn eigen land te bezitten. Wat is dit doek rijk aan ingetoomde ontroering en stille wijding! En dan krijgen we het verder verloop van dien genoeglijken roman: ‘De koffiedrinkers’ in de gesloten kamer, bij het warm lamplicht, naast de klok die tikt en de kachel die een lekkere warmte uitstraalt; ‘Het paar vóór de deur’, in den avond waarvan men de zoelte en de warme intimiteit voelt...

Opgepast voor de verzoeking: de vreugde die méér wil, die lust naar andere, nog onbekende levensvormen en amper vermoede genoegens. Een korte periode - schilderkunstig veel bonter en decoratiever, met een voorliefde voor heldere kleuren en lichtere, lossere vormen - leidt ons buiten De Smet's landelijke gewoonten en huiselijke gegevens, Wellicht zijn meest verscheiden tijd, 1926-28 (‘De jonge kapitein’, ‘De harmonicaspeler’, ‘Baadsters’, ‘Het goede huis’, ‘De zeearend’, ‘Bloemenspraak’ enz.) Zin voor kleur en compositie is er genoeg bij den lustigen schilder. Maar aan dit schitterend werk ontbreekt iets van de mijmervolle innigheid, de aandoenlijke wijding, de rijke schamelheid van weleer.

Reeds in 1929 heeft hij den ouden mensch afgelegd en is hij naar zijn dorp teruggekeerd, naar de boeren en boerinnen. En dan neemt de voorloopig tot zijn laatste periode te rekenen werkzaamheid aanvang. Veel van zijn vroegeren, bij poozen wel wat te waakzamen lust tot ordenen en vullen van het vlak, tot uit-

denken van steeds fijner en subtieler, moeilijker kleurencombinaties heeft hij prijs gegeven. Hij streeft nu vooral naar eenvoud en volkschheid, naar meer breedheid en openheid, legt zich meer toe op het vertolken van het geheime gemoedsleven zijner helden. En intusschen gaat zijn eigen bestaan voort zich te ontwikkelen zonder schok of stoot, in het dorp en in zijn huis, in zijn eindelijk berustigd hart, in zijn tot rust gekomen geest, met een stemming van genoeglijkheid, peis en deemoed, goedheid en vertrouwen. Indien er nog van ‘expressionnisme’ in zijn werk sprake kan zijn, zal 't vanzelfsprekend in een andere beteekenis zijn dan weleer: een veel zachtzinnigere, mildere, gerustere kunst, toch nog van uit de idee geschapen, om wille van de plastische eischen.

Of men deze geleidelijkere kunst verkiest boven de strakkere van vroeger, of integendeel de vroegere boven de tegenwoordige stelt, daar komt 't ten slotte minder op aan. Immers, heel De Smet's werk is in zijn leven geworteld, uit zijn liefde en zijn ervaring ontsproten, even echt en eerlijk, gevoelig en beleidzaam van het begin tot het einde: het werk van een wonderbaar kunstenaar, bij wien een edel mensch en een meesterlijk schilder tot één wezen zijn vergroeid.

ANDRE DE RIDDER.

Kroniek der Nederlandsche Poëzie

Uitingen van een kwarteeuw Vlaamsche poezie

Geen poëzie heeft, als verschijnsel, in den laatsten tijd meer de aandacht gewekt dan die van Elsschot. De eenige bundel, **Verzen van Vroeger**[(1)], van dezen ongewoon talentvollen romancier heeft met de publicatie er van in 1934 een soort van tweevoudig probleem gesteld: dat van zijn verschijning en dat van zijn ontstaan, haast een kwarteeuw vroeger.

Het is bekend, dat dichtkunst, zelfs de beste, niets te winnen heeft bij overhaasting en ongedurigheid om wat op het papier heeft vorm gekregen, toch maar zoo spoedig mogelijk in het licht te geven. Meer dan welke andere functie van de menschelijke behoefte tot scheppen, tot scheppen van duurzame en verduurzaamde schoonheid, moet dichtkunst de chemische wetten van condensatie en neerslag kennen, wil ze iets onaantastbaars voor de toekomst voortbrengen. Van den dichter Elsschot nu kan niet worden gezegd, dat hij zich niet aan deze wetten heeft onderworpen. Men kan wellicht bezwaarlijk een ander voorbeeld aanhalen van een bundel poëzie, die gedurende een kwarteeuw den tijd en de noodige rust heeft gehad, om te rijpen, te bezinken, te liggen eenvoudig, als een zeldzame vruchtensoort of een vat ouden wijn. Inderdaad zijn in **Verzen van Vroeger** amper tien gedichten gebundeld, - tien, niet minder en ook niet meer, - ontstaan over de jaren 1907 tot en met 1910, in vollen vooroorlogschen tijd. Er dringt zich hier een korte vergelijking op en wel ten overstaan van Van de Woestijne, die de eerste vijf en twintig jaren van onze eeuw beheerscht en dan ook terdege in de meeste gevallen als toetssteen kan gelden. De **Verzen van Vroeger** van den schrijver van **Villa des Roses** vallen precies samen met de elaboratie-periode van Van de Woestijne's **Gulden Schaduw** (1905-1910).

Valt hieruit iets af te leiden, belangrijk genoeg voor een juister inzicht in de poëzie van Elsschot? Ik denk van wel. Hiertoe is het voldoende het meest kenmerkende Elsschotiaansche gedicht,

(1) WILLEM ELSSCHOT, **Verzen van Vroeger**, Haarlem, Joh. Enschedé & Zonen, 1934, fl. 1,50.

Het Huwelijk, - van Elsschot kan inderdaad worden gezegd, dat hij merkwaardigerwijze met dit ééne gedicht, ja met één gedicht, voor het heden en de toekomst zijn echt en classiek dichterschap heeft doen blijken(2), - naast de zuiverste poëma's van De **Gulden Schaduw** te leggen, om er enkele te noemen uit een vrij lange reeks van vele andere: 'De stille zonne daar ik zit...', 'Niet waar? Een snede vleesch op deze snede brood...', 'Ik heb een vrouw; ik heb een kind...'. Een eerste opvallend feit is de onaantastbare sonore en muzikale eensluidendheid van twee poëtische uitdrukkingen, die elkander verder dààr ontmoeten, waar zij voor doel hebben wat Van Ostaijen eens, - het kan niet kernachtiger, al is het ook eenigszins exclusief, - de 'blote verklaring van een toestand', het **avoueeren** van louter een gemoedstoestand heeft genoemd. Indien de dichter van **De Gulden Schaduw** deze amper tien gedichten van Elsschot, - maar die, van het standpunt der avoueerende poëzie uit, voor de Vlaamsche dichtkunst een globale verrijking beteekenen; het verschijnsel is trouwens zeldzaam genoeg, om er niet op te wijzen, - had gekend, dan zou hij ongetwijfeld den nieuwen dichter in dezen romanticus als een, voor zijn gevoel steeds zoo sympathiek, **dubbel-wezen** hebben geproclameerd. Inderdaad behoort Elsschot, zonder hem nu onder het teeken van Saturnus te doen plaats nemen, tot die kunstenaars welke men, met een gewoon doch veelzeggend woord, smartelijk noemt. Zijn wezenlijk smartelijke gemoedstoestand slaat zonder eenigen twijfel tot werkelijk cynisme over, wellicht minder diep wortelend dan men zou kunnen denken, doch de kern blijft, eveneens zonder twijfel, de smart gewijd. Elsschot heeft met zijn cynisme, zoowel in proza als in poëzie, voorzeker een zeer bijzondere plaats ingenomen in onze letteren, maar hij behoort vóór alle andere beschouwingen, en stellig vóór genoemde karakteriseering als cynicus, tot wat wij de school van Van de Woestijne kunnen noemen, indien wij hiermee de gezamenlijke **dubbel-wezens** bedoelen, die de Vlaamsche dichtkunst vooral sedert Van Langendonck heeft gekend en waarvan de dichter van **Het Vader-Huis** toch de hoogste synthese vertegenwoordigt. Het cynisme of sarcasme, zooals u verkiest, is bij Elsschot, - die het niet noodig heeft geacht, vroeger dan vijf en twintig jaren na het ontstaan van zijn poëzie, te bekennen dat hij in den grond op een vooroorlogschen tijd teruggaat, - meer **vorm** van uitdrukking dan **wezen** van uitdrukking, meer masker dan naakt aangezicht. En in dit opzicht doet hij me telkens weer aan James Ensor denken, bij wien, zooals ook bij Elsschot, masker en gelaat nochtans tot een boven-

(2) Voor enkele typische voorbeelden van Elsschot's poëzie, zie **De Vlaamsche Gids**, Jan. 1936.

werkelijke eenheid zijn vergroeid. Gedichten als **Moeder, De bult spreekt** en zelfs **Huwelijk** lijken me best in de visie van Ensor tot plastisch en bovenzinnelijk bestaan te kunnen komen.

Wellicht meer nog dan Elsschot, behoort Firmin van Hecke bij de boven genoemde 'school' van Van de Woestijne. In ieder geval is het feit, dat de noodzakelijkheid werd ingezien van een derden druk van zijn Gedichten(3), zeer de aandacht waard. We hebben hier inderdaad met een poëzie te doen, die geestelijk en formeel uit den vooroorlogschen tijd stamt, de artistieke oorlogsjaren als het ware overbrugt en thans weer een steunpunt krijgt in onzen tijd, dit wil zeggen heel wat later dan het begin van haar ontstaan in 1904. Hierbij valt op te merken, dat de tweede druk van deze gedichten eveneens tot de naoorlogsche periode behoort, namelijk in 1925 het licht zag.

Waaraan is dit niet-aan-den-tijd-gebonden-zijn van de poëzie van Van Hecke te verklaren? Wellicht volledig uit dit ééne kenmerk, zoo heilvol voor om 't even welke kunst: dat Van Hecke in zijn dichtkunst op afstand staat; met andere woorden, de poëzie van dezen dichter is geen spanning, of liever is niet de spanning **zelf**, waaruit elk goed gedicht geboren wordt en groeit; deze is hier integendeel overwonnen, in dezen zin dat ze in v. H's dichtkunst als het ware is opgelost, heelemaal integreerend deel is van al de bestanddeelen van zijn kunst, een classieke kunst bij uitnemendheid. Vandaar de zoo treffende bezadigde sereniteit, die men, het moet erkend, zoo zelden aantreft op de meestal al te dicht begroeide en hierdoor lichtschuwe paden van de moderne dichtkunst. Psychologisch zeer nauw verwant aan Van de Woestijne, met wien hij voor een groot deel de Baudelairiaansche themata als onrust, weemoed, waanzin, twijfel, wanhoop, leed, wellust in verdriet gemeen heeft, getuigt Van Hecke misschien van een minder oorspronkelijk levensaccent dan zijn groote tijdgenoot, maar ook van een haast perfecte zuiverheid van zegging. Daarbij is hij wellicht meer nog dan de schrijver van **De Modderen Man** een uitgesproken meditatieve persoonlijkheid, voor zoover hij werkelijk philosophischer is aangelegd. Meer dan bij welk ander, ten minste Vlaamsch dichter, beteekent poëzie voor Van Hecke de uitdrukking van een levenshouding, van een beredeneerde en nogmaals overdachte wijze van leven, waaruit dan het in onze literatuur zoo typische en vreemde levensaanvaardende en levensblije stoïcisme volgt, verwant aan de Latijnen. Philosophisch georiënteerde poëzie, maar daarom geen abstractie, geen werelden levensvreemde concepten naar het Germaansche voorbeeld,

(3) FIRMIN VAN HECKE, **Gedichten**, Antwerpen, De Sikkel, 1936.

integendeel toegankelijk voor een groote schare van ingewijden in het leven tout court. Uitgaande van een verfijnd man, van een aristocraat naar den geest, in het geheel niet noodzakelijk poëzie voor een élite van happy few. Een mysticus van de eenzaamheid zijnde, voelt Van Hecke zich verwant aan 'alle groote harten', die rustloos kloppen, onder de effen pij der vreê, doch diep zijn als de wijde ontemmelijke zee.

Dusdanige gesteldheid kenschetst een gansche poëzie. Inmiddels is deze geesteswellusteling, die het 'eindeloos gedachtenveld' verkoos voor den 'engen tuin der daên', er toe in staat geweest, zijn dichtkunst op te voeren tot een synthetisch classicisme, even modern als en wellicht meer nog dan de zoogezegd moderne expressionistische symboliek. En ligt ten slotte elk modernisme niet vooreerst in de gezindheid van den dichter, in het leven en bewegen van zijn ziel? En in hoever zou nu deze poëzie van Van Hecke antimodern te noemen zijn, daar ze alleen en volledig de uiting is van hem, voor wie zichzelf wil zijn en zoo schoon mooglijk mensch?

Zoo ontleent de dichtkunst van Van Hecke aan de idealistische wijsheid van den inhoud en de heldere artisticiteit van den vorm haar adem van onvergankelijkheid. Het *is* waarlijk niet noodig op een uitgebreide productie te kunnen wijzen, om een groot dichter te heeten. Zijn dichtkunst is geestelijke zang en, evenals Geerten Gossaert met zijn Experimenten, moet Van Hecke met zijn Gedichten een dichter-van-één-bundel worden genoemd, - doch dit doet in geenen deele iets af aan de zuivere grootheid van zijn bezadigde persoonlijkheid.

Een even bijzondere gebeurtenis als de verschijning van de verzen van Elsschot en van den derden druk van de gedichten van Van Hecke is het haast gelijktijdig verschijnen van een tweeden druk van Van de Woestijne's **Het Zatte Hart**(4) en een tweeden druk van de verzamelde Gedichten(5) van Van Ostaijen.

Voor zoover herdrukken belang hebben als zoogezegde waardemeters, om de poëtische ontvankelijkheid en ontwikkeling van een volk te kennen, is er, dunkt me, geen typischer literair verschijnsel denkbaar dan het samengaan van twee zoo grondig verschillende bundels die, ongeveer op hetzelfde oogenblik, aan een vraag naar en een behoefte voor poëzie schijnen te moeten beantwoorden. Afgezien van het feit, dat **Het Zatte Hart**, wellicht

(4) KAREL VAN DE WOESTIJNE, **liet Zatte Hart,** 2de druk, Serie 'Kaleidoscoop' 12, Maastricht en Brussel, A.A.M. Stols, 1935.

(5) PAUL VAN OSTAIJEN, **Gedichten**, 2de uitgave, Antwerpen, De Sikkel, 1935.

Van de Woestijne's minst toegankelijke bundel, met dezen tweeden druk voor de eerste maal eigenlijk in het bereik wordt gesteld van een grooter publiek, - de eerste uitgave zag het licht in een serie alleen bestemd voor de happy few, - ligt in dit gelukkig samentreffen van Van de Woestijne en Van Ostaijen, ongeveer vijf jaar na hun dood, een niet te onderschatten aanduiding. We denken hier niet zoozeer aan het feit, dat dan toch ten minste de belangstelling voor hetgeen de Vlaamsche poëzie aan wezenlijk goeds aan te bieden heeft, werkelijk bestaat, of, - vergissen we ons ten slotte toch? - schijnt te bestaan. Inderdaad is het voor den besten uitgever niet altijd mogelijk zijn publiek te polsen. Maar er is meer. Indien deze twee bundels aan een behoefte beantwoorden, kunnen v/e uit hun samentreffen opmaken, dat bij de belangstellenden het gevoel voor poëzie zóó ver reeds is ontwikkeld, dat ze de noodzakelijkheid voelden om twee poëtische uitdrukkingswijzen en wijzen van beleven met elkander te confronteeren. Op de confrontatie volgt dan van zelf de keuze, die op kunstgebied even strikt persoonlijk is als de keuze tusschen twee levenshoudingen.

Indien twee poëtische uitdrukkingen antipodisch tegenover elkander staan, - met dien verstande, dat ‘antipodisch’ niet al te absoluut moet worden opgevat, - dan zijn het wel deze van Van de Woestijne en Van Ostaijen. We weten thans, nu dat de afstand tusschen den schrijver of liever den compositeur van **Bezette Stad,** - dit merkwaardig oorlogsproduct en tevens oorlogsdocument, - tusschen zijn werk en zijn tijd aanhoudend grooter wordt en onze blik zich meer en meer van dit werk losmaakt, zoodat het helderder en vooral synthetischer voor ons ligt, wat Van Ostaijen voorhad en waartegen hij een heroischen strijd, - een eenig voorbeeld van heroïsche houding in de Nederlandsche letteren, - meende te moeten aanbinden. Alles saamgenomen komt het neer op een exclusieve veroordeeling van de ‘avoueerende’, in zekeren zin moreele dichtkunst, zooals ze precies door Van de Woestijne en zijn volgelingen werd beoefend, en, als opbouwende houding, een even exclusief verdedigen van de poëzie als loutere ‘verklanking" van innerlijke spanning. Van Ostaijen heeft den strijd voor zijn in alle opzichten oprechte en hartstochtelijk gekoesterde opvatting niet tot het einde toe mogen doorzetten, maar, afgezien van het exclusivisme, waaraan hij, trouwens als geboren Führer, op bepaalde oogenblikken moest ten onder gaan, heeft zijn actie voor de ontwikkeling van de Vlaamsche dichtkunst, - een ontwikkeling die er in den grond geen is, vermits de invloed van Van Ostaijen, ten minste qualitatief, eerder negatief moet worden genoemd, - dan toch de beteekenis heeft gehad, dat zij, evenwel na en tijdens de werking van Van de Woestijne zelf op dit gebied,

- we denken vooral aan diens literaire kronieken in **Vlaanderen**, - de poëzie en alles wat met haar van ver of nabij verband houdt opnieuw aan een scherpe, ja verblindende belichting heeft onderworpen. Een belichting waaraan inderdaad het Vlaamsche oog niet kon weerstaan, om niet te spreken van wennen. Met welk gevolg? Dat men Van Ostaijen niet of niet in zijn geheel heeft begrepen, deels bij gebrek aan moed en taaie volharding om hem te begrijpen, deels ook en dit meer dan al het andere, bij gebrek aan cultuur. Hoe zijn theorie en practijk in feite hebben nagewerkt toonen we dadelijk met enkele voorbeelden aan.

Van al de Vlaamsche dichters die het theoretische en practische voorbeeld van Van Ostaijen tijdens en na zijn dood hebben gevolgd, is Gaston Burssens, zijn groote vriend en verdediger, wel de meest interessante figuur. Van hem kan worden getuigd, dat hij zich het ernstigst in de opvattingen van zijn vriend heeft ingewerkt, ze zoo diep mogelijk heeft trachten te doorgronden en ook consequent heeft toegepast in zijn eigen werk. Het heeft hem hierin aan geen talent ontbroken; er kan van hem niet worden gezegd dat hij niet zijn steen heeft bijgedragen tot het uitbouwen van de naoorlogsche Vlaamsche lyriek, maar nochtans moet ook rekening worden gehouden met het feit, dat hij er niet in geslaagd is zich de les van Van Ostaijen zóó eigen te maken, dat hij op zijn eigen lyriek den stempel heeft vermogen te drukken van een bijzondere persoonlijkheid. Het heeft Burssens tot nog toe, - en het is vooreerst niet te voorzien dat dit anders zal worden, - aan iets meer dan gewoon talent, aan persoonlijkheid ontbroken, om een waarachtig dichter te worden in de richting van Van Ostaijen, die hij voor zich vrijwillig heeft gekozen. Zijn jongste bundel, met den vreemden, ik ging haast zeggen voor het Vlaamsche woordgevoel meer dan mallen titel **French en andere Cancan**[6], en met de even opvallende typographische inkleeding van de gedichten, een methode die na **Bezette Stad** van Van Ostaijen zelf vijftien jaar te laat komt, - dit ten minste werd dadelijk na de verwezenlijking door den dichter van **Bezette Stad** als een overwonnen standpunt beschouwd! - is van dit gebrek aan diepere persoonlijkheid een bewijs te meer. Na **Klemmen voor zangvogels**, waarin zich nochtans een voorname oorspronkelijkheid begon af te teekenen en die dan ook hoopvol stemde voor de toekomst, is **French en andere Cancan** essentieel werkelijk geen vooruitgang. Het valt niet prettig dit te moeten constateeren, nog minder te zeggen, maar we trachten ons aan de werkelijkheid der dingen te houden. Het grootste gebrek

(6) GASTON BURSSENS, **French en andere Cancan**, Antwerpen-Wilrijk, Avontuur, 1935.

waaraan de dichtkunst van Burssens o.i. lijdt, is haar schromelijk gemis aan overtuigingskracht, aan poëtische overtuigingskracht. Al wordt de dichtkunst door Burssens zelf wellicht grootendeels als een spel, een schoon spel opgevat, toch hechten we nog genoeg geloof aan het ernstige karakter er van, om te verwachten, dat hij ons in laatste instantie een beetje poëzie wil geven. Wat doorgaans niet het geval schijnt te zijn, ten minste voor ons die niet de gevoeligheid bezitten, die Burssens zelf misschien van ons onderstelt. Neen, naar onze bescheiden meening, deze poëzie dekt niet de poëzije, dekt niet voor éénmaal het verschil dat scheidt de billen van de dijen.

Wat de poëzie van Burssens nog ontbreekt is het hart, het hart waartegen Van Ostaijen zelf soms een verwoeden strijd heeft geleverd, en op dat oogenblik gerechtigd was te leveren. Zoodat in Burssens het woord in de Van Ostaijensche opvatting heelemaal failliet gaat. Vaak blijft het woordenkramerij, niet slechter en niet beter dan die der negentiendeeeuwsche huisbakkenheid, dan wel poëzie in woorden. De dichter schijnt op continuiteit en geleidelijke organische ontwikkeling in zijn gedichten aan te sturen, terwijl ons juist deze continuiteit ontsnapt en ze vaak niets anders is dan losheid. Spel? Jawel. Maar geen schoon spel. Er is spel èn spel. Spel kan ook vaak quelconque zijn, stijl en zin missen. Afgezien van de veelvuldige redites van Van Ostaijen en hem zelf, bevat menig gedicht wel iets waaran de naam poëzie kan worden gehecht, maar zeldzaam zijn de voorbeelden die in hun geheel bevrediging schenken. Al te dikwijls een eenzijdige, schijnbaar doorgedreven exploitatie van het woord en haar geheime en geheimzinnige mogelijkheden, dat veelal grillig boerenbedrog mag heeten, waarbij dan nog komt een soort van volksche brutaliteit en platheid en ook nog cynische obsceniteit in de uitdrukking, die Burssens ons nooit als ‘poëzie’, zelfs niet als ‘poëzij’, zal doen aanvaarden. Zonder nu te beweren dat deze dichter ons per se appels voor citroenen wil verkoopen, hebben we nochtans den indruk, dat er bij hem van de groote les van Van Ostaijen niet meer dan een systeem, een versteende formule is overgebleven, even ongeschikt gebleken tot het scheppen van ware menschelijke poëzie als alle andere systemen.

Hebben we met Burssens’ **French en andere Cancan** de reeds vrij ver gevorderde ontbinding meegemaakt van een per slot van rekening origineel talent, met Pieter G. Buckinx’ **De Dans der Kristallen**(7) staan we meteen voor de ontbolstering van een

(7) PIETER G. BUCKINX, **De Dans der Kristallen**, Mechelen, Eenhoorn, 1936.

talent. Burssens prostitueert als het ware zijn uitzonderlijken aanleg, terwijl Buckinx hem in het geheim koestert en opvoedt. Evenals Burssens volgt Buckinx, evenwel minder systematisch dan de eerste, een bepaalde Van Ostaijensche richting, al was het maar voor een zekere techniek, die hij bij den dichter van **Het eerste boek van Schmoll** ongetwijfeld heeft geleerd (zie o.m. De Pelikaan). Maar de poëzie van Buckinx is daarbij in de eerste plaats expressionistisch avant la lettre, in de eenig goede beteekenis van het woord. Hij dicht namelijk van uit zijn droom, van uit zijn visioen, een poëzie dus die van **binnen uit** een vorm van imaginatieve werkelijkheid aanneemt. De droom van Buckinx vertoeft grootendeels en bij voorliefde in een hem zeer eigen en geliefd bergland-gebied, waarin de elementen: sneeuw, sneeuwberg, sneeuwstorm, sneeuwkristal; ijs, ijsveld, ijsbaan, ijsgang; winterlijke mond, winterlijke bloemen, winterlijk lied en andere, - voor hem inderdaad visionnaire werkelijkheden zijn. Zijn poëzie krijgt daardoor een bijzondere kristallijnen plastiek. Indien aan deze dichtkunst iets ontbreekt, is het wellicht het communicatieve element, doordat ze bijna voortdurend verwijlt in metaphysische droomgebieden. Dit wordt echter vergoed door een mededeelzaamheid van een andere soort, door den zang van zijn woord, en ook door de in de Vlaamsche poëzie zoo zeldzame visionnaire kracht en souplesse, die voor ons dadelijk de poëzie van Gorter voor den geest roept. Buckinx wacht als Gorter maar één gevaar, - maar het kan hem als dichter het leven kosten indien hij er zich niet voor hoedt, - dat hij zijn visioen, zijn droom zóó abstract en ijl opdrijft, totdat ze er hun aardsche en menschelijke beteekenis bij inboeten en door en aan zich zelf ten onder gaan. Want zelfs de geest dient ten slotte steeds uit te gaan van en contact te houden met de aarde, - trouwens het meest gezonde principe van alle ware schepping, - om leefbaar en vooral levend te blijven. Inmiddels is het hiernavolgend poëem **Bloei**, werkelijk één woordzang, een bijzonder voorbeeld van Buckinx' kunnen:

Ik ken u niet, zijt gij een vreemde plant,
een lotusbloem, een kleine mandarijn?
uw smalle handen die als bloemen zijn,
wiegen in de koele schaduw van de zilverbeuken
waar uw lange vingren eenzaam zingen.

Daar vangt uw oog een steile vlam der zon
alsof nu plots een tedre dans begon
van vlinders en seringen.

Breekt eenmaal uit dit vlees een weerloos vuur,
dan drijven anjelieren op het water,

dan zingen vogels duister en verlokkelik
het maagdelike lied van sneeuw en wind
voorbij de rode lijn van uwen mond die nooit verdort
tot, onvermoed,
een dronken knaap aan uw jong lichaam nederstort.

Hadden we ongelijk te zeggen, dat Buckinx' talent met **De Dans der Kristallen** tot ontbolstering is gekomen en bewijst dit poëem meteen niet dat de Vlaamsche dichtkunst, na een tijd van inzinking, opnieuw bewust is van haar taak?

De dichter die, naar we meenen, op dit oogenblik de taak van de dichtkunst het ernstigst en het meest beheerscht opvat, is Maurice Gilliams. Hij houdt zich als poëet zoo afzijdig mogelijk van de literaire bedrijvigheid, schijnt bij een eerste kennismaking met zijn werk een eerder dillettantische houding aan te nemen, geeft zijn bundels in beperkte privé-drukken uit en, niettegenstaande dat alles, is hij van al zijn tijdgenooten Wellicht het meest dichter en daarbij bewust van dit dichterschap. Deze bewustheid, die hij soms zeer sterk schijnt te ondergaan, is misschien de eenige on-deugd die men bij hem kan aantreffen, al moet nochtans eveneens worden erkend, dat zijn dichterschap uit diezelfde bewustheid den noodigen adel put, die ze in hooge mate kenmerkt. **Het Verleden van Columbus**[8], waarin hij zijn poëtisch werk (1920-33) heeft samengebracht, moeten we daarom als den bundel beschouwen, die van het standpunt van de poëtische schoonheid, uit, van de geheele nieuwere productie uit de periode 1920-33, als geheel, het meest positieve waarborgen biedt. Elk gedicht van Gilliams, zelfs het minst treffende, is nooit heelemaal onbelangrijk. Zijn poëzie gaat recht op den man af, maakt geen omwegen, paraphraseert niet en is wel een 'poésie dépouillée' te noemen, in de eigenlijke beteekenis van het woord. Zijn vers is snijdig en meteen smijdig, grift scherp als de naald van den etser de lijn van haar arabesk op de gevoelige plaat van onzen geest. Zijn visie is essentieel plastisch, van een tragische plastiek, maar die zich graag laat aanvullen en verrijken door andere gebieden der gevoeligheid en daardoor haar emotieve waarde niet inboet. Gilliams' gedichten zijn evenwel niet van een zeker hermetisme vrij te pleiten, hermetisme dat juist het gevolg is van die al te verbluffende directheid van indruk, welke in de eerste plaats treft. Doch daartegenover staat dan hun gaafheid, hun innerlijke en formeele geslotenheid, zoodat zij als zoovele noten zijn die men moet kraken, waarvan men den bast moet breken, om tot de kern te gaan. Gilliams schijnt zich moeilijk te laten ontroeren, ten minste in zijn kunst een 'im-

(8) MAURICE GILLIAMS, **Het Verleden van Columbus**, Privé-druk, 1933.

passible' en een on-sentimenteele te zijn. Zijn kunst is misschien een eerder koude, doch een vuurvaste kunst, waaraan wellicht een vlaagje romantisme en bezieling ontbreekt, doch die juist hieruit haar duurzaamheid put. Een neiging naar intellectueele ascese kenmerkt ze, eveneens naar een zekere mystiek, de mystiek van de alledaagschheid, van de naakte en tevens vergeestelijkte werkelijkheid, welke te vatten en vast te leggen de hoogste eischen stelt en die Gilliams in zekeren zin verwant maakt met Rilke, met dien verstande, dat Rilke een groot intuitief romanticus is. **Das Marienleben** van Rilke en **Het Marienleven** van Gilliams zijn trouwens naast mekaar te leggen. Kortom, een dichtkunst die, door haar gedegen karakter, onzen tijd in 't geheel niet reflecteert, maar die onze tijd broodnoodig heeft, die ons binnenleidt in een streng en zuiver gebied, waar niets halfslachtigheid is of verdoezeling, maar alles helder, naakt en strak, met een zuivere geestelijke kracht omgeven. Een voorbeeld van Gilliams' zeer suggestieve kunst is onder meer **Gedroomd Geluk**:

> Gij proeft de weemoed niet van een dun fransch boek,
> vóor 't open venster en het regent zoet
> op de stijve denneboom. 't Wordt avond,
> en ik lees een weelde van de bladen
> terwijl ik zwijg. - Gij wilt alleen met mij,
> zooals het was in een oud liedekijn:
> rijden over de heide. Ik blijf zwijgen,
> omdat uw stem mij ongewoon gaat schijnen
> en uw onrust in een kus zich wreekt:
> 'blijf hier wonen'. Maar een schamel poëet
> heeft niet wat hij wil om boter te koopen,
> en dan vervloeien gauw de liefdewoorden.
> - Ik lees van een kind dat een zeepbel blies
> om een kever: het dwaas en broos verdriet.

Een dichter en een dichteres, die met hun kunst een andere richting inslaan dan de visionnaire van Buckinx en de suggestieve van Gilliams, die op hun beurt eerder opnieuw aansluiten bij de poëzie van Van de Woestijne, doordat zij vooral de eenvoudige mededeeling huldigen van wat des harten is, zijn: Jan Vercammen en Julia Tulkens. In **Het tweede Land**(9) tracht Vercammen vorm te geven aan het 'geheim' dat hij in zich draagt; in **Ontvangennis**(10) poogt Julia Tulkens ons in te wijden in een geheim van een anderen aard, haar verhouding tot man en kind. Uitgaande van het standpunt der oorspronkelijkheid in de mededeeling wint

(9) JAN VERCAMMEN, Het tweede Land, Kortrijk, Steenlandt, 1936.
(10) JULIA TULKENS, Ontvangenis, Sint-Amandsberg, Varior, 1936.

het de, alhoewel zeer beperkte, bundel **Ontvangenis** voorzeker **op Het tweede Land**. In **Ontvangenis** weerklinkt een nieuw geluid, een nieuw geluid zooals er maar eerder zelden opduiken in het poëtisch concert van een periode, terwijl bij Vercammen vaak de indruk van het reeds beleefde en gehoorde niet kan worden geweerd. Voorzeker is in het bundeltje van Julia Tulkens niet alles van hetzelfde zuivere, onvermengde allooi, maar een vers als het volgende, dat de **Liederen voor den Man** opent,

> Mijn jonge lijf plooit als een wissche,
> onder de macht van uw begeert,
> terwijl ge mij de heimenisse
> van nemen en van geven leert.
>
> Ge hebt in mij de laatste schaamte
> der vrouwe voor den man versmacht.
> Nu is mijn lichaam ééne weelde,
> die blij op uw bezitting wacht.

- verplaatst ons dadelijk in een wereld van geestelijke oprechtheid en directheid door het woord. We bedoelen daarmee niet, dat deze geestelijke oprechtheid of, om eventueel misverstand te voorkomen, waarachtigheid bij Vercammen niet zou bestaan. We twijfelen aan het tegenovergestelde geen oogenblik. Er is alleen maar dit: zij gaat voor een groot deel te loor, onzes inziens door de nuanceering, het zoogezegd modelleeren van den gemoedstoestand, waaraan evenwel door den dichter niet genoeg scherpte, verrassende oorspronkelijkheid wordt gegeven. Want is poëzie voor een groot deel iets anders dan een schoone verrassing? Ook dit is geen absolute bepaling van de poëzie, we geven ons hiervan best rekenschap, maar nochtans blijft het een belangrijke factor in elke poëtische vormgeving. Afgezien van de mooie rhythmische deining van zijn gedicht, de voornaamheid van het gevoel dat zich hier werkelijk met een bijzondere verinnigde stem uitspreekt, lijkt me de poëzie van Vercammen wat vlak, voortdurend op éénzelfde plan bewegend, om ook een nieuw geluid te kunnen heeten. Maar dit verwacht trouwens de dichter zelf voorzeker niet van zijn poëzie en, dit dan buiten bespreking gelaten, zijn verzen als de volgende:

> Ik weet uw hoge rust een hevel van gevaar.
> Hoe ligt de vlakte van uw blik zo windstil klaar?
> .....
> De nacht stapelt in stilte woud op wouden
> en dekt die over ons met een sonore dom.

.....
In 't hoge herfstgras vielen rijpe vruchten
zo stil als afgestorven bloei in Mei
zodat er niemand aan hun val ontwaakte.

- wel een sprekend bewijs van de zuivere verbale kracht van Vercammens' poëtische' woordgeving.

Hoe dient thans, na deze enkele voorbeelden van waarachtige dichtkunst in Vlaanderen, de toestand van de lyriek te worden ingezien? Om kort te zijn, eerst en vooral, dat de lyriek en zelfs de beste verre van dood is en verder, dat opnieuw de eenige gezonde opvatting veld wint, die namelijk welke de individueele persoonlijkheid vooropstelt.

M. RUTTEN.

Boekbeschouwing

Wolfgang Langhoff. - Die Moorsoldaten. Verlag Guggenbühl & Huber, Zürich; 330 blz.

Van dit onverbiddelijk document werden 20 uitgaven verkocht; op dit oogenblik is het in acht talen vertaald. De schrijver werd na den Rijksdagbrand aangehouden. Dertien maanden verbleef hij in de concentratiekampen van Börgermoor en Lichtenburg. De onvooringenomenheid, de volstrekte objectiviteit, waarmede Langhoff zijn akelige lotgevallen verhaalt, maakt den indruk op den lezer zooveel te dieper. De zielkundige toestand van de gevangenen, hun vernederingen zijn met zulke klaarheid en nauwkeurigheid uitgebeeld, dat de hel, die men concentratiekamp noemt, meer dan ooit duidelijk wordt; hun treurige vermaardheid wordt al te zeer begrijpelijk na deze naakte, zelfbeleefde, gruwelijke waarheden. Wat nu in Duitschland gebeurt, zegt de auteur, geeft geen kijk op het echte Duitschland, maar op den leelijksten kant er van. Zij, die heden over vaderlandsliefde, Duitsch wezen, Duitschen aard spreken en wier strijdwapens moord, verraad en barbaarschheden zijn, noemen zich ten onrechte de beste zonen der ‘Heimat’.

Intusschen predikt Minister Goebbels: Wij regeeren door de liefde en niet door de bajonet.

Dr. Otto Strasser. - Die deutsche Bartholomäusnacht. Reso-Verlag, Zürich; 2e druk; 250 blz.; opgeluisterd; ing. 4,50 Zw.Fr.; geb. 6 Zw.Fr.

De volledige beschrijving van de gebeurtenissen in den moorddadigen nacht van 30 Juni 1934 in Duitschland, hun voorgeschiedenis en hun samenhang wordt gegeven door Dr. Otto Strasser, den leider van het Zwarte Front, hoofdopsteller van ‘Die deutsche Revolution’, broeder van den vermoorden Nazi-aanvoerder Gregor Strasser, op grond van historische documenten. De nu in Tsjecho-Slovakije levende banneling kent als weinigen de machthebbers in het huidige Duitschland, hij, die tot 1930 een der geestelijke hoofden der nationaal-socialisten was. Door de lezing van zijn beteekenisvol boek komt men tot het klare inzicht van de geweldige spanning, die vóor twee jaar tot een ontlading dwong, erkent men de noodwendige redenen van het schijnbaar zoo verwarde voorgevallene, alsmede de richting, waarin zich de Duitsche geschiedenis verder ontwikkelen moet en welke de uiteindelijke oplossing wezen zal. Zonder hartstocht, met zakelijke zekerheid worden ongehoorde onthullingen op hun plaats gesteld. Er is veel moed noodig geweest om zulke opvallend treffende dingen neer te schrijven.

R. Sonderegger. - Mordzentrale X. Reso-Verlag, Zürich; kart. Zw.Fr. 2,50.

Een zakelijk en afdoend pleidooi, steunend op onthullingen en documenten, tegen de buitenlandsche bedrijvigheid der Gestapo. Karakteristieke gevallen, en in 't

bizonder deze met betrekking op Dr. Otto Strasser, ing. Rudolf Formis, Berthold Jacob, Josef Lampersberger, Gutzeit, worden op den voorgrond gebracht.

Nadruk legt de auteur hierop, dat de geest der democratie alleen Europa voor cultureelen ondergang redden kan; deze geest bepaalt het lot der beschaving. De beteekenis van dit boek zal niet licht overschat, daar het richtinggevend is.

H. Wielek. - Verse der Emigration. Graphia, Karlsbad; 120 blz.; 22 fr.

Deze anthologie bevat verzen van 45 Duitsche dichters, die uit hun land verjaagd of (een paar) hêt concentratiekamp ontvlucht zijn en heden als vluchtelingen in het buitenland vertoeven moeten. Wij noemen onder deze vogelvrijverklaarden: Archibald, Barth, Becher, Brainin, Brecht, Brügel, Coblenz, Doberer, Eckenroth, Elemia, Graf, Grant, Hahn, Haringer, Hermann-Neise, Heym, Kerr, Labor, Lasker-Schüler, Mehring, Mostar, Plivier, Ranger, Riegler, Scholl, Schnog, Sladek, Stübs, Weinert, Weiss-Rüthel, Wielek, Wilman, Winterstein, Winzer, Zinner.

J. Willenbacher. - Deutsche Flüsterwitse. Graphia, Karlsbad; 18 fr.

415 Duitsche grapjes, op de kap der huidige regeering verteld in het Rijk zelf, werden hier verzameld. Scherpe pijlen zijn het, door de vervolgden afgeschoten tegen de ‘humorlooze’ staatslieden, die deze moppen gevaarlijk achten en ze dus bestraffen. Door dit ‘brandglas’ werpt men alzoo een blik op een stuk Duitsche mentaliteit. Gewis steekt meermaals in één anecdote meer geschiedenis dan in dikke historieboeken. Onzichtbaar en snel als een duizendpooter, die aan elken poot een zevenmijlenlaars draagt, ijlt ze door steden en dorpen... Het succes van dit boek zal zeker de stoutste verwachtingen overtreffen.

Gerhart Seger. - Reisetagebuch eines deutschen Emigranten. Europa-Verlag, Zürich.

De vroegere Rijksdagafgevaardigde Gerhart Seger, die verscheidene maanden in het concentratiekamp Oranienburg opgesloten werd en over dezen tijd in zijn boek ‘Oranienburg’ verhaalde, vertelt in zijn reisdagboek zijn lotgevallen als uitwijkeling in de landen rond Duitschland gelegen en zijn indrukken over een tocht, dwars doorheen de Vereenigde Staten. Bizonder indrukwekkend is o.m. de schildering hoe zijn vrouw en zijn kind, die na zijn ontvluchting, als gijzelaars naar een ander kamp waren gevoerd, door het moedige ingrijpen van bekende Engelsche dames bevrijd en naar Engeland gebracht werden.

Een flink tijdsdocument.

Walter Hornung. - Dachau. Europa-Verlag, Zürich; 230 blz.; kart. Zw.Fr. 4,50; geb. Zw.Fr. 6,50

Deze kroniek geeft een volledig en waarheidsgetrouw beeld van het grootste concentratiekamp in Duitschland, bij Dachau, waarvan de inrichting toonaangevend is voor de andere ‘beschermingsplaatsen’. Het is de schuld van den schrijver niet, dat de waarheid over Dachau zoo vreeselijk aandoet. Het gruwelijke van de beleefde werkelijkheid veroorzaakt ons veel smart en ontroert het geweten. De auteur plaatst als motto de in-treurige woorden van Friedrich Hölderlin: Wohl dem Manne, dem ein blühend Vaterland das Herz erfreut und stärkt/. Mir ist, als würd'ich in den Sumpf geworfen, als schlüge man den Sargdeckel über mir zu, wenn man an das meinige mich mahnt...

Heinz Liepmann. - ...Wird mit den Tode bestraft. Europa-Verlag, Zürich; 248 blz.; ing. 4 Zw.fr.; geb. 6 Zw.fr.

Dit is een nieuw boek van Heinz Liepmann, den schrijver van ‘Vaterland’. Het Derde Rijk had in de 18 landen, waar dit laatste werk verscheen, processen ingespannen, die o.a. in Nederland tot gevolg hadden, dat de auteur voor vijf

weken gevangen gezet werd wegens beleediging van Hindenburg. In de afzondering begon hij '...wird mit dem Tode bestraft', een beeld van het 'onderaardsche' leven in het huidige Duitschland. Het heeft soms iets van den geest, waarmede de groote heldengedichten uit de Oudheid doordeesemd zijn. In het preciese inleven in de wereld der voor ons onzichtbare Duitsche oppositie ligt zijn waarde. Alle gebeurtenissen, daden en handelingen werden objectief vastgesteld.

Dr. JOZEF PEETERS.

Nieuwe Uitgaven.

Van Mercurius, Roodestraat, 44, Antwerpen:
VICTOR J. BRUNCLAIR: Sluier-effekten, verzen; 20 fr.; geb. 30 fr.

Van A.W. Sythoff's uitgeversmaatschappij, N.V., Leiden:
REINIER VAN GENDEREN STORT: Najaarsvruchten, gedichten; 75 blz.

Van Van Dishoeck, N.V., Bussum:
REDDINGIUS: Arbeid, verzen; 94 blz.

Van Erasmus, Rijschoolstraat, 25, Leuven:
MAARTEN ROELS: Harten is troef! 143 blz., met 20 teekeningen van ERNEST W. HERMAN; 9 fr.

Van Nijgh en Van Ditmar, N.V., Wijnhaven, 113, Rotterdam:
MARCEL MATTHIJS: Doppen; 84 blz.
R. BERGHEN: Het Jeugdavontuur van Leo Furkins; 142 blz.

Van het Belgisch Nationaal Instituut voor Radio-omroep, Brussel:
Prof. Dr. FRANZ DE BACKER: De Engelsche Letterkunde sinds 1914; I. Het Proza; II. Tooneel en Poëzie; 32 blz., met 15 portretten; 2 fr.

Op het gebied van het essay worden o.m. Chesterton, Huxley en Lytton Strachey genoemd; als romanschrijvers Moore, Conrad, Galsworthy, Wells en ettelijke schrijvers van oorlogsromans, terwijl als hekelaars van ons hedendaagsch bestaan Lawrence, Joyce en Huxley eenigszins uitvoeriger besproken worden.

In een kort bestek vindt de schrijver gelegenheid om tal van tooneelschrijvers van verschillende richting met enkele gegevens te karakteriseeren en op het gebied van poëzie onderscheidt hij twee groote richtingen: die van de vormschoonheid en die van directheid en experiment en van beide gaat hij de voornaamste vertegenwoordigers na.

Eveneens van het N.I.R., Brussel;
RENE GODEFROID: De groote Meesters der Muziek, 1e deel, vertaald door DENIJS DILLE; 40 blz., met portretten; 2 fr.

Inhoud: de primitieven; Monteverdi; Lulli; Vivaldi; Rameau; Haendel; Bach; Haydn; Mozart; Beethoven; Berlitz.

DENIJS DILLE: De hedendaagsche Meesters der Muziek; 48 blz., met portretten en afbeeldingen; 2 fr.

Eenige voorname werken worden technisch besproken van elken der volgende nadichters: Ravel, Honegger, Milhaud, Prokokieff, Bartok en Stravinsky.

Van A. De Boeck, Koninklijke straat, 265, Brussel:

J. DIERCKX: Practische handleiding bij het stellen en spreken, ten dienste van 4e graden en van de laagste klassen uit het middelbaar en normaal onderwijs; 218 blz., met 15 buitentekstplaten; 20 fr.

Van Boucher, 's-Gravenhage:

JOHAN W. SCHOTMAN: Naar open Water, de Koers uit den Cultuurnood; 277 blz.; 50 fr.

De schrijver gaat het denkproces na, de instincten bij de primitieve volkeren, de taboegebruiken, den kuddengeest, de psychologie van de massa, enz. Hij beoordeelt het socialisme, het communisme, het fascisme, enz., betreurt dat in het parlement de elite meer en meer verdwijnt en men er veelal het partijbelang, niet het algemeen belang op 't oog heeft. Hij is van gevoelen dat we moeten evolueeren naar volkomen eenheid, volkomen partijloosheid, de autoriteit van de kwaliteit strikt handhavend boven de macht van de kwantiteit. Ook pleit hij voor het opheffen der economische grenzen, het afschaffen van alle douane en tolmuren, het aanvaarden van één Europeesch muntenstelsel, één rechtspraak, één postdienst, één centralen raad voor elk der takken van wetenschap.

Van De Amsterdamsche Keurkamer, Postbox 237, Amsterdam-C.:

GEORGE KETTMANN Jr: Om wille van het leven; Kunst en Gemeenschap; 22 blz.; 25 cents.

Van J. Van In & Co., Lier:

A. TEUNS: België en Kongo, een werkboekje voor 3en en 4en graad en voorbereidende afdeelingen M.O. (VIII + 60 blz.)

Uit het ‘Woord vooraf’ het volgende: ‘Dit boekje is een werkboek, dat bij elke klaskaart en elk kaartenboek kan gebruikt worden. Steeds: kaartenboek (klaskaart) naast werkboek.’ Voor den leerling worden nuttige aanduidingen gegeven.

In een tijd van hervorming en moderniseering der methodiek en van een groote belangstelling voor de z.g. geleide oefeningen komt dit werkboekje zeker van pas.

Van J.B. Wolters, Groningen:

W. UITTENBOGAARD & A.J. DREWES Jr.: Petit Recueil de mots et de notes idiomatiques à l'usage des écoles; 76 blz.; fl. 0.80.

W. UITTENBOGAARD & J. UITTENBOGAARD: Wort und Satz, eine Sammlung Wörter und idiomatische Notizen für den Schulgebrauch; 88 blz.; fl. 0.80.

Deze twee werkjes geven ongeveer dezelfde stof: vertaling in de vreemde taal van woorden en uitdrukkingen, gegroepeerd rond een zelfde centraal begrip. Het Duitsche werkje bevat ook een afdeeling, waarin de meeste moeilijkheden en ‘kneepjes’ in korte zinnen gegeven worden. De auteurs hebben zich beperkt tot de dagelijksche omgangstaal.

Van H. Van Tichelen, Antwerpen:

De kleine Vlaming, Juni 1936.

Nieuws van de maand; Straparola; Uit het leven van Janneman; De Waterlelie; Lucifers; Puzzle en Co; Prijskampen; Boekenkast.

Enkele Beschouwingen nopens Banken Beursrecht[1]

Meer dan elk ander recht is het handelsrecht een weerspiegeling: het verandert al naar gelang van de wijzigingen van het zakenleven, en volgt van dichtbij de evolutie, waaraan de instellingen van handel en nijverheid onderworpen zijn. Het is een recht dat bijzonder aantrekkelijk is, omdat het leeft.

Om den invloed van de economie op het scheppen van het handelsrecht te doen uitkomen, is het misschien niet zonder belang aan de voornaamste reacties van den wetgever te herinneren bij de crisis, die zoo zwaar het land heeft geteisterd, en meer bepaald de aandacht te vestigen op de voornaamste bepalingen, uitgevaardigd in zake bank- en beurswezen.

Laten wij teruggaan tot 1934.

De algemeene inzinking van het zakenleven verergert, en de Kamers nemen op 31 Juli de wet aan, waarbij aan den Koning bepaalde machten worden toegekend, met het oog op het economisch en financieel herstel. Om haar programma te verwezenlijken, zal de Regeering te werk gaan door middel van eenvoudige besluiten, die in den Ministerraad worden aangenomen.

***

De dringende taak, die den wetgever werd opgelegd, was van dubbelen aard: eenerzijds moest hij trachten te vermijden, dat de toenemende crisis den val zou veroorzaken van nog meer handels- en nijverheidsinstellingen, en vooral van zekere banken; dergelijke catastrophe zou de economische structuur van het land

(1) Uittreksels uit een voordracht, gehouden voor de Vlaamsche Conferentie der Balie te Gent, onder den titel: ‘Enkele Gevolgen der Crisis op het Handelsrecht.’

tot in haar diepste lagen aangetast hebben. Om dit eerste doel te bereiken, werd het gecontroleerd beheer, - een totaal nieuwe instelling bij ons - tot stand gebracht, door een besluitwet van 15 Oktober 1934.

Anderzijds was het dringend noodig paal en perk te stellen aan zekere misbruiken van commercieele immoraliteit, waarvan de gevolgen absoluut rampzalig werden voor het Belgisch spaarwezen, en die voor het beroepsgeweten van de eerlijke menschen een blijvende oorzaak van misnoegen uitmaakten. Hier moet de oorsprong gevonden worden van de besluitwet van 22 Augustus 1934, over de herinrichting der banken, en van de besluitwetten van 15 Oktober en volgende data, over de inrichting van de handelsbeurzen en de reglementeering van het beroep van wisselagent.

***

I. Tusschenkomst van de regeering op het gebied van het bankwezen.

Ongeveer al onze banken hadden een dubbel karakter. Ze waren depositobanken, in dien zin dat ze gelden aannamen, op zeer korten termijn uitkeerbaar, om krediet te verleenen op korten termijn.

Terzelfder tijd waren ze insgelijks bedrijvig als zakenbanken, omdat ze de toevertrouwde gelden ook bezigden voor deelneming in groote handels- of nijverheidsondernemingen, en zulks, zeer dikwijls, met hooge bedragen; veel van deze ondernemingen werden dan ook door de leiders van de bank gecontroleerd, of zelfs rechtstreeks beheerd.

Erge onvoorzichtigheden werden door zekere bankinstellingen begaan; sommen, die ten titel van leening waren opgenomen, werden in de nijverheid vastgelegd; belangrijke kredieten werden toegestaan op langen termijn, zoodanig dat het evenwicht verbroken werd, dat noodzakelijk moet behouden blijven tusschen de deposito's en de geldbeleggingen. De noodige beschikbare kapitalen waren dan niet meer voorhanden op het oogenblik dat het gemis aan vertrouwen het publiek deed overgaan tot massale terugvorderingen.

Verscheiden banken staakten hun betalingen en de Staat moest hulp verleenen en zijn waarborg verpanden aan zeer belangrijke instellingen, om te vermijden dat hun val de meest rampzalige economische gevolgen met zich zou sleepen.

Een diepgaande hervorming was noodzakelijk, met als eerste kenmerk het opgeven van het type van de gemengde bank.

Nu wordt een zeer streng onderscheid gemaakt tusschen de depositobanken en de industrieele financie-instellingen zooals trusts en holdings. Beide typen van instellingen moeten een absoluut gescheiden bedrijvigheidssfeer hebben.

De besluitwet van 9 Juli 1935 heeft aan de bankinstellingen een eigen statuut gegeven. Ze tracht, zegt het Verslag aan den Koning, de evolutie te bespoedigen van onze kredietinstellingen, naar het type van de zuivere depositobank, die intiem meewerkt met handel en nijverheid, maar er volledig onafhankelijk van blijft.

Bijgevolg heeft de wetgever het type van de depositobank juister aangeduid, en als bijzonder kenmerk bepaald dat ze krediet verschaft op korten termijn. Hij voorziet de reglementeering van de bedrijvigheid van dergelijke bankinstelling, legt haar een inwendige structuur op, waaruit noodzakelijk voortvloeit dat zekere voorzichtigheidsmaatregelen moeten toegepast worden, in overeenstemming met den aard van haar verbintenissen en onderwerpt ze aan een blijvend toezicht, waartoe een bijzonder organisme, de bank-commissie, wordt ingericht.

Alle depositobanken zijn verplicht zich aan de nieuwe wetgeving te onderwerpen, en alleen de vennootschappen en physische personen, die de speciaal bij de wet voorziene bedrijvigheid uitoefenen, kunnen het recht verkrijgen den naam van bank of bankier te dragen. Deze benaming zelf wordt dus beschermd door de wet.

De bank-commissie, die optreedt voor rekening van de openbare macht, moet niet alleen de toepassing verzekeren van de nieuwe wetgeving, waaraan de bankiers onderworpen zijn. Ze zal insgelijks optreden wat betreft de politiek nopens het krediet in het algemeen. Ze zal bv. er over waken dat de publieke uitgiften van titels niet overdreven zijn, rekening gehouden met den toestand van de geldmarkt - en door haar raadgevingen en aanbevelingen zal ze de verzoeken om krediet coördineeren.

Eindelijk, om een gezonden economischen toestand te behouden door een te groote concentratie van banken te vermijden, heeft de bank-commissie het recht alle nieuwe samensmelting van banken te verbieden. Dergelijke samensmelting is, op straf van nietigheid, onderworpen aan de goedkeuring van de bank-commissie.

Het is hier niet mogelijk de nieuwe organisatie in alle bijzonderheden te onderzoeken. Laten wij aanstippen dat, om als bank op te treden, de instelling de bedrijvigheid moet uitoefenen, die de wet heeft vastgesteld voor de depositobanken; dat ze zich moet laten inschrijven bij de bank-commissie, die de inschrijving openbaar zal maken; dat ze over een volgestort kapitaal van tien millioen frank beschikken moet, wat de vennootschappen van kapitalen betreft, en over twee milloen frank voor de vennootschappen van personen; dat de vorm van kredietvereeniging of van samenwerkende vennootschap voor bankinstellingen verboden is.

Wat nu de bijzondere verbodsbepalingen aangaat die aan de banken worden opgelegd, de voornaamste kunnen als volgt opgesomd worden: 1°) verbod voor een bank, in haar portefeuille, aandeelen in industrieele of handelsondernemingen te bezitten; deze aandeelen zijn inderdaad, door hun aard zelf, onderhevig aan vlugge en groote waardeverminderingen;

2°) verbod voor een bank, onder gelijk welken vorm ook leeningen te doen of voorschotten te geven aan haar beheerders, zaakgelastigden of directeuren, omdat de ondervinding geleerd heeft dat de bestuurders van deze inrichtingen al te gemakkelijk groote sommen ontleenen om te speculeeren ter beurs, en dat ze zich niet in de mogelijkheid bevinden deze fondsen terug te geven, hetgeen het grootste nadeel berokkent aan de massa der schuldeischers;

3°) verbod voor de bank, de fondsen, waarover ze beschikt, te bezigen om, op rechtstreeksche of onrechtstreeksche manier, invloed op de openbare meening uit te oefenen. De wetgever, door de ondervinding geleerd, heeft een onderscheid gemaakt tusschen de eigenlijke handelspubliciteit, eenerzijds, die aan het publiek de diensten doet kennen, die de Bank kan bewijzen binnen de perken van haar wettelijke bedrijvigheid, - publiciteit die dus ten volle toegelaten is - en anderzijds, den wettelijk verboden invloed door zekere instellingen, door middel van omgekochte financieele

bladen, uitgeoefend, om de gelden van het publiek aan te lokken, met het oogmerk zeer gewaagde, maar daarom niet minder winstgevende speculaties uit te voeren.

Een bank, die schuldeischeres is van een nijverheidsinstelling, zal dus voortaan geen perscampagne mogen op touw zetten, om aandeelen te doen stijgen op kunstmatige manier, en aldus door middel van dat kunstmatige ‘rijzen’, waarvan de beurskliënteele de gevolgen dragen zal, een ongerechtvaardigd krediet te doen herleven, (of een met te groote schulden bezwaarde zaak te vereffenen).

Een van de meest gegronde ideeën, die tot grondslag liggen van de besluitwet over de wederinrichting der banken, is dat het sociale nut van de instelling in eng verband zal staan met de persoonlijke waarde van hunne beheerders. Om aan deze depositobanken toe te laten hun economische rol op vruchtbare wijze te vervullen, moet er voor gezorgd worden dat haar beheerders technici zijn, - onafhankelijke en absoluut betrouwbare personen.

Om onafhankelijk te staan, moet, zoowel in recht als in feite, de depositobank volledig gescheiden blijven van de nijverheidsen handelsinstellingen, waarmee ze handelt. Het is dus noodzakelijk dat haar beheerders absoluut vrij zijn van alle persoonlijke betrekkingen met om 't even welke industrieele of handelsuitbating. De bankier zal uitsluitend bankier, geen zakenman meer zijn.

Luidens art. 16 mag de beheerder of bestuurder van een bank niet meer terzelfder tijd bestuurder van een andere handelsvennootschap zijn, tenzij het een andere bank is, of een verzekeringsmaatschappij of een instelling van hypothecaire kredietverleening. Het cumuleeren van bank-bedrijvigheden is vanzelfsprekend toegelaten, want de specialisatie is een kracht. Er kan geen enkel bezwaar geopperd worden tegen het feit dat een bevoegd persoon zitting zou hebben in verscheidene beheerraden van bankvennootschappen, waar zijn adviezen den gunstigsten invloed kunnen uitoefenen.

Bij uitzondering op het principe van specialiseering, hooger aangeduid, heeft de wet nochtans aan een beheerder van een bank toegelaten een enkel mandaat van beheerder uit te oefenen in een vennootschap, die geen bank is, en zelfs twee dergelijke mandaten,

als de beheerder niet in het dagelijksch beheer van de bank tusschenkomt.

Deze afwijking van den verbodsregel kan in principe niet gerechtvaardigd worden. Maar ze kan uitgelegd worden door den invloed, dien zekere personaliteiten van de Belgische bankwereld bezitten. Het is een schikking, waarbij rekening gehouden werd met zekere verworven rechten.

Met het doel het vertrouwen in de banken te sterken, heeft de wetgever ook als voorwaarde gesteld dat de bankbeheerders eerbare personen zouden zijn, en heeft hij uit het bankiersbedrijf een reeks van personen uitgesloten, die zekere veroordeelingen en zekere vervallenverklaringen hebben ondergaan.

Het verlangen de belangen van de gemeenschap te vrijwaren legt verder ook uit waarom het toezicht op de banken werd ingesteld.

Vroeger reeds, in de vennootschappen van kapitalen, werd een toezicht uitgeoefend door de commissarissen; maar meer dan eens bleek, in de praktijk, dat dergelijke controle absoluut onvoldoende was. Wanneer, bij voorbeeld, de commissarissen aangeduid worden door een algemeene vergadering, waarin de beheerders de meerderheid der stemmen vertegenwoordigen, dan kunnen ze in hun optreden niet absoluut onafhankelijk zijn; aangeduid door de gecontroleerden, zijn de toezieners zelf van deze laatsten afhankelijk! De zwakheid van zekere commissarissen kan ook nog uitgelegd worden door het gebruik de commissarissen, die voldoening hebben geschonken, later te benoemen tot beheerders. Onnoodig te zeggen dat deze manier om beheerders aan te stellen de gewilligheid aanmoedigt.

Om voortaan dergelijke misbruiken te vermijden en een meer stipte naleving van de handelswetten te bekomen, werd besloten van nu af aan, elke depositobank, onder welken juridischen vorm, 'tzij vennootschap, 'tzij privaat persoon, zij ook zou bestaan, te onderwerpen aan het toezicht van aangenomen deskundigen, ‘de gezworen reviseuren’.

Alhoewel de banken het recht behouden zelf hun reviseuren te kiezen, moeten ze nochtans die keus treffen onder de personen, die vooraf door de bank-commissie werden aanvaard. Een ministerieel besluit van 22 November 1935 (Staatsblad 24 November

1935, blz. 7496) heeft het reglement der erkenning door de bankcommissie goedgekeurd, waarin de ouderdoms-, bekwaamheids- en eerbaarheidsvoorwaarden worden vastgesteld, die de kandidaten zullen te vervullen hebben.

De reviseur heeft een dubbele rol; hij heeft een plicht te kwijten ten opzichte van de bank, die hij controleert eenerzijds, en tegenover de bank-commissie anderzijds.

Ten opzichte van de bank vervullen de reviseuren de rol, die vroeger opgedragen was aan de commissarissen van de naamlooze vennootschappen.

Ten opzichte van de Bank-commissie hebben ze o.m. de verplichting de overtredingen mede te deelen, die ze vaststellen gedurende het volbrengen van hun opdracht.

De herinrichting van het bankwezen ging gepaard met het afschaffen van de aandeelen met meervoudig stemrecht, in de vennootschappen die het bedrijf van depositobank uitoefenen. Dit verbod werd in het vervolg veralgemeend door het koninklijk besluit van 31 Oktober 1934 en is thans toepasselijk op elke naamlooze vennootschap, zonder onderscheid van doel of bedrijvigheid.

***

II. Tusschenkomst van de Regeering op het gebied van het beurswezen.

De bankhervorming moest op natuurlijke wijze vervolledigd worden, namelijk door de herinrichting van de beurzen van publieke fondsen.

Zooals bekend, bevonden de fondsenbeurzen zich onder toepassing van het Wetboek van Koophandel van 1808 tot in het jaar 1867. Onder het regime van de Fransche wet, en van de besluiten van 22 April 1836, 30 September 1839, 5 Juni 1841 en 14 Oktober 1858, waren de beurzen vergaderingen, die plaats grepen onder toezicht van de regeering (art. 71). Ze mochten slechts door haar ingericht worden; de wisselagenten, gekozen en benoemd door de regeering, waren ministerieele ambtenaren, die alleen de toelating hadden de verhandelingen van waardepapieren te verrichten, zoover de waarden ter noteering toegelaten waren. Ze mochten

geen verhandelingen doen voor eigen rekening, en het tarief van hun tusschenkomst was wettelijk vastgesteld.

Dit systeem werd afgeschaft door de wet van 30 December 1867.

Onder den invloed van de gedachten der liberale staatshuishoudkunde en op voorstel van Minister Frère-Orban, werd door den wetgever de onafhankelijkheid bekrachtigd der beurzen, die van toen af slechts ‘openbare vergaderingen worden van handelaars, alleen onderworpen aan het gezag van de gemeentelijke politie.’

Beurzen mogen overal vrij ingericht worden, buiten alle inmenging van den Staat. Het beroep van wisselagent staat open voor allen, ingevolge de toepassing van het gehuldigd beginsel van de vrije uitoefening der beroepen.

Het regime, dat in 1867 ingevoerd werd, heeft zeker, in groote mate, bijgedragen tot de buitengewone uitbreiding van het roerend bezit, maar na den oorlog, ten gevolge van de wending en de nieuwe organisatie van het economisch leven, heeft dit systeem van absolute vrijheid schreeuwende misbruiken mogelijk gemaakt, waarvan de spaarders de slachtoffers werden; het mag dan ook zonder overdrijving gezegd worden, dat over 't algemeen de beurs in een slecht daglicht kwam te staan.

De openbare meening drong aan op een hervorming. Deze werd afgekondigd in het K.B. van 15 Oktober 1934, gewijzigd op 30 December 1934, afgeschaft op 30 Januari 1935, om op dienzelfden datum vervangen te worden door een tekst, die gewijzigd werd door K.B. van 20 Juni 1935!

Niet iedereen kan nog het beroep van wisselagent uitoefenen; om het te doen, moet men ingeschreven zijn op de rol.

En deze inschrijving kan slechts bekomen worden, wanneer de kandidaat bewijst ernstige beroepseigenschappen te bezitten, en zekere materieele waarborgen aanbiedt. Daarbij wordt het verboden zekere verhandelingen te doen, die gevaarlijk zijn voor het spaarwezen.

Wat het statuut der fondsenbeurzen betreft, heeft de wetgever een middelweg gevolgd. Hij heeft bepaald dat ze geen staatsinstellingen zijn, zooals onder de Fransche wetgeving, maar anderzijds zijn het niet meer de absoluut vrije vergaderingen, die voorzien

waren bij de wet van 1867. Zij zijn gesteld onder toezicht van de openbare besturen.

Het gezag van de centrale macht wordt uitgeoefend door een commissaris, die door den Minister van Financiën benoemd wordt. Verdediger van de belangen van het publiek, bij een instelling die beschouwd wordt als zijnde van openbare orde, moet die commissaris er voor waken, dat de wetten en reglementen strikt worden nageleefd. Zijn ambt kan hij uitoefenen ingevolge een buitengewoon uitgebreide macht van tusschenkomst. Hij mag namelijk in hooger beroep gaan tegen alle beslissingen, door de beurscommissie genomen.

De ingeschreven wisselagenten vormen een vereeniging, die de rechtspersoonlijkheid geniet, en die ten opzichte van de derde personen vertegenwoordigd wordt door de beurscommissie. Deze vereeniging heeft tot doel de solidariteitsgevoelens te sterken, alsook de beroepstucht, die heerschen moet onder leden van dezelfde corporatie. Ze moet het verdedigen van de rechten dezer corporatie vergemakkelijken. De vereeniging regelt vrij haar bestaan en werking. De leden van de beurscommissie worden uitsluitend door de wisselagenten zelf aangeduid. Nochtans wordt het uitoefenen van al deze vrijheden aan een toezicht onderworpen.

Bovendien wordt voor de fondsen- en wisselbeurzen een gezamenlijke beroepscommissie voorzien, die te Brussel zetelt.

Het koninklijk besluit, dat de beurzen herinncht, sluit zich nauw aan bij een ander koninklijk besluit van 15 Oktober 1934 betreffende den verkoop op termijn der waarden, die ter beurs genoteerd worden; dit Kon. Besluit heeft de exceptie van spel afgeschaft, wanneer de wettige waarborg gestort werd, en laat toe de verrichtingen van ambtswege uit te voeren, wanneer de ordergever aan zijn verbintenissen tekortkomt. De grondgedachte, die deze nieuwe reglementeering beheerscht, is dat een korrekte en vruchtbare speculatie moet verwezenlijkt worden in de verkoopen op termijn, die ter beurs gedaan worden; en opdat de beurs haar regelende rol zou kunnen vervullen, is het noodig het beursspel te ontmoedigen, tot zelfs de bekentenis van bedrog niet te aanvaarden, en alle verrichtingen als volmaakt in orde aan te nemen, zelfs die welke slechts in schijn die hoedanigheid bezitten.

***

Om de beurs gezond te houden, is het noodig dat de verrichtingen, die er geschieden, regelmatig zouden zijn, en dat de wisselagenten met eerlijkheid zouden handelen.

Wat de regelmatigheid van de beursverrichtingen betreft, het is bekend dat twee moeilijkheden aanleiding gegeven hebben tot talrijke twistvragen, te weten het vraagstuk van de verrekening, en dat van de tegenpartij.

Vroeger gebeurde het dikwijls dat de groote bankiers van het land, die met een aanzienlijk aantal bijhuizen werken, de ontvangen beursorders centraliseerden, vooraleer de markt geopend werd, en er de compensatie op toepasten, zonder dat een wisselagent tusschenkwam. En telkens wanneer de klant geen bepaalden koers had opgegeven, pasten ze den eenigen na sluiting vastgestelden koers toe, op alle vragen en alle aanbiedingen in tegenovergestelden zin.

Die massale verrekening bracht een sterk onevenwicht mede op de markt, vermits de wet van vraag en aanbod niet meer in aanmerking kwam.

Anderzijds benadeelde zij grootelijks de wisselagenten, die geen commissieloon meer konden afnemen op de verhandelingen, die hun aldus onttrokken waren.

Tegenwoordig regelt een dubbel principe deze moeilijkheid:

1°) de verrekening buiten de beurs is verboden (art. 75bis al. 2). Hieruit spruit voort, dat wanneer een bankier bij voorbeeld twee beursorders ontvangt in tegenovergestelden zin, hij deze orders niet het een op het ander mag toepassen, en ze als dusdanig aan ‘verrekening’ mag onderwerpen. Hij is verplicht beide beursorders van aankoop en verkoop over te geven aan een wisselagent, om ze effectief ter beurs te doen uitvoeren.

2°) De verrekening ter beurs is slechts toegelaten tusschen wisselagenten, onder toezicht van een afgevaardigde van de beurscommissie en binnen de perken, door de reglementen gesteld.

Het grondbeginsel, dat aangenomen werd, wat de tegenpartij betreft, is volstrekt drastisch; noch de wisselagent, noch de wisselagent-correspondent, noch de bankier mogen als tegenpartij optreden voor een op de beurs uit te voeren order (75bis al. 4), t.t.z. dat de wisselagent zelf niet meer optreden mag als aankooper of verkooper van zijn klant.

Wanneer de speculant een wisselagent belast met het uitvoeren van een beursorder, dan geeft hij duidelijk zijn wil te kennen dat de verhandeling op de openbare waardenmarkt, dus ter beurs, geschieden zou, door bemiddeling van een tusschenpersoon, die slechts een commissieloon als betaling voor dit werk ontvangen mag.

Het verbod is van absoluut algemeenen aard en van algemeene toepassing; het slaat op alle vormen van de tegenpartij, zelfs op die welke door den klant zelf aangenomen of toegelaten zou zijn.

De wisselagent, die een beursorder aanvaardt, is gehouden zijn betaald mandaat te vervullen, en hij begaat een beroepsfout, indien hij het vervult in strijd met den wil van zijn lastgever. Deze rechtsregel stemt overeen met de algemeene grondbeginselen, die het mandaat beheeren.

Het vraagstuk van de eerlijkheid van de wisselagenten werd ook langdurig overwogen. Inderdaad, de nieuwe wet somt de dikwijls zeer strikte voorwaarden op, waaraan de kandidaat moet voldoen om tot wisselagent benoemd te worden.

Die wettelijke waarborgen, die zoowel de beroepshoedanigheden, de solvabiliteit als de corporatieve tucht van de wisselagenten beoogen, zijn ten volle gerechtvaardigd, wanneer men nagaat welke belangrijke monopolies door de wet aan de wisselagenten werden toegestaan:

1°) Het monopolie van het aannemen der beursorders.

De wisselagenten en de bankiers zijn de eenigen om alle inkoop- of verkooporders van publieke fondsen en van deviezen te mogen aanvaarden (art. 75 par. 1).

Aangezien de uitdrukking ‘inkoop- of verkooporders’ meebrengt dat de verrichting door middel van een tusschenpersoon gebeuren moet, en die tusschenpersoon slechts een wisselagent kan zijn, schijnt het verwonderlijk dat de wetgever ook aan de bankiers dit recht van aanvaarding heeft toegekend.

Waarschijnlijk heeft een feitelijke oorzaak van de regels der logica doen afwijken; het is inderdaad bekend, dat het grootste gedeelte der beurskliënteele haar orders opgeeft in de groote banken, waarvan de bijhuizen in gansch het land verspreid zijn, veeleer dan dit te doen aan de winketten van een wisselagent.

2°) Het monopolie van de uitvoering der beursorders, voor al wat de ter beurs genoteerde waarden betreft.

Die uitvoering bestaat hierin, dat men tracht in de beurs een tegenpartij te vinden aan wie de toevertrouwde titels kunnen verkocht worden, of die aan te koopen welke men verlangt.

Het nieuw principe, door het koninklijk besluit vastgesteld, is dat de inkoop- of verkooporders van waarden, aan de beursnoteering onderworpen, slechts ter beurs uitgevoerd mogen worden. De uitvoering moet gebeuren volgens het beursreglement en vastgesteld worden bij de noteering.

Deze regel werd door den wetgever gesteld, om zooveel mogelijk ter beurs de vrije werking van de economische wet van vraag en aanbod te waarborgen. Hij heeft het verbod te handelen met rechtstreeksche of niet-bekende tegenpartijen willen sterken.

Na aldus de centralisatie van alle orders te hebben bevolen, bij die personen alleen die als waardig en bedreven genoeg geacht worden door den wetgever, heeft het koninklijk besluit nog vastgesteld dat enkel de wisselagenten belast zijn met de uitvoering. Zij alleen mogen de inkoop- of verkooporders uitvoeren, voor de waarden en publieke fondsen, die ter beursnoteering toegelaten zijn; zij alleen mogen titels aanbieden of aankoopen in de openbare verkoopingen, die door de beurscommissie ingericht worden.

3°) Het monopolie van borderel.

Aangezien elk mandataris aan zijn opdrachtgever rekening geven moet van de uitvoering van zijn mandaat, heeft de wet uitdrukkelijk voorzien, dat de uitvoering van elk beursorder, ook al had de verrekening plaats gehad, ter kennis van den klant gebracht moet worden, door middel van een wisselagentborderel.

Het monopolie van borderel ten voordeele van de wisselagenten is het noodzakelijk gevolg van het monopolie van uitvoering dat hun werd toegekend.

Om onregelmatigheden te vermijden in de uitvoering zelf der beursorders, is het dus aan den bankier, of aan den wisselagent-correspondent, die zelf de beursorders mogen ontvangen verboden, nog de afrekening der verhandeling op te stellen door middel van een borderel.

4°) Het monopolie van het makelaarsloon (art. 74, par. 3).

Om aan de wisselagenten en correspondenten toe te laten op

deftige wijze te leven, geeft de wetgever hun den waarborg van een officieele vergoeding. Het is natuurlijk noodig dat de tusschenkomers op normale wijze de voordeden van een tamelijk winstgevend ambt zouden kunnen genieten, om te vermijden dat ze hun toevlucht zouden nemen tot allerlei hulpmiddeltjes. Het is hun dan ook niet alleenlijk toegelaten, maar wettelijk opgelegd, het tarief der commissieloonen toe te passen, zooals het vastgesteld is door het reglement van inwendige orde van de beurs.

De verplichting dit tarief toe te passen wordt insgelijks uitgelegd door het inzicht de wisselagenten absoluut te bevrijden van allen dwang, dien bankiers en correspondenten zouden kunnen uitoefenen om, mits het aanbrengen van beursorders, een overdreven aandeel te bekomen, op het commissieloon zelf, 'tzij op rechtstreeksche of onrechtstreeksche wijze.

5°) Het monopolie van den deviezenhandel. Dit monopolie deelen de wisselagenten met de andere aangenomen handelaars.

***

III. Algemeen overzicht.

Wanneer men objectief den toestand nagaat, toont de studie van de speciale besluitwetten aan, dat, op gebied van handelsrecht, een werk van uitzonderlijk belang verwezenlijkt werd.

Een opbouwende en vlugge krachtsinspanning werd gedaan om de gevolgen van de materieele en moreele crisis te verzachten, namelijk door het inrichten van het gecontroleerd beheer, het bepalen van een bijzonder statuut voor de banken, door het herinrichten van de beurzen van publieke fondsen en de handelsbeurzen.

Nog andere maatregelen, benevens het afschaffen van het meervoudig stemrecht, werden genomen, waarvan niet gewaagd werd, namelijk het reglementeeren van verkoopen op termijn, het inrichten van den verkoop met premiën en het vaststellen der regels om de oneerlijke mededinging te bestrijden. Waarlijk een niet te misprijzen realisatie!

Stellig was de gebruikte methode niet altijd zonder nadeelen, en het is onbetwistbaar dat verscheiden van de getroffen maatregelen tot gegronde kritieken aanleiding geven. Nochtans zijn wij niet op die onvolmaaktheden ingegaan, omdat het misschien

niet heel rechtvaardig zou zijn, gemakkelijk te formuleeren verwijten toe te sturen aan een wetgever, die, door den drang der omstandigheden, eigenlijk vrij krachtig heeft gehandeld.

De meest opvallende gebreken van de nieuwe instellingen zullen duidelijk blijken, naarmate de nieuwe wetgeving toegepast zal worden. En hier zien wij de buitengewone belangrijke rol, die de consulaire rechters te vervullen krijgen in het vaststellen van het positief recht. Eigenlijk komt het nu aan de Handelsrechtbanken en de Beroepshoven toe, door hun uitleggende rechtspraak aan de teksten de levendige maatschappelijke beteekenis er van te geven, namelijk wat het bank- en het beursrecht betreft. Eerst nadat het werk van den wetgever de vuurproef van de praktische toepassing zal hebben doorstaan, zal de wettelijke aanpassing er van op duurzame en nuttige wijze mogelijk zijn.

Zooals reeds gezegd, is het recht van de handelslieden niet van theoretischen aard, want het moet eerst en vooral zich aanpassen aan de noodwendigheden van het zakenleven. Het is dus in de eerste plaats de juridische weerspiegeling van de evolutie, die de maatschappelijke instelling op economisch gebied ondergaat. En in dit opzicht kan de volgende opmerking gemaakt worden: uit verscheiden verplichtingen, uit verscheiden bindende regels, die in de nieuwe wetgeving zijn neergeschreven, blijkt het dat het economisch leven zich richt, zonder dat men het altijd merkt, volgens corporatieve strekking. De studie van de besluitwetten bevestigt onloochenbaar deze waarheid.

Wat leeren ons de teksten? Dat zekere beroepen op dusdanige wijze ingericht zijn geworden dat zij, van nu af aan, gesloten beroepen uitmaken, waarin het onmogelijk is binnen te treden zonder vooraf aangenomen te worden. En die toelating wordt gegeven door de beroepsmenschen zelf!

Daarenboven zijn met de aanneming bijzonder strikte wettelijke voorwaarden verbonden. Van nu af aan is het niet meer mogelijk aan gelijk wien, bankier of wisselagent te worden. Het aantal zelf van die handelaars kan beperkt worden.

Verder worden de meeste van de voorschriften en verbodsbepalingen door bijzonder strenge strafbepalingen bekrachtigd. De burgerlijke sancties, die vroeger gewoonlijk toegepast werden, zijn opgeheven, en vervangen door maatregelen, die op een zeker-

der wijze het eerbiedigen van de gebiedende wetsbepalingen kunnen waarborgen.

Eindelijk heeft de wet aan de beroepsvereeniging de rechtspersoonlijkheid toegekend, en hare leden genieten werkelijk voorrechten, aangezien ze het monopolie bezitten van zekere handelsverrichtingen. Bij voorbeeld, als men de wettelijk vastgestelde bedrijvigheid van de banken en van de wisselagenten vergelijkt, zal het opvallen hoezeer de bedrijvigheidssferen van elk beroep gescheiden worden. Verrichtingen aan de eenen toegelaten, zijn verboden aan de anderen. De voorwaarden van hun bedrijvigheid zijn geregeld, en zelfs het beloop van het loon, dat aan de wisselagenten toekomt, vast bepaald.

Om te besluiten: het nagaan van de nieuwe wetsteksten, die uit de crisis zijn ontstaan, brengt voor de juristen nog een andere conclusie dan die, welke voortspruit uit het nuchter technisch onderzoek: het laat toe de grondige werking, die in gansch de structuur van het zakenleven geschiedt, ten volle te volgen.

Prof. LOUIS FREDERICQ.

Antwerpenaars in Congo

Het is een verheugend blijk van de toenemende belangstelling in onze koloniale politiek, dat achtereenvolgens in talrijke gewesten van ons land de nagedachtenis van hen die als pioniers in het koloniaal werk zijn opgetreden, gehuldigd wordt.

Talrijke gedenksteenen zijn reeds opgericht en zoo werd ook op 14 Juni l.l. te Antwerpen een bescheiden monument ingehuldigd. met de namen van 86 Antwerpenaars, in Congo vóór 1908 gebleven. De gedenksteen staat in het park vóor de Koloniale Hoogeschool en werd onthuld in 't bijzijn van den vertegenwoordiger van den Koning, alsmede van den heer Rubbens, Minister van Koloniën, van den heer Kamiel Huysmans, Burgemeester van Antwerpen, die beiden het woord voerden, en van talrijke kolonialen.

Namens de Koloniale Hoogeschool en als haar Voorzitter, sprak ik de volgende korte rede uit, waarbij ik eenige aanteekeningen voeg over die eerste periode van ons koloniaal werk.

***

‘Van de 86 mannen, wier naam op dezen steen gebeiteld staat, wordt er slechts één in de geschiedenis onzer Kolonie bijzonder vermeld: Commandant Bodson, die in den zomer van 1892 te Bunkeia in Katanga heldhaftig het leven liet, toen hij den beruchten negervorst Msiri trachtte te bewegen met den Congo-Vrijstaat vriendschappelijke betrekkingen aan te knoopen.

De koperbeddingen waren nog niet ontdekt; de steden, spoorwegen en fabrieken, die heden dit rijke mijngewest sieren, waren ongeschapen. Weinig kon die officier droomen hoe groot de toekomst van dit ver afgelegen, maar schaarsch bevolkt hoogland was. Maar hij deed wat nooit bedriegt: hij gehoorzaamde aan zijn plicht en gaf zijn leven waar het de plicht van hem eischte.

Al de anderen, hier herdacht, zijn “onbekende soldaten”, - gestorven in dienst van den Staat of van private ondernemingen, ver van hun land, in stilte, naamloos en tot op dezen dag vergeten, buiten door een paar vrienden en verwanten, en misschien ook door eenige zwarten, in wier midden zij gewerkt en geleefd hebben en die hier en daar, in het woud, hun simpele grafsteden in eere houden.

Die lange vergetelheid wordt nu hersteld.

Daar staat hun gedenksteen, als een rechtsherstel, liefderijk en vereerend!

Hij staat in kolonialen bodem, vóór de Hoogeschool, die het intellectueel zinnebeeld is van ons willen en ons kunnen op koloniaal gebied. Hij zal een wekkend voorbeeld zijn voor de jonge mannen, die hier worden opgeleid in het bewustzijn van hun verheven openbaren plicht tegenover het Vaderland, de Kolonie en de zwarte bevolking.

“Men mag hen gelooven die voor een groote zaak hun leven offeren.” Dit gevleugelde woord zal op deze plek voortaan blijvend worden herdacht door de aangewezen dragers van onze koloniale roeping.

Zoo zal deze gedenksteen een schakel vormen tusschen het verleden en de toekomst.

Het zou U moeilijk zijn geweest, Heeren van het Comiteit, een betere hulde te vinden voor de dapperen, wier offer gij hebt willen vereeuwigen, dan dat zij, ofschoon dood, nog ijveren voor Congo, ons heerlijk overzeesch gewest, waarvan men, als van een groote koloniale bezitting, door een ander volk van onzen stam geschapen, kan zeggen: “dat het zich daar om den Evenaar slingert als een gordel van smaragd.”

Ik dank U voor uw daad en ik geef U de verzekering dat uw gave trouw zal worden geëerd en bewaard.’

* * *

Daden en avonturen van de pioniers in Congo zijn een stuk geschiedenis, dat aan de mannen die het hebben volbracht tot blijvende eer mag strekken.

De expedities van Uele en Ubangi, naar het verre Noord-Oosten, Bahr-el-Gazal en den Nijl, naar Kwango en naar het

Zuid-Westen zijn ondernemingen die niet zonder slag of stoot gingen, niet zonder strijd en lijden en die niet zonder vele dooden zijn gebleven. Niet dat er zooveel gevochten werd! Slechts zelden moesten de veroveringen gewapenderhand geschieden. De meeste waren vreedzame ontdekkingsreizen, maar gingen met groote gevaren en groote ontberingen gepaard(1).

De beroemdste van de veldtochten tegen de Arabische slavenhalers, onder leiding van Baron Dhanis, werd in de jaren 1893-1894 ondernomen.

Een handvol Belgische officieren, eenige honderden zwarte soldaten van de Westkust, geholpen door min of meer getrouwe Congoleesche negerhoofden, hebben met een zeer groote overmacht gekampt.

Sedert lang was in de streek tusschen het Tanganiykameer en den Congostroom de slavenhandel systematisch ingericht. Er was een lange, moeilijke veldtocht noodig om hem uit te roeien. Naast Dhanis, van een gekende Antwerpsche familie, hebben vooral Chaltin, Ponthier en Lothaire zich in dien gevaarlijken en ongelijken strijd door hun dapperheid onderscheiden. Ten slotte werden de Arabieren volkomen verslagen en verdreven. De slavenhandel in Centraal Afrika was ten doode getroffen en die groote uitslag blijft een der eeretitels van den Congo-Vrijstaat, en waarvoor meer dan een dwaling op ekonomisch gebied vergeven moet worden. De strijd was overigens niet ten einde. De soldaten van Dhanis, die gezegevierd hadden, sloegen aan het muiten, toen men hen naar het Noorden tegen de Derwischen van den Soedan wilde voeren. En weer begon voor den Vrijstaat een veeljarige strijd, die menig blank officier het leven kostte.

Ook de expedities Lemarinel, Bia-Francqui, Delcommune en Stairs naar Katanga waren ondernemingen, die nog op het nippertje van den nood gelukt zijn en waardoor dit rijke mijngebied in bezit werd genomen juist toen de pioniers van Cecil Rhodes er aan dachten die streek, waar de kopermijnen liggen, te bezetten. Bij de lange, vreedzame expedities was er maar een daad, waarvoor de wapens gebruikt werden en het was daarbij dat kapitein Bodson het leven liet.

(1) Louis Franck: Belgisch Congo, Antwerpen 1930. blz. 134 en v. - Le Congo Belge, Bruxelles 1929. II, p. 40 à 135.

Msiri was een Bayeke of Wanyamwezi. Door verovering had hij zich opgewerkt tot vorst over de Baluba's, den meest uitgebreiden stam van Zuid-Congo, en van talrijke andere stammen in Katanga. Zijn hoofdzetel was te Bunkeia. Zijn zonen en helpers namen voor hem het bestuur waar te Ankore, te Ishowe, op het Moëromeer, te Kiambi, op de Luapula, elders nog, en door hen strekte zijn heerschappij zich over een groot gedeelte van Katanga uit.

Hij was sluw, geweldig en bekwaam.

Rond Bunkeia had hij talrijke inboorlingen verzameld en zijn boma was uitgestrekt, rijk en goed versterkt, en met de schedels zijner slachtoffers versierd.

Zijn soldaten en die zijner handlangers maakten jacht op inboorlingen, die hij als slaven aan de Arabische slavenhandelaars verkocht. Zoo verwierf hij rijkdom en macht en hij was er bijzonder fier op dat hij een Portugeesche halfbloed, Maria de Fonseca, onder zijn vrouwen telde.

Dit rijk van Msiri, zeer uitgebreid voor een negerstam, was als het vorstendom van Garanganza, in Zuid-Afrika, wijd en zijd bekend en had meermaals de aandacht op zich getrokken. In 1883 reeds hadden Duitsche reizigers, Böhm en Reichard, in 1885 twee Portugeezen, Capello en Ivens, in 1890 drie Engelschen, Thompson, Sharpe en Grant, den negervorst bezocht en getracht betrekkingen met hem aan te knoopen, maar de sluwe potentaat hield zich afzijdig en gesloten.

Protestantsche missionarissen waren te Bunkeia gevestigd en werden door Msiri geduld.

De streek behoorde echter tot het grondgebied van den Congo-Vrijstaat. In 1891 besloot Koning Leopold niet langer te wachten met de daadwerkelijke inbezitneming, en gingen vier Belgische expedities op weg naar Bunkeia. Anders mochten de mannen van Rhodes hem uit Zuid-Afrika voor zijn.

Paul Le Marinel vestigde een post van den Vrijstaat op den Lofoï en liet er Luitenant A. Legat met troepen achter.

Legat was een goed kenner der inlanders en der inlandsche dialekten. Hij was met de Congoleesche Arabieren vertrouwd, want hij had den Vrijstaat bij den machtigsten onder hen, Tippo Tib, vali van Stanleystad, vertegenwoordigd. Klein van gestalte,

mager en vinnig, bruin verbrand door de zon, energiek en kort ingespannen, werd hij door de inlanders gaarne gezien en had overigens heel wat van hun gebruiken, hun keuken en levenswijze afgekeken. Oud onder-officier van het Belgisch leger, was hij in Congoleeschen dienst tot luitenant opgeklommen. Van Commandant Le Marinel had hij opdracht gekregen een post op den Lofoï te betrekken. Een goed huis, talrijke hutten voor zijn soldaten en een versterkte omheining waren daar door hem gebouwd, waarop de blauwe vlag met gouden ster wapperde.

Zijn post lag een tweetal dagreizen van Bunkeia in een streek rijk aan wild, waar hij gemakkelijk in zijn behoeften en die van zijn soldaten voorzag. Langzaam, maar zeker knoopte hij betrekkingen aan met de inlanders, maar dezen waren zeer dun gezaaid.

Legat was het type van de ondergeschikte agenten, die de Congo-Vrijstaat zooveel heeft gebruikt. Zij blonken wel niet altijd uit door fijne beschaving, maar hun durf, hun praktische geest en hun wilskracht hebben aan ons vredevol bezettingswerk onschatbare diensten bewezen.

Naar Lofoï, waar Le Marinel den post van Legat gesticht had, en naar Bunkeia, bij Msiri, drongen nu achtereenvolgens van October 1891 tot Januari 1892 nog de drie verdere expedities door: Delcommune uit het Noorden, Stairs uit het Oosten, en Bia-Francqui uit het Westen(2).

Delcommune was reeds een oud bekende in Congo. Lang vóór Koning Leopold aan de bezetting van het land had gedacht, was hij zich aan de monding van den Congo gaan vestigen en dreef er handel. Hij was een der zeldzame Belgen, die de lust naar avonturen voortdrijft en die men soms in de meest afgelegen en verwijderde streken aantreft.

Nu was hij in dienst der Compagnie du Katanga, door Koning Leopold en Majoor Thys gesticht, om bij het bezetten van Katanga behulpzaam te zijn.

Delcommune was uit het Noorden gekomen en had de streek in die richting verkend.

Met Msiri had hij onderhandeld, doch de sluwe vorst was niet te bewegen geweest de hooge overheid van den Vrijstaat te

(2) Louis Franck: Belgisch Congo, Antwerpen, De Sikkel 1930; bl. 140 en v.

erkennen. Maar het was Legat duidelijk opgevallen dat Msiri's wreedheid en dwingelandij hem veel vijandschap had berokkend en dat zijn rijk hem niet zou overleven.

Delcommune was dan verder gereisd.

Dan kwam, op 24 December 1891, een expeditie van uit den Westkant, onder leiding van een Engelschman, Colonel Stairs, die Stanley destijds vergezeld had en toen in dienst van Koning Leopold was getreden. Hij was vergezeld van Kapitein Bodson en een Franschman, Markies de Bonchamps. Tegenover hen toonde Msiri zich veel minder inschikkelijk. Ja, hij nam weldra een vijandige houding aan. Stairs aarzelde echter niet en hiesch de vlag van den Vrijstaat te Bunkeia. Kapitein Bodson werd door zijn chef bij Msiri afgevaardigd om te trachten een minnelijke schikking te treffen en tot verstandhouding te komen. In groote staatsie werd hij door den negervorst ontvangen, maar het bleek hem weldra dat de hoofden en handlangers, die hem omringden, een zeer dreigende houding aannamen. Wat is er toen juist gebeurd? Kapitein Bodson werd, schijnt het, bedreigd; hij moest zijn revolver trekken; een schot viel en Msiri stortte doodelijk getroffen ter aarde. Maar de hoofden die hem vergezelden omsingelden den Belgischen officier en een zoon van Msiri schoot hem op zijn beurt neer.

Vooraleer den boma van Msiri te betreden, had Bodson tot Markies de Bonchamps, dien hij met soldaten achterliet, gezegd: ‘Snel toe als gij vermoedt dat er gevaar dreigt.’

De Bonchamps handelde naar die aanwijzing en stormde, op het hooren der schoten, den boma binnen, waar hij den stervenden Bodson nevens den dooden Msiri vond.

Naar het kamp van Stairs gevoerd, had Bodson nog de kracht te zeggen:

‘Ik voel dat ik sterven ga. Maar het is niet te vergeefs. Zeg aan mijn landgenooten dat ik Congo van een dwingeland heb verlost.’

Toen sprak hij niet meer.

Tegen den avond zei hij met zwakke stem: ‘Leve de Koning’ en stierf[3].

In een brief, door Luitenant Legat een zestal maanden later

(3) Masoin: Histoire de l'Etat Indépendant du Congo. Namur, 1913, II, p. 209 & 310

aan Delcommune geschreven, heet het: ‘Een tamelijk ernstig geschil tusschen ons en Msiri heeft Kapitein Stairs er toe gedwongen Msiri van kant te maken en in een kort gevecht werden Kapitein Bodson en Msiri gedood[4].’

Legat was te Bunkeia, maar niet in den boma van Msiri en Delcommune zelf verhaalt in zijn boek dat een inlander, Coimba genaamd, hem met veel bijzonderheden den dood van Msiri heeft verteld, waarvan hij ooggetuige was geweest. ‘De vorst heeft gepoogd den Europeeschen officier aan te vallen; deze heeft met een revolverschot geantwoord, dat Msiri dood neervelde. Maar de blanke werd daarop doodelijk door een der zonen van Msiri getroffen’[5]. Die getuigenis klopt met het verhaal van Stairs in zijn dagboek.

De juiste toedracht der feiten zal wel nooit nader worden uitgemaakt. Iets is zeker: met Msiri viel zijn rijk en mag men wel zeggen zijn dwingelandij[6]. Geen hinderpalen stonden de verdere bezetting van Katanga in den weg, en Msiri was, in zijn ouden dag en met den wankelenden toestand van zijn rijk, zeker niet bestand tegen drie goed uitgeruste expedities, die uit drie windstreken de bezetting ondernamen.

Katanga werd door de expedities van Delcommune en van Stairs verder doorreisd en niet minder vruchtbaar was de tocht der derde expeditie, eerst onder Bia en na dezes dood onder luitenant Francqui, den later wel bekenden minister van State.

Te zamen doorkruisten zij het land in alle richtingen en Ingenieur Cornet, die tot de groep Bia-Francqui behoorde, ontdekte het bestaan van uitgebreide en rijke kopermijnen in Katanga.

Het optreden van Kapitein Bodson is een onderdeel geweest der bezetting van een groot en vruchtbaar gewest.

LOUIS FRANCK.

(4) ‘Un désaccord assez grave entre nous et Msiri a obligé le capitoine Stairs à supprimer celui-ci et, dans un court combat, le capitaine Bodson et Msiri furent tués.’
(Delcommune. Vingt années de Vie Africaine au Congo Belge, II, p. 438).

(5) Coimba me raconte avec force détails la mort de Msiri, à laquelle il a assisté. Le monarque s'étant livré à une tentative d'agression sur un officier europeen, celui-ci riposta par un coup de revolver qui le tua net. Mais le blanc fut ensuite mortellement frappé par un des fils de Msiri.
(Delcommune. Vingt années de Vie Africaine au Congo Belge, II, p. 434).

(6) Zie nochtans Lemaire: Journal de Route, p. 311, minder ongunstig voor Msiri.

Hulde aan Senator A. Vanderpoorten

Naar aanleiding van zijn aanstelling tot provinciaal Senator voor Antwerpen was onze goede vriend en medewerker te Lier het voorwerp van een hulde in den schoot van de Willems-fonds-afdeeling.

Wij sluiten ons hartelijk aan bij dit welverdiende blijk van sympathie en spreken terzelfder tijd onze vreugd uit bij het vooruitzicht op de vele diensten, die de nieuw verkozene aan de Vlaamsche liberale gedachte in het parlement zal kunnen bewijzen.

Wij drukken hier de feestrede over, uitgesproken door den heer Frans Ceulemans, secretaris der Liersche Afdeeling van het Willems-fonds.

* * *

'Er zijn oogenblikken in het leven van politieke leiders welke schitterende glanspunten vormen, waaraan hun innerlijk gemoedsleven zich weldadig koestert om er steun, levenskracht en warmte te vinden, ten einde geestdriftig en krachtdadig te blijven labeuren aan de zware levenstaak, welke dubbel zwaar is voor diegenen, die hoogstaande idealen nastreven en in dienst van de gemeenschap staan.

Er zijn oogenblikken dat een vereeniging zich overdadig wil tooien met den glans welke uitstraalt van hun leider, en zoo doen wij nu, Willems-fondsers, wier voorzitter Heer Arthur Vanderpoorten plaats genomen heeft in de Eerste Kamer van ons land. Onze harten jubelen, wij allen zijn fier en we schreeuwen het uit: onze Voorzitter is Provinciaal Senator!

Wij verheugen ons in de uiteindelijke erkenning van de verdiensten van een man, die, jarenlang, belangloos heeft gestreden met stalen wil en koppigen kop voor zijn gedachten, welke niet altijd in een vruchtbaar terrein vielen, zoodat de oogst eerder

schraal en nietig was in de eerste jaren van zijn politiek leven. Maar hij, de onvermoeibare werker, overtuigd van de degelijkheid van zijn principes, heeft niet versaagd, heeft, spijts tallooze ontgoochelingen, er het bijltje niet bij neergelegd. O neen! Want als verdachtmaking en miskenning hun sloopend werk verrichtten en dachten dien flamingant, dien democraat, - die het aandierf de oudere, slenterende bazen vrankweg in de oogen te blikken - er onder te krijgen, dan hadden zij zonder den waard gerekend! Met zijn beide voeten heeft hij zich schrap gezet. Zijn koel verstand, zijn helder doorzicht, zijn lenig aanpassingsvermogen, zijn warm overredend woord deden die kortzichtigen één na één afdruipen of in 't zand bijten en hij bleef daar staan, onversaagd en onvervaard, overtuigd dat zijn beginselen de eenig goede waren, welke in het Vlaamsche land de geschokte, gedunde gelederen van onze verzwakte liberale partij terug konden verzamelen en doen groeien in een verjongde, verfrischte atmosfeer van rotsvaste Vlaamschgezindheid en van gezonde, verlichte democratie. En de jongste wetgevende verkiezingen hebben hem in 't gelijk gesteld. Waar de Vlaamschgezinde, democratische strekking hoogtij vierde tijdens den kiesstrijd, heeft de liberale partij schitterend veld gewonnen.

Gij, waarde Voorzitter, die een ruim aandeel hebt gehad in die verjongingskuur, en door uw vlugschrift ‘Heeft het Liberalisme uitgediend?’ de liberale Vlamingen en gansch de partij een riem onder het hart hebt gestoken, vele verloren schapen tot inkeer hebt gebracht en met vaderlijke bezorgdheid terug hebt geleid in den veiligen liberalen stal, Gij krijgt nu de belooning van uw twintigjarig politiek streven, waarin één rechte lijn strak getrokken ligt. Uw verkiezing is een aanwinst van overwegend belang voor de liberale, Vlaamsche gemeenschap.

Wij, Willems-fondsers, zijn begunstigd geweest, want wij, meer dan anderen nog, verkeerden in de eenige gelegenheid te oogsten in den rijken akker van onzen voorman. Langzaam, maar zeker, zonder horten of stooten, hebt U in onze harten doen filteren die stuwkracht, die liefde voor ons volk, dit streven naar verhooging van ons kultuurpotentieel, dit opgaan in den Vlaamschen strijd, gezien door de oogen van een real-politieker. U hebt ons vertrouwd gemaakt met al de facetten van een hoogstaand libera-

lisme, aanleunend op het ideëele in den strijd; niet op de demagogische elementen, maar op de principes; niet op de volksvleierij, maar op eerlijke fair-play; niet op details of bijkomstigheden, maar op de volle draagkracht van het liberaal ideaal, getoetst aan de wisselende eischen van onzen beroerden tijd. U hebt ons gevormd tot menschen met een klaren, open kijk in het leven, met een stalen wil om goed te doen. U hebt ons gewaarschuwd tegen het onbezonnen 'omver en er over' van extremistische groepeeringen en ons aangetoond door uw daden, door uw eenig voorbeeld, dat het zwaartepunt van het dienen van ons Vlaamsche volk moet gelegd worden in opbouwend werk, in een onverpoosd streven om de Vlamingen op een hooger beschavingsvlak te tillen.

U hebt ons overtuigd van het onomstootbare feit dat een lichamelijk gezond volk gemakkelijker den kronkelenden, hobbeligen weg opgaat naar de verovering van een eigen kultuur. Daarom ook hebt Gij, die eens een leidende figuur in onze turnbeweging waart, steeds trouw de turners gesteund. Steeds hebt Gij ons voor oogen gehouden dat het turnen geweldige sporen nalaat in de karaktervorming van het individu en van het ras en daarom ook sluit de Koninklijke Liersche Turnkring zich volmondig en geestdriftig bij deze huldebetooging aan, omdat Gij, onze nieuwe Senator, beter dan wie ook, de nooden kent van deze beweging om voor haar, met des te meer klem, de plaats op te eischen, welke haar rechtmatig toekomt.

In mijn bescheiden betoog moet ik mij noodgedwongen beperken tot het terrein dat mij afgebakend werd en kan ik niet uitweiden over de enorme bedrijvigheid op economisch gebied van den Heer Arthur Vanderpoorten in de Liersche Handelskamer, in het Vlaamsch Economisch Verbond, in het Comité voor de Kleine Spaarders; over zijn invloed in het midden van Librado, waar telkens weer beroep gedaan wordt op zijn heerlijk redenaarstalent, dat langs den ether herhaaldelijk duizenden heeft geboeid; over zijn werking in het Liberaal Vlaamsch Verbond, in den schoot van het Hoofdbestuur van het Willems-fonds, in de hoogere leiding van de partij en zelfs van het land, waar onlangs in hoogere kringen, zijn vlugschrift over 'De Hervorming van den Staat' volle aandacht en veel instemming heeft gevonden.

Toch waag ik het nog even stil te blijven bij zijn bedrijvigheid

op onderwijsgebied, bij zijn verdraagzaam inzicht over de oplossing van het netelig schoolvraagstuk, dat stilaan in alle middens opgeld maakt.

Tevens zij het mij gegund, namens al diegenen, die bij U een onvoorwaardelijken steun genoten, U hun innigsten dank toe te sturen en de vurige hoop uit te drukken, dat voor andere officieel-gediplomeerden, die nog op de straat staan, uw tooverwoord uit de vertelling van 'Duizend en één nacht': Sesam, ga open! moge blijven weerklinken in de bevoegde middens; dat het U moge gegund zijn te bereiken dat heerlijk doel: het opbouwen van de lokalen van onze Rijksmiddelbare scholen, waarvoor Gij dagen en nachten reeds hebt gewroet, telkens en maar steeds opnieuw hamerend op dezelfde poort, die eindelijk op de kier stond, om langzamerhand meer en meer open te gaan, tot zij, wij zijn er van overtuigd, eindelijk zal openvliegen om er de eindbeslissing af te dwingen.

Als Voorzitter van den Vriendenkring der Officieele Scholen, als plaatsvervanger van den Minister van Openbaar Onderwijs in het Comiteit van den verlengden leerplicht voor de Provincie Antwerpen, zult U blijven verdedigen dit Officieel Onderwijs, een der grondslagen van het liberaal programma.

Wij, Lierenaars, wij, Willems-fondsers in 't bijzonder, zijn fier U heden avond te kunnen uiten, in een wel is waar onvolledig en al te poover belicht relaas, onze diepe bewondering voor uw daadvaardig en altruïstisch leven, in dienst van den kultuurstrijd van onze Vlaamsche gemeenschap en wij zijn overgelukkig in deze hulde te kunnen betrekken uw achtbare gade Mevr. Vanderpoorten, de ziel van onze liefdadige instelling 'Onze Kinderen', waar niets haar te zwaar valt om de noodlijdenden, en in de eerste plaats de zwakkere kinderen, te steunen en te helpen, niet enkel door woorden en daden, maar ook met een warmkloppend, meevoelend, groot hart, omstuwd door een schaar trouwe medewerksters, die geestdriftig in de bres staan om in deze nijpende crisisperiode een helpende hand toe te steken. U beiden omsluiten wij in onze eenvoudige, maar diepgevoelde hulde.

U, Voorzitter, die U gespiegeld hebt aan het rijke, maar al te kortstondige leven van onzen eersten Voorzitter Tony Bergmann,

wiens Vlaamschgezinde en democratische idealen, gelouterd door de eischen van den tijd, ten top in uw banier prijken; U, Voorzitter, die nu geroepen zijt om de spijtig afgebroken traditie van de eens zoo geachte Familie Bergmann terug op te nemen, U roepen wij een dreunend eeresaluut toe, terwijl uit het diepst van ons dankbaar gemoed opwelt een driedubbel: ‘Goed heil!’

FRANS CEULEMANS.

Geweten

Nu ben je dus dood.

Eerst heb ik het niet willen gelooven, ondanks den brief, welken je aan mij richtte dien laatsten avond van je leven, en je afwezigheid uit het hotel. Maar vandaag hebben mannen je hoed gevonden op de rotsen van den vuurtoren, zij zagen bloed op een vooruitstekende punt, waar het water van den oceaan niet komt. Ik ben gaan zien. Toen ik mij vooroverboog beving mij een duizeling, ik greep vlug den arm van een man, naast mij. Het bloed was er, maar ook een plekje gelig-wit op den donkeren steen: hersenen.

Rondom mij was gemompel, de menschen dachten zeker dat ik je vrouw was, doch dat ontroerde mij niet. Wat mij aangreep was het beeld dat ik bliksemsnel schiep: je wanhopige ronddwalen op de rotsen, je angst, en ten laatste tóch de sprong.

Je hoofd heeft de steen geraakt, waarschijnlijk was je dus al dood toen je in het water viel.

Waarom lag je hoed hierboven? Ik denk dat je in volle vaart aan bent komen loopen om je zelf te beletten je gang te stuiten, zoo verloor je hem. Wie weet hoe vaak je reeds gekomen was tot aan het einde der rots om te springen en dat je weer terug ging omdat je niet dorst. Totdat je het deed met dien aanloop. Misschien ben je gestruikeld en verloor je toen je hoed, terwijl je zelf naar omlaag schoot tegen je wil.

Je hebt mij verteld dat je niet kón sterven, doch dat het moést. Je hebt mij gesmeekt je te helpen: het was mij niet mogelijk... in mijn diepste wezen was ik er van overtuigd dat je bedreiging met zelfmoord maar woorden waren. Nu is het tóch gebeurd.

De nachtportier van het hotel heeft je zien gaan om twee uur.

Je bezat een geladen revolver. Eens heb je mij die getoond en een schot gelost over de zee. Je hand trilde, je zag bleek. Van

je plannen had je nog niet gesproken, ik vermoedde alleen dat je schrok door de ontlading, waarvan het geluid hard terug sloeg tegen de rots, vóór ons in den oceaan. Nu ik nadenk zie ik hoe je scherp leek te luisteren. Beneden ons raasde de branding in de grotten van de kaap. Telkens als de golven daar binnen stormden en terug werden gegooid, leek het of er een zwaar kanon werd afgeschoten, het gedreun liep achter het loeien aan van de zee. Daarin hoorde je toen misschien de echo van je eigen schot en voelde je het verband tusschen wat je wilde doen en het water. Ik dacht er niets bijzonders van, zei alleen dat het mij een goede revolver leek. Ik vroeg je zelfs nog hoeveel kogels er op zaten en wat het merk was. Je antwoordde kalm, het valt mij nu op hoe vlak je stem klonk.

Behalve de nachtportier heeft niemand je zien gaan, je hebt de wereld en het leven verlaten, heel alleen in den nacht.

Je was een eenzame geworden, had je mij enkele dagen geleden gezegd. Ik heb toen gelachen. Dat had ik niet moeten doen, maar ik wilde je wat vroolijkheid geven. Je hebt mij verschrikt aangekeken: het was een teleurstelling voor je dat ik het zoo opnam. Toen heb je gepoogd ook te lachen.

Je voelde je eenzaam, zóó ben je weggegaan. Het eenige wat er van je over is zijn je hoed, de bloedvlek op de rots en het vlokje hersenen.

Je hebt mij van je leven verteld, je vertrouwen, je zorgen, je langzame zinken, totdat je den moed liet zakken. Hier, bij Biarritz, op Kaap St Martin, is alles geeindigd.

Ze hebben mij gezegd dat de zee er oneindig diep is en dat er vreemde draaiingen zijn in het water onder de rots. Nog nooit was iemand, die daar in viel, aangespoeld: er is dus weinig kans dat jij gevonden wordt. Ik hoop dat je een brief hebt gezonden aan je moeder en je zuster, opdat zij niet blijven wachten.

Zooeven sprak de eigenaar van het hotel mij aan en vroeg of ik iets bijzonders over je wist. Ik heb geantwoord: neen. Met tè veel eerbied sta ik tegenover je dood.

Soms, als je sprak, haalde ik mijn schouders op en zei: dat is altijd zoo. Je werd nerveus, terwijl je betoogde: maar voèl je dan niet wat het is? Tenslotte bleef je moedeloos voor je uitzien, totdat je zuchtte: je hebt het zélf niet ondervonden, dat is alles.

Wèl moet je je op die oogenblikken alleen hebben gevoeld. Had ik dan werkelijk niets voor je kunnen doen?

Ik weet nog dat ik eens zei: Kijk hoe de vuurtoren draait. Daar boven staat een ster.

- Ja, antwoordde jij.

En ik: Het strand en de stad zijn melkwit door de nevelen uit den oceaan.

Je keek, maar sprak niet.

Wij zaten op een bank van de Basta-rots, die hoog voor het strand ligt en door een kleine brug verbonden is met het land. De avond was gevallen, de tamarinden bewogen licht.

Ik vroeg of al dat schoone je niet opbeurde.

- Bedrog als de rest.

Verwonderd zag ik je aan.

- De natuur is valsch en de mensch is valsch, praatte je half voor je heen.

Ik had je verteld hoe ik hield van de natuur en ik vermoedde dat je mij wonden wilde met je woorden.

Je keek naar mij. Toen je bemerkte hoe ik mij terugtrok, greep je mijn handen.

- Wees niet boos, smeekte je. Ik ben geweest als jij, ik heb het mooie geidealiseerd. Teleurstelling, telkens weer. Nu wil ik alles zien zooals het is, rauw en grauw. Zelfs jou. Ik klamp mij aan je vast, ik stel je hoog. Toch wéét ik dat de teleurstelling weer volgen moet. Daarom...

Je zweeg. Ik zei nuchter: Aanvaard de dingen zooals ze zijn.

Op mijn woorden leek je niet te letten en ging voort:

- De natuur... Daar ligt Kaap St Martin. Jij ziet die als een donkere schim door de nevelen. Daarboven draait het licht van den toren als een symbool. Zeer schoon! Maar ik weet dat bij de kaap menig schip is vergaan. Van die nevelen ga je hoesten, en de wachter van den vuurtoren is ontevreden omdat zijn loon te laag is. Je ziet, van al dat mooie blijft weinig over.

- Je bent cynisch, merkte ik op.

Zoo hadden wij vaak geschillen. Nu verwijt ik het mij. Doch ik dacht: wat moèt ik met dien man, hij vergalt mijn genoegen. Diep in mij zei iets: hij lijdt. Het lot heeft hem tot jou gebracht, je hebt een plicht.

Dien plicht heb ik niet begrepen, vergeef het mij.

Op een morgen waren wij gewandeld langs den strandboulevard naar de Rocher de la Vierge. De zon scheen, de zee lag kalm. Jij vertelde van vroegere zaken, hoe je veel geld verdiende en je vrienden hielp.

- Ik heb het nooit teruggezien, dat was toèn niet erg. Ik was alleen, zij hadden kinderen. Maar...

Ik luisterde nauwelijks, ik wist immers wat er volgen zou: dat je vrienden helpt en dat zij je laten zitten als je op jouw beurt... Wàt mij interesseerde: de zon door de tamarinden, en de zee, die schijnbaar vlak, wild opsprong rond de rotsen voor de kust.

Het betooverde mij, nauwelijks hoorde ik nog je stem, die sprak over wissels en gelden, welke je had geïnd en waarmee je een ander had geholpen. Je had ze niet teruggekregen, waardoor je maatschappij...

- Oh, zei ik ineens.

Je keek mij dankbaar aan: je dacht dat ik ‘oh’ riep voor jou, doch je gezicht betrok toen ik er langzaam aan toevoegde:

- Kijk noù eens!

Wij kwamen uit den tunnel, die de Promontoire de l'Atalaye doorsnijdt. Ik hield stil, wist nauwelijks dat jij er nog was en ging tot aan de brug, die een eind weegs over de zee loopt naar de rots, ons doel. Bij de leuning bleef ik staan. Vóór ons lagen de bergen van Spanje.

Ik kende dit panorama. Maar dézen keer beklemde het mij.

De bergen waren zuiver paars in duizenden tinten. Zij rezen hard en massief dicht bij ons uit het water op, hun donkere ernst gaf vertrouwen bij al dat wijde en speelsche van den oceaan.

Laag hingen de wolken, boven hen was weer het paars van de toppen: het leek of twee werelden op elkander stapelden, telkens land met zee. De zon scheen fel, de kleuren kwamen en gingen. Het was of wij de schepping beleefden, helsch en hemelsch.

Wij zwegen; toen ik naar je keek, bemerkte ik dat je over de leuning gebogen hing en het springen der golven volgde.

- En? vroeg ik,

Je hief het hoofd en zag vluchtig toe.

- Spanje, zei jij.

- Is dat alles?

- Smerig land.

- En de bergen?

Je haalde je schouders op.

- Als alle bergen.

Even voelde ik wrevel, doch dadelijk daarna kwam medelijden in mij op. Je was ziek.

Bovendien wist ik dat het pose was, dat willen verachten der natuur. Op een keer vertelde je mij over jouw streek, het land van Auvergne. Dat was op den weg naar Guéthary, toen wij de Baskische ossen zagen voor den ploeg, rood-bruine beesten, met donkere strepen op den kop en geweldige horens, eerst breeduit, dan recht naar boven met vervaarlijke punten. Een boom, met schapenvacht bedekt, liep van kop naar kop. Zoo stapten zij over den akker; vóór hen uit ging een man. Hij droeg een langen stok op een schouder, en leidde hen.

De dieren hadden iets luchtigs, er zat zwier in hun houding en gang. Toen vertelde je van Auvergne, waar de ossen wit zijn, met hier en daar een roode vlek.

Je begon te spreken over de boeren en het andere volk, over de wouden op de bergen waar nog wolven zijn, en de naakte hellingen waar het 's winters bar is. Ik hoorde hoe de trek naar den geboortegrond altijd boven komt, wààr men zich ook bevindt en in wèlke omstandigheden men verkeert. Ik voelde dat je land voor jou het mooiste, het éénige mooie was dat er bestond. Er kwam gloed in je stem, je gelaat vlamde. Ik begreep dat je liefde voor de natuur niet dood was en dacht: zoo zal het ook zijn met de menschen. Je wilt ze haten, maar je kunt het niet.

Dat merkte ik ook dien keer toen wij samen liepen op het tegelpad achter hotel Miramar. Daar ligt in den oceaan, heel alleen, een groote rots, van onderen uitgehold. De golven hebben er vrij spel doorheen en slaan met geweldig lawaai. Op die rots wonen de zeeraven.

Hoe vaak had ik reeds naar hen gekeken, als zij daar onbeweeglijk zaten met hun lange, dunne halzen recht in de lucht. Hoog sloegen de golven naar boven op: de dieren bleven.

Jij sprak over dien eenen vriend, tot wien je was gegaan. Je ging naar vele vrienden, een ieder sloot zijn deur, zelfs je familie.

Mijn aandacht was bij de vogels.

- Kijk, riep ik in eens.

Een schreeuw kwam van de rots, lang en rauw, een raaf scheerde weg en dook.

Je zweeg, ik zag hoe je met spanning keek naar de plek waar zij was verdwenen. Er lag iets kinderlijks en blijs op je gelaat en ik stelde vast: iemand, die zóó kan zijn maakt geen einde aan zijn leven.

Je vertelde van vrouwen, die je had liefgehad, van een hond, waaraan je was gehecht en die stierf, 't Waren de doodgewoonste menschelijke dingen, ik zei je dat, maar altijd kwam weer je antwoord:

- Je hebt het zelf niet meegemaakt.

Bedrogen heb je je gevoeld door het leven, je hebt daar geen uitweg in gezien.

Eens heb ik getracht je te spreken van het leed, dat een ieder in zich heeft, en dat soms te zwaar lijkt om te dragen. Hoe dan door wonderlijke krachten de strijd tóch wordt gewonnen. Dan zijn wij sterker en bezien het leven anders.

- Theorie, spotte jij.

Het woord griefde me. Ik begreep dat je dacht: zij gebruikt gemeenplaatsen als zoovelen om anderen te troosten.

Onverschilligheid kwam over mij, ik zei bij mij zelve: groote woorden. Je had menschen vertrouwd, dat was je fout, je wilde niet inzien dat iedere dwaling kan worden hersteld.

- Ik walg van de wereld, zei je eens, ik wil er uit weg.
- Richt je leven anders in, antwoordde ik, wees vertrouwd, maar vertrouw niemand.
- Bijbelsch, hoonde je.

Terwijl ik dit schrijf is de zon aan het ondergaan. Een roze licht hangt om alles, het schuim van de branding lijkt rood. Van uit mijn venster zie ik den vuurtoren van Kaap St Martin. Hij staat daar wit en fel, als een schreeuw in al dien vreemden gloed, en lijkt een vinger, die mij bedreigt en straffend naar boven wijst. Ik zou willen vluchten, dat helle wit houdt mijn blik gevangen. Nu ik mijn oogen sluit zie ik nog steeds die streep, recht opgaande uit de donkere rots. Een aanklacht: Jij, jij, hebt mede schuld.

In dit licht, dat melancholisch wordt, voel ik hoe het in jou

gewoeld moet hebben; ik, die wellicht geroepen was om je te helpen, heb er over heen gekeken. Kun je het mij vergeven?

Diep in mijn wezen heb ik het dadelijk geweten toen ik die vlek en die hersenen zag op de rots, doch ik heb het recht willen praten: waarom moest ik, de vreemde vrouw, mij ontfermen over jou, den onbekenden man? Ik heb gezondigd.

Ik had je kunnen redden. Ons leven zie ik als twee draden, de eene kwam van verre, de andere van diep uit het land. Zij werden op elkander afgestuurd. Hier, in Biarritz, hadden zij ineen moeten grijpen. Zij zijn afgegleden.

Van de eerste maal af, dat ik je sprak, heb ik gevoeld dat je iets van mij verwachtte.

't Was na het avondmaal in de hall. Toeristen vertelden van hun tocht naar het klooster van Ignatius van Loyola in Spanje, met de zilveren zaal, de zwijgende monniken en de donkere bergen.

Toen de een na den ander zich terugtrok, bleef ik achter met jou, en jij, ziende hoe ik belang stelde in alles uit de streek, verhaalde van het Baskenland met zijn voorvaderlijke zeden, de Rolandspas, Sint-Jean-Pied-de-Port, de stad van Hendrik van Navarra, en ook van Biarritz met zijn grotten en visschers.

Je wilde mij dit laten zien, zei je, toen wij afscheid namen, doch dadelijk kwam de gedachte in mij op dat je een avontuurtje zocht. Ik bedankte vormelijk. Het stelde je teleur, ik schonk er geen aandacht aan.

Ik ontmoette je op het strand, je toonde mij de rotsen voor de kust en sprak over Bayonne aan de Adour, Saint-Jean-de-Luz aan haar baai, Hendaye bij de Spaansche grens.

Wij wandelden daarna dikwijls over het fijne grind van het strand. Toen het water ebde, liepen wij op een keer naar de grotten onder de Kaap, hoog, hol en zwart. Het was er stil, het zand en het grind lagen als een kleed, in het midden stond een rotsblok. Je klom er op en zette je. Toen nam je je hoofd in de handen.

- Wat een rust, God, wat een rust, zuchtte je.

Van toen af begon je te vertellen van je leven. De gedachten aan een avontuur met mij waren reeds ver. Je vertrouwde, je vroeg om hulp, niet met woorden: in je stem lag een trilling, die

dieper ging dan duizend vragen. Ik begreep, doch keek op zij. Nu is het te laat.

Zooeven ben ik vreeselijk geschrokken. De schemering was gekomen over den oceaan, de roode kleuren waren weg, koud lagen strand en rotsen.

Mijn pen was uit mijn hand gegleden, ik dacht na. Wat er in mij omging was dof en zwaar, ik voelde mij gevangen en gestraft.

Toen draaide in eens de straal van den vuurtoren en scheen in mijn oogen. Op hetzelfde oogenblik tikte iemand aan de deur. Ik sprong op met een zachten gil. Weer draaide het schijnsel door de kamer.

Angst kwam over mij. Was ik, moderne vrouw, bang voor spoken? Ik riep hard dat ik kwam, zocht naar het knopje van het electrische licht en vond het niet. Weer kwamen de stralen van buiten, ik kreeg het gevoel of ik werd achtervolgd. Als slagen zweepten zij over mij heen. Iemand had geklopt. Ik rukte de deur open, zag niets.

Toen rende ik de trappen af, de lift had ik niet eens gezien. Jouw kamer was leeg, meisjes werkten er, zij keken verwonderd naar mij om.

Beneden in de hall werd gepraat. Dezelfde toeristen, die eens spraken over Ignatius van Loyola, vertelden nu van de Rhune, den hoogen top achter Saint-Jean-de-Luz, welken zij hadden beklommen. Toen zij mij zagen stokte het gesprek: zij dachten aan jou.

Ik kwam tot kalmte, vroeg langs welken weg zij waren gegaan. Praten moest ik, luid en druk, belang hechten aan de dingen van het leven, om niet te denken aan de dingen van den dood. Terwijl ik sprak kwamen vragen in mij op. Waaróm was ik schuldig? Kon ik het helpen dat je vrienden zich hadden betoond zooals vele vrienden zijn? Was het mijn schuld dat vrouwen je verlieten? Wat had ik daarmee te maken?

Ik ging aan tafel, na het souper dronk ik koffie in de hall.

Toen kwam de eigenaar van het hotel en zei zacht: iemand wachtte in zijn bureau.

Een politiecommissaris stond vóór mij.

- Kende U dien heer? vroeg hij.

- Neen, zei ik.

Verwonderd keek hij mij aan.

- Hij was uw vriend.

- Hij was een vreemde, antwoordde ik koel en hoog, ik begreep welke beteekenis hij hechtte aan dat woord.

- Waarom waart U altijd samen?

In eens sprong de kloof weer in mij open. Ik dacht aan je woorden van wanhoop, alles wat je had verteld, het vertrouwen, dat er was geweest tusschen jou en mij, terwijl hier...

- Toeval.

- Wonderlijk toeval. Hij glimlachte.

- Ik denk dat dit onderhoud is geëindigd, sprak ik tot den eigenaar.

De lift bracht mij naar boven, de deur van mijn kamer stond nog open. Belachelijk leek mij die vlucht van zooeven. Ik was weer helder en rustig. Het licht van den vuurtoren draaide door het vertrek: ik trok de gordijnen dicht.

Eén ding weet ik: ik ga weg uit Biarritz. Menschen zwijgen zoodra zij mij zien, een politiecommissaris maakt het mij lastig, de eigenaar weet niet wat te denken, de kamermeisjes fluisteren als ik voorbij ga.

Een avontuurtje zocht jij wellicht, terwijl doodsgedachten je reeds bezielden, een wonderlijk avontuur werd het voor mij, die het heerlijke leven zocht.

Vandaag ben ik gekomen in Hendaye, de beklemming is van mij weggevallen.

Ik zit voor het open venster van mijn hotel, de zon daalt. Vóór mij staat de eerste berg van Spanje. Daarachter vervagen andere in honderden tinten bruin. Een zacht roze schijn lijkt aan alle kanten uit dien berg te springen. Hij staat als een scherp silhouet tegen den hemel. Aan den voet ligt Fuentarabia, met haar stille lichtjes rondom de groote kerk.

Karrenassen kraken, Baskische ossen stappen langzaam onder de palmen. Dan klinkt er muziek van Granados. Dit is weer het schoone bestaan: die bergen, die ossen, die muziek, de goddelijke onbekendheid.

Ik ben dankbaar dat ik Biarritz vaarwel heb gezegd, Hendaye brengt mij verstrooiing. Straks zal het het Baskenland zijn, dieper in, en Spanje met Andalusië: Sevilla, Cordova...

Duisternis ligt over den oceaan. De bergen zijn weggenomen door het donker, de muziek zwijgt.

Op Kaap St Martin draait nu de vuurtoren. Het licht is geel, de toren wit. Tamarinden, krom verwrongen door de stormen, kruipen er over den grond. De schrale kruinen richten zich moeizaam op, schuin, gebroken. De toren draait hoog en trotsch, hij kijkt over de ellende heen.

Zoo heb ik ook heen gekeken over jou. Avond aan avond zal ik het licht zien draaien met verre stralen.

Jij kunt mij vergeven. Mij zelve vergeef ik nooit.

MARIE VAN DESSEL-POOT.

Finsche naoorlogsche Letterkunde[1]

De literatuur van Finland, dit verre sprookjesachtige land, met zijn stille pracht en ingetogen melancholische schoonheid van zijn wouden, meren en weiden, is bij ons onvoldoende bekend. Misschien ligt dit gedeeltelijk aan het feit, dat de taal buitengewoon moeilijk is. Ook de letterkunde van dit land is nog betrekkelijk jong. Slechts een eeuw is verloopen sedert het ontstaan van de Kalevala. Wat vooral kenmerkend is voor de Finsche schrijvers is hun samenhang met de natuur en hun diepe opvatting van de waarde des levens. Mensch en natuur zijn in dit land der stilte onafscheidbaar. Een markant voorbeeld hiervan is **Sillanpää** (1888), Finlands grootste prozadichter van dezen tijd, die in zijn land vooraan staat in het liefdevol weergeven van het volksleven. Doch hiermede is echter het wezenlijke in de kunst van dezen schrijver nog niet voldoende omschreven, wat bij voorbeeld wel het geval is voor **Joel Lehtonen** (geb. 1881) of voor **Pennti Haanpää** (geb. 1905), die zich vooral toeleggen op een zuivere weergave van het volksleven. In het werk van Haanpää, de komeet uit het Finsche naoorlogsche proza, ligt bovendien een buitengewoon pessimistische stemming: voor hem is het leven een treurige en langzame tocht, dag in, dag uit. De dood is het onverzoenlijke, leelijke en realistische slot van dit alles.

Bij Sillanpää hebben we bovendien die rustige, diep psychologische kracht, waarmede hij zijn personages weet uit te beelden. Somtijds neemt hij wel zijn toevlucht tot het eigenaardige en het brutale, maar zijn menschen- en milieuschilderingen hebben dit brutale nooit tot doel. Een ander auteur die deze richting volgt is **Heikki Toppila** (geb. 1888), wiens werk niet zoozeer van sociaal, maar wel van metaphysisch standpunt uit te beschouwen valt. Hij is een mystieker, die met voorliefde op de grenzen tusschen droom en werkelijkheid toeft. Hij wordt eveneens als de hervormer van de Finsche vertelkunst erkend. **Unto Seppänen** (geb. 1904) heeft zich echter in de armen van de romantiek geworpen. Seppänen ontpopte zich eveneens als tooneelschrijver. Zijn tooneelspel ‘Drie Dagen’ (Kolme päivää) werd in de voornaamste schouwburgen van Finland opgevoerd.

(1) Radiolezing, gehouden op 9 Mei 1936.

Bij **Arvi Kivimaa** (geb. 1904) en **Mika Waltari** (geb. 1908) treedt het intellectueele element op den voorgrond. Beiden brengen ons in de steden en in de meeste Europeesche landen, waarheen zij talrijke reizen deden. De tweede heeft vooral naam gemaakt door zijn godsdienstige gedichten. Deze schrijvers zijn vooral de vertegenwoordigers van de tweede richting van de naoorlogsche schrijvers.

Tot een derde richting behooren de schrijvers, die ons in de fabrieken brengen, ons het leven der proletariërs beschrijven met als motief: de verhouding van den mensch tot de machine. Vertegenwoordigers hiervan zijn **Toivo Pekkanen** (geb. 1902) en **Aku Rautala** (geb. 1896).

Kyösti Vilkuna (1879-1922) is vooral bekend om zijn geschiedkundige verhalen. Dat hij het niet bij woorden liet bewijst het feit, dat hij een belangrijke rol in de politiek van zijn land speelde. Vooraleer de Zweedsch-Finsche schrijvers te behandelen, meenen we hier een woordje te mogen wijden aan Finlands meest vermaarde schrijfster **Aino Kallas,** welke vooral bekendheid verwierf met haar realistisch werk 'Doodende Liefde', twee verhalen welke spelen in Estland in de 16e eeuw, in den tijd der overheersching van den barbaarschen landadel, toen geloof en wraak de menschelijke handelingen beheerschten.

Finland is tweetalig, doch de verhouding is derwijze, dat op een bevolking van ongeveer drie en een half millioen inwoners er slechts een vierhonderd duizend tot de Zweedsch sprekenden behooren, die noodzakelijk aan de kust wonen. Trots hun geringe getalsterkte, beschikken deze Zweedsch sprekenden over een rijke literatuur, welke twee hoofdrichtingen vertoont, nl. deze gewijd aan de Heimat en een tweede, welke de weerspiegeling is van hun verhouding tot de Finnen, waardoor de literatuur voor hen niet alleen de uitdrukking is van dichterlijke vreugde, maar tevens een strijdmiddel in dienst van hun kultuur. In deze richting treft men den harden wil aan en het onverwoestbaar geloof in de macht van de gedachte en van de taal.

De liefde tot het vaderland, nationalisme en romantisme komen vooral tot uiting in de werken van **Arvid Mörne** (1876), **Bertel Gripenberg** (1878) en **Jacob Tegengren.** Voor Mörne is het tevens een verdienste dat het innerlijk leven der Finnen hem niet vreemd gebleven is en ook niet hun aangrijpend gevoel van eenzaamheid in het aanschijn van hun grootsche natuur. Hieraan heeft hij werkelijk heerlijke bladzijden gewijd. Merkwaardig is eveneens de strijd tusschen plicht en levensvreugde in zijn drama 'Zonsopgang' (1920). Conflicten tusschen wellust, armoede en eer vormen de hoofdmotieven van Gripenberg's letterkundige productie.

Na de generatie, waarin Mörne, Lybeck en Gripenberg de vaandeldragers waren geweest, volgde deze welke hun onderwerpen gingen putten in de kringen van Helsingfors. **Runar Schildt** (1888-1925) en **Ture Janson** zijn hiervan de typische vertegenwoordigers en zij zijn de scheppers van het eerste Zweedsch-Finsche spiritueele proza. De helden in hun novellen zijn jonge menschen met goeden wil, die echter in hun aanloop gestuit worden en in een knellenden tijd geen gelegenheid vinden om hun krachten ten volle te ontplooien. Deze toestand verbittert hun wereldbeschouwing en geen doel meer hebbende in dit leven, zoeken zij bevrijding in een sensueele liefde, om eindelijk te begrijpen, zooals de helden van Erik Grotenfelt, dat zij gedoemd zijn alles te offeren. Het kortstondig bestaan van Runar Schildt was een offer aan de waarheid, aan de schoonheid en aan de menschelijke kracht in het leven. In den beginne ontpopte Schildt zich als een scepticus, begaafd met een sterk waarnemingstalent, doch met een passieve houding tegenover het leven. Later werd zijn levensopvatting dieper en bewees hij de menschelijke tragiek sterk aan te voelen, terwijl hij zich ontwikkelde tot een der beste stylisten van Finland.

In de Zweedsch-Finsche letterkunde speelt de Heimatkunst, vooral in Österbotten, een overwegende rol. In de eerste plaats vermelden we **Jacob Tegengren** (geb. 1875) en **Joel Rundt** (geb. 1879). Joel Rundt behoort tot de groep dichters, die zich tusschen de jaren 1912-1916 losrukten van de invloeden hunner voorgangers en door een sterke dichterlijke individualiteit eigen wegen opgaan konden. In het werk van Rundt wordt het intellectualisme in de schaduw gesteld door een fijne en gevoelvolle schildering van het natuurleven, wat bvb. het tegengestelde is van wat zijn tijdgenoot **Emil Zilliacus** (geb. 1878) levert, waarin een humaan lyrisme de grondtoon vormt.

Benevens de klassieker Zilliacus behooren tot de humanistische literatuur de romanticus **Jarl Hemmer** (geb. 1893) en de expressionisten **Elmer Diktonius** (geb. 1896), **Edith Södergran** (geb. 1892) en **Rabbe Enckel** (geb. 1903).

Deze lezing wil ik besluiten met een passage uit **Silja** van Sillanpää, de geschiedenis van den geruineerden boer Kustaa Salmelus en zijn dochter, de laatste verwelkende loot van een ouden geslachtsboom.

‘Silja, het jonge, mooie boerenmeisje, stierf kort na Sint Jan, toen de zomer nog jong was en frisch. Ze was meid op een boerderij, had geen vader en moeder meer en ook geen andere verwanten, tot wie ze zich om hulp had kunnen wenden. En zoo mag men, haar stand in aanmerking genomen, zeggen, dat ze niet onder al te kommervolle omstandigheden stierf, want hoewel ze in haar laatste

levensdagen anderen tot last was geworden, behoefde ze toch niet haar toevlucht tot de armenzorg te nemen. Ook deze lichte schaduw viel niet op haar leven.

Op de Kierikkaboerderij, waar ze toen diende, was een kleine kamer naast het badvertrek. Die had ze voor haar ziekbed in orde mogen maken en daarheen bracht de boerin haar haar eten. Heel karig waren die maaltijden, maar ze at er immers toch nauwelijks van. Dat de Kierikkaboer en zijn vrouw Silja nog al goed behandelden, vloeide niet in de eerste plaats uit hun naastenliefde voort, het was meer het gevolg van hun onverschillige en onbeholpen manier, alles zijn loop te laten; de boerderij werd slecht beheerd. Misschien ook rekenden ze wel op Silja's spaarduiten. Ze bezat in ieder geval veel goede kleeren en dat alles zou natuurlijk aan degenen komen, die haar tot haar dood toe verpleegd hadden. De boerin had al eenige malen kleeren van het meisje geleend.

Silja was buitengewoon net en zindelijk; hierin leek ze op haar vader. Ze maakte van het armzalige hokje, dat vol met allerlei rommel stond, dan ook zoo goed als ze kon een aardig vertrekje. Daar lag ze nu, en de bleeke, magere kinderen van den Kierikkaboer, die daarbuiten op den met gras en onkruid overwoekerde hof speelden, hoorden het zwakke hoesten van de doodzieke meid door het slecht sluitende raam, en dit geluid maakte dien vroegen zomer, zooals het gras en de bloemen om hen heen, een deel uit van hun leven.

In dit vertrekje mocht Silja haar laatste levensdagen de onvergetelijke vreugde der eenzaamheid ten volle genieten. Daar haar geest, zooals dikwijls bij longlijders, tot het laatste oogenblik licht en hoopvol bleef, was deze eenzaamheid in die voorzomerdagen een heelende balsem voor de liefde, die haar zoozeer had opgewonden. Eenzaam was ze - van de menschen verlaten. Maar in haar eenzaamheid had ze ander, niet menschelijk, gezelschap, dat haar des te trouwer was. De zwaluwen, die in het klimop van het badhuis nestelden en twetterden, de zon, die haar kleine kamertje vulde - dat alles schonk het zieke meisje stof voor lichte, gelukkige droomfantasieën. Angstwekkende visioenen van den dood bleven haar tot het einde verre, en ze was het zich nauwelijks bewust, dat wat nu tot haar kwam, de dood was. De dood, dien ze in haar leven zoo dikwijls had gezien. En hij kwam op een oogenblik, dat de zwijgende schoonheid rondom haar lieflijker, onuitsprekelijker was dan ooit. Heel vroeg in den morgen was het, het uur, dat de zon en de zwaluwen behoort. En er was niets, dat de toover van dat oogenblik had kunnen verstoren, want het was een Zondag.'[(1)].

PIET SCHEPENS.

(1) Vert. Maria Kiluni. Uitg. Scheltens & Giltay. Amsterdam.

Vogels van diverse Pluimage

A. Coetsier-Debaene. Er waakt een vlamken in mijn hart, Kortrijk, Westvlaamsche Boekhandel, 1935.

- Deze nieuwe volgelinge van de muze der poëzie volgt reeds sedert lang gebaande wegen. Zonder verdere bijbedoeling, is dit een voorzichtige en tevens wijze houding, vooral wanneer men wel weet, - en dat weet men trouwens vrij spoedig, - dat men zoo maar niet zonder meer een 'nieuw geluid' uit zijn mouw zal schudden. Dit neemt niet weg, dat ook volgens een bepaalde 'wijze van dichten', - want die zijn er altijd, - geen goed werk kan worden verricht. We meenen uit de versjes van A. Coetsier-Debaene op te maken, dat zij er niet aan denkt in de eerste rangen van onze hedendaagsche poëten te willen plaats nemen. Uit dezen gezichtshoek behouwd, mag haar bescheiden dichtkunst er zijn, die juist in deze bescheidenheid haar simpelen luister vindt. Want, zij dicht trouwens 'heel simpel', neen, stelt zich eenvoudig de vraag:

> Waarom ben ik gevoelig voor
> elk klein en zoo heel simpel ding?

Alleen heeft de verwoording van dit gevoelig-zijn vaak weinig te stellen met wat eenvoudig poëzie heet.

Hendrik de Vries. Coplas, Zevenhonderd liederen van het Spaansche volk. Amsterdam, De Spieghel - Mechelen, Het Kompas, z.jt.

- De **Coplas** van De Vries, **Maria Lécina** van Werumeus Buning, **Voor twee stuiver anjelieren** zijnde **Nieuwe coplas** van denzelfde: in den boom van de Hollandsche dichtkunst is waarlijk een Spaansche lucht gevallen. Gelukkig is het tot nog toe geen kwade lucht, zal het ook geen kwade lucht worden, ten minste als het met deze copla-vlaag nu eindelijk ophoudt. Het genre is er in onze dichtkunst, is nu eenmaal verhollandscht door twee specialisten in het vak en het mag daarbij blijven. Dat het ingewikkeld is kan niet worden gezegd. In zijn toelichtingen en opmerkingen, die De Vries op zijn bundel laat volgen, definieert hij de copla als een afzonderlijk zangcouplet, doch ook wel als een kwinkslag enz., voegt hij er aan toe. Het genre is dus vrij ruim, wat niet beteekent, dat iedereen zoo maar copla-dichter kan zijn. Er is daartoe radheid van rhythme en kruim van inhoud

vereischt, dit alles meestal in het harnas van vier verzen saamgedrongen. Een copla-verzameling is bont als het leven zelf. Een copla kan zingen van de Maagd:

> De maagd op de zuil heeft gezegd
> dat ze geen Fransche wil wezen
> maar voor zal gaan in 't gevecht
> aan 't hoofd van de Aragoneezen.

- van den oorlog:

> Moeder hing 't amulet op mijn borst
> om over mijn leven te waken;
> de kogels fluiten voorbij,
> er dorst nog niet één aan raken.

- van de liefde:

> Met een bruin als van jouw kijkers
> is geen kleur te vergelijken:
> zoo bruin geloof ik de spijkers
> waaraan Christus hing te bezwijken.

- en van duizend andere dingen, die dan strijdliederen, kerkelijke liederen, passieliederen, spreuken, vermaningen, beschuldigingen, soldaten- en gevangenisliederen, liefdesmijmeringen, fuifliederen, bezweringen, dreigementen en tumulten worden. Deze meer dan 700 Nederlandsche bewerkingen van Spaansche coplas zullen hun weg vinden in onze dichtkunst.

C.J. Kelk & Halbo C. Kool, Moderne lyriek, Amsterdam, Bigot & Van Rossum, z.jt.

- Aan het woord modern werd in deze bloemlezing een vrij ruime beteekenis gegeven. Hierin wordt een keuze gedaan uit de Hollandsche en Vlaamsche dichtkunst sedert omstreeks 1880, sedert het oogenblik waarop de Nederlandsche poëzie, voegen de verzamelaars er aan toe, de individualistische richting is uitgegaan. Een keuze dus uit 50 jaren poëzie, die, gezien de uitgebreidheid van het te bestrijken veld, een zeer subjectieve moest zijn en mocht zijn. Want waar begint en waar eindigt een objectieve keuze? En is een subjectieve niet betrouwbaarder, vermits men dan toch weet, hoe de persoonlijkheid van de verzamelaars zich in hun keuze reflecteert? Dit nu buiten bespreking gelaten, zijn er toch enkele bijzonderheden die treffen: hoe Gorter het wint op Kloos, een standpunt dat we begrijpen; hoe Van Collem H. Roland Holst overtroeft, iets waar we minder goed bij kunnen; hoe, naast Van de Woestijne, vooral Van Langendonck ontbreekt. Maar de verzamelaars winnen het pleit: een persoonlijke keuze, die alleen hun ‘mooi vinden’ als criterium had! Inmiddels een ‘mooi’ bundeltje Nederlandsche poëzie.

M. RUTTEN.

Onderwijs en Opvoeding

In de eerste helft van Augustus wordt te Cheltenham, Engeland, het zevende wereldcongres belegd door de 'New Education Fellowship' en gewijd aan 'Education and a Free Society' (Opvoeding en een vrije Maatschappij).

Onder de internationale beroemdheden op opvoedkundig terrein bemerken we: Dr. Charlotte Buehler, Oostenrijk; Mej. H. Rosenstrauch, destijds Duitschland; Dr. Wright, Schotland; Mr. F.C. Happold, Engeland; Mej. Audemards, Zwitserland; Mej. Ginette Martenot, Frankrijk; Mevr. Sidoric Gruenberg, Ver. Staten; Dr. de Vos Malan, Zuid-Afrika; M.W.J. Adey, Zuid-Australië; Mevr. E.N. Mohl, Palestina.

***

In het verslag uitgaande van de University Grants Committee van Engeland lezen we de volgende belangwekkende cijfers:

Tijdens het schooljaar 1934-1935 heeft men het getal hoogeschoolstudenten van verschillende landen vergeleken met het aantal inwoners: in Engeland was er één student op 1.013 inwoners; in Wales één op 741; in Schotland één op 473. In sommige andere landen bedroeg het aantal inwoners per hoogeschoolstudent: Italië 808; Duitschland 604; Nederland 579; Zweden 543; Frankrijk 480; Zwitserland 387 en de Vereenigde Staten 125. (Het geldt hier de z.g. full-time studenten).

M.

Boekbeschouwing

Ernst Bloch. - Erbschaft dieser Zeit. Verlag Oprecht & Helbling, Zürich; 312 blz.; ing. 6 Zw.fr.; geb. 8 Zw.fr.

Deze philosophische studie van zoo zeldzame kwaliteiten, geschreven door den bekenden auteur van 'Geist der Utopie', 'Thomas Münzer als Theologe der Revolution' en 'Spuren', vloeit over van fijne ironie en ernstigen hartstocht; zijn stijlvol subtiel proza opent menig verrassend uitzicht. Boeiend en scherp belicht hij haast alle tijdsvraagstukken, al vergt hij van den lezer een algemeen inzicht in de wijsbegeerte. Geen hedendaagsch conflict of het wordt terdege aangeroerd; zoo breed opgezet is dit zeer kostelijke boek. Hoofdstukken als b.v. 'Amusement Co., Grauen, Drittes Reich', 'Mythos Deutschland und die ärztliche Mächte' en 'Hitlers Gewalt' verdienen grooten dank vanwege elk eerlijk mensch. 'Zum Dreigroschenoper', 'Zeitecho Stravinskij', 'Grundstock der Phänomenologie', 'Spenglers Raubtiere und relative Kulturgärten', 'Bergsons Elan vital', 'Der Impuls Nietzsche', 'Rettung Wagners durch surrealistische Kolportage' o.a. geven niet slechts blijk van gedegen kennis, doch insgelijks van diep inzicht in het wezenlijke van de meest alzijdige geestelijke verschijningen, en van waarachtig critischen zin.

I. Harand. - Sein Kampf. Verlag Gerechtigkeit, Wien; 360 blz.

De hoofdopstelster van het Oostenrijksche tijdschrift 'Gerechtigkeit', Irene Harand, heeft in haar werk 'Sein Kampf', een antwoord aan Hitler, een open oog en oor voor het meest brandende politieke vraagstuk van den dag. Haar gloedvolle levensovertuiging ontmaskert de leugen als het voornaamste wapen van het hakenkruis, het razende nationalisme, den rassenwaan. In zaakrijk betoog worden door deze katholieke schrijfster de raseigenschappen der Joden ontleed, hun idealisme en offervaardigheid aangetoond. Zij laat ons de balans van het hakenkruis zien en verbergt niets. Geweldig gooit zij ons midden in de nare werkelijkheid. Haar wekroep zal niet tevergeefs klinken; wij zijn de vaste overtuiging toegedaan, dat binnen afzienbaren tijd de wissels zullen worden verlegd en de zon zal doorbreken over de gistende wereld en den lang verwachten vrede brengen.

Wij aanzien het als een plicht dit meesterwerk te lezen en te mediteeren. Wij wenschen het een groote verspreiding, opdat liefde en medelijden niet langer onbekende begrippen wezen.

A. Muller. - Hitlers motorosierte Stossarmee. Editions du Carrefour, Paris, 230 blz.

Met bevoegdheid en schrijverstalent worden de actueele politieke problemen uiteengezet. Overzichtelijk en glashelder ontleedt de auteur de moderne Duitsche leger- en wapentechniek, en doorziet de potentieele offensieve dynamiek van de

gemotoriseerde en gemechaniseerde millioenenarmee van Hitler, die volgens hem de hoofdvijand van den vrede in Europa is. De imperialistische krachten in

Duitschland hebben in den Dictator hun verkleefden woordvoerder en gewilligen helper tot de verwerkelijking van hun wereldmachtsdroomen gevonden. Financiewezen, economie, politiek worden aan de doeleinden van den totalen oorlog onderworpen. Nochtans kunnen wapens en krijgstuigen in de handen van menschen, die anders willen dan de Duitsche regeerders, instrumenten worden van hun val. Deze latente onzichtbare oppositie is de vulkaan, waarop het huidige systeem zit.

Dit werk bevat talrijke beelden, kaarten en tabellen, en sluit met een hoofdstuk over de militariseering van het Rijnland.

G. Bastiaensen. - De vreemde Soldaat en het Derde Rijk. Themis, Antwerpen, De Pretstraat 75; 230 blz.; 25 fr.

Wij hebben dit boek met belangstelling ingezien. De schrijver vertelt hier over zijn bevindingen in Duitschland aan de hand van origineele brieven, documenten, geheime militaire bevelen en vonnissen. Het is een tragisch volksboek geworden. Waar de auteur het uiterlijke gebeuren schildert, hebben we te doen met een flink geborstelde reportage. Lof verdient de levendige voorstelling. Vele hoofdstukken (benevens de oorspronkelijke afbeeldingen) treffen door hun raakheid (Een keizer-held. - Vreemde soldaten aan den Rijn. - De inflatie in Duitschland. - Roofridders aan den Rijn. - Duitschland ontwaakt: Het Derde Rijk/. - Joden ‘Heraus’/. - Een Zondagmorgen bij de Duitsche jeugd. - 30 Juni 1934. - De Gestapo. - e.a.).

Als aanhangsel wordt een lijst gegeven van de propagandisten der Nazis in België en Nederland en een open brief aan Graaf de Baillet-Latour, Voorzitter van het Olympisch Comiteit 1936.

Dr. August van Hoof. - Onze eigen Taal. J. Van In & Co, Lier; 3 deelen en bijvoegsel; 600 blz.; 28 fr.

Dit lees- en leerboek voor het technisch onderwijs, waarvan het eerste deel insgelijks volkomen geschikt is voor den vierden graad, werd bekroond in den prijskamp, uitgeschreven door het Provinciebestuur van Antwerpen voor het opstellen van een handleiding voor het onderwijs van het Nederlandsch in de vakscholen voor jongens. Wij staan hier voor een taalkundig werk van eerste gehalte. Dr. August Van Hoof, leeraar aan de Provinciale Beroepsschool te Boom, toont een onderlegdheid en een belezenheid, die ver buiten het enge methodische kader reiken. Met oprechte belangstelling zullen leeraars en studenten zijn arbeid doormaken.

Wij wenschen den schrijver van harte geluk. Voor al zijn collega's zal deze voortreffelijke leidraad het afdoende bewijs wezen, dat het volstrekt mogelijk is, op de vak-, beroeps- en nijverheidsscholen het moedertaalonderwijs op een nieuwe, gezonde leest te schoeien. Een reeks boekjes, die we dus zeer gaarne aanbevelen. De bekende firma Van In zorgde voor een keurige uitgave.

Dr. J.P.

Nieuwe Uitgaven.

Van de N.V. Brepols, Turnhout:

J. VERSCHUEREN, S.J. en Dr. L. BROUNTS: Modern Woordenboek, taalkundig, encyclopedisch, geïllustreerd, 2e, herziene en vermeerderde druk; samen 1966 blz. en 5 blz. bijvoegsel, over 2 kolommen, met tal van illustraties en 112 gekleurde aardrijkskundige kaarten, 38 kunstplaten, 128 wetenschappelijke platen, enz.; de 2 deelen 140 fr.; in prachtband 165 fr.

De eerste uitgave van dit prachtig verzorgd woordenboek werd hier uitvoerig en met lof besproken. In den tweeden druk werden 48 wijzigingen aangebracht, waaronder wij zullen vermelden: het opnemen van duizenden nieuwe wetenschappelijke, technische of kunstwoorden, van de voornamen, van vele Vlaamsche woorden, van de uitspraak van ieder woord, van de etymologie van de aardrijkskundige plaatsnamen, van de kloosterorden, van citaten uit vreemde talen, van aardrijkskundige en economische gegevens, van folkloristische bijzonderheden.

De illustratie is ook aangegroeid, o.a. met luchtvaartkaarten, een radiokaart, gekleurde landkaarten, geschiedkundige kaarten, plattegronden van steden; platen over auto, radio, vliegtuig; dierenplaten; reproducties van Vlaamsche en Hollandsche schilderwerken; volbladplaten over electriciteit, padvinderij, volksvoordrachten enz.; gekleurde landsvlaggen; meer dan 250 nieuwe portretten van beroemde personen; gezichten van streken en steden.

Evenals den vorigen keer moeten wij, wat de keuze o.a. der vermelde letterkundigen, toonkundigen en staatkundigen betreft, de vraag herhalen: Waarom A en niet ook B? Wij zullen hier geen A's opnoemen, opdat men niet denke dat wij hun de vermelding misgunnen; maar onder de B's missen wij b.v. Callant, De Vigne, Lievevrouw, Mennekens, Julius Sabbe, Van Tussenbroek en anderen meer.

Wij zijn overtuigd dat de tweede druk van dit degelijk woordenboek een loonende bijval te gemoet gaat.

Van Mercurius, Antwerpen:

ERIC ADULED: Het ivoren Vrouwtje; 128 blz.; 25 fr.

Van het N.I.R., Brussel:

Erasmus; 55 blz., met illustraties; 2 fr.

Inhoud: De levensloop van Erasmus (Dr. P.E. Valvekens); Erasmus als pacifist (Dr. Nico van Suchtelen); Colloquia (Prof. Dr. C. Sobry); Het Erasmushuis te Anderlecht (Pol Heyns); Erasmus en zijn tijd (Prof. Dr. H. De Vocht).

FRANS SMITS: De Fransche Letterkunde sinds 1914 en Dr. ROB. GUIETTE: De Fransch-Belgische Letterkunde sinds 1914; 32 blz., met 24 portretten; 2 fr.

F.V. TOUSSAINT VAN BOELAERE: De Vlaamsche Letterkunde sinds 1914; 32 blz., met 31 portretten; 2 fr.

Een goed overzicht.

RAYMOND BRULEZ: De Noordnederlandsche Letterkunde sinds 1914; 23 blz., met 23 portretten; 2 fr.

Worden hier o.m. genoemd: Dirk Coster, Anthonie Donker, Henriette Roland Holst van der Schalk, Jan Engelman, Hendrik de Vries, Marsman, Ter Braak, du Perron, Vestdijk, Jan Greshoff, Leopold, Van Schendel, A. Roland-Holst, Werumeus Buning, Slauerhoff, Antoon Coolen, Anne de Vries...

Aan het slot wordt gewezen op een verheugenden bloei der Zuidnederlandsche letteren, waar men natuurlijk Noordnederlandsche moet lezen. Op tooneelgebied wordt alleen Fabricius vermeld en Ben van Eysselsteijn, van wien gezegd wordt dat hij zijn dankbaarste publiek vindt in Vlaanderen, Tsjechoslowakije en Hongarije.

Van Boucher, 's-Gravenhage:

JOHN MASEFIELD: Klipperschepen jagen naar Londen (nummer 8 uit de Karavaanreeks); 324 blz.; met 30 illustraties; prijs voor België: 15 fr.

Avonturenroman met schipbreuk, storm, ontbering en zegepraal, bij de thee-race van China naar Londen.

HJALMAR BERGMANN: Opschudding, humoristische Zweedsche roman (eveneens uit de Karavaanreeks): 312 blz.; prijs als hierboven.

Van J.B. Wolters, Groningen:

J. VERSCHUEREN S.J., Dr. H. BALIEUS en L HEYLEN: Algemeene Atlas voor België; 6e vermeerderde druk, 30 fr.; gecartonneerd 35 fr.; gebonden 40 fr., toeslag inbegrepen.

Wij bespraken al vroeger dezen uitstekenden atlas. Trouwens, een 6e druk, zoo iets maakt verdere aanbeveling overbodig!

Joost Van Vondel's Gijsbrecht van Aemstel, uitgegeven door T. Terwey, 10e uitgave, door Dr. C.G.N. DE VOOYS; 132 blz., waaronder de Inleiding en 3 bijlagen; fl. 1.10, geb. fl. 1.40.

Fondscatalogus voor het Voortgezet Onderwijs, Mei 1936; 206 en 8 blz.

W. UITTENBOGAARD and J.M. WANSINK: Every-Day Words and Idioms for the use of schools; 82 blz., met een register van 96 idioms; fl. 0.80, geb. fl. 1.00.

R. KANNINGA en Dr. H. MULDER: Eenvoudig Engels leesboek, deel I; 160 blz.; fl. 0.90, geb. fl. 1.10.

Bevat 80 eenvoudige, prettige leeslessen, waaronder anecdoten, raadsels en gedichten en achteraan een woordenlijst voor elke les, samen 28 bl. over twee kolommen.

O.F. HEINRICH: Kopf hoch, Schubsel! Die Geschichte eines Jungen, der sich mit seinem Geigenspiel die Welt erobert. Autorisierte, für den Schulgebrauch mit Erläuterungen versehene Ausgabe von J. UITTENBOGAARD; 122 en 20 blz.; fl. 1.00.

K. VAN KOOI, E. SCHEENSTRA en G.S. JONKMANS: Frans leerboek voor U.L.O.-scholen; deel I, met woordenlijst; 114 en 22 blz.; fl. 1.10; geb. fl. 1.30.

Deel II, met woordenlijst, 88 en 16 blz.; fl. 1.10; geb. fl. 1.30.

Hier komen vooral de voornaamwoorden aan de beurt en het verleden deelwoord en eenige onregelmatige werkwoorden.

Van Van Gorcum en Co, Assen:

Verschillende nummers van het Tooneelfonds.

30-32, C. WILKESHUIS: Haantje als detective, 3 bedrijven, die in de padvinderswereld spelen; 90 cent (opvoeringsrecht vrij bij aankoop van 10 boekjes).

33-34, Dr. J.B. DE LA FAILLE: Een inbraak, 1 bedrijf; 60 cent (vrij mits 7 boekjes).

35, ANTOINETTE VAN DIJK: De blijde dag, 8 tafereelen; 30 cent (8 boekjes).

36-37, STIEN DE BRUYN: De verkouden prinses, kindertooneelstukje, naar een sprookje, 4 bedrijven; 60 cent (9 boekjes).

38-39, MARIA VAN ROMPAEY-DE LANNOY: Het Paradijzeneiland, sprookjesspel, 2 bedrijven, een voor- en een naspel (bekroond in den Nestor de Tière-prijskamp); 60 cent (10 boekjes).

5, JANS BAKKER: Hoe prins Mario plezier in 't lezen kreeg, sprookjesspel, 2e druk; 30 cent (9 boekjes).

Van H. Van Tichelen, Antwerpen:

De kleine Vlaming, Juli 1936.

Inhoud: Nieuws van de maand. Mooie boeken. Scarpacificio en de drie schelmen. Het buitenmeisje. Janneman. Het struisvogelei. De haas en de egel. Peper, zout en mosterd. Wie? Hoe? Waarom? Puzzle. Prijskampen. Boekenkast.

Hiermede is de 18e jaargang ten einde.

Giovanni Papini

‘Ik ben een dichter en een vernieler, een fantast en een scepticus, een lyrieker en een cynieker. Dit is de werkelijke ondergrond van m'n ziel.’
[G. PAPINI, ‘Jeugdstorm’].

Giovanni Papini is de schrijver van ‘Un Uomo finito’ en ‘Storia di Cristo’, twee werken, die de wereld door bekend zijn. Papini is Toscaan, en autodidakt, vroeger arme doolaard à la bohème, thans schrijver van algemeene vermaardheid. Het is eerst na het verschijnen van ‘Storia di Cristo’ dat hij zijn wereldfaam verkreeg; eerst daarna werd zijn vroeger werk ‘Un Uomo finito’ (1912) vertaald. In de Nederlandsche vertaling luidde de titel: ‘Jeugdstorm’.

Dit boek is de zuivere ontwikkelingsgeschiedenis van Papini's geestelijk denken en voelen; het is het geestelijk leven van den schrijver tot z'n dertigste jaar; het is het groeien en sterven van z'n idealen en illusies; het is de sleutel van z'n heele werk, het vorige en het volgende.

‘Ge zult hier niet m'n biographie vinden, maar den juisten loop mijner innerlijke gebeurtenissen. Al het overige van m'n werk vindt hier haar uitlegging en sleutel. Dit is geen kunstwerk, het is een bekentenis aan mij zelf en anderen[(1)].’

Een bekentenis; laten we het zeggen, een biecht!

De biecht van een strevend en strijdend mensch, van een ziel die het heelal omvatten wil en er niet toe komt haar eigen plaats in het universum te bepalen. ‘Jeugdstorm’ is de wordingsgeschiedenis van een geest met al de heftigheden, hartstochten, triomphen en ontgoochelingen die een ‘Sturm- und Drangperiode’ kenmerken. Het is de symphonie van een geestelijk leven. Wellicht daarom de

(1) Jeugdstorm, hoofdst. ‘Aan de nieuwe Generatie’.

benamingen: Andante - Appassionato - Solenne - Lentissimo - Allegretto, die aan de verschillende indeelingen gegeven werden.

We zien Papini, als kind, eenzaam dolen in de omgeving van Florence, 's avonds lezend bij een kaarsvlammetje, in een of ander gevonden boek. Later zien we hem lezend bij de hooge lichte vensters van de Nationale Bibliotheek, en droomend van 'n groote universeele encyclopaedic Steeds is hij eenzaam en stug, met diep in z'n hart de zucht naar den roem.

Hier is het Andante afgesloten.

Nu klinkt het Appassionato, met de ontdekking van het kwaad en de daarop volgende verbittering. Doch de jonge mensch zoekt niet de eenzaamheid en de rust, maar wel den strijd, de beweging, de daad en de actie.

'Om dragelijk te zijn moet het leven intens geleefd worden, de gevoeligheid vult het minuut per minuut en zelfs wanneer zij verandert gelijk het voorbijvlietend water, voert ze ons ten minste mee als de stroom die eeuwig dezelfde lijkt. Maar als men het leven uiteenrafelt, uit elkaar haalt en schikt met behulp van de gedachte, van de rede, van de logica, van de philosophie, dan toont zich de bodemlooze leegte, het niets bekent eerlijk niets te zijn en dan nestelt de wanhoop zich in de ziel zooals de engel zich plaatste op het verlaten graf van den Zoon Gods[(2)].'

Er moet niet gedacht, maar wel gestreden worden, een blad gesticht, de wereld veroverd, het idealisme zal drager worden van 'n nieuwe boodschap! Onvermijdelijk volgt de ontgoocheling, het staken van alle poging, de vlucht uit de werkelijkheid.

Het Solenne slaat z'n eerste akkoorden. In eenzaamheid is het ideaal gegroeid. De menschheid moet verbeterd, de wereld veranderd, het leven edeler en schooner worden. Een profeet moet komen, een genie om de menschen de nieuwe wereldorde te verkondigen. Daarom is het noodig dat men het eigen wezen loutere, zich zelf boven de menschen verheffe om daarna hun leider te kunnen zijn. De profeet moet zich ont-menschelijken, moet zelf God worden of verzaken.

Nu treedt het Lentissimo in. De poging faalt. Dit is tevens het einde van alles, ieder geloof is beleden, ieder ideaal is gestor-

(2) Jeugdstorm, hoofdst. "De ontdekking van het kwaad".

ven, er blijft nog enkel het passieve leven zonder hoop op geluk, of wel de dood. Ook de zekerheid van het eigen ik ging teloor, alle gedane werk? Z'n waarde is twijfelachtig!

'Heel m'n leven is gegrondvest op dit geloof dat ik een genie ben,... wellicht ben ik een idioot,... een onwetende[3].'

Het is de volledige ineenstorting.

Toch komt de berusting en klinkt het Allegretto op.

'Ik stem er in toe te leven, juist omdat het leven geen loon biedt en ik ga voort te denken, juist omdat de gedachte nooit haar salaris kan krijgen[4].'

Laten we verder leven en nog enkel werken.

Dit is de evolutie van G. Papini's gedachtenleven, de tragedie van z'n ziel die alles gewild heeft, het hoogste, en die niet ontvangen heeft omdat het ideaal te ver lag. Het is het groeiende verlangen, de ineenstorting, de berusting. De berusting onder het motto van Goethe: 'Zoolang het dag is zullen we het hoofd omhoog houden en alles wat wij kunnen doen, zullen we niet na ons laten doen.'

In dit werk heeft G. Papini op de meest aangrijpende wijze de complexiteit en de nooden van z'n ziel uitgezongen en uitgekreten. In wild lyrisme, in serene droefheid, in de assonanties van z'n paradoxen, het schrijnende van z'n schelden is dit werk gegroeid tot een beeld dat door het veelvuldige contrast van het menschelijke denken en voelen tot een verbluffende eenheid en oprechtheid is uitgegroeid.

Voor Papini is het meer dan de tragedie van zijn ziel, als katholiek verklaarde hij, in een interview met Frederic Lefèvre: 'C'est la tragédie d'une génération sans Dieu, qui aurait voulu atteindre à la divinité pour son propre compte.'

Het is het vleesch geworden conflict van de ziel die hooger wil, vrij van alle banden, en de onontwijkbare botsing met de traditie en de massa. Conflict dat kan groeien tot een beklemmende razernij en dat enkel in hijgende afgebroken zinnen kan uitgekreten worden, conflict dat zich móet uiten in 'n heerlijke opvlucht van passie en hartstocht, in het sarcastische grijnzen, in het nihilistische spotten.

(3) Jeugdstorm, hoofdst. "Ben ik een Idioot?"
(4) Jeugdstorm, hoofdst. "Juist daarom".

‘Was die geest van verwarde anarchie en tartende oneerbiedigheid ten aanzien der menschen en der dogma's feitelijk iets anders dan een reactie op het verleden, op het eenmaal vastgestelde. op het roemrijke, op het gedisciplineerde en geregelde? Was mijn hartstocht voor het gekke en dwaze iets anders dan walging voor het banale, het gewone, voor den “common sense”? En m'n minachting voor de etische wetten en de goede opvoeding en volksfetiches, wijze methoden en burgerlijke deugden soms iets anders dan de moeheid van het onveranderlijke, vermaledijde feit, van elken eerbied, alle banden, alle gelooven?... Uit haat tegen het heden verschool ik mij achter enkele geniale dooden, uit haat tegen het bestaande gaf ik mij over aan den droom, uit haat tegen de menschen zocht ik de eenzaamheid der velden en de zwijgende vriendschap der planten. Mijn geliefkoosd woord in die dagen was bevrijding. Bevrijding van dit en van dat, van het nu en van het straks, van het hiervan en het daarvan - bevrijding van alles[5].’

Het is de wil om zich zelf te zijn, zuiver zich zelf boven de menschen te stellen. Het is de haat tot de menschen die liefde is, het is de enkeling en de massa, de enkeling die de massa veracht en toch met haar wil leven.

‘Het is de smartelijke kringloop waarin velen gewurgd en verpletterd worden. Ingesloten in de eenzaamheid van z'n woning, heeft elkeen de menschheid lief met een zeer groote liefde, nauwelijks treedt hij naar buiten en krijgt hij te doen met Petrus en Judas, sprekende, wandelende menschen, of de liefde verandert in minachting en in haat. Opnieuw verwijdert hij zich en in de woestijn welt wederom de liefde op voor alle menschen, ook voor Petrus en Judas[6].’

Toen waren we 1912.

Daarna is het geweld over de wereld gevaren en het heeft de volkeren tegen elkaar opgejaagd. In dezen draaikolk gingen alle geestelijke waarden ten onder, alles verzonk, alleen het stukgereten lichaam en de gedoode ziel bleven. Daarna kwam de ontreddering.

In 1922 schrijft Papini ‘Storia di Cristo’, een werk dat hem

(5) Jeugdstorm, hoofdst. “De vlucht uit de werkelijkheid”.
(6) Jeugdstorm, hoofdst. “Ik ken de menschen niet”.

een wereldfaam bezorgde, en den vroegeren atheist als katholiek schrijver onthulde.

'De Christus' heeft men steeds versleten voor een oorlogsboek. Joris Eeckhout noemt het zelfs het schoonste boek uit de oorlogs-wereldletterkunde(7), doch die bewering, die opgebouwd is op Papini's eigen woorden, is slechts gedeeltelijk waar.

Het antwoord van den schrijver op de vraag omtrent zijn bekeering luidde steeds onveranderd: De lectuur van Tolstoi en Dostojefski gedurende den oorlog bracht mij op weg naar het evangelie; veel hebben aan dien overgang bijgedragen Joseph de Maistre, Paul Claudel en Léon Bloy. Mijn eenig doel was een boek te schrijven dat vrede zou brengen aan de menschen...

Maar iets is zeker, ook zonder oorlog zou Papini zijn toevlucht tot het katholicisme hebben genomen.

Na de ineenstorting, na 'Jeugdstorm' móest er in de ziel van den schrijver een nieuwe levensvisie groeien, of wel de logische ontwikkeling van de voorgaande tragedie, die naar een stoïcisme zou hebben gevoerd, of wel de vlucht in een sekte, in het formalisme.

Papini koos, en schaarde zich in het enge kader 'katholiek schrijver'.

Hij die de gespletenheid van het àlles-willen had gekend, werd de propagandist van één leer, van een sekte. Doch ook in z'n nieuwe functie droomde Papini nog steeds van z'n goddelijke zending, en in de na-oorlogsche verwarring vormde hij zich om tot een toonbeeld van heiligheid, en zond de menschen zijn boodschap, 'De Christus'.

Met 'Storia di Cristo' zou hij de menschen terug tot het evangelie en de liefde voeren, de na-oorlogsche uitspattingsroes moest gedempt worden, alle pogingen hadden gefaald, alleen de liefde was in staat die taak te volbrengen.

'Wij hebben het beproefd met de wreedheid, en het bloed heeft om bloed geroepen. Wij hebben het beproefd met de wulpschheid en de wulpschheid heeft in onzen mond den stank van verrotting en een brandenden dorst achtergelaten. Wij hebben onze lichamen gedwongen tot de meest verfijnde en meest goddelooze

(7) 'Mannen van beteekenis' (1923) N.V. Het Vlaamsche Land. Antwerpen.

vermaken, totdat wij uitgeput en droevig op den mesthoop zijn neergezonken. Wij hebben de Wet gewijzigd en zijn haar nogmaals ongehoorzaam geworden en het recht heeft ons niet bevredigd. Wij hebben het met het verstand beproefd, hebben al het geschapene te boek gesteld, de sterren geteld, de planten beschreven, de doode en levende dingen, dit alles te saam gebonden met de fijne draden onzer opvatting omgevormd in de magische nevelen der metaphysica en aan het einde bleven alle dingen dezelfde, eeuwig dezelfde die zij waren. Nog was het ons niet genoeg, maar wij konden niets veranderen en de benamingen en de getallen stilden onzen honger niet en de verstandigsten onder ons eindigden met de belijdenis van hun onwetendheid. Wij hebben het beproefd met de kunst en onze onmacht heeft de sterksten doen wanhopen, het Absolute is niet in de vormen, de veelheid verdwijnt in de eenheid, de bewerkte materie houdt het vluchtig voorbijgaande niet tegen. Wij hebben het beproefd met de rijkdommen en zijn nog armer geworden, met de kracht en zijn nog zwakker ontwaakt. In geen enkele kracht heeft onze ziel bevrediging gevonden, in geen enkele schaduw heeft ons nedergevlijd lichaam rust genoten, het hart blijft altijd zoekend, altijd teleurgesteld omdat het in geen enkel goed vrede, in geen enkel genot bevrediging, in geen enkele verovering geluk heeft kunnen vinden[(8)].'

'Storia di Cristo' is een bewerking van den bijbel, moderne voorstelling der evangeliën. Het is Papini's geloofsbelijdenis aan de katholieke kerk.

De aanvang van het werk is eerder aarzelend zoekend en onbestemd. Voortdurend wordt gevoeld de achterdocht om mooi te schrijven, om artist te zijn, alhoewel G. Papini nimmer als artist wil doorgaan, maar toch ten allen koste als zoodanig aangezien worden. Doch naarmate het boek groeit komt er meer eenheid, groeit de stijl tot een geheel, groeit de liefde van den schrijver tot zijn onderwerp, groeit de liefde tot de Christusfiguur. Het is niet zoozeer de Christus als God die is uitgebeeld, maar veeleer als mensch, als vernieuwer, als afbreker van het oude en opbouwer van het nieuwe, als profeet, als brenger van 'n betere wereldorde, van 'n nieuw ideaal tot verbetering der menschen. Hier moet G.

(8) De Christus, hoofdst. 'Bemint'.

Papini zich zelf terug gevonden hebben in de figuur van den Godmensch, hier moeten z'n droomen uit ‘Jeugdstorm’ een werkelijke gestalte hebben aangenomen. Hier heeft de zegging ook een grootere vlucht en een meer hartstochtelijken gang.

De Christus is de mensch die onbegrepen is gebleven, en die nochtans enkel goed wilde, de zuivere idealist midden de blind handelende massa. Weer is de zoon Gods de incarnatie van de Papini-figuren uit ‘Jeugdstorm.’ Ook is het dan heel natuurlijk dat alle bitterheden, al z'n haat en al z'n verkropte woede hun geschikte uiting vinden langs de Godsfiguur om. Het is een heropleven van den Papini, die in ‘Un Uomo finito’ gebroken was neergezonken.

Prachtige deelen in het werk zijn de parabels, brokken van diep poëtisch gevoel en van sublieme liefde tot de behandelde stof, waar nog enkel de dichter spreekt en de polemieker is doodgegaan. In feite is G. Papini de bewonderaar van Christus als ‘Mensch’ en als dichter eenerzijds en de artistieke genieter van evangelische teksten anderzijds, hij is de geloovige en de artist. Dit verklaart twee aspecten in z'n werk.

In z'n boek is Papini ten prooi aan z'n zuiver godsdienstige liefde voor den zoon Gods - en aan z'n haat tegen de massa, die de tragedie van alle waarlijk groote zielen op haar actief heeft. Die minachting voor het ‘plebs’ is bij Papini nooit doodgegaan en wordt voortdurend in z'n werk als 'n woelig grommende onderstroom gevoeld, die soms met wilde kracht en onstuimigheid opschiet. Dit verklaart het groote contrast in de deelen van z'n werk. Afstootend drastische beelden, te midden brokken van zuivere poëzie.

Doch hier toont zich een groot-menschelijke kant van het werk! Geleidelijk weet Papini zich van dit dualisme los te maken, kan hij zich vrij maken van z'n op schelden gerichten geest, en zich laten opnemen door z'n liefde tot de Christusfiguur. Dan groeit ‘Storia di Cristo’ in de laatste paar honderd bladzijden tot een heerlijk brok werk, dan is er nog enkel het heerlijke kalme zeggen, het trachten te zeggen van z'n liefde tot den ‘Mensch’ die alles heeft geleden en alles heeft vergeven. Dan groeit het proza tot die schijnbare kalmte waaronder het gejaagde kloppen van een door de edelste tochten bewogen hart wordt gevoeld.

Dit voortdurend conflict geeft de verklaring van de geweldig

contrasteerende verscheidenheid in Papini z'n proza. Verscheidenheid die kan gaan van het vinnige drastische schelden tot het zuiver poëtisch gepeins, van de meest snerpende vertwijfeling tot de meest serene berusting. Dit conflict brengt ons heerlijke hoofd-stukken: ‘Het Vaderschap’, ‘De Natuur’, ‘De Woestijn’, e.a., het heerlijke visioen van het beloofde land.

‘Zoodat de slaven meesters en de overheerschers dienaren zullen zijn, en alle rijken der wereld Jeruzalem tot hoofdstad zullen hebben en de gekroonde koningen voor den nieuwen koning van Israël zullen nederknielen, en dat de velden van Israël vruchtbaarder zullen zijn dan alle andere velden en de weiden vetter en dat de kudden eindeloos zullen vermeerderen en dat er tweemaal 's jaars een oogst van graan en koren zijn zal en de aren zwaarder zullen zijn dan ooit te voren, en dat twee mannen zullen buigen onder het gewicht van een enkelen druiventros, en dat er geen wijnzakken genoeg zullen zijn om den nieuwen wijn te bergen, noch kruiken om alle olie te bevatten en dat de honig zal overvloeien in de holte der boomen en in de heggen langs de wegen en dat de takken der boomen zullen breken onder het gewicht der vruchten, en de vruchten vleeziger en zoetsmakender zullen zijn dan nimmer is geweest[(9)].’

Het brengt ons de vinnige aanklachten tegen den rijke en den rijkdom.

‘Aan het geld kleeft tegelijkertijd met de vettigheid der handen die het hebben gegrepen en gebruikt, de onuitwischbare smet van de misdaad, onder al de onreine zaken die de mensch vervaardigd heeft om de aarde en zich zelf te bezoedelen is het geld misschien wel de meest onzuivere, die ronde en kleverige fluimen van de munt, de drek van den duivel[(10)].’

Toch is ‘Storia di Cristo’ niet tot een meesterwerk van zuivere liefde uitgegroeid. Daarvoor was Papini's ziel niet groot genoeg, z'n geest te eng, z'n karakter te strijdend om uiterlijkheden, en te paradoxaal. Op te stijgen in het Nirwana van z'n liefde, het streven van den mysticus is Papini vreemd gebleven. Z'n werk, ‘Storia di Cristo’, is gegroeid tot een brok strijdend geloof,

(9) De Christus: hoofdst. “Hij die komen zal”.
(10) De Christus: hoofdst. “De Drek van den Duivel”.

met sociale doeleinden. Schrijver verklaarde zelf dat de eerste bekeering, door de lectuur van het boek teweeggebracht, de zijne was. Ook in het laatste hoofdstuk, 'Gebed tot Christus', dat het hoogtepunt van heel het boek is, het hoofdstuk waar alle voorgaanden zich in oplossen, is de polemieker niet doodgegaan, hij is gebleven de mensch van de tijdsomstandigheden.

Zijn gebed is geen belijdenis van liefde, het is een aanklacht aan den Schepper en het betrouwen in beter.

'Er heerscht maar één godsdienst in de wereld, die als hoogste drie-eenheid Wodan, Mammon en Priapus erkent, de macht die tot symbool het zwaard en tot tempel de kazerne heeft, de rijkdom die tot symbool het goud heeft en de beurs tot tempel, het vlecsch dat Phallus als symbool heeft gekozen en waarvan het bordeel de tempel is. Deze is de godsdienst die over de geheele aarde heerscht, die ijverig met daden, zoo niet steeds in woorden door alle levenden in praktijk wordt gebracht. Het oude familieleven brokkelt af, het huwelijk wordt verwoest door overspel en bigamie, de kinderzegen schijnt velen een vloek en zij ontgaan dien door allerlei geheimmiddelen en vrijwillige afdrijvingen, de ongeoorloofde verbintenissen overheerschen de wettige, de sodomie heeft haar verdedigers en haar bordeelen, de openbare en geheime prostituees heerschen over geheel een volk van verzwakten en syphilitici. Er zijn geen monarchieën meer en ook geen republieken, elke regel is nog slechts franje en schijnvertoon, de heerschappij van het geld en de volksheerschappij, zusters naar den geest en door het einddoel, betwisten elkander de macht over de oproerige benden, die slecht behandeld worden door een betaalde middelmatigheid. En inmiddels heeft de heerschappij van den handel als wezenlijke en onbetwiste werkelijkheid en staande boven de elkaar bestrijdende standen het hooge aan het lage, de hoedanigheid aan de hoeveelheid en den geest aan het slijk ondergeschikt gemaakt[(11)].'

Na 'Storia di Cristo' was Papini katholiek, zijn volgende werken zijn geworden pamfletten, aanklachten. Na 'Jeugdstorm' en 'De Christus' heeft Papini geen enkel werk meer geleverd van uitzonderlijke beteekenis, integendeel, zij zijn vervallen tot holle

(11) De Christus: hoofdst. "Gebed tot Christus".

woordenkramerij, 'n misselijk pedantisme en 'n misplaatsten hoogmoed.

Na ‘Storia di Cristo’ verscheen het alomgekende boek ‘Gog’, een tot het uiterste gedreven karikatuur van het moderne leven. Gog is de verbeeste mensch, de incarnatie van het satanische in de wereld. Hier heeft Papini zijn schelden en z'n sarcasme, z'n nihilistischen spot vrijen teugel gelaten. Het geheel is geworden een arabesk, een hiëroglief waar teeken noch kleur aan te bekennen valt, alleen een bizarre aardigheid, die alleen maar opgelucht wordt door een doodsgedachte en eenmaal poëtische gevoeligheid vertoont. Al z'n haat heeft hier vorm gekregen in de satyre.

Opvallend is dat ‘Gog’ de volledige tegenhanger is van ‘Jeugdstorm’. In feite zouden we den op sensatie belusten en titanisch denkenden Gog kunnen vervangen door de Papinifiguur uit ‘Jeugdstorm’. Alles komt enkel neer op de negatie van z'n vroegere ‘Sturm- und Drangperiode.’

Ook het laatste hoofdstuk in ‘De Christus’ liet ons een boek als Gog verwachten. Hiermede is de trilogie afgesloten. Geen enkel werk werd nog uit innerlijke noodzakelijkheid geboren, Papini had z'n hoogste punt bereikt.

Wat we aan hem hebben?

Papini heeft geen intrigeromans geschreven, geen drama's. Groot is hij niet door het uitschilderen van 'n tragische menschelijkheid. Wat we aan z'n werk hebben is de volledige eerlijkheid van z'n steeds bewegenden geest, de heftigheid van z'n karakter, de paradoxale complexiteit van z'n wezen, wiens scala zich uitstrekt over het gansche menschelijke denken en voelen. Juist die verscheidenheid grijpt ons aan.

G. Papini heeft zich in bovengenoemde werken gegeven, heel en gansch met z'n hartstochten, deugden en gebreken, met heel z'n strijdige natuur, die wild roept in 'n zuiver lyrisme.

‘Misschien is m'n ziel te afschuwelijk en ontbreekt het U aan adem om luidkeels haar leelijkheid te verkondigen. Schept moed en spreekt. Ik zal U zoo goed ik kan beloonen. Ik zal alles geven wat ik bezit. Ik zal gaan stelen om U geschenken te geven. Ik zal mij over den grond sleepen in uw huis om U te dienen en te vereeren[12].’

(12) Jeugdstorm: hoofdst. “De Volmaaktheid”.

Zijn natuur, die schrijnend haar droefheid uitspreken kan.

‘Had ik maar nooit zelfs niet van uit de verste verte voor één oogenblik de hevige vreugde van het scheppen ondervonden. Of was ik maar geboren als een zachtaardige domoor zonder geweten en was ik dit hardnekkig en definitief gebleven, een eenvoudige dwaas zonder wroeging, een goedaardig idioot zonder pretenties[(13)].’

Zijn natuur, met haar sarcasme in ‘Gog’, haar liefde in de parabels, haar poëtische oogenblikken in al z'n werken.

Geen hartstocht, geen beweging van het gemoed of die heeft in Papini's werk weerklank gevonden, uit het diepste van z'n innerlijke, of wel uit het meest paradeerende pedantisme, maar steeds eerlijk en oprecht, steeds in 'n stijl gedragen door de dynamiek van het gevoelen, breed stappend, mannelijk en gezond.

Giovanni Papini's werk grijpt aan door het beeld van z'n schepper, dat er zich in spiegelt in de meest omvattende beteekenis van het woord ‘mensch’, door de oprechtheid waarmede werd gezocht en de vermoeide ontgoocheling om 't eeuwig gebrek aan zekerheid, het resultaat van alle pogen.

Juni '35.

JAAK GOMMERS.

(13) Jeugdstorm: hoofdst. “Ben ik een Idioot?”
“Un Uomo finito” Valecchi. Firenze 1912
“Storia di Cristo” Valecchi. Firenze 1921
“Gog” 1924
In het Nederlandsch verschenen deze werken bij Teulings' uitgeversmaatschappij, 's-Hertogenbosch.

Nous sommes tous d'Athènes...!

In een artikel getiteld ‘Naar aanleiding van de korte Baan’ en verschenen in het tijdschrift ‘Vormen’, n^{r} 1 - April 1936 - trekt Paul de Vree conclusies uit overwegingen van du Perron, waar deze het heeft over het proza ‘dat tusschen de klippen van het provincialisme doorschiet als zijnde Nederlandsch en tevens Europeesch,’ alsmede over ‘het provincialisme als de vloek van onze literatuur.’

Paul de Vree heeft gemeend aan du Perron's uitlatingen de beteekenis van August Vermeylen te moeten koppelen, wat in het domein der vergelijkende bellettrie zijn onbetwist recht is; doch hij heeft wel een zonderlinge opvatting van de synthese, want zijn critische geest, blijkbaar gedreven door een vooropgezet standpunt, en onverschillig voor het ‘fair play’ dat, onzes erachtens, ook bij de jongeren nog eenig burgerrecht mag inroepen, houdt Vermeylen gevangen in een zijner formuleeringen, als ware ze het uitgesproken leidmotief van zijn volledig werk, en proclameert, daarbij het precept: ‘Quid deceat, quid non’ uit Horatius' ars poëtica (308) in zijn voordeel interpreteerend: Hier is Vermeylen! Ecce Homo!

Zoo stelt hij twee excerpten tegenover elkaar:

DU PERRON: ‘De vrees dat een literatuur haar eigen ‘karakter zou kunnen verliezen naarmate zij Europeescher van visie wordt, van cultuur en niveau, is een kinderachtige vrees, en nogmaals een provinciale, een schrijver blijft één met zijn taal en door die taal met zijn land. En de dwaling dat de zielskracht met het toenemen van de denkkracht verminderen zou, berust op een overeenkomstige vrees: wezenlijk wordt men alleen door de werking van het volle bewustzijn.’

VERMEYLEN: ‘De toekomst onzer literatuur is onafscheidelijk van de toekomst van ons volk.’

Deze laatste formuleering komt voor in ‘Iets over Ons (Ter inleiding van het Tijdschrift Vlaanderen)[1].’

Een objectieve waarnemer kan bij de lezing van Vermeylens' artikel hierin niets meer dan een dringende noodzaak des tijds geformuleerd vinden.

Na Gezelle - die daar in de duisternis der achterlijkheid als een wonder licht scheen en Rodenbach, die de eerste dynamische beweging inzette, - was er in ons letterwereldje, bij den aanvang der 20e eeuw - Pol de Mont niet te na gesproken, al geven wij hem als auteur de eer die hem toekomt - een starre stilstand en had ons volk met zijn hoog percent analphabeten en zijn ‘îlots de déracinés’, geen benul van de vernederende cultureele positie waarin het verzonken lag.

‘Het Noorden heeft drie eeuwen onafgebroken rijke beschaving achter zich en daar loopt de taal in vaste schoenen; zij heeft er zich geplooid naar alle mogelijke geesteswendingen. En hier? Hier strijdt het Nederlandsch voet voor voet tegen een vreemde spraak; ons wezen ontwindt zich en klaart eerst op uit den “Belgischen” schijn; de wetenschap en 't hooger verstandsleven zijn nog grootendeels verfranscht. Wij streven naar een eigen cultuur die ons allen vereenigen zal, ons geheel dragen, ons steviger stap zal geven en voller en zekerder zwier van gedachtenbeweging; maar die cultuur hebben wij nog niet[2].’

‘Misschien mogen wij eens den droom van een Groot-Nederlandsche beschaving en een Groot-Nederlandsche literatuur in 't volle daglicht begroeten. Maar niet vroeger, dan wanneer wij geheel ons eigen geworden zijn, wanneer dit volk zich opgewerkt zal hebben volgens zijn eigen aard en eigen groeikracht[3].’

‘**De toekomst onzer literatuur is onafscheidelijk van de toekomst van ons volk.....** de literatuur voelt hier dat ze samenhangt met wetenschappelijke en sociale beweging, met al de krachten

(1) Zie Vlaanderen - Januari 1903 - en Vermeylen's Verzamelde Opstellen: bundel II.
(2) Zie Vlaanderen - Januari 1903 - en Vermeylen's Verzamelde Opstellen: bundel II.
(3) Zie Vlaanderen - Januari 1903 - en Vermeylen's Verzamelde Opstellen: bundel II.

die, van waar ook gekomen, van welken godsdienst, van welke partij ook, ons volk bewustmaken en ontvoogden willen[4]'.....

Ging het dus hier bij Vermeylen niet in eerste instantie om cultuur als een meer verheven harmonie van hoofd en hart, waarvan ons volk verstoken was en waaraan de literatuur - vermoeden wij - geen gering aandeel heeft?

Maar, roept de Vree professoraal uit: 'Het (is) de taak van het onderwijs het volk omhoog te werken voor geestelijken arbeid.' Akkoord! doch sedert wanneer dateert de ongekrenkte mogelijkheid voor den Vlaming om zich door het onderwijs alleen die gaafheid van cultuur eigen te maken? Is het complexe geheel dat men 'cultuur' noemt, in eenig onderwijsprogramma vast te leggen, of treedt het onafwijkbaar buiten alle schoolsche begrenzing? Paul de Vree kent evengoed als wij het lot dat beschoren is aan uitzonderingselementen die het wagen durven - evenals Gezelle - wat vérder te zien! In Vlaanderen krioelt het van intellectueele myopen.

Op de keper beschouwd, is Vermeylen's formuleering niet in dien zin op te vatten, dat zij het precept zou impliceeren eener onafwendbare navolging om de literatuur aan het volk ondergeschikt te maken.

Kunst - welke aesthetica men ook belijde - is niet buiten het vast complex der cultuurwaarden te rukken en ofschoon theoretisch los van alle dienstbaarheid, blijft zij evenwel een uitstralende factor, niet in binnenkamers, waar men leeft als een 'God in 't diepst van zijn gedachten', maar voor die wondere wereld die ons omringt, voor de gemeenschap, die ook Paul de Vree verklaart te willen 'dienen'[5], en a fortiori voor Vlaanderen, dat, ofschoon een 'provincie' - met vele bedilzuchtige parochiën - toch niet buiten den macrocosmos te schakelen valt en waarvan ongetwijfeld niet weinig overgegaan is en op cristallisatie wacht in den microcosmos van de Vree.

Daar het ten tijde van Vermeylen's jeugd vooral ging om een rijker geestesleven dat den geheelen mensch zou omvatten, stelde hij een gelascht verband voorop tusschen literatuur en cultuur van

(4) Zie Vlaanderen - Januari 1903 - en Vermeylen's Verzamelde Opstellen: bundel II.
(5) Vormen I - Verantwoording.

een volk, die, beide, uiteindelijk dezelfde polariteit ondergaan van bloei en verval.

Wij zijn hier geenszins geneigd ons op de glibberige baan te bewegen der rassentheorieën, die, alhoewel door onze oosterburen hypertrophisch opgeschroefd, niettemin een probleem aanraken dat, evenals het psychologisch wordingsproces van een tijdperk of een kunstbeweging, binnen den kreits der cultuurgeschiedenis allerlei hypothesen opent, waarvan vooralsnog de meeste erg caduc gebleken zijn, al kunnen wij nog altijd de overtuiging van Vermeylen(6) in een vraag omschrijven: Bestaan er zuivere rassen en blijft er een ras door de tijden heen onveranderd?

Maar in verband met het veelbeteekenend woord ‘kunst’, komt men toch altijd te staan tegenover den mensch als individu, met de wel is waar soms onnaspeurbare positieve of negatieve affiniteiten waaraan een kunstenaar - hoe geniaal ook aangelegd - zich nooit geheel onttrekken kan.

En dergelijke overweging onderstelt nog geen korrel wierook voor Taine of Brunetière, al schijnt de Vree zich als een onderdanige acoliet van laatstgenoemden evolutionnist aan te stellen. Zoo komt hij, alle geldende premissen negeerend, tot de verrassende ontdekking, dat Vermeylen's gewraakte formuleering ‘gedurende dertig (30) jaar heel verlammend op Vlaanderen werkte’ en ‘zij het (is) die van onze negentigers (hij geeft de schuld niet alleen aan Vermeylen, alle negentigers, meent hij, waren het er roerend eens mee!) niet alleen mannen van één boek, maar naderhand “arbeiders” voor Vlaanderen heeft gemaakt.’

Wij kunnen het onbesproken laten of er een geringe verdienste schuilt in het ambt van ‘arbeider’ voor Vlaanderen.

Wel mag Paul de Vree de meening voorstaan dat Vlaanderen, laat staan Europa een rijker aesthetisch uitzicht krijgt, nu er in zijn verbeelding een nieuw tijdperk is aangebroken, waarin alle ‘arbeiders’ zich met het plebs der aarde langzamerhand terugtrekken in het dichte struikgewas, alzoo een onbeperkte ruimte latend voor de verrukkelijke Pegasus-wedrennen rondom de Ivoren Torens met hun broeikassen van individueele droombeelden, die zonder doelstelling zich zelf beminnen, behalve wanneer zij, zich

(6) Methode in Literatuurgeschiedenis (Verzamelde Opstellen - II).

vleiend in de klaarte van zelfbewuste genialiteit, het heimwee voelen aangroeien om, door een tijdschrift, de sublieme ontroering mede te deelen aan.... het volk?.... de gemeenschap?.... Onzin!

Onder de literatoren, die de blinde vooringenomenheid van zich weten te schudden als behoorend tot de litteraire verdwazing en die anderzijds den geest in het werk van Vermeylen hebben trachten te achterhalen, zal er ongetwijfeld een luide schaterlach opgaan om Paul de Vree's uitlating, die op zijn minst ridicuul is en met een burleske bladzijde de literatuurgeschiedenis ver...armt!

Dus, Olympische dansers, de ‘arbeiders’ van Vlaanderen hebben aldaar het particularistisch fluidum zoo kwistig uitgezonden, dat de erfbare generaties gedurende ‘dertig (30) jaar’ liefde en leed van zuster Muze zijn deelachtig geworden door één zin, één formuleering die, zoodra in hun onderbewustzijn gedompeld, immer als een resonantie van hun scheppend geweten dienst deed. Een verbluffende krachttoer, inderdaad, om meer dan een kwart eeuw de roede verlammend te hanteeren! Nu onze tijd eenigszins een begrip heeft van diktatorale macht, is het warempel geen misprijzend resultaat. Maar er is wel medelijden te voelen voor die gansche bent bewoners van den Helicon in Vlaanderen, die een stuk menschenleven in dien reidans stuntelig hebben rondgeloopen, zonder eenige reaktie tegen wat Paul de Vree zou noemen: ‘folklore en locale politiek.’

En hier kan de vraag gesteld: Pleit dan dergelijk verschijnsel niet voor de superieure persoonlijkheid van Vermeylen? Of staan wij voor het dubieus geval in hoever de gareelloopers op zich zelf een tijdperk van decadenten afsluiten, bij de verschijning van sterkere persoonlijkheden in de letteren?

Het verheugt de Vree ten slotte dat anderen, namelijk Roelants en Walschap, vóór hem, de formule van Vermeylen hebben ‘miskend’. Alsof de verlammende werking zoo eensslags van hun voordeur werd weggeveegd en zij op een goeden morgen tot het bewustzijn kwamen, dat hun romanhelden toch voldoende geëmancipeerd waren om een reis in Europa te wagen, moe dat ze zich nu eens voelden al maar door tegen de muren van de begrensde ‘provincie’ Vlaanderen te moeten aanloopen.

1°) Roelants schreef ‘Komen en Gaan’ in 1926-1927. Het was een nieuw geluid en een nieuwe geest. De verlamming werd

dus reeds tien jaar vroeger afgeworpen en dan nog eerst door een auteur die met de drie andere Fonteiniers de traditie der 90ers als het ware heeft voortgezet. Zonderlinge gevolgen eener formule!

2°) In verband met Walschap's werk kunnen wij opwerpen dat alleen het genre hem buiten de gewone romanconceptie plaatst, maar zijn cyclus: Adelaïde - Carla - Eric niet de locale sfeer uit Vlaanderen heeft verdrongen, al verzet dat Vlaanderen door het psycho-pathologisch gebeuren wel eenigszins zijn grenzen.

Mijns erachtens, boet Walschap er niets bij in - integendeel - door, zooals hij deed, het midden waarin de innerlijke conflicten zijner personages zich afspelen een bepaalde kleur te geven, die hen min of meer situeert, evenals Dostojewski ons over zijn schouder heen de uitgesproken Russische ziel laat zien.

Wanneer het zieleleven daar naakt voor ons staat met dien vasten polsslag van het diepmenschelijke, dan overschrijdt de geest van het werk alle grenzen, al is dat zieleleven er ook een van den Kempischen boer.

Doch Paul de Vree weeklaagt dat het die verlammende formuleering (van Vermeylen) is die ‘ons werk veelal oud maakt den dag nadat het verschenen is, omdat het met de tijdelijkheid alléén rekening houdt.’

In hoever is een kunstenaar gehouden volgens een gesteriotypeerde formule te werken? Stelt Paul de Vree een reeks na te volgen, laat staan onafwijkbare theorieën voorop om den scheppingsbodem te bevruchten? Is er dan bijgevolg een toeristische vlucht van uit Vlaanderen over Europa noodig om de kunstvisie op een Europeesch diapason te brengen? Ligt het aan Vermeylen's formule of aan de scheppingskracht van den kunstenaar, om zijn werk van een vroegtijdigen ouderdom te redden?

Het ‘peccavi’ keert zich eenvoudig tegen Paul de Vree! Want iemand is kunstenaar of is het niet. To be or not to be! En wie niet ontvankelijk is voor wat het leven, buiten alle formalisme heen, aan geheimenissen biedt, wordt door het leven onvermijdelijk uitgestooten! Zoo ook het werk! ‘Een goede kunst groeit alleen uit een goed leven; - de kunst is een organisch iets dat natuur-

lijk, noodzakelijk ontstaat uit dat eeuwige en allesomvattende organisme dat het leven heet[7].'

'En het is mijn overtuiging dat, wanneer het werkelijk groote werk er komen zal, het zal geschreven zijn door iemand die van al dat geroep en getheoretiseer niets afweten zal, maar in volle overgave en uit de diepste noodzaak van zijn begenadigd wezen zingen zal[8].'

Want 'de nieuwe geest komt niet op commando, die treedt niet te voorschijn op bezweringen. Die is in ons, die groeit in ons, of die is er niet[9].'

Verder de mogelijkheid voor een auteur aanvaarden dat de tijdelijkheid en te vroege ouderdom van zijn werk aan den doem eener formuleering vastzitten, is eenvoudig den geest van Taine, ondanks alles, tot in zijn uiterste gevolgtrekkingen aanvaarden en het 'beter ik' van den scheppenden mensch a priori uitschakelen.

Indien er nu iets verlammends heeft kunnen inwerken op de persoonlijkheid der na-oorlogsche geslachten, dan is het, mijns erachtens, de diepe kloof tusschen ziel en geest, tusschen leven en kunstenaar, kortom het latent aangroeien van een onevenwichtigheidsproces. Meer dan één werk draagt hiervan de naspeurbare stigmata.

Een formuleering mist volstrekt het indringend magnetisme om drie generaties - bij wie een zekere persoonlijkheidscultuur mag ondersteld - tot een onveranderlijke nivelleering te doemen. Het epigonisme heeft gewis een taai vel en vindt een kruidrijken voedingsbodem op den weg die een krachtig aangevatte geestesstrooming heeft afgelegd. En de 90ers evenals de huidige generatie mogen het op hun debiet nemen. Doch de kunstenaar als zoodanig, en een tijdperk in 't algemeen, wordt niet zonder meer gefascineerd door geijkte aforismen of maximes, maar door een fluidisch verband met het diepgrondelijk mysterie waarvan de cosmos tot in de kleinste verschijnselen vervuld is: het is een psychologisch gebeuren, even van buiten naar binnen werkend, waar de scheppende factoren der verholen ziel hun taak verrichten, als innerlijk

(7) Vermeylen: Verzamelde Opstellen - I (Kunst in de Vrije Gemeenschap).
(8) August Van Cauwelaert: De Vlaamsche Jongeren van Gisteren en Heden 1910-1927.
(9) August Van Cauwelaert: De Vlaamsche Jongeren van Gisteren en Heden 1910-1927.

woelend om naar buiten verlost te worden door die ziel welke aan de materie leven geeft, in den vorm en in den geest eener nieuwe schepping: deze van den kunstenaar.

Kenschetsend voor de objectiviteit van Paul de Vree is het feit dat hij gemeend heeft de voor hem obsedeerende formule van Vermeylen aan critiek te moeten onderwerpen zonder eenig commentaar in verband met het gezamenlijk oeuvre van Vermeylen en anderzijds met het proza van vooraanstaande 90ers (2e en 3e rangschrijvers vallen van zelf buiten bespreking), in eerste instantie 'De Wandelende Jood'. Want Vermeylen moest, in de onderstelling dat Paul de Vree's bewering eenigen schijn van waarheid inhield, zijn eigen werk binnen de spanning tusschen literatuur en volk doen groeien.

En Karel van de Woestijne? om er slechts twee te noemen.

Het ware de philisterij uit den grond stampen, Vermeylen's 'De wandelende Jood' een Europeesche waarde te ontkennen. Maar de Vree doet aan litteraire statistiek: Het waren slechts mannen van het 'ééne boek': een versleten cliché, plagieerend dan nog degenen die zelf bij enkele vellen papier bleven steken. Wellicht houdt de Vree er het verbluffend criterium op na: Een kunstenaar is een folianten-producent. Wie ruikt daar naar den notaris?

Of wij het nu a priori opnemen voor de 90ers? Volstrekt niet! In dezelfde mate als wij de Vree's puffisme en negatieve beoordeeling niet kunnen goedkeuren, omdat wij ons op het standpunt plaatsen dat degelijke critiek, hoe scherp en offensief ook gevoerd, nog de litteraire eerlijkheid niet uitsluit, zijn wij overtuigd dat onder de negentigers nulliteiten loopen wier werk voor goed in het kaft der 'onwaarden' kan geseponeerd. En wij willen wel het onze bijbrengen om eens den kunsttempel te reinigen van afgoderij en bewierooking, waardoor sommigen nog ten huidigen dage als de officieele representative men doorgaan.

Maar dan ook binnen het kader eener objectieve literatuurgeschiedenis, buiten conventies en impulsies van het oogenblik, alleen beheerscht door den bezonken 'menschelijken zin'.

Persoonlijkheid, behalve dat ze 'inzicht, bezinning en hou-

ding[10]' onderstelt, begint eerst dan van zich zelf te getuigen, wanneer zij, bewust van eigen degelijkheid, in evenwicht van wil en verstand, den geest van een auteur toetst aan de synthetische eenheid van zijn werk en bij een critisch oordeel voldoende objectiviteit aan gezonde 'brains' paart, om, zonder bewuste afwijking, fair te handelen.

Dat zoeken wij tevergeefs bij de Vree. Daarenboven levert hij het pertinent bewijs eener volslagen onkunde van Vermeylen's geest en werk.

Wie eenigszins Vermeylen op den voet volgde, moet bekennen dat juist hij het is die de eerste in Vlaanderen de stem verhief tégen klein-burgerlijkheid en vóor meer Europeesche visie in de kunst. Want toen hij den tijd in 't vooruitzicht stelde, dat ook zij 'in zonnige vreugde zullen groeien en in 't levend vleesch van 't menschdom werken[11]' om 'dit land schooner (te) maken[12],' ging het niet zonder meer om een versteende formule, overbruggend literatuur en volk, doch om al de mogelijkheden die in de ziel rijk verscholen liggen en tot vollen wasdom moeten komen in den cultuurmensch, waardoor deze - hoe representatief dan ook voor zijn tijd - vanzelfsprekend de grenzen zou verzetten van Vlaanderen binnen het cirkelrond der Europeesche geestesstroomingen.

'...om iets te zijn moeten wij Vlamingen zijn - wij willen Vlamingen zijn, om Europeeërs te worden[13]', is Vermeylen's gevleugelde expressie, axiomatisch de doelstelling in zich sluitend, de Vlaamsche letterkunde tot het peil der wereldliteratuur te brengen.

Du Perron, overigens, zegt in 1936 niets nieuws, integendeel, hij omschrijft eenvoudig, en dan nog onvolledig, wat dertig (30) jaar vóór hem Vermeylen als een doorvoelde overtuiging uitte.

De Vree schijnt nu eenmaal erg ingenomen met Du Perron, die ongetwijfeld de pen meesterlijk hanteert, doch wiens invloed op onze letteren ik als een melaatschheid zou willen vermijden, om

(10) Zie vormen I - Verantwoording.
(11) Vermeylen: 'Een Jeugd': Verzamelde Opstellen: bundel I.
(12) Vermeylen: 'Een Jeugd': Verzamelde Opstellen: bundel I.
(13) Vermeylen: "Vlaamsche en Europeesche Beweging": Verzamelde Opstellen: bundel I.

de eeuwige wetten der diep-menschelijke waardigheid die hij blijkbaar negeert in ironische gedachtenacrobaties, waarachter satersoogen eener bedenkelijke impudiciteit, schommelend tusschen Anatole France en Colette, komen loeren.

Dan nog liever den 90er Stijn Streuvels, die, naar de meening van Paul de Vree, ‘langs het particularisme een Europeesch moment (vermocht) te bereiken.’ Hier nu kunnen wij het ezeltje hooren balken: Stijn Streuvels en het ‘Europeesch moment’! Doch laten wij Vermeylen zelf aan het woord:

‘Bergen en dalen’ moeten er in 't werk van Streuvels nog ‘komen, wil hij de man zijn, **die onze Vlaamsche literatuur uit hare eenzijdige klein-burgerlijkheid eens redt voor altijd, dat ze eindelijk ook den Europeeschen cultuur-mensch kan voldoen,** den mensch die denkt en twijfelt en zelf aan zijn leven bouwt en overal rondom zich onverzadigbaar met zijn uitgestrekte armen grijpt naar het duizendvoudige nieuwe leven, dat hij groeien voelt allerwegen en waarvan hij het eenheids-beeld in zijn binnenste al draagt. **De menschelijkheid der Vlaamsche landlieden zal ons weldra toch te enkelvoudig, te arm aan geest lijken, om er waarlijk groote, modern-Europeesche romans mee te maken**(14).’

Ziedaar, om ons slechts aan één voorbeeld te houden, Vermeylen de dictator van particularisme en locale politiek, althans naar het klaar inzicht van Paul de Vree.

Is het dan, om een paradoxe te wagen, uitsluitend Vermeylen's eisch voor meer Europeesche visie die 30 jaar verlammend op Vlaanderen heeft gewerkt? Zonderling inderdaad!

En toch bevredigt ook Du Perron niet heelemaal de Vree, want de eerste kan het niet goed stellen met Gorki, Romain Roland en Mauriac (zoovele auteurs arm aan Europeesche visie, te rijk aan eng particularisme?). Wij durven niet eens vermoeden dat Vermeylen's gewraakte formuleering ook op deze drie auteurs aanstekelijk heeft gewerkt.

Ook had hij ‘de woorden Europeescher van visie, van cultuur en niveau,’ voor den tijd dien we meemaken, gaarne door Du Perron nader omschreven gezien. ‘Want welke criteria bepalen het Europeesch werk?’

(14) Vermeylen: Verzamelde Opstellen - bundel II: Stijn Streuvels' “Minnehandel”. Zie ook Vlaanderen: Mei 1904.

Wij begrijpen de angstvallige vraag van de Vree, aan wien Du Perron - naar het luidt ‘eenzijdig’ en ‘onevenwichtig’ - wellicht nooit een bevredigend antwoord zal vermogen te geven.

Inmiddels kan Paul de Vree eens terdege gaan grasduinen in het volledig oeuvre van Vermeylen. Hij zal er, behalve ‘Iets over Ons’, niet alleen het serum vinden om door persoonlijkheidscultuur de verlamming eener kortzichtige obsessie te genezen, doch meteen den uit Europeesche druiven gepersten drank, die hem wel niet, zooals Socrates, met Esculaap en de goden moet verzoenen, maar hem, over de steile hellingen van den Olympus heen, van alle formalisme bevrijd, zal voeren naar de vallei waar hij, in evenwicht tusschen Dionysius en Apollo, zich zelf zal herkennen als een idealen zoon van het schoone Vlaanderen, wiens diepmenschelijke natuur en op de antenne van goddelijke geheimenissen gespannen ziel, de groote ‘gemeenschap (willen) dienen - op de wijze van de kunst[(15)].’

En Paul de Vree, die onder de jongeren niet de minst-begaafde is, zal er zich dan wel van bewust worden dat, in het rijk van den geest, het aan eigen belachelijkheid stervende don-quichottische van Lilliputters niets vermag tegen het allesomvattende leven. Daarenboven: ‘Kunst wordt bestreden door betere kunst; en zijn de puristen niet tevreden, dan moeten ze maar sterker werk leveren.... Het leven gaat zijn gang, en wat het meest léét, zal het winnen![(16)]’

LEO GALLE.

Brussel, den 7 Mei 1936.

(15) Zie ‘Vormen’, n^{r} 1 - Verantwoording.

(16) Vermeylen: Verzamelde Opstellen - bundel II: Particularisme? Zie ook Vlaanderen: Juli 1903.

Kleine Gedichten

Kerstmis

Weer staat een ster hoog in den nacht te gloren,
de menschen doen alsof ze 't sprookje hooren
van Bethlehem, van Liefde en Broederschap,
maar Satan lacht: God heeft het pleit verloren.

Chineesch porselein

Tjang-tse zucht op zijn jadefluit
een cantilene voor zijn bruid.
Glycienen ranken rond haar venster,
terwijl ik thee drink met... beschuit.

Divertimento

Van avond ga ik met de vrienden kaarten.
Mijn pijp hangt dampend in mijn baard en
ik waag, ik win mijn slag met harten vrouw.
Tsa! 't leven is nog vol geluk en klaarte.

Bezoek

Ik was vandaag te gast bij paters van Westmalle.
't Zijn menschen zooals ik en sterven doen wij allen.
Zij toonden mij hun cel en 't uurwerk van den dood.
Zij brouwen smaaklijk bier, dát heeft mij meer bevallen.

Snap-shot

Een Chinees in zijn blauwe tuniek
en een deerne, slank als een piek,
in de deur van de zeemanstaveerne.
En hij stapt in een wolk van muziek.

Verveling

De sneeuw bevuilt de straat en 't zal nog sneeuwen.
Ik sta neerslachtig aan het raam te geeuwen.
Niet om dit rijm, maar werkelijk uit nood
komen tot in de stad de honger-meeuwen.

Afvaart

Het schoolschip vaart naar verre zuiderlanden.
De touwen los, gewuif van jonge handen.
De oude zeerob, tusschen 't volk aan wal,
hij juicht niet meer, maar voelt zijn oogen branden.

Windsnelheid: 150 KM.

Boe-hoe blaast de wind, boe-hoe en blaast en boort
en rukt en buitelt en kantelt voort - voort
langs boomen en huizen, in oogen, in neuzen, in ooren,
alsof men bestendig de werkhuissirenen hoort.

Wolken

De wolkenpaarden draven langs den horizon.
Een reuzencactus bloeit rood in de avondzon.
Twee krokodillen kruipen uit het gele water,
De Venusster ontbrandt hoog op de Libanon.

Akwarel

Ik sta in 't middaglicht van Januari.
Een lichter vaart in 't dok ‘Koosje en Arie’.
De schipper staat zwart in de witte zon;
de lucht is blauw gelijk in Februari.

Verhouding

De sneeuw ligt wijd en dik, de wereld stil verlaten.
De kindren in den tuin, zij spelen uitgelaten

in sneeuw en koude en ijs als in een paradijs,
waar ik een vreemdling werd, verdreven en gelaten.

Gras

De regen jaagt de sneeuw weg van 't begraven gras.
O nooit geziene kleur, turkoois, kerkramenglas!
Onder een eikenboom vind ik een weikersouwken;
ik pluk het broos kleinood en steek het op mijn jas.

A.W. GRAULS.

[Drie gedichten]

Mijn Hart is een verlaten Huis...

Mijn hart is een verlaten huis,
Dat ligt in afgelegen straat,
Waar gras groeit tusschen steen en gruis,
En vuns van vocht u tegenslaat.

In 't venster staat geen enkle ruit.
De deur is van vermemeld hout.
De goot loopt lek... Van buiten uit
Schijnt alles binnen droef en koud.

De gevel brookt tot breeden bocht.
In 't midden door loopt er een scheur.
Door al de kamers trekt er tocht
Langs de onderkier der rotte deur.

Ik doe er nooit of nooit wat aan,
Al slaat de wind het straks tot puin.
Een sering blijft in 't hofken staan,
Met sterken stam en mauve kruin.

Dat's wat me rest van 't laatst geluk.
't Is 't leste dat van mij nog bloeit.
Gij sloegt mijn hart en huis tot stuk.
'k Wacht tot het gras er over groeit.

Mijn hart is een verlaten huis,
In afgelegen straat gestaan.
In dat eens vroeger lief te huis
Zal nooit een mensch meer binnengaan.

'k Verlang met Vroomheid...

'k Verlang met vroomheid naar dien kalmen eengen avond,
Waar ik stil mijmren kan bij 't laaggelaten licht
En heel mijn leven als een vreemd boek openligt,
Dat ik devoot doorblaar, mij met dat lezen lavend.

Want dan is er op mij geen wakend oog gericht,
Zoodat ik ongestoord, diep in mijn binnenst gravend,
Zelfs 't oud verdriet nog delf, tot ik, door smart gehavend,
In bei mijn handen berg mijn roodbeschreid gezicht.

Dan ben ik weer mij zelf, met al dat lang geleden,
Mij vreugde of droefheid bracht en 'k zie den langen tocht
Van al mijn doode dingen, die, met schuchtre schreden

Nog eens herrijzen willen, al de wegen wijzend,
Die 'k vroeger, 't hoofd omhoog, met trots betreden mocht
En nu in droom beschrijd, om geen ontgoochling ijzend.

Nu wil ik...

Nu wil ik, groote God, niet langer meer vertoeven
In dit onzalig land, waar ik mijn sterksten strijd
Zoo zonder zelfbegeer alleen heb voortgeleid
En ik de slagen kreeg, veel meer dan mijn behoeven.

En hebt gij dan voor mij niets anders voorbereid
Dan onvoldane illusies, die mijn hart bedroeven.
En mij, die leven wou in zon en zomerzoeven,
Hebt gij, als troost, wat winterkilte toegezeid.

'k Heb aan de menschen veel meer goeds dan kwaads gedaan.
Mijn liefde was te groot en luttel mijn begeeren.
'k Bleef als een beedlaar in mijn eigen schaduw staan.

Ik had, o God, van U ontzaglijk meer verwacht.
Heb ik niet al gedaan om weldoend U te eeren?
Nu draag ik moedeloos mijn leven als een vracht.

Laat me in de Stilte...

Laat me in de stilte van uw sterven staan,
Droefsomberbruine boomen van 't verkwijnend woud,
Gunt mij het geuren nog der blaren ros en koud,
Die aan uw voeten vallen en voor goed vergaan.

'k Heb u zoolang geleên mijn jeugddroom toevertrouwd:
Ik was een kind der aarde en in mijn simplen waan
Waart gij mijn broeders, uit hetzelfde sap ontstaan,
Dat rijst en daalt en wacht en voortleeft eeuwenoud.

Zoo heb ik jarenlang uw sterven aangestaard,
Uw nieuwen bloei begroet en, altijd een met u,
Voelde ik mij zelf in u naar sterker leven gaan.

Nooit heeft uw sterven mij zoo'n droefheid aangedaan.
Mijn hart is doodbenauwd, mijn pols slaat traag, zou 't nu,
De donkre dood zijn die daar dreigend rond mij waart?

KAREL CASTEELS.

Kroniek van het Proza

Ernest van der Hallen is een dichterlijk schrijver. Hij omweeft de werkelijkheid met een waas van poëzie. Zoo wijzigt hij de verhoudingen en ook het uitzicht der levensdingen, waarvan hij de essentie tot ons nader brengt. Vooral zijn jongste boek, de roman **'Als de Aarde roept'** (Uitgeverij 'De Sikkel' te Antwerpen), bezit de eigenschap den lezer te verplaatsen naar een midden, dat met sterker banden vastzit aan hetgeen er blijvend is in dit bestaan dan wel aan de voorbijgaande gebeurtenissen van den dag. Men zou zich evenwel vergissen, moest men zich voorstellen, dat Van der Hallen de realiteit verwaarloost om geheel op te gaan in de scheppingen van zijn verbeelding of van zijn droom. De auteur van 'Als de Aarde roept' heeft integendeel een waakzaam oog gericht op hetgeen er gebeurende is in de ontwrichte samenleving, in wier midden het lot hem geplaatst heeft. Hij zal ook niet nalaten daarop te wijzen. Dit doende opent hij echter perspectieven op hetgeen hij weet eeuwig te zijn in het leven en derhalve los van alle betrekkelijkheid van tijd en ruimte.

In 'Als de aarde roept', dat een der meest beminnelijke boeken is, die er in den jongsten tijd op de Vlaamsche boekenmarkt zijn verschenen, heeft Van der Hallen zich bekommerd getoond om het vergeefsche worstelen van de hedendaagsche jeugd, welke in deze materialistische samenleving noch voldoening vindt voor haar idealisme, noch leniging voor haar materieele bekommernissen. Deze jeugd is ten prooi aan de bekoorkracht, die er uitgaat van velerlei ideologieën, waaronder deze van het communisme. De katholieke - we schreven wellicht beter: de christelijk-denkende en voelende Van der Hallen - schrikt geenszins terug voor de constatatie van dit feit. Er is bij hem aanwezig een werkdadige sympathie voor de verdrukten en voor de zoekenden, die zich verloren weten in den baaierd van de moderne maatschappij met haar gruwelijke onrechtvaardigheden. Alleen: hij zoekt voor de uit dit besef gegroeide innerlijke en uiterlijke conflicten oplossingen, die in overeenstemming zijn én met de christelijke leer én met de eeuwige wetten van de natuur.

Men kan van een schrijver, welke zich bij voorbaat tot dergelijke zelfbeheersching verplicht gevoelt, niet verwachten, dat

hij voor ons verschijnen zou als een onverzoenlijk opstandige, dat hij in zijn schriften weerstand tegen en vernietiging van het bestaande voorstellen zou. Ten slotte predikt Van der Hallen het rijk Gods en het herstel van den innerlijken vrede, waarvan toch ieder mensch genieten kan, wanneer hij de kunstmatigheid van de op nutteloos bezit gegrondveste samenleving ontvluchten wil.

In ‘Als de Aarde roept’ vertelt hij op de hem eigen gevoelige wijze, die onmiddellijk treft, van het pogen van enkele ontgoochelde jonge mannen, die aan den lijve het onrecht van den tijd hebben ondervonden, om een nieuwe gemeenschap - laten we ze maar ‘communistisch’ heeten - te stichten. Hoe zij langzaam naderen tot de groote voedstermoeder, de Aarde, hoe ze allengs door haar vaster en vaster bezeten worden, dat is het groote leidmotief van dit verhaal, waarin op innige wijze, met eenvoudige, warme woorden, het leven op het land wordt opgeroepen. Wat Van der Hallen voorstaat is de terugkeer tot de natuur, tot de Aarde, tot den eenvoud van het landelijk leven, tot den natuurlijken strijd met de elementen ter verovering van hetgeen de mensch behoeft.

Men kan vinden dat deze oplossing voor de maatschappelijke conflicten, waaraan de schrijver herinnert, al bizonder simplistisch heeten moet. Dergelijke overweging zal den lezer toch niet weerhouden te genieten van de poëzie, welke schier op elke bladzijde van dit sobere boek latent aanwezig is - wat hem aanzetten zal dezen kleinen roman te vergelijken met de verhalen van den zeer fijngevoeligen Hollandschen prozaïst, wijlen Aart van der Leeuw.

René Berghen, van wiens hand zoo pas een kleine roman **‘Het Jeugdavontuur van Leo Furkins’** is verschenen (bij Nijgh en van Ditmar te Rotterdam), behoort tot de jongste generatie. Zijn nieuwste verhaal is verschenen in ‘Forum’, het nu reeds verdwenen Hollandsche tijdschrift, dat in zijn laatste twee jaargangen een aantal jonge Vlamingen en jonge Noord-Nederlanders met min of meer gelijke opvattingen vereenigde. Onder de Vlaamsche medewerkers behoorden Marnix Gijsen, Gerard Walschap, Reimond Herreman, Minne, Jonkheere, enz. Onder de Vlamingen was Berghen wel een der meest typische verschijningen. Misschien was hij wel diegene, welke het volledigst doordrongen was van dit bizondere intellectualisme, dat de nieuwe poëzie en ook het nieuwe proza kenmerkt. Berghen is louter verstandelijkheid. Zijn kunst berust op een koel beredeneeren van de waargenomen verschijnselen. Zij is bezonken en door critiek gezuiverde psychologie. Zijn proza maakt den indruk van een zeer kunstig, met groote angstvalligheid en met grenzenlooze toewijding samengesteld legwerk. Een boek van hem - zijn eersteling ‘De Overjas’ en ook zijn nieuw verhaal ‘Het Jeugdavontuur van Leo Furkins’ - doet aan als

een vermoeiend geduldwerk, waarvan de opbouw in hoogere mate afhankelijk is geweest van het willen en de volharding van den schrijver dan wel van zijn inspiratie. Vandaar ook dat het proza van Berghen, hoe keurig het ook in elk opzicht is, soms als dor aandoet en zijn verhaal als kunstmatig. Daartegen weegt op het feit, dat de jonge auteur over een groot psychologisch meesterschap beschikt en hij den lezer weet te overtuigen van de waarachtigheid van zijn psychologische concepten.

In 'Het Jeugdavontuur van Leo Furkins' bestudeert hij een psychologische afwijking. Hij speurt deze na in haar oorsprong en in haar ontwikkeling. Hij stelt een jongen man voor, die om een futiliteit met zijn verloofde breekt, waarna het meisje zich zelfmoordt. Berouw kan niemand bespeuren in de houding van den jongen man, die overigens korten tijd na dit tragisch gebeuren in het huwelijk treedt met een zeer gewoon meisje. De geheimzinnige oorzaak van deze houding van Leo Furkins ligt ver in het verleden. Als vijftienjarige knaap heeft Leo de liefde leeren kennen bij een rijpe vrouw. Deze heeft hem ontgoocheld. Zij is met den vader van den knaap naar Amerika uitgeweken. De jongen heeft zich gekrenkt gevoeld. Iets was in hem gebroken en van de moreele ontreddering, die hij gekend heeft, onderging zijn later liefdeleven den weerslag.

In den overigens zeer knap geschreven roman van Berghen missen we een streng-logische aanduiding van het verband van oorzaak tot gevolg, dat Leo Furkin's jeugdavontuur noodlottig maakt voor zijn later liefdeleven. Het is juist aan het verklaren van dit verband dat we de grootste beteekenis hechten. Zelfs de vaststelling van dit te kort zal echter niet beletten, dat aan dit nieuwe boek van Berghen een bizondere waarde gehecht wordt. Het verdient aandacht omdat daarin een psycholoog van voorname begaafdheid aan het woord is.

Onder de jongeren van den laatsten tijd onderscheidt de schrijver van 'Het Jeugdavontuur van Leo Furkins' zich door het bezit van een nuchter en scherpzinnig analytisch vermogen, dat hij niet vreest te gebruiken. En dat is, nu de mode aan de synthese is en elke uitrafeling van gevoelens door zekere critiek stelselmatig verketterd wordt, een bewijs van onafhankelijkheid, dat op prijs zal worden gesteld door allen, welke in den triomf van één enkele opvatting niet het heil van de letteren zien.

Een heel ander schrijver dan René Berghen is Marten Roels, van wiens hand verschenen is **'Harten is Troef'**, een roman waarvan de actie gesitueerd is te Gent en in het omliggende. (Uitgave: Erasmus; Rijschoolstraat 25 te Leuven). De schrijver vertelt het avontuur van een boerenzoon uit het Gentsche, die een groot

erfdeel getrokken heeft. Hij is verliefd op het kokette dochterken uit een herberg op de Gentsche Koornmarkt. Het meisje begeert hem echter niet. Zij is verslingerd op een steedsch heerken. Toch blijkt ze niet ongevoelig voor den rijkdom van den boer, die zelfs haar gunsten wint en daarvoor met juweelen betaalt. Het pleit is daarom voor hem niet gewonnen en wanneer hij aandringt op ernstige verkeering, dan vlucht het juffertje naar Brussel, bij een tante, die door een Gentschen heer onderhouden wordt. De boerenjongen ondergaat een Tantaluskwelling. Op een dag echter krijgt hij de lichtzinnige in zijn macht. In plaats van haar met geweld te bezitten, vlucht hij naar zijn dorp. Daar is een jonge boerin, die hem al lang begeert. Op een Zondag gaat hij met haar een villa bezichtigen, die hij huren wil. De deerne meent nu, dat haar verlangens eindelijk voldaan zullen worden. Ze biedt zich den jongen man, die vlucht. Het beeld van het herbergmeideken staat hem voor oogen. Van dan af leeft hij als een eenzaat op zijn villa. Overdag slaapt hij. In den nacht gaat hij op strooptocht uit. Zoo poogt hij zijn gebroken hart tot rust te brengen. Eindelijk wordt dit leven hem te machtig. Hij trekt naar Gent, waar feest gevierd wordt. Op den Kouter ontmoet hij zijn vroegere geliefde aan den arm van zijn medeminnaar, die nu haar man is. De wanhoop jaagt hem terug naar zijn dorp. In den nacht versukkelt hij in de Leie...

De auteur van ‘Harten is Troef’ kan vertellen. Hij is bij Buysse ter schole geweest. Menig detail uit zijn boek herinnert aan de ‘manier’ van dezen meester-novellist, wiens vermogen om het essentieele van het bijkomstige te scheiden Maarten Roels niet altijd in even sterke mate bezit. Hij beweegt zich niet steeds op hetzelfde plan. In den beginne, wanneer hij vertelt van het leven in de Gentsche herberg, schijnt het anecdotische hem hoofdzaak. Allengs echter verheft hij zich tot op een standpunt, vanwaar hij het menschelijke kan beheerschen. Na de spannende bladzijden gewijd aan de beschrijving van het leed dat zijn hoofdpersoon te Brussel te beurt valt, volgt dan het relaas van zijn betrekkingen met de verliefde boerendochter en dan schrijft Roels het beste hoofdstuk van zijn boek. Hier herinnert hij aan Buysse op zijn best. Ook de beschrijving van het leven van den wanhopigen jongen man in de eenzaamheid van zijn huis is geslaagd. Moet men niet even denken aan de ‘manier’ van Lemonnier in ‘Un Mâle’?

Van Maarten Roels verwachten we spoedig een nieuw boek, origineeler dan ‘Harten is Troef’, doch waarin hij het warmmenschelijke, dat we in dezen roman waardeeren, zou weten te bewaren en te verstevigen.

De firma Querido publiceert in haar **'Salamander-serie',** welke de belangrijkste Nederlandsche romanbibliotheek aan het worden is, een aantal herdrukken van vreemde en ook van oorspronkelijke boeken van groote waarde. Zoo verschenen nu weer: 'Het Dagboek van Malte Laurids Brigge' van Rainer Maria Rilke, 'De Herberg met het Hoefijzer' van A. den Doolaard, 'Fliérefluiters Oponthoud' van A.M. De Jong, 'Vincent Haman' van W.A. Paap; 'Helene Marveil' van Reinier van Genderen Stort, 'Het Afscheid van de Wereld in drie dagen' van Victor E. van Vrieslandt, 'Kinderland' van Aart van der Leeuw...

We gaan de meeste van deze boeken niet ontdekken. Enkele daarvan zijn onomstreden meesterwerken.

'Het Dagboek van Malte Laurids Brigge' is de nauwelijks verdichte autobiographie van een groot dichter, wiens smartelijk leven één zoeken was naar het waarom en het hoe van al wat des menschen is. Aldus is ontstaan een beklemmend boek, doorhuiverd van leed en ook van een vagen angst om de boosheid van de menschen en van het lot. Maar uit al deze ellende ontwikkelde zich voor den kunstenaar de liefde en de vreugde, die hij als 'vruchtbaar' bepaalt. Rainer Maria Rilke, de dichter van 'Das Marialeben', gaf ons in dit dagboek de essentie van zijn zieleleven. Kon hij mooier boek schrijven?

A. den Doolaard, van wien in dezelfde reeks ook 'De Druivenplukkers' verschenen, voert zijn lezers in den roman **'De Herberg met het Hoefijzer'** weer de wijde wereld in. Wilt ge weten hoe een begaafd auteur een oud onderwerp vernieuwen kan, lees dan 'De Herberg met het Hoefijzer', waarin verteld wordt van een bloedwraak in een heftig en bewogen proza, waar de scherpe berglucht nog doorheen waait.

'Fliérefluiter's Oponthoud' brengt het vervolg van dat andere boeiende boek van De Jong, van 'Het Verraad', dat eveneens reeds vroeger in de 'Salamander-reeks' is verschenen. Net als het eerste verhaal uit Marijntje Gijzen's Jeugd is 'Fliérefluiter's Oponthoud' vooral een boeiend boek, waarvan het rauwe realisme getemperd wordt door een warme gevoeligheid.

'Vincent Hamman' is een sleutelroman. De schrijver Mr W.A. Paap is een van de medeoprichters van 'De Nieuwe Gids'. Hij stond in zeer nauwe betrekking tot de meeste 'mannen van tachtig'. De voornaamste onder hen heeft hij later - toen hij zich uit den 'Nieuwen Gids' had teruggetrokken - geportretteerd in zijn roman 'Vincent Hamman'. Dr Menno ter Braak, de jonge Hollandsche criticus, die zeer te recht het verteltalent van W.A. Paap roemt en niet zonder ironie er op wijst hoe deze auteur doodgezwegen wordt door de historici der tachtigers, heeft

er genoegen in gevonden al de personages uit ‘Vincent Hamman’ te identificeeren. De inleiding van Menno ter Braak is een merkwaardige bijdrage tot de letterkundige historie en bovendien een brok critisch proza van beteekenis. Heel goed heeft de inleider weten uiteen te houden wat in het boek van Paap werkelijkheid en wat persiflage is. Enkel om de nieuwsgierigheid te prikkelen en om den lezer tot kennismaken aan te zetten, zij hier gezegd, dat met Vincent Hamman eigenlijk Lodewijk van Deyssel wordt bedoeld, dat de Herminie van Velzen uit het boek Helène Swarth is, Ruygrock niemand anders dan Jacques van Looy vertegenwoordigt en Moree: Willem Kloos...

‘Vincent Hamman’, dat we reeds vóór meer dan vijf en twintig jaar bij de verkoopers van oude boeken vonden, liefst dan in den hoek van de onverkoopbare romans, is thans weer, dank zij de heruitgave door Dr Ter Braak, actueel. Dat het boeiende lectuur biedt en ongetwijfeld een van de meest leesbaargebleven boeken van het einde der vorige eeuw heeten mag, zullen velen nù misschien ook hardop durven zeggen. Wij bekennen graag dat het herlezen, na zooveel jaren, van ‘Vincent Hamman’ ons een werkelijke vreugde is geweest.

Siegfried E. van Praag heeft in een roman **‘Madame de Pompadour’** (uitgave Querido te Amsterdam) de beruchte favorite van Louis XV voorgesteld. Wanneer men aan het slot van dit zeer dikke, doch boeiende en uiterst vloeiend geschreven boek gekomen is, dan beproeft een ‘Nawoord’ op eenigszins argelooze wijze de illusie te verstoren, dat het portret van de door Siegfried van Praag voorgestelde Pompadour heelemaal beantwoorden zou aan de gegevens van de Historie. ‘Dit boek, zoo lezen wij, is geen biographie, noch zelfs geheel en al wat men tegenwoordig een “vie romancée” noemt. Het is een roman over het leven van Madame de Pompadour. Het wil in de eerste plaats een litterair vrouwenportret zijn en is uit den aard der zaak tevens een historisch tijdsbeeld geworden...’

We houden het er voor, dat het door Van Praag ontworpen beeld van de Pompadour veel echter is dan het protret, geteekend door vele geschiedschrijvers, welke, de vooroordeelen van de republikeinen tegen het koningschap deelend, toegaven aan de neiging om de favorite van Louis XV en ook dezen vorst zelf voor te stellen als voorbeelden van zedelijke ontaarding. Wat men langen tijd voor de onpartijdige geschiedenis gehouden heeft, was enkel gecamoufleerde strijdliteratuur. Siegfried van Praag noemt niet al de bronnen, waaruit hij voor het schrijven van zijn litterair portret geput heeft. Dat was ook niet noodzakelijk, vermits zijn boek geen werk van zuivere eruditie is. Wel bekent hij ook bij de

Nolhac te zijn te rade gegaan en aldus bewijst hij ten volle dat hij tegenover madame de Pompadour geheel onbevooroordeeld is gebleven. Er is, zoo meenen we, meer waarheid in den roman van Van Praag te ontdekken dan in menig zwaarwichtig historisch boek. Niet dat we meenen dit werk over de Pompadour als een geschiedkundig standaardwerk te kunnen aanbevelen. We bedoelen enkel dat zij, die het lezen, zóó sterk de 'suggestie' van den door Van Praag opgeroepen tijd ondergaan, dat zij er meer van zullen begrijpen en weten dan zij, die in wetenschappelijke werken een beeld van de achttiende eeuw zoeken gaan. Dat hebben zij dan te danken aan den toover van Siegfried van Praag's kunst, aan zijn beeldende kracht, aan zijn vermogen om het verleden weer levend te maken en het te omweven met zijn eigenaardige atmosfeer...

Het is mogelijk dat niet allen den historicus Van Praag een onverdeelde waardeering betuigen. Den literator zal wel niemand grooten lof kunnen onthouden.

Rolf Keuler is een nieuwe naam in de Nederlandsche letterwereld. Zoo we de uitgevers van zijn roman **'De Onverzoenlijken'** (Em. Querido te Amsterdam) gelooven mogen, dan is die naam een pseudoniem, waarachter zich een van Neerlands beste jongere schrijvers verschuilt. Waarom nu niet dadelijk het geheim van dit pseudoniem onthuld? Waarom ook niet medegedeeld wat den bekenden jongen romancier tot het kiezen van zijn schuilnaam aanzette? Heette hij zich enkel Rolf Keuier om de nieuwsgierigheid van het publiek te prikkelen door onmiddellijk na het verschijnen van zijn roman te laten weten, dat deze barbaarsch-klinkende naam niet echt is en dat zich daarachter verscholen houdt... een van enz. enz.? Of was de bekende jonge romancier een beetje beschaamd omdat hij, nuchtere en dus ON-romantische Nederlander, een zoo romantisch, ja bijna melodramatisch onderwerp had uitgewerkt in dezen zijn roman? Het gaat toch in dit boek over een sterken mijnwerker, die door de jonge vrouw van een ingenieur in bekoring wordt gebracht, - wat zijn oudere en wereldwijze kameraden maar niet kunnen goedkeuren. Zij raden hem af met die mooie vrouw te zondigen. Maar de jonge mijnwerker, die ook al een mooie jongen is en wel een met warm bloed in zijn boddie, laat zich zoo maar het genot van dat lekkere beetje niet ontraden. Het loopt echter mis tusschen hem en de mooie vrouw. De jonge, mooie mijnwerker zint op wraak. Wanneer er hooge oomes op bezoek komen, dan verwekt hij een instorting in de mijn. Hooge oomes en werklieden zitten nu samen van de wereld afgezonderd en ze... verbroederen... De heeren beloven de werklieden al wat ze maar willen en de arbeiders zijn door broederlijkheid bewogen. Hoe valsch dat heele pseudo-dramatische tooneel is, moeten de

lezers, die zoo ver in het boek gevorderd zijn, maar zélf uitmaken. Er komt natuurlijk redding en als dan de ingenieursvrouw zich ploertig gedraagt bij de erkenning van het lijk van haar geliefden jongen mijnwerker, dan zijn de verontwaardigde arbeiders v/eer onmiddellijk gereed om de Internationale aan te heffen...

Den inhoud van een roman weergeven is verraad plegen tegenover den schrijver. We zijn de laatsten, welke aan de waarheid van deze bewering zouden twijfelen. Toen we tot het 'vertellen' van de intrigue van 'De Onverzoenlijken' overgingen, hadden we enkel voor doel daarvan de psychologische onwaarheid te doen uitschijnen. Rolf Keuler kan een zeer begaafd, jong romanschrijver zijn. We nemen dat des te gereedelijker aan wijl hij werkelijk knap schrijft en vooral natuurlijk dialogeert. Het wezen van een mijnwerker en de atmosfeer van een mijnwerkersdorp zijn hem echter vreemd en zijn verhaal lijkt ons kunstmatig.

Een knap auteur is Elisabeth Zernike. Haar nieuw verhaal **'Het leven zonder einde'** (uitgave Querido te Amsterdam) brengt daarvan een nieuw bewijs. En dit jongste boek van haar heeft ons verrast omdat we daarin mochten ontdekken een warmte en een menschelijkheid, die in haar vorige romans wat veel onder haar virtuositeit verborgen bleven.

Een boek schrijven over een kind is een van de moeilijkste opgaven, die een literator kunnen gesteld worden. In 'Het leven zonder einde' heeft Elisabeth Zernike met een zeldzame fijnheid, maar ook met sympathie, den ontwikkelingsgang van een kind tot jong meisje beschreven. En hierbij heeft ze de grootste natuurlijkheid betracht en... bereikt.

Een interessante verschijning in de jonge Nederlandsche literatuur is B. Roest Crollius, van wiens hand reeds vroeger verscheen een bundel novellen: 'Kroniek van een Jeugdzonde' en die thans weer een roman **'Land van Verlangen'** (uitgave: C.A.J. van Dishoeck) de wereld inzendt.

Toen we het verschijnen van 'Kroniek eener Jeugdzonde' bespraken, wezen we er op hoe deze Roest Crollius misschien de meest karakteristieke vertegenwoordiger van 'de nieuwe zakelijkheid' in de jongere letteren zou kunnen worden. Zijn proza heeft de gladheid en den glans van gechromeerd metaal. Zijn stijl volgt met bijna wetenschappelijke nauwkeurigheid de wendingen van zijn scheppende gedachte. Bij hem is waarneembaar een zóó sterke afkeer van alles wat in de weergave der gedachte zou kunnen aandoen als zijnde litterair, dat men vreezen mag in de toekomst in zijn proza nog enkel te ontdekken den inventaris van zijn concepties, de naakte weergave van feiten, indrukken, gevoelens, verbeeldingen. Méér niet. En men mag zich afvragen of dit voldoende is, of van den schrijver niet méér dient te worden

geëischt. Nu al maakt Crollius misbruik van zekere ellyptische wendingen, die hij aan de gewone, foutieve, want door gemakzucht slordige spreektaal ontleent, waardoor verschillende constatateis, betrekking hebbend op één persoon of één zaak, met elkaar tot één enkelen zin worden versmolten. Het kan niet ontkend, dat daardoor de weergave van de gedachte aan nerveusheid wint en misschien ook sterker indruk maakt. We geven bovendien graag toe dat bijkomstigheden snel moeten worden afgehandeld. Maar het blijft toch altijd de vraag of in literatuur enkel en alleen van beteekenis is wat men te vertellen heeft - hetgeen de voorstanders van de nieuwe zakelijkheid schijnen te willen doen aanvaarden - en derhalve de wijze **waarop** men zich uitdrukt geen belang meer heeft. De woordkunst, die vooral om het mooie woord bekommerd was, heeft inderdaad onze literatuur veel kwaad berokkend, vooral bij den gewonen lezer. Toch meenen we de vraag te moeten stellen of alle taalschoonheid daarom noodzakelijk dient geweerd? Zelfs Roest Crollius-de-zakelijke laat ons toe met een ontkenning op deze vraag te antwoorden, want, hoe bondig hij ook alles zeggen wil, hoeveel afschuw hij laat blijken voor al wat zweemt naar woordenpraal, toch weet hij de woorden aan te wenden, niet alleen om precies te zeggen wat hij mededeelen wil, doch om het zóó te zeggen, dat het indruk maakt door zijn **beeldende** eigenschappen... Men leze maar eens hardop en met aandacht dezen aanvang van een pakkend hoofdstuk: ‘De wind mokerde de muren. De zee was luid. Het getoet van de misthoorn zwierf door de wind. Armen van zee en zand staken omhoog naar de laag-hangende wolken...’ Is deze aanhef niet van een groote pathetische kracht? Zóó ziet Permeke de woedende zee. Crollius beeldend kunnen is dat van een schrijver, die intens en volkomen zijn indrukken verwerkt, doorvoelt en beheerscht.

In ‘Kroniek van een Jeugdzonde’ was abnormaliteit schering en inslag van de meeste novellen. In ‘Land van Verlangen’, een kleine familieroman, is van abnormaliteit geen sprake meer. De inhoud van het boek vertellen lijkt ons volkomen nutteloos. Enkel zeggen we, dat de auteur slechts heeft gegeven het leven in zijn tragische gestalten. Niets meer. Dat is nochtans niet weinig, want onder het met snelle bewoordingen geschetste oppervlak ontdekken we de oervormen van het menschelijk bedrijf.

LODE MONTEYNE.

In een volgende kroniek bespreken we o.a.: ‘Kinderland’ van Aart van der Leeuw, ‘Het afscheid van de wereld’ van Van Vriesland, ‘Helene Marveil’ van Van Genderen Stort; ‘Heden Ik, morgen Gij’ van Vestdijk en Marsman, ‘Simcha’ van Sam Goudsmid - alle uitgegeven door Em. Querido te Amsterdam.

Boeken over Onderwijs en Opvoeding

Stephan de Jonghe. - De Fonoplaat in Dienst van het Muziekonderwijs en van de Muziekgeschiedenis, met een Inleiding van Prof. Dr. Paul De Keyser en een alphabetisch Register door Mariette Schotte. (In de Brochurenreeks van de Vlaamsche Opvoedkundige Vereeniging. (88 blz. - 'De Sikkel', Antwerpen, 1936, 12 fr.).

Zooals Prof. Dr. De Keyser in zijn inleiding schrijft, geldt het hier een posthuum werk, een licentiaatswerk, van een te vroeg gestorven musicoloog, klaviervirtuoos, concert-organisator en leeraar te Aalst.

Een bondige bijdrage van Dr. Rob. Roemans schetst den opgang van De Jonghe: van gewoon onderwijzer tot een breed ontwikkelden wetenschappelijken geest, al zijn ijver en zijn kennis ten dienste stellend van de muziek, met de betrachting de zuivere muziekkunst ingang te doen vinden bij het Vlaamsche volk, droomend van een grondige hernieuwing van ons geheele muziekonderwijs, helaas! plots uit het leven gerukt op 31 -jarigen leeftijd.

In zijn werkje vestigt Stephan De Jonghe zeer te recht onze aandacht op het totaal gebrek aan muzikaliteit in onze gewesten: 'Hier in Vlaanderen is het, ook sinds het opstandig gebaar dat Peter Benoit maakte na die katastrofale inzinking van drie eeuwen, niet veel gunstiger geworden. Kunst berust in hooge mate op vraag en aanbod. En vermits het forum der kunst nu bepaald verplaatst is van de hoven en de aristocratische kringen naar de massa, dient er alles aangewend om in die massa een **selekt-kern** te vormen, vanwaar de interesse voor kunst uitgaat.' (blz. 11).

Een uitvoerige behandeling volgt over de poging, die door den Duitscher Jöde in die richting gedaan werd. We hadden wel graag iets breeder de volgende vraag behandeld gezien: 'Hoe zal men te werk gaan om de grootere leerlingen en het volk in het algemeen, op een gezonde wijze, muziek te leeren genieten?' Maar De Jonghe zegt zelf, dat het zijn bedoeling slechts was 'enkele vingerwijzingen te geven' en hierin is zijn opzet bereikt.

De Jonghe citeert enkele voorbeelden uit de experimenten van Humann in de Weener-scholen: een reeks van zes platen ten gehoore brengen bij kinderen van 13 ½ tot 14 ½ jaar en hun indrukken laten neerschrijven. De reactie van die kinderen is zoo treffend juist, dat men onvermijdelijk veronderstelt, dat de Weensche scholieren ernstige voorbereiding hebben gekregen, vooraleer tot de proef werd overgegaan.

'De fonoplaat in dienst van de muziekgeschiedenis' is het best uitgewerkte deel en bevat gegevens, die voor eiken muziekleeraar van groote practische waarde zullen zijn. Zoo de eerste hoofdstukken van het werkje misschien lijden aan gebrek aan systematiek, geven deze integendeel een duidelijk en volledig beeld van wat de geschiedenis der muziek worden kan, indien ze gegeven wordt door iemand die voelt en leeft voor die kunst. Stephan De Jonghe behoorde ongetwijfeld tot deze uitverkorenen en zijn werk mag niet zonder invloed blijven op de muziekopleiding van ons Vlaamsche volk.

K. Monnoyeur. - De lichamelijke Opvoeding op de Lagere School. (In de Brochurenreeks van de Vlaamsche Opvoedkundige Vereeniging. 210 blz. 'De Sikkel', Antwerpen, 1935, 28 fr.).

Op het oogenblik, dat alom de belangstelling gevestigd wordt op de lichamelijke opvoeding en de overwinning van het Zweedsche stelsel volledig geworden is, komt dit boek van Monnoyeur waarlijk als geroepen.

Het heeft niet het afschrikwekkend volume van sommige andere boeken over hetzelfde onderwerp, maar geeft toch in beknopten vorm een volledige studie van het actueele vraagstuk der lichamelijke ontwikkeling.

In het eerste deel 'De wetenschappelijke grondslagen der lichamelijke opvoeding' wordt gehandeld over 'De lichamelijke opvoeding als tak van wetenschap', 'Medisch schooltoezicht. De arts als gids en raadgever bij de lichamelijke opvoeding' en 'Differentiatie der leerlingen'.

Het tweede deel, veruit het meest omvangrijke, behandelt de techniek der lichamelijke opvoeding. Naast gepaste methodische voorschriften, treft de lezer een uitgebreid programma aan voor de verschillende graden van het lager onderwijs. Illustraties verduidelijken den tekst.

Een boek, dat door het onderwijzend personeel met veel vrucht zal geraadpleegd worden en dat getuigt van de degelijke praktijk en de groote belezenheid van den schrijver.

H. MELIS.

Boekbeschouwing

Andre Gide. - De immoralist. - Em. Querido, Amsterdam.

De Fransche roman ‘L'immoraliste’ verscheen voor het eerst in 1902; Marsman vertaalde hem naar den tekst van de 70e uitgave. Michel, de hoofdpersoon, houdt er een sterk individueel levensinzicht op na: het inzicht van den onrustigen man, die zich al maar verplaatst van Frankrijk naar Algerië, van hier naar Italië, van hier weer naar Frankrijk, van hier nog eens naar Algerië terug, op zoek naar gezondheid voor hem zelf, daarna voor zijn vrouw, maar vooral op zoek naar een eigen kijk op het leven, los van elke traditie en konventie. Om dat te vinden offert hij zijn archeologische onderzoekingen op, leeft hij naast (niet met) zijn vrouw, die hij nauwelijks mint, - maar die hij toch aan haar zware toewijding voor hem ten gronde laat gaan, - zoekt hij kontakt met allerlei standen en personen, liefst waar ze ondeugend of uitgestooten blijken; en ten slotte houdt het leven voor hem alleen maar waarde in zoover hij, zuiver egoïst als hij is, het naar eigen wil en gril uitleven kan. André Gide vraagt niet, dat de lezer Michel's inzicht deelen zal; daarvoor is zijn roman te zeer een kalme, klare, dikwijls onaandoenlijke uiteenzetting van feiten en daarvoor ook is de dan toch getróuwde Michel veel te egocentrisch aangelegd. Maar wat hij, Gide, zonder vragen bekomen zal is, dat de lezer het boek àls boek eenvoudig mooi geschreven en rijk aan innerlijk schrijnenden inhoud vindt en tusschenbei, diep peinzend, blijft stilstaan voor de eeuwig mysterieuze beteekenis van het leven. Of de persoonlijkheid Michel bij deze overpeinzing goed zal varen, durven we echter niet bevestigen.

Jef Last. - Een huis zonder vensters. - Em. Querido, Amsterdam.

Dit boek is niet enkel een tendenz-roman, maar een roman met propagandistische bedoeling, bezwarend voor het burgerlijk individualisme, ‘dat tot waanzin leidt’, en voordeelig getuigend voor het kommunisme, dat alleen de redding kan brengen. Het is schrijvers recht, zijn werk aldus op te vatten; de lezer zijnerzijds, echter, behoudt het recht, in den roman... den roman te willen beleven, met zoo weinig mogelijk getheoretiseer en zooveel mogelijk handeling, veelzijdig belichte handeling er in. En zoo beschouwd, mogen de wederwarigheden, die in hoofdzaak de familie Dujardin beleeft, - inzonderheid vader Dujardin en zijn zoons Jean en Paul, - nog zoo belangwekkend zijn,... we voelen al té bewust waar de schrijver met zijn soms tragische gebeurtenissen heen wil, om ons daaraan te kunnen geven zonder voorbehoud. Literair, echter, moeten we Jef Last ten volle waardeeren; en we onthouden ook graag, als treffende verschijnselen in het boek, de uitbeelding van Jean's dramatisch levenseinde in Afrika en vooral Paul's levensgang te Parijs, waar hij, hoezeer gebonden blijvend aan zijn individualistisch kunstenaarschap, het dichtst van allen het kommunisme benadert.

Das neue Universum. - Deutsche Verlagsgesellschaft, Stuttgart, Berlijn, Leipzig.

Dit ‘Universum’, met belangwekkend aanhangsel over ‘Arbeit, Sport und Spiel’, beleeft thans zijn 56en jaargang. Het telt ruim 450 bladzijden en omvat, - voor de rijpere jeugd en voor volwassenen, - een groot aantal rijk geïllus-

treerde bijdragen, gewijd aan: Vertellingen, jachten, avonturen; - Land- en volkenkunde, reisverhalen; - Verkeerswezen: - Nijverheid; - Techniek, bouwwerken, nieuwe machines; - Leger, marine, vliegwezen; - Electrotechniek, natuur- en scheikunde; - Geologie, weer- en sterrenkunde; - natuurwetenschap en gezondheid,... benevens een heele reeks 'losse kijkjes' over allerlei. Naast de foto's zijn talrijke gekleurde platen opgenomen. Wie met het Duitsch vertrouwd is zal in dit jaarboek een rijkdom aan aktueele en boeiende gegevens vinden en het alleen betreuren, dat het gelijkwaardige niet op Nederlandsch taalgebied voorhanden is.

M.G. de Boer & H. Hettema Jr. - Algemeene geschiedenis, groote platenatlas. - A.W. Sijthoff, Leiden.

Wie ooit aan geschiedenis een broertje dood had, vond gewoonlijk de oorzaak in het feit, dat hij op school het vak geschiedenis als examenleerstof te ondergaan en te memoriseeren kreeg, met al de ellende, die daaraan verbonden liep. Wie er mee verzoend geraakte, dankte zulks aan het toeval, dat een leeraar graag vertelde en het verhaal pittig illustreerde, - al was dat den zg. examenuitslag niet steeds ten goede, - of dat men als leerling den brui gaf aan alle vragerij, om zich voor eigen genoegen aan historische lektuur en raadpleging van bronnen te wijden. Wie van dit laatste houdt, - en gelukkig voor zijn eigen vorming ook! - zal in den 'Grooten platenatlas' van De Boer en Hettema, die thans reeds zijn 5en druk beleeft, een prachtig stuk dokumentatie vinden, zoo onder den vorm van bizonder zakelijke, historisch streng gekontroleerde teksten als onder dien van tallooze prenten, die de politieke en de kultureele geschiedenis behandelen. Deze dokumentatie bedoelt alleen een hulp en steun te zijn bij op school gegeven lessen in geschiedenis; maar we hebben den indruk dat, wanneer deze laatste als zoodanig al lang vergeten zijn, de 'Groote platenatlas' een kostbaar bezit zal blijven, tot prikkeling onzer historische belangstelling.

Eén vraag veroorloven we ons: achten uitgever en auteurs, - die we met overtuiging danken kunnen, - het niet wenschelijk, een aparten atlas voor de moderne algemeene geschiedenis (na 1789) voor te bereiden? Ons dunkt, ze zouden het geslacht van heden, dat meer belang stelt in zijn onmiddellijke dan in zijn verre voorgeschiedenis, een grooten dienst bewijzen... en, wie weet, het langs dien weg tóch aansporen, ten slotte, om diep terug te blikken in 't verleden.

H. VAN TICHELEN.

Prof. Arthur Rosenberg. - Geschichte der deutschen Republik. Graphia, Karlsbad (Tsjecho-Slowakije); 260 blz.; 57 fr.

Dit onafhankelijke boek van den geleerden historicus, Professor Arthur Rosenberg van de Hoogeschool van Liverpool, vóor Hitlers regeering hoogleeraar in de geschiedenis aan de Berlijnsche Universiteit, dien men niet verwarren mag met Duitschlands occulten leider der Buitenlandsche Zaken, Alfred Rosenberg, is een

critische en zeer leerrijke geschiedenis der Duitsche Republiek. Merkwaardig is de opvatting, dat haar einde niet eerst met de overgave van de macht aan Hitler intrad, maar zich reeds sedert 1930 onder Brüning voltrok. Rosenberg verbindt de onpartijdigheid en de oordeelskracht van den wetenschapsmensch met de zaakkennis van den politieker, die de voornaamste phasen dezer geschiedenis mede beleefde. Deze studie is bevrijd van alle legenden en propaganda-vertellingen, vol echter van onbarmhartige critiek over de fouten, door verantwoordelijke figuren begaan, maar tevens van warme erkenning der gelukte prestaties; zij is streng objectief tegenover alle richtingen; toont aan, wat gebeurd is, tegelijkertijd wat hadde kunnen zijn. Prof. Rosenberg steunt op

omvangrijk nieuw bronnenmateriaal (o.a. op de tot heden niet-gepubliceerde protocollen van den Raad der Volkscommissarissen: November en December 1918).

Reinhold Wulle. - Die grossen Fünf. Verlag N.B.D. Nationaler Bücher-Dienst, Berlin W 50. RM 0,70.

Dit werkje bezit een bizonder actueele beteekenis. De schrijver schetst de Duitsche geschiedenis van Versailles over Locarno tot den huidigen beslissenden tijd. Hij wil de innerlijke gronden der wereldcrisis aanduiden. Heel het bewogen politieke leven van onze dagen komt ter spraak en wordt tastbaar en levend uitgebeeld. Deze bladzijden lezen is zeer leerrijk voor het begrijpen der Duitsche psyche. Immers naast de feiten staan hier de gedachten. Zoo heeft de auteur de verdienste een probleemsteller te zijn.

G.K. Schmelzeisen. - Das Recht im nationalsozialistischen Weltbild. Verlag W. Kohlhammer. Leipzig. Geb. M. 2.

De schrijver teekent het beeld van het nationaal-socialistisch rechtsdenken in deze uitgave, waarvan reeds de derde druk hier voorligt. Niet alleen de grondslagen van het nieuwe recht worden ontwikkeld, maar ook de verdere doeleinden der rechtsvernieuwing ten overstaan van de afzonderlijke rechtsgebieden geschetst. Het Romeinsche recht werd verworpen, omdat het slechts een materialistische wereldbeschouwing diende. Het Duitsche gemeenrecht vloeit onmiddellijk uit het Duitsche volksdom voort; immers wereldbeschouwing en rechtsbeschouwing zijn afhankelijk voor alles van den eigen wezensaard van een volk. Op dit principe steunen de Duitsche rechtsgeleerden in de eerste plaats.

H. Graedener. - Traum von Blücher, Yorck, Stein. - P. Zsolnay Verlag. Berlijn. 220 blz.

In dit eigenaardig werk worden de gestalten van drie Duitsche historische helden (Blücher, den meest populairen aanvoerder uit den Vrijheidsoorlog 1813-1815, Maarschalk Voorwaarts, Aartsengel Michaël, den Redder van Duitschland; Yorck, den Pruisischen maarschalk, die als bevelhebber van het Pruisisch hulpcorps bij de ‘Grande Armée’ in Rusland, op 30 December 1812 eigenmachtig het onzijdigheidsverdrag van Tanroggen sloot, en den 26n Augustus 1813 de beslissing bracht bij de overwinning aan de Katzbach, den 16n October den overtocht over de Elbe forceerde en den 9n Maart 1814 de overwinning bij Laon behaalde; Stein, den Duitschen staatsman, die met Scharnhorst de algemeene volkswapening tot stand bracht) opgeroepen door den machtigen adem van het dichterlijke woord van Hermann Graedener, en dit in drie gesprekken, bijna louter alleenspraken. Elke zin getuigt van een oorspronkelijke schoonheid naar den vorm en een idealistische verhevenheid

naar den inhoud. Alle historici zullen bevestigen, dat de schrijver den vinger heeft gelegd op de typische eigenaardigheden van de groote persoonlijkheden, die hem bij zijn arbeid bezielden.

Dr. Floris Prims. - Antwerpiensia. - De Vlijt. Nationalestraat 46, Antwerpen. 410 blz. Fr. 30.

Deze negende reeks losse bijdragen tot de Antwerpsche geschiedenis is weer eens een uiterst kostbare aanwinst voor de Vlaamsche historische wetenschap. Heele, halve en kwart intellectueelen, kortom heel ons volk, zal zich voor de zooveelste maal interesseeren voor deze levendige opstellen, waarin de vroegere gebeurtenissen zoo vatbaar, zoo concreet voorgesteld worden. Enkele zeer suggestieve titels laten we volgen: Antwerpen en Azincourt; De opbouw der Antwerpsche Cathedraal; Pieter Appelmans, de Torenbouwer; De misdadigheid

in de jaren 1405-1415; Een Antwerpsche muiterij in 1407; Het eerste algemeen Stemrecht (Germinal An V); De plundering van het Stadhuis (21-24 September 1799); De eerste Binders; De Vervlaamsching van het Gerecht in 1819; Antwerpsche Blijde Inkomsten; Oswald Spengler; De Kolveniers in de Halve Maan; De Sleutel van Brabant; Het drukpersproces Carstiaenssens; Het Huis der vier Winden; Onze Nieuwjaarsdatum; Oud-Antwerpsche portretten...

Zeven belangrijke illustratiën luisteren deze publicatie op, die, waar men ze ook openslaat, onweerstaanbaar boeit.

Der grosse Duden. - Bildwörterbuch. Bibliographisches Institut A.G. Leipzig; 800 blz.; 36 fr.

In dit geestdriftwekkend woordenboek in beelden wordt elk woord geïllustreedt voorgesteld. Deze reusachtige arbeid werd door de deskundige leiding van het Bibliographisch Instituut van Leipzig verricht en nu opnieuw uitgegeven door Dr. Otto Basler; 350 tabellen vol opluisteringen (waarvan zes gekleurd) verrukken den lezer en den student. Aan het slot vindt men een alphabetisch register met 21.000 namen. Het is het eerste en het eenige woordenboek in de Duitsche taal, dat de beteekenis van de gezamenlijke woorden slechts door het beeld verklaart. In 12 groepen is de Duitsche woordenschat samengevat: 1) Mensch, familie, huis. 2) Arbeid en beroep: land- en boschbouw, visscherij, ambachten. 3) Vrije tijd: lichaamscultuur, ontspanning, vermakelijkheden. 4) Wetenschappen, kunsten. 5) Geloof. 6) Staat. 7) Gemeenschapswezen: stad en dorp. 8) Handel en verkeer. 9) Het verleden. 10) Land en menschen: volkerenkunde en folklore. 11) Dieren en planten. 12) Aarde en heelal. - Het is een grootsche prestatie van de ernstigste waarde voor het werk in onze middelbare scholen.

Dr. JOZ. PEETERS.

Nieuwe Uitgaven.

Van het N.I.R., Brussel:

PAUL GILSON: De Belgische Toondichters, vertaald door Dr. M. BOEREBOOM; 47 blz., met 30 portretten; 2 fr.

Hier worden 34 toondichters besproken (eenige biografische nota's en de kenmerkende hoedanigheden van enkele werken).

De vertaler, die het soms met de geslachten te kwaad krijgt, ligt ook met sommige titels overhoop, omdat hij de in 't Fransch vertaalde op zijn beurt naar zijn opvatting vertaalde, zonder zich om den oorspronkelijken naam te bekommeren. Zoo werd Achter slot (Sous les verrous) hier Achter de grendels; De witte Kaproenen (Les chaperons blancs) Witkapjes!

De Belgische Zeekust; 50 blz., met talrijke afbeeldingen; 2 fr.

Inhoud: Het gelaat van de kust (Raymond Brulez); Onze blonde zeeduinen (Aug. Havermans); De kust en de menschelijke fauna (Karel Jonckheere); Bij James Ensor; De belangrijkste bezienswaardigheden van de Belgische zeekust.

Alphabetische Lijst der Medewerkers

BOSSCHAERTS, Eugène	262, 285
BRULEZ, Raymond	207
BRUNCLAIR, Victor J.	257
BUSKENS, Emiel	359
CALLANT, Alexis	301
CASTEELS, Karel	554
CEULEMANS, Frans	503
DAISNE, Johan	357
DE GEEST, A.	408
DE PILLECIJN, Jef	13, 94, 166
DE RIDDER, André	39, 122, 453
DE WILDE, Frans	30, 179, 263
FONCKE, Prof. Robert	141, 273
FREDERICQ, Prof. Louis	481
FRANCK, Louis	91, 496
GALLE, Leo	540
GANSHOF, F.L.	385
GOMMERS, Jaak	529
GRAULS. A.W.	216, 551
JONCKHEERE, Karel	180, 259, 399
LAMBERTY, Max	289
LIPPENS, Maurits	5
M.	524
MALHERBE, Prof. Dr. François	433
MELIS, P.	415, 566
MONTEYNE, Lode	220, 363, 557
P., Dr. J.	143, 237, 335, 477, 525, 569
PEETERS, Dr. Jozef	45, 227, 269, 375, 379
ROELS, Dolf	232
RUTTEN, M.	181, 321, 465, 522
SCHEPENS, Piet	264, 420, 518

SCHMIDT, Ernest W. 369
STIJNS, M. 49
TULKENS, Julia 260
VAN ASSCHE, Piet 176
VAN CAUWENBERG, Willy 145, 193

VAN DE PORT, Irma 413
VAN DER HORST, Alex. D. 241
VANDERPOORTEN, Arthur 337
VAN DESSEL-POOT, Marie 508
VAN DYCK, Walter 218
VAN LOEY, Dr. A. 310
VAN TICHELEN, Dr. J. 32
VAN TICHELEN, H. 129, 136, 189, 284, 424, 428, 429, 568
VAN WERVEKE, Hans 86
VERDOODT, Frans 253